

HARVARD UNIVERSITY.

LIBRARY

OF THE

MUSEUM OF COMPARATIVE ZOOLOGY.

7272
Bought

March 31, 1916.

MAR 31 1916

VERHANDELINGEN

VAN HET

BATAVIAASCH GENOOTSCHAP

VAN

KUNSTEN EN WETENSCHAPPEN.

DEEL XLIX.

BATAVIA
ALBRECHT & Co.

1897.

'S HAGE
M. NIJHOFF.

I N H O U D.

Pararaton (Ken Arok) of het boek der Koningen van Tumapël en van Majapahit,
uitgegeven en toegelicht door Dr. J. BRANDES.

Verklaring van de meest bekende Javaansche raadsels in poëzie door
W. MEIJER RANNEFT.

Het dialekt van Djapara door A. H. J. G. WALBEEHM.

12
17-10

PARARATON
(KEN AROK)

OF

HET BOEK DER KONINGEN VAN TUMAPĒL EN VAN MAJAPAHT,

UITGEGEVEN EN TOEGELICHT

DOOR

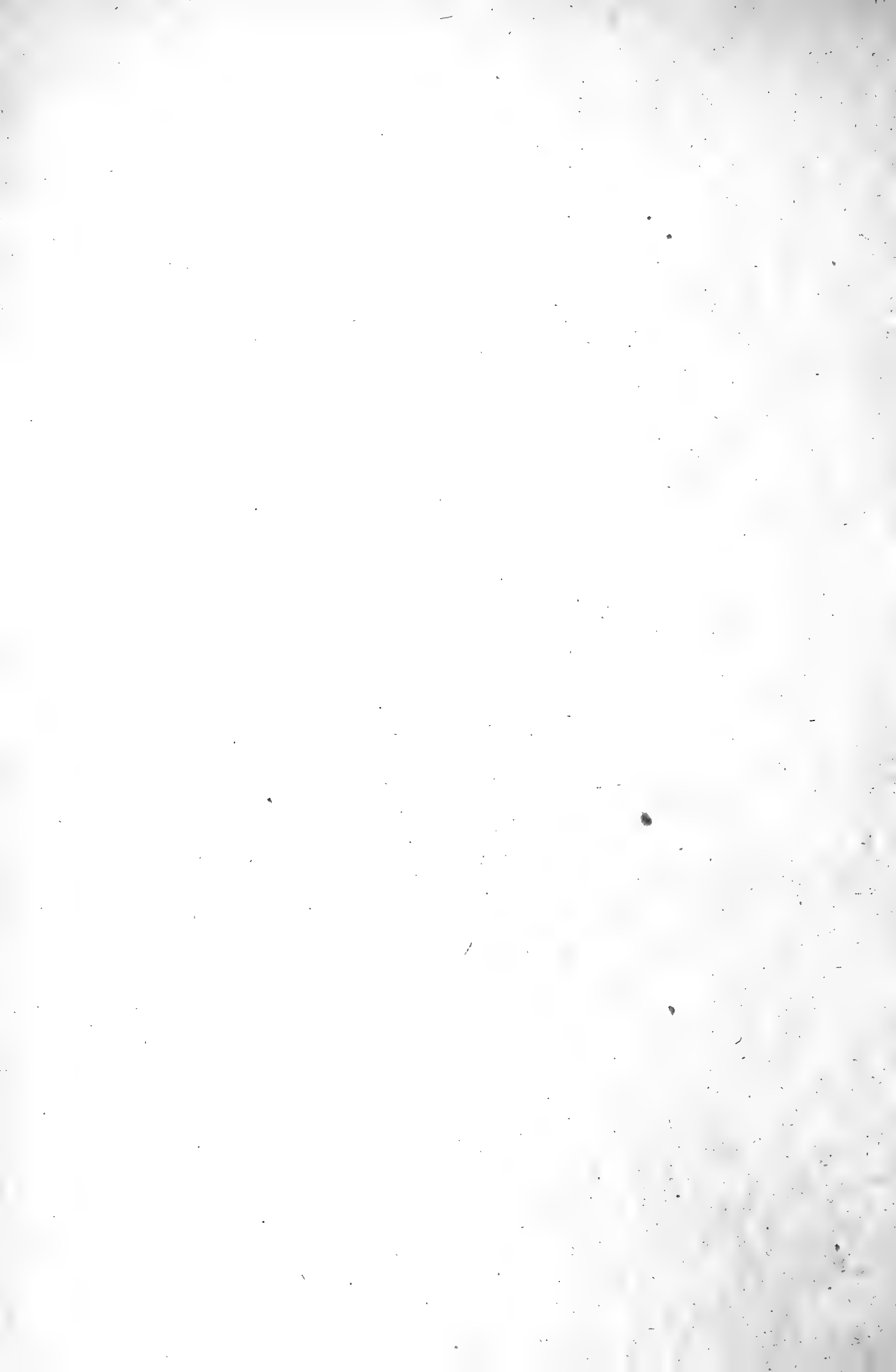
D^r. J. BRANDES.

VERHANDELINGEN VAN HET BATAVIAASCH GENOOTSCHAP
VAN KUNSTEN EN WETENSCHAPPEN.

DEEL XLIX.

1° STUK.

BATAVIA, 'S HAGE
ALBRECHT & RUSCHE **M. NIJHOFF.**
1896.

DEAD OF 1981

PARARATON

(KEN AROK)

IP

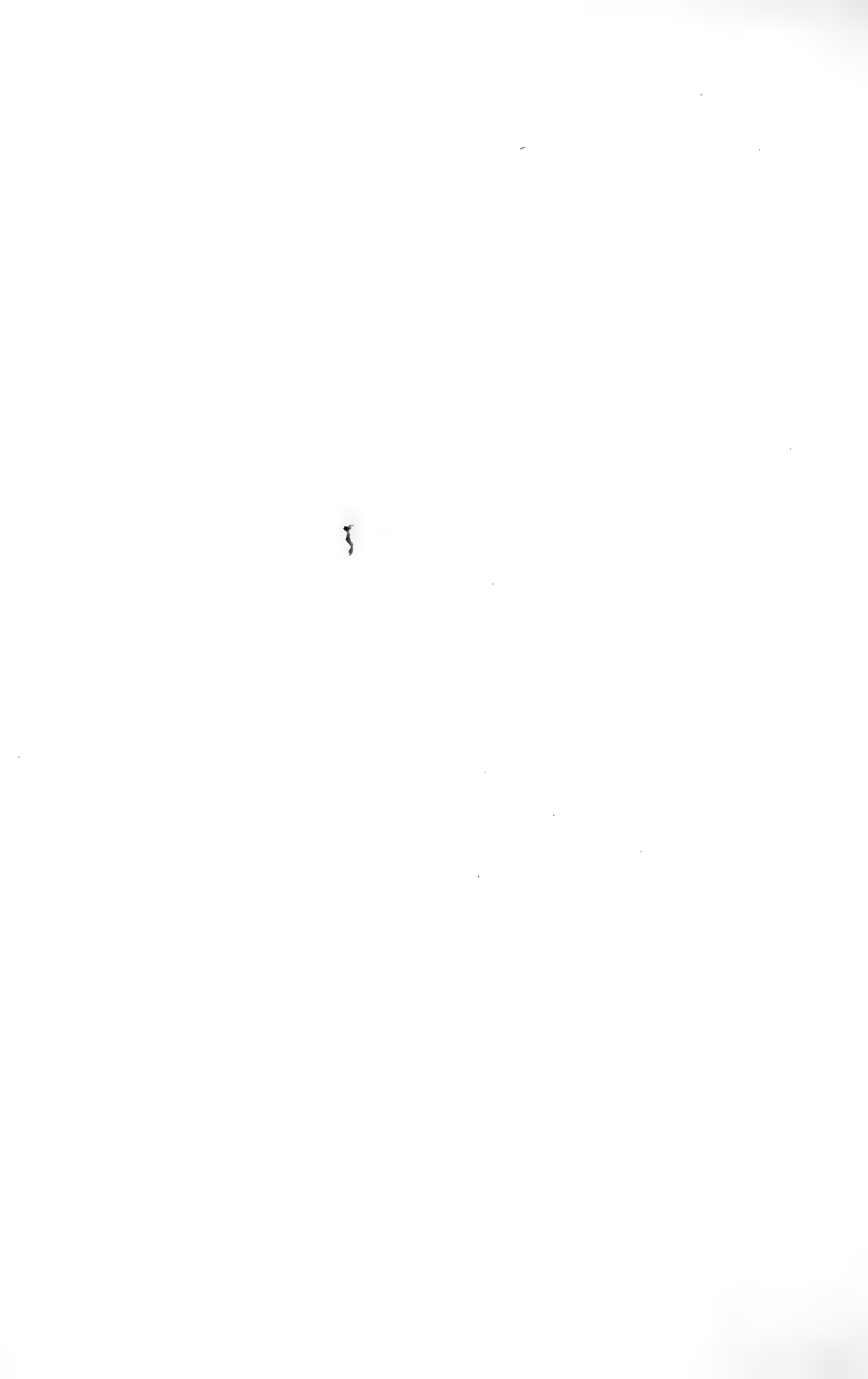
OF

HET BOEK DER KONINGEN VAN TUMAPĒL EN VAN MAJAPAHIT,

UITGEGEVEN EN TOEGELICHT

DOOR

D^r. J. BRANDES.

INHOUD.

INLEIDING.	Bl. 1*—6*.
TEKST.	„ 1—32.
VERTALING EN AANTEEKENINGEN	„ 33—204.
Hoofdstuk I. (Bl. 1 reg. 1—bl. 15 reg. 26)	Bl. 35.
<i>Ken Angrok, als koning Rajasa, enz., Çaka 1144—1169.</i>	
<i>Aant.</i> Arok's afkomst en nakroost.— Het lichten van veel belovende knapen.— Arok eene incarnatie van Wişnu.— Mpu Gandring van Lulumbang.— De vuuruitstralende prinses.— Arok's streek.— De herinnering aan Arok bij de Javanen van Java en te Bañjarmasin.— Ken Dëdës = Dewi Çri.— Onder de door Arok beloonden ook de smeden.— Verhouding van Daha en Tumapël vroeger en later.— Gantër, enz.— Rajasa in de latere koningsnamen.— Kagëñengan.— De invoering van den Hindu-godsdienst op Oost-Java.	
Hoofdstuk II. (Bl. 15 reg. 27 — bl. 16 reg. 14).	Bl. 59.
<i>Anusapati, Çaka 1170—1171.</i>	
<i>Aant.</i> Anusapati ook de naam van Pañji in de Malat.— Tunggul amëtung's geslacht regeert nog verder.— Kiðal.	
Hoofdstuk III. (Bl. 16 reg. 15 — bl. 18 reg. 4).	Bl. 60.
<i>Tohjaya, Çaka 1171—1172.</i>	
<i>Aant.</i> Rajasa en Sinëkir wellicht partijnamen.	
Hoofdstuk IV. (Bl. 18 reg. 5 — bl. 18 reg. 13).	Bl. 63.
<i>Ranggawuni, als koning Wişnuwardhana, Çaka 1172—1194.</i>	
<i>Aant.</i> Wişnuwardhana en Narasingha.— Canggu.— Een fout in de cijfers.— Jajagu.	
Hoofdstuk V. (Bl. 18 reg. 13 — bl. 19 reg. 20).	Bl. 64.
<i>Kërtanagara, als koning Çiwabuddha, Çaka 1194—1197.</i>	
<i>Aant.</i> Duur der regeering van Kërtanagara.— Zijne namen Çiwabuddha en Kërtanagara.— De Chineesche berichten over hem, ook in verband met hetgeen de Pararaton van hem vertelt.— Wiraraja's naam Bañak wide.— Diens zoon Nambi.— Pinggir rakşa.— Oorkonde van 1216 Çaka, zie Hoofdstuk VI.— Kërtanagara bijgezet, zie Hoofdstuk VII.— De pamalayu, zie Hoofdstuk IX.	

Hoofdstuk VI. (Bl. 19 reg. 20 — bl. 24 reg. 33). Bl. 69.
Interregnum (Jayakatong), Çaka 1197—1216.

Aant. Daha weer meester.— De patumapël en Raden Wijaya's lotgeval-
len volgens de oorkonde van 1216.— De geloofwaardigheid van de Parara-
ton.— Onderlinge vergelijking.— De Chineesche expeditie volgens de Chi-
neesche berichten.— Sommige bijzonderheden anders opgevat dan door den
Heer Groeneveldt.— Canggal.— De traditie van Java omtrent de stichting
van Majapahit.— Punten van overeenkomst tusschen de westelijke en de
oostelijke overlevering.— De sinds de laatste 20 jaren gangbare meening
van de grootere oudheid van Majapahit onhoudbaar.— De oorkonde van
Çaka 762 onecht en daarmede vervalt alle grond voor die meening.— Wat
de Chineesche teksten leeren.— Majapahit desniettemin toch ouder?— De
argumenten te putten uit de Pañji-verhalen en de Merveilles de l'Inde.—
Het *dara* in de namen der uit Malayu medegebrachte prinsessen.— Mar-
madewa.— Jayakatong's *kidung*, gevangenschap en dood.

Hoofdstuk VII. (Bl. 24 reg. 34 — bl. 25 reg. 2). Bl. 104.
Raden Wijaya, als koning Kërtarajasa (Jayawardhana), Çaka 1216—1217.

Aant. Wijaya's koningsnaam.— Zijn sterfjaar 1217.— Fouten in de cijfers en
de jaartallen in de Pararaton.— De dood der drie gemalinnen van Kërtarajasa.

Hoofdstuk VIII. (Bl. 25 reg. 2 — bl. 27 reg. 17) Bl. 106.
Kala gëmêt, als vorst Jayanagara, Çaka 1217—1250.

Aant. Dit gedeelte handelt werkelijk over Jayanagara.— Nogmaals een
gedeelte van de oorkonde van 1216 (de *binihaji* van Kërtarajasa en haar *kina-
patan*, Jayanagara) en Zang XXII—XXIX van de (grootere) Sajarah Ban-
tën.— Ranga lawe's opstand en de *kidung*, die zijn naam draagt.— Bañak
wide krijgt zijn deel van Java.— De pakuti.— Iets over Gajah mada.—
Jayanagara's dood.— Wie zijne opvolgster was.— De in de Pararaton voor-
komende Parameçwara's.

Hoofdstuk IX. (Bl. 27 reg. 18 — bl. 28 reg. 28). Bl. 118.
Bhe Katuripan, Çaka 1250 — ?.

Aant. De opvolgster van Jayanagara *prabhu istri* I.— Het opschrift op
den beschreven steen no. 38 van het Bataviaasch Genootschap.— De tijd,
waaruit dit opschrift dagteekent, in verband met de Sumatra-opschriften,
't Mañjuçri-opschrift en den tekst, nader bepaald.— Sadeng.— De in de gelof-
te van Gajahmada genoemde landstreken, bepaaldelijk Tumasik en Tañjung
pura.— Wat met Malayu bedoeld kan zijn geweest in de uitdrukking pa-
malayu.— De berichten der Maleiers over de veroveringen van Majapahit;
de Kroniek van Pasay en de Sajarah Malayu, Hoofdstuk II, III, IV en X.—
Een lacune in den tekst van de Pararaton.— Waar de dood van de
prabhu istri I in de Pararaton vermeld wordt.— Zij heeft zich dus later
aan de regeering onttrokken.

Hoofdstuk X. (Bl. 28 reg. 29 — bl. 30 reg. 25). Bl. 134.
Hayam wuruk, als koning Rajasanagara en Sang hyang Wĕkasing suka, Çaka ?
 —1311.

Aant. Hayam wuruk's namen.—Het *bhaṭāra prabhu* in den tekst.—Rajasanagara in de oorkonde van Çaka 1295.—Hyang wĕkasing suka in de Arjunawijaya en Rajasarājya in de Sutasoma.—De Chineesche berichten, die over zijne regeeringsjaren loopen, geven Patana panabu.—Nogmaals de gelofte van Gajah maḍa, nu in verband met de paṣuṇḍa, de paḍompo, en de verovering van Palembang, welke laatste eerst in 1377 A. D., na den dood van dien *patih* plaats heeft.—Rajasanagara's regeering het toppunt van den bloei van Majapahit; spoedig daaropvolgende onderlinge oneenigheden.—De geslachtsboom, de methode volgens welke hij werd opgezet, het restant namen in de laatste hoofdstukken van de Pararaton, en de Bhre Daha's.

Hoofdstuk XI. (Bl. 30 reg. 26 — bl. 30 reg. 34). Bl. 149.
Hyang Wiçeṣa, als koning Aji Wikrama, Çaka 1311—1322.

Aant. Hyang Wiçeṣa.—Zijn recht op den troon.—Het rijk vermoedelijk door Rajasanagara tusschen zijne kinderen verdeeld.—Hyang Wĕkasing suka II.—Bhra Hyang Wiçeṣa wordt *bhagawan*.

Hoofdstuk XII. (Bl. 30 reg. 35 — bl. 31 reg. 28). Bl. 151.
Dewi Suhita, als koningin Bhaṭāra istri, Çaka 1322—1351.

Aant. De *prabhu istri* II.—Hyang Wiçeṣa weer op het tooneel.—Bhre Wirabhumi.—De *kaḍaton kulon* en de *kaḍaton wetan*.—De Chineesche berichten over de *parĕgrĕg*.—Deze *parĕgrĕg* het feit, waarop de Damar wulan legende gebaseerd is.—*Ratu angabhaya*.—De Bhre Daha, die Bhre Wirabhumi tot zoon aannam.—Hyang Wiçeṣa is blijkens de Chineesche berichten werkelijk weder aan het bewind geweest.—De Chineesche berichten gedurende de jaren van dit hoofdstuk in verband met de koloniën van Majapahit.—De Sajahar Malayu, Hoofdstuk XIV.

Hoofdstuk XIII. (Bl. 31 reg. 29 — bl. 31 reg. 38). Bl. 162.
Bhre Daha, (istri), Çaka 1359—1369.

Aant. De *prabhu istri* III, na een tijd van koningloosheid.—Deze vorstin stond tot Bhre Wirabhumi in de eene of andere nadere betrekking.—Het begraven in één heiligdom van Parameçwara II met de *prabhu istri* III, en van Bhre Paguhan II en Bhre Pajang II te zamen in een ander.—Wellicht was Parameçwara II de gemaal van deze *prabhu istri*.—De waarde van den geslachtsboom.—Nogmaals de Damar wulan.—De *patih*'s.

Hoofdstuk XIV. (Bl. 32 reg. 1 — bl. 32 reg. 10) Bl. 169.
Bhre Tumapĕl, (als vorst Kĕrtawijaya?), Çaka 1369—1373.

Aant. Onzekerheid van de afkomst der personen in dit en de volgende hoofdstukken.—De *wong* Tidung galating.—Canggu.—Bhre Hyang enz. eene interpolatie.—Bhre Paguhan II en Bhre Pajang II in één heiligdom

bijgezet.— Sabyantara.— De Bhre Tumapël van dit hoofdstuk wellicht Bhre Tumapël III (b).

Hoofdstuk XV. (Bl. 32 reg. 11 — bl. 32 reg. 13). Bl. 171.
Bhre Pamotan, als koning Rajasawardhana, Çaka 1373—1375.

Aant. Sinagara dezelfde als Rajasawardhana; zijne kinderen in Hoofdstuk XVIII.

Hoofdstuk XVI. (Bl. 32 reg. 14). Bl. 171.
Interregnum (koningloosheid), Çaka 1375—1378.

Hoofdstuk XVII. (Bl. 32 reg. 15 — bl. 32 reg. 20). Bl. 171.
Bhre Wëngkër, als vorst Hyang Purwawiçesa, Çaka 1378—1388.

Aant. Terugslag op Hoofdstuk XIV.

Hoofdstuk XVIII. (Bl. 32 reg. 21 — bl. 32 reg. 26). Bl. 172.
Bhre Panḍan salas, Çaka 1388—1290 of 1400 (?).

Aant. Sinagara, zie Hoofdstuk XV.— De *prabhu sang mokta ring kadaton*.— Onduidelijkheid van den tekst.

Titel Bl. 172.

Aant. Pararaton, Arok, enz.— De plaats van den titel in vroegeren tijd.— Iccasada.— De datum.— Een paar historische aantekeningen nog voorkomende in B.— Vergelijking van hetgeen de Pararaton verhaalt met de traditie op Java, ook volgens een Sërat kaṇḍa, en enkele opmerkingen over de Javaansche geschiedschrijving en het ontstaan der sërat kaṇḍa's.

TABELLEN EN REGISTERS. Bl. 205—258.

Tabel I. Geslachtsboom van het vorstenhuis van Majapahit en van de daaraan voorafgaande vorsten van Tumapël. Na bl. 208.

Tabel II. Personen in den geslachtsboom vermeld, doch van welken niet blijkt welke hunne afstamming is. Bl. 209.

Tabel III. De latere vorsten van Majapahit. „ 210.

Tabel IV. Nog verder genoemde personen van vorsteliijken bloede „ 211.

Tabel V. Kort overzicht van de opvolging der vorsten van Tumapël en Majapahit. Bl. 212.

Tabel VI. Chronologisch overzicht over de jaren 1144—1400 Çaka = 1222—1478

A. D. Bl. 213.

Tabel VII. Lijst van de namen der in de Pararaton genoemde heiligdommen Bl. 219.

Register van de in de Pararaton voorkomende plaatsnamen. „ 221.

Register van de in de Pararaton voorkomende persoonsnamen. „ 226.

Register van de in de aantekeningen voorkomende eigennamen „ 240.

Aanhang tot het register van de in de aantekeningen voorkomende eigennamen. „ 258.

WOORDENSCHAT. Bl. 259—314.

INLEIDING.

Het geschrift, dat hier den lezer in het oorspronkelijk en in eene vertaling in het Hollandsch ter kennisneming wordt aangeboden, de Ken Arok (Ken Angrok) of de Pararaton (het Boek der Koningen) is een der opmerkelijkste voortbrengselen van de Javaansche literatuur van ouderen tijd, ook omdat het als een geschiedkundig werk vrijwel op zich zelf staat, en het in ieder geval niets van het zelfde gehalte nevens zich heeft. Een afzonderlijke aanbeveling behoeft het dan ook niet, want het kan voor zich zelf spreken; het brengt den beoefenaren der Javaansche letterkunde veel welkom en degelijk nieuws, waaraan naar schrijver dezes hoopt in de aantekeningen behoorlijk recht wedervaren is.

Voor het vaststellen van den tekst kon gebruik gemaakt worden van drie handschriften, allen eigendom van het Bataviaasch genootschap:

A, *kropak* no. 337, 17 bladen met nerf van 52 cM.;

B, *kropak* no. 550, 47 bladen van 47 cM.; in den kolophon het jaartal 1535 Çaka met den datum Zaterdag-Pahing van de *wuku* Warigadyan, den 2^{en} *panglong* van de maand Karo = 3 Augustus 1613 A. D.; en

C, *kropak* no. 600, 58 bladen van 50 cM., beschreven met drie regels; in den kolophon het jaartal 1522 Çaka.

De eerste helft van den hier gegeven tekst berust op alle drie de handschriften, het vervolg op slechts twee, B en C; A loopt namelijk niet verder dan hetgeen men beneden vindt op bladzijde 17 regel 9. Dat handschrift was het eerste, dat mij in handen kwam en vormde diensvolgens den legger voor dat gedeelte. De er door geleverde tekst kon gecollationeerd en verbeterd worden met behulp van dien der beide andere handschriften, van welken het eerste, B, door den resident van Bali en Lombok werd verstrekt en het ander, C, als een geschenk ontvangen werd van den Heer L. Th. Majjer, zie Not. B. G. XXVI (1888), 130; XXVII (1889), 24 en 136. Zoowel B als C bleken, in het latere gedeelte, op verschillende plaatsen, belangrijke leemten te hebben. Dientengevolge konden bijv. bl. 24 reg. 9—bl. 25 reg. 11 alleen volgens C; en bl. 27 reg. 26—bl. 28 reg. 8 slechts uit B gegeven worden.

Uit de aan den voet der bladzijden opgegeven varianten blijkt steeds welk handschrift of welke der handschriften den tekst leverden; men houde daarbij echter in het oog, dat na bladz. 17 reg. 9 het hds. A het zijne niet meer leveren kon.

In die opgaven vindt men niet alleen de eigenlijk gezegde afwijkende lezingen. Met opzet en niet zonder bedoeling zijn daar ook de onbeduidendste schrijf- en spelfouten, welke de drie exemplaren leverden, opgenomen, aangezien het van belang is te laten uitkomen van welk gehalte over het algemeen, vooral waar

het proza-teksten betreft, ieder exemplaar op zich zelf is, en omdat zij later wellicht nog eens zullen kunnen dienen om tot het vinden van de ware oorspronkelijke lezing den weg te wijzen. Verschillende plaatsen in den tekst, dien men ook vermoeden moet, dat hij eenige elders niet voorkomende woorden bevat, zijn onverstaaubar, althans voor schrijver dezes. Slechts een stipt referaat van het aangetroffene kan aan hetgeen weergegeven wordt, waarde bijzetten, ook al moeten die onverstaanbare gedeelten voorloopig als zoovele onopgeloste, en misschien onoplosbare raadsels blijven paradeeren.

Hoe en wanneer de tekst, op het bestaan waarvan reeds jaren geleden de aandacht gevestigd werd door Friederich, van Bloemen Waanders en van der Tuuk ¹⁾, vervaardigd werd, laat zich niet zoo nauwkeurig uitmaken als wenschelijk zou kunnen worden geacht.

Uit de kolophons van de handschriften C en B blijkt het, dat hij in het begin der 16^e Çaka-eeuw reeds bestond, en uit het boek zelf, dat althans het laatste er in vermelde feit niet vóór het begin der 15^e van dezelfde jaartelling te boek kan zijn gesteld. Maar daarnevens wettigt de kroniekmatige vorm van het laatste gedeelte van het geschrift het vermoeden, dat de tekst gaandeweg ontstond, en dus, gedeeltelijk althans, ouder is, ook al zou het boek in den vorm, waarin wij het thans hebben, vervaardigd zijn naar aantekeningen in zulk een trant verzameld. De taal zou daartegen niet pleiten, want het is meer dan waarschijnlijk, dat in het laatste gedeelte der Majapahitsche periode, die hier blijkt geduurd te hebben van ± 1200—1400 Çaka of 1278—1478 A. D., het Javaansch reeds een phase was ingetreden als door het idioom van de Pararaton wordt vertegenwoordigd. ²⁾

Zou uit het juist veronderstelde reeds kunnen volgen dat de Pararaton een boek was van een zekere historische beteekenis, ook zonder dat het direct noodig is, dat het uitgesproken vermoeden juist is, mag reeds hier geconstateerd worden dat verschillende gedeelten er van op eene merkwaardige wijze door geheel onafhankelijke mededeelingen van buiten af en van anderen aard, bevestigd worden, en dat men veilig stellen kan, dat hetgeen men er in aantreft althans in hoofdzaak vertrouwen verdient. Daarover hier uitvoeriger te worden is niet noodig, de lezer zij verwezen naar den tekst zelf en naar de uiteenzettingen te vinden tusschen de vertaling, ten opzichte van welke laatste het niet ongepast schijnt

1) Zie Voorloopig verslag van het eiland Bali, Verh. Bat. Gen., XXII, bl. 21; Tijdschr. Ind. T. L. en Vk., VIII, bl. 155; en Not. B. G. XV (1877) bl. 115.

2) Dit laatste is af te leiden uit Cohen Stuart's Kawi oorkonde no. IV en de opschriften van Dukuhan duku, Jiyu en Majajajer. Men vergete niet dat de taal van officieele stukken steeds iet of wat ouderwetsch is. De ouderdom van de Pararaton eenigszins nader te bepalen door middel van het jaartal in de Ranga lawe, die op ons boek berust, zie beneden, is ondoenlijk. In de *sengkala*, waarin de eeuweijfers niet genoemd zijn,—*ta ya waçitan* beteekent, ook daar, „dat moet gezegd worden”,—hebben de woorden *wiçaya* en *rasa* hunne gewone waarde, 5 en 6, naar alle waarschijnlijkheid niet, zooals uit de berekening van den datum, *wwe çawa wraspatika mrakeng kalima wiçwârtha trayodaçi*, d. i. Donderdag-Kaliwwan, *wuku* Mrakih, 13 Kṛṣṇapakṣa V, voor de jaren 1465, 1565 en 1665 Çaka, aan den dag treedt.

hier eene waarschuwing te plaatsen voor hen, die haar aan den Javaanschen tekst niet zullen kunnen toetsen.

Al is er naar gestreefd om die vertaling zoo nauwkeurig mogelijk te doen zijn, en zij daarom veeltijds letterlijk, hier en daar kan zij den Javaanschen tekst, althans vooralsnog, niet vervangen om reden dat op sommige plaatsen de onduidelijkheid en dubbelzinnigheid van het oorspronkelijk met het vertalen onwillekeurig en noodzakelijkerwijze verloren moest gaan. De zinsbouw van het Javaansch is een geheel andere dan de onze, de abrupte wijze van spreken, vooral in het laatste gedeelte van het boek aan te wijzen, is in het Hollandsch zonder onverstaaubar te worden herhaaldelijk niet na te volgen, en het gemis aan leestekens van onderling verschillende waarde, althans het niet toepassen er van door de Javanen, dwingt om bij een vertaling in het Hollandsch af en toe een langere pericope te maken of een grooter leesteken te plaatsen dan de Javaansche tekst leverde. Dit veroorzaakt dat zich de subjectieve opvatting van den vertaler nu en dan op den voorgrond dringt, ook daar, waar deze even dubbelzinnig had willen zijn als het oorspronkelijk ter plaatse is. Wel werd er zooveel mogelijk naar gestreefd om den vermoedelijken zin der woorden of het verband weer te geven, en werd de tekst, die feitelijk slechts een aaneenschakeling is van zeer korte, slechts door komma's gescheiden zinnestelsels, eerst na een rijpe beschouwing in bepaalde perioden uiteengelegd, maar de mogelijkheid blijft geenszins buitengesloten, dat de opvatting niet altijd de juiste was, en het oorspronkelijk dus hier en daar een anderen zin vertegenwoordigt dan de weergegevene of aangenomene.

De inhoud van het boek zou in twee groote afdeelingen gesplitst kunnen worden, een voorafgaand legendarisch, soms zou men haast zeggen mythisch, en een meer historisch.

Wat hier het meer historische gedeelte wordt genoemd, begint daar waar Ken Arok (of Angrok, beiden zijn gebruikelijk) Tunggul amětung, den *akuwu* van Tumapël, uit den weg heeft geruimd, met diens weduwe Ken Dëdës is gehuwd, hoofd van Tumapël is geworden, dat onder Daba stond, en zich daarop aan de suprematie van dat rijk, waar op dat oogenblik Dandang gëndis koning was, onttrekt. Al wat daaraan voorafgaat kan eenige juiste overleveringen omtrent Ken Arok bevatten, maar het geheel is van dien aard, dat dezen er zich kwalijk uit laten uitschiften, en moet dienen om in het licht te stellen welk eene bijzondere persoonlijkheid de voorvader was van het Majapahitsche vorstehuis, van wien in dat gedeelte zooveel wonderen worden verhaald, dat men het haast een geluk zou achten er niet nog meer aan te treffen, ware het niet dat zulk soort van legenden van een ander dan het historische standpunt van hooge waarde zijn.

De verdeeling bij de vertaling toegepast, en ook uit de inhoudsopgave te leeren kennen, is evenwel eene andere. Bijeen werd gevat wat telkens onder de regeering van één vorst of ééne vorstin moet hebben plaats gegrepen, en zoo

het boek in zoovele verschillende hoofdstukken uiteengelegd, al gaf de vorm van het oorspronkelijk daartoe ook geen aanleiding. Toch kon dit geregeld geschieden, omdat de feiten in een chronologische orde worden opgesomd, en de overzichtelijkheid werd er zeker niet weinig door bevorderd. In het hoofdstuk over Ken Arok, als koning Rajasa, vindt men alles bijeen wat over dezen persoon in het boek voorkomt, dus zoowel het legendarische als hetgeen daarna nog volgt, de andere hoofdstukken nemen telkens een begin als de regeering overgaat of verondersteld moet worden te zijn gegaan.

Gaf dit niet zooveel bezwaar, in andere gevallen, bepaaldelijk bij het identificeren van personen van denzelfden naam, zijn de moeielijkheden herhaaldelijk zeer groot. Den beoefenaren der Javaansche geschiedenis, zooals zij door de Javanen zelf, en in vele opzichten zooveel nauwkeuriger dan door de Europeanen, beschreven is, is het maar te wel bekend, hoe veeltijds, zoo niet meerendeels, de personen bij voorkeur door een titel of titelnaam worden aangeduid, en hoe bezwaarlijk het soms is om uit te maken den hoeveelste van een zekeren naam, van een bepaald punt beginnende te tellen, men op een gegeven oogenblik in een bericht aantreft. Deze moeielijkheid drukt ook hier den onderzoeker, vooral in het laatste gedeelte van het boek. Op welke wijze het mogelijk zijn zou er eenige orde in te brengen, leeren de aantekeningen bij Hoofdstuk VIII en volgg., waarbij reeds hier opgemerkt worden kan, dat te beginnen met Hoofdstuk XIII er verschillende nieuwe personen ten tooneele treden, van wie hoegenaamd niet blijkt noch in welke verhouding zij stonden tot de personen, die men in het voorafgaande genoemd vindt, noch zelfs wat hunne onderlinge verhouding was.

De vertaling zelf is slechts hier en daar met eene nadere toelichting opgehelderd. Dit in ruimere mate te doen was niet noodig, maar er is naar gestreefd om zooveel mogelijk geregeld rekenschap te geven van de vertolking dier woorden of uitdrukkingen, die twijfelachtig, hoewel mogelijk onzeker, of geheel op de gis zijn. Het middel daartoe te baat genomen, is telkens het Javaansch te vermelden waaraan zulk eene vertaling beantwoorden moet, en hoe eenvoudig het ook zij, het laat zich veronderstellen, dat het aan de bedoeling voldoen zal.

Men verwondere zich niet als men straks bij de toelichting zoo goed als geen gebruik ziet gemaakt van de Rangga lawe ¹⁾. Dit heeft een gezonde reden. Er behoeft slechts geconstateerd te worden, dat de Rangga lawe op de Pararaton berust en het zal den lezer duidelijk zijn, dat die *kidung* voor hem, die de Pararaton kent, als van zelf op den achtergrond geraakt, waar het om geschiedenis en niet om literair genot te doen is. Af en toe heeft ook de dichter van die *kidung*, die niet het eenige geschrift is dat uit de Pararaton voorspoot, onze kroniek niet goed verstaan of verkeerd begrepen, wat zelfs zoo ver gaat, dat hij woordvormen afge-

1) Dit voornamelijk met het oog op hetgeen men vindt in Not. B. G. XXIV (1886), 43 en volgg.; de Pararaton was mij toenmaals nog slechts gedeeltelijk bekend.

leid van plaatsnamen als de namen van personen bezigt, terwijl hij, met een te vergeven vrijmoedigheid, ook somwijlen aan zijne phantasie den vrijen loop schijnt te hebben gelaten 1).

Ook van de overige parallele literatuur wordt in de aantekeningen hierachter niet gewaagd. Wat mij daarvan onder de oogen kwam was van zulk een slecht gehalte, nl. een beschadigd fragment van een hoogst gebrekkig exemplaar van de proza Pamañcangah, Bat. Gen. *kropak* no. 518, dat het veiliger scheen er geen gebruik van te maken.

De *kidung* Arok uit Cërbon, zie Not. Bat. Gen. IX (1871), bl. 26, waarop door mij in mijn opstel „Over een ouderen Dipanëgara in verband met een prototype van de voorspellingen van Jayabaya”, Tijdschr. Ind. T. L. en Vk., XXXII, reeds gewezen werd, leverde evenmin iets van beteekenis. Van hetgeen er nog van voorhanden is, is het eerste gedeelte, dat slechts bij stukjes en brokjes gespaard bleef, alleen te begrijpen na het lezen van de Pararaton, en voor zoover zij gaaf is, gaat zij daarbuiten.

Van de opschriften, die behooren tot het tijdvak waarover de tekst van de Pararaton loopt, is slechts gebruik gemaakt voor zoover zij tot toelichting konden dienen. Het kon zelfs niet in de bedoeling liggen om ook maar die, van welken er gedeelten moesten worden overgenomen of aangehaald, in hun geheel mede te deelen, maar het kan zijn nut hebben er hier even aan te herinneren, dat er behoudens de tot staving hier en daar geciteerde oude oorkonden nog andere zijn, die geen gegevens van dadelijk belang verstrekten. Wat er voorhanden is, is opgesomd in Tabel VI, Chronologisch overzicht over de jaren 1144—1400 Çaka = 1222—1478 A. D.; beneden, en voor een gedeelte leeren die stukken wellicht nog wel iets anders dan de Pararaton. Daar dit intusschen niet bleek, of althans niet duidelijk was, werd besloten ze vooralsnog te laten rusten; het was hier trouwens ook niet te doen om de Majapahitsche periode in haar geheel te beschrijven

1) Op zijn beurt is hij zelf weer schromelijk misverstaan door den zegsman van Raffles, wiens verslag over het eerste gedeelte van de *kidung*, tenzij dat berust op een geheel andere redactie of een anderen tekst, wat niet wel aan te nemen is, de vreemdste fouten bevat. Zoo zijn bijv. Jayapurusa en Laksmikiranā niet de voorouders van Çiwabuddha en Raden Wijaya; hunne namen worden er, heel in 't begin, slechts genoemd in eene vergelijking, die ontleend is aan een *kakawin*, Singhalanggalaparwa geheeten, waarvan zij de hoofdpersonen zijn, *winimba parwatatwa singhalanggala prabhu bhiseka ngūni çri jayapurusa* (in de *kakawin*: *cayapurusa*) *lan çri laksmikiranā roro sapura*, zooals geschilderd wordt in den inhoud van de Singhalanggala parwa enz. Van deze *kakawin* bezit de Leidsche rijksuniversiteitsbibliotheek een geschonden exemplaar, zie Vreede, Catalogus enz., bl. 399, no. CCCXCVI (Cod. 1913), dat aan het slot, bl. 65, den titel vermeldt. Ook zijn Çiwabuda (Kërtanagara, °ri) en Wijaya geen broeders; hun grootvaders waren dat, en daarom heeten zij *sanak minḍon*. Rangga lawe staat tegen den vorst van Majapahit op, juist omdat deze hem geen *patih* had gemaakt, bijv. zoo staat er ergens, als hij rijkelijk, maar op een andere wijze, voor zijne diensten beloond en begiftigd is geworden, *tan sukā kēdwa amangkubhūmi*. Jayakatong wordt door het hoofd der Chineesche troepen niet gedood in het gevecht, maar sterft na hun vertrek in de gevangenis, *ndan inucap sira sang kawēnang ing prang çri jayakatong angripta wukir polaman lud moksa ing pañjara ring Junggaluh sirāngawi makakarana muliheng suranadi*. En zoo zou men voort kunnen gaan.

onder aanvoering van alles wat daarvoor in aanmerking komen zou. Vóór daartoe zal kunnen worden overgegaan, dienen eerst eenige der belangrijkste bronnen uitgegeven en afzonderlijk besproken te worden, waarvoor de Pararaton in de eerste plaats in aanmerking kwam.

Om met dien tekst kennis te maken wordt hier dan ook de gelegenheid geopend. Moge hij bij den lezer voldoen aan de verwachting, die hier in het voorafgaande werd opgewekt.

TEKST.

SĒRAT PARARATON,

ATAWA

KATUTURANIRA KEN ANGROK.

Oṃ awighnam astu namas siddham.

Nihan katuturanira ken Angrok. Mulanira duk dinadekēn manuṣa, hana anakira rangḍyaning Jiput, lumaku tan rahayu amēgati apusira pinakapamañ-cananing hyang Sukṣma; sah sira saking Jiput, angungsi sira ring maṇḍaleng Bulalak. Parabira sang abatur ing Bulalak sira mpu Tapawangkēng, agawe 5 gopuraning aḥramanira, pinalampahan wēḍus bang sapolaki dening hyanging lawang. Lingira Tapawangkēng: „Nora olihing apēningan dadi agaweya papâtakaning awak, yan amatimatia janma, norana ta amutusakēna papalako-ning caru wēḍus bang ika”. Dadi ta sang amēgati apus angling, asanggup maka-caruaning lawangira mpu Tapawangkēng, satya ta sira, asanggup pinakacaru, 10 marganira muliha maring Wiṣṇubhuwana tumitis. mareng wibhâwajanma, mareng madhyapada muwah, mangkana pamalakunira. Irika ta duk inastwan tumitisa denira mpu Tapawangkēng tinut i rasaning kapraliṇanira, amukti ta sira pitung maṇḍala. Ri huwusnira praliṇa irika ta sira pinakacaru denira mpu Tapawangkēng. Tēlasira mangkana mûr ta sira maring Wiṣṇubhuwana, tan 15 liṅok ing rasaning sangketanira sang pinakacaru amalaku ta sira titisakēna ri wetaning Kawi. Sira bhaṭâra Brahmâ angilingilingi ta sira rowanganirâyugaha, huwusing mangkana hana ta wong apangantenan hañar, sēḍēng akurēnan sih, lanang aran sira Gajahpara, wadon aran sira ken Ēṇḍok, angulahakēn atatanen. Maring sawah ken Ēṇḍok angirimi lakine Gajahpara, araning 20

1. B. awighnam astu nama siwaya, C. awighnam astu.—2. B. nduk.—B. manuṣa *ontbreekt*, C. *id.*—3. A. rahandyan ing Jiput.—B. apus, C. *id.*—4. C. sah *ontbreekt*.—B. maṇḍala.—5. B. parannira.—6. B. aḥramâ, C. *id.*—A. sira wēḍus.—A. *en* B. çapasaki.—7. A. *en* C. Lawwang.—9. A. *en* B. ta *ontbreekt*.—10. B. makacaru-ning.—B. minakacaru, C. *id.*—11. B. margahanira mulih.—A. *en* B. Wiṣṇubhawana.—B. maring.—12. B. nduk, C. *id.*—A. inastwa.—13. B. tinut i raçaning, C. °sakning.—B. amuktia pitung maṇḍala, C. *id.*—14. B. deni-mpu.—15. B. lasira.—B. ta sira *ontbreekt*.—A. *en* B. Wiṣṇubawana.—16. A. *en* B. liṅokiraning.—17. B. Brahmâ sira, *doch* ta sira, *ontbreekt*, C. *id.*—B. rwangan.—18. B. hana wong.—C. apapanganten hañar.—C. akurēn asih.—19. B. ngaran.—20. B. katanen, C. *id.*—B. sawah sira akarya, sira ken Ēṇḍok.—B. lakinira sēkul, aran Gajahpara, C. laki aran G. p.

sawah nggenirangirim ring Ayuga, pradecanira ken Ęᅇdok aran ing Pangkur. Tumurun sira irikâ bhaᅇâra Brahmâ asanggama lawan ken Ęᅇdok, ᅇnggenirâ-yuga ring Tᅇgal lalatᅇng, angᅇnakᅇn strisamaya sira bhaᅇâra Brahmâ: „Hayo kita asanggama lawan lakinta muwah, yan ko asanggamaha lawan lakimu, lakimu
5 mati mwah kacacampuran mᅇne yugamami iku; arane yugamami iku ken Angrok, iku tᅇmbe kang amutᅇr bhumi Jawa.” Muksah sira bhaᅇâra Brahmâ. Sira ken Ęᅇdok anuli maring sawah, katᅇmu sira Gajahpara. Lingira ken Ęᅇdok: „Kaki Gajahpara wruhanira yen ingsun rinowang asanggama denira hyang tan katinghalan ri Tᅇgal ing lalatᅇng, wᅇkasira ring isun: hayo aturu
10 lawan lakinta muwahmuwah, mati lakinta yan amaksakna aturu lawan kita, kalawan kacacampuran yuganingong iku”. Tumuli mulih sira Gajahpara, tᅇka ring umah den-ajak aturu sira ken Ęᅇdok, harᅇp den-rowanga asanggama manih. Alumuh sira ken Ęᅇdok ring ki Gajahpara. „Eh kaki Gajahpara pᅇgat ingsun aomahomah lawan sira, awᅇdi sun ing pangucap sang hyang, tanpaweh
15 yan atᅇmu manih lawan sira”. Lingira Gajahpara: „Nini angapaha, sun-kapakᅇna, suka ingsun yen apᅇgatana kalawan sira, dening rᅇnarᅇni kang saking sira den-mulih manih nini maring sira, pomahomahingsun den-mulih manih maring ingsun.” Tumuli huwusing mangkana ken Ęᅇdok mulih maring Pangkur sabrang lor, sira Gajahpara malᅇr ing Campara sabrang kidul. Du-
20 rung gᅇnᅇp sapasar mati sira Gajahpara. Suraking wong angucap: „Kamakara panase rareng jᅇro wᅇtᅇng iku, durung pira pᅇpᅇgatane ramane lanang wadon, tur wong-atuwane lanang mati.” Wᅇkasan huwus gᅇnᅇp leking rare mᅇtu rare lanang, binuᅇcal ing pabajangan denira ken Ęᅇdok. Dadi hana wong amaling, aran sira Lembong, kasasar ing pabajangan tuminghal ing murub,
25 pinaran denira Lembong, amirᅇsᅇp rare anangis, pinarᅇkan denira Lembong, singgih kang murub rare anangis ika, sinambut ingᅇmban bhinakta mantuk, denaku wᅇka dera Lembong. Angrungu sira ken Ęᅇdok yen sira Lembong angakuaku wᅇka, ring rowange ki Lembong kang awᅇrta, anᅇngguh rare antuke amamanggih ring pabajangan, katon murub ing ratri. Tumuli pinaran denira
30 ken Ęᅇdok, singgih sirânakira. Kᅇcapira ken Ęᅇdok: „Kaki Lembong manawa sira tan supekᅇa ring rare kang denirâmanggih iku, anakingsun puniku, kaki; ayun sira kaki wikana pᅇrwakanipun, antukira bhaᅇâra Brahmâ asanggama kalawan isun puniku, hayo tanpamule sira ring rare puniku, upama ababu

1. A. *en* C. ngeningangirim.—2. B. irika *ontbreekt*. — B. sira ken.—3. B. naring. — C. tᅇgal *ontbreekt*. — A. angᅇnakᅇna. — B. ri pasamayanira bhaᅇâra. — 5. A. mati mwah kacacampuran, B. mati lakimu maneh kacacampuran, C. mati lakinta manih, kacacampuran.— B. ane yugamami.—6. A. bhumi *ontbreekt*. — B. muksa, C. *id.*—7. C. angungsi. — 11. C. ning wong.—12. B. den-rowang asanggama, C. *id.*—13. A. alumah.— B. ki *ontbreekt*, C. *id.*— B. he ra Gajahpara, C. *id.*—14. B. ingsun, C. *id.*—15. B. atᅇmua.—16. B. apapᅇgatana.—17. A. den-ulih, B. den-malih, C. mulih.— B. omahingsun, sadᅇweningsun, C. *id.*—18. B. tuli.—20. A. sapasar ulan mati.—21. A. ikung. — B. para apapᅇgatan.—23. C. rare *ontbreekt*. — B. amaling.—24. A. sᅇdᅇke kasasar.—25. A. *en* B. dera.— B. dera.—26. B. binakta mulih, C. *id.*—27. B. dera Lembong *ontbreekt*, C. *id.* — A. angrungo.—28. A. *en* C. ri.— B. L. kawᅇrtta.—30 B. manawi.—31. B. sapekᅇa.— B. denira panggih, C. *id.*—33. A. *ontbreekt* isun.

kakalih abapa tunggal samanipun rare puniku". Mangkin sangsaya asih sira
Lembong sasomah rësëp, wékasan atuha sakalawonlawon bhinaktanyâmama-
ling denira Lembong. Awayah sapangon sira ken Angrok angering Pangkur.
Têlas pomahomahira ken Ēṅḍok muwah sapomahomahira ki Lembong, hēnti
tinotokakēn denira ken Angrok. Wékasan sira angonugon ing sirâmaṅḍala 5
ring Lëbak, angon këbo sapasang; alama hilang mahiṣa kang denirângon ika,
ingajen derâmaṅḍala wolung ewu ring sapasang këbo, mangke ingumanuman
sira ken Angrok dening rama-reṅa kalih: „Lah kaki isun anunggua kalih,
lamun sira aja lungaha, isun uga anunggonana ring sirâmaṅḍala ring Lëbak".
Wékasan tan keḍëp lungaha sira ken Angrok, kari sira ramanira kalih ring 10
Campara mwang ring Pangkur. Tumuli sira ken Angrok aysah umungsi ring
Kapunḍungan, tanpawilasa kang kongsi përnahing angher. Wontën ta bobotoh
saji saking Karuman, aran sira Bango samparan, alah atotohan denira
malandang ing Karuman, tinagih tanpangëmasi, sah sira Bango samparan sa-
king Karuman ananakti maring Rabut jalu, angrëngö ujar saking âkâça kinon 15
muliha manih maring Karuman, „hana anakmami anghuwusakëna hutangta aran
sira ken Angrok." Sah sira Bango samparan saking Rabut jalu, lumampah
saratri, dadi amanggih rare, kahitang widhining hyang denira Bango samparan,
singgih ta sira ken Angrok, bhinakta mantuk maring Karuman, ingaku wëka
denira Bango samparan. Anuli maring kabotohan, kapanggih sira malandang 20
denira Bango samparan, linawan atotohan, alah sira malandang, pulih alahira
Bango samparan, tuhu yan widhining hyang, mantuk sira Bango samparan, bhi-
nakta mantuk sira ken Angrok denira Bango samparan. Sira Bango samparan
sirâwayuh angalap-ḍo, sira Gënuḍ buntu rabi tuha, sira Tirthaja rabi anom; hana
anakira (rabi anom) pañji Bawuk, panggulû sira pañji Kuñcang, arinira pañji Ku- 25
nal, sira pañji Kënengkung, wuruju wadon aran sira Cucupuranti. Sira ken Angrok
ta sira ingaku anak ta denira Gënuḍ buntu. Alawas sira haneng Karuman,
tan apatut sira kalawan parapañji kabeh, donira ken Angrok sah saking
Karuman. Tumuli sira ring Kapunḍungan amanggih sira raryângon anakira
tuwan Sahaja, buyut ing Sagënggëng, aran sira tuwan Tita, apasanakan 30
kalawan sira ken Angrok. Antyanta dening paḍâsihsihan sira tuwan Tita ka-
lawan sira ken Angrok. Atëhër angher sira ring sira tuwan Sahaja, tan hana
wiyatanira ken Angrok kalawan sira tuwan Tita, harëp ta sira wikana ring
rupaning akṣara, mara sira ring sira Janggan ing Sagënggëng, ati amarajakaha,
amalaku winarahan sastra. Ya ta winarahan sira ring rûpaning akṣara lawan 35

1. A. en B. mangke.— A. sangsayan.—4. A. omahc.—5. A. tinotorakēn.—6. B. derangon, C. den-
angon.—7. B. iwu.— B. këbo mangke *ontbreekt*. 9. A. atunggua, B. anunggonane.—10. B. tan keḍëp
ontbreekt, C. *id.*—11. B. mwang ring Pangkur *ontbreekt*, C. *id.*—B. aysah *ontbreekt*.—12. B. oṣa pë-
ka.— B. ingungsi, C. *id.*—B. angher.— C. wëntën.—13. B. saji *ontbreekt*.—16. B. maliha maring
Karuman manih, C. *id.*—21. B. kalah.— C. mulih.— kalahira.—22. A. ya.—24. B. sirawuyuh.— 25.
B. Kuñca.—27. B. ingaku wëka denira, C. *id.*—29. B. maring.—30. B. Tita, *elders* Kita.—32. B. ring
tuhan Sahaja.—33. B. wihata.—35. A. malaku, C. *id.*— B. winahan.

panujuning swarawyañjanaçâstra, sawrëdhining akşara, winarah sira ring rupacandra kapëgataning tithi mâsa lawan sakakala, şadwâra, pañcawara, sap-tawara, triwara, dwiwara, sangawara, wuku. Bisa sira ken Angrok kalawan sira tuwan Tita kalih sama winarahan ing sastra denira Janggan. Hana ta
5 tatanëmanira Janggan upacâraning natar, witing jambu olihira ananëm; antyanta denipun awoh, tuhuning atub anëðëng, pininghit tan ananing wineh angunðuha, nora hana wani amëta wohing jambu punika. Lingira Janggan: „Lamun ratëng jambu iku unðuhen”. Dahat denira ken Angrok kapengin tumon ing wohing jambu punika, maha kacitta wohing jambu punika. Tëkaning saratri,
10 mâsa sirëping wong aturu, sira ken Angrok sira aturu, mangke tang lalawah mëtu saking wunwunanira ken Angrok aduldurdulur tanpapëgatan, sawëngi amangan wohing jambunira Janggan. Tumuli ring eñjang katinghalan agëlar wohing jambu punika ring natar, pinupu dening pëpëðëkira Janggan. Sira Janggan tumon wohing jambu rusak agëlar ing natar, çoka sira Janggan, li-
15 ngira Janggan ing parajaka: „Paran sangkane rusak jambu iku.” Sumahur pëpëðëkira Janggan: „Pakulun rusak dening tampaking lalawah amangan jambu puniki”. Dadi ta sira Janggan angambil rwining pañjalin nggenira ñërung jambu punika tur denirâtunggu sawëngi. Sira ken Angrok malih aturu ring salu kidul, asanði(ng) kakawunganing alalang ring përnahira Janggan kaðang amëlit.
20 Satinghalira Janggan mulat ing lalawah abëbëlëk pangdudulur, mëtu saking wunwunanira ken Angrok, paða amangan wohing jambunira Janggan, apësëh twasira Janggan, kawalahan anggëtak lalawah akeh amangan wohing jambunira, sërngën sira Janggan, tinunðung sira ken Angrok denira Janggan, âkara madhyaning ratri patunðungira Janggan. Kaget sira ken Angrok atangi
25 pupungun sira, anuli mëtu, aturu ring palangalanganing jaba, winëton denira Janggan maring jaba katinghalan hana murub ing têngahing alalang, kaget sira Janggan angidëpakën katunon, pinarikşa kang katon murub, kapanggih ken Angrok kang murub ika, tinangi kinen mantuka ingajak aturua ring umah manih, tutut sira ken Angrok aturu ring patëtëngahan manih. Eñjang kinen
30 angambila wohing jambu denira Janggan, suka sira ken Angrok, lingira: „Lah malar isun dadia wong, isun anahura hutang ring sira Janggan”. Agung sakalawonlawon sira ken Angrok, angon ta kalawan sira tuwan Tita, agawe ta sira ðukuh, kapërnah wetaning Sagënggöng, tëgal ing Sañja, pinakanggenira angaðangaðanga wong malintang hawan lawan sira tuwan Tita rowangira.

3. B. triwara, astawara, wuku, C. *id.*—4. B. winahan dening Janggan ing çâstra, C. *id.*—5. B. ring natar.—6. B. tahu atub.—A. piuinghitan ana, C. *id.*—7. C. ika.—8. A. tunsening.—9. B. ratri, mâsa, C. *id.*—10. B. mangkin ta, C. *id.*—B. lalawa.—11. B. tan pamëgatan.—15. C. ning.—16. B. lalawa, C. *id.*—17. B. rining pañjalin, C. *id.*—B. nrung.—18. B. dera, C. *id.*—19. B. alangalang, C. *id.*—20. B. lalawa.—B. aduldurdulur, C. *id.*—22. B. lalawa.—24. A. anakara.—25. A. pupungan.—26. C. alangalang.—27. B. amanghidëpaken, C. *id.*—28. A. aturu maring.—29. C. patëngahan.—C. beñjang.—30. B. dera.—31. A. agu.—32. B. ta *ontbreekt*, C. *id.*—B. ta *ontbreekt*.—34. A. angaðangaðanga.—B. maliwat, C. *id.*

Hana ta wong amabat ano ring alasing wong Kapuṇḍungan, ânakanak wadon ahayu, milu maring alas, tēka ginamēlan denira ken Angrok rinowang asang-gama ring alas, ya ta ring Adiyuga ngaraning alas. Mangkin mērsah sira ken Angrok, wēkasan sira analawa wong malintang hawan, ya ta kawērta tēkeng nagareng Daha denira ken Angrok angrusuh, ya ta ingilangakēn saking Tumapēl 5 denira sang akuwu aran Tunggul amētung. Sah sira ken Angrok saking Sa-gēnggēng, angungsi ta sira maring Rabut gorontol. „Mogha ta kabēbēng ring bañu kang angilangakēn”, sotira ken Angrok: „mogha ta bañu mētua saking tan-hana, samangkana dadi kang tahun, tan hana kewēh ring Jawa”. Mangkana lingira ken Angrok. Sah sira saking Rabut gorontol, angungsi sira ring Wa- 10 yang, tēgal ing Sukamanggala. Hana ta papikatan pērit, irika ta sira anawala wong asēḍaban manuk, anuli sira maring Rabut katu. Kapihanan sira tumon ing katu sawaringin gönge, irika nggenira mēsāt angungsi ta sira ring Jun watu, maṇḍalaning wong sampūrṇa, angungsi ta sira mareng Lulumbang, ang-her ing wong amaradeça, wijiling wong ajurit, aran sira Gagak ingēt. Alawas 15 angher irika anawala wong malintang hawan. Sah sira maring Kapuṇḍungan, amamaling sira ring Pamalantēnan, kawruhan ta sira, binuru kaképang, tan wruh ta parananira angungsi, amamanek ta sira ring witing tal, ring pinggiring kali, karahinan ta sira, kawruhan yen amamanek ing tal, tinunggu dening wong Kapuṇḍungan ing sor, tinabuhan kajar. Tal punika winadung dening amburu 20 ring sira. Samangka ta sira anangis, asasambat ing kang ayaçadharna ring sira, dadi sira amirēsēp çabda ring awangawang, kinon sira amēranga roning tal pinakahēlaranira kiwa tēngēn margahanira anglayanga maring sabrang we-tan, masa sira matia muwah, dadi amērang sira ron tal antuk kakalih, pina-kahēlarira kiwa tēngēn; anglayang sira mareng sabrang wetan, malayu angung- 25 si ring Nagamasa, tinut sira binuru, angungsi ta sira maring maṇḍaleng Oran, tinut binuru, malayu angungsi ring maṇḍaleng Kapuṇḍungan, katēmu atanēm sirâmaṇḍala, ingalingan sira ingaku wēka denirâmaṇḍala, sira ken Angrok. Anakirâmaṇḍala paḍa atanēm, kehipun nēnēm. Katuju lungha atatawu kang tunggal, kari lilima; kang lungha ginanten atanēma denira ken Angrok, tēka 30 kang amburu ring sira, tur angucap ring siramaṇḍala: „E kaki maṇḍala, hana wong arusuh isun-buru, angungsi ingkene mahu”. Sumahur siramaṇḍala: „Kaki dayakanira tan tubu aliñok ingsun kaki, yen norengkene; hanânakingsun nēnēm, iki atanēm gēnēp nēnēm, wilangēn uga denira, manawa lēwih saking nēnēm,

1. B. wong Muṇḍung, C. *id.*—4. B. anawalan, C. *id.*—12. A. kawihanan.—13. C. sawaringēn.—14. C. ring.—15. B. añjuri, C. *id.*—A. an sira.—16. C. amalintangan — B. ta sira *ontbreekt*, C. *id.*—18. B. wwit.—19. B. ta sira *ontbreekt*.—A. ēntal.—20. B. dening kang amburu.—21. B. asambat—23. C. angla-yang.—24. B. ya ta (a)marang sira antuk kakalih, C. *id.*—25. C. maring.—26. B. Râgamaçâ, C. *id.*—27. A. mayu.—A. atatanēm.—28. B. maṇḍa.—22. A. *en* C. ananēm.—A atatahu.—30. A. ananem, B. atanēm.—B. tēkangaburu.—31. A. ri.—A. ring *ontbreekt*.—C. E kaki maṇḍala.—C. anane.—32. B. ringkene, C. *id.*—33. A. tantu.—B. hana *ontbreekt*, C. *id.*—36. C. iki atanēm *ontbreekt*.—B. manawi,

tuhu hana wong len ingkene". Ujaring amburu: „Tuhu yen anakira maṇḍala
nĕnĕm, apan kang atanĕm iku nĕnĕm". Lĕs lungha kang amburu. Lingira
maṇḍala ring ken Angrok: „Lungha ta sira kaki, manawa mangsul kang
amburu ring sira, manawa hanamicara ḡabdaningsun, tanpantuk denira angungsi
5 iringsun, lungha sira angungsi alas". Ndan lingira ken Angrok: „Angher manih
kang amburua". Ya ta sangkane angalas ken Angrok, ring Patangtangan
araning alas. Anuli sira ken Angrok angungsi ring Ano. Sah sira ring alas
ing Tĕrwag. Mangkin sangsaya mĕrsah sira. Hana ta sira maṇḍaleng Luki,
angarĕpi wĕlahan, mangkat sira amaluku pagagan, akĕrya pakacangan ambhak-
10 ta sĕkuling rare angon mahiṣanira maṇḍala, den-salahakĕn ing unḡungu-
ḡung den-waḡahi kele, katungkul sira maṇḍala pijĕr amuluku pakacangan,
ingunḡukunḡukan ingambil denira ken Angrok pinet sĕkule, nangkĕn dina
sira mangkana, kepwan sira maṇḍala dening baryan dina kelangan sĕganing
pangon, pangucapiramaṇḍala: „Paran sangkane hilang sĕkul iki". Mangkin ta
15 inginte sisigidan sĕganing pangonira maṇḍala ring wĕlahan, pangone den-kon
amulukua, tando ḡatĕng sira ken Angrok saking jĕro alas pakṣanira ken Angrok
angambila sĕkul punika. Sinapa deniramaṇḍala: „Kalingane sira kapo kaki nga-
met sĕgane pangon-ingsun iku nangkĕn dina". Sumahur ken Angrok: „Singgih
kaki maṇḍala, ingsun amet sĕgane pangonira nangkĕn dina wetning lapa-ingsun
20 tanpamangan". Lingira maṇḍala: „Lah kaki ḡatĕnga ring aḡramaningsun sira
yen hana luwe, amalampaha sĕkul nangkĕn dina, apan ingsun pratidina anga-
ḡangadang tĕkahaning tatamu". Tĕhĕr ingajak sira ken Angrok ḡatĕng ing
Batur denira maṇḍala, sinwaḡatan sireng sĕkul ulam. Lingira maṇḍala ring
istrinira: „Nini bhaḡari ingsun amĕmĕkas ing sira, lamun ken Angrok
25 maririkia, mon ingsun tan hana ring umah tuwi, kukurĕnĕn tumuli, amĕla-
sakĕn". Ya ta ken Angrok katatur nangkĕn dina tĕka, lunghanira saking ri-
ka mara ring Lulumbang, maring Bañjar kocapet. Hana ta sira maṇḍaleng Turyĕ-
ntapada, mulih sira mareng Kabalon, parabira sira mpu Palot, among dhar-
makañcana, aguru ta sira ring hyang buyut ing Kabalon, pangawaking dharma-
30 kañcanasiddhi, siddhisandhya, mantuk ta sira mpu Palot saking Kabalon amawa
ta sira lakar, awrat limang tahlil, areren ing Lulumbang, awĕdi sira mpu Palot
muliha ḡewek mareng Turyĕntapada, rehiug wontĕn wong kawĕrta anawala ring
marga aran sira ken Angrok. Sira mpu Palot tan wruh ring patutunggalaning

1. B. aburu, C. *id.*—2. B. apan . . . les *outbreekt*— C. lĕs *outbreekt.*— B. aburu.— 3. B. lunghaha, C. *id.*—4. B. aburu, C. *id.*—5. B. ingisun, anuli.— C. Angro. B. pangher manih aburua, C. *id.*—6. C. sangkane ing alas ken Arok ring Pataugtangan araning alas.— B. maring.— 8. A. sangsayan.— B. Lukih.— 9. B. angarĕping.— A. panggagan.—11. A. den-waḡabin.—12. A. ingamingambil.—13. B. kepon, C. *id.*—14. A. pangangon.— A. pangucap sira.—15. A. ingante.— A. *en* B. pangangonira.— A. pangangone.— A. *en* C. dene mulukua.—17. C. amet.—18. B. sĕgane pane.—A. pangangoningsun.—B. nakĕn.—19. A. pangangonira.— A. *en* C. lamaningsun.—21. B. yeu aluwe.—A. angadangaḡanga.—21. B. tĕhĕr bhinakta sira, C. *id.*— 23. B. dera.—B. sinogatan.—24. B. stri.—25. B. maririki.—B. amelasakĕn *outbreekt.*—26. A. atatur.—27. A. kuca-
pet.— A. *en* C. ata.—30. B. sandhisandhya.—

wong; ya ta katěmu sira ken Angrok ring parerenan. Lingira sira ken Angrok ring sira mpu Palot: „Uđuh đatěng ing puněndi rakaki pukulun”. Lingira mpu sumahur: „alulungha ingsun kaki saking Kabalon, ayun mantuka mareng Turyantapada, awědi ingsun ring marga, aněngguh hana wong anawala aran ki Angrok.” Mesěm sira ken Angrok, lingira ken Angrok: „Lah pukulun, ranakira ya ngatěra mantuk i rakaki, raputunira měne anglawana yen kapanggih wong aran ken Angrok puniku, lumaris ugi sira kaki mantuk mareng Turyantapada, sampun walang hati” Kapihutangan sira mpu ring Turyantapada angrungu sanggupira ken Angrok. Sa ěkanireng Turyantapada, ya ta winarahan dharmakañcana sira ken Angrok, enggal bisa, tan hana sor timbangana ring kaçaktinira mpu Palot. Něhěr ingaku wěka sira ken Angrok denira mpu Palot, sangkaning ačrameng Turyantapada ingaran ing mađdaleng Bapa. Mangke polahira ken Angrok angaku bapa ring sira mpu Palot, hana po deni(ng) kakuranganira mpu Palot, ya ta karananira ken Angrok kinon marang Kabalon denira mpu Palot, kinonira amutusakěna dharmakañcana, ring hyang buyut ing Kabalon, anguwusa kěna lakar katunanira mađdaleng Bapa. Mangkat sira ken Angrok đatěng ring Kabalon, tan kapihanděl sira ken Angrok denira sang apalinggih ring Kabalon. Samangka ta sěrngěn sira ken Angrok: „mogha hana ěmbang ring panapen”. Sinuduk denira ken Angrok, malayu angungsi ring hyang buyut ing Kabalon, ingatagakěn sira parakatega sahaneng Kabalon paraguruhyang těkaning kapuntan, sama mědal amawa palugangça, amburu ring sira ken Angrok samâmukul ing palugangça pakšanira sang tyâga aminonanayun amatenana ring sira ken Angrok. Mogha angrungu ujaring âkâça: „Hayo denira-pateni wong iku, sang tyâga, yugamami rare iku, tangěh gawene ring madhyapada” Mangkana çabda akaça karungu denira sang tyâga. Ya ta tinulung ken Angrok anglilir kadi pralagi. Těhěr ken Angrok angěnakěn upata, lingira: „Tan hanaha tega ring wetaning Kawi tan siddhaning dharmakañcana.” Sah sira ken Angrok saking Kabalon, angungsi Turyantapada, sira mađdaleng Bapa, siddha ring dharmakañcana. Sah sira ken Angrok saking mađdaleng Bapa maring pradeçeng Tugaran. Nora ta wilasa sira buyuting Tugaran, rinusuhan wong Tugaran denira ken Angrok, ya ta ingěmban ta gopala sinalabahěn ing mađdaleng Bapa, dadi kapanggih anakira buyuting Tugaran, ananěm kacang ing pagagan. Mangke ta ikang rara rinowang asanggama denira ken Angrok, alalama kacang kakampilan, sangkaning kacang Tugaran wijine akulimis agung agurih. Sah sira saking Tugaran, mulih sira maring mađdaleng Bapa muwah. Lingira

2. B. ing.— A. pundi.—3. B. ningsun, C. id.— B. maring, C. id.—4. C. ing.— B. anawalan, C. id.—5. B. Angro.— B. rakanira angatěra, C. id.—6. C. ing.—7. B. ugi rakaki.—8. A. ngrasa kapihutangan.— A. mpu Turya°.—9. B. winaran.—10. A. ring *ontbreekt*.—11. B. ikaku.— A. en B. ačrame.—12. B. bapa ring mangke C. id.—14. B. maraheng, C. id.— B. dera mpu, C. id.—16. B. đatěngi, C. đatěng ing.—18. A. samangkana— A. srěngěnira—19. C. malu.—21. A. ring *ontbreekt*. C. sira ring.—22. B. amingronana ayun, C. id., *doch* ahayun.—23. A. en C. ring *ontbreekt*.— B. dera C. id.—24. B. kading.—27. C. tetega.—29. B. pradeça ring.—32 A. panggagan.—33. B. asama.—34. B. id.—35. B. mareng.

ken Angrok: „Yen ingsun dadi wong adânaha pirak ring kaki maṇḍaleng Bapa’’. Kawërta sira ken Angrok ring nagareng Daba, yen arusuh asënëtan ring Turyantapada, ingilangakën saking Daba, rinuruh dening wong saking Daba, lungha saking maṇḍaleng Bapa, angungsi sira maring gunung Pustaka. Sah sira
5 saking rika, angungsi ring Limbehan, wilasa sira buyuting Limbehan, inungsi sira ken Angrok, wëkasan ananakti sira ken Angrok maring Rabut kędung Panitikan. Katurunan sira widhi, konon mara ring Rabut gunung Lęjar, ring dina Budha hiręng ing Warigadyan, sira paradewa ahum akukumpul, mangkana lingira nini ring Panitikan: „Mami angrowangana asënëtana kita bapa, tan
10 hananing wruha, mami ta ananapua ring gunung Lęjar sędęnging dewa ahum kabeh.” Mangkana lingira nini Panitikan. Ya ta mara sira ken Angrok ring gunung Lęjar. Katękan pwa Budha hiręng ing Warigadyan, mara pwa sira ring pahęman. Ya ta sira asënëtan ing pawuhan ingurugan sukęt denira ranini Panitikan. Tęhër muni kang saptaswara gęntër patër liṇḍu kętug kilat
15 halisyus haliwawar, hudan salah masa, tanpantara teja wangkawa, ndan samangkana sira angręngö çabda tanpantara, humwang gumuruh, rasaning ahumaning watęk hyang: „Ikang angukuhana ring nûsa Jawa, yaya tandi maṇḍala’’. Mangkana ling sang watęk dewata kabeh sama asalangapan ujar: „Ndi kang yogya prabhua ring nusa Jawa’’, patakoning watęk hyang kabeh. Sumabur hyang
20 Guru: „Wruhanta kabeh watęk dewata, hana si yugamami, mânusa wijiling wong Pangkur, ika angukuhi bhûmi Jawa.” Samangka mętu ta sira ken Angrok saking pawuhan, katinghalan sira dening watęk hyang, sama kayogyan sang watęk dewata, ya ta inastwakën sira bhişeka bhatâra Guru, mangkana kastwanira de sang watęk dewata, asurak asanggaruhan. Winidhyan sira ken Angrok angangkęna
25 bapa ring sang brâhmaņa makanâma sira ðanghyang Lohgawe, wahu tęka saking Jambudwipa kinen apanggih ring Taloka; samangkana mulaning brâhmana hana ring wetaning Kawi. Duk maring Jawa tanpahawan parahu, atampakan roning kakatang tęlung tugęl, męntas sira anuju pradeça ring Taloka, midër sira ðanghyang Lohgawe angulati sira ken Angrok. Lingira ðanghyang Loh
30 gawe: „Hana rare adawa tangane, aliwat ing dękunge, tulise tangane tęngęn cakra, kang kiwa çangka, aran ken Angrok, katon ing pujamami, kadadinira bhatâra Wişņu, pawarahira nguni duk ing Jambudwipa: eh ðanghyang Lohgawe wus mono denta muja ring Wişnuarecha, mami tan hana ring kene, ngong angjanma mânusa maring Jawa, kita tumutureng mami, aran ingong ken Angrok,

1. B. dadia.— B. adâha.—4. A. angungsira maring.—5. B. awilasa.— B. inungsi dera ken.—6. A. anakti.— A. Rabut gędung.—7. B. mara maring, C. maraha maring.— B. dina ring Budha, C. *id.*—9. B. ling ranini.— A. asënëtan hana.— C. kitanakita bapa.—10. C. ahum.—14. B. kalatalasyasaliwawar.—16. C. human.—17. B. angakuhana.— B. tâdi, C. *id.*—18. A. *en* C. sira watęk.— B. ndi ta yogya, A. ndi kang *ontbreekt.*—19. A. prabhu.—20. A. syuga.—21. C. ta mętu.—22. B. samangkayogyan.—24. B. winidhya.— B. ngangkęna, C. angkęna.—25. A. Logawe.—26. B. samangka, C. *id.*—27. B. tanpawan, C. *id.*—28. B. tęlung punzğęl, C. *id.*—29. B. angulat ing.—30. A. *en* C. tulis.—31. A. dadenira.—32. A. ri nguni nduk, A. pawararinguni nduk.— B. e.—34. B. anjanma, B. *id.*— B. ken *ontbreekt.*

ulatana mami ring kabotohan". Tando sira ken Angrok kapanggih ring kabotohan, winaspadakën singgih kang katon ing puja denira ðanghyang Lohgawe. Tumuli sira tinañan, lingira ðanghyang Lohgawe: „Iya sira kaki, aran ken Angrok, sangkaningsun wruh ing sira, katon ing puja deningsun". Sumahur ken Angrok: „Singgih pukulun, ranakira aran ken Angrok." Ri- 5 nangkul sira denira sang brahmana. Lingira ðanghyang Lohgawe: „Ingsun-aku anak sira kaki, ingsun-rowang duk anastapa, ingsun-wong saparanira." Sah sira ken Angrok saking Talokah, mara sira ring Tumapël, milu sira brahmana. Satëkanira ring Tumapël kapanggih kaladeça, ati sira asesebana ring sang akuwu ring Tumapël, aran sira Tunggul amëtung. Kapanggih sira sineba. 10 Lingira Tunggul amëtung: „Bhageya pukulun sang brahmana, saking punëndi sira hañar katinghalan." Sumahur sira ðanghyang Lohgawe: „Eh kaki sang akuwu, hañar saking sabrang ing sun, ati ing sun asewakaha maring sang akuwu ing sun kaki, lawan akonakoningsun anak puniki ayun sumewakaha ring sang akuwu". Sumahur sira Tunggul amëtung: „Lah suka ing sun sira ðanghyang 15 yen sira santosa wontëna ring siranakira". Mangkana lingira Tunggul amëtung. Alawas sira ken Angrok amaraseba ring sira Tunggul amëtung, sang akuwu ring Tumapël.

Dadi hana bhujangga boddhasthâpaka ring Panawijen, lumaku mahâyâna, atapa ring setraning wong Panawijen, apus-pata sira mpu Pûrwa. Sira ta anak- 20 anak stri tunggal, duk derengira mahâyâna; atyanta ring listu-hayuning putrinira, aran ken Dëdës. Sira ta kawërta yen hayu, tan hana amadani rupanira yen sawetaning Kawi kasub têng Tumapël. Karungu denira Tunggul amëtung, tumuli sira Tunggul amëtung datêng ing Panawijen, añjug maring ðukuhira mpu Purwa, kapanggih sira ken Dëdës, atyanta garjitanira Tunggul 25 amëtung tumon ing rara hayu. Katuju sira mpu Purwa tan hana ring patapanira, samangka ta ken Dëdës sinahasa pinalayokën denira Tunggul amëtung. Saulibira sira mpu Purwa saking paran tan katëmu siranakira, sampun pinalayokën denira sang akuwu ring Tumapël, tan wruh ring kalinganira, ya ta sira mpu Purwa anibakën samaya tan rahaju, lingira: „Lah kang amalayokën 30 anakingsun mogha tan tutuga pamuktine matia binahud angëris; mangkana wong Panawijen asata pangangsonge, mogha tan mëtua bañune bejine iki, dosane nora awarah iringsun yen anakingsun den-walating wong". Mangkana lingira mpu Purwa. „Kalawan ta anakingsun marajakën karma amamadangi, anghing sotmami ring anakmami mogha anëmwara hayu den-agung bhâgyane". Mang- 35

1. A. ulana.—1. A. en C. samangkana ing sun.—5. B. aran Angrok, C. *id.*—6. B. lingira ðanghyang Lohgawe *ontbreekt.*—7. A. anak.—B. isu rowang.—A. mong.—8. B. Tapoloka.—B. maring.—9. B. Tumël amanggih.—13. B. aranira.—11. A. ageya, B. bhahageya, C. *id.*—12. B. sira puniki.—14. B. lawan ta.—A. en C. sumewaka.—21. A. antyanta lituhayu.—22. B. aaran, C. *id.*—B. ta *ontbreekt.*, C. *id.*—A. amadan ring rupa.—25. B. sira *ontbreekt.*—A. en B. antyanta.—28. C. sira *ontbreekt.*—A. pinayokën.—29. B. sang *ontbreekt.*, C. *id.*—31. A. mati.—C. mangkana ta.—32. A. bañuneng beji iki.—33. B. ring isun.—A. denwanglat, B. den-walati.—35. A. mogha anëmu rahayu, B. mogha arahayu, C. mogha anëmu arahayu.

kana sotira mahâyâna ring Panawijen. Satėkanira ken Đėđės ring Tumapėl rino-
wang sapaturon denira Tunggul amėtung, tan sipi sihira Tunggul amėtung, wahu
ngidam sira ken Đėđės, dadi sira Tunggul amėtung akasukan, acangkrama soma-
han maring taman Boboji, sira ken Đėđės anunggang gilingan. Satėkanira ring
5 taman sira ken Đėđės tumurun saking pađati, katuwon pagawening widhi,
kengis wėtisira, kengkab tėkeng rahasyanira, nėhěr katon murub denira ken
Angrok, kawėngan sira tuminghal, pituwi dening hayunira anulus, tan hanâma-
đani ring listu-hayunira, kasmaran sira ken Angrok tan wruh ring tingkahaira.
Saulihira Tunggul amėtung saking pacangkraman, sira ken Angrok awarah ing
10 sira đanghyang Lohgawe, lingira: „Bapa đanghyang, hana wong istri murub
rahasyane, punapa lakşananing stri lamun mangkana, yen hala rika yen ayu
rika lakşananipun”. Sumahur sira đanghyang: „Sapa iku kaki”. Lingira
ken Angrok: „Wontěn, bapa, wong wadon katinghalan rahasyanipun deningsun”.
Lingira đanghyang Lohgawe: „Yen hana istri mangkana, kaki, iku stri nâ-
15 riçwarî arane, adimukyaning istri iku, kaki, yadyan wong papa angalapa ring
wong wadon iku, dadi ratu añakrawarti”. Mėnėng sira ken Angrok, ri wėkasana
angling: „Bapa đanghyang, kang murub rahasyanipun puniku rabinira sang aku-
wu ring Tumapėl; lamun mangkana manira-bahud angėris sirakuwu, kapaşti mati
de mami, lamun pakanira angadyani”. Sahurira đanghyang: „Mati, bapa kaki,
20 Tunggul amėtung denira, anghing ta ingsun tan yogya yan angadyanana ring ka-
harėpira, tan ulahaning pađita, ahingan sakaharėpira”. Lingira ken Angrok:
„Lamun mangkana, bapa, ingsun amit ing sira”. Sumahur sang brahmaņa: „Ma-
ring punėndi ta sira kaki”. Sumahur ken Angrok: „Ingsun đatėng ing Karuman
wontěn bobotoh angangkėn wėka iringsun, aran sira Bango samparan, asih iringsun;
25 punika ingsun-tarinipun kadi angyogyanana”. Lingira đanghyang: „Rahayu yan
mangkana, sampun ta, kaki, sira alawas ing Karuman”. „Lingira ken Angrok:
„Punapa karyaningsun alawasa”. Sah sira ken Angrok saking Tumapėl, tėka si-
reng Karuman, kapanggih sira Bango samparan. „Saking ėndi kawėtunira, alawas
tan mareringsun, kadi ring swapna ingsun atėtėmu lawan sira, alawas tēmėn deni-
30 ra lungha”. Sumahur ken Angrok: „Wontěn ing Tumapėl ingsun bapa, amaraseba
ring sirakuwu. Sangkaningsun maring sira, hana rabinirakuwu, tumurun saking
pađati, kasingkab rahasyane, katon murub deningsun. Hana ta brahmaņa hañar
angajawa, puşpatanira đanghyang Lohgawe, sirêngaku wėka ring ingsun, ingsun-
35 takoni: punapa araning stri yen murub rahasyanipun. Lingira sang brahmaņa:
uttama dahating stri yen mangkana, arane iku kang sinangguh stri ardhanařiçwarî

1. A. mayana.—2. A. wahu angarbini sira ken Đėđės.—3. B. asomahan.—6. B. rasya.—B. tėhěr.—7. C. anulu.—8. B. ring kalituhayon, C. *id.*—10. B. lingira *ontbreekt.*—B. stri.—11. T. kşana.—12. A. ring lakşananipun, B. kalakşananipun.—16. B. añakrawati *ontbreekt.*, C. *id.*—C. ring.—17. C. sang *ontbreekt.*—18. C. mangkanaha.—19. B. denira, C. de-manira.—23. A. đatėng ri.—24. B. ringisun, C. *id.*—B. ringisun, C. *id.*—25. A. kang dadi.—B. lingira.—28. B. kawėtonira, C. *id.*—29. A. ta.—B. supna, C. *id.*—34. B. anama sira, C. *id.*—B. sira ta angaku.—B. ingisun, C. *id.*—35. B. lamun.—B. sang *ontbreekt.*—36. A. dat.—B. lamun, C. *id.*—B. sinėnggu, C. *id.*

ika, sulakṣaṇa tēmēn, pan iku asing adērwe rabi, katēkan dadi ratu añakrawarti. Ingsun ta, bapa Bango, kapengin dadi ratu, harēpingsun ki Tunggul amētung ing-sun-patenana, rabine ing-sun-alape, malar bapa, ranakira dadi ratu, amalaku ing-sun pangadyanira bapa danghyang. Ujarira danghyang : kaki Angrok tan kawaça ring brâhmaṇa yan angajēngana ring wong angalap rabining arabi, hingan 5 sakaharēpira piambēk. Punika karananingsun maring bapa Bango, malaku adyanadyanira bapa ing-sun-cilrane sirâkuwu ring Tumapël, wyakti mati sirâkuwu deningsun". Sumahur sira Bango samparan : „Rahayu yen mangkana. Ingsun, kaki, angadyani, yen sirâharēp ambahud angēris ring sira Tunggul amētung, anghing ta sira kaki Angrok, sirâkuwu tēguh, manawi nera tēdas yen dera- 10 suduka ring kēris kurang yoninya. Hana mitraningsun paṇḍe ring Lulumbang, aran pu Gandring, yoni olih agawe kēris, norana wong atēguh dene pagawene, tan amingroni yen sinudukakēn, ika konēn akarya ḍuhung. Yen huwus dadi kēris, nggenirâñidra ring ki Tunggul amētung". Mangkana wēkasira Bango samparan ring ken Angrok. Lingira ken Angrok : „Amit ing-sun, bapa, maring 15 Lulumbang". Sah sira saking Karuman, nuli maring Lulumbang, katēmu sira Gandring anambut karya ring gusali, tēka ken Angrok tur atakon : „Iya sira baya aran Gandring. Lah rēko ing-sun pagawekēna kēris, huwusa limang wulan, agatana gawene deningsun". Lingira mpu Gandring : „Sampun limang wulan punika, lamun sira ayun den-apēnēd, manawi satahun huwus, enak ratēng pa- 20 palonipun". Lingira ken Angrok : „Lah sarupane gugurindane, anghing den-huwus limang wulan". Sah ken Angrok saking Lulumbang, maring Tumapël, kapang-gih sira danghyang Lohgawe, atakon ing ken Angrok : „Paran sangkanira alawas ing Karuman". Sumahur ken Angrok : „Sumēlang manira, bapa, ring Lulumbang". Samangka ta ken Angrok alawas apanganti ring Tumapël. Huwusing 25 gēnēp limang wulan, engēt ing samayanira yen aken anggawe kēris ring sira mpu Gandring. Mara sira ring Lulumbang, katēmu sira mpu Gandring anggugurinda, aninigasi papalampahanira ken Angrok kēris. Lingira ken Angrok : „Ēndi ken-kenaningsun ring kaki Gandring". Sumahur sira Gandring : „Singgih kang ing-sun-gurinda puniki, kaki Angrok". Pinalaku tininghalan punang kēris denira 30 ken Angrok. Lingira asēmu bēndu : „Ah tanpolih deningsun akonkon ring sira ki Gandring, apan durung huwus gugurindane kēris iki, lagi asēbel, iki kapo ru-

1. B. ta sing adruwea rabi, C. *id. doch* adērwe.— B. añakrawarti *ontbreekt*, C. *id.*—2. A. kapengindan dadi, B. kapengin dadia.— B. kaharēpingsun.—3. C. patenane.— B. sun.— B. dadia, C. *id.*—4. ujarira sang brahmaṇa, C. *id.*—5. C. wong alap.— B. rabining wong, C. *id.*—6. A. ing ambēk—7. A. wyakti ma sira.—8. B. sirakuwu *ontbreekt*, C. *id.*—9. A. angudangēris.— B. sira *ontbreekt*.—10. B. atēguh, C. *id.*—11. B. ringkēs.— C. yonine.— B. hana ta.—12. A. yeni.— C. nora ana.— B. gagaweane, C. *id.*—13. A. amirwani, B. amironi.— A. sudukakēn.— B. lamun, C. *id.*— B. akaryaha,— B. yan awus, C. yan huwus—14. B. ēnggen, C. *id.*— A. ñidra, C. ñidraha ring.—16. B. anuli C. *id.*—17. B. rawuh, C. *id.*— B. anakon.—19. B. agata, C. agati.— B. npun, C. lingingaranpu— A. lima wulan.—20, B. depun-apēnēd.—23. A. lawas.—24. B. sumēlang maring Lulumbang manira, bapa, C. *id.*—25. B. amanganti.— B. huwus agēnēp.—26 B. *en* C. sasamayanira.— B. akenken kēris C. aken kēris.—28. B. la ēndi.—30. A. punang kēris *ontbreekt* 13. A. akonkona sira.—32. A. asēkēl.

- pane kang dera-lawas limang wulan lawase". Apanas twasira ken Angrok, dadi sinudukakèn ing sira Gandring kèris antukira Gandring agawe ika. Anuli pinèrangakèn ing lumpang çela pambèbèkan gurinda, bèlah aparo; pinèrangakèn ing paronira Gandring, bèlah apalih. Samangka sira Gandring angucap: „Ki
- 5 Angrok, kang amateni ring tèmbe kèris iku, anak-putunira mati dene kris iku, ohh ratu pipitu tèmbe kèris iku amateni'. Wusira Gandring angucap mangkana, mati sira Gandring. Samangka ta arupa analahasa sira ken Angrok patinira Gandring. Lingira ken Angrok: „Lamun ingsun dadí wong tumusa ring anakputune apaᅇde ring Lulumbang". Tèhër mantuk sira ken Angrok maring Tumapèl.
- 10 Hana kakasihira Tunggul amètung, aran Kèbo hijo, apawong sanak asihsihan lawan ken Angrok. Satinghalira Kèbo hijo ring sira ken Arok anungkèlang ñuhung hañar, adanganañ cangkring katut rinipun tanpagagala wungkul, arēmèn sira Kèbo hijo mulat. Angucap ing ken Angrok: „He, kaka, sunsilihe kèrisira iku". Sinungakèn denira ken Angrok, ingangge denira Kèbo
- 15 hijo tumuli, wètning rèsèpira tumon; alawas ingangge denira Kèbo hijo ñuhung saking ken Angrok punika, nora hana wong Tumapèl tan sapekşaha yen sira Kèbo hijo anungkèlang ñuhung hañar. Mogha ta mangke ñuhung punika minalingan denira ken Angrok, kèna dening amalingi. Tèhër ken Angrok kala ratri anuli maring dalèm pakuwon, duwèg sirèping wong, katuwon denira
- 20 dinuluraning widhi, anuli mareng paturonira Tunggul amètung, tan kawara lakunira, sinuduk sira Tunggul amètung denira ken Angrok, tèrus prānanira Tunggul amètung mati kapisauan. Kèris antukira Gandring agawe kinatutakèn minaba. Mangke huwus rahina kawaswasan ñuhung tumanēm ing jajanira Tunggul amètung, tinèngèr dening wong kang wruh kèrisira Kèbo hijo, kang
- 25 inganggo sabraa dina. Pangucaping wong Tumapèl kabeh: „Ki Kèbo hijo kalingane kang añidra ring sira Tunggul amètung, apan sawyakti kèrise katut ing jajanira sang akuwu ring Tumapèl." Samangka sira Kèbo hijo sinikèp dening kadang-wargganira Tunggul amètung, tinèwèk ing kèris antukira Gandring akarya punika, mati ki Kèbo hijo.
- 30 Hana ta anakira Kèbo hijo, aran Mahisa rañdi, alara patining bapa, ya ta winilasan kinañik denira ken Angrok, atyanta wèlasira ring Mahisa rañdi. Mogha hyang dewa sirandandani, tuhu yan kramanira ken Angrok ring sira ken Dèdès, alama akakarèpan, tan hananing wong Tumapèl wani angucapa satingkah-polahira ken Angrok, mangkana sakadang-warganira Tunggul amètung
- 35 mènèng tan hana wènanang angucapa, ya ta apanggih ken Angrok lawan ken Dèdès. Sampun ta sira abobot tigang lek katinggal denira Tunggul amètung, kaworan denira ken Angrok, atyanta denira silihasih sira ken Angrok lawan

1 A. lawan, B. lalawas.—4. A. amalih.—9. B. apaᅇda, C. *id.*—10. B. hana ta.— A. apawor, B. apawo.—11. A. asihsihèn,—12. B. ñu hañar, C. ñuhungañar awarangka hañar.— B. adanganan tangkring, C. aᅇdangañ cangkring.—19. B. ring ratri, C. *id.*—20. B. dinuluring, C. *id.*—23. B. ñuñuhung.—25. B. kèrisira Gandring.—30. B. matining.—31. A. *en* C. ring *ontbreekt.*—32. B. yen.—33. A. tan haning wong.—35. B. angucap, C. *id.*—36. A. nèm wulan,—37. B. kalawan.

ken Dēdēs, alawas papanggihira. Gēnēp leking rare mijil anakira ken Dēdēs lanang, patutanira Tunggul amētung, ingaranan sang Anusapati, papañjinira sang apañjy Anēngah. Alama sira papanggih ken Angrok kalawan ken Dēdēs, malih aputra ken Dēdēs lawan ken Angrok, mijil lanang, aran sira Mahiṣa wong atēlēng, mwah ari denira Mahiṣa wong atēlēng lanang aran sang apañji Saprang, 5 arinira pañji Saprang lanang aran sira Agnibhaya, arinira Agnibhaya wadon aran sira dewi Rimbu, papat patutanira ken Angrok lawan ken Dēdēs. Hana ta binihajinira ken Angrok anom, aran sira ken Umang, sira ta apatutan lanang aran sira pañji Tohjaya, arinira pañji Tohjaya lanang aran sira pañji Sudhatu, arine pañji Sudhatu lanang aran sira twan Wrēgola, arine twan Wrēgola istri 10 aranira dewi Rambi. Kwehing putra 9, lanang 7 wadon 2.

Tēlas purwa wetaning Kawi, kaputēr sawetaning Kawi, sama awēdi ring sira ken Angrok, mahu ariwariwa ayun angadēga ratu, wong Tumapēl sama suka yen ken Angrok angadēga ratu. Katuwon panduluring widhi sang ratu ring Daha siraji Dāngdāng gēṅḍis angandika ring parabhujangga sahaneng Daha, 15 lingira: „E, ki parabhujangga cewa-sogata, paran sangkanira nora anēmbah ring ingsun, apan ingsun saksat bhatāra Guru.” Sumahur parabhujangga sakapasuking nagareng Kaḍiri: „Pukulun tan wontēn ing kinakina bhujangga anēm-bahi ratu.” Mangkana lingira bhujangga kabeh. Lingiraji Dāngdāng gēṅḍis: „Lah manawa kang ring kuna nora anēmbah, kang mangko ta ingsun sēmbahēn 20 denira, manawa sira tan wruh ring kaçaktiningsun mangko sun-wehi pangawyakti.” Mangke ta siraji Dāngdāng gēṅḍis angadēgakēn tumbak, laṅḍeyanipun tinañcēbakēn ring lēmah, sira ta alinggih, ring pucuking tumbak, tur angandika: „Lah parabhujangga dēlēngēn kaçaktiningsun.” Sira ta katon acaturbhujā, atrinayana, saksat bhatāra Guru rupanira, winidhi anēmbaha parabhujangga sakapasuking 25 Daha, sama tan harēp anēmbaha tur mērsah paḍa angungsi maring Tumapēl asewaka ring ken Angrok. Samangka mulaning Tumapēl tan ahidēp ing nagareng Daha.

Tumuli sira ken Angrok inastwakēn prabhu ring Tumapēl, araning nagara ring Singasari, abhiṣekanira çri Rajasa, bhatāra sang Amūrwabhūmi, ingastryan dening bhujangga sewa-sogata kang saking Daha, makadi sira 30 ḍanghyang Lohgawe sira asangkapani, kunēng kang asih awēlas ring sira ken Angrok ing kina duk sira sēḍēng kasyasih, paḍa ingundang kabeh, tinulung denira winalēs pawilasane, makadi sira Bango samparan, tan ucapēn siramaṅḍaleng Turyantapada, lawan anaking apaṅḍe wēsi ring Lulumbang,

2. C. inaranan.—3. B. en C. alama sira patutan malih (C. manih) lawan sira ken Angrok, mijil lanang.—5. B. denira *ontbreekt.*—7. C. pat. — A. hana rabinihaji—8. A. Uma.—9. ari lanang aran.—10. B. arine pañji Sudhatu *ontbreekt.*—B. tuhan, C. *id.*—B. stri, C. *id.*—11. B. putra 9, 7, wadon 2.—12. B. tilas.—B. pawetan—13. A. ariwari.—14. B. yan.—16. A. lingira *ontbreekt.*—18. B. tan wonting.—A. ikinkira.—19. B. ring ratu.—20. A. i kuna.—A. en C. mangke.—A. sēmbēhēn—21. B. ing.—A. mangke.—B. pangawakti.—23. B. ing.—25. A. en C. sapasuk.—26. B. mērsah *ontbreekt*, C. — *id.*—A. mareng.—A. asewa ken, B. ring.—31. B. asangkapani.—32. A. ingunda.—B. tinulu.—34. B. maṅḍala ring.—B. Turyantapada.

aran pu Gandring, satuse apaṇḍe ring Lulumbang luputeng saarik purih, satam-
paking wulukune wadung pacule. Hana anake ki Kēbo hijo den-paḍa kawē-
wēnangane lawan anake pu Gandring. Hana anakira bapa ḍanghyang (Lohgawe)
aran wangbang Saḍang, patutanira lawan wong Wiṣṇu, tēmokēna kalawan anakira
5 bapa Bango kang aran Cucupuranti, mangkana rasaning andika sang Amûrwabhûmi. Atyanta krētaning nagaraning Singhasari, paripûrṇa nirwighna.

Alawas karēngö wērtanira ken Angrok yan huwus pangadēg ratu, ka-
hatur ing siraji Ḍaṇḍang gēṇḍis yen sang Amûrwabhûmi harēp amērēpa maring
Daha. Andikaniraji Ḍaṇḍang gēṇḍis: „Sapa ta angalahakēna ring nagaraningsun
10 iki, manawa kalah lamun bhatâra Guru tumurun saking akaça, sugyan kalaha”.
Ingaturan sira ken Angrok, yan siraji Ḍaṇḍang gēṇḍis angandika mangkana.
Lingira sang Amûrwabhûmi: „E parabhujangga sewa-sogata kabeh, astokēna
ingsun abhiṣeka bhatâra Guru”. Samangka ta mulanirâbhiṣeka bhatâra Guru,
ingastwaning bhujangga brahmaṇa rēṣi. Tur sira anuli anglurug maring Daha.
15 Karēngě deniraji Ḍaṇḍang gēṇḍis yen sang Amûrwabhûmi ring Tumapēl anē-
kani andon maring Daha. Lingiraji Ḍaṇḍang gēṇḍis: „Alah ingsun sēḍēnge ki
Angrok winonging hyang”. Samangka ta sañjata-ing Tumapēl acueuh lawan
sañjata Daha, aprang loring Gantēr, apagut sama prawira, anglongi linongan,
katitihan sañjata Daha. Ariniraji Ḍaṇḍang gēṇḍis moktah bamakṛti ksatriya
20 raden Mahiṣa walungan, lawan mantrinira prawira aran Gubar balēman; moktah-
ning arinira Ḍaṇḍang gēṇḍis mwah wadwa pinakatihati sira Gubar balēman
kalih karēbat dening wado Tumapēl, amah gunung denipun aprang. Samangka
ta wado Daha kapalayu, apan kang pinakadining prang sampun kawēnang,
Irika ta sañjata Daha bubar tawon, pungkur wēḍus, dahut payung, tan hana
25 pulih manih. Samangka ta siraji Ḍaṇḍang gēṇḍis murud saking paprangan,
angungsi maring dewalaya, gumantung ing awangawang, tēkaning undakan,
pakatik, juru payung lawan amawa tadah sēḍah, tadah toya, panglante, sama
milu angawangawang. Prasiddha kalah ring Daha denira ken Angrok. Lawan sira
rayinira (sang Ḍaṇḍang gēṇḍis) dewi Amisani, dewi Hasin, dewi Paja, mang-
30 kin sama katuran yan siraji Ḍaṇḍang gēṇḍis alah aprang, karēngö wontēn
ing dewalaya gumantung ing awangawang, mangke ta sira twan dewi katiga
muksah lawang kaḍaton pisan. Irika ta sira ken Angrok huwus ing jayasatru,
mulih maring Tumapēl, kaputēr bhûmi Jawa denira. Sakakala pañjēngira hu-
wus kalah ing Daha 1144.

1. B. aran . . . Lulumbang *ontbreekt*.— A. saariksurih.— B. satampaning.— 3. B. mpu.— 4. B. Saḷā
C. *id.*— 5. B. Cucupuranti.— A. raca.— 7. C. alas, A. alawas kawērtanira.— A. anuwuh.— A. katur.— 8.
A. angḍona.— 9. A. *en* B. sapa.— 10. B. manawa kalah C. *id.*— 11. A. *en* C. yan *ontbreekt*.— B. san:
andika.— 13. A. samangkana ta.— 14. A. anuli sira anglurug.— 15. B. yan.— A. anēkanin, B. anētani anēmōn.— 17.
B. samangkana ta — B. ring.— 18. B. Kautēr.— A. apan:ut.— 20. C. araan.— 22. B. kali.— A. walwan
Tumapēl.— A. apah.— 23. A. wadwan Daha.— 24. B. tang.— B. Naha.— A. mungkur piṇḍa.— 25. A.
mulih — B. ta *ontbreekt*.— 27. A. juru jong.— A. sēḍa.— A. sami angawangawang.— 30. A. kalah.— 31.
B. gumanti.

Alawas hana wërta sang Anusapati, anakira Tunggul amêtung, ataken sira ring pamongmong: „Awëdi manira dening sira rama-pakanira”, aturing pamongmong: „aron pakanira matûra ring sira ibu pakanira”. Tan sudhanira Nuşapati ataken ing sirebunira: „Ibu ingsun ataken ing sira punapa kalinganira bapa yen tuminghal ing isun, pahe tinghalira kalawan sanakingsun kabeh, tan 5 ueapën lawan putranira ibu anom, mangkin pahe tinghalira bapa”. Tulu yan samasanira sang Amûrwabhûmi. Saburira ken Dëdës: „Kaya dudu kang angandëli, yen sira kaki ayun wruha, sira Tunggul amêtung arane ramanira; katinggal ingsun tigang çaçih, ya ta ingsun ingalap denira sang Amûrwabhûmi”. Lingira Nûşapati: „Kalingane, ibu, dudu bapaningsun sâng Amûrwabhûmi, punapa 10 ta ibu padëmira bapa”. „Sang Amûrwabhûmi, kaki, amateni”. Mënëng sira ken Dëdës, arupa kaluputan dening awërta sajati ring siranakira. Lingira Nûşapati: „Ibu, wontën ðuhungira bapa antukipun Gandring akarya, ingsun-tëdani-pun ibu”. Sinungakën denira ken Dëdës. Sang Anûşapati amit mantuk maring kamëgëtanira. Wontën ta pangalasanira ring Bañil, inundang denira 15 Nûşapati kinon amatenana ken Angrok, sinung ðuhung antukipun Gandring akarya, nggenipun amatenana ring sang Amûrwabhûmi, ingëbaug wong Bañil denira Nûşapati. Mangkat wong Bañil maring dalëm kaðaton, kapanggih sang Amûrwabhûmi sëdëngira anaðah, tëhër sinuduk sira dening wong Bañil. Duk sira kacârna Wërhaspati Pon ing Landëp; masanira anaðah sanðe jabung, 20 sampun surup prabangkara amasang sanda. Sampuning lina sang Amûrwabhûmi, malayu wong Bañil, angungsi sang Anûşapati, matur wong Bañil: „Sampun moktah sira rama-pakanira den-manira”. Nëhër sinuduk wong Bañil denira Nûşapati. Ujaring wong Tumapël: „Ah bhañara sirengamuk dening pangalasaning Bañil, sira Nûşapati angëmbari amuk”. Ri linanira sang Amûrwa- 25 bhûmi i çaka 1169. Sira dhinarmeng Kagënëngan.

Sampun mangkana sang Anûşapati anggautyani añjënëng ratu, duk sang Anûşapaty angadëg ratu i çaka 1170. Alama kawërta ring raden Tohjaya, sira anakira ken Angrok saking rabi anom, nama sang apañji Tohjaya, ya ta ang-rëngö sapolahirânûşapati angupahakën ing sang Amûrwabhûmi, moktah dening 30 wong Bañil. Sang apañji Tohjaya tan suka moktahning sira ramanira, akirakira amet pamalës, margahaning kapatinira sang Anusapati. Wruh sang Anusapati

1. yen anakira, C. *id.*—2. A. kamongmong.— A. manira raden ing sira.— A. kamongmong.—3. C. pakara matura.—4. A. ibuningun, B. ibutingsun — A. atakon.— C. punapi.— A. lingaira.—5. A. iringsun.— A. kalan sanak.— B. sakingsun.— 6. B. mangkin satinghalira.— 7. A. *en* B. kang andëli.— 8. A. ayan.— B. katinggalasun.— 9. B. ingambil, C. *id.*—11. A. padëmanira.— 14. B. sirangakëu.— B. ken Dëdës ring sang Anusapati.— 16. B. amoktanana, C. *id.*—C. ring ken Angrok.— 17. B. amoktanana, C. *id.*—19. C. sëdënging anaðah.— A. *en* C. dukira.— 20. B. Pon *ontbreekt*, C. *id.*—21. A. prabangkara *ontbreekt*.— A. sampun lina — 23. A. sira *ontbreekt*.— A. de-manira.— 24. A. sirengkamuk.— 25. B. i Bañil.— B. ri *ontbreekt*.— 27. A. agautyani.— 28. A. *en* B. angadëga ratu.— A. 1174.— A. *en* C. wërta.— 29. C. karëngö.— 30. C. sira sang Anûşapati.— B. mokta, C. *id.*— 31. A. sira *ontbreekt*.

yan kinire denirapañji Tohjaya, yatna sang Anûşapati, pagulinganira binalung-
bang, ring pamëngkang wong angayëngi, pikandël atata. Huwus alama
marëk sang apañji Tohjaya amawa sawung sira, mareng bhatârânûşapati. Lingi-
râpañji Tohjaya: „Kaka, wontën kërisira bapa, antukipun Gandring akarya,
5 ingsun-tëdanipun ing sira”. Tuhu yan samasanira bhatârânûşapati. Sinungakën
duhung antukipun Gandring akarya denira sang Anûşapati, tinanggapan deni-
râpañji Tohjaya, sinungkëlang, tumuli duhungira kang ingangge ringuni, sinunga-
këning wongira. Lingirâpañji Tohjaya: „Duwëg, kaka, ta-bongbong”. Suma-
hur sang Anûşapati: „Lah, yayi”. Tumuli aken angambila sawung ring juru
10 kurung. Lingirânûşapati: „Lah, yayi, ta-adunipun pisan”. „Singgih”, lingirâ-
pañji Tohjaya. Sama anajeni dawak, sama akëmar, katungkul sang Anûşapati.
Tuhu yan sëdëng antakanira, kempër pijër angadokën sawungira, sinuduk de-
nirâpañji Tohjaya. Lina sang Anûşapati i çaka 1171. Dhinarma sira ring
Kidäl.

15 Gumanti sirâpañji Tohjaya añjënëng ratu ring Tumapël. Hana ta pu-
tranira sang Anûşapati, aran sira Rangga wuni, kapërnah kaponakan denirâ-
pañji Tohjaya. Sira Mahişa wong atëlëng, sanakirâpañji Tohjaya tunggaling
bapa saos ibu, aputra ring sira Mahişa campaka, kapërnah pahulunan deni-
râpañji Tohjaya. Duwëgirâpañji Tohjaya ingastren, pinarëking mantri sama-
20 daya, makanguni sira Prañaraja. Marëk sira Rangga wuni adulur lawan sira
Këbo campaka. Lingirâpañji Tohjaya: „E mantri samadaya, makadi Prañaraja,
dëlëngën iki kaponakaningong, kamakara rupane lawan pangadëge. Paran
rupane musuhingong ring nûşântara, dene wong roro iki, angapa denira, Pra-
ñaraja”. Asahur sëmbah sira Prañaraja matur: „Singgih, pukulun, andika pâ-
25 duka bhatâra, apëkikipëkik ing rupa, sama wani sira kalih, anghing pukulun,
upamanira kadi wuwudun munggwing nâbhi, tan wurung sira amatyani ri pu-
hara”. Mënëng talampakanira bhatâra, sangçaya karasa aturira Prâñaraja, run-
tik sang apañji Tohjaya. Tëhër angundang ing sira Lëmbu ampal, kinon ang-
hilangakëna ring raden kalih. Andikanirâpañji Tohjaya ring sira Lëmbu am-
30 pal: „Mon luput denira angilangakën ing ksatriya roro iku, ko ndak-ilangakën”.
Duk sirâpañji Tohjaya akon angilangakën ring raden kalih ring sira Lëmbu
ampal, wontën sang brahmaña sëdëng anangkapaneni ring sirâpañji Tohjaya,
denira danghyang angrëngö yan raden kalih kinen ilangakëna. Awëlas sang
brahmaña ring raden kalih, awarah „yan sira Lëmbu ampal kang kinon angi-
35 langakëna, yen luputa kalih, kaki, sira puniki denipun Lëmbu ampal, pun
Lëmbu ampal gumanti ingilangakën denira çri maharaja”. Lingira rahaden
kalih: „Sira danghyang tambontën ta wontën dosaningsun”. Sahurira sang

3. A. parëk. — 5. B. samayanira. — 7. A. ingangge uui. — 8. A. en C. abongbong. — 11. A. sapa ana-
jeni. — 12. A. en B. ingadokën. — 13. A. 1111, B. 117. — 15. B. ta ontbreekt. — 18. A. kahulunan. — 22. B.
këdëngën. — A. kaponakan. — A. kamaka rupane. — 25. B. waniwani, C. id. — 26. A. ri puharanya. — 31.
B. nduk, C. id. — A. aken angilangakëna, C. angilangëna. — 33. A. alangakëna.

brahmaņa: „Aron ta sira kaki asēnētana rumuhun”. Pinariringakēn manawi brahmaņanira adwa, ya ta rahaden sama maring sirâpañji Patipati. Andikanira raden: „Pañji Patipati ingsun asēnētan ring umahira, anēngguh ingsun harēp ilangakēna bhaṭâra, yen ingsun atut harēp ilangakēna, nora doṣaningsun”. Pinarurungokēn denirâpañji Patipati: „Rahaden atut, yen pakanira ingilangakēn pun 5 Lēmbu ampal sinalahan”. Mangkin enak denirâsēnētan kalih, rinuruh sira rahaden kalih tan kapanggih. Pinarurungokēn tan kaparungon paranira. Ya ta sinēnggeh sira Lēmbu ampal sakârayita lawan raden kalih denira bhaṭâra. Samangka sira Lēmbu ampal ingilangakēn, malayu tasēnētan ing tatangganirâpañji Patipati. Angrungu sira Lēmbu ampal yen raden kalih hana ring sirâ- 10 pañji Patipati. Ya ta sira Lēmbu ampal marēk ing raden kalih, aturira Lēmbu ampal ing raden kalih: „Manira angungsi ring pakanira pukulun, doṣa-manira kinen angilangakēna ring pakanira denira bhaṭâra. Mangkin ta manira anēḍa cinoran manawi manira tan kandēl den pakanira, enakan manira angawula ring jēng pakanira”. Sampune cinoran awatara kalih dina, sira Lēmbu ampal 15 marēk ing raden kalih, matur ing raden: „Punapa wēkas pakanira rahaden, tan wontēn puharanirâsēnētan, manira anuduka wong Rajasa mēne, sēḍēngipun ababañu”. Tatkala sore, anuduk wong Rajasa sira Lēmbu ampal, ingalokēn malayu maring Sinēlir. Ujaring wong Rajasa: „Wong Sinēlir anuduk wong Rajasa”. Watara kalih dina wong Sinēlir sinuduk dening Lēmbu ampal, binuru malayu ma- 20 ring Rajasa. Ujaring wong Sinēlir: „Wong Rajasa anuduk ing wong Sinēlir”. Wēkasan atutukaran wong Rajasa lawan pangalasaning Sinēlir, rame alolongan, sinapih saking dalēm tan ahidēp. Runtik sirâpañji Tohjaya, ingilangakēn kalih batur pisan. Angrungu sira Lēmbu ampal yen wong kalih batur ingilangakēn, mara sireng wong Rajasa sira Lēmbu ampal. Lingira Lēmbu ampal: „Yen sira ing- 25 ilangakēn angungsia ring raden kalih sira, apan sama hana rahaden”. Sangguping wong Rajasa: „Parēkakēna ugi, ki Lēmbu ampal, wong batur puniki”. Bhi-nakta pinituhaning wong Rajasa, marēk ing raden kalih. Aturing wong Rajasa: „Pukulun pakanira sakitaha kawula ing Rajasa, sahandika-pakanira, pakanira-cora-na, manawi tan tuhu pangawulanipun, pahea rika denipun angawula”. Mangkana 30 wong Sinēlir, sama ingundang pinituhanipun, tunggal sanggupipun lawan wong Rajasa, tur pinatut kalih batur sampun kacoran, winēkas: „Mēne sore paḍa merenea, tur amawaha sahayanira sowang sowang, paḍa ambarananga maring kaḍaton”. Sama amit mantuk wong Sinēlir lawan wong Rajasa. Katēkan sore masa sama rawuh kalih batur amawa sahaya, sama marēk ing ayunira rahaden kalih, sama 35 wano; anuli mangkat ambaranang mareng jēro kaḍaton. Mogha kagyat sirâpañji Tohjaya, malajēng kapisah, tinumbak tan kapisanan. Marining gegeter, rinuruh dening kawulanira, pinikul pinalayokēn maring Katang lumbang. Kang

2. C. raden.—5. A. apatut.—7. C. tan ana parungon paranira.—8. B. sinēngge.—9. A. samangka sira., *wat verder volgt is onleesbaar*.—B. hihilangakēn.—14. B. *en* C. pakanira. — B. tan ândēg.—15. B. sampune sinewagara kalih dina.—17. B. tan wētēn.—20. C. Sinēlir *ontbreekt*.—25. B. wong arajasa.—27. B. marēkakēna.—29. B. *en* C. ang.—33. B. saya.—C. ring.

amikul kasingse gadage, katon pamungkure. Lingirâpañji Tohjaya ri kang amikul: „Bëciki gadagta katon pamungkure”. Sangkaning tan awet ratu dene silit iku. Rawuhireng Lumbang katang, mokta sira. Anuli dhinarmeng Katang lumbang. Linanira i çaka 1172.

- 5 Tumuli sira Rangga wuni angadëg ratu. Kadi naga roro saleng lawan sira Mahiça campaka. Sira Rangga wuni abhiçeka Wiçnuwarddhana karatunira, sira Mahiça campaka dadi ratu Angabhaya, abhiçeka bhaçâra Narasinga. Atyanta patutira, tan hana wiwal. Bhaçâra Wiçnuwarddhana angadëgakën kuça ring Cangu lor, i çaka 1193. Mangkat sira amërep ing Mahibit, angilangakën sang
- 10 Lingganing pati. Sangkaning Mahibit alah, linëbon wong aran sira Mahiça bungalan. Pañjënëngira çri Rangga wuni ratu tahun 14, moktanira 1194, dhinarma sira ring Jajagu. Sira Mahiça campaka mokta, dhinarma ring Kumëpër, pamëlësatnira ring Wudi kuñcir.

Çri Rangga wuni atinggal putra lanang, aran çri Kërtanagara; sira Ma-

15 hiça campaka atinggal putra lanang, aran raden Wijaya. Sirâji Kërtanagara sira añjënëng prabhu, abhiçeka bhaçâra Çiwabuddha. Hana ta wongira, babatanganira buyuting Nangka, aran Bañak wiçe, sinungan pasënggahan arya Wiraraja, arupa tan kandël denira, dinohakën, kinon adhipatia ring Sungënëb, anger ing Maçura wetan. Hana ta patihira nduk mahu añjënëng prabhu, pu-

20 papata sira mpu Raganatha, nityasa angaturi rahayuaning tuhan, tan kedëp denira çri Kërtanagara; sangkanira mpu Raganatha asalah linggih mantun apatih, ginanten denira Këbo têngah sang apañjy Aragani. Sira mpu Raganatha gumanti dadi adhyakça ri Tumapël. Sapañjënëng çri Kërtanagara angilangakën kalana aran Bhaya. Huwusing kalana mati, angutus ing kawulanira, andona maring

25 Malayu. Samangka akëdik kari wong Tumapël, akeh kang katuduh maring Malayu. Sirâpañjy Aragani angatërakën, mangsul ing Tuban, tèka ring Tuma- pël sang apañjy Aragani angaturi tadahan pratidina, akasukan sirâji Kërtanagara. Hana ta pasawalanira lawan sirâji Jaya katong ratu ring Daha, pinakamu- suhira sirâji Kërtanagara, kempër pangaladeçaning çatru, tan engët yan doça-

30 nira. Sira Bañak wiçe atuwuh patang puluh tiga duk pamalayu, amitra lawan sirâji Jaya katong, asurawean akenkenan saking Maçura sira Bañakwiçe apa- sënggahan arya Wiraraja; mangkana sirâji Jaya katong autusan maring Maçura. Sira Wirarâja akirim surat çatëng i sirâji Jaya katong. Unining sawalan: „Pu- kulun, patik aji matur ing paduka aji, anënggeh paduka aji ayun abuburu ma-

35 ring tégala lama, mangke ta paduka aji abuburu, duwëg kaladeçanipun tam- bontën wontën baya, tanbontën macanipun, tambontën bançengipun, muwah ulanipun, rinipun, wontën macanipun anging guguh”. Sang apatih tuha sira

1. B. çadaga.—C. ring.—2. B. gadaga.—B. tan awet siratu dene lit iku.—5. B. sira Rangga wuni *ontbreekt*.—6. C. *in plaats van* karatunira: tur ika.—8. C. hanana.—11. B. 1174.—14. C. Krtanaga.—17. B. pasanggahan.—23. B. samañjënëng.—29. B. tan angët.—B. doçanira.... mangkana, *regel* 32, *ontbreekt*.—35. B. sangketa.—C. aji *ontbreekt*.—B. tanbontën.—36. B. baya, tambontën *ontbreekt*.—B. tanbontën.—37. B. ulahipun.

mpu Raganatha kang ingaran macan guguh, apan sampun atuha. Samangka sirâji Jaya katong mangkat amërëp ing Tumapël. Sañjata kang saka loring Tumapël wong Daha kang alaala, tunggul kalawan tatabuhan pënuh, rusak deça saka loring Tumapël, akeh atawan kanin kang amamërangakën. Sañjata Daha kang amarga lor mandëg ing Mëmëling. Sira bhatâra Çiwabuddha pijër anađah 5 sajöng, ingaturan yan pinërëp saking Daha, apahido sira, lagi amijilakën andika: „Kadi pira sirâji Jaya katong mongkonoa ring isun, apan sira huwus apakenak lawan isun”. Duk angaturakën kang atawan kanin, samangka sira mintuhu. Samangka raden Wijaya tinuduh amaguta sañjata kang saka loring Tumapël ingiring denira arya dikara sira Bañak kapuk, sira Rangga lawe, sira Pëđang, 10 sira Sora, sira Dangdi, sira Gajah pagon, anakira Wirarâja aran sira Nambi, sira Pëtëng, sira Wirot, sañjata abëcibëcik, kang anangkis sañjata Daha bubuhan lor, sama amuk, rampak, kapalayu wong Daha kang mëtu saka lor, tinut binuru denira raden Wijaya. Dadi tumëđun sañjata agung saking Daha kang saking pinggir Aksa anujw ing Lawor, tan wineh humunga, tan amawa 15 tunggul nguniweh tatabuhan, tëka ring Siddhabhawana aňjugjug ring Singhasari pisan. Patih ring Daha sira Këbo mundarang, sira Pudot, sira Bowong pinakadining sañjata Daha saka kidul. Sëđëngira bhatâra Çiwabuddha anađah sajöng lawan apatih, nduk sira kaparajaya sama sira angëmasi, sira Këbo tëngah apulih, mati ring Manguntur. Raden Wijaya sira tinuturakën mangalor, ingaturan 20 yan bhatâra Çiwabuddha mokta dening sañjata Daha anduni saka kidul, pun patih tuha sampun angëmasi, sama umiringi talampakanira bhatâra. Samangka raden Wijaya mangsul, sakawulanira sama apapalayon maring Tumapël. Tëkanira ring Tumapël amapulihakën tanpantuk, gumanti sira kabalik, binuru tinut denipun Këbo mundarang, sumëngka raden Wijaya angungsi ri sawah miring, 25 pakšanipun Këbo mundarang anduka ring Buntal. Raden Wijaya amañcal si-singkalaning amuluku, ðađanipun Këbo mundarang tékeng mukanipun këbëk ëñđut, mundur tur angucap: „Ađuh tahu yan dewa si pakanira raden”. Samangka raden Wijaya adum lañcingan giringsing ring kawulanira sawiji sawang, ayun sira angamuka. Kang dinuman sira Sora, sira Rangga lawe, sira 30 Pëđang, sira Dangdi, sira Gajah. Sira Sora anëmpuh, akeh longing wong Daha. Aturira Sora: „Mangke pangeran pakanira anëmpuha, kaladeçanipun mangke”. Anëmpuh raden Wijaya. Mangkin akeh longing wong Daha, tur mundur kalangan wëngi, tumuli akuwu. Sëđëng sirëping wong tinut ingamuk manih denira raden Wijaya, samangka bubar wong Daha, akeh wong këna ring tum- 35 baking sama-iowangipun aridu wong palajënging wong Daha. Wontën ta putrinira bhatâra Çiwabuddha sama istri kalih siki, jaga panggihakëna lawan

2. B. ka sangka lor.—3. B. Daha Daha.—8. C. ingaturakën.—13. C. abubuhan.— C. aňjugjug—20. C. ring mati ring.—22. B. tuha sampun angëmasi, sama umiringi *ontbreekt*,—23. B. tekör aring.—28. C. aňđut.—30. B. angawuka.— B. Sore.—32. C. kadeçaning.—38. B. *en* C. aridua.— C. pajëng.—37. B. pasama.

raden Wijaya denira bhatâra Çiwabuddha, kalih sira kajarah dening wong Daha; rahaden istri sira sang anom apisah lawan sira sang panuha tan tunggal paranira malajëng. Weting Daha ta riðu dening pangamukira raden Wijaya. Kalaning wëngi, wontën ta balëmaning wong Daha murub agëng urubipun. Kapang-
5 gih raden istri panuwa irika, katinghalan sira denira raden Wijaya, engët yen raden yayistri panuha. Mangkin ta denira sambut denira raden Wijaya, tur angandika ring sira Sora: „Sora, lah ta”, angungsëd, „angamuk maneh, malar katëmua yayi sira sang anom”. Matur sira Sora: „Sampun dewa, apan si(ra) rayi pakanira panuha sampun kapanggih; pira si katahing kawula-pakanira puni-
10 ki”. Sahuring raden Wijaya: „Iya denira iku”. Samangka sira Sora matur maneh: „Duwëg, pukulun pakanira mundura, apan yan amaksakëna angamuk sirantuka, lëhëng, lamun sira rayi-pakanira anom kapanggih, yen tan kapanggih kadi lalaron anggëpok damar”. Samangka sira mundur, raden yayistri sira ingëmban, saratri sira lumaku mangalor, esuk sira tinututan dening wong Daha,
15 katututan sira kiduling Talaga pagër. Wongira sama aganti angareni aprang angandëg ing wong Daha. Sira Gajah pagon katumbak pupune trus, anghing kawasa lumaku. Andikanira raden Wijaya: „Gajah pagon kawaça sira lumaku, lamun tan kawaça, lah paða angamuk”. „Kawaça manira, pangeran, anging alonlonan”. Wong Daha tan patya denipun anut ing sira, awëkasan mangsul ing
20 Talaga pagër. Raden Wijaya angayam alas lawan kawulanira sakehing angiring, sama aganti angëmban ing raden yayistri; wëkasan kawulanira abhawarasa, anggunita tingkahanira raden Wijaya. Sampun putusing çabda, sama akëmbalan atur: „Pukulun, aturing kawula-pakanira samadaya, punapa ta wëkas-pakanira puniki, kang angayam alas, kahayuning kawula-pakanira sa-
25 madaya apënëd yan pakanira ðatënga ring Maðurura wetan; pakanira angungsia ri pun Wiraraja, malar kënaha pakanira-paraçraya, kadi pira tanpawilasaha, apan marganipun agung denira sira rama-pakanira sira sang moktah”. Lingira raden: „Iya iku lamun awilaça, mon tan awilaça, akeh deningsun awirang”. Sahurira Sora, sira Ranga lawe, sira Nambi, sama akëdö sahur manuk: „Pu-
30 kulun, kadi pira pun Wiraraja palingaha pangeran”. Ya ta sangkanira raden ahidëp ing aturing kawulanira. Sah sira saking jëro alas, tëka ring Paᅇᅇkan, maring buyuting Paᅇᅇkan aran Macan kuping. Rabaden Wijaya sira amalampah ingaturan sëᅇᅇngan, ingaturan tinadah toyanipun, duk binëñcah esi sëkul putih. Agawok kang tumon. Ujaring wong: „Pelag dahat, apan tan hana
35 duwëgan a-isi sëkul”. Sira Gajah pagon tan kawaça lumaku; andikanira raden Wijaya: „Buyuting Paᅇᅇkan, ingsun atuwawa wong sawiji, Gajah pagon tan bisa lumaku, didine ring sira”. Ujaring wong Paᅇᅇkan: „Duh gawe ala si pukulun, yen kapanggiha iriki pun Gajah pagon, masa wontëna kawula sa-

1. B. Çiwa.—7. B. Sore.— C. ta *ontbreekt*.— B. angungsid.— C. palar.—8. C. katmwaha.—9. C. panuwanuwa.— C. pakaniki.—12. B. yen tan kapanggih *ontbreekt*.—21. C. amban.—25. C. kangira *in plaats van* lingira.—29. B. Rambi.—33. C. sëᅇᅇngan *ontbreekt*.— B. esëkul,

mering Paṇḍakan, kahayuning kawula didinipun wontèn ing kubon alas, pangaritaritan alalang, binèngang ing têngah, pinakaryakèn gubug, asèpi tan wontèn kawula sapekša, kawula Paṇḍakan asunga tēḍanipun nangkèn dina". Kantun sira Gajah pagon. Raden Wijaya anuli maring Datar amēmengi. Tèkeng Datar anulumpak ing parahu. Sañjata Daha mantuk. Raden yayistri sira sang 5 anom tulus kajarah maring Daha, katur ing sirâji Jaya katong. Suka ingaturan moktanira bhatâra Çiwabuddha. Raden Wijaya anabrang mangalor, tumurun sira saking parahu, kawèngen ing têngahing sawah ring deça paminggiring Sungènëb. Angrërëb ing sawah lalahan mēntas ginaru, galèngipun anipis. Samangka ta sira Sora aturu kumurëb, lininggihan denira raden Wijaya lawan 10 raden yayistri. Ring eñjang sira lumaju maring Sungènëb, areren ing bale pañjang. Wongira kiñen atitilika, yen wontèn sira Wiraraja sineba. Mangsul kang atilik apan sira Wiraraja wontèn sineba. Mangkat rahaden Wijaya maring pasebanira Wiraraja. Sadatèngira raden ing paseban, sira raden Wijaya tininghalan denira Wiraraja, kaget sira Wiraraja tumon ing rahaden, tumurun sira Wiraraja tur 15 anuli mantuk, datèng ing pagërhan, aluwaran sineba. Kanggèk twasira raden Wijaya, angandika ring sira Sora, sira Rangga lawe: „Lah paran si ujarisun, akeh denisun awirang, baya luhung isun angēmasana pati duk angamuk ika". Anuli sira datèng ing bale pañjang, wékasan datèng sira Wiraraja marék arantaban sagërha, makadi pinatihira, prasama anampa sēḍah woh. Aturira Rangga lawe: 20 „Pukulun, dede ta pun Wiraraja punika mangkin marék". Samangka iccha twasira raden. Ken pinatih angaturi sēḍah ring raden yayistri, sira Wiraraja angaturi sēḍah ring raden lanang. Sira Wiraraja angaturi dumununga ring gërha kadipaten. Raden yayistri anitibi gilingan, rabinira Wiraraja kabeh sami aḍarat, angiring ing raden istri, sira Wiraraja angiring ing raden Wijaya. Tēka ring kadipaten anuli miñjéro, 25 dinunungakèn ing paturonira Wiraraja. Raden Wiraraja pinarék ing wijil pingrwa denira Wiraraja sambu atatur kamoktanira bhatâra sang lumah ring panadahan sajèng, malih atatur pangamukira ring wong Daha. Matur sira Wiraraja: „Mangke si rahaden punapa kayun-pakanira". Sumahur sira rahaden Wijaya: „Isun amalaku sinakuṭa ring sira, yen hana pawilaçanira". Aturira Wiraraja: „Sam- 30 pun pakanira walang ati, anghing depun-alon ugi". Tur sira Wiraraja angaturi lumajua mantuk maring dalēm. Samangka sira Wiraraja angaturi wastra sabuk siñjang, sama tinampa dening rabinira, makadi ken pinatih. Andikanira raden: „Bapa Wiraraja, tan sipi gunge hutangisun ing sira, mun katèkan sâdhyanisun, isun-parone tēmbè bhûmi Jawa, sira amuktia sapalih, isun kang sapalih". 35 Aturira Wiraraja: „Sawadinipun, pukulun, lamun pakanira jumènënga ugi". Mangkana samayanira raden kalawan sira Wiraraja. Atyanta pangupakaranira Wiraraja ring raden, pratidina angaturi taḍah, tan ucapakëna denira angaturi

1. C. Paṇḍakan ingucap.—2. B. wētèn.—9. C. pangrègrèga.—11. C. areren ing beñjang.—12. C. sira raja.—18. B. angamuka.—19. C. sira raja.—20. C. sagërhan.—21. C. dede tata.—23. C. angatu.—4. B. anih.—29. C. punapa kanira—30. C. denira.—33. C. rabirabinira.—37. C. sasamaya,

taḍah sajěng. Alama raden Wijaya haneng Sungěnb. Irika ta sang arya Wiraraja matur: „Pangeran, manira angambil upaya, pakanira sewakaha ugi ring sirâji Jaya katong, pakanira apiapia aněda ingapura, abhaša anungkul; lamun ugi sirâji Jaya katong ayun pakanira-sewaka, pakanira angera ring Daha saka-
5 rěngan, lamun pakanira arupa inganděl, wontěn ta alasing wong Trik pakani-
nira-tědaha ring sirâji Jaya katong, pakanira-tarukaha, kawula Maḍura kang ababad anaruka, apěḍěk parantunaning kawula Maḍura marěk ing pakanira. Don-pakanira asewaka punika ta pakanira-ingětakěna wongira sirâji Jaya katong kang tuhu, kang wani, kang jějěrih, kang bisa, makadi buddhinipun Kěbo
10 mundarang, pakanira-kawruhana, sampun katėpas kabeh, pakanira amita anghera ring antuking kawula Maḍura anaruka alasing wong Trik; pakantukipun ta manih manawi wontěn kawula-pakanira kang saking Tumapěl, mantuk manih marěk ing pakanira, pakanira-tanggapana, yadyan kawula saking Daha ayun angungsi ring pakanira, pakanira kěkěhana, yan sampun kawawa sañjata Daha
15 den-pakanira. Mangke manira akirim atur ing sirâji Jaya katong.” Mangkat kang kinon angaturakěna sawalan, anabrang mangidul, těkeng Daha marěk ing sirâji Katong, angaturakěn surat. Unining surat: „Pukulun, atur patik aji, denira sira potraka paduka aji, aněda ingapura, ayun anungkul ing paduka aji; punika ta depun-kawruhanândika paduka aji, yan suka lawan tan suka.” Andikani-
20 râji Katong: „Paran tan sukahaningong yan kaki arša Wijaya ahiděpa iringong”, tur kinon muliha kang utusan, amawândikanira. Satėkaning utusan asrah andika; sampun winaca ring ayunira raden, ring ayunira Wiraraja. Suka sira Wiraraja. Samangka raden Wijaya mantuk maring Jawa, ingiring dening kawulanira, ingatėrakěn dening wong Maḍura, sira Wiraraja angatėrakěn mangsul ing
25 Těrung. Těkeng Daha enak denira asewaka ring sirâji Katong, kinasihan. Datěngira ring Daha aměnangi Galungan, wongira kinon asasaramaha saking dalēm, hěnti gawoking sang mantri ring Daha tumon, rehing sama aběcihběcik, kang pinakadi sira Sora, sira Rangka lawe, sira Nambi, sira Pěḍang, sira Dangdi, sama malayu ring pasasaramaning Manguntur ing Daha. Gumanti mantri ring
30 Daha malayu, kang pinakadi prajurit aran sira Panglět, lawan sira Mahiša rubuh, sira patih Kěbo mundarang, katėlu paḍa kasoran palayunipun denira Rangka lawe lawan sira Sora. Alama sirâji Katong angěnakěn susudukan: „Kaki arša Wijaya, lah rěke sirāsusudukana, isun ayun aningalana, mantrinisun pinakalawanira”. Aturira raden: „Singgih pukulun”. Atangkėp kang susudukan,
35 antyanta ramening tatabuhan, kang aningal pėnuh tanpaligaran, asri kapalajěng wongirâji Katong. Andikanirâji Katong: „Aturana kaki arša Wijaya, aja milu, sapa ta wong wani alawan gustine.” Awusan sira rahaden, mangkin tãpapak patangkėping susudukan amburu-binuru; wėkasan sira Sora anuju ring sira patih Kěbo mundarang, sira Rangka lawe anuju ring sira Panglět, sira Nambi

2. asewakaha.—5. C. Trik kanira.—6. C. kang *ontbreekt*.—11. C. antuk kawula.—13. B. yadya.—14. B. angungsing.—25. C. enak manira.—26. C. sama kinon.—C. saking lēm.—34. C. atura raden.

anuju ring sira Mahiṣa rubuh, wēkasan kapalayu sang mantri Daha dening wongira raden Wijaya, tan hananing apulih, anuli awusan. Samangka raden Wijaya sapekṣa yan kasoran mantri Daha dening wongira. Tumuli akirim andika ring sira Wiraraja, tumuli sira Wiraraja awēkas atur akon anēḍaha alasing wong Trik. Suka sirâji Katong. Ya ta mulaning anaruka alasing wong Trik. Duk 5 mahu tinaruka dening Maḍura, hana wong alapa kurang sangunipun ababad, amangan maja, kapahitēn, sama depun-buñcal antukipun aruru maja punika, kasub yan wontēn wohing maja dahat apahit rasanipun, singgih ta ingaran ing Majapahit.

Sampun kawilang satingkah-polahing Daha denira raden. Ring Majapahit 10 sampun arupa deça. Wongira Wiraraja asurawean maring Daha, aparantunan ing Majhapahit. Sira Wiraraja awēkas atur ing raden, polahira amita ring sirâji Katong. Samangka raden Wijaya amit anghera ring Majhapahit. Suka sirâji Katong katungkul dening sih, lawan bisanira raden asewaka, kadi tuhu. Sasampunira raden Wijaya angher ing Majapahit, asung sapekṣa ring sira Wirarâja 15 yan sampun kawawa sang mantri ring Daha denira, dening sakawulanira. Raden Wijaya angajak ing sira Wiraraja amērēpeng Daha. Sira Wiraraja anayuti, angucap ing utusan: „Aja gēru, hana upayanisun manih, matura sira ki pangalasanira ring sira pangeran, isun amitra lawan sang ratu ring Tatar, isun-tawananane rajaputri, sira ta kaki pangalasanira, muliha mangke iki maring Majhapahit. 20 Sapungkurira sun akirim surat maring Tatar, apan parahu saking Tatar mangke hana adagang merene. Hana parahunisun, sun-kon milua maring Tatar, angajak amērēp ing Daha; lamun huwus kalah sang ratu ring Daha, hana rajaputri ring Tumapēl hayu, sanūṣa Jawa tan hanâmaḍani, irika akua ring ratu Tatar, iku pangapuisun ing ratu Tatar. Aturanira ring sira pangeran, malar tututa 25 milu angalahakēn Daha”. Mulih pangalasanira maring Majhapahit. Raden Wijaya suka ingaturan sawēwēkasira Wiraraja. Sapungkuring pangalasan, sira Wiraraja akonkonan maring Tatar. Sira Wiraraja angalih maring Majhapahit sagērha anggawa paprang saking Maḍura, sakehing wong Maḍura kang abēcik-bēcik ginawa saha sañjata. Satēkaning utusan saking Tatar amērēp ing Daha. 30 Sañjata saking Tatar amētoni saka lor, sañjata saking Maḍura lawan kang saking Majapahit mētū saka wetan. Epuh sirâji Katong, tan wruh kang jaganēn. Ya ta binotan saka lor dening wong Tatar. Sira Kēbo mundarang, sira Panglēt, sira Mahiṣa rubuh, ajaga sañjata kang saka wetan. Sira Panglēt mati denira Sora, sira Kēbo rubuh mati denira Nambi, sira Kēbo mundarang apagut lawan sira Rangga 35 jawe, kapalayu sira Kēbo mundarang, katututan ing lurah Trinipanti, mati denira Rangga lawe. Angucap sira Kēbo mundarang ring sira Rangga lawe: „Ki Rangga lawe, hana anakingsun wadon, den-alapa dene ki Sora, gañjarane wani”. Sirâji Jaya katong anēmpuh mangalor asikēp ḍaḍap karēbut dening wong Tatar,

5. C. Duk mahu tinaruka. . . . iku pangapuisun ing ratu Tatar, a, *regel* 25, *ontbreekt*.—26. B. milu angalahakēn Daha, C. milu akēn Daha.—30. C. saha *ontbreekt*.—36. C. Tribipanti.

apuhara kasikĕp, sira kapañjara dening wong Tatar. Raden Wijaya agĕlis mañjing ing jĕro kaḍatoning Daha, amalayokĕn ing raden yayistri sira sang anom. Anuli bhinakta maring Majapahit, satĕkanira ring Majhapahit tĕka wong Tatar amalaku rajaputri, apan sanggupira Wiraraja, yan huwus kalah ring
5 Daha, angaturakĕna putri kang saking Tumapĕl kalih pisan. Ya ta kemĕngan sang mantri kabeh, angulati sanggupa manih. Angucap sira Sora: „Lah isun uga si angamukana ring wong Tatar yen maririki”. Sumahur sang arya Wiraraja: „Singgih, kaki Sora, hana upayanisun manih”. Mangkin ta angulati sanggupa. Punika kang pinagunĕmakĕning mantri. Sanggupira Sora: „Pira
10 antukaning angamukana wong Tatar”. Ring sore masa yan lingsir kulon wong Tatar tĕka amalaku rajaputri. Sahurira Wiraraja: „Sawong Tatar, hayo uga sira age-age, sang rajaputri lagi prihatin, apan kawus tumon ing sañjata duk kalahing Tumapĕl, makadi duk kalahing Daha, awĕdi tĕmĕn yen aninghali sarwa lalandĕp; ĕmbesuk ta sinrahakĕn ing sira, winadahan pasagi pinikul ingupacara ring
15 wastra, ingatĕrakĕn maring parahunira; sangkaning winadahan pasagi denira alumuh tumona ring lalandĕp, kalawan ta kang ananggapi ring sang rajaputri, aja wong Tatar kang alaalane, wong kang bĕcike, ajāmawa sahaya, apan sanggupira sang rajaputri yen tumona ring sarwa lalandĕp, yadyan tĕkaha ring parahu, alabuh er sira; nora ta para hilang denira atoh pati yan sang rajaputri
20 alabuha toya”. Ahidĕp wong Tatar ingapus. Ujaring wong Tatar: „Abĕnĕr dahat sabdanira puniku.” Tĕkaning samaya asĕrah rajaputri, ḍatĕng agĕbagan kang wong Tatar amalaku rajaputri, sama tan amawa lalandĕp. Tĕka ring jĕro-ning lawang Bhayangkara, wong Tatar inginĕban lawang kinuñcen ing jaba ring jĕro. Krisira Sora den-wulang ing pupune. Samangka den-amuk wong Tatar,
25 denira Sora, tĕlas paḍĕm. Sira Rangga lawe angamuki kang ing jabaning paningkilan, tinut tĕkeng dunungane malayu maring sohaning Canggū, tinut pinaten.

Akara sapuluh dina tĕka kang andon saking Malayu, olih putri roro, kang sawiji ginawe binihaji denira raden Wijaya, aran raden Dara pĕḥak; kang atuha aran Dara jingga, alaki dewa apuputra ratu ring Malayu, aran tuhan
30 Janaka, kasirkasir ĕri Marmadewa, bhiseka sirĕji Mantrolot. Tunggal pamalayu lan patumapĕl i ĕaka rĕsi-sanga-samadhi, 1197. Pangadĕg aji Katong ratu ring Daha i ĕaka naga-muka-dara-tunggal, 1198. Tĕka ring Jung galuh aji Katong angapus kidung Wukir polaman, wusing angapus kidung mokṣa.

Samangka raden Wijaya añjĕnĕng prabhu i ĕaka rasa-rupa-dwi-ĕitangĕu,
35 1216. Wĕkasan patutan lawan raden Dara pĕḥak putra lanang, kakṣatriyanira raden Kala gĕmĕt. Kunĕng putranira bhaḥĕra Ćiwabuddha stri kalih siki, kang cinayakĕn ing wong Tatar, ingalap kalih denira raden Wijaya, sira sang atuha añjĕnĕng ring Kahuripan, sira sang anom añjĕnĕng ing Daha. Abhisekanira raden Wijaya duk

7. B. sahangamukanaring.—9. B. Pira antukaning.... sira Mahapati amiĕunakĕn, *bladz.* 25, *regel* 11, *ontbreekt.*—10. C. sore mayat lingsir.—15. C. ingatakĕn.—16. C. kang mangananggapi.—31. C. 117.

prabhu çrî Kërtarajasa. Tahun pañjënëngira, orëmira awihën. Mokta sira, dhinarma ring Antapura, moktanira i çaka 1257.

Gumanti raden Kala gëmët angadëg prabhu, abhişeka bhatâra Jayanagara. Çrî Çiwabuddha dhinarma ring Tumapël, bhişekaning dharma ring Purwapatapan. Hëlët pitu-wëlas tahun adëging dharma lawan paranggalawe. Sira 5
Rangga lawe arëp adëgakëna patih wurung, margane andaga maring Tuban sira
Rangga lawe tur angapusi rorowang. Wus kapusan wong Tuban sagunung lor, samâhidëp ing sira Rangga lawe. Araning kang ahidëp pañji Marajaya, ra Jaran waha, ra arya Siddhi, ra Lintang, ra Tosan, ra Galaçik, ra Taçi rowangira Rangga lawe andaga. Sangkaning lungha saking Majhapahit arëbut lungguh, 10
sira Mahapati amiçunakën adërwe dandan ujarira Rangga lawe: „Aja kehing ucap, hana ring pârtayajña papaning jëjërih”. Karungu ring Majhapahit yen sira Rangga lawe andaga. Sira Mahapati ançaturakën. Runtik sirâji Jayanagara. Sarowangira Rangga lawe andaga mati, anghing ra Galaçik ahurip, kinon malika denira Mahapati. Paranggalawe i çaka kuda-bhumi-pakşaning-wong, 1217. Sira 15
Wiraraja amit angulih i Lamajang tigang juru, apan pasamayanira raden Wijaya amalihana Jawa, kanugrahan lurah Lamajang lor kidul lawan tigang juru. Huwus alawas kabhukti denira Wiraraja. Sira Nambi kari apatih, sira Sora dëmung, sira Tipar tumënggung. Sor tumënggung dening dëmung samangka. Sira Wiraraja tan mulih maring Majhapahit, tan ayun angawolu. 20
Hëlët tigang tahun paranggalawe lawan pasora. Pinisunakën sira Sora denira Mahapati, sira Sora ingilangakën mati denira Këbo anabrang, i çaka baba-tangan-wong, 1222. Sira Nambi pinisunakën denira Mahapati, tan kinationakën përange, olih kaladeça, amit atilik ing sira Wiraraja açëring alara. Çrî Jayanagara suka, anghing tan sinung alawasa. Sira Nambi tan tëka 25
mauih, mënëng ring Lëmbah, agawe kuça atingkah sañjata. Sira Wiraraja mati. Sirâji Jayanagara añjënëng prabhu rong tahun. Guntur palungge i çaka api-api-tangan-tunggal, 1233. Tumuli pajurudëmung, hëlët rong tahun lan pasora. Patine juru dëmung i çaka arta-guna-pakşaning-wong, 1235. Tumuli pagajahbiru i çaka rasa-guna-pakşa-wong, 1236. Tumuli pamañdana. Mangkat 30
angawaki sirâji Jayanagara angilangakën wong Mañdana wulan karo. Anuli mangetan, sira Nambi ingilangakën. Winarah sira Nambi yen wus mati juru dëmung, patih ëmban, tumënggung Jaran lëjong, mantri parakrama, sampun samângëmasi, ma'y anëmpuh. Angucap sira Nambi: „Kang Samara, ki Dërpana, ki Tëguh, pamañ Jaran bangkal, ki Wirot, ra Windan, ra Jangkung, yen 35
tañdingën nora sor wong wetan iki, mali wus rusak, sapa si galihe kulon,

14. *Tusschen Jayanëgara en Sarowangira Rangga lawe in B. en C. sira Sora ingilangakën mati denira Këbo anabrang, wat behoudens de drie laatste woorden lager in den tekst nog eens voorkomt en daar op zijne plaats is.*—15. C. Hapati.—16. B. en C. 1217, *ontbreekt*.—18. B. kalugrahan.— B. Majang.—19. sangka.—22. B. en C. denira Këbo anabrang *ontbreekt*, *noor deze aanvulling zie men de aanteekening bij regel 14.*—26. C. atingka.—29. B. pati.—32. C. winara Nambi.—35. B. Bangkala.—33. B. maling.

Jabung terewes, Lëmbu pëtëng, Ikalikalan bang, nora ingsun awëdi, den-sa-lakseng harëp ing wuri, kongsi uga denisun sakşat aprang ing Bubat. Tëkane wong Majapahit, pangidulira Nambi, rusaking Gaḍing, kajarah praçastine, sira Nambi tinut sinëlësëk, tumandang sira Dërpana, sira Samara, sira Wirot,
5 sira Made, sira Windan, sira Jangkung, sira Tëguh, makadi sang arya Nambi adining anëmpuh; dahut wong Majapahit, noranapuluh. Sira Jabung terewes, Lëmbu pëtëng, Ikalikalan bang sama amagut ing sira Nambi mati, sarowangira Namby anëmpuh angëmasi, Rabut buhayâbang tikël, dahut payung wong wetan, kalah deça Lamajang i çaka nâgânahut-wulan, 1238. Tunggal pawagal lan
10 pamandaña. Hëlét rong tahun pawagal lan palasëm. Sira Sëmi ingilanga-kën mati i soring rangḍu i çaka nora-weda-pakşa-wong 1240. Tumuli rakuti. Hana dharmaputra aji, pangalasan wineh suka, wong 7, aran Kuṭi. Ra Pangça, ra Wëdëng, ra Yuyu, ra Tañca, ra Bañak, ra Kuṭi lawan ra Sëmi mati ingilangakën, pinisunakën denira Mahapati. Samangka kawapaḍan sira Ma-
15 hapati yan rajapisuna, ya ta sinikëp, winunuh cinelengeceleng, doşane angadu pisuna. Duk durung mati ra Kuṭi, harëp angawakën abhaṭâra maring Baḍaḍër. Sah ring wëngi tan ananing wruh, anghing wong Bhayangkara angiring, sakehe kang katuju akëmit duk abhaṭâra lungha, hana wong lima wëlas. Sira Gajah mada ambëkël ing Bhayangkara samangka, katuju këmitane, sangkane angir-
20 ring bhaṭâra duk mimba. Alawas sira haneng Baḍaḍër. Hana pangalasan amit mulih, tan winehan denira Gajah mada, polabing kawula angiring akëdik, amaksakën mulih. Sinuduk denira Gajah mada, done manawa hana awawarah yen abhaṭâra dumunung ring umahipun buyuting Baḍaḍër, manawa ra Kuṭi wruh. Akara sapaşar amit sira Gajah mada maring Majhapahit. Tëka ring
25 Majhapahit, sira Gajah mada tinakontakonan de sang amañcanagara ring përnahira bhaṭâra, awarah yen huwus kasambut dening rowange ra Kuṭi. Samânangis kang winarah. Angucap sira Gajah mada: „Mënënga, nora sira harëp-harëp apangerana ring ra Kuṭi”. Sumahur kang inujaran: „Angapa ujarira iku, iya dudu pangeran ðewek”. Wëkasan sira Gajah mada awarah yen abhaṭâra
30 haneng Baḍaḍër. Samangka sira Gajah mada ayom lawan sang mantri, sama asanggup amatenana ring ra Kuṭi, ingilangakën mati ra Kuṭi. Mantuk abhaṭâra saking Baḍaḍër, kari abuyut tur sub ing dangu. Saulihira bhaṭâra sira Gajah mada mari ambëkël ing wong Bhayangkara, ring rong wulan amukti palapa, ingalihakën apatih ring Kahuripan, apatih rong tahun. Sang arya Tilam apatih
35 ring Daha mati, gumanti sira Gajah mada, tinërapakën apatih ring Daha, atut sirapatih amangkubhumi sang arya Taḍah, kang angrojongi sira Gajah mada patih ring Daha.

3. B. pragastine.—4. B. sinëlëyëk.—5. B. sira Mara.—11. B. 1249, C. *id.*—13. C. Pangçu.—C. Waḍeng.—C. Bañak, Keri lawan asëmi.—16. C. harëp anga. . . (*lacune*) bhaṭâra, liungan denira bhaṭâra maring Baḍaḍër.—19. B. Bhayangkara ya mangka.—20. C. abhaṭâra.—B. alawasi haneng, C. hane.—21. C. akëdi.—26. C. dene.—28. B. harëp pangerana ring.—32. B. *en* C. danga.—33. B. *en* C. mari ngambëkël.—34. C. ingaliugakën.—B. amatih.—B. amatih.

Sirâji Jayanagara asanak istri kakalih, saos ibu, sami tan sinung akra-
maha ri len, ayun alapën piyambék. Samangka ksatriya tan hana maring Majha-
pahit, sing katon ingilangakën, manawa harëp ing arinira. Sira paraksatriya
angëkéb ahëtëtan. Somahira Tañca aparungon ingalan denira bhaṭara, sira Tañca
ingadokën denira Gajah mada. Katuju bhaṭara Jayanagara bubuhën tan 5
kawasa mijil. Sira Tañca kinon anajia, marék maring pagulingan. Tinaji
denira Tañca pisan pingro tan tēdas, den-aturi bhaṭara asalaha këmitan, asalaha
këmitan sanḍingirâguling, tinaji denira Tañca tēdas, linud sinuduk denira Tañca,
muktâ sira ring pagulingan. Sira Tañca ginëlis pinaten denira Gajah mada,
mati sira Tañca. Lët sangang tahun pakuṭi lawan patañca, i çaka bhasmi- 10
bhuta-nangani-ratu, 1250. Sira ta dhinarmeng Kapopongan, bhiṣeka ring Çrṅga-
pura, pratiṣṭa ring Antawulan.

Samangka sira paraksatriya angambah Majhapahit. Samangka raden
Cakradhara kalaping swayambara pinakalakinira bhreng Kahuripan. Raden Kuda
mërta angambil bhreng Daha. Raden Kuda mërta añjënëng ring Wëngkër, 15
bhreng Pramiçwara ring Pamotan, bhiṣeka çri Wijayarajasa. Hana ta patutan
raden Cakradhara añjënëng ring Tumapël, bhiṣeka çri Kërtawardhana.

Bhreng Kahuripan istri prabhu i çaka çûnya-wiṣaya-pakṣa-bhûmi, 1250.

Bhreng Kahuripan aputra titiga, mijil bhaṭara prabhu, kasirkasirira çri
Hayam wuruk, raden Tetep, jujulukira yen anapak sira ḍalang Tritaraju, lamun 20
amadoni sira Pagër antimun, lamun awayang bañol sira Gagak katawang, yan
ring kaçewan sira mpu Janeçwara, bhiṣekanira çri Rajasanagara, kaprabhunira
bhra sang Hyang wëkasing sukha; arinira stri kalap denira raden Larang,
pangadëganira bhreng Matahun, tan apupu'ra; sira sang pamungsu bhreng Pa-
jang ingalap denira raden Sumana, pangadëganira bhreng Paguhan, amisan ka- 25
lawan bhreng Kahuripan, stri bhra Guṇḍal sang dhinarma ring Sajabung, dharma
bhiṣeka ring Bajrajinaparimitapura.

Tumuli pasadeng. Sira Taḍah patih amangkubhumi agëring sakarëngan
tan kawaça marék, anguswakën marék ring talampakanira bhaṭara asaha mang-
kubhumi, tan tinanggapan denira bhre Koripan, mantuk sang arya Taḍah, angun- 30
dang ring sira Gajah mada, ararasan ing made. Sira Gajah mada kinen
amatiha ring Majhapahit, tan mangkubhumi: „Isun angrojongi sadudunira”.
Këcapira Gajah mada: „Alëmëh siranakira, yen apatiha mangke. Lamun
sampun saking Sadeng agëlëm apatiha, lamun kahapuraha tiwas, bisaning ra-
nakira”. „Lah kaki sakewuhira sun-rojong, sadudunira”. Samangka agung 35
hatinira Gajah mada, angrungu sanggupira sang arya Taḍah. Mangkin mangkat

1. C. ring.—2. B. tan amaring.—3. C. pakṣatriya —4. B. angëkébakëb ahëtëtan —5. B. ingadokakën.—B.
buyuhën.—10. satahun.—B. Çrṅgarapura.—10. C. pratipta.—11. C. ambah.—14. B. suyambara.—C. bhre.—
17. B. Kërtawaddhana.—18. C. bre.—19. C. bhre —21. C. amalonai. 24. B. *en* C. Matahun, sira sang pa-
mungsu tan apuputra.—C. bhre.—25. C. bhre.—C. bhre.—26. C. stri bhra Guṇḍal.... sangkanira ru
(muhun), *bladz.* 28, *regel* 8, *ontbreekt*.—28. B. sarëngan.—30. B. angunḍa ring.—31. B. ya dudunira.

maring Sadeng. Sang mantri araraman pinadaya, makadi sang apatih amangkubhumi pinadaya, yen sira Kẽmbar angruhuni angẽpang ring Sadeng. Sẽrngẽn sang amangkubhumi, apotusan ing sang mantri jaba; kang mangkat wong limang bẽkẽlan, anglilima sowang. Kapanggih sira Kẽmbar ring alas, angadẽg
5 ing kayu rubuh, angaᅇulaᅇul, kayânunggang uᅇᅇakan tur anglimbekẽn camẽti ᅇatẽng kang kinon amalinggiha sira Kẽmbar. Wantẽn wẽkasira sang mantri samadaya, makadi kaki gusti apatih amangkubhumi, aken amalinggiha ring sira punarẽke sangkanira rumuhun angẽpang ing wong Sadeng. Deũ-camẽti rahine kang kinon amalinggiha luput alingan kayu, tur sira Kẽmbar angucap :
10 „Norana den-hiᅇp dening si Kẽmbar iki, yen ing paprangan norãhiᅇp ing pangeranmu iku”. Lungba kang kinon amalinggiha, awẽrta saujarira Kẽmbar. Mẽnẽng sira Gajah mada, tẽka winahonan kinẽpang wong Sadeng. Tuban Wuruju dewaputra saking Pamẽlẽkahan, lamun aᅇjẽplakakẽn pẽpẽcut, karungu ring antariksa. Kaget wong Majhapahit. Kaᅇcit tẽka sang sinuhun angalaha-
15 kẽn Sadeng. Hẽlõt tigang tahun pataᅇca lawan pasadeng i ᅇaka kaya-bhutanon-daging, 1253. Tumuli guntur pabaᅇu-piᅇdah i ᅇaka 1256. Tẽka saking Sadeng sira Kẽmbar ambẽkẽl ing mantry araraman, sira Gajah mada angabehi, sira Jaran bhaya, sira Jalu, sira dẽmang Bucang, sira Gagak minge, sira Jẽnar, sirãrya Rahu, sama antuk lianggih, si Lẽmbu pẽtẽng tumẽnggung.

20 Sira Gajah madãpatih amangkubbũmi tan ayun amuktia palapa, sira Gajah mada: „Lamun huwus kalah nuᅇantara isun amukti palapa, lamun kalah ring Gurun, ring Seran, Taᅇjung pura, ring Haru, ring Pahang, Dõmpo, ring Bali, Suᅇᅇa, Palembang, Tumasik, samana isun amukti palapa”. Sira sang mantri samalungguh ring panangkilan pẽpẽk. Sira Kẽmbar apamẽleh, ring sira Gajah mada. anuli
25 ingumanuman, sira Baᅇak kang amulahi milu apamẽleh, sira Jabung terewes, sira Lẽmbu pẽtẽng gumuyu. Tumurun sira Gajah mada matur ing talampakan bhaᅇãra ring Koripan, runtik sira kataᅇahan kabuluhan denira arya Taᅇah. Akweh doᅇanira Kẽmbar, sira Warak ingilangakẽn, tan ucapẽn sira Kẽmbar, sami mati.

Tumuli pasuᅇᅇa-bubat. Bhre prabhu ayun ing putri ring Suᅇᅇa. Patih
30 Maᅇu ingutus anguᅇᅇangeng wong Suᅇᅇa, abihᅇp wong Suᅇᅇa yan awawarangana. Tẽka ratu Suᅇᅇa maring Majhapahit, sang ratu Maharaja, tanpangaturakẽn putri. Wong Suᅇᅇa kudu awiramena, tingkah ing jurungẽn. Sira patihing Majhapahit tanpayun yen wiwahanẽn, reh sira rajaputri makaturatura. Wong Suᅇᅇa tanpasung. Sira Gajah mada matur polahing wong Suᅇᅇa. Bhra prameᅇwa-
35 reng Wẽngkẽr sirasanggup „Sampun walang ati, kakãji, ingsun-lawanane apagut”. Sira Gajah mada matur polahing wong Suᅇᅇa. Tumuli apangarah wong Majhapahit angẽpang wong Suᅇᅇa. Wong Suᅇᅇa harẽp angaturakẽna rajaputri, tan

1. B. saking *in plaats van* maring.—2. B. angruhunini.—8. C. mun (= rumuhun).—10. C. dene si Kẽmbar.—11. C. amalungguha.—12. B. tinẽpang.—13. C. pamẽcut.—15. Hẽlõt tigang tahun *is eene aanvulling*.—19. B. Pẽting.—21. C. ing-un.—24. B. pẽsẽk.—25. C. sira Baja kang amulahi.—26. C. akeh.—32. B. kuda awiramena.—34. B. siraja putri.—37. C. angaturakẽn ing sang.

sinungan dening menak, asanggup matieng Bubat tan harĕp anungkul, mang-
gĕtoha gĕtih. Sangguping menak agawe paugrus, adining Sunĕdanggĕrgut, La-
rang agung, tuhan Sohan, tuhan Gĕmpong, pañji Mĕlong, urang sangkaring
Tobong barang, Rangga cahot, tuhan Usus, tuhan Sohan, urang pangulu,
urang saya, Rangga kaweni, urang siring, Satrajali, Jagat saya, sakwehing 5
wado Sunĕda parĕng asurak. Pinagut ing uni dening reyong, ghŭrñitaning su-
rak kadi guntur. Sang prabhu Maharaja wus angĕmasi karuhun, mati
lan tuhan Usus. Bhra parameĕwara sira maring Bubat, tan sapekša yan
wong Sunĕda akeh kari, tur adinya menak anĕmpuh. Mangidul wong Sunĕda,
rusak wong Majapahit. Kang anangkis sañjata amapulihakĕn sirarya Sĕn- 10
tong, patih Gowi, patih Marga lĕwih, patih Tĕtĕg, Jaran bhaya. Sakeh sang
mantry araraman aprang saking kuda, katitihan wong Sunĕda, anĕmpuh ma-
ngidul mangulon anuju nggonira Gajah mada, sing tĕkarĕping paĕati wong
Sunĕda mati, kadi sagara gĕtih gunung wangke, bhrasĕta wong Sunĕda, tan
hana kari, i ĕaka sanga-turangga-paksawani, 1279. Tunggalan paĕompo pa- 15
sunĕda. Samangka sira Gajah mada mukti palapa. Sawĕlas tahun amangku-
bhŭmi.

Patining putri Sunĕda bhaĕara prabhu angalap putri bhra Prameĕwara,
sira Paduka ĕori, apaturan stri bhre Lasĕm sang ayu; putra lan rabihaji mijil
bhre Wirabhumi, ingaku putra denira bhre Daha.

Bhre Pajang apuputra titiga, mijil bhra Hyang wiĕĕesa, kakŕatriyanira 20
raden Gagak sali, karatunira aji Wikrama, sira sang angambil bhre Lasĕm sira
sang abayu, aputra mijil bhra Hyang wĕkasing suka; putra manih stri bhre Lasĕm
sang alĕmu kalap denira bhre Wirabhumi; putra manih stri bhre Kahuripan.
Hana putranira bhre Tumapĕl, duk kŕatriya raden Soĕor, hino ring Koripan,
angalih hinweng Daha, anuli hino ring Majhapahit, aputra sira mijil raden Sumi- 25
rat, angalap bhre Kahuripan, pangadĕgan bhre Pañĕan salas.

Tumuli paĕradddhanagung i ĕaka pat-ula-ro-tunggal, 1284.

Sang apatih Gajah mada atĕlasan i ĕaka gagana-muka-matendu, 1290.
Tĕlung tahun loranangganteny apatih. Sira Gajah ĕnggon apatih i ĕaka guna-
sanga-pakŕaning-wong, 1293. 30

Bhre Daha mokta, dhinarmeng Adilangu, dharmabhiŕeka ring adri Pur-
wawiĕesa. Bhre Kahuripan mokta dhinarmeng Panggih dharmabhiŕeka ring
giri Pantarapurwa

Tumuli hana gunung añar i ĕaka naga-leng-karñaning-wong, 1298.

Tumuli guntur pamadasiha i ĕaka rĕsi-ĕunya-guñ-tunggal, 1307. 35

3. C. tuhan Gĕlĕmpo.—4. C. Tojngrang.—6. C. ingunining reyong.—9. C. adinyang.— C. anĕm-
pu.— B. Sunĕda rusak wong Majapahit, *ontbreekt*.—10. B. apapulihakĕn.— B. Sĕnteng.—12. C. saka
kuda.—13. C. pacati.—15. B. tunggalnya Dompō.—16. C. palapan.—19. B. deningra.—20. B. bhra Yeng
wiĕesa.—21. B. sarasangayu.—22. C. wĕkas suka.— B. sira sang alĕpu.—24. B. Sotom.—25. B. Samirat—
p6. B. mangadĕgan.—27. C. ron.—29. B. anggantyani patih.—30. C. pakŕatunggal.—34. B. kuruna.—35. B.
2amadasiha guntur.

Bhre Tumapël mokta sang mokta ring Çunyalaya i çaka matangga-çunya-kayeku, 1308, dhinarmeng Japan, dharmabhiṣeka ring Sarwajñapura.

Bhra Hyang wiçesâpuputra mijil bhre Tumapël; putrestri mijil bhre prabhu stri, bhiṣeka dewi Suhita; manih putra pamungsu jalu bhre Tumapël
5 çri Kërtawijaya. Bhre Paṇḍan salas aputra mijil bhre Koripan, bhra Hyang parameçwara, siraji Ratnapangkaja bhisekanira, angalap bhra prabhu istri, tan aputra sira; manih putranira mijil stri bhre Lasëm, kalap denira bhre Tumapël; putra manih mijil bhre Daha, kambil denira bhre Tumapël, sama pamungsu. Bhre Wirabhumi aputra jalu mijil bhre Pakëmbangan, mokta nduking abu-
10 buron; putra manih stri bhre Mataram, kalap denira bhra Hyang wiçesa; putra manih bhre Lasëm, kalap denira bhre Tumapël; putra manih stri bhre Matahun. Bhre Tumapël aputra jalu añjënëng ring Wëngkër angambil bhre ing Matahun; aputra manih bhre Paguhan; putra lan rabi anom bhre Jagaraga, kalap denira bhra Parameçwara tan apuputra; manih bhre Tañjung pura, kalap
15 denira bhre Paguhan tan apuputra; manih bhre Pajang, kalap denira bhre Paguhan kâlapdo tan apuputra; bhre Këling angalap ring bhreag Këmbang jënar. Bhre Wëngkër apuputra bhre Kabalan. Bhre Paguhan apuputra lawan rabi kṣatriya mijil bhre Singapura, kambil denira bhre Paṇḍan salas.

Bhra Prameçwara Pamotan mokta i çaka gagaṇa-rûpânahut-wulan, 1310,
20 sira sang dhinarmeng Mañar, dharmabhiṣeka ring Wiṣṇubhawanapura. Bhra Matahun mokta dhinarma ring Tigawangi, dharmabhiṣeka ring Kusumapura. Sira Paduka Sori mokta. Bhreng Pajang mokta dhinarmeng Ęmbul, dharmabhiṣeka ring Girindrapura. Bhre Paguhan mokta dhinarmeng Lo bëñcal, dharmabhiṣeka ring Parwatigapura. Bhra Hyang wëkasing suka mokta, i çaka medini-
25 rûpa-rameku, 1311.

Bhra Hyang wiçesa prabhu.

Tumuli guntur Prang bakat i çaka mukaning-wong-kaya-naga, 1317.

Tumuli sira Gajah ènggon mati i çaka çûnya-pakṣa-kaya-janma, 1320.

Pitu likur tahun apatih. Bhra Hyang wëkasing suka aken apatiha ing sira
30 Gajah manguri.

Bhra Hyang wëkasing suka mokta, sang mokta ring Indrabhawana, i çaka janma-netragni-sitangsu, 1321, sang dhinarmeng Tajung, bhiṣekaning dharma ring Paramasukapura.

Bhra Hyang wiçesa sira bhagawan i çaka netra-pakṣagni-sitangsu, 1322.

35 Bhatârestri prabhu.

Bhre Lasëm mokta ring Kawidyadharen, dhinarmeng Pabangan, dharmabhiṣeka ring Lakṣmipura. Bhre Kahuripan mokta. Bhre Lasëm sira sang alëmu

1. B. Çunyalayang.— B. patanggaçutayeku.—4. C. Sutita.—9. B. Sakëmbangan.— B. duking.— C. pabuburon.—12. C. angambili.—14. C. katap denira bhre Pajang kalap denira bhre Paguhan.— C. Parameçwareng motan.—23. C. Loñcal.—24. B. Parwatisapura.—25. B. ratu.— C. 1319.—27. B. tumi.—29. Bhra hyang Wëkasing suka aken apatiha ring sira Gajah manguri, *ontbreekt in B.*—32. janma *ontbreekt in B.*—37. C. mokta sang mokta.

mo'kta. Bhre Paṇḍan salas mokta, dhinarmeng Jinggan, dharmabhiṣeka ring çri Wiṣṇupura.

Bhra Hyang wiçesa apupurikan lawan bhra Wirabhumi. Dadi denira ðampul, abèlah mati siradampul i çaka 1323.

Hèlèt tigang tahun tumuli dadi manih kang parègrèg. Sama apangarah, 5
bhre Tumapèl, bhra Hyang Parameçwara, sami ingaturan. „Sapa kang sun-ilonana”.
Dadi kang yuddha, kalah kaðaton kulon, kapèsan bhra Hyang wiçesa. Runtik
sira ayun lungaha. Ingaturan bhre Tumapèl, bhra Parameçwara: „Sampun age
lungaha, isun-lawanane”. Suka bhra Hyang wiçesa, apangarah ingadégan denira
bhre Tumapèl, denira bhre Parameçwara. Kalah kaðaton wetan. Bhre Daha 10
ingèmban denira bhra Hyang wiçesa, bhinakta mangilen. Bhra Wirabhumi
lungaha ring wèngi, tumulumpak ing parahu, tinut denira raden Gajah bhiseka
ratu angabhaya, bhra Narapati. Katututan ing parahu, minoktan tur pinök
bhinakta ðatèng ing Majapahit, dhinarma ta sira ring Lung, dharmabhiṣeka
ring Goriçapura, i çaka duk parègrèg agung naga-laranahut-wulan, 1328. 15

Patang tahun atèlasan sira Gajah manguri, i çaka paksa-guṇa-kaya-wong,
1332. Ro wèlas tahun sira Gaja lèmbana patih.

Tumuli guntur pajulung-pujut, i çaka kaya-weda-gunaning-wong, 1343.

Atèlasan sira Gajah lèmbana i çaka pawanâgni-kaya-bhumi, 1335. Ti-
gang tahun apatih tuhan Kanaka. 20

Bhre Daha mokta. Bhre Matahun mokta. Bhre Mataram mokta. Tumuli
palantaran agung i çaka liman-kayangambah-lèmah, 1338.

Tumuli pahilan agung i çaka nâga-yuganahut-wong, 1348.

Bhre Tumapèl mokta i çaka sanga-yuga-kaya-wong, 1349, dhinarmeng
Lo kèrèp, dharmabhiṣeka ring Amarasabha. Bhre Wèngkèr mokta dhinarmeng 25
Sumèngka. Bhra Hyang wiçesa mokta dhinarmeng Lalangon, bhiṣekaning dharma
ring Paramawiçesapura.

Bhra prabhu stri mokta i çaka rûpanilagni-sitangçu, 1351.

Sira tuhan Kanaka atèlasan i çaka paksawihat-guṇaning-wong, 1363.

Pitu wèlas tahun apatih. 30

Bhre Lasèm mokta ring Jinggan. Bhre Paṇḍan salas mokta. Raden Jagulu.

Raden Gajah ingilangakèn pinadoṣa amèki bhre Wirabumi i çaka
bhutamanah-antèlu-tunggal, 1355.

Bhre Daha duk añjènéng ratu i çaka manawa-pañcagni-wulan, 1359.

Bhre Parameçwara mokta, sang mokta ring Wiṣṇubhawana i çaka naga- 35
ganâgni-sitangçu, 1368, dhinarmeng Singhajaya. Bhre Kèling mokta, dhinarmeng
Apaapa. Bhre prabhu stri mokta i çaka nawa-rasâgni-çitangçu, 1369, tunggal
dhinarmeng Singhajaya.

1. B. mokta.—5. B. tumuli parègrèg.—7. C. ingaran.— B. suddha.—8. B. deni(ng) bhre.—31. B.
angangabhaya.—16. B. paguṇa.—17. C. apatih.—18. B. i çaka 133.—19. B. i çaka 1335.—22. B. palantan.—
28. C. stri *ontbreekt*.—29. B. baksi.— B. 1361.—32. C. pinakadoṣa.— C. ambèki.—34. B. jènéng ring Daha.

Tumuli bhre Tumapël angganteni prabhu.

Bhre Paguhan angilangakën, wong Ti lunggalating, katur ing Majapahit.
Tumuli paliñdu i çaka paksa-gaṇanahut-wulan, 1362.

Bhre Paguhan sira sang mokta ring Cangu dhinarmeng Sabyantara.

- 5 Bhra Hyang mokta dhinarme Puri. Bhre Jagaraga mokta. Bhre Kabalan mokta dhinarmeng Sunêngka tunggal dhinarma. Bhre Pajang mokta tunggal dhinarmeng Sabyantara.

Tumuli guntur pakuningan i çaka wêlut-wiku-anahut-wulan, 137. Bhre prabhu mokta i çaka bahni-parwata-kayeku, 1373, bhiṣekaning dharmma ring
10 Kértawijayapura.

Bhre Pamotan añjênêng ing Këling, Kahuripan, abhiṣekanira çri Rajasawarddhana. Mokta sang Sinâgara, dhinarma ring Sêpang i çaka wiṣaya-kudahanahut-wong, 1375.

Têlung tahun tan hana prabhu.

- 15 Tumuli bhre Wêngkër prabhu, bhiṣekanira bhra Hyang purwawiçesa, i çaka brâhmaṇa-saptagnyanahut-wulan, 1378.

Tumuli guntur palandêp i çaka pat-ula-têlung-wit, 1384.

- Bhre Daha mokta i çaka gaṇa-brâhmaṇâgni-tunggal, 1386. Bhra Hyang purwawiçesa mokta, dhinarma ring Puri, i çaka brâhmaṇa-nagâgni-çitangçu,
20 1388. Tumuli bhre Jagaraga mokta.

Bhre Pañdan salas añjênêng ing Tumapël, anuli prabhu i çaka brahmananaga-kaya-tunggal, 1388, prabhu rong tahun. Tumuli sah saking kaḍaton. Putranira sang Sinagara, bhre Koripan, bhre Mataram, bhre Pamotan, pamungsu bhre Kêrtabhûmi, kapêrnah paman, bhre prabhu sang mokta ring kaḍaton i çaka
25 çunya-nora-yuganing-wong, 1400.

Tumuli guntur pawatu-gunung i çaka kayambara-sagareku, 1403.

Iti Pararaton.

- Têlas sinurat ing Iccasada ring Çela pênčk, i çaka wiṣaya-guṇa-bayuning-wong, 1535. Ngkana kowusanira siwêrat dina Pa., Sa., Warigadyan, masa
30 kṣṇapaṣa dwitiyaning karwa. Sampun tan kapaharjaha de sang çuddhâmaca. Tunaléwihing sastra durbhikṣa tan opên kwehaning naça, mapan olihing arddha punggung mahwasisinahu. Om dirghayur astu, tathâstu, astu, om çubham astu kintu sang anurat.

2. C. Tidung kalati.—5. C. dhinarma ring Puri.—8. C. pakuningan kuningan, in B. *ontbreekt* kuningan. . . . Sêpang.—18. C. i çaka gaṇa-brahmana-kayendu, 1386.—19. B. Pûrwanira.—23. B. bhre Pamotan *ontbreekt*.—24. C. Pamotan, . . . bhre Kêrna pênah paman.—26. B. parwatugunung.—27. C. *de kolophon luidt hier çakakâlaning sinurat lara-paksa-miṣayeku, d. i. 1522, zonder meer.*

VERTALING

EN

AANTEEKENINGEN.

HET BOEK DER KONINGEN

OF

DE OVERLEVERING

OMTRENT

KEN ANGROK.

HOOFDSTUK I.

*Ken Angrok (of Arok), als koning Ćri Rajasa, bhatára sang Amúrwabhúmi
en bhátara Guru. Ćaka 1144—1169.*

Alsvolgt luidt de overlevering omtrent Ken Angrok.

(*Voorspel.*) Het begon met dat er, toen hij in het leven werd geroepen ¹⁾, een weduwe te Jiput ²⁾ was, die een kind had, dat niet behoorlijk leefde, de banden verbrak ³⁾, en den Onzienlijke diende om er mede te bedriegen ⁴⁾. Hij verliet Jiput en vluchtte naar het gebied van Bulalak.

Het hoofd ⁵⁾ daár was Mpu Tapawangköng. Deze wilde aan zijn kluis een staatsiepoort (*gopura*) maken en hem was daarvoor door den deurgod ⁶⁾ om een rooden bok gevraagd ⁷⁾. Tapawangköng zeide: „Het geeft niet of men al zegt dat het niet mag ⁸⁾; zeker zal het mijn verderf (ter helle) bewerken⁹⁾, zoo er een mensch (bij) gedood wordt, maar er is op een andere wijze niet te voldoen aan het verzoek om een rooden bok als offer ¹⁰⁾”. De losbandige nam (namelijk)

1) In 't Jav. *mulanira duk dinadekèn manusa*.

2) In 't Jav. *rangðyaning Jiput*.

3) In 't Jav. *amègati apusira*; deze uitdrukking wordt in de rechtstaal, nevens verschillende anderen, gebruikt in den zin van vrouweschender.

4) In 't Jav. *pinakapamañcananing hyang suksma*; dit zou ook kunnen beteekenen: diende om er den Onzienlijke mede te bedriegen. De bedoeling is onduidelijk, niet minder dan hetgeen straks volgt.

5) In 't Jav. *abatur*.

6) In 't Jav. *hyanging lawang*; of den God van Lawang?

7) In 't Jav. *wèðus bang sapalaki*. A en B. geven *çapasaki*.

8) In 't Jav. *nora olihing apèningan*.

9) Lees *agawea*.

10) Dat in hetgeen tot hertoe vertaald werd, de juiste zin getroffen is, is alles behalve zeker. Men lette er op, dat ook lager is den tekst herhaaldelijk zaken, waarop voorafgaande mededeelingen reeds sloegen, en waardoor dezen alleen duidelijk worden, eerst later worden vermeld.

op zich het deuroffer van Mpu Tapawangköng te zijn; hij deed wat hij beloofde, om op die wijze terug te keeren ¹⁾ naar Wişnu's wereld ²⁾, om zich weer in den midden(d.i. menschen-)wereld te kunnen incarneeren in iemand van staat; aldus namelijk verzocht hij. Dat is het oogenblik geweest, dat Mpu Tapawangköng hem toestond, dat hij zich incarneeren zou in overeenstemming met hetgeen hij bij zijn sterven vroeg. Hij doorleefde de zeven kreitsen. Na zijn dood nam hem Mpu Tapawangköng als offer, en toen dat gebeurd was, vloog hij weg (verdween hij) naar Wişnu's wereld, zooals de afspraak was, die hij gemaakt had, toen hij zich als offer gaf, en verzocht in staat gesteld te worden zich beoosten den Kawi te incarneeren.

(*Begin van het eigentlijke verhaal.*) Bařara Bhrahma zag uit ³⁾ naar iemand, bij wie hij een kind verwekken kon. Daarmede viel samen, dat er een jong bruidspaar was, dat juist de liefde pleegde. De man heette Gajahpara, en de vrouw Ken Ęđok. Zij bewerkten als landbouwers hun grond. Ken Ęđok bracht haren man Gajahpara zijn eten op de *sawah*.

[2] De *sawah*, waarheen zij het eten bracht, heette Ayuga, en de streek waar Ken Ęđok woonde, Pangkur. Toen daalde Bhařara Brahma neder en hij besliep Ken Ęđok, op de Tęgal lalatęng. Hij legde haar een verplichting op: „Laat u niet weer door uwen man beslapen; als gij u door uwen man zult laten beslapen, zal dat zijn dood zijn, en straks mijn zoon niet louter ⁴⁾ wezen. Die zoon van mij moet Ken Angrok heeten, hij zal later den toestand van het land Jawa geheel wijzigen ⁵⁾”. Bhařara Brahma verdween. Ken Ęđok vervolgde daarop

1) Lees *margahanira mulih*.

2) In 't Jav. *maring Wişnubhwana*. Hieruit, men leze ook wat er dadelijk op volgt moet men opmaken, dat de *amęgati apus*, die dus eigenlijk däär thuis behoorde, en zich van daar uit wil gaan incarneeren, niemand anders dan Wişnu zelf was. In wien hij zich zal gaan incarneeren, wordt nog niet gezegd, doch, terwijl het zich reeds hier laat vermoelen, dat dit wezen zal in den hoofdperson van 't volgende verhaal, blijkt het op bladz. 8, reg. 31 volgg., dat inderdaad Ken Angrok de uitverkorene was. Deze, door Bhařara Brahma verwekt, en door Bhařara Guru, in een plechtige samenkomst der goden, zijn zoon genoemd, is dus daarenboven ook nog een incarnatie van Wişnu. Het is zaak, daarop hier reeds even de aandacht gevestigd te hebben. Dit hoogst onduidelijke voorspel, om 't zoo te noemen, moet toch zonder twijfel dienen, niet minder dan hetgeen later zoo veel duidelijker omtrent Angrok's afkomst wordt verteld, om diens grootheid en zijn eigentlijke wezen in het licht te stellen. Ken Angrok, volgens de hier gevonden overlevering, de stamvader van de latere vorsten van Majapahit, was geen gewoon mensch. Bij het lezen van het eerste gedeelte van het boek houde men dit steeds in het oog. Dat moest worden aangetoond, en het is begrijpelijk, dat men daartoe de middelen bezigde, die dat, van inlandsch standpunt, duidelijk konden en moesten maken; intusschen behoeft daarbij geen opzet of beraamd bedrog in 't spel te zijn geweest.

3) In 't Jav. *angilingilingi*.

4) *Kacacampuran*, vermengd, niet zuiver en alleen mijn zoon; intusschen beteekent *campur* ook geestelijk onrein, besmet.

5) *Kang amutęr bhumi Jawa* zou in een geschrift van lateren tijd beteekenen: „heer van Jawa, daar koning”. In aanmerking nemende wat Ken Angrok verricht, een geheel anderen toestand op Jawa in het leven roepen, en het gebruik van het woord op bl. 13 reg. 15 *tęlas purwa-wetaning Kawi kaputęr* (zoo leze men daar), en bl. 14 reg. 33 *kaputęr bhumi Jawa denira*, heeft men hier *amutęr* naar zijn eigenlijke beteekenis op te vatten.

haren weg naar de *sawah* en kwam bij Gajahpara. Zij zeide: „Gajahpara, verneem dat ik op de Tégaling lalatëng door een (of den) onzichtbaren god beslapen ben. Hij gaf mij de opdracht: slaap niet meer met uwen man, hij zal sterven, als hij het mocht doorzetten met u te slapen, en mijn zoon zal niet meer louter zijn”. Daarop keerde Gajahpara huiswaarts. Daar noodigde hij Ken Ęᅇᅇok uit met hem te slapen, haar nog eens willende beslapen. Ken Ęᅇᅇok wilde van hem niet meer weten (en zeide): „Gajahpara, ons huwelijk is ontbonden; ik ben bevreesd voor hetgeen de god zeide, mij niet toe te staan mij weer met u te vereenigen”. Gajahpara zeide: „Wijfje ¹⁾, wat zou het, wat zal ik er aan doen; ik vind het goed van u te scheiden en wat onze have aangaat, wat van u kwam ²⁾ keere tot u weer, wijfje; wat mij toebehoort, kome weer aan mij”.

Daarna, na deze afspraak, ging Ken Ęᅇᅇok weer terug naar Pangkur, aan de overzijde van de rivier, in het noorden; Gajahpara bleef te Campara, op den zuidelijken oever. Na nog geen vijf dagen stierf Gajahpara.

De menschen riepen: „Hoe wonderbaarlijk gevaarlijk ³⁾ is dat nog ongeborn kind (al); nog maar kort zijn zijne ouders gescheiden, en nu sterft zijn vader reeds”.

Toen het kind later voldragen was, baarde Ken Ęᅇᅇok een jongen. Zij wierp hem op de *pabajangan* ⁴⁾.

Nu wilde het geval dat er een dief, Lembong was zijn naam, die bij toeval op die *pabajangan* kwam, (er) iets zag lichten ⁵⁾. Hij ging er op af, en bespeurde ⁶⁾ een weenend kind. En naderbij gekomen, bleek het, dat dat schreiende kind dat licht van zich gaf. Hij nam het op, en droeg het in zijne armen naar huis, waar hij het als kind aannam. Ken Ęᅇᅇok hoorde het, dat Lembong een kind had aangenomen, — een der mannen van Lembong vertelde het, — en wel een kind, dat hij op de *pabajangan* gevonden had, en dat hij 's nachts licht had zien geven. Toen ging zij tot hem, (en nu) bleek het, dat het haar kind was. Zij zeide: „Lembong, misschien kent gij het kind niet, dat gij gevonden hebt; het is een kind van mij; wilt gij weten ⁷⁾ wat er de oorsprong van is, Bhaᅇâra Brahmâ heeft het bij mij verwekt; pas er goed op, (want) als had het twee moeders [3] en één vader, zoo is dit kind”. Lembong en zijne vrouw ⁸⁾ hielden steeds meer van hem hij werd langzamerhand ⁹⁾ grooter, en Lembong nam hem mede uit stelen. Tot hij zoo oud was, dat hij buffels kon weiden, woonde ¹⁰⁾ Ken Angrok te Pangkur

1) In het Jav. staat er *nini*, evenals zij Gajahpara met *kaki* aanspreekt.

2) In 't Jav. *rëᅇarëᅇni*; de vertaling is op de gis.

3) In 't Jav. *panas*; *kamakara*, nieuw-Jav. *mangkara*.

4) Van *bajang*; volgens Dr. van der Tuuk is *pabajangan*, kerkhof voor kinderen, die nog niet van tanden hebben gewisseld.

5) Zie nog beneden.

6) In 't Jav. *amirëᅇëp*, vgl. bl. 5, reg. 22, en zie nog bl. 22, reg. 15.

7) *Wikana*, conj. van oud-Jav. *wihikan*.

8) In 't Jav. *sasomah rëᅇëp* (?).

9) In 't Jav. *sakalawonlawon*, langzamerhand, v. d. T.

10) Lees *anger ing*.

Alles wat Ken Ęndok en alles wat Lembong bezat maakte hij op ¹⁾, en ten slotte raakte hij, voor den *amandala* van Lėbak een span buffels weidende, na eenigen tijd (ook) kwijt de buffels, die hij (voor hem) weiden moest.

De *amandala* schatte ze op 8000 (*kepeng*). Nu kreeg Angrok van zijn vader en moeder beiden hevige verwijtingen: „Jongen, — zeiden zij, — nu moeten wij pandeling ²⁾ worden; ook al vlucht gij niet weg, wij moeten toch pandeling bij den *amandala* van Lebak worden”. Dat verdroeg hij niet; hij liep (dus) weg, en verliet zijn beide vaders te Campara en te Pangkur ³⁾.

Daarop ging hij heen ⁴⁾ en vluchtte hij naar Kapuᅇᅇungan, maar tot wien hij zich ook wendde om er te blijven, men wilde van hem niets weten.

Nu was er een *saji*-speler ⁵⁾ van Karuman, Bango samparan geheeten. Hij verloor bij het spelen aan den *malandang* van Karuman, en kon, toen hij gemaand werd, niet betalen ⁶⁾. Bango samparan verliet nu Karuman om te Rabut jalu te gaan bidden ⁷⁾. Uit den hemel een stem hoorende, die hem beval weer naar Karuman terug te gaan, „Ik heb een zoon, die uw schuld zal delgen; hij heet Ken Angrok”, verliet Bango samparan Rabut jalu, liep den ganschen nacht door, en vond zoo den jongen, wat hij als een bestiering Gods beschouwde, (want) het was werkelijk Ken Angrok. Hij nam hem mede naar Karuman en aan als zoon. Daarop naar het speelhuis gegaan, vond hij er den *malandang*, en speelde hij (weer) met hem; nu verloor de *malandang*, en won Bango samparan alles weer terug wat hij verloren had, duidelijk door Gods toedoen, en toen hij naar huis ging, nam hij Ken Angrok mede.

Bango samparan was getrouwd ⁸⁾ met twee zusters; zijn oudste vrouw was Gėnuk buntu, Tirthaja de jongste. De kinderen (van de laatste) ⁹⁾ waren Paᅇji Bawuk, daarop volgde Paᅇji Kuᅇcang; diens jongere broeders waren Paᅇji Kunal, en Paᅇji Kėnengkung; het jongste kind was een meisje, Cucupuranti.

1) In 't Jav. *tinotokakėn*; in A. *tinotorakėn*.

2) Dat dit hier de vertaling van *anunggua* moet zijn, ligt voor de hand.

3) Te Campara had zijn moeder's man Gajahpara gewoond, maar deze was dood. Dat ook Lembong daar woonde, bleek boven niet. Eerder zou men zeggen, dat diens verblijfplaats te Pangkur was, waarheen Ken Ęndok terugkeerde. Ook als men *rama* in den zin van „ouders” opvat, blijft dezelfde moeielijkheid bestaan.

4) *Aysak* = *esak* = *kesak*, hier gewoonlijk *sak*.

5) Wat *saji* voor een spel is, is mij onbekend; in B ontbreekt het woord.

6) In 't Jav. *tanpangėmasi*; de eigentlijke uitdrukking voor sneuvelen is *angėmasi pati*, het met den dood betalen, zooals men hier nog vindt op bl. 21. reg. 18; de nieuw-Javaansche uitdrukking is goed gezien slechts een ellips, of een restant.

7) In 't Jav. *ananakti*; onwillekeurig zou men, om de overeenkomst in vorm der beide letters 𑀓 en 𑀔 in het Balineesch-Javaansche schrift, hier en bl. 8 reg. 6 *abhabhakti* willen lezen. De hss. zijn intusschen eenstemmig. De vertaling is op de gis. Het woord schijnt te beteekenen bijv. ergens den nacht gaan doorbrengen om er te droomen.

8) In 't Jav. *awayuh*.

9) *Rabi anom* werd duidelijkheidshalve reeds in den tekst ingevoegd. Gėnuk buntu, die geen kinderen had, nam Ken Angrok aan.

Gënuik buntu (de oudste vrouw) nam Ken Angrok tot zoon aan. Hij bleef geruimen tijd te Karuman, maar kon het met de *pañji*'s niet vinden, en daarom verliet hij de plaats.

Daarop vond hij te Kapuṇḍungan een jeugdigen herder, den zoon van Tuwan Sahaja, den *buyut* van Sagënggëng ¹⁾, Tuwan Tita, en met deze werd hij vrienden.

Zij hielden zeer veel van elkander. Hij bleef nu bij Tuwan Sahaja, en Ken Angrok en Tuwan Tita waren het nooit oneens ²⁾. Zij wilden leeren lezen, (en daarom) begaven zij zich tot Janggan, te Sagënggëng ³⁾, om bij hem in dienst te gaan ⁴⁾, en vroegen hem hun onderwijs te geven. Zij kregen daarop onderricht in het lezen, [4] het gebruik der klinkers en medeklinkers, en hunne wijzigingen, in de *candrasangkala* ⁵⁾ en de tijdrekenkunde: dagen, maanden, jaren, de verschillende soorten van weken en de *wuku*'s. Door het onderricht van Janggan werden zij zeer kundig.

Nu had Janggan een *jambu*-boom geplant, die het sieraad van zijn tuin was geworden.

Deze droeg goed, en zat rondom vol met haast rijpe vruchten. Hij had uitdrukkelijk verboden er de vruchten van te plukken; en niemand durfde van de vruchten van dien *jambu*-boom te nemen. Janggan had gezegd: „Als die *jambu*'s goed rijp zijn, mag men ze plukken”. Ken Angrok kreeg er ergen trek in, toen hij ze zag, en was er steeds meer van vervuld. Op een zekeren nacht, op den tijd dat men gewoonlijk slaapt, en ook Ken Angrok sliep, kwamen er uit zijn hoofd in grooten getale, en al maar door, vleermuizen ⁶⁾ te voorschijn, die den ganschen nacht van die *jambu*-vruchten van Janggan aten. Den volgenden morgen zag men ze in den tuin verspreid liggen; Janggan's volgelingen raaptten ze op. Toen Janggan de vernielde *jambu*-vruchten in den tuin verspreid zag liggen, werd hij boos, en zeide tot een der jongelingen (die bij hem in huis waren): „Hoe komt die *jambu* zoo vernield”. Hij kreeg van dezen ten antwoord: „Hij is vernield, heer, doordat er vleermuizen aan geweest zijn ⁷⁾, die er van gegeten hebben”. Janggan nam daarop *rotan*-doornen, waarmede hij dien *jambu* omvloecht, en hield den geheelen nacht de wacht. Ken Angrok sliep weer, in de zuider-gaanderij ⁸⁾, dicht

1) Lees *buyuting Sagënggëng*.

2) In 't Jav. *tan hana wiyatanira*.

3) De tekst geeft *sira Janggan ing Sagënggëng*. Deze naam is, zooals een ieder ziet, ontstaan uit *bhujangganing Sagënggëng*, den geleerden brahmaan van Sagënggëng, d. w. z. den onderwijzer daar.

4) De verhouding van een leerling in het oosten tot zijn leermeester is behalve nog die van een zoon tot een vader, ook die van een knecht tot zijn heer. In 't Jav. staat er *ati amarajakaha*; voor *ati* zie ook bladz. 9 reg. 9 en 13.

5) In 't Jav. *rupacandra*, naar de beginwoorden van het tiental strophen, dat bij de Javanen altijd als handboekje gediend heeft tot het zoeken van woorden met een cijferwaarde om jaartallen uit te drukken.

6) In 't Jav. *lalawah*.

7) In 't Jav. *tampaking lalawah*.

8) In 't Jav. *salu*.

bij de plaats, waar het gedroogde gras lag ¹⁾, en Janggan soms *atěp* bond. Toen Janggan de vleermuizen in groote zwermen uit het hoofd van Ken Angrok komen en zijn *jambu*-vruchten opeten zag, werd hij boos ²⁾. Te vergeefs ³⁾ trachtte hij ze met schreeuwen te verjagen. Hij werd toen nog boozter, en joeg Ken Angrok weg; ongeveer tegen middernacht was dat. Ken Angrok stond verschrikt en in de war op, liep naar buiten, en ging daar in het *alangalang*-veld liggen slapen. Toen Janggan (iets later) naar hem ging (kijken), zag hij midden in de *alangalang* iets lichten ⁴⁾. Hij schrok, meenende, dat er iets in brand was geraakt. Hij onderzocht wat hij zag lichten, en bevond toen, dat Ken Angrok dat licht van zich gaf. Hij wekte hem, zeide hem weer in huis te gaan en verzocht hem daar weer te gaan slapen; en zoo sliep Ken Angrok weer binnen. Den volgenden morgen beval Janggan hem de vruchten te gaan plukken. Verheugd zeide Ken Angrok: „Laat ik maar eens wat (groot) worden, dan zal ik Janggan wat ik hem schuldig ben, betalen”.

Ken Angrok was (nu) gaandeweg nog grooter geworden. Met Tuwan Tita weidde hij (*kěbo's*), en maakte hij een bijdorpje, ten oosten van Sagěnggěng, op de *těgal's* van Sañja, om er, met zijn makker, tuwan Tita, de voorbijgangers te belagen.

[5] Nu had iemand, die in het bosch van de Kapundunganers palmwijn tapte, een schoone dochter. Deze vergezelde haren vader naar het bosch. Zij werd daar door Ken Angrok verkracht en beslapen. Adiyuga heette dat bosch.

Erger nog misdroeg hij zich; hij belaagde ⁵⁾ de voorbijgangers, en toen nu naar Daha het bericht was doorgedrongen, dat Ken Angrok (op die wijze erg) last veroorzaakte, trachtte de *akuwu* van Tumapěl, die Tunggul amětung ⁶⁾ heette (en onder Daha stond), hem onschadelijk te maken.

Hij verliet Sagěnggěng en toog naar Rabut gorontol. „Dat mijne vervolgers door het water tegengehouden ⁷⁾ mogen worden”, vloekte ⁸⁾ hij, „dat er water te voorschijn kome uit het niet; zoo zal er een storm ⁹⁾ opkomen, en op Jawa zal er geen last zijn” ¹⁰⁾. Zoo sprak hij.

Hij verliet Rabut gorontol, en toog naar Wayang, naar het veld Sukamangala. Daar was een vogelaar, dien hij beroofde ¹¹⁾.

1) In 't Jav. *kakawunganing alalang*.

2) In 't Jav. *apěsěh*.

3) In 't Jav. *kawalahan (kuwalahěn)*.

4) Zie boven.

5) Lees *anawala*.

6) Deze eigennaam is op Java nog bekend, zie Babad tanah Djawi, ed. Meinsma, bladz. 11.

7) In 't Jav. *kaběběng*.

8) *Sot*, een vervloeking over iets uitgesproken.

9) In 't Jav. *tahun*.

10) Dit laatste is mij in 't verband onverstaaubar.

11) In 't Jav. *hana ta papikatan pėrit, irika ta sira anawala wong asėdahan manuk*.

Daarop ging hij naar Rabut Katu. Benard ¹⁾, zag hij een *katu*-boom zoo groot als een vijgenboom; daarin vluchtte hij.

Vervolgens vluchtte hij naar Junwatu, de kreits van de *wong sampirna*, daarna naar Lulumbang, waar hij zijn intrek nam bij een vreemde (daar) ²⁾, een krijgsmanszoon, Gagak ingët geheeten. Hij leefde daar eenigen tijd, maar be-roofde (ook hier) de voorbijgangers weder.

Hij ging (vervolgens) van daar weer naar Kapuṅḍungan (terug), om er in de Pamalantēnaa ³⁾ te gaan stelen. Men bemerkte hem, zette hem na en omringde hem, en niet meer wetende waarheen te ontkomen, klom hij in een *tal*-boom, op den rand der rivier, maar toen de dag aanbrak, zag men, dat hij daar ingeklommen was, en onder aan den voet van den boom wachtten de Kapuṅḍungan-ers hem af, het alarmsein ⁴⁾ slaude. Zijn vervolgers wilden den *tal*-boom omhakken. Toen brak hij in weenen uit, en riep hij zijnen vader ⁵⁾ te hulp, en nu hoorde hij een stem in het luchtruim hem bevelen (twee) *tal*-bladeren af te hakken om die rechts en links als vleugels te gebruiken, opdat hij daarmede naar den oostelijken oever, de overzijde, zou kunnen vliegen; (want) het was er nog ver van daan, dat hij (nu reeds) sterven zou. Hij hakte twee *tal*-bladeren af, gebruikte die als vleugels, vloog naar den tegenovergelegen oostelijken oever, en ont kwam (zoo) naar Ragamasa (of Nagamasa).

Men zette hem nog na, doch hij wist den kreits van Oran te bereiken, werd ook daarheen weer vervolgd, maar ont kwam toch weer naar Kapuṅḍungan.

Hij trof daar den *amaṅḍala* bezig met planten. Deze verborg hem, na hem tot zoon aangenomen te hebben. Die *amaṅḍala* had zes kinderen, die alle daar aan het planten waren. Juist was er één (van hen) weggegaan om te visschen, zoodat er nog maar vijf waren; in de plaats van den afwezige werd Ken Angrok aan het planten gezet. Zijn vervolgers kwamen en (een van hen) zeide tot den *amaṅḍala*: „*Maṅḍala*, ik zet iemand na, die het erg lastig maakte; hij vluchtte zoo even hierheen”. De *amaṅḍala* antwoordde: „(Oordeel zelf), ik ⁶⁾ lieg het heusch niet, dat hij hier niet is. Ik heb zes kinderen; hier zijn er juist zes aan het planten, tel ze maar; als er meer dan zes zijn, [6] dan is hier nog iemand anders”. De vervolgers zeiden: „Het is waar, dat de *amaṅḍala* (maar) zes kinderen heeft, en er zijn er hier maar zes aan het planten”. Zij gingen daarop verder. De *amaṅḍala* sprak toen tot Ken Angrok: „Mijn jongen, ga heen;

1) *Kapihanān* wordt hier met „benard” op de gis vertaald.

2) In 't Jav. *wong amaradeḡa*.

3) Hier als eigenaam genomen; de juiste beteekenis is mij onbekend.

4) *Kadjar*, op de gis vertaald.

5) *Kang ayaḡadharna ring sira*: letterlijk die voor hem roem stelde in het vervullen van zijn plicht; maar bedoeld is hier een godheid, en deze wijst hem dan ook aan wat hem te doen staat; onwillekeurig vraagt men zich af of uit deze uitdrukking niet geboren zou zijn het *sudarma* (in den zin van vader) in de nieuwe Jav. litteratuur.

6) *Dayakanira*, voornaamwoord van den 1e persoon van een brahmaan, v. d. T.

mogelijk komen die u zoeken, nog terug, (en) beredeneeren zij wat ik zeide nader, (dan) geeft het niet, dat gij tot mij uw toevlucht hebt genomen; vlucht naar het bosch". Ken Angrok antwoordde: „Ik zal niet wachten op die mij vervolgen" 1), en zoo is het er toe gekomen, dat Ken Angrok zich naar het bosch begaf, dat Patangtangan heette.

Daarop vluchtte hij naar Ano, en van daar naar het bosch te Tërweg, maar hij werd weder en nog lastiger.

Nu gebeurde het, dat de *amanḍala* van Luki, tegenover de *wĕlahan* 2), zijn *gaga*-veld ging beploegen, om er een boonenveld van te maken. Hij nam eten voor zijn buffeljongen mede. Dat plaatste hij op een der stapels 3), in een *bambu*-kokertje. Voorovergebogen beploegde hij ijverig het boonenveld. Het eten werd door Ken Angrok, die er al bukkende naartoe sloop, weggenomen. Zoo deed hij dagelijks. De *amanḍala* stond er verbaasd van, dat het eten van den jongen dagelijks 4) verdween, en zeide: „Hoe komt toch die rijst te verdwijnen". Zich in de *wĕlahan* verschuilende, hield hij het eten van den herder in het oog, terwijl hij den jongen (in zijne plaats) liet ploegen. Spoedig daarop kwam Ken Angrok uit het bosch, om de rijst weer weg te halen. De *amanḍala* sprak hem aan: „Gij zijt het dus, mijn jongen, die de rijst van mijn buffeljongen iederen dag weg neemt 5)". Ken Angrok antwoordde: „Ja, *amanḍala*, ik nam het eten van uw jongen iederen dag weg, omdat ik honger en niet te eten heb". De *amanḍala* zeide: „Wel, mijn jongen, kom in mijn kluis als gij honger hebt, vraag (daar) iederen, dag om rijst, want dagelijks zie ik uit of er ook gasten komen". Zoo werd Ken Angrok door den *amanḍala* uitgenoodigd te Batur te komen, en op rijst en toespijken onthaald. De *amanḍala* zeide tot zijn vrouw: „Nini bhaṭari, ik draag u op, om, als Ken Angrok hier mocht komen, en ik niet thuis mocht zijn, als zijn huisvrouw, lief tegen hem te wezen 6), hij is medelijdenswaardig". Ken Angrok zoo verhaalt men, kwam daar (toen) elken dag.

Van daar ging hij naar Lulumbang, naar Bañjar kocapet.

Nu geschiedde het eens, dat de *amanḍala* van Turyantapada van 7) Kabalon terugkeerde. Deze, Mpu Palot geheeten, bezat de *dharmakañcana* 8). Hij was een leerling van den *hyang buyut* van Kabalon, den belichaamden *dharmakañcana-siddhi*, *siddhi* = *sanidya*. Mpu Palot keerde (dan) van Kabalon weer terug met 5 *tahil*

1) In het Javaansch staat er *angher manih kang amburua*.

2) De beteekenis is mij onbekend.

3) In 't Jav. *undungundung*.

4) In 't Jav. *baryan dina*.

5) In plaats van *ngamet* zal er wel *kang amet* moeten worden gelezen.

6) In 't Jav. *kukurènèn tumuli*.

7) In den tekst staat *mareng*, naar.

8) *Dharmakañcana*, iets lager *dharmakañcanasiddhi*, blijkbaar de naam van de leer, of van een mantra, waarmede men goud vinden (of maken) kan; *siddhi* beteekent tooverkunst, en hetzelfde geldt van *sanidhya*, zie B., dat volgens Dr. van der Tuuk met *yoga* wordt verklaard.

ruw (goud) ¹⁾. Te Lulumbang rustte hij even uit. Hij zag er tegen op alleen naar Turyantapada terug te gaan, omdat men vertelde dat er iemand was die den weg onveilig maakte. Die persoon moest Ken Angrok heeten. Mpu Palot wist niet, dat het een en dezelfde was ²⁾.

[7] Hij trof er Ken Angrok aan. Deze sprak tot hem: „Wel, mijnheer, waar gaat gij naar toe?” Mpu Palot antwoordde: „Mijn jongen, ik kom van Kabalon, om weer naar Turyantapada terug te keeren, maar ik ben bang voor onderweg, want iemand, die Angrok heet, moet hem onveilig maken”. Ken Angrok glimlachte en zeide: „Wel, mijnheer, dan zal ik u begeleiden, en ik zal het straks wel tegen hem opnemen, als wij dien Ken Angrok mochten ontmoeten; ga u maar verder naar Turyantapada terug, en maak u niet ongerust”. De mpu van Turyantapada gevoelde zich zeer verplicht, toen hij de belofte van Ken Angrok vernam, en thuis gekomen, leerde hij hem de *dharmakañcana* (tot belooning). Deze kende haar spoedig, en voor Mpu Palot deed hij, als men diens wondermacht (met de zijne) zou willen vergelijken, (daarna) niet onder. De kluizenaar nam hem ook tot kind aan, tengevolge waarvan de kluis van Turyantapada ook Maṇḍala ing bapa heette.

Nu gedroeg zich Ken Angrok na Mpu Palot als vader erkend te hebben, als volgt. Omdat Mpu Palot (nog) niet voldoende had, zond deze hem naar Kabalon om de *dharmakañcana* bij den *hyang buyut* van Kabalon geheel en al meester te worden en het ruwe (goud), dat hij er nog had achtergelaten ³⁾, geheel weg te halen. Ken Angrok ging er heen, maar de bewoners van Kabalon vertrouwden hem niet. Dit maakte hem boos: „Er zij *ěmbang* in de *panapen* (?)” (wenschte hij), en hij trachtte het hoofd daar te vermoorden, maar dit vluchtte en ontkwam bij den *hyang buyut* van Kabalon. Alle kluizenaars van Kabalon, de *guruhyang*'s tot en met de *kapuntan*, werden opgeroepen; zij kwamen naar buiten met hun *gamělan*-hamers ⁴⁾, zetten Ken Angrok na, en sloegen hem met die hamers, om hem, als dat kon, te doden ⁵⁾. Maar nu hoorden zij een stem uit den hemel: „Doodt dien man niet, kluizenaars; hij is mijn zoon, en heeft nog veel in dit ondermaansche te verrichten”. Dit hoorden de kluizenaars zich uit den hemel toeroepen. Zij hielpen Ken Angrok weder geheel ⁶⁾ bijkomen. Daarop zwoer Ken Angrok een eed ⁷⁾, zeggende: „Er zal beoosten den Kawi geen kluizenaar zijn, die de *dharmakañcana* niet volkomen bezitten zal”. Daarna ging hij van Kabalon naar Turyantapada, en de kluizenaar van de Maṇḍala ing bapa verkreeg de *dharmakañcana* nu geheel.

1) In 't Jav. *lakar*.

2) Nl. de persoon, dien hij te Lulumbang ontmoetten zou, waarheen Ken Angrok zich had begeven, en die gevaarlijke roover.

3) *Katunanira* van *ka(n)tan*, = *kari*.

4) In 't Jav. *palugangsa*.

5) *Aminona*, in B en C *amingronana*?

6) In 't Jav. *kadi pralagi*, als vroeger, als voorheen.

7) In 't Jav. *upata*.

Hij verliet toen de Maṇḍaleng bapa en ging naar de buurt van Tugaran. De *buyut* van Tugaran wilde van hem niet weten. Hij maakte het den menschen daar lastig, en werd daarom door de *gopala* opgenomen en (weer) in de Maṇḍala ing bapa geplaatst. Nu gebeurde het, dat hij de dochter van den *buyut* van Tugaran aantrof, toen zij op een *gaga*-veld boonen plantte. Hij verkrachtte dat meisje; langen tijd was de boon in de zak ¹⁾, en daarom zijn de boonen van Tugaran gladronde, groot en zoet. Van Tugaran keerde hij weder naar de Maṇḍala ing bapa terug, [8] en zeide: „Als ik (ooit) wat word, dan zal ik aan den kluizenaar van den Maṇḍala ing bapa een groote gift in zilver doen”.

Er werd naar Daha bericht gezonden, dat hij weder last veroorzaakte, en zich te Turyantapada verstoken had. Men trachtte hem weer onschadelijk te maken en lieden van Daha zochten naar hem. Hij ging van de Maṇḍaleng bapa weg, en vluchtte naar den berg Pustaka.

Van daar ging hij naar Limbehan, waar de *buyut* met hem begaan was en hem opnam, doch daarop ging hij weer naar Rabut kēḍung Panitikan om er te gaan slapen ²⁾. (Daar) werd hem geopenbaard, dat hij naar Rabut gunung Lējar moest gaan op zwarten Woensdag van de *wuku* Warigadyan, „de goden zouden dan een vergadering houden”, zoo zeide de *nini* van Panitikan, „(en) ik zal u helpen en verbergen, vader; niet iemand zal u zien; ik moet (toch) op den berg Lējar gaan vegen, als er godenvergadering is”. Zoo zeide zij.

Ken Angrok begaf zich daarop naar den berg Lējar, en toen zwarte Woensdag van de *wuku* Warigadyan was gekomen, ging hij naar de vergaderplaats. Hij verstak zich in den vuilnishoop ³⁾, waar hij door de *nini* van Panitikan met gras overdekt werd. Daarop lieten zich de zeven geluiden hooren: rollende donderslagen, en korte, aardbeving, bliksem, weerlicht, wervel- en stormwinden; er viel regen in een tijd, dat men die niet verwachten kon; onafgebroken waren er regenbogen in het oosten en (te gelijk) in het westen te zien, en daarop zonder verpoozen stemmen te hooren rumoerig en onstuimig. Het gevoelen van de goden op die vergadering was: „Hij die het eiland Jawa hecht en sterk maken zal, als ⁴⁾” zoo spraken de goden, om beurten roepende ⁵⁾; en „Wie moet er koning over het eiland Jawa worden”, vroegen zij. Bhaṭāra Guru antwoordde: „Weet goden, dat ik ⁶⁾ een zoon heb, die als menschekind uit een vrouw van Pangkur geboren is, die zal het land van Jawa hecht en sterk maken”. Nu kwam Ken Angrok uit de vuilnishoop te voorschijn, en de goden keurden hem, toen zij hem gezien hadden, goed, en stelden vast, dat

1) De uitdrukking is vermoedelijk dubbelzinnig; mij is het verband en de eigenlijke bedoeling niet duidelijk.

2) *Ananakti*, zie de aanteekening boven.

3) In 't Jav. *pawuhan*.

4) Er staat *yaya tandi* (var. *tādi*) *maṇḍala*.

5) In 't Jav. *asalanggapan ujar*.

6) Zie boven.

hij (als koning) Bhaṭāra Guru heeten zou ¹⁾; zoo beslisten zij, onder luid en algemeen gejuich ²⁾.

Over Ken Angrok was door het lot (nog verder) beschikt, dat hij als vader erkennen zou den weleerwaarden brahmaan Lohgawe, die juist van Jambudwipa was gekomen, omdat hij hem te Taloka moest gaan zoeken; zóó zijn er het eerst brahmanen oostelijk van de Kawi aangeland. De tocht naar Jawa had hij niet met een schip gemaakt; op drie *kakatang*-bladeren had hij hem gedaan ³⁾. Hij landde in het gebied van Taloka, en zocht nu Ken Angrok overal. Hij ⁴⁾ sprak: „Er moet een jongen zijn met lange handen en dikke knieën, in zijne rechterhand moet het radteeken en in zijn linker het schelpteeken te zien zijn, Ken Angrok heet hij, en ik zag hem in mijne devotie; hij is eene incarnatie van Bhaṭāra Wiṣṇu ⁵⁾, die mij indertijd in Jambudwipa onderrichtte: „Eerwaarde Lohgawe, gij hebt mijn beeldtenis nu reeds zoo lang aangebeden, (maar) zelf ben ik hier niet (meer); ik heb mij geïncarneerd in een mensch op Jawa; volg ⁶⁾ mij (daarheen); ik ben ⁷⁾ (thans) Ken Angrok; [9] zoek mij in de speelhuizen””. Spoedig daarop treft Lohgawe Ken Angrok in een speelhuis aan. Hij ziet oplettend toe, en werkelijk hij is het dien hij in zijn devotie gezien had. [Hij wendt zich tot hem en zegt: „Gij, mijn jongen, zijt Ken Angrok? Ik ken u, omdat ik u in mijn devotie heb aanschouwd”. Angrok antwoordde: „Juist, mijnheer, ik ben Ken Angrok”. De brahmaan omhelsde hem en zeide: „Ik neem u aan tot zoon mijn jongen, ik zal u helpen in het ongeluk ⁸⁾, en u verzorgen waarheen gij ook gaat”. Ken Angrok verlaat daarop Talokah, en gaat met den brahmaan naar Tumapël. Daar gekomen vindt hij een goede gelegenheid ⁹⁾ om, zooals hij erg verlangde, bij den *akuwu* Tunggul amětung op audientie te gaan ¹⁰⁾. Er is juist audientie. Tunggul amětung zeide: „Welkom ¹¹⁾, mijnheer de brahmaan, van waar komt u, dien ik tot nog toe niet zag”. De eerwaarde Lohgawe antwoordde: „Mijn jongen, *akuwu*, ik kom juist van over zee; ik wilde gaarne bij u, mijn jongen, in dienst komen en verwijlen, en ook mijn aangenomen zoon hier zou dat gaarne bij u doen”. Tunggul amětung liet daarop volgen: „Wel, eerwaarde, het doet mij genoegen, dat u bij mij wil komen verblijven”. Ken Angrok diende nu gedurende een tijd bij Tunggul amětung, den *akuwu* van Tumapël.

1) Zie later. Uit het hier gebezigde *bhiseka* (oorspr. *abhiṣeka*, ontstond het nieuw-Jav. *bisikan*.

2) In 't Jav. *asurak asanggaruhan*.

3) In 't Jav. *atampakan ron enz.*

4) Lees *ḍanghyang*.

5) Zie boven.

6) In 't Jav. *tumutureng*.

7) Lees *araningong*; zijn en heeten komen in het Javaansch op het zelfde neer.

8) In 't Jav. *anastapa*.

9) In 't Jav. *kaladeça*, (een goede) tijd en plaats (om iets te doen), een term ontleend aan het krijgswezen en de daarmede samenhangende politiek.

10) Er zal wel *asesebaha* moeten worden gelezen.

11) Lees *bhagea*.

Nu gebeurde het dat er te Panawijen een geleerde *buddha*-priester ¹⁾ van de mahâyânistische kerk, was. Hij had een kluis op de velden ²⁾ van de Panawijeners, en heette ³⁾ Mpu Purwa. Hij had een dochter van vóór dat hij mahâyanist geworden was, een meisje buitengemeen schoon, Ken Dĕdĕs geheeten. Men vertelde van haar, dat zij onvergelykelyk schoon was, en beoosten den Kawi was dat doorgedrongen tot Tumapĕl. Tunggul amĕtung hoorde het, hij ging naar Panawijen, naar het verblijf van Mpu Pŭrwa, vond (daar) Ken Dĕdĕs, en was over de schoonheid van de maagd geheel opgetogen. Mpu Purwa was juist afwezig, en zoo werd Ken Dĕdĕs door Tunggul amĕtung met geweld ⁴⁾ geschaakt. Toen Mpu Purwa weer terugkwam, vond hij zijn (immers) reeds geschaakte dochter niet (terug); hij begreep het niet ⁵⁾, en slingerde een verschrikkelijke verwensching (tegen de schuldigen; „Moge de schaker van mijn kind het genot, dat hij van haar hebben zal, niet ten einde toe smaken, maar door sluipmoord met een kris ⁶⁾ omkomen; en mogen de putten van de Panawijeners opdrogen, en er geen water uit de bekkens hier meer vloeien, omdat zij mij niet bericht hebben, dat mijn kind aangerand ⁷⁾ werd; en voor mijn kind, die de *karma amamađangi* ⁸⁾ geleerd heeft, wensch ik, dat zij een zeer groot geluk deelachtig moge worden”. [10] Zoo luidde de vloek van den mahâyanist te Panawijen.

Nadat Ken Dĕdĕs te Tumapĕl was gekomen, sliep Tunggul amĕtung met haar, en hij beminde haar teder, en toen zich de eerste teekenen der zwangerschap begonnen te openbaren ⁹⁾, deed hij met haar voor genoeg een uitstapje naar den hof Boboji. Zij reed (daarbij) op een wagen. Bij het afstijgen van den wagen, in den tuin, deed het toeval ¹⁰⁾ hare bloote dij tot op haren schoot zichtbaar worden ¹¹⁾, en zag Ken Angrok daar een vuurgloed. Hij raakte daardoor in de war ¹²⁾, en dan, zij was zoo volmaakt en onvergelykelyk schoon, dat hij verliefd werd, en niet wist hoe hij het had.

Nadat Tunggul amĕtung van zijn uitstapje weer naar huis gekeerd was, vertelde Ken Angrok (wat hem overkomen was) aan den eerwaarden Lohgawe: „Eerwaarde vader, wat is het voor een vrouw, wier schoot een vuurgloed uitstraalt;

1) In 't Jav. *boddhasthápaka*.

2) In 't Jav. *setra*; ook begraafplaats, nl. waar de lijken worden neergelegd.

3) In 't Jav. *apuspata*.

4) In 't Jav. *sinahasa*.

5) In 't Jav. *tan wruh ring kalinganira*.

6) In 't Jav. *binahud angĕris*.

7) In 't Jav. *den-walat*.

8) De kunst om licht te geven; wat bedoeld is, blijkt beneden.

9) In 't Jav. *ngidam*.

10) In 't Jav. *katuwon*.

11) In 't Jav. *kengis wĕtisira kengkab tĕkeng rahasyanira*.

12) In 't Jav. *kawĕngan*.

brengt zij ongeluk of geluk aan ¹⁾?” De eerwaarde zeide: „Wie is dat, mijn jongen?” Angrok zeide: „Vader, er was een vrouw, wier schoot ik zag”. De eerwaarde Lohgawe zeide: „Zulk een vrouw, mijn jongen, is eene *nâricwari* (meesteresse der vrouwen) ²⁾, zij is het beste puik der vrouwen, mijn jongen, de ellendigste (armste, slechtste) man ³⁾, die haar de zijne maken kan, wordt wereldveroveraar ⁴⁾,” Angrok zweeg eerst een poos, en zeide toen: „Eerwaarde vader, de vrouw, wier schoot dien vuurgloed uitstraalde, is de gemalin van den *akuwu* van Tumapël; nu ik dat weet, zal ik hem door sluipmoord met een kris het leven benemen, door mijn hand zal hij omkomen, mits u het goed vindt”. De eerwaarde antwoordde: „Mijn jongen, Tunggul amêtung zal door uw hand sneven, maar het gaat niet aan, dat ik mijn goedkeuring hecht ⁵⁾ aan hetgeen gij doen wilt; dat is geen handelwijze gepast aan een brahmaan; doe evenwel ⁶⁾ wat gij wilt”. Angrok zeide: „Dan, vader, neem ik afscheid van u”. De brahmaan zeide weer: „Waar wilt gij heen gaan, mijn jongen?”. Angrok antwoordde: „Naar Karuman, daar woont Bango samparan, een speler, die mij tot kind heeft aangenomen, en veel van mij houdt; dien wil ik het vragen; misschien hecht hij er zijn goedkeuring aan”. „Dat is goed, maar, mijn jongen, blijf niet lang te Karuman”. Angrok zeide: „Wat zou ik er lang te maken hebben”.

Ken Angrok verlaat nu Tumapël, bereikt Karuman, en vindt (daar) Bango samparan. „Waar komt gij van daan, — (zoo luidt de ontvangst daar), — gij zijt in lang niet bij mij geweest. Het is mij of ik droom, dat ik u weer bij mij heb. Gij zijt wel lang weg geweest”. Ken Angrok antwoordde hem: „Ik ben in Tumapël in dienst bij den *akuwu* geweest, vader. Hier kom ik, omdat ik, toen zijne gemalin van een wagen steeg en haar schoot (daarbij) bloot kwam, gezien heb, dat deze een vuurgloed uitstraalde. Nu is er een brahmaan, die eerst onlangs, op Java gekomen is, de eerwaarde Lohgawe, en mij als zoon heeft aangenomen; hem heb ik gevraagd: „Wat is het voor een vrouw wier schoot een vuurgloed uitstraalt”, en hij heeft gezegd: „Zulk een vrouw is de bovenste beste, zij is het die men *ardhanâricwari* noemt; [11] zij is het die vooral geluk aanbrengt, want al wie haar tot vrouw krijgt, die wordt wereldveroveraar”. Ik nu, vader Bango, verlang koning te worden; ik wil Tunggul amêtung dooden, zijn gemalin huwen om koning te worden, vader, en ik vroeg aan mijn eerwaarden vader om zijne goedkeuring (zegen). De eerwaarde zeide toen: „Angrok mijn jongen, een brahmaan mag het niet goedkeuren ⁷⁾, dat iemand de vrouw van een ander neemt, maar doe alles wat gij zelf wilt”. Daarom kom ik nu tot u, vader Bango, om uw goedkeuring (zegen) te

1) In 't Jav. *laksananipun*.

2) Beneden *ardhanâricwari*.

3) In 't Jav. *wong papa*.

4) In 't Jav. *ratu añakerawarti*.

5) In 't Jav. *angadyanana*, zie ook verder beneden in den tekst.

6) In 't Jav. *ahingan*, vgl. bl. 11, reg. 5.

7) Hier in 't Jav. *angajêngana*.

vragen, vader, dat ik den *akuwu* van Tumapël door sluipmoord dood; zeker komt hij (dan) door mijne hand om". Bango samparan zeide: „Dat is goed. Ik, mijn jongen, keur het goed, dat gij Tunggul amëtung door sluipmoord met een kris ombrengt, maar Angrok, mijn jongen, die *akuwu* is krachtig gebouwd ¹⁾; het kon wel eens gebeuren, dat gij niet door en door staakt, als gij hem met een minder goede ²⁾ *këris* zult steken. Ik heb een vriend te Lulumbang, Pu Gandring geheeten; de krissen, die hij maakt, zijn goed; tegen zijn maaksels is niemand bestand; men behoeft er geen twee maal mede te steken. Laat hem een *këris* maken. En als gij die *këris* hebt, breng dan Tunggul amëtung door sluipmoord om". Dit was de raad, die Bango samparan aan Ken Angrok gaf. Deze zeide: „Dan ga ik heen, vader, naar Lulumbang".

Hij verliet Karuman, ging naar Lulumbang, en vond daar Gandring aan het smeden. Angrok vroeg hem: „Gij zijt waarschijnlijk Gandring? Wel, maak mij dan een *këris*. Hij moet in vijf maanden gereed zijn (?) ³⁾". Mpu Gandring zeide: „Dat kan niet binnen vijf maanden; als gij er een verlangt die goed is, dan duurt het wel een vol jaar vóór hij goed geklopt is". Ken Angrok zeide: „Het komt er niet op aan hoe hij gevijld is, maar in vijf maanden moet hij klaar zijn".

Ken Angrok verlaat Lulumbang en gaat (weer) naar Tumapël. Hij komt bij den eerwaarden Lohgawe, en deze vraagt hem: „Waarom zijt gij zoo lang te Karuman gebleven". Ken Angrok antwoordde: „Ik ben onderwijl ⁴⁾ ook te Lulumbang geweest".

Nu bleef Ken Angrok een geruimen tijd te Tumapël. Toen de vijf maanden om waren, herinnerde hij zich de afspraak, die hij gemaakt had, toen hij aan Mpu Gandring opdroeg een *këris* te maken ⁵⁾. Hij ging (weer) naar Lulumbang, en vond daar Mpu Gandring aan het vijlen, om de *këris*, waarom Ken Angrok gevraagd had, af te maken ⁶⁾. Ken Angrok zeide: „Waar is de *këris*, die ik u besteld heb". Gandring antwoordde: „Angrok mijn jongen, dat is juist deze, die ik zit te vijlen". Ken Angrok vroeg de *këris* te zien, en zeide toen blijkbaar boos: „Het geeft ook wat of ik u een *këris* bestel, want deze is nog niet af gevijld; hij is nog wreed ⁷⁾. [12] Deze ziet er wel uit, of men er al vijf maanden mede bezig is geweest". Hij wordt woedend, zoodat hij Gandring met die *këris* van zijn eigen maaksel een steek toebrengt. Daarop slaat hij er mede op den steenen vijzel, waarin het vijzsel opgezameld werd ⁸⁾; die springt in tweeën. Hij slaat

1) *Teguh*, ook „onkwetsbaar".

2) In 't Jav. *kurang yoninya*.

3) *Agatana gawene deningsun*, in B. *agata*, in C. *agati*.

4) In 't Jav. *sumëlang*.

5) Lees *anggawea*.

6) In 't Jav. *aninigasi*.

7) In 't Jav. *asëbël*, in A. *asëkël*.

8) In 't Jav. *pambëbëkan*.

er mede op het aanbeeld van Gandring; ook dat springt stuk. Toen zeide Gandring: „Door die kris zal Angrok sneven; zijn kinderen en kindskinderen zullen door die kris omkomen; zeven koningen zullen omkomen door die kris”. Na het uiten hiervan viel de smid dood neer. Het was Ken Angrok aan te zien, dat hij (er nu) wanhopig (over) was, dat Gandring was omgekomen. „Als ik, zeide hij, word wat ik worden wil (een groot man), (dan zullen de bewijzen van mijne dankbaarheid) erfelijk ¹⁾ overgaan op de nakomelingschap van den smid van Lulumbang”. Daarop keerde hij weer naar Tumapël terug.

Tunggul amětung nu had een gunsteling, Kēbo hijo, die met Ken Angrok zeer bevriend was. Toen deze zag, dat Ken Angrok een nieuwe *kēris* droeg, met een gevest van *cangkring*-hout, waar de doorns nog aan zaten, en die niet met harst vastgemaakt was, kreeg hij daar erg zin in. Hij zeide tot Ken Angrok: „Wel, broeder, die *kēris* neem ik van u”. Kēbo hijo heeft haar aangedaan, omdat hij dat aangenaam en haar mooi vond, en omdat hij nu die *kēris* van Ken Angrok een geruimen tijd droeg, wist iedereen in Tumapël, dat Kēbo hijo met een nieuwe *kēris* liep. Nu moest die *kēris* door Angrok gestolen worden, en dat gelukte. Daarop is Ken Angrok 's nachts in het verblijf van den *akuwu* gedrongen, toen men daar sliep, en geholpen door het toeval, heeft hij diens slaapplaats bereikt zonder dat men bespeurd had ²⁾, dat hij er heenging, en Tunggul amětung in een keer, dwars door het hart, dood gestoken; de Gandringsche kris liet hij met opzet in den wond zitten ³⁾. Toen het daarop dag geworden was, kwam het aan het licht, dat er in Tunggul amětung's borst een *kēris* stak, die men herkende als de *kēris*, die Kēbo hijo dagelijks ⁴⁾ pleegde te dragen. De lieden van Tumapël zeiden (daarom) allen: „Kēbo hijo, dat is duidelijk ⁵⁾, heeft Tunggul amětung vermoord, want zijn *kēris* steekt immers in de borst van den *akuwu* van Tumapël”. Kēbo hijo is daarop door Tunggul-amětung's familie gegrepen, en met die *kēris*, die Gandring gemaakt had, gekrist, dat er de dood opvolgde.

Kēbo hijo had een zoon, Mahisa ranđi. Deze was erg bedroefd over den dood van zijn vader. Ken Angrok had met hem te doen en maakte hem *katik* (schildknaap), want hij had groot medelijden met hem.

Nu moesten de goden het (verder) in orde brengen, dat Ken Angrok werkelijk met Ken Dēdēs huwde; lang verlangden zij het, en niemand van de bewoners van Tumapël durfde iets over Ken Angrok's gedragingen zeggen; ook de familie van Tunggul amětung hield zich stil, omdat niemand iets durfde zeggen, en zoo huwde Ken Angrok met Ken Dēdēs.

1) In 't Jav. *tumusa*.

2) In 't Jav. *tan kawara*.

3) In 't Jav. *kinatutakèn minaha*.

4) In 't Jav. *sabran dina*.

5) In 't Jav. *kalingane*.

[13] Deze was toen reeds drie ¹⁾ maanden van Tunggul amětung zwanger, maar Ken Angrok besliep haar toch ²⁾, en zij hielden veel van elkander.

Op tijd beviel Ken Dĕdĕs van een jongen, het kind van Tunggul amětung, dat den naam Anusapati kreeg, en den bijnaam Anĕngah.

Nadat zij nog eenigen tijd gehuwd waren geweest, kreeg Ken Dĕdĕs nog een kind, (doch nu) van Ken Angrok, een jongen, Mahiṣa wong atĕlĕng; daarop een tweede, bijgenaamd Saprang; een derde, Agnibhaya; en een meisje, Dewi Rimbu; vier kinderen dus had Ken Angrok bij Ken Dĕdĕs.

Bij een *sĕlir* ³⁾, Ken Umang, verwekte hij een zoon, bijgenaamd Tohjaya; een tweeden zoon, bijgenaamd Sudhatu; een derden zoon, Twan Wĕrgole, en een dochter, Dewi Rambī.

In het geheel dus had hij 9 kinderen, 7 zonen en 2 dochters.

Zoo was er een verandering in den stand van zaken beoosten het Kawi-gebergte gekomen. Allen beoosten den Kawi hadden ontzag voor Ken Angrok, die er toen nog pas aan dacht ⁴⁾ koning (*ratu*) te willen te worden, wat de lieden van Tumapĕl (ook) verlangden.

Nu geschiedde het, dat (als) door Gods bestiering de koning van Daha, vorst Dangdang Gĕndis, tot de geestelijke heeren in Daha zeide: „Heeren geestelijken van de ĩwaitische, zoowel als van de buddhistische geloofsleer (*ĩewa-sogata*), hoe komt het, dat gij voor mij geen *sĕmbah* maakt, want ik ben toch Bhatĕra Guru”. De geestelijken, geen een uitgezonderd van hen, die er in Kadiri waren, antwoordden: „Heer, er is nog nooit een geestelijke geweest, die voor een koning een *sĕmbah* maakte”. Zoo spraken allen. Dangdang gĕndis zeide: „Welnu als men dat vroeger niet deed, maakt gij dan nu voor mij een *sĕmbah*; als gij mijn wondermacht niet inziet, zal ik u er een blijk van geven”. Hij plaatste een speer met de schacht in den grond, zette zich op den punt er van, en sprak: „Ziet, heeren geestelijken, hoe wondermachtig ik ben”, (en) hij vertoonde zich vierarmig en drieoogig, juist als Bhatĕra Guru. Doch de geestelijke heeren van Daha, (nu) verplicht voor hem een *sĕmbah* te maken, wilden (het nog) niet, maar verzetten zich, en vloden naar Tumapĕl, bij Ken Angrok. Daarmede begon Tumapĕl zich aan Daha te onttrekken.

Ken Angrok werd daarop tot vorst (*prabhu*) van Tumapĕl, wat een naam is van het rijk Singasari, erkend, en onder den naam Āri Rajasa, Sang Amŭrwa-bhŭmi, gehuldigd ⁵⁾ door de ĩwaitische en buddhistische geestelijke heeren van Daha, van welken de eerwaarde Lohgawe de voornaamste was ⁶⁾.

1) Volgens A. zes, doch zie beneden.

2) In 't Jav. *kaworan*.

3) In 't Jav. *binikaji*.

4) *Ariwariwa*, ongedurig, besluiteloos, v. d. T.

5) In 't Jav. *ingastryan*.

6) In het Jav. *asangkopani*; moet in waarde zooveel als gelijk zijn aan *purohita*.

Allen, die Ken Angrok vroeger, toen hij nog niets (ongelukkig) was, lief hadden gehad en hem medelijden hadden bewezen, hielp hij (nu), hun hunne welwillendheid vergeldende, zooals bijv. Bango samparan, om niet te gewagen van den *amanḍala* van Turyantapada, en de kinderen van den smid Pu Gandring van Lulumbang. [14] Honderd smeden van Lulumbang zouden vrij zijn van de belastingen *saarik purih*, *satampaking wulukune*, *wadung-pacule*; de zoon van Kēbo hjo kreeg dezelfde rechten als de kinderen van Pu Gandring; een zoon van zijn eerwaarden vader (Lohgawe, de jongeling Saḍang (of Sada), dien deze bij een wisnuitische vrouw had verwekt, moest huwen met Cucupuranti, de dochter van vader Bango. Zoo luidde het bevel van sang Amûrwabhûmi.

Singaşari was zeer welvarend, men genoot er algemeene rust.

Nadat reeds eenigen tijd zich het gerucht verspreid had, dat Ken Angrok koning (*ratu*) was geworden, bracht men vorst Dandang gēḅdis het bericht, dat (hij, thans) sang Amûrwabhûmi (geheeten), tegen Daha wilde optrekken. Vorst Dandang gēḅdis zeide: „Wie zou mijn land ten onder kunnen brengen? Slechts als Bhaṭāra Guru (zelf) uit den hemel komt afdalen, misschien dat het dan gelukken kan 1)”. Dit werd Ken Angrok bericht. Deze zeide toen: „Keurt het, geestelijke heeren, goed, dat ik den naam Bhaṭāra Guru aanneem”. Met hunne goedkeuring noemde hij zich daarop zoo 2). Daarna viel hij Daha aan. Vorst Dandang gēḅdis vernam, dat sang Amûrwabhûmi van Tumapël tegen Daha opgetrokken was; hij zeide: „Wee mij, want Angrok heeft de gunst en steun der goden”. Tusschen de legers van Tumapël en Daha kwam het tot een treffen, (iets) benoorden Gantër; aan weerszijden streed men even heldhaftig en werden er belangrijke verliezen geleden, doch Daha verloor het. Een jongere broeder van Dandang gēḅdis, de *kṣatriya* Raden Mahiṣa walungan, stierf den heldendood 3), evenals een van diens *mantri*'s, Gubar balēman geheeten; zij werden beiden 4) door de lieden van Tumapël overmand, maar men vocht verwoed (als boeta's die bergen verslonden) 5). Daarop, nl. toen hun chef overmand was, sloeg het leger van Daha op de vlucht; men vluchtte als bijen, die uit zwermen, enz. 6), er was geen herstellen aan. Toen trok ook vorst Dandang gēḅdis zich uit het gevecht terug; hij vluchtte naar een godshuis (*dewalaya*), en hing zich met paard en schildknaap, met *payung*-drager en *sirih*-drager, zijn water-page en den page, die zijn mat droeg, op in de lucht 7). [De overwinning van Ken Angrok op Daha was volkomen 8)].

1) In het Jav. *sugyan kalaha*.

2) Zie boven.

3) In 't Jav. *bamakrti*, van *bhāma* en *ākr̥ti*.

4) In 't Jav. wordt de laatste hier genoemd *wadwa pinakatihati*.

5) *Amah gunung denipun aprang*.

6) De uitdrukkingen, die hier gebruikt worden, zijn: *bubar tawon*, *pungkur wēḍus*, *dakut payung*.

7) In 't Jav. *angawangawang*.

8) Deze zin, die hier niet op zijne plaats staat, moet iets lager voorkomen, waar men hem tusschen haakjes herhaald vindt.

En toen zijne (Dangdang gëndis's) vrouwen, Dewi Amisani, Dewi Hasin en Dewi Paja, vernamen, dat vorst Dangdang gëndis den strijd verloren had, en in het godenverblijf was gaan zweven, toen verdwenen (ook) de drie prinsessen met *kraton* en al (uit het gezicht, door onzichtbaar te worden).

(De overwinning van Ken Angrok op Daha was volkomen.) Nu hij zijn vijand had verslagen 1), keerde hij naar Tumapël terug, en had hij den stand van zaken op Java gewijzigd.

Het Çaka-jaar waarin hij koning werd, dat is tevens dat van den val van Daha, was 1144.

[15] Na eenigen tijd, zoo vertelt men, deed Anusapati, de zoon van Tunggul amëtung een vraag aan zijn mentor 2). „Ik ben voor uw vader bang”, zeide deze, „spreek u liever 3) met uwe moeder”. Nusapati hield (daarop) niet op zijne moeder te vragen: „Moeder, ik vraag u, wat beduidt het toch, dat vader mij zoo geheel anders aanziet dan mijne broeders en zusters, niet eens daarbij in rekening brengende (mijn halve broeders en zusters), de kinderen van mijn halve moeder, dan ziet vader nog anders”. Het was duidelijk dat het einde van sang Amûrwabhûmi naderde 4). Ken Dëdës antwoordde: „Het heeft er veel van, dat gij hem niet vertrouwt; doch, als gij het verlangt te weten, uw (eigenlijke) vader is Tunggul amëtung; ik was drie maanden zwanger bij zijn dood; daarop werd ik door sang Amûrwabhûmi (tot vrouw) genomen”. Nusapati zeide: „Dus, moeder is sang Amûrwabhûmi mijn vader niet; maar hoe stierf mijn vader?” „Sang Amûrwabhûmi, mijn jongen, heeft hem gedood”. Ken Dëdës zweeg (daarop), als of zij te ver was gegaan met de werkelijke toedracht aan haren zoon te vertellen. Nusapati zeide: „Moeder, vader (nl. sang Amûrwabhûmi) heeft een kris van Gandring, die zou ik gaarne willen hebben, moeder”. Ken Dëdës gaf hem die. Anusapati nam afscheid en keerde naar zijn eigen paleis 5) terug.

Hij had een *pangalasan*, van Bañil; deze ontbood hij. Hij gaf hem bevel Ken Angrok te dooden, hem die kris van Gandring gevende om er sang Amûrwabhûmi mede te dooden, (en het gelukte) Nusapati dien man van Bañil om te koopen 6). Deze ging naar de *kraton*, vond sang Amûrwabhûmi juist aan het eten, en doorstak hem. Hij (sang Amûrwabhûmi) werd afgemaakt op een Donderdag Pon van (de *wuku*) Landëp, op het oogenblik dat hij at, het *sandë jabung* was, (d. w. z.) de zon net was ondergegaan, en man de *sanda*'s aanstak. Na het vermoorden van sang Amûrwabhûmi vluchtte die man van Bañil tot Anûsapati, (tot wien) hij zeide: „Ik heb uwen vader gedood”. Nusapati doorstak hem daarop. In Tumapël zei-

1) In 't Jav. *jayasatru*.

2) Welke vraag dat geweest moet zijn, kan men uit het vervolg opmaken.

3) In 't Jav. *aron*.

4) In 't Jav. *samasa*, afgewisseld met *antaka*.

5) In 't Jav. *kamëgëtan*.

6) In 't Jav. *ingëbang*.

de men: „De koning is verraderlijk vermoord door een *pangalasan* van Bañil, maar Nûṣapati heeft deze daarop op een zelfde wijze gedood”.

Sang Amûrwabhûmi stierf in Çaka 1169. Hij werd bijgezet ¹⁾ in Kagë-néngan.

AANTEEKENING.

In een der noten, boven bij het begin der vertaling, werd er reeds opgewezen op welke wijze men verreweg het grootste gedeelte van het eerste hoofdstuk heeft op te vatten. Het moet slechts dienen om aan te toonen welk een bijzondere persoonlijkheid Ken Arok, de latere Çri Rajasa, sang Amûrwabhûmi, zelfs Bhaṭâra Guru, geweest is, en van daar dan ook die opsomming van al het kwaad dat hij verrichtte: stelen, straatroof, moord en doodslag, maagdschoffeering en wat dies meer zij, die slechts dienen moet om het te laten uitkomen, dat hij zulks ongestraft mocht doen, voorbeschikt als hij was om, van goddelijken afkomst als een zoon van Bhaṭâra Brahma, als een (aangenomen) kind van Bhaṭâra Guru, en uitgelezen door Bhaṭâra Wiṣṇu om er zich in te incarneeren, straks een koningstroon zich te verwerven, zich zelfs den meerdere te toonen van den toenmaligen machtigsten vorst op Java, en, wat zeker nog meer gewicht in den schaal heeft gelegd, met dat stichten van een nieuwe dynastie, die in zijn persoon een aanvang nam, een geslacht op den troon te helpen, dat een lange reeks van jaren achtereen het opperbewind voerde althans over een belangrijk gedeelte van Java, het vorstenhuis, dat straks het Madjapahitsche kan worden genoemd, aangezien de stichter dier plaats in rechten lijn van hem afstamde. Ken Arok toch gewon Wong atëlëng, deze Kêbo Campaka en deze weder Raden Wijaya, die Majapahit stichtte, en als zoodanig de eerste vorst was van het rijk, dat dien naam droeg.

Ken Arok's lotgevallen nog in 't bijzonder toe te lichten is onnoodig.

Er zijn slechts enkele bijzonderheden, waarbij het wenschelijk is stil te staan.

Het lichten van zulke veelbelovende wonderkinderen komt daarbij in de eerste plaats in aanmerking, daar het zijn nut hebben kan er even op gewezen te hebben dat dit in de Javaansche literatuur telkens en telkens weer terugkeert, zoodat men haast geen plaatselijke *babad* kan aanwijzen, die daarvan geen voorbeeld bevat.

In de tweede plaats lette men er op dat de voorstelling van Ken Angrok als incarnatie van Wiṣṇu, hoe belangrijk ook op zich zelf, geenszins alleen staat. Het dogma van Wiṣṇu's belichamingen als redder van de wereld, waar deze in nood is geraakt, is den Javanen zeer goed bekend, al vindt men bij hen gewoonlijk slechts een paar der kanonieke incarnaties iets meer op den voorgrond. Een der bekendste dier nieuwere incarnaties van uitsluitend Javaanschen oorsprong is Raden Pañji Ino Kêrtapati, en het is voldoende hier nog deze genoemd te hebben.

1) In 't Jav. *dhinarna*.

Verder zij er de aandacht op gevestigd, dat de smid Mpu Gandring van Lulumbang, althans tot op voor korten tijd, ook op Java nog niet vergeten was, daar men hem bijv. als Mpu Lumbang nog aantreft in de oudste redactie van de Damar wulan, nl. die welke aan Roorda van Eysinga bekend was; voorts zie men hetgeen beneden nog wordt medegedeeld uit een Sêrat kaṇḍa.

Van meer belang is wat er van Ken Dēdēs wordt verhaald. Den lezer voor het bedoelde naar de betrokken plaats van den tekst verwijzende, welke op zich zelf genoegzaam duidelijk is, herinner ik hem met het oog daarop aan de vuuruitstralende prinses van West-Java, die vroeger voor velen eene raadselachtige persoonlijkheid moet zijn geweest, niet in staat als men was om den dieperen zin van dat verhaaltje te beseffen. Men leze Cohen Stuart's aantekeningen in zijne uitgave van de Baron Sakender, bl. *m o m*, 98, 160 en volgg., en de daar vermelde literatuur nog eens na, en zal, het verhaaltje vergelijkende en aanvullende met hetgeen men in de Pararaton vindt, spoedig tot het besluit komen, dat het schijnbaar zoo onzinnige vertelseltje veel meer beteekent dan het zich zoo liet aanzien. Noch Bantën (Jakëtra), noch Cërbon, zelfs het machtige Mataram niet, was in staat zich (blijvend) meester te maken van de erfenis van Pajajaran, die in handen viel van den handeldrijvenden Jan Compagnie; niet één van hen kon de vuur in haren schoot verbergende prinses huwen, die hun, wien van hen ook, de opperheerschappij ten huwelijk zou hebben medegebracht, en voor een paar onnoozele kanonnetjes, zou men haast zeggen, werd zij in handen gegeven van de Hollanders, die zich op die wijze van hun bewind over West-Java verzekerden, en verzekerd konden achten. Men vindt het verhaaltje terug in vermoedelijk alle *babad's* of *sajarah's* van West-Java ¹⁾, wel niet altijd precies op dezelfde wijze medegedeeld, daar andere tijden andere voorstellingen met zich brengen, en de ouderen vergeten geraken, maar in hoofdzaak toch overal hetzelfde. De reeds bekend gemaakte redacties er van zijn niet de duidelijkste of de beste. De navolgende passage (A) uit een korten proza-tekst, waarvan mij twee elkander aanvullende exemplaren toegankelijk zijn, is zeker duidelijker, en zeer eigenaardig is de hieronder mede overgenomen pericope (B) uit een korte babad Cërbon in *těmbang* (een levensbeschrijving van den stichter van het Cërbonsche vorstenhuis, de invoering van den islam op Java, en een korte vermelding van het daarop gevolgde verloop van Java's geschiedenis, meer bepaaldelijk van Cërbon).

A. *Maka Pajajaran merad. Kala merad ing dina Salasa tanggal padbēlas wulan Sapar tahun Jimakir. Kang katilar putra kakalih, sawiji ingaranan Pucuk umun lan kapinḍo ingaranan Sēkar maṇḍapa. Dupi sampun kalah Pajajaran maka Putjuk umun den-jarah dening ratu wetan, maka ratu Sēkar maṇḍapa malayu maring gunung Gēḍe maring ajar Sukarsa, maka atatapa ajar iku, maka anitis kamane ajar iku, maka gagang kujange ajar katibanan kama, maka Ratu maṇḍapa añigar pucang dening kujang*

1) Zeker in een zeer groot aantal. Ook in verschillende exemplaren van de Babad tanah Djawi treft men het aan, zoo o. a. in den tekst vertegenwoordigd door Jav. HSS. B. G. no. 120.

iku, maka kagawa manine ajar iku, nuli kakinang dening Ratu maṅḍapa, lawas-lawas maka angandĕḡ. Dupi sampun tĕka ing rolas wulan, nuli babar, maka kang putra istri tur ayu rupane, margane den-arani Tanoran gagang. Maka lawas-lawas kahatur maring pangeran Jakĕtra, maka karsa den-anggo, maka mĕtu gĕni saking baganipun, maka den-pundut dening ratu Cĕrbon, maka karsane den-anggo, make mĕtu gĕni saking baganipun ¹⁾, maka nuli kawarta ḍatĕng ratu Bantĕn maka den-pundut dening ratu Bantĕn, maka karsane den-anggo mĕtu gĕni saking baganipun, maka katur maring ki gĕḍeng Mataram, maka kinĕrsakĕn nuli mĕtu gĕni malih saking bagane, maka pangan-dikane ki gĕḍeng Mataram, wong wadon iku wus oranana gawene, nu(n)tĕn dipun-wade ḍatĕng nusa Walanda, pajĕng maring bĕḍil titiga, mulane Tanduran gagang iku ana ing nusa Walanda, maka bĕḍil iku d(in)uming Mataram, enz.

B. *Inggih wong agung Wĕlandi, ingkang kĕrta prigĕlira, ing pĕrkara dunya lire, Wĕlanda aṅjaluk upah, saking sultan Ngayogya, rolas nĕgara puniku, upahupah ing angrata,, sing Sala mĕkatĕn ugi, ika urut pawestri, kagĕming Wĕlanda kabeh, awit nĕgara Bĕlambangan, dugi ming Kabĕrĕbĕsan, lami-laming tumuwuh, ratu Jawa tumarima,, ora angasta nĕgari, ming tarima dinulangan, ḍahar sami-samine, Wĕlanda ingkang aṅĕlang, karajahan ing Jawa, kĕrana ing kumanipun, ana putri Pajajaran,, ingkang ora payu laki, kĕrana mĕtu gĕni muntĕb, saking sĕri pawadonan, dupi den-dol ming Wĕlanda, den-tuku ika lawan, jinising bĕḍil tĕtĕlu, putri wus binakta ṅabrang,, den-tambani ning Kumpĕni, waras gĕni tan mĕdal, dadi istri kĕna kanggo, saparanti anakanak, kumanak ika dadi, Wĕlanda kang sami unggul, milanipun jendral Jawa,, alinggi aneng Batawi, sabab Batawi punika, wilayah Pajajaran reh, kumane putri ika, asal waris Pakuwan, marmane dumadi unggul, dene ṅĕlang nusa Jawa,, lamun jendral alinggi, ing nĕgara wetan kaya, mangsa sĕmana unggul, rehing dudu warisira, mungguh Allah taala, aparing ilham ing mamluk, atas ing sawarisira.*

Volgens het Javaansche recht moest de streek, dien Ken Angrok aan ziju vriend Kĕbo hijo leverde, het gevolg hebben, dat hij er zich van voorstelde, zoo lang de laatste niet bewijzen kon, dat Ken Arok den moord had gepleegd, en dat deze de dader was. Op deze bijzonderheid werd reeds vroeger door mij de aandacht gevestigd, in „Iets over een ouderen Dipanĕgara in verband met een prototype van de voorspellingen van Jayabaya”, zie Tijdschr. Ind. T. L. en Vk., XXXII, bl. 395, waar over 't algemeen over de plaats die Arok innam, en zijne verrichtingen, reeds gehandeld werd; zie ook *ibidem*, bl. 377 en volg., waar er tevens op gewezen werd, dat de herinnering aan Ken Angrok ook op Java nog lang in leven moet zijn gebleven, minstens tot in de 18^e eeuw van onze jaartelling. Ook werd daar reeds iets gezegd over de *kidung* Arok uit Cĕrbon, die, zooals hierboven in de inleiding nog eens herhaald diende te worden, niets van eenig belang voor de behandeling van de Pararaton opleverde.

Zonder twijfel is Arok ook bedoeld in de Hikayat raja Baṅjar dan raja

1) Het eene exemplaar breekt hier af; 't andere waaraan 't vervolg ontleend werd, vermeldt in 't voorafgaande Jakĕtra niet.

Kotaringin (Mal. kroniek van Bañjarmasin enz.), in het daarin voorkomende gedeelte over Majapahit ¹⁾. Op bladz. 289 en volgg. van Tijdschr. Ind. T. L. en Vk., XXIV, gaf de Heer de Clercq juist dat gedeelte van het oorspronkelijk weer, dat hier in aanmerking komt, maar de tekst is erg in de war, evenals in alle hdss., die ik zag.

In No. 200 van von de Wall's verzameling leest men: *Adapon tatkala dèhulu kala hamba (mëndengar) kabar orang yang tuha-tuha, nēgèri Majapahit itu tatkala jaman rajaña itu mangkat makayang tinggal* (lees: *tatkala jaman itu maka rajaña bērnama تَشَكُّل مَتَغ*, — zie de Clercq's tekst, — dan) *mangkubumiña bērnama patih Gajah mada, dan sakaliyan orang bēsar-bēsar di tanah Jawa itu samuwaña taalok kapada bagenda itu, saperti Bintan dan Jambi dan Palembang dan Bugis dan Mangkasar dan Johor dan Patani dan Pahang dan Cempa dan Mēnangkabaw dan Aceh dan Pasay, samuwaña taalok kapada bagenda itu, dan satēlah itu mati (raja تَشَكُّل مَتَغ, dan mati juwa)* (vgl. de Clercq's tekst, die op zijn beurt te verbeteren is naar deze) *Gajah mada itu, maka turun-tumurunlah kapada anakcucuña mēñjadi patih di Majapahit itu, dan rajaña bērnama di(pati) هَغ رَق* (bij de Clercq مَهَاءورق) [*mangkubumi*], dan yang jadi patihña kutika itu مادودار (lees مَاءودار, bij de Clercq مَهردار) *namaña, dan tatkala jaman itu dipati هَغ رَق mēñuruhkan sēpuluh buwah pērāhu dan orangña di Majapahit, dan mantriña itu bērnama Gagak* (bij de Clercq كَأَانق بانغ), yang akan pērgi ka Pasay, iyalah mēlamar putri di nēgèri Pasay itu, enz., waarop het huwelijk met die prinses en hare komst naar Java beschreven wordt, een geheele andere voorstelling dus van het bij Pasay gedane huwelijksaanzoek dan ons de kroniek van Pasay zelf geeft, en ook met een anderen afloop, zie beneden de aantekening bij Hoofdstuk IX.

Hoe de namen gelezen moeten worden kan niet twijfelachtig zijn, en aan welk anachronisme de schrijver der kroniek van Bañjar zich schuldig heeft gemaakt, springt ook dadelijk in 't oog, mits men slechts even bedenkt, dat in die kroniek die *putri* van Pasay daarbij nog de plaats inneemt van de *putri Cempa* in de Babad tanah Djawi, (de tante van Raden Rahmat van Ampel gading; de neef heet hier raden Bungsu), dat wil zeggen, dat hij het uiterste begin, het voorspel van het begin, en het einde van de Majapahitsche periode gelijktijdig laat plaats hebben; Arok stierf 1169 Çaka, en de *putri Cempa*, volgens het jaartal op haar graf, in Çaka 1370 (Not. B. G., XXIV (1886), bl. 42).

Dat Ken Dēdēs, zooals indertijd door mij gezegd werd, een incarnatie van Dewi Çrī was, wordt in den tekst niet met zoovele woorden aangegeven, maar is, volgens de leer der incarnatien, althans volgens de opvatting der Javanen, een

1) Over deze kroniek zie men Schwaner, Borneo, I, 43; Hageman, Bijdrage tot de geschiedenis van Borneo, Tijdschr. Ind. T. L. en Vk., VI, 225; de Clercq, De vroegste geschiedenis van Bandjarmasin, Tijdschr. Ind. T. L. en Vk., XXIV, 238, en *id.*, Een episode uit de geschiedenis van Madjapahit, *ibid.*, bl. 280.

zoo noodzakelijk iets, dat een ieder, ook zonder dat het te kennen wordt gegeven, dit veronderstellen moet of begrijpen zal.

Na zijn doel te hebben bereikt, deelt Ken Arok zijne belooningen uit. Men lette er op welk eene belangrijke plaats ook hier weder de smeden bij de Javanen blijken in te nemen. Wel vindt men hier in het voorafgaande de verklaring van de reden waarom Mpu Gandring's nageslacht vrijdommen verkreeg, doch het *satuse apande* loopt daarnaast toch nog in 't oog.

Reeds Bhatâra Brahma had tot Ken Endok gezegd, dat Ken Angrok de toestanden op Java geheel wijzigen zou, zie bl. 2, reg. 6, en iets soortgelijks loopt als een roode draad verder door het verloop van den levensschets van den held van de eerste helft van het boek. Hij brengt het volgens het verhaal zelfs zoo ver, dat hij, na zich zelfstandig heer te Tumapël te hebben gemaakt, ook tegen Daha zelf aanvallenderwijs te werk gaat, en het te niet doet of het onderwerpt. In het vervolg is daarvan intusschen niet veel te bespeuren, men zie het gedeelte, dat loopt over de regeering van Kërtanagara, Hoofdstuk V. Ongeveer een 50 jaar later vindt men toch in Daha (Kaḍiri) op nieuw een machtig vorst, Jaya katong, die Tumapël wederom onder dat rijk weet te brengen, waarvan het vroeger een vasalstaat was, zooals duidelijk uit het voorafgaande blijkt, zie bijv. bl. 13 reg. 27.

Waar Gantër, of Kantër (volgens B), lag of ligt, heb ik niet kunnen vinden. Dat is ook met verschillende andere plaatsnamen het geval, waaronder Turyantapada aan het tegenwoordige Turen doet denken.

Ken Arok's naam Rajasa, in het prototype van de *pralambang* 1) tot Ang-rajasa vervormd, bekleedt in de koningsnamen zijner afstammelingen een belangrijke plaats; men vindt er een Kërtarajasa, een Rajasanagara, en een Rajasawardhana onder. Vermoedelijk is zijn naam slechts een rest van een langeren naam, en ongelukkig vindt men in de Pararaton niet altijd de eigentlijke koningsnamen der personen, die na hem nog, tot op het einde der 15e Çaka-eeuw, als vorst heerschten, en waaronder eenige vrouwen waren, vermeld.

Na zijn dood in 1169 Çaka, werd hij bijgezet te Kagëñengan. Zooals men zich herinneren zal, is dit een andere naam van Tjañdi Kali tjilik 2), in het district Srëngat, afdeeling Blitar, waaraan men evenwel boven de poort een plaatje met het jaartal 1271 Çaka vindt, door Dr. R. D. M. Verbeek aan het licht gebracht 3). De voorafgaande verovering van Daha (Kaḍiri) door Tumapël zou het vermoeden wettigen, dat Tjañdi Kali tjilik werkelijk bedoeld is, maar toch schijnt het aannemelijker te veronderstellen, dat hier van een ander Kagëñengan sprake is, dat men op het terrein van Tumapël zelf, in het Pasuruhansche, zou hebben te zoeken.

1) Tijdschr. Ind. T. L. en Vk. XXXII, bl. 394.

2) Raffles, History of Java, II, (1817), bl. 37 (40), „Genengan”.

3) Not. B. G. XXV (1887), bl. 8.

In dit gedeelte worden eenige opmerkingen gemaakt, of gegevens verstrekt over de invoering van de Hindu godsdienst op het oostelijk deel van Java, bepaaldelijk in de tegenwoordige residentie Pasuruhan. Kort voor de troonsbeklimming van Ken Arok, Çri Rajasa, zouden daar in het geheel geen brahmanen zijn geweest. Lohgawe was toch de eerste die zich daar gevestigd hebben zou, en dat, rechtstreeks uit Engelsch-Indië, Jambudwipa, daarheen getogen. Daarna zouden, na Arok's koningworden, de *bhujangga's*, buddhisten zoowel als çiwaiten, uit Kaçiri (Daha), daarheen zijn gevlucht, omdat men hen in het rijk, waar zij woonden, verrichtingen beneden hunne waardigheid wilde laten doen ¹⁾. Daartegenover staat evenwel het bericht, dat er te Panawijen een *bhujangga* woonde ²⁾, of deze moet zich daar ter plaatse, die men toch in Tumapël zoeken moet, gevestigd hebben na de komst van Lohgawe uit Jambudwipa, die *boddhasthâpaka*, en wel een mahâyanistische was, maar vroeger de *mahâyâna* niet volgde. Men mag vragen welke godsdienst hij dan wel was toegedaan. Van *hinâyana*, de zuidelijke buddhistische kerk, kan op Java geen sprake zijn, en er rest dus slechts aan te nemen, dat hij of heiden was, of wat men gewoonlijk de brahmaansche geloofsleer noemt, omhelsde. Dat het Hinduïsme reeds lang vóór den tijd, waarin het in den tekst verhaalde moet zijn voorgevallen, zijn weg ook naar Pasuruhan gevonden had, en dat men daar reeds veel vroeger sporen vindt zoowel van brahmanisme (çiwaisme) als van buddhisme (mahâyânisme), is uit verschillende opschriften reeds aan den dag gebracht ³⁾. Moeielijk is het dan ook aan te nemen, dat er bedoeld wezen zou, dat Mpu Pûrwa, van wien er sprake is, vóór hij *lumaku mahayana*, heiden zou zijn geweest. Doch zoo dat niet het geval was, wat dan? Hindugodsdienst zonder brahmanen, ook waar het het noordelijk buddhisme geldt, dat bijv. in Nepal ook brahmanen kent en erkent, en het buddhisme op Java komt in zijne vormen dat van Nepal het meest nabij, is toch wel niet denkbaar, en Mpu Pûrwa was later toch *boddhasthâpaka*; dat hij brahmaan was wordt wel niet gezegd, maar, zelfs al neemt men aan, dat alles wat uit de oudere opschriften uit die buurt aan 't licht kon worden gebracht, dat de oude toestand, dien wij daaruit konden leeren kennen, geheel vergeten was, toch schijnen in deze bijzonderheden de hier aangetroffen berichten met elkander te strijden, ook al zou de boven gemaakte veronderstelling, dat mpu Pûrwa na Lohgawe in Pasuruhan zou zijn gekomen, juist zijn, want alles en alles in het voorafgaande, dat toch in Pasuruhan speelt, wijst er op, dat men daar toch al geen heiden meer was. Desniettemin verdient het hier wel de aandacht, dat in de 10^e en 11^e, en zelfs in de 12^e Çaka eeuw, van eigenlijk gezegde opschriften, of zelfs steenen met jaartallen, in Pasuruhan en hetgeen oostelijker ligt, geen sprake is; daarvoor zie men de

1) Deze plaats in de Pararaton is, zooals een ieder begrijpt, de oorsprong voor de stelling der Baliërs, dat alles op Oost-Java en Bali uit Daha (Kaçiri) kwam.

2) Ook Janggan of de Janggan van Sagënggëng, de vader van tuhan Tita, was een *bhujangga*.

3) Men denke slechts aan Mpu Siudok's *praçâsti's*.

uit mijne aantekeningen aangevulde lijst van jaartallen der inscriptie's op Java in Dr. Verbeek's Oudheden van Java, waarbij men in 't oog moet houden, dat de steen van Ngantang, Museum No. 9, van Çaka 1057, eigenlijk tot Kadiri behoort ¹⁾, en dat Scheepmaker, uit wiens verzameling de *těmpayan* is met het jaartal 1070, Mus. Bat. Gen. no. 391, vooral in Surabaya verzamelde.

HOOFDSTUK II.

Anusapati. Çaka 1170—1171.

Daarop volgde sang Anusapati hem op als koning (*ratu*), in Çaka 1160.

Eenigen tijd later, vertelt men, hoorde Raden Tohjaya, de zoon van Ken Angrok bij diens tweede vrouw (*rabi anom*) ²⁾, tot in bijzonderheden hoe Anusapati iemand omgekocht had om sang Amûrwabhûmi, die door dien man van Bañil was omgebracht, te vermoorden. Sang apañji Tohjaya legde zich niet neder bij den moord van zijn vader; hij zon en zocht een middel om zich te wreken, iets wat tot den dood van Anusapati zou kunnen leiden. Anusapati wist het, [16] dat Pañji Tohjaya hem belaagde, was op zijn hoede, en liet om zijn slaapplaats een vijver graven; op het erf ³⁾ hield men de wacht ⁴⁾, en vertrouwden personen waren er op post gezet.

Na eenigen tijd kwam sang apañji Tohjaya (eens) tot den Bhaṭâra (koning) Anusapati, met een klophaan, en zeide: „Broeder, vader had een kris van Gandring, die zou ik gaarne van u willen hebben”. Het was duidelijk dat het einde van Bhaṭâra Anûsapati naderde ⁵⁾. Anûsapati gaf hem de kris van Gandring. Tohjaya nam hem aan, stak hem in zijn gordel, en de kris, die hij vroeger droeg, gaf hij aan een zijner lieden. Daarop zeide hij: „Kom, broeder, laat ons eens een paar hanen laten vechten”. Anusapati antwoordde: „Best, broeder”. Hij liet zijn kooimeester een vechthaan halen, en zeide: „Kom, broeder, laat ons het (maar) meteen doen”. „Zeker”, zeide Pañji Tohjaya. Zij deden ze beiden zelf de ijzeren sporen aan. De beide (hanen) stonden elkander, en sang Anusapati was er geheel in verdiept. Zonder twijfel was het uur van zijn dood daar; terwijl hij op dat oogenblik ⁶⁾ geheel opging in het vechten, dat hij zijn haan liet doen, doorstak hem Tohjaya.

Anusapati stierf in Çaka 1171. Hij werd bijgezet te Kidâl.

AANTEKENING.

Anûsapati, die een naam draagt als Raden Pañji Ino Kěrtapati, in de Ma-

1) Zie den Catalogus van Groeneveldt, bl. 375, een *praçâsti* van Jayabhaya.

2) Zie boven.

3) In 't Jav. *paněngkang*.

4) In 't Jav. *angayěngi*.

5) Men denke slechts om den vloek van Mpu Gandring.

6) In 't Jav. *kempěr*; dat het een synoniem van *pinudju* is, leidt men ook af uit bl. 18, reg. 29.

lat, zie van der Tuuk in zijn Notes on the Kawi Language en Literature, Journ. of the R. As. Soc. of Great Britain and Ireland, New Series, XIII, bl. 51, was, zooals uit het voorafgaande bleek, een zoon van Tunggul amětung. Met zijne troonsbestijging had dus Ken Angrok het opperbestuur nog niet voorgoed aan zijne familie gebracht. Eerst, nadat Raden Wijaya, die Majapahit sticht, koning geworden is, is zij er voor langer van verzekerd. Na dezen Anușapati, die intusschen weer opgevolgd wordt door een zoon van Ken Arok, Tohjaya, komt nog diens zoon Rangga wuni (Wișnuwardhana) en diens kleinzoon Kėrtanagara (Çiwabuddha) aan het bestuur.

Omgekomen in 1171 Çaka, wordt hij bijgezet te Kidal, zoodat men dus vermoeden mag, dat ook de ons bekende Tjañdi Kidal, in 't Pasuruhansche, district Pakis, afdeeling Malang, zie Verbeek, Oudheden van Java, n°. 615, (bl. 295 en 296), eene vorstelijke begraafplaats is.

HOOFDSTUK III.

Tohjaya. Çaka 1171—1172.

Tohjaya (een zoon van Ken Angrok bij diens tweede vrouw, ken Umang) ¹⁾ werd daarop koning (*ratu*) van Tumapël.

Anușapati (de zoon van Tunggul amětung bij Ken Dėdės) had een zoon, Rangga wuni geheeten, een neef (*kaponakan*) van Apañji Tohjaya; (ook) Mahișa wong atėlėng (een zoon van Ken Angrok bij Ken Dėdės) ²⁾, de halve broeder van Apañji Tohjaya, had een zoon Mahișa campaka, (mede) een neef (*pahulunan*) van Apañji Tohjaya.

Toen Apañji Tohjaya gehuldigd werd, waren alle mantri's, Pranaraja enz., opgekomen, en Rangga wuni en Kėbo campaka waren daarbij. Pañji Tohjaya zeide: „Mantri's, gij allen, in de eerste plaats Pranaraja, ziet hier mijne neven; hoe schoon zijn zij van uiterlijk en gestalte. Hoe zien mijn vijanden in andere rijken ³⁾ er uit? En deze beide mannen, wat zouden zij Pranaraja?" Pranaraja antwoordde hem met een *sėmbah*: „Inderdaad, mijnheer, zooals u zegt, zij zijn schoon van uiterlijk, en beiden even moedig, maar, mijnheer, men kan ze vergelijken met een steenpuist op de navel, in het einde ⁴⁾ leiden zij zeker tot den dood". Zijne Majesteit ⁵⁾ werd stil; meer en meer zag hij in wat Pranaraja's zeggen beduidde, en hij werd er verdrietig over.

Daarop ontbood hij Lėmbu ampal. Hij beval hem de beide prinsen uit den

1) Zie boven.

2) Zie boven.

3) In 't Jav. *nusantara*.

4) In 't Jav. *ri puharanya*.

5) In 't Jav. *talampakanira bhatdra*; dat uit deze uitdrukking het voornaamwoord *pakanira* sproot is duidelijk, en evenzeer dat dit dus naar zijn waarde een *krama*-woord moet zijn (= *səmpean*), en eigent-

weg te ruimen. Hij zeide tot Lëmbu ampal: „Als ¹⁾ het je niet gelukt die beide prinsen uit den weg te ruimen, dan doe ik het jou”. Toen Apañji Tohjaya aan Lëmbu ampal het bevel gaf de beide prinsen uit den weg te ruimen ²⁾, hoorde dat de brahmaan, die bij Tohjaya *sangkapani* was. Hij had met de prinsen te doen, en berichtte hun, dat Lëmbu ampal bevel had ontvangen hen uit den weg te ruimen, en dat hij, als het hem met hen niet gelukte, in hun plaats door den koning zou worden omgebracht. De beide prinsen zeide: „Eerwaarde, wij hebben niets misdaan”. De brahmaan antwoordde: [17] „Verbergt gij u maar liever ³⁾ eerst, jongens”. Zij twijfelden ⁴⁾ nog of de brahmaan misschien geen ongelijk ⁵⁾ zou hebben, en daarom gingen de prinsen samen naar Apañji Patipati, en zeiden: „Pañji Patipati, wij komen ons in uw huis verbergen, want de koning wil ons uit den weg geruimd hebben, en wij hebben toch werkelijk niets gedaan, dat wij uit den weg geruimd zou behoeven te worden”. Pañji Patipati onderzocht het gerucht, (en zeide): „Prinses, als gij (niet) ⁶⁾ uit den weg geruimd wordt, dan wordt Lembu ampal daar aansprakelijk voor gesteld”. Zij hielden zich daarop stilletjes verborgen. Zij werden wel gezocht, maar niet gevonden: er werd naar hen geïnformeerd, maar waarheen zij waren gegaan, werd niet vernomen.

Lëmbu ampal werd daarop door den koning er van verdacht, dat hij het met de beide prinsen eens ⁷⁾ was. Er werd een aanslag op hem gedaan, en nu vluchtte hij, om zich bij zijn buurman Apañji Patipati te versteken. Daar bespeurde hij, dat de prinsen bij deze waren. Hij ging tot hen en zeide hun: „Ik kom, mijne heeren, bij u mijn toevlucht zoeken; de koning wil mij straffen, omdat ik u op zijn bevel uit den weg moest ruimen, (maar er niet in ben geslaagd). Neemt mij een eed af, als gij mij niet vertrouwt ⁸⁾; ik zal u trouw dienen”. Eenige dagen, nadat zij hem beëdigd hadden ⁹⁾, kwam Lëmbu ampal tot de prinsen, zeggende: „Hoe wilt gij ¹⁰⁾, prinsen? Er komt geen einde aan dat verscholen zitten. Ik zal straks iemand van Rajasa, als hij zich baadt, doorsteken”.

Dien avond nog deed Lëmbu ampal dat, naar Sinëliir vluchtende toen er alarm werd gemaakt ¹¹⁾. Toen zeiden de lieden van Rajasa: „Iemand van

lijk ongepast wordt gebezigd als een hoogere het tegen een lagere gebruikt. In den tekst hier gebeurt dit dan ook niet. Hetzelfde geldt van *manira*, voornaamwoord van den 1en persoon, dat bij *pakanira* behoort, en naar waarschijnlijkheid ontstond uit oud-Jav. *manöhira*, uw dienaar.

1) In 't Jav. *mon*.

2) Lees *angilangkëna*.

3) In 't Jav. *arön*.

4) In 't Jav. *pinañiringakën*.

5) In 't Jav. *adwa*.

6) De negatie ontbreekt in den tekst.

7) In 't Jav. *sakarayita*.

8) Lees *den-pakanira*. In plaats van *tan kandël*, geeft B. *tan ändëg*.

9) B. geeft *sinewagara kalih dina*.

10) Lees *wëkas-pakanira*.

11) In 't Jav. *ingalokën*; te lezen *ingalokakën*.

Sinēlir heeft er een van Rajasa doorstoken". Daarop twistten de lieden van Rajasa met de *pangalasan* van Sinēlir. Het kwam tot een hevig gevecht met vele dooden aan weerskanten ¹⁾, en toen zij van wege den vorst uiteengedreven werden, gehoorzaamden zij niet. Hierover ontstemd, liet deze de beide *batur*'s (chefs?) uit den weg ruimen.

Hoorende dat de beide *batur*'s uit den weg waren geruimd, ging Lēmbu ampal nu tot de lieden van Rajasa, en zeide tot hen: „Als men u uit den weg wil ruimen, neemt dan uw toevlucht tot de beide prinsen, want zij zijn er (nog)". De lieden van Rajasa beloofden het, en zeiden: Lēmbu ampal, breng deze *wong batur* tot hen". De oudsten van de lieden van Rajasa werden bij de prinsen gebracht. „Heeren", zeiden zij, „sluit u aan ²⁾ bij de lieden van Rajasa; alles wat gij beveelt (zullen zij doen); neemt hun een eed af tegen een mogelijke ontrouw, doch zoo iets zal niet voorkomen (? ³⁾".

Ook de lieden van Sinēlir, wier oudsten ontboden werden, legden een gelofte af als de lieden van Rajasa, en de beide *batur*'s kregen, nadat zij beëdigd waren, de opdracht: „Heden avond moet gij beiden hier komen, een ieder met zijn mannen, en op de *kraton* een aanval doen". Zij gingen daarop weer naar huis.

Met den avond kwamen zij allen met hunne mannen tot de prinsen. allen vol moed ⁴⁾; daarop gingen zij naar de *kraton*, om er *amuk* te loopen. Apañji Tohjaya schrikte hevig, vluchtte hals over kop, doch kreeg een niet direct doodelijken speerwond. Toen het rumoer bedaard was, zochten zijne dienaren hem; zij namen hem op en vluchtten met hem naar Katang lumbang. Daarbij raakte van een der dragers [18] de *sarung* ⁵⁾ los, zoodat zijn achterste ⁶⁾ te zien kwam. Pañji Tohjaya riep hem toe: „Maak je *sarung* in orde, je achterste is te zien". Die billen waren de reden, dat hij (Tohjaya) niet lang koning was. Te Lumbang katang aangekomen, overleed hij. Daarop werd hij bijgezet te Katang lumbang. Zijn dood had plaats in Çaka 1172.

AANTEKENING.

Bij het voorafgaande valt niet veel op te merken, te minder daar in de vertaling voor de duidelijkheid tusschen haakjes de familieverhouding der hoofdpersonen reeds werd toegelicht.

Radjasa en Sinēlir werden in de vertaling opgevat als waren dat plaatsnamen. Het is volstrekt niet onmogelijk, dat dat onjuist is. Rajasa was Ken Angrok's koningsnaam, en met *wong* Rajasa zou dus ook een bepaald soort van

1) In 't Jav. *rame alolongan*.

2) In 't Jav. *sakitaha*.

3) In 't Jav. *pahea rika denipun angawula*.

4) Lees *wani*.

5) In 't Jav. *gadag*.

6) In 't Jav. *pamungkur*.

menschen, een lijfwacht bijv., kunnen zijn aangeduid; of wel het zou ook een partijnaam kunnen wezen. In dat geval is vermoedelijk ook Sinělir dat. Let men er nu op, dat Tohjaya gesproken was uit een *bini haji* (een *sělir*), en die beide neven van hem door hunne vaders, Anûsapati en Mahiṣa Wong atéléng, uit de *ratu*, Ken Dēdēs, dan doet men onwillekeurig de vraag of de list van Lěmbu Ampal niet hier op neerkwam, of opgevat moet worden, als zou hij aan de eene partij, die welke liever iemand aan het bewinú zou hebben gezien geboortig uit Ken Dēdēs, den *wong* Radjasa, een gegronde aanleiding hebben willen geven, zich zich te werpen op de andere, de *wong* Sinělir, die Tohjaya, uit een *bini haji* gesproken, voorstonden. Tohjaya tracht een einde te maken aan de gerezen twist. Als hem dit niet op een zachtere wijze gelukken kan, wil hij met hardheid optreden. Het hoofd van de *wong* Radjasa, die den eersten aanval hadden gedaan, wordt met den dood bedreigd en acht zich verongelijkt, want een der *wong* Sinělir had toch een der zijnen gedood; ook het hoofd van de *wong* Sinělir loopt dat gevaar, en volgens zijne opvatting al evenmin met reden, want de *wong* Radjasa hadden hen aangevallen, onder voorgeven natuurlijk, dat een der hunnen een *wong* Radjasa zou hebben geveld, en het gevolg is, dat zij zich beiden tegen hem keeren. Vertegenwoordigen de beide namen werkelijk die van partijen, dan is de toedracht sprekender, en begrijpt men den gang van zaken ook beter.

HOOFDSTUK IV.

Rangga wuni, als koning Wiṣṇuwardhana. Çaka 1172—1194.

Daarop werd Rangga wuni koning (*ratu*). Hij en Mahiṣa campaka waren als twee slangen in één gat. Rangga wuni droeg als koning den naam Wiṣṇuwardhana; Mahiṣa campaka werd *ratu angabhaya*, met den naam Bhaṭâra Narasinga. Zij konden het uitstekend met elkander vinden, en hadden geen oneenigheden ¹⁾. Bhaṭâra Wiṣṇuwardhana bouwde de *kuta* te Canggu noord, in Çaka 1193. Hij trok op tegen Mahibit, om Lingganing pati uit den weg te ruimen. Mahibit verloor het, omdat Mahiṣa bungalan er binnen kon dringen. Zijn majesteit Rangga wuni was 14 jaar ²⁾ koning; hij overleed in 1194, en werd bijgezet te Jajagu. Mahiṣa campaka werd na zijn dood te Kuměpěr bijgezet; zijn *pamělésatan* (?) was te Wudi kuñcir.

AANTEKENING.

Wie Rangga wuni en Mahiṣa campaka waren, kwam in het IIIe hoofdstuk uit. Veel wordt er van hen niet verhaald, maar er zij er hier de aandacht op

1) In 't Jav. *wival*.

2) Dit klopt niet met de jaarcijfers.

gevestigd, dat Rangga wuni als vorst Wiṣnuwardhana heette, en dat Mahiṣa campaka, als *ratu angabhaya*, den naam Narasinga droeg.

Wat de titel *ratu angabhaya* eigentlijk aanduidt, is niet vast te stellen. Het schijnt wel iets te zijn als nevenkoning of onderkoning. Ook in Hoofdstuk XII komt hij voor, men zie aldaar.

Over Canggu, zie men beneden bij Hoofdstuk VI.

In de cijfers moet een fout schuilen. Boven werd reeds het vermoeden geopperd, dat deze in het getal 14 steekt, in plaats waarvan men 22 verwachten zou; daar Rangga wuni in 1172 koning wordt en in 1194 overlijdt. Schuilt de fout elders, dan heeft of Tohjaya langer geregeerd of is de duur van de regeering van Rangga wuni's opvolger, Kērtanagara, een andere dan beneden moet worden aangenomen. Over fouten in de cijfers of in de jaartallen door de Pararaton genoemd, in het algemeen, wordt beneden in de aantekening bij Hoofdstuk VII iets gezegd.

Jajagu doet denken aan Jago, dat een andere naam is voor de *tjandi* Tumpang, zie de bij Verbeek, Oudheden van Java, onder n°. 614, bl. 294, opgegeven literatuur.

HOOFDSTUK V.

Kērtanagara, als koning Ćiwabuddha. Ćaka 1194—1197.

Zijne majesteit Rangga wuni (de zoon van Anusapati, den zoon van Tunggul amētung bij Ken Dēdēs) liet een zoon na, Ćri Kērtanagara; ook Mahiṣa campaka (de zoon van Mahiṣa wong atēlēng, den zoon van Ken Angrok bij Ken Dēdēs) liet een zoon na, Raden Wijaya.

Aji Kērtanagara werd koning (*prabhu*) ¹⁾, onder den naam Bhaṭāra Ćiwabuddha.

Hij had een man, een *babatangan* ²⁾ van den *buyut* van Nangka, Bañak wide geheeten; dezen gaf hij den naam Arya Wiraraja, maar hij scheen onbetrouwbaar en daarom verwijderde hij hem uit zijne omgeving, hem benoemende tot *adipati* van Sungēneb, op oost-Madura.

De persoon, die toen hij koning (*prabhu*) werd, zijn *patih* was, Mpu Raganatha ³⁾, trachtte steeds het welzijn van zijn heer te dienen, maar Ćri Kērtanagara sloeg er geen acht op; daarom legde Mpu Raganatha zijne betrekking neer ⁴⁾, en

1) Van hier te beginnen is de vorstentitel steeds *prabhu*, behoudens in één geval, zie bladz. 31 reg. 14, waar weer van *ratu* wordt gesproken, welk woord ook ten opzichte van de boven reeds opgesomde vorsten werd gebezigd.

2) De beteekenis is mij onbekend; men zou zeggen dat het iets als „onderhoorige” moet aanduiden.

3) In 't Jav. voor naam hier *puspapata*.

4) In 't Jav. *asalah linggih*.

nam hij zijn ontslag als *patih*, vervangen wordende door Kēbo tēngah sang apañji Aragani. Mpu Raganatha werd in plaats daarvan *adhyakṣa* te Tumapël.

Nadat Çrî Kērtanagara koning was geworden, trachtte hij den dolenden vijand (*kalana*) Bhaya te verdelgen, en toen deze dood was, zond hij zijn troepen tegen Malayu.

Zoo waren er maar weinig lieden te Tumapël over; de meesten waren naar Malayu gezonden. Apañji Aragani begeleidde ze, maar keerde van Tuban weer huiswaarts, en liet, te Tumapël gekomen, iederen dag, ten genoegen van Kērtanagara, dezen (lekker) eten opdisschen.

Kērtanagara stond in briefwisseling ¹⁾ met Aji Jaya katong, den vorst van Daha, die zijn vijand was; er was nu een goede gelegenheid voor een vijand, en Jaya katong vergat, dat hij zich zeer schuldig zou maken.

Bañak wide was 43 jaar oud, toen de veldtocht naar Malayu plaats had. Hij was bevriend met Aji Jaya katong; hij zond druk ²⁾ gezanten van Madura (naar Daha) en zoo zond Aji Jaya katong (ze ook) naar Madura. Wirarâja (= Bañak wide) zond een brief aan Aji Jaya katong, die luidde: „Heer, onderdanig doe ik u weten, dat als uw hoogheid op het oude veld wil gaan jagen, u het thans moet doen, nu het een gunstige tijd is, en er geen kaaimannen, tijgers, wilde buffels, slangen, of doornen ³⁾ zijn; er is wel een tijger, maar die is tandeloos”. Den ouden *patih* [19] Mpu Raganatha, dien bedoelde hij met een tandeloozen tijger, omdat hij al oud was. Daarop trok Aji Jaya katong tegen Tumapël op. De troepen, die om de noord naar Tumapël togen, waren de slechtsten van Daha; (zij gingen) met vele vaandels en volle muziek. De streek benoorden Tumapël werd verwoest, en velen van hen, die hen bevochten, raakten gewond. Die troepen, die om de noord kwamen, hielden halt te Mēmëling. Bhaṭâra Çiwabuddha deed (intusschen) niets dan palmwijn drinken. Toen hem bericht werd, dat hij van Daha uit aangevallen werd, geloofde hij het niet, en zeide hij nog: „Hoe zou Aji Jaya katong zoo tegen mij zijn; hij is immers met mij op een goeden voet”. Toen de gewonden het bericht (zelf) brachten, toen (eerst) geloofde hij het. Raden Wijaya werd daarop aangewezen om die troepen ten noorden van Tumapël te bevechten. Hem vergezelden Arya dikara, Bañak kapuk, Ranga lawe, Pēḍang, Sora, Dangdi, Gajah pagon, de zoon van Wirarâja: Nambi, Pētēng, (en) Wirot, uitstekende krijgslieden, die de troepen van Daha, de noordelijke afdeeling, afweerden; zij deden verwoede gezamenlijke aanvallen ⁴⁾, en de lieden van Daha, die om de noord gekomen waren, werden op de vlucht geslagen, en door Raden Wijaya nagezet. (Maar nu) gebeurde het, dat een groot leger van Daha van de bewaakte grens ⁵⁾, over Lawor, (naar

1) In 't Jav. *pasawalanira*.

2) In 't Jav. *asurawean*, zie ook bladz. 23, reg. 11.

3) In 't Jav. *rinipun*.

4) In 't Jav. *rampak*.

5) In den tekst staat *pinggir Akṣa*, ontleend aan 't *pinggirakṣa* der hdss. Uit het nu op de grens Verh. Bat. Gen. deel XLIX.

Tumapël) kwam. Aan dit leger was 't verboden gerucht te maken, en men trok voort zonder vaandels en zonder muziek. Het bereikt Siddhabhawana en ging van daar recht op Singhasari aan. De *patih* van Daha, Kēbo mundarang, Pudot en Bowong stonden aan het hoofd van deze troepen van Daha om de zuid. Bhaṭāra Çiwabuddha dronk juist (weer) palmwijn met den *patih*, toen zij overmand werden; beiden betaalden het (met den dood). Kēbo tēngah (de *patih*) trachtte zich nog te verdedigen, doch sneuvelde in de Manguntur.

AANTEEKENING.

Rangga wuni (Wiṣṇuwardhana) wordt in 1194 opgevolgd door zijn zoon Kērtanagara, die als koning Çiwabuddha zou hebben geheeten. Hij regeerde niet lang, verondersteld althans, dat de fout in de cijfers in Hoofdstuk IV (of III), waarover in de aantekening bij het vorige hoofdstuk reeds gesproken werd, niet schuilt in het sterfjaar, 1194 Çaka, van Rangga wuni. Aan het slot van het volgende hoofdstuk wordt opgegeven, dat de veldtocht naar Malayu, zoomede de verovering van Tumapël, plaats had in 1197, en dat Jaya katong in Daha in 1198 koning was. De duur van Kērtanagara's regeering mag dus op een viertal jaren worden gesteld, want de bedoeling van hetgeen daar van Jaya katong wordt gezegd, kan wel geen andere wezen dan om aan te duiden, dat in dat jaar Daha wederom de bovenhand verkreeg en Tumapël weer onder zich bracht, iets waarop reeds gewezen werd, dat gebeuren zou, in de aantekening bij Hoofdstuk I.

Dat Çiwabuddha de eigentlijke koningsnaam zou zijn geweest is te betwijfelen, zelfs tegenover het feit, dat boven in het eerste hoofdstuk als zoodanig ook reeds werd aangegeven, dat Bhaṭāra Guru een der namen was, die Ken Arok gedurende zijne regeering voerde. In een der door den Heer W. P. Groeneveldt in zijn aan Chineesche teksten ontleende Notes on the Malay Archipelago and Malacca ¹⁾ medegedeelde berichten, nl. dat omtrent Shih-pi, uit de geschiedenis

ter plaatse nog te vinden Lēksa (d. i. dus Rēksa, Raksa) blijkt, dat men *pinggir raksa*, de verdedigde, in staat van tegenweer gebrachte grens, te lezen heeft.

1) Uitgegeven in de Verh. van het Bat. Gen., deel XXXIX, en later nog eens in Miscellaneous papers relating to Indo-China and the Indian Archipelago, reprinted for the Straits branch of the Royal Asiatic Society, Second series, vol. I, 126—262 (Trübner, 1887). De cijfers tusschen haakjes in mijn verwijzingen slaan op deze laatste uitgave.

Anderen, die vóór den Heer Groeneveldt ten deze het hunne leverden, waren:

Raffles, History of Java, 2^d ed., 1830, 138.

Amiot, in Mémoires concernant les Chinois par les Jésuites de Peking, Tome XIV (gereproduceerd door G. Schlegel in Tijdschr. Ind. T. L. en Vk. XX, na bl. 32),

Crawford, History of the Indian Archipelago, 1820, III, 154 en volgg., doch vooral 164 en 166;

Klaproth, Notice d'une mappemonde et d'une cosmographie Chinoises, Journal Asiatique, X (1832), bl. 522;

Rémusat, Foë kouë ki ou relation des royaumes Bouddhiques: voyage dans la Tartarie, dans l'Afghanistan et dans l'Inde, executé à la fin du IVe siècle, par Chy Fa Hian, traduit du Chinois et commenté; ouvrage posthume, revu etc. par MM. Klaproth et Landresse, 1836;

van de Yüan dynastie (1280—1367 A. D.), wordt toch medegedeeld, dat, vóór de komst van de expeditie, die in 1292 A. D. (= 1214 Çaka) door Kublai Khan (1280—1295 A. D.) naar Java werd gezonden en dat eiland in 1293 A. D. (= 1215 Çaka) bereikte ¹⁾, „the king of Java, Haji Ka-ta-na-ka-la, had already been killed by the prince of Kalang, called Haji Katang”, ll., bl. 26 (151). Het laat zich dan ook veel beter aannemen, dat hier als zoodanig Kértanagara in aanmerking moet worden gebracht. Ook van eene andere zijde blijkt dit. In een oorkonde nl. waarvan een klein stukje, het begin, reeds is uitgegeven ²⁾, komt hij onder dezen naam voor, en uit die zelfde oorkonde werd door mij tevens reeds medegedeeld, dat men van hem ook bericht vindt, dat hij te Çiwabuddhâlaya ³⁾, Çiwabuddha's huis, begraven of bijgezet zou zijn, wat het op zijne beurt weer waarschijnlijk maakt, dat de naam Çiwabuddha er een is, waarmede men den vorst, die ook „de tijdens het palmwijn-drinken omgekome” genoemd werd, zie het volgende hoofdstuk en bl. 21, reg. 27, vereerd heeft.

's Mans lichtzinnigheid of overmoed, die zich duidelijk kenbaar maken in het onverstandig uitzenden van die expeditie naar Malayu, en zijne zorgeloosheid bij het bericht, dat Jaya katong zich tegen Tumapël ten strijde had aangegord en diens leger naderde, wordt nader in het licht gesteld door een andere bijzon-

S. Muller, Bijdragen tot de kennis van Sumatra bijzonder in geschiedkundig en ethnographisch opzigt, Leiden, 1846;

Schlegel, Iets omtrent de betrekkingen der Chinezen met Java voor de komst der Europeanen aldaar, in Tijdschr. Ind. T. L. en Vk., XX (1873), bl. 19 (het opstel zelf is van 1870);

L. de Rosny, Les peuples de l'Archipel Indien connus des anciens géographes Chinois et Japonais; fragments orientaux traduits en français, (1871), in Mem. de l'Athénée orientale, I, bl. 55;

W. F. Meyers, Chinese explorations of the Indian Ocean during the fifteenth century, China Review III (1874/75), 219 en 321; en IV (1875/76), 61.

Na hem gaf S. Beal, Two Chinese Buddhist inscriptions found at Buddha Gayâ, Journal R. A. Soc. of Great Britain and Ireland, New Series, XIII, 552; Some remarks respecting a place called Shi-li-fo-tsai frequently named in the works of the Chinese Buddhist pilgrim I-tsing, circa 672 A. D. (in van der Lith, Merveilles de l'Inde, 1883—1886, bl. 251); en The situation of the country called Shi-li-fo-shai, Not. Bat. Gen., XXIV (1886), Bijlage I.

Voorts zie men ook Jacquet, Autres éclaircissements sur le planisphère et la cosmographie Chinoise, Journal Asiatique, XI (1833), bl. 285; W. von Humboldt, Die Kawi Sprache, 1836, I, 15; van Hoeverell in Tijdschr. N. I., 3e Jg., 1840, II, 307; Walckenaer, Mémoire sur la chronologie de l'histoire des Javanais, et sur l'époque de la fondation de Madjapahit, Paris 1842 (die nog naar eenige oudere literatuur verwijst); Veth, Borneo's Westerafdeeling, 1854, I, 287; Lassen, Indische Alterthumskunde, 1861, IV, 479; de Klerck, Lassen's geschiedenis van den Indischen archipel, 1862, bl. 99; Veth, Java, 1878, II, 7; Kern, Over den invloed der Indische, Arabische en Europeesche beschaving op de volken van den Indischen archipel, 1883; van der Lith, Merveilles de l'Inde, 1883—1886, bl. 321; Brandes, Een jayapattra of acte van eene rechterlijke uitspraak van Çaka 849, 1887, Tijdschr. Ind. T. L. en Vk., XXXII; van der Lith, Nederlandsch Oost-Indie beschreven en afgebeeld voor het Nederlandsche volk, 2e druk, 1893, I, 391.

1) Over deze expeditie zelf zie men beneden.

2) De oorkonde van Çaka 1216, waarover beneden nader.

3) Zie Not. B. G. XXIV (1886), bl. 46.

derheid in die Chineesche berichten vermeld. Het blijkt daar nl., dat de vorst van Java, waarmede die van Tumapël, en wel juist hij, bedoeld moet zijn, tot het zenden van die expeditie door China naar Java meer dan aanleiding had gegeven, doordat hij Mêng Ch'i, den keizerlijken gezant van daar, door diens gelaat te schenden, groven smaad had aangedaan, zie het bericht omtrent Kau Hsing (uit denzelfden tijd), *ll.*, bl. 27 (151), „when Java had marked the face of the imperial envoy Mêng Ch'i”, en in 't algemeen verslag, *ll.*, bl. 22 (148), „the Imperial Government has formerly had intercourse with Java by envoys from both sides, and has been in good harmony with it, but that they have lately cut the face of the Imperial envoy, Mêng Ch'i”. Dat inderdaad Kërtanagara bedoeld was, ziet men toch uit het boven reeds gegeven citaat uit het bericht omtrent Shih-pi.

In het vervolg komt Wiraraja's vroegere naam, Bañak wide, niet meer voor. Met het oog op de Javaansche traditie omtrent de stichting van Majapahit, waarover in de aantekeningen bij het volgende hoofdstuk het een en ander dient te worden gezegd, zij hier op dien naam even de aandacht gevestigd, terwijl het tevens van belang is er op te wijzen, dat er hier wel gesproken wordt van een zoon van dezen persoon, doch dat deze niet Rangga lawe heet, wiens naam hier ook voorkomt, zie bl. 19, reg. 10, maar Nambi ¹⁾.

Het *pinggir Akša* van den tekst, ပိန္တိုကဆာ, werd boven in de vertaling reeds in *pinggir rakša*, wat het zijn moet, verbeterd. Het is terug te vinden in het tegenwoordige Lëksa, langs welke rivier men nu nog vindt de overblijfselen van een versterking, iets in den trant van den Chineeschen muur, doch natuurlijk van veel minder beteekenis. Over deze ruinen sla men na Dr. Verbeek's Oudheden van Java, bl. 269 en 291 (no. 552 en 608) en de daar opgegeven literatuur. T. a. p. vestigde genoemde geleerde er reeds de aandacht op, dat genoemde muur wel de grensscheiding tusschen Tumapël en Daha zal zijn geweest.

Sumëñp, het oostelijk gedeelte van Madura, heet hier Sungëñb.

Met het oog op het historische gehalte van dit hoofdstuk, dat wij lieten eindigen met den dood van Kërtanagara, zou hier ter plaatse reeds een heel stuk dienen te worden aangehaald uit de reeds genoemde oorkonde van 1216 Çaka, aangezien men in die oorkonde een kort, maar officieel verslag aantreft van den hier voorkomenden krijg door Jaya katong met Kërtanagara gevoerd. Met den dood van den laatste was de veldtocht echter nog niet afgelopen. Zooals uit het begin van het volgende hoofdstuk blijken kan, moest Raden Wijaya, die uitgezonden was om het noordelijke vijandelijke leger te verslaan, nog overwonnen worden, en ook dit vindt men in die oorkonde terug, evenals de verdere lotgevallen van dezen prins tot hij naar Madura weet te ontkomen, zooals het volgende hoofdstuk almede

1) In de Rangga lawe wordt van Rangga Lawe gesproken als van een zoon van Wiraraja, vgl. de opmerking over de Rangga lawe in de inleiding.

vertelt. Het schijnt meer doeltreffend te zijn hetgeen die oorkonde verhaalt, niet te splitsen, en daarom wordt eerst straks, in de aanteekening bij het volgende hoofdstuk, hetgeen zij bevat en met het laatste gedeelte van dit hoofdstuk overeenkomt, medegedeeld; men zie dus ook nog beneden.

Kĕrtanagara, met wien Tumapĕl valt, was de eerste die den titel *prabhu* voerde, bl. 18 reg. 16.

Waar hij bijgezet werd, vindt men eerst later, in Hoofdstuk VII, verteld, zie bl. 25, reg. 4.

Over de Pamalayu, zie men bij Hoofdstuk VI en IX.

HOOFDSTUK VI.

Interregnum. (Jayakatong.) Çaka 1198—1216.

Raden Wijaya van wien (boven) verhaald werd, dat hij naar de noord was gegaan, bracht men er bericht van, dat Bhaṭāra Çiwabuddha door troepen van Daha, die uit het zuiden een aanval hadden gedaan ¹⁾, gedood was, en dat (ook) de oude *patih* het met den dood had moeten betalen, evenals de overige personen van het gevolg van zijne Majesteit. Daarop keerde raden Wijaya met al zijn volgelingen snel naar Tumapĕl terug. Daar trachtte hij, doch te vergeefs, te herstellen wat er verloren was; hij werd op zijn beurt teruggeslagen, (en) vervolgd door kĕbo Mundarang vluchtte hij op de oplopende *sawah's*, terwijl Kĕbo Mundarang naar Buntal wilde optrekken ²⁾. Raden Wijaya nam het slikbord van een ploeg, die daar lag, en sloeg daarmede ³⁾, zoodat Kĕbo Mundarang's borst en gezicht vol slijk geraakten. Deze trok zich daarop terug, en zeide: „Wel! gij zijt werkelijk een *dewa* (iemand van vorstelijke, goddelijke afkomst)”. Daarop verdeelde Raden Wijaya (zijn) *lañcingan giringsing* ⁴⁾ aan zijne dienaren, een ieder kreeg er een, omdat hij een verwoeden aanval doen wilde. De bedeelden waren Sora, Ranga lawe, Pĕdang, Dangli, en Gadjah. Sora deed een aanval, en vele lieden van Daha vielen. Sora zeide toen (tot den prins): „Nu, prins, moet gij een aanval doen, nu is het de goede gelegenheid”. De prins deed een aanval, en er vielen er nog veel meer. De lieden van Daha trokken zich, door den nacht overvallen, terug, en maakten zich een bivouac. Toen zij in slaap waren, overviel Raden Wijaya hen op nieuw, en daarop geraakten de lieden van Daha van elkander; velen werden er gewond door de speeren van hun eigen makkers, en er ontstond een verwarde ⁵⁾ vlucht.

1) *Anduni*, in pl. van *andoni*.

2) In 't Jav. *anduka*.

3) De uitdrukking *mantjal* is mij hier onluidelijk.

4) Zijne benedenkleedingstukken, nl. *lañcingan* beduidt dit; *giringsing* is de soortnaam van patronen.

5) In 't Jav. *aridu*, zie beneden *taridu*.

Nu had Bhatâra Çiwabuddha twee dochters, die door hem voor Raden Wijaya tot vrouw bestemd ¹⁾ waren. [20] Beiden waren door de lieden van Daha gevangen, doch van elkander geraakt, daar zij in verschillende richtingen waren gevluht. Door den aanval van Raden Wijaya waren de Daha-ërs in verwarring. 's Nachts maakten zij een vuur aan, dat hoog opvlamde. Daarbij werd de oudste ²⁾ der beide prinsessen gevonden; Raden Wijaya kreeg haar in het oog en herkende haar. Hij bevrijdde haar weer, en zeide toen tot Sora: „Wel Sora ³⁾, val nog eens aan, opdat ook de jongste mijner jongere zusters gevonden worde”. Sora zeide: „Geenszins, vorst, want de oudste is nu gevonden; en hoe weinig manschappen heeft u hier!” Raden Wijaya antwoordde: „Goed, om harentwille (?)”. Sora zeide daarop weer: „Heer, u moest u terugtrekken; het zou zeker zeer goed zijn nog eens een aanval te doen, zoo u er iets mede kon winnen, en misschien de jongste prinses vindt, maar als wij haar er niet aantreffen, zullen wij als witte mieren in 't vuur zijn gevlogen”.

De prins vluchtte daarop, de prinses in zijne armen dragende, en den geheelen nacht in noordelijke richting voortgaande. 's Morgens werd hij door den vijand bezuiden Talaga pagër achterhaald. Om beurten bleven zijn mannen achter om de lieden van Daha, vechtende, staande te houden. Gajah pagon kreeg een diepe, doorgaande speerwond in zijn dij, doch hij kon nog loopen. Raden Wijaya zeide: „Gajah pagon, kunt gij loopen; als gij het niet kunt, zullen wij ons allen dood vechten.” „Ik kan het, heer, maar slechts langzaam”. De Daha-ërs zetten den prins niet erg na, en keerden ten slotte naar Talaga pagër terug. Raden Wijaya dwaalde nu, als een boschkip, met zijne manschappen, die hem gevolgd waren, in de wildernis rond; om beurten droegen dezen de prinses, tot zij ten laatste beraadslaagden ⁴⁾ en beredeneerden hoe de prins zou moeten handelen. Toen zij het eens waren geworden, vervoegden zij zich tot hem en zeiden: „Heer, dit zouden wij u willen opmerken, welk einde zal het met u nemen, als gij zoo in dit bosch hier rond blijft zwerven. Volgens onze meening zou het het beste zijn, zoo u oost-Madura kon bereiken; u moet naar Wiraraja vluchten, opdat u bij hem uw toevlucht zal kunnen nemen, want het is onmogelijk, dat hij met u niet begaan zal zijn; hij is toch juist door wijlen uw vader een groot man geworden”. De prins zeide: „Ja juist, als hij met mij begaan is, maar zoo hij dat niet is, dan leg ik er groote oneer mede in”. Sora, Rangga lawe en Nambi stonden er op, en zeiden als uit een mond: „Heer, waarom zou Wiraraja zich van u keeren ⁵⁾”. Daarom gaf de prins aan hun verzoek toe. Hij verliet de wildernis, en kwam te

1) In 't Jav. *jaga*.

2) Lees *panuha*.

3) *Angungsëd* werd niet vertaald, en uit den zin gelicht, omdat mij de beteekenis onduidelijk is. Wellicht te lezen *lak ta angungsëd, angamuk manch*.

4) In 't Jav. *abhawarasa*.

5) In 't Jav. *palingaha*.

Pañdakan, bij den *buyut* daar, Macan kuping. (Daar) vroeg hij om een halfrijpe klapper; men wilde hem de melk ervan laten drinken, (doch) toen men haar openmaakte, was zij vol witte gekookte rijst. Men stond verbaasd, en zeide: „Bijzonder vreemd, want jonge klappers met gekookte rijst er in, zijn er niet”. Gajah pagon kon (nu) niet (meer) gaan; de prins zeide daarom: „Buyut van Pañdakan, ik geef u een man in bewaring, Gajah pagon, die niet gaan kan; hij ¹⁾ (blijve) bij u”. De lieden van Pañdakan zeide: „Dat zal niet goed zijn, heer; hij mocht hier eens gevonden worden; er moet geen dienaar (van u) [21] te Pañdakan zijn ²⁾; naar onze meening moet hij in een boschtuin verblijven, waar men boschgras aan het snijden is; in het midden kan daar een open ruimte worden gemaakt ³⁾ en daar kan voor hem een veldhuisje opgericht worden; daar kan hij in de eenzaamheid gaan zitten, zonder dat iemand het merkt, en van Pañdakan kan men hem iederen dag zijn eten brengen”. Gajah pagon bleef achter. Raden Wijaya ging daarop naar Datar, 's nachts reizende. Te Datar ging hij scheep.

De troepen van Daha keerden weer naar huis. De jongste der beide prinsessen bleef gevangen, en werd naar Daha gebracht en aan Aji Jaya katong overgegeven. Deze vernam met vreugde den dood van Bhaṭāra Ciwabuddha.

Raden Wijaya bereikte den overwal in het noorden (de zuidkust van Madura), ging aan den wal, en werd door den nacht overvallen op een *sawah* ergens op de grens van Sungēnēb. Hij overnachtte daarom op die *sawah*, die men aan het bewerken was ⁴⁾, pas geëgd had, en met smalle dijkes voorzien was. Sora ging voorover op zijn buik liggen, en de prins en de prinses zaten boven op hem. Den volgenden morgen ging hij door naar Sungēnēb, waar hij bij de groote *bale* zijn gang staaakte. Hij zond iemand om te zien of Wiraraja buiten zat. Deze kwam spoedig terug, want Wiraraja zat buiten. Daarop ging de prins naar de *paseban*. Wiraraja zag den prins dadelijk, toen hij ter plaatse kwam, schrok, verliet de *paseban*, en ging in huis, waardoor de audientie, die hij gaf, een einde nam. Raden Wijaya ontstelde, en zeide tot Sora en Rangga lawe: „Wat heb ik gezegd, ik leg er groote oneer mede in; had ik het toch toen maar liever met den dood in den strijd betaald”. Daarop ging hij (weer) naar de groote *bale*, maar het einde was, dat Wiraraja met zijne echtgenote ⁵⁾ en verdere huisgenoten gezamentlijk ⁶⁾ tot hem kwamen, om hem betel aan te bieden. Rangga lawe zeide (toen) tot den prins: „Neen, heer, het loopt geheel anders; daar komt Wiraraja integendeel tot u”.

1) In 't Jav. *didine*.

2) In 't Jav. *samering Pañdakan*.

3) In 't Jav. *binēngang ing tēngah*. *Bēngang* is volgens Dr. v. d. Tuuk ruimte tusschen bewoonde plaatsen, niet met huizen bezet, open ruimte.

4) In 't Jav. *lalahan*.

5) In 't Jav. *pinatih*. Deze vorm wordt voor de vrouw van den *patih* of van een *adipati* bij voorkeur gebruikt; en het Ken Pinatih (van Gërsik) is dan ook geen eigennaam.

6) In 't Jav. *arantaban*.

Daarover verheugde de prins zich (zeer). De echtgenote van Wiraraja bood der prinses, en Wiraraja (zelf) den prins *sirih* aan. Wiraraja verzocht hem zijn verblijf te komen nemen in de regentswoning. De prinses steeg op den wagen, terwijl Wiraraja's echtgenoten haar te voet begeleidden; Wiraraja deed dit den prins. In de regentswoning logeerden zij in Wiraraja's eigen slaapvertrek. Raden Wijaya ¹⁾ vertelde aan Wiraraja, toen deze bij hem in de tweede poort kwam, op welke wijze de vorst, die onder palmwijn drinken het leven liet, gestorven was, en hoe hij zelf tegen de troepen van Daha gevochten had. Wiraraja vroeg hem: „En wat wil u nu, prins”. Raden Wijaya antwoordde: „Ik verzoek u, als gij het goed vindt, hier bij u te mogen blijven”. Wiraraja zeide: „Maak u maar niet ongerust, (er zal wel iets opgevonden kunnen worden, om het gebeurde weer ongedaan te maken), maar het moet langzaam aan geschieden”. Daarop verzocht hij hem door naar binnen te gaan. Verder bood hij hem kleederen, gordels, en sarongs aan, die hem door 's regents vrouwen, waaronder de *ken pinatih* (*raden ayu*), werden aangeboden. De prins sprak toen: „Wiraraja, mijn vader, de verplichting die ik aan u heb, is niet gering; als ik mijn doel bereik, dan zal ik Jawa in tweeën verdeelen, en gij zult de eene helft, ik de andere hebben”. Wiraraja zeide: „Zooals u wil ²⁾, heer, als u maar eerst koning zal zijn geworden”. Dit was de afspraak van den prins met Wiraraja. Wiraraja verzorgde den prins buitengemeen; dagelijks gastreerde hij hem, om niet te reppen van den palmwijn, dien hij hem schonk. [22] Toen Raden Wijaya reeds vrij lang te Sungëneb was geweest, zeide Arya Wiraraja eens tot hem: „Heer, ik heb een plan; u moet bij Aji Jaya katong in dienst gaan, en voorgeven dat u om genade vraagt; u moet zeggen, dat u zich voor hem bukt, en als nu Aji Jaya katong het goed vindt, dat u bij hem in dienst komt, dan moet u voor eenigen tijd naar Daha gaan; blijkt het dan, dat hij in u vertrouwen is gaan stellen, dan vrage u hem om de woeste gronden van de lieden van Trik, om er een *desa* van te maken. Madureezen zullen het terrein schoon hakken, en die *desa* aanleggen; dichtbij wonen er Madureezen ³⁾ en dezen zullen tot u komen. U moet bij den vorst zelf in dienst gaan, om Aji Jaya katong's lieden goed op te nemen; u moet weten wie trouw, wie krijgshaftig, wie lafhartig of bekwaam is, voornamelijk wat Këbo Mundarang's karakter is. Heeft u allen goed opgenomen ⁴⁾, dan vraagt u verlof om te gaan wonen in de *desa*, die de Madureezen op de woeste gronden van de lieden van Trik zullen hebben aangelegd. Voorts zal het ook goed zijn, om als er van uwe lieden uit Tumapël weer tot u komen, hen aan te nemen; zelfs als er lieden van Daha tot u hun toevlucht nemen, moet gij voor

1) Men leze reg. 26 *raden Wijaya* in pl. van *raden Wiraraja*.

2) In 't Jav. *sawadinipun*.

3) In 't Jav. *aparantunan*, krama-vorm van oud *aparâryan* (waaruit *pararen*, *pareren*, *paleren*), zie ook bladz. 23 reg. 11.

4) In 't Jav. *katëpas*.

hen opkomen, en als u de troepen van Daha meent te kunnen staan, (dan zal het de tijd zijn uw slag te slaan). Ik zal Jaya katong nu bericht zenden". De persoon, die den brief ¹⁾ moest overbrengen, vertrok, stak over naar Jawa, en gaf zelf den brief te Daha aan Aji (Jaya) katong. De brief luidde: „Heer, onderdanig doe ik u weten, dat uw kleinzoon vergeving verzoekt, hij wil zich aan uwe Majesteit onderwerpen; ten dezen late u weten wat u beslist, of u het goed vindt of niet". Aji katong zeide: „Hoe zou ik het niet goed vinden, dat mijn jongen, Arya ²⁾ Wijaya, zich aan mij wil onderwerpen", en liet den gezant weder teruggaan om wat hij gezegd had over te brengen. Na aankomst gaf deze den brief over, die aan den *raden* en Wiraraja werd voorgelezen. Wiraraja was verheugd. Raden Wijaya ging daarop naar Jawa terug, met zijn volgelingen, en begeleid door Mađureezen; Wiraraja bracht hem tot Tërung.

Te Daha gekomen diende hij Aji Jaya katong trouw, zoodat deze hem lief kreeg. Het was juist Galungan ³⁾ toen hij te Daha kwam. Zijn mannen kregen uit den *dalëm* bevel om te *sasarama* ⁴⁾. De mantri's van Daha waren uitermate ⁵⁾ verbaasd, toen zij hen zagen, zulke flinke lieden waren het allen, zooals Sora, Rangga lawe, Nambi, Pëđang, en Dangdi. Zij liepen in de *pasasaraman* in de Manguntur te Daha. Op hun beurt liepen ook de mantri's van Daha hard, zooals de eerste krijgers: Pangelët, Mahisa rubuh, de *patih* Këbo mundarang, maar alle drie verloren het in het hard loopen tegen Rangga lawe en Sora. Iets later organiseerde Aji (Jaya) katong een (kris)steekspel: „Mijn jongen Arya Wijaya, kom, gij moet eens (met uwe kris) schermen, ik verlang dat te zien; mijne mantri's zullen uw tegenpartij zijn". De prins antwoordde: „Zeker, heer!" Het steekspel had plaats, onder zeer luidruchtige muziek, ten aanschouwe van ontelbare toeschouwers. Aardig was het hoe de lieden van Aji (Jaya) katong op de vlucht gingen. Deze beval (toen): „Zeg aan mijn jongen, Arya Wijaya, dat hij niet meer mee moet doen; wie zou zijn heer durven staan" ⁶⁾. De prins deed (toen) niet meer mede, en de partijen stonden elkander bij het steekspel (nu) gelijk, nu eens moest deze wijken, dan die; (maar) op het laatst richtte Sora zich tegen den *patih* Këbo mundarang, Rangga lawe zich tegen Pangelët, en Nambi [23] zich tegen Mahisa rubuh; het slot was dat de mantri's van Daha door Raden Wijaya's mannen op de vlucht werden gejaagd, zonder zich te kunnen herstellen, en toen hield men er mede op.

1) In 't Jav. *sawala*.

2) In 't Jav. *arša*.

3) Inlandsch (*wuku*) nieuwjaar, vallende op den Woensdag van Dungulan, welke *wuku* daarom bij de Javanen Galungan heet.

4) Blijkbaar beteekent dit woord een zekeren wedstrijd houden. Men vindt het terug onder festiviteiten bij een bruiloftsfeest aan het hof van Majapahit, *بوسرام*, in Hoofdstuk XIV van de *Sajarah Malayu*, ed. Singapore, bl. 159.

5) In 't Jav. *hënti*.

6) Te lezen *sapa ta wong wania lawan gustine*.

Raden Wijaya had nu gezien, dat de *mantri's* van Daha het tegen zijne lieden moesten afleggen. Hij zond daarop aan Wiraraja bericht, en deze raadde hem aan om de woeste gronden van de lieden van Trik te vragen. Aji (Jaya) katong vond het goed. Zoo zijn de woeste gronden van Trik voor het eerst tot een bewoonbare plek gemaakt. Toen de Madoereezen met den aanleg net begonnen waren, wilde een hunner, die honger had, en niet voldoende lijfkost bij het omkappen had (medegenomen), eenige *maja*-vruchten eten; zij waren hem te bitter, en hij wierp alle *maja's* van de soort, die hij gezocht had, weg. Het werd bekend, dat (daar) *maja*-vruchten waren, die zeer bitter smaakten, en inderdaad (daarom) is (die plaats) Majapahit genoemd.

De prins had den toestand in Daha nagegaan, en Majapahit zag er reeds als een *desa* uit. De lieden van Wiraraja gingen druk naar Daha en verbleven te Majapahit. Wiraraja raadde (daarop) den prins, hoe hij het aan Aji (Jaya) katong moest vragen om heen te mogen gaan. Hij vroeg te Majapahit te mogen gaan wonen. Aji (Jaya) katong vond het goed, verleid door zijne genegenheid en de voortreffelijke wijze, waarop de prins hem had weten te dienen, als meende hij het oprecht. Nauwelijks te Majapahit gekomen, gaf de prins Wiraraja er kennis van, dat hij en zijn mannen tegen de *mantri's* van Daha opgewassen waren. Hij noodigde Wiraraja uit tegen Daha op te trekken. Wiraraja hield het nog wat tegen en zeide: ¹⁾ „Niet te haastig ²⁾, ik heb nog een plan. Zeg gij, *pangalasan*, den vorst, dat ik bevriend ben met den koning van Tatar; ik zal (hem zeggen, dat ik) voor hem de prinsessen buit zal maken. Ga gij, *pangalasan*, dadelijk naar Majapahit terug. Na uw vertrek zal ik naar Tatar schrijven, want er is (hier) juist een schip van daar, dat hier handel is komen drijven. Een schip van mijzelf zal ik naar Tatar laten mede gaan, om den vorst uit te noodigen tegen Daha te velde te trekken. Als de vorst van Daha verslagen zal zijn, dan zullen de schoone prinsessen van Tumapël, die op het geheele eiland Jawa haars gelijken niet hebben, het eigendom verklaard worden van den vorst van Tatar ³⁾; zoo zal ik dien vorst vangen. Zeg gij aan den vorst, dat hij zich (dan bij hem) moet aansluiten om Daha mede ten onder te brengen”. De *pangalasan* keerde naar Majapahit terug. Raden Wijaya was verheugd over hetgeen Wiraraja aanbevolen had. Na het vertrek van den *pangalasan* zond Wiraraja iemand naar Tatar. Zelf verhuisde hij met geheel zijn huisgezin naar Majapahit, van Madura medenemende wat tot den strijd noodig zou zijn, alle bruikbare Madureezen, en de noodige wapenen.

Toen de gezanten (met de troepen) van Tatar gekomen waren, viel men Daha aan. De troepen uit Tatar trokken van het noorden op, die van Madura en van Majapahit van den oostkant.

Aji (Jaya) katong geraakte in de war, en wist niet waar hij het meest voor

1) In 't Jav. *Anayuti*.

2) In 't Jav. *gëru*.

3) In 't Jav. *irika akua ring ratu Tatar*.

waken moest. In het noorden had hij het hard te verantwoorden tegen de Tatar's. Kěbo mundarang, Panglět en Mahisa rubuh moesten op de troepen, die uit het oosten kwamen, passen. Panglět werd door Sora gedood, en Kěbo rubuh door Nambi; Kěbo mundarang streed met Rangga lawe en werd op de vlucht geslagen, in Trinipanti achterhaald, en (toen) door Rangga lawe gedood. Hij zeide tot deze: „Rangga lawe, ik heb een dochter; dat Sora haar neme, als een belooning voor zijne dapperheid”. Aji Jaya katong deed om zich te verdedigen een aanval naar het noorden, (maar) werd door de Tatar's [24] overmand, zelfs gegrepen en door hen gevangen gezet. Raden Wijaya drong dadelijk de kraton van Daha binnen, en haalde de prinses weg, die jongste (van de twee, waarvan boven is gesproken). Hij bracht haar naar Majapahit, waar de Tatar's dadelijk daarop om de prinsessen kwamen vragen, daar Wiraraja had beloofd, dat hij, als Daha gevallen zou zijn, de beide prinsessen van Tumapěl uitleveren zou. De *mantri's* wisten nu geen raad, en zochten een uitvlucht. Sora zeide: „Nu, ik zal ook in dit geval wel op de Tatar's losgaan, als zij hier komen”. Arya Wiraraja hernam: „Sora mijn jongen, heel goed, maar ik weet er nog wel wat (anders) op”. Men zocht nog voortdurend naar iets waarmede men de Tatar's zou kunnen paaien. Daarover redeneerden de *mantri's*. Sora zeide, vertrouwend de zaak uit te kunnen maken: „Wat zou het een succes hebben, als wij de Tatar's aanvielen”. Des avonds, toen de zon in het westen stond, kwamen de Tatar's de prinsessen opvorderen. Wiraraja antwoordde hun: „Tatar's, overhaast u toch geenszins; de prinsessen zijn nog bedreefd, want zij hebben, toen Tumapěl, en ook toen Daha viel, het zwaard zien gebruiken; zij zien er in hooge mate tegenop eenig wapen, welk ook, te zien; morgen zullen ze u uitgeleverd worden, en in vierkanten zetels (*tandu's*?) ¹⁾ geplaatst en gedragen, in staatsiekleeders, naar uwe schepen worden begeleid. In vierkanten zetels worden zij geplaatst, omdat zij geen wapen willen zien, en verder mogen de lieden, die de prinsessen in ontvangst zullen nemen, geen gewone Tatar's zijn, het moeten de besten onder u wezen, en zij moeten komen zonder gevolg, want de prinsessen hebben zich vast voorgenomen om zich te verdrinken, als zij eenig wapen zouden zien, zelfs al zouden zij het schip reeds hebben bereikt, en gij zult het niet ongedaan kunnen maken ²⁾, al zoudt gij uw leven er voor willen geven, als de prinsessen zich eens verdranken”. De Tatar's gaven toe en liepen er in. Zij zeiden: „Wat u daar zegt, is zeer juist”. Op den tijd, dien men overeengekomen was, kwamen ³⁾ de Tatar's allen ongewapend, in grooten getale (?), om de prinsessen te halen. Zij werden, toen zij de poort Bhayangkara door waren, ingesloten, en de deuren werden van buiten en van binnen gegrendeld. Sora had zijn kris op zijn dij gebonden ⁴⁾. Hij viel toen de Tatar's verwoed aan, en stak ze allen over

1) In 't Jav. *pasagi*.

2) Lees *parahilang*.

3) In 't Jav. *agěbagan*.

4) In 't Jav. *den-wulang ing pupune*.

hoop. Rangga lawe viel die aan, die buiten de *paseban* waren; hij zette hen na tot waar zij vluchten, de haven te Canggū¹⁾, waar zij achterhaald en afgemaakt werden.

Een tien dagen laten ongeveer²⁾ kwamen de troepen, die Malayu waren gaan veroveren, terug, met twee prinsessen. Een van hen, prinses Dara pětak werd door raden Wijaya tot *binihaji* (*sētir*) gemaakt; de oudste, Dara jingga, huwde met (een) *dewa* en werd de moeder van den koning van Malayu³⁾, Tuhan Janaka, wiens *kasirkasir* Çrî Marmadewa was, en die als koning Aji Mantrolot heette.

De veldtocht tegen Malayu en de val van Tumapël hadden plaats in hetzelfde Çakajaar, 1197. Aji (Jaya) katong werd koning (*ratu*) in Daha in Çaka 1198. Te Junggaluh gekomen (waar hij geïnterneerd werd), dichtte hij de *kidung* Wukir polaman (Vischvijverberg), en toen hij die gereed had, overleed hij.

AANTEKENING.

In dit hoofdstuk wordt, zooals men gezien heeft verhaald wat er geschiedde tijdens Jaya katong, de vorst van Daha (Kadiri), heer en meester was over de streken, waarvan in de Pararaton voornamelijk sprake is.

Hoewel met den val van Tumapël nog niet geheel meester van het terrein, omdat de te velde getrokken troepen onder Raden Wijaya, die naar het noorden waren gezonden, nog verslagen moesten worden, kan men zijn interregnum toch gevoegelijk met dat feit een aanvang laten nemen. Dit geschiedde dan in 1197 of 1198 Çaka, zie het einde van dit hoofdstuk, bl 24 reg. 30 en volgg. In Çaka 1216 of in het jaar daaraan voorafgaande viel hij weder, en daarmede eindigde het.

Gedurende dat tijdsverloop hadden er gewichtige gebeurtenissen plaats.

Het verhaal vertelt ons, dat in de jaren van zijn bewind het bekende Majapahit werd gesticht, en dat in de nabijheid daarvan een door den vorst van China uitgeruste expeditie op Java voet aan wal zette, en medehielp Daha (weer) ten onder te brengen; ook meldt het ons welke lotgevallen Raden Wijaya nog had te doorleven vóór hij naar Madura, van waar uit hij zijne operaties tegen Jaya katong begon, ontkomen kon.

In de aanteekening bij het vorige hoofdstuk werd er reeds op gewezen, dat van deze lotgevallen ook gewaagd wordt in de oorkonde van Çaka 1216. Met een enkel woord werd er verder aan herinnerd, dat er in 1293 A. D. = 1215 Çaka, werkelijk een Chineesche expeditie op Java landde.

Hieronder volgt nu in de eerste plaats het gedeelte van die oorkonde, dat hier van belang is, nl. blad I—VI, waarachter ongelukkig een stuk ontbreekt; daarop een verslag over die Chineesche expeditie, en dan wat er over de stichting en den ouderdom van Majapahit in het algemeen op te merken valt.

1) In 't Jav. *sohaning Canggū*.

2) In 't Jav. *akara*.

3) In 't Jav. *alaki dewa apuputra ratu ring Malayu*.

Terwijl de koperen platen zelf verloren zijn, althans nog niet zijn teruggevonden, heeft het een heelen tijd moeten duren, vóór men van deze interessante oorkonde, die ± 1780 A. D. reeds gevonden werd, iets meer te weten kwam, en werkelijk maken kon.

Gevonden op den *gunung* Butak, in het district Surabaya, omstreeks het genoemde jaar, — zooals blijkt uit eene aanteekening bij een afteekening van het grootste gedeelte dezer platen, aangetroffen in een kist behoorende tot de nalatenschap van Mr. S. I. E. Rau, die aan de Leidsche rijksuniversiteits-bibliotheek geschonken werd ¹⁾, — en nadat er reeds in 1816 door Raffles een transcriptie met latijnsche letter werd uitgegeven van hetgeen op twee der platen te vinden was (plaat III en VI), in zijn „Copies of two of the ancient inscriptions on copper plates dug up in the vicinity of Surabaya, rendered from the ancient Kawi character into the Roman” ²⁾, Verh. Bat. Gen., VIII, en Raffles daarop in 1817 ook nog een facsimile plaatste in zijn History of Java, van plaat I, kon eerst in 1886 door het vinden van een afschrift van plaat II in een bundel van den Sultan van Suménëp, in de verzamelingen van het Bat. Gen., „Toelisan boeda darie Soeltan Soemënëp”, Jav. Hss. B. G. 42, aan het licht worden gebracht, dat deze fragmenten bijeenbehoorden, zie Not. B. G. XXIV (1886), bl. 46. Daarmede een belangrijk eind gevorderd tot de juiste waardeering dier restanten, op wier belangrijkheid Dr. van der Tuuk de aandacht van schrijver dezes had gevestigd, kwam in het jaar 1888 een afteekening uit den boedel van den Heer Rau voor den dag, van plaat I, III—VI, VIII en X—XII, van welke bestaan Prof. Kern mij dadelijk berichtte, iets later mij ook een copie zendende ³⁾. Er moest dus meer dan een eeuw verlopen, vóórdát, en dan nog op zulk eene wijze, met behulp van surrogaten, de disjecta membra taliter qualiter weer bijeengebracht konden worden.

Met het voorhandene is men echter in staat van het begin den doorloopen den tekst te geven, welke als volgt luidt.

1) Die aanteekening luidt: „Dit Handschrift, zooverre hetzelfde met zwarte inkt is vervaardigd, is een kopie van zoovele koopere gegraveerde platen, lang ruim 1 (?) voet breed 7 a 8 duymen welke platen gevonden zijn ontrent den jaar 1780 op den Goenoeng Boetak (: of blinden berg) in het district Sourabaya. Dezelve zijn in 1782 en 1783 op Java bij den Keyser en Sultan bij de Priesters en alomme elders rondgezonden, welke allen verklaarden 't zelve oud-Javaansch schrift te zijn hetzelfde wel te kunnen lezen, en ook in het tegenwoordige Javaansche schrift overbrengen, gelijk ook vervolgens door deskundige met Rooden inkt de letters in modern Javaansch zijn overgesteld, dog allen betuygden het voor zoo oud-javaans te houden, dat het door niemand konde verstaan worden.

2) Plaat 3 heet daar verkeerdelijk 5, wellicht slechts ten gevolge van een abuis.

3) Men zie Not. B. G., XXIV, bl. (1886), 43; en XXVI (1888), 52 en 131. De eerste regel van Raffles's facsimile vindt men nog gereproduceerd in Crawford's History of the Indian archipelago, II, bl. 211. Friedrich leverde in 1857 een transcriptie van die geheele plaat I, in zijn Over inscriptien van Java en Sumatra voor het eerst ontcijferd, Verh. B. G., XXVI, bl. 87 en 93, en Cohen Stuart gaf er nogmaals een transcriptie van in Kawi oorkonden in facsimile met inleiding en transcriptie, Leiden 1875; men zie daar no. XXVII op bl. 26.

Swasti cakawarśātīta, 1216, bhādrapādāmāsa, tithi pañcamī kṛṣṇapakṣa, ha, u, ça, wāra maḍangkungan, bāyabyastha grahacāra, rohinīnakṣatra, prajāpatidewatā, mahendramanḍala, siddhiyoga, werāḡyamuhūrta, yamaparwweça, tetilakarāna, kanyārāci irika diwasanyājñā çrī mahāwīratameçwarānandita parakramottunggadewa, mahābalāsapatnādhīpawināçakarāna, çilasāraguṇarūpawinayottamāmuyukta, samastayawadwīpeçwara, sakalasujanadharmmasançrakṣāna, narasiṅghanagaradharmmawiçesasantana, narasiṅghamūrttisūtātīma, kṛtanaga (2a) raduhitāsamāgamasampanna, kṛtarājasajayawarddhananāmarājābhīṣeka, tināḍah de rakryan mantri katrīni, rakryan mantri hino, dyah pamasi, rakryan mantri halu, dyah singlar, rakryan mantri sirikan, dyah palisir, kahiring de rakryan mantri raṇamadhyaṛiputrāsakara, paramasādhuçrapanna mapasanggahan sang prānarāja, rakryan mantri samarakāryyagahanakuçila, mahāçurawasampanna mapasanggahan sang nayapati, rakryan mantri dwīpāntaraçatrumarddanakāraṇa sarjjawalittarañjita, mapasanggahan sang aryjadikara, makādi sang mantri mahāwīradikara, wiwidāmitrapraṇayakara, sakalāmānujānurāga, mapasanggahan sang aryya wīrarāja, sakṣat suçisya de çrī ma (2b) hārāja kṛtanagara, tan kantun rakryan mantri sewakottamaḡuṇajña, mawasthā kanuruhan, rakryan mantri çuratamendra, mawasthā dmang ¹⁾, makadi rakryan mantri wimitrāriprabhītakara mawastha patih, sakṣat prah . . . mratisubaddhakēn (pa)ngadég çrī mahārājangkēn içwarapratiwimba, tankawuntat sang sinalahan wyawahārawicedaka, sang pamgēt i tirwan sangkya-wyākaraṇaçastraparisamāpta, puspapāta ḍang ácāryya kusumayuddharipu, mapañji paragata, sang sampat i pamwatan sangkya(wyākaraṇa)çastraparisamāpta, puspapita ḍang ácāryyanggarakṣa, sang samgēt i jambi, nyayawyākaraṇaçastraparisamāpta, puspapita (ḍang ácāryya rudra, rakryan juru kṛtanagara, sunayaduskarajña, (pungkwi padlégan) dharmmadhyakṣa ri kaçewan, pu (3a) spapata ḍang ácāryyāgrāja pungkwi padlégan ²⁾ dharmmadhyakṣa ring kasogatan bodhdhatarakāçāstraparisamāpta nāmabhīṣeka ḍang ácāryya gināntaka, i pingsonnyājñā çrī mahārāja kumonakēn ikang wanwe kudadu ançça sang hyang dharmma i klēme, padamēlakna rājapraçāsti macihna kṛtarājasajawarddhana umunggwe salahsiking upalariptatāmra kapangkwa denikang karāmān i kudadu magēhakna kaswatanrānikang wanwe kudadu, an sampun sinusuk sīmādég ringgit de çrī mahārāja tkeng gagārēṇēknya salbakwukirnya kabeh maryya kángça de sang hyang dharmma i klēme, kabhuktya denikang rame kudadu katēmwa kalilirana deni santānapratisantānanikang rame kudadu mne hlēm tēka ri dlāhaning dlāha, sambandha (3b) gatinikang rāme kudadu prayatna marmmāngḥetakēn i çrī mahārāja ngunin turung prabhu, makasangjñā narāryya sanggramawijaya, sdēngniran kawalāsak kawaweri(ka)ng wanwe kudadu tinūt pinet dening çatru, karāna çrī mahārāja mangkana, çrī kṛtanagara sang līna ring çiwabuddhālaya ngūni tinēkān de çrī jayakatyēng sakeng glanglang, sākṣat prangmulhan lumampahakēn kṛtalpaswakarmma, mitradrohaka, samayalangghyana mahyun humariṣṭākna çrī kṛtanāgaran hanerikang nāgare tumapēl sdēng i sañjata çrī jayakatyēng karēngyan tēke jasun wungkal, irikā ta çrī

1) De oude vorm is *dmung*.

2) In 't oorspr. *padlagan*.

maharaja mwan sang arddharâja inutus de çri kṛttanagara mapagakna sañjata çri jayakatyëng, mantu parnah sang arddharâja mwan çri mahârâja de çri kṛtanâgara kunëng sang arddharâja sa (4a) kṣât putra de çri jayakatyëng, ryangkat çri mahârâja mwan sang arddharâja sangke nagare tumapël, datëng irikang wanwe kdung plut, irika tambe çri mahârâja manggih çatru, aprang bala çri mahârâja ring samangkana, ala tekang lawan çri mahârâja alaralajû tan kinawruhan kwehing lwangnya lumaku ta sañjata çri mahârâja datëng i lembah, tan hana çatru kapanggih angulwan ta çri mahârâja sangke lembah anujwi batang, hana ta çatru kapanggih dening sañjata pâmbarëp çri mahârâja, mundur ta ya tanpanglawan, haliwat çri mahârâja sangke batang, datëng i kapulungan kapanggih tekang çatru muwah, irika ta yanaprang wadwâ çri mahârâja kulwaning kapulungan, alah tekang çatru çri mahârâja, alarâlaywakweh lwangnya an mangkana, lumaku ta muwah sañjata çri mahârâja datë (4b) ng i rabut carat, tan asowe ikang kala, masö tekang çatru sakakulwan, irika ta çri mahârâjanaprang sahadwânira kabeh, alarâlayu muwah çatru çri mahârâja, akweh lwangnya tēhër atinggal, yayanpangdawuta kabeh smuni lawan çri mahârâja, ring samangkana, hana ta tunggulning çatru layûlayû katon wetani hañiru, bång lawan putih warnanya, sakatonikang tunggul ika, irika ta yanpangdawut sañjata sang arddharâja, lumakwakënan sayaprawrti, alayû niskaranânujwi kapulungan purwwakani sañjata çri mahârâja rusak çri mahârâja pwâtyantadrâbhakti i çri kṛtanagara, ya ta matangnyan kari ta çri mahârâja i rabut carat, makawasanang gumintir angalor datëng i pamwatan apajëg loring lwah, âtara nēmatus kweh (5a) ni rowang çri mahârâja, ring sakatëmbënjing, tka tekang çatru, anût i çri mahârâja pinapag deni bala çri mahârâja, kondur ta yâde ulihnyanalayû, tathâpinyan mangkana, yayan sangcayâkdik wadwâ çri mahârâja, lunghâñolong awaknya tuminggalakën i çri mahârâja, wdi çri mahârâja pwa kesisana, irika ta çri mahârâjanparasaran lawan rowang, hana tângënanngën çri mahârâja datënge trug, angucapucapa lawan ikang akuwwi trug makanganan rakryan wurwagraja, sâkṣât kawu de çri kṛtanagara, rowanga çri mahârâjangayatakën ikang wwan wetan i trug, mwan salor-wetan i trug, an mangkanângënanngën çri mahârâja, pada suka ta wadwâ çri mahârâja, tkanikang wngi pwa ya ta, mangkat ta çri mahârâja mahawan i kulawan, wdiriran kekuta (5b) na dening çatru, makanimittâtyânta kwehnikang çatru, ri tka çri mahârâja i kulawan, amanggih ta sira çatru, irika çri mahârâjan binuru dening çatru lumingsir ta çri mahârâja mangalor, mungsire këmbang çri prayanira, ri tka çri mahârâja pwe këmbang çri, amanggih ta sira çatru muwah, binuru ta sira muwah, irika ta çri mahârâjan alayu mangalor amgat bangawan sahabalanira kabeh, alanghwi ya garawalan, akweh lwang wadwâ çri mahârâja mâtyangla(ng)hwi waneh katututan ginatah dening çatru, ikang ahurip kasamburat adudwan paran, kari ta rwawlas siki wadwâ çri mahârâja rumakṣo¹⁾ sira, rahina sakamantyan ri prabhâtakâla, irika ta çri mahârâjan kawawerikang wadwe kudadu luhyangliḥ çokasanta (6a) ntapa, tanpangharë-

1) Lees rumakṣe.

pakn agsanga, atyanta göngnikang duhka tumame sira, ri tka çri mahârâja irikang rame kudadu, atyanta marmma sambramawilasanikang rame kudadu, makawiyakti manghaturakën ya bhaktapâna mwanng bras, atêhër anghêtakën i çri mahârâja, wicakṣanâmet sanimitta çri mahârâja tan katmwa pinetnî(kang) çatru, makawkasan tumuduhakën humatêrakën ring hnu, makahinganing sîma rëmbang, mungsire maḍura iṣṭa çri mahârâja, nahan ta karaṇa çri mahârâja ngunin kawalasadak kawawerikang wanwe kudadu, gatînikang rame kudadu pwekang atyanta marmma sambramawilasa i çri mahârâja, yatikangdadyakën paramasantuṣṭi çri mahârâja, çri mahârâja pwa prabhu dengça, saksat swarggawatirṇan jagatpâlaka, tan wnanng tan malês aweh suka ring huwus aweh inak ambê (6b) k, ya ta karananyan tumurun warânugraha çri mahârâja irikang rame kudadu, an susukën sîma swatantrâdêg ringgit lmaḥ sthânanya i kudadu de çri mahârâja, tkeng gaga-rëñeknya salbakwukirnya kabeh kabhuktya denikang râme kudadu, katmwa kalilirana deni santânapratisantânanikang râme kudadu, mne hlêm tka ring dlâhaning dlâha, sangsiptanya, mâri tekang wanwe kudadu pinakangça de sang hyang dharmma i klême, mari kaparabyapara, apan sampun dadi sîma swatantrâdêg ringgit de çri mahârâja kunëng nimitta çri mahârâja wani malapangça sang hyang dharmma i klême (ika)nang wanwe kudadu, mapaknerikang râme kudadu, çri jayukatyëng ngûni ri huwusniran humilangakën çri kṛtanagara gumëgwanîrikang nagara daha, hana tojar çri jayukatyëng sinrawanakën irikang sayawadwipa, irenikang ḍa. (Het hier dadelijk op volgende gedeelte ontbreekt).

In het Hollandsch :

Heil! Çakajaren verloopen 1216, in de maand Bhadrâpâda, op den 5^{en} van de donkere helft der maand, Haryang, Umanis, Çaneçcara 1), van de wuku-week Maḍangkungan, terwijl de planeet in het Zuidoosten staat onder het maanhuis Rohini, waarvan de godheid Prajâpati is, en dat behoort tot den kring van Mahendra, tijdens de yoga Siddhi, en het uur Werajya, onder Yama als heer van den knoop, op den karaṇa-dag Tetila, en onder het dierenriemsteeken de Maagd, op dien dag is afgekomen het bevel van zijne Majesteit, den allerheldhaftigsten slechts te prijzen vorst, den moedigen hoogverheven koning, die verdelging bracht aan zijne tegenstanders de vorsten met groote legers, die hoog begaafd is met karakter, kracht, deugd, schoonheid en plichtbesef, den heer van heel het eiland Yawa, den beschermer der rechten van alle goedgezinden, voortgesproten uit het geslacht van Narasingha de (belichaamde) rijksrechten-quintessence, den zoon van den uit Narasingha's evenbeeld geborene, (den man) die het voorrecht had te huwen de dochter (of dochters) van Kṛtanagara, en die als koning gezalfd werd door den naam Kṛtarâjasa Jayawarddhana, welk bevel eerbiedig aanvaard is door de drie rakryan mantri's, (nl.) rakryan mantri hino, dyah Pamasi; rakryan mantri hahu, dyah Singlar, en rakryan mantri sirikan, dyah Palisir, die begeleid werden door den rakryan mantri, die den vijand op het slagveld schrik weet aan te jagen

1) Zaterdag, 11 September 1294.

en begaafd is met groote voortreffelijkheid, Prânarâja geheeten; den *rakryan mantri*, die zich dapper gedroeg in de diepten van het oorlogswerk, en allerheldhaftigst is, Nayapati; en den *rakryan mantri*, die de oorzaak was van de verdelging der vijanden op de andere eilanden en een flinken geest bezit, Arya Adikara; voorafgegaan door den *rakryan mantri*, den hoogsten chef der helden, die het vertrouwen van verschillende vrienden weet te wekken, en voor alle menschen toegelegenheid heeft, Arya Wîrarâja, dien men den leerling van zijnen Majesteit den koning Kṛtanagara zou kunnen noemen, terwijl niet achterbleef de *rakryan mantri* zoo kundig in de beste voortreffelijkheden der dienstdoenden, de *kanuruhan*, en de *rakryan mantri* het hoofd der groote helden, de *dëmung*, alsmede de *rakryan mantri*, de *patih*, die schrik verspreidt onder de vijanden, zóó de heerschappij van Zijne Majesteit den koning, als ware hij het evenbeeld van Içwara, met hechte banden bevestigende; bij alle welke personen zich uit vrijen wil nog aansloten de tot procesbeslissers aangestelden: de *pamgët i tirwan*, die volledig thuis is in de Sangkhyaleer, de weleerwaarde leeraar Kusumayuddharipu, ook bekend als Paragata; de *samgat i pamwatan* (mede) volledig thuis in de Sangkya-leer, de weleerwaarde leeraar Anggaraksa; de *samgat i jambi*, die in de Nyaya-leer volledig thuis is, de weleerwaarde leeraar Rudra; de *rakryan juru Kṛtanagara*, die de moeielijkheden van het goede beleid weet op te lossen; Mijnheere van de *padlëgan de dhyakṣa* voor de Çiwaiten, genaamd de weleerwaarde leeraar Agraja; (en) Mijnheere van de *padlëgan*, de *dhyakṣa* voor de Buddhisten, die volleerd is in den leer der Buddhisten en de weleerwaarde leeraar Ginântaka heet.

Het afkomend bevel van zijne Majesteit den koning verordineert voor het gehucht Kudadu, dat een deel uitmaakt van het heilige rechtsgebied van Klëme, een koninklijk besluit te maken, voorzien van het zegel van Kṛtarajasa Jayawardhana, op steen en op koper, en te bewaren door de dorpshoofden van Kudadu, dat vast zal stellen den vrijdom van het gehucht Kudadu, daar het door zijne Majesteit den koning tot een vrijgebied wordt gemaakt, met al zijne hooge en lage velden, zijne bergen en dalen, en ophouden zal deel uit te maken van het heilige rechtsgebied van Klëme, ten bate van het dorpshoofd van Kudadu, erfelijk (ook) te genieten door zijne kinderen en kindskinderen, voor nu en later tot in lengte van dagen.

De aanleiding er toe was het gedrag van het dorpshoofd van Kudadu, dat indertijd Zijne Majesteit den koning zorgvuldig een schuilplaats verleende, toen deze nog geen koning was en nog Nararya Sanggramawijaya heette, bij gelegenheid, dat hij in ongelegenheid in het gehucht Kudadu werd gevoerd, door den vijand vervolgd en nagezet, onder de navolgende omstandigheden:

Zijne Majesteit de toenmalige koning, Z. M. Kṛtanagara, die te Çiwabuddhâlaya het tijdelijke met het eeuwige verwisselde, werd indertijd aangevallen door

Zijne Majesteit Jaya katyëng ¹⁾ van Gëlanggëlang ²⁾, die als vijand optredende, dingen deed beneden zijne waardigheid, zijn vriend verraadde en tegen zijne overeenkomst in handelde, uit begeerte Zijne Majesteit Kr̄tanâgara, die in het rijk Tumapël zetelde, ten onder te brengen. Toen het bekend werd dat er een leger van Zijne Majesteit Jaya katyëng tot Jasun wungkal was gekomen, toen zond zijne Majesteit Kr̄tanagara Zijne Majesteit den (tegenwoordigen) koning en Arddharaja tegen de troepen van Zijne Majesteit Jaya katyëng. Arddharaja en Zijne Majesteit de koning waren beiden schoonzoons van Zijne Majesteit Kr̄tanagara, maar Arddharaja was tevens, zooals men weet, een zoon van Zijne Majesteit Jaya katyëng. Nadat Zijne Majesteit de koning en Arddharâja van Tumapël waren opgetrokken, en het gehucht Kḍung plut bereikt hadden, stuitte Zijne Majesteit het eerst op den vijand. Zijne Majesteits troepen leverden een gevecht, en de vijand verloor het en vluchtte, na zeer groote verliezen geleden te hebben. Het leger van Zijne Majesteit trok daarop naar Lëmbah, doch men vond daar geen vijand. Men trok daarop westelijk voort, van Lëmbah naar Batang, en de voorhoede van Zijne Majesteits troepen ontmoette op nieuw vijanden, doch dezen trokken zich terug zonder gevochten te hebben. Batang voorbijgetrokken kwam Zijne Majesteit te Kapulungan. Daar trof men den vijand weer, en toen vochten ten westen van Kapulungan de troepen van Zijne Majesteit op nieuw, en (wederom) leed de vijand een nederlaag, kommerlijk wegvlochtende, na groote verliezen. Zoo stond het, toen Zijne Majesteits troepen weer voorttrekkende, te Rabut carat kwamen, en niet lang daarna uit het westen (op nieuw) vijanden naderden. Daarop streed Zijne Majesteit met al zijne manschappen, en vluchtte de vijand na hevige verliezen weer, en het scheen dat zij allen voor goed vluchtten (?). Onder die omstandigheden vertoonden zich echter ten oosten van Hañiru wapperende, roode en witte, vijandige vaandels, en toen onttrok zich Ardharâja aan den strijd, zich schandelijk gedragende, en doelloos naar Kapulungan vluchtende. Hierdoor ging het leger van Zijne Majesteit te niet. Zijne Majesteit evenwel bleef trouw aan Zijne Majesteit Kr̄tanagara. Daarom bleef Zijne Majesteit te Rabut carat, en ging vervolgens —? noordwaarts naar Pamwatan apajëg, benoorden de rivier. Er waren toen nog ongeveer zes honderd man bij Zijne Majesteit. Met het aanbreken van den volgenden morgen kwam de vijand, Zijne Majesteit achterop. Zijne Majesteits troepen trokken hem tegenmoet, en hij trok zich terug en raakte aan het vluchten, maar al was dit zoo, de troepen van Zijne Majesteit waren nog al minder geworden, want er deserteerden er, die hun lijf zochten te bergen en hem verlieten, en zoo hij werd bevreesd geheel ontbloot te raken. Daarop overlegde Zijne Majesteit met die (nog) bij hem waren. Zijne meening was naar

1) Dat met dit Katyëng Katong is bedoeld, werd door Prof. Kern aangetoond in Bijdr. T. L. Vk., van Ned. Ind., 5e volgr., IV, 291 (Regelen van klankverbinding in 't Oud-Javaansche).

2) Zooals de Heer Rouffaer mij iudertijd deed opmerken, vindt men dezen naam naar alle waarschijnlijkheid terug op de kaart in de Jonge's Opkomst, enz., VII, waar men, bewesten den Wilis, een „Egginglangh, een gewezen koninckrijck nu woest” vindt.

Trung te moeten gaan om met den *akuwu* daar, Rakryan Wuru agraja, die door Krtanagara tot *kuwu* was aangesteld, te overleggen opdat hij Zijne Majesteit zou helpen de lieden oostelijk en noordoostelijk van Trung te verzamelen. Allen waren het hiermede eens, en na het invallen van de nacht ging Zijne Majesteit over Kulawan, uit vrees door den vijand, die zeer talrijk was, achterhaald te worden. Te Kulawan stuitte hij weder op vijanden; hij werd door hen vervolgd, maar onttrok zich aan hen door noordwaarts te gaan, om als het kon naar Këmbang grî te ontkomen. Ook daar vond hij weer vijanden, die hem vervolgden, en toen vluchtte hij met allen, die bij hem waren, zoo spoedig zij konden, zwemmende, noordwaarts de groote rivier over. Daarbij kwamen er velen om, anderen werden door den vijand achterhaald en met den lans afgemaakt, en die hun leven reddden, raakten overalheen verspreid. Er bleven er slechts twaalf ter bescherming van zijne Majesteit.

Met het aanbreken van den dag kwam Zijne Majesteit hongerig, vermoeid, verdrietig en bedroefd, en wanhopende aan zijn leven, bij het volk van Kudadu. De ramp, die Zijne Majesteit trof, was buitengemeen groot, maar toen hij bij het dorpshoofd van Kudadu kwam, was dat dorpshoofd zeer heusch en medelijdend in zijn ontvangst, zooals bleek uit het aandragen van eten en drinken en van rijst, en hij gaf Zijne Majesteit een schuilplaats, er op uit Zijne Majesteits doel te bereiken, dat deze niet gevonden mocht worden, als de vijand hem zou zoeken, terwijl hij hem ten slotte den weg wees en begeleidde tot aan het gebied van Rëmbang, op dat Zijne Majesteit, zooals hij wenschte, (van daar) naar Mađura zou ontkomen.

Zoo werd Zijne Majesteit indertijd, in ongelegenheid, naar Kudadu gebracht, en gedroeg zich het dorpshoofd van daar zeer heusch en medelijdend in zijn ontvangst van den vorst, en dit heeft Zijne Majesteit zeer dankbaar gestemd.

Zijne Majesteit is (daarna) koning geworden en dus. . . . en de beschermer der wereld, en hij moet dus noodzakelijk (het ondervondene) vergelden, en een genoegen doen aan hem, die hem eens aangenaam stemde, en daarom dan ook ontvangt het dorpshoofd van Kudadu van Zijne Majesteit een schoon genadeblijk, (Kudadu) zij van wege Zijne Majesteit, zoo uitgestrekt als het is, met al zijne hooge en lage velden, bergen en dalen tot een zelfstandig vrij rechtsgebied, met een beeld, verklaard, ten bate van het dorpshoofd van Kudadu, erfelijk (ook) te genieten door zijne kinderen en kindskinderen, tot in lengte van dagen; men begrijpe het wel, het gehucht Kudadu houdt op een deel uit te maken van het heilige rechtsgebied van Klëme, voortaan mag dit er zich niet meer mede bemoeien, want Zijne Majesteit heeft het tot een zelfstandig rechtsgebied gemaakt, met een beeld er op.

En wat het nu betreft dat Zijne Majesteit zich verstout een deel te ontnemen aan het heilige rechtsgebied van Klëme, nl. het gehucht Kudadu, ten voordeele van het dorpshoofd van Kudadu, (wete men), dat Zijne Majesteit Jaya katyëng, toen hij Zijne Majesteit Krtanagara gedood had, in vertrouwen op zijn rijk

Daha, gezegd heeft, zooals algemeen over geheel het eiland Yawa bekend is geworden, (Het vervolg onbreekt.)

Het is wel niet te veel gezegd, als men beweert, dat hetgeen deze oorkonde, tegen wier echtheid bezwaarlijk argumenten in het midden zullen kunnen worden gebracht, ons verhaalt, aan dit en het vorige hoofdstuk van de Pararaton, ten minste gedeeltelijk, een heel relief geeft. Bij alle op te merken verschil treedt de overeenkomst zoo op den voorgrond, dat er niet aan getwijfeld worden kan of beiden, en de oorkonde en de Pararaton, geven een verslag van dezelfde feiten, en reeds dit dwingt ons tegelijkertijd te erkennen, dat er in de Pararaton iets meer wordt aangetroffen dan vertelseltjes alleen.

Gaat men het in bijzonderheden na, dan ziet men in de eerste plaats, dat Raden Wijaya inderdaad gehuwd is geweest met de dochter of dochters van Kĕrtanagara, die vorst van Tumapĕl was, en dat dat rijk niet lang vóór 1216 Çaka door Jaya katong van Daha veroverd werd. Men vindt er de verklaring van Kĕrtanagara's anderen naam Çiwabuddha. Het blijkt ook, dat Raden Wijaya (in de oorkonde Narârya Sanggramawijaya) Jaya katong weer versloeg, en daarna koning werd, terwijl ook hier de term *prabhu* is. En er is nog meer. In de loftuitingen (de titels) aan Raden Wijaya, als koning, gegeven, wordt niet vergeten te vermelden, dat hij van een met Narasingha, of een Narasingha, in verband staand geslacht voortspoot, wat in herinnering brengt hetgeen Hoofdstuk IV en V van de Pararaton reeds mededeelden, nl. dat Raden Wijaya een zoon was van Mahiṣa Campaka, die ook Bhaṭâra Narasingha heette. Men vindt er Wirarâja terug, en in een positie, als hem ook volgens de Pararaton toekomen zou, zelfs geprezen op eene wijze, die ons als van zelf zijne verrichtingen en handelwijze voor den geest roepen, zooals dezen in dat boek beschreven zijn.

Vergelijkt men het verslag van Raden Wijaya's zwerftocht in de oorkonde, met hetgeen er in den tekst hierboven van staat, dan ziet men dat dit laatste slechts een flauwe weerspiegeling is van het in het officieele stuk medegedeelde. Het heet er, dat hij van Talaga pagĕr naar Paṇḍakan gaat, daar door den *buyut* geholpen wordt, en van daar over Datar het strand weet te bereiken, om naar Sungĕnĕb te ontkomen. In de oorkonde vindt men achtereenvolgens de namen Jasun wungkal, Tumapĕl, Kĕḍung plut, Lĕmbah, Batang, Kapulungan, Rabut carat, Hañiru, nogmaals Kapulungan en Rabut carat, Pamwatan apajĕg (?), Trung (waar hij niet komt), Kulawan, Kĕmbang çri, de Bangawan, Kudadu op het gebied van Klĕme, en Rĕmbang (nl. het Pasuruhansche).

Evenmin vindt men in de oorkonde de andere persoonsnamen van de Pararaton terug, dan de reeds genoemden, doch hier kan geenszins tevens worden gezegd, dat de verder nog voorhandenen althans niet gedeeltelijk dezelfde personen aanduiden. Geeft de Pararaton nog: Raganatha, Kĕbo tĕngah = Aragani, Bañak kapuk, Rangga lawe, Pĕḍang, Sora, Dangdi, Gajah pagon, Nambi (zoon van Wiraraja), Pĕtĕng, Wirot, en Matjan kuping, in de oorkonde zijn ge-

noemd: *dyah* Pamasi, *dyah* Singlar, *dyah* Palisir, Prânarâja ¹⁾, Nayapati, Arya Adikara, een *kanuruhan*, een *démang* (= *démung*), een *patih*, Païagata, Anggaraksa, Rudra, Krtanagara (een ander dan de vorst van dien naam), Agraja, Ginântaka, Wuru agraja, en het dorpshef van Kudadu ²⁾. Dit zegt echter niets. De in de oorkonde voorkomende namen zijn, behalve de drie eersten, wat men zou kunnen noemen titel-namen, namen gekregen bij het innemen van een zekeren rang, en die anderen kindernamen of zulken, als waaronder de personen in de wandeling bekend waren. Zonder twijfel behooren die der oorkonde gedeeltelijk aan andere personen toe, maar het is tevens hoogstwaarschijnlijk, al is het niet uit te maken hoe, dat in weer anderen juist eenigen der personen schuilen, die in de Pararaton als Raden Wijaya's gezellen worden vermeld.

De vergelijking verder voort te zetten is niet noodig, slechts zij er nog op gewezen, dat de oorkonde alleen, een zoon van Jaya katong noemt, Ardharâja, die evenals Raden Wijaya met een dochter van Krtanagara was gehuwd.

In de tweede plaats moet hier even stilgestaan worden bij de Chineesche expeditie van 1293 A. D. (= 1215 Çaka).

In dit opzicht komt de eer geheel toe aan den Heer W. P. Groeneveldt, al kende hij de Pararaton niet. Maar hij was het die, terwijl anderen vóór hem de hier van belang zijnde Chineesche berichten althans gedeeltelijk reeds kenden, zie de bovenopgegeven literatuur, reeds in 1875, in zijn boven reeds eenmaal tot staving van de juistheid van het een en ander in Hoofdstuk V, aangehaalde Notes ³⁾, wees op de zakelijke eenheid van verschillende bijzonderheden in hetgeen men vindt in Raffles's History of Java, II, bl. 108, als „a different account of the first establishment of the Majapahit empire”, zooals dat wordt gegeven „in a manuscript recently obtained from Bali”, en de overeenkomstige in de Chineesche berichten, welke handelen over de expeditie naar Java onder Kublai khan in de jaren 1292 en 1293 A. D., d. i. Çaka 1214 enz. Ook wees hij tevens op het voorkomen van dezelfde traditie, als bij Raffles, in Friederich's Verslag, zie daar onder Rangga lawe ⁴⁾, en in wezen had hij het dus ook voor de Pararaton reeds uitgemaakt, daar toch Raffles's mededeeling moet berusten op de Rangga lawe, en dit boek weder op de Pararaton, waarvoor men de aanteekening boven bij de inleiding en die inleiding zelf zie.

De bedoelde stukken, waarover hier een verkort, samenvattend referaat volgt, vindt men in de genoemde Notes op bl. 20 (146) — 30 (155). Zij bestaan uit een algemeen verslag en drie berichten, resp. over het leven en de krijgsbedrijven

1) Prânaraja heet in de Pararaton de *patih* onder Tohjaya, zie Hoofdstuk III.

2) Op blad 8a en 11a vindt men deze namen gedeeltelijk nog eens, nl. 8a Prânarâja, Nayapati, Aryâdikâra, Arya Wirarâja en Krtanagara, en 11a Prânarâja, Nayapati, en Arya Wi(ra)râja. Over deze laatste plaats zie men bij Hoofdstuk VIII.

3) Notes, bl. 31 (156).

4) Voorloopig verslag van het eiland Bali, 1850, Verh. Bat. Gen. XXIII, bl. 21.

der drie aan het hoofd dier expeditie geplaatste officieren: Shihpi, Kau-Hsing en Ike Mese.

Boven, bij Hoofdstuk V, werd de aanleiding tot de expeditie reeds aan gegeven. Een der gezanten van Kublai Khan (1280 — 1295 A. D.) ¹⁾, was door den koning van Java zwaar beleedigd, en wel op eene wijze, dat die beleediging ook den keizer zelf gold, en daarom zond deze in den aanvang van het jaar 1292 (= Çaka 1214) eene expeditie van 20.000 man onder de drie reeds genoemde bevelhebbers naar het eiland om die beleediging te wreken.

Wat er verder bericht wordt, is het navolgende.

Zij kregen bevel duidelijk te laten uitkomen, dat zij gezonden waren om de Javanen voor het gebeurde te straffen, en bereikten Java in het begin van 1293 (= Çaka 1215). Hoe de reis gemaakt werd, doet niets ter zake. Bij het eiland Kolan (Bêlitung) gekomen, maakten zij hun krijgsplan op. Ike Mese ging met 500 man en 10 schepen vooruit, doch werd later door de overige troepen, die over Karimon (Karimon Java) naar Tupingtsuh (Tuban) stевenden, bij de laatste plaats weer ingehaald, of had hen daar afgewacht. Men kwam toen tot een ander plan. Er werd nader besloten, dat de eene helft de tocht nog oostelijker over zee zou voortzetten, en de andere direct landen. Nu ging Shih-pi over zee, tot aan den mond van de rivier Sugalu (Sědayu), en Ike Mese met Kau Hsing aan den wal. Van Sugalu uit zond Shih-pi drie hoofdofficieren naar de „floating bridge” van Majapahit ²⁾, om de boodschap van den keizer over te brengen, en met het bevel om zich, na zich van hun taak gekweten te hebben, weer bij de troepen te voegen, die onderwijl zouden voorttrekken naar de kleine rivier Pa-tsieh (Kali mas) ³⁾, waarheen over land ook de andere helft van de expeditie, bereden troepen en voetvolk, zou tijgen.

De vooruitgezonden officieren komen spoedig bij Shih-pi terug, met het bericht, dat de schoonzoon van den vorst van Java, Tuhan Pijaya, zich wilde onderwerpen, maar zijn leger niet verlaten kon, omdat hij in oorlog was met den vorst van Kalang, Haji Katang ⁴⁾, die den door de Chineezen gezochten vorst van Java, Haji Ka-ta-na-ka-la ⁵⁾, welke al dood en Tuhan Pijaya's schoonvader bleek te zijn, kort te voren gedood had ⁶⁾. Tuhan Pijaya was met Haji Katang een oor-

1) Die deze in het begin zijner regeering, zegt de Heer Groeneveldt in zijn Notes bl. 31 (157), dus in 1280 A. D. of iets daarna, naar verschillende streken moet hebben gezonden, om kennis van zijn optreden te geven; men zie echter nog beneden, en vergl. over de quaestie van het begin zijner regeering, behalve de noot op bladz. 21 (147) der Notes, von Fries, Abriss der Geschichte China's seit seiner Entstehung, 1884, bl. 240.

2) De naam duidelijk, ook elders in deze vier stukken, genoemd.

3) In den Chineeschen tekst Pa-tsieh kan, door den Heer Groeneveldt geïdentificeerd met Pacëkan (Patjekan) bezuiden Surabaya, dat voorkomt in het Aardrijksk. en Stat. Wdb. Ook de overige hier tusschen haakjes voorkomende gelijkstellingen zijn van hem afkomstig.

4) In de oorkonde Çri Jaya katyëng (= katong) van Gëlang-gëlang, zie 3*ð*. Haji is het Javaansche (Polynesische) woord, voor vorst.

5) Zie Hoofdstuk V.

6) Er staat: At that time Java carried on an old feud with the neighbouring country, Kalang, and

log begonnen, doch had hem nog niet kunnen overwinnen, en daarom had hij zich nu naar Majapahit teruggetrokken. Hij zond een verslag over de rivieren en zeehavens van zijn land, en een kaart van Kalang ¹⁾, en berichtte, dat in zijne plaats zijnen eersten minister ²⁾ Sih-la-nan-da-cha-ya ³⁾ en veertien anderen zouden komen. Er werd daarom bevel gegeven deze personen te gaan halen. In dien tusschentijd hadden zich alle Chineesche troepen op de afgesproken plaats verzameld. Dat punt was zeer goed gekozen, want het kon den toegang geven tot (geheel) Java; als men de rivier, aan de monding waarvan men zich bevond, opvoer, zou men van zelf het paleis van den vorst van Tumapan (Tumapël) bereiken. Het bleek evenwel, dat men besloten had die plaats tegen de Chineezzen te verdedigen, en daarom was het dan ook, dat de eerste minister ⁴⁾ der Javanen, Hiningkuan ⁵⁾, die zich op een vaartuig bevond, om te zien hoe het gevecht af zou loopen, zelfs na een herhaalde sommatie niet voor den dag kwam. Er werd daar een versterkt campement gemaakt, en nu trok men gedeeltelijk te water, op vaartuigen, en gedeeltelijk, de cavallerie en de infanterie, langs den oever, vooruit.

Dit gezien hebbende, ging Hiningkuan van het schip, waarop hij was, af, en vluchtte dien nacht nog weg. Men maakte meer dan 100 groote schepen buit, met *buta*-koppen op de voorplecht. Na eene bezetting in Patsieh, de thans bezette en versterkte plaats, te hebben gelegd, ging men verder voort. Nu kwamen er gezanten van Tuhan Pijaya, om te vertellen, dat de koning van Kalang, Tuhan Pijaya's tegenstander, dezen tot bij Majapahit had nagezet, en dat hij daarom om hulp vroeg. Ike Mese ging dadelijk tot hem, en een afdeeling der troepen volgde dien bevelhebber als reserve tot Changku ⁶⁾. Ook Kau Hsing trekt naar Majapahit, maar blijft daar niet. Hij gaat weer naar Patsieh terug, als hij verneemt, dat men niet weet of de troepen van Kalang nog ver weg, dan wel reeds dicht bij zijn, doch hij krijgt straks van Ike Mese weer bevel om toch weer naar Majapahit te komen, daar men den vijand dien nacht kon verwachten. Spoedig daarop naderen de troepen van Kalang van drie zijden, en den daarop volgenden dag verslaat Kau Hsing de co-

the king of Java, — om dezen te straffen was men gekomen, — Haji Ka-ta-na-ka-la, had already been killed by the prince of Kalang, called Haji Katang. Kertanagara kwam volgens de Pararaton om in 1197 Çaka, d. i. 1275 A. D. Toch wordt hij genoemd als de bedrijver van de te straffen wanlaal. Dit maakt het waarschijnlijk, dat het zenden van Meng ch'i naar Java reeds vóór 1280 A. D., het eigentlijke jaar van het begin der regeering van Kublai Khan, moet hebben plaats gehad. Kublai Khan zelf dateert het begin zijner regeering van 1264 A. D. Dat hij reeds vóór 1280 hier en daar gezanten heen zond, ziet men in von Fries, *ll. t. a. p.*

1) Al deze bijzonderheden uit het bericht omtrent Shih-pi, bl. 26 (151).

2) Zie hieronder noot 4.

3) *Sira dang ácarya?*

4) Deze term is hier, zooals de Heer Groeneveldt mij inlichtte, in den Chineeschen tekst met andere woorden uitgedrukt dan boven, waar in de vertaling dezelfde uitdrukking staat.

5) *Hinweng Koripan?*

6) Door den Heer Groeneveldt vereenzelvigd met Cangkir, zie de noot op bl. 48 (174) der Notes. Dat het het Canggu van den Javaanschen tekst moet zijn is duidelijk, men zie nog beneden.

lonne, die haar aanval deed uit het zuidoosten, en daarna ook nog die welke uit het zuidwesten kwamen, maar door Ike Mese te vergeefs gezocht waren. Acht dagen later trekt men, na zich in drie corpsen verdeeld te hebben, tegen Kalang op, met de afspraak om op den vierden dag daarna elkander te Taha (Daha) te vinden, en dan gelijktijdig op een afgesproken sein, den aanval te doen. Een gedeelte der troepen volgde den loop der rivier. Ike Mese trok om de oost en Kau Hsing om de west, terwijl Tuhan Pijaya hen met zijne troepen in den rug volgde. Na een hardnekkige verdediging wordt op den bepaalden dag Taha genomen, de *kraton*, waarin de vorst, Haji Katang, zich teruggetrokken had, omringeld, en deze gemaand om zich over te geven, hetgeen geschiedt. Een veertien dagen daarna overvalt Tuhan Pijaya een escorte, dat hem naar Majapahit brengen zou, om daar de schatting in ontvangst te nemen, na zijnen begeleiders eerst steeds ontgaan te zijn, en weer een drie weken later verlaat de expeditie Java weer, medevoerende, zooals er staat, de kinderen en officieren van Haji Katang ¹⁾, meer dan 100 personen, een kaart van het land en een bevolkingsstaat ²⁾, en een met gouden letters geschreven brief, die door den koning was aangeboden. Tuhan Pijaya had nl. ook van andere gelegenheden gebruik gemaakt om de Chineesche troepen nog verder te overvallen; zoo kon hij ze van elkander scheiden en leden zij groote verliezen ³⁾.

Ook hier wederom kan men na het lezen van deze ons van een geheel onafhankelijke zijde toegekomen mededeelingen, slechts komen tot een zelfde gevolgtrekking als boven reeds gemaakt moest worden, billijke twijfel aan de juistheid en den historischen achtergrond van de hoofdzaken, die men in Hoofdstuk V en VI van de Pararaton aantreft, is niet mogelijk.

Zonder twijfel verdienen de Chineesche berichten op verschillende punten

1) Een zoon van dezen, *Silah-pat-ti-Sih-lah-tan-puh-hah*, geheeten, en Haji Katang zelf werden volgens het bericht over Kau Hsing, door de Chineezzen voor hun vertrek gedood, bl. 28 (153). De Heer Groeneveldt merkte mij op, dat het *lah* in *Si-lah-pat-ti* bezwaarlijk aan *na* in 't Jav. zou kunnen beantwoorden. *Senapati* kan er dus niet in schuilen. Mogelijk zou het kunnen zijn *sirapati* (?). Omtrent *Sih-lah-tan-puh-hah* durf ik nog geen gissing te wagen.

2) Deze kaart en deze staat zouden die kunnen zijn, welken, zie boven, volgens het bericht over Shih-pi, Tuhan Pijaya aan dien bevelhebber had gezonden.

3) Zie het bericht over Shih-pi, bl. 26 (152). Elders in de Notes, op bl. 47 (172 volgg.), vindt men als een bijzonderheid omtrent deze expeditie nog het navolgende medegedeeld, dat niet voorkomt in de hier weergegeven verslagen. Men leest daar: „Tuban is the native name of a place with somewhat more than a thousand families, all under one chief; . . . On the seashore is a small pond with fresh, potable water, which is called the Holy water. It is said that in the time of the Yüan dynasty the imperial generals Shih-pi and Kau-Hsing having come to attack Java, were a month without obtaining any advantage; the water on board the ships was exhausted and the army was in a precarious state; the two generals then prayed to heaven, saying: we have received the imperial command to subdue the barbarians, if heaven is with us may a well spring up, and if not, let there be no water. Having finished this prayer they thrust there spears with force into the seashore and immediately water spring up from the place where the spears had struck; the water was good for drinking, all drank of it and were saved by this assistance from heaven. The well exists up to the present day”.

meer geloof dan het Javaansche, zooals bijv. ten opzichte van de opgegeven reden der komst van die Chineesche troepen, hoewel het volstrekt niet onmogelijk is, dat die beide prinsessen, bijv. aan de bevelhebbers, toch toegezegd zijn, en het verraad aan het escorte gepleegd zeer wel hebben plaats gehad op de in de Pararaton beschreven wijze, doch het is niet noodig zich daarin verder te verdiepen.

Alleen dien ik er hier, behalve op hetgeen boven in een noot reeds opgemerkt werd over het jaar, waarin Meng Ch'i moet zijn gezonden, op te wijzen, dat ik in een zeker opzicht met den Heer Groeneveldt meen te moeten verschillen in de opvatting van de uitdrukking Javanen, die men ook in het hier gegeven referaat aantreft in het gedeelte, waar men zich tegen de landing der expeditie verzetten wil. Blijkens bl. 33 (159) der Notes is het zijne overtuiging, dat men er troepen van Kalang of andere Javanen, die zich aan hen hadden onderworpen, in zien moet, op mij maakt het den indruk, dat zulks de bedoeling niet kan zijn. Met opzet intusschen heb ik hierboven het betrokken gedeelte der Notes zoo weer gegeven, dat de onzekerheid ook hier in dat referaat niet is weggenomen. Maar er dient opgemerkt te worden, dat hier in deze Chineesche teksten met Java blijkbaar bedoeld is het oude Tnmapël, en met Tumapan dus ook Java. Er wordt uitdrukkelijk onderscheid gemaakt tusschen Java en Kalang. Eenmaal heet het: Java en de daar dichtbij gelegen streek Kalang, en dan weer, als Java zich met Kalang verbindt, zie bl. 26 (151) en 26 (152). Als de Chineezzen reeds tot Majapahit zijn voortgetrokken en zij zich daar bevinden, komen de troepen van Haji (Jaya) katong van Kalang pas uit het zuidoosten, het zuidwesten, en uit het ?, en vóór hun komst wist men niet waar zij waren, terwijl Tuhan Pijaya een boodschap zond, die toch hierop neerkomt, dat zijn vijand hem reeds tot in Majapahit zou hebben gezocht. Aan te nemen, dat deze gelegerd was tusschen deze plaats en die waar de Chineezzen hun kamp hadden gemaakt, gaat moeielijk, en als dit juist is, dan kunnen de Javanen, die de landing wilden beletten, ook weer geen lieden van Daha (Kalang) zijn geweest. Wel is waar wordt er in de Chineesche teksten niet uitdrukkelijk gewaagd van verraad door Tuhan Pijaya gepleegd in het begin der expeditie, doch die drie gezonden hoofdofficieren waren toch naar Majapahit, en niet naar Kalang gedirigeerd geweest. Ook brachten zij een antwoord van dáár, en niet van Haji (Jaya) katong, van wiens bestaan, zulk een indruk maakt het althans op mij, zij eerst later kennis kregen. Ook is het niet wel te denken, dat de aan de monding der bedoelde rivier gelegerde Javanen, zoo dit lieden van Haji (Jaya) katong waren geweest, die drie officieren dáár, waar zij toch passeeren moesten om de plaats hunner bestemming te bereiken, zouden hebben doorgelaten, om zich tot Tuhan Pijaya te begeven. Nu blijft nog wel de mogelijkheid open, dat lieden van Haji Katang die plaats zouden hebben bezet, nadat de vooruitgezonden officieren hun, duidelijkheidshalve zegge men eerste, bezoek aan Tuhan Pijaya hadden gebracht, doch alsdan is hetgeen er verder wordt verhaald evenzeer niet goed te begrijpen, want Tuhan Pijaya meldt daarop, dat

men hem nu, terwijl dit toch niet waar was, want, toen men in Majapahit kwam, was er nog geen vijand te zien, tot in Majapahit teruggejaagd had (er staat vervolgd had), en daarop komen dan nog later Haji Katang's troepen, men zie boven, vooral uit het zuiden. In het verslag staat van drie zijden, maar opmerking verdient het, dat er verder slechts sprake is van het verslaan van een vijand in het zuidoosten en het zuidwesten, en men moet aan nemen dat, ook al waren de Javanen, die bij het landen tegenstand hadden geboden, eigenlijk tegenstanders ook van Tuhan Pijaja geweest, op dat oogenblik de streek om de noord toch vrij was. Dat de handelwijze van Tuhan Pijaja, als mijne opvatting van de toedracht en den loop der zaken de juiste is, typisch Javaansch zou kunnen heeten, behoeft niet nader aangetoond te worden; men leze bijv. slechts de Babad tanah Djawi.

De persoons- en de plaatsnamen in deze Chineesche berichten voorkomende geven of zeer weinig moeite of zijn vooralsnog raadsels. Zooals men zelf zag, of door den Heer Groeneveldt reeds opgemerkt werd, is Tuhan Pijaja = Raden Wijaja, Katanakala = Kertanagara, Haji Katang = Haji Katong (of beter Haji Jaya katong, in de oorkonde Jaya katyëng), Tumapan = Tumapël, Kalang = Gëlang (in de oorkonde Gëlanggëlang), Taha = Daha, en Majapahit de bekende plaats van dien naam. Ten opzichte van Patsieh (of Patsieh kan) uitte de Heer Groeneveldt het vermoeden, dat het gelijk zou zijn aan Pacëkan (zie de noot boven), en Changku meent hij, zooals mede reeds in een noot werd gereleveerd, in Cangkir terug te kunnen vinden.

Omtrent Changku, dat zonder twijfel het Javaansche Canggü is, vindt men in de Notes, op bl. 47 (173) nog de volgende belangrijke mededeeling:

„Going eastward from Tuban for about half-a-day, one comes to Ts'e-ts'un, of which the native name is Gërsik. . . . Going southwards from these two villages, a distance of about seven miles (twenty *li*), one comes to Surabaya. . . . Going from Surabaya in a small boat, to a distance of 70 or 80 *li* (about 25 miles), one comes to a marketplace called Changku; going ashore here and walking southward for a day and a-half, one comes to Modjopait, where the residence of the king is. In this place there are about 200 or 300 native families, and seven or eight chiefs, who assist the king". 1)

In de Pararaton treft men den naam driemaal aan: op bl. 18, reg. 8, waar gesproken wordt van een Canggü lor (noordelijk Canggü), waar Wişnuwardhana (Rangga wuni) een versterking laat maken; op bl. 32, reg. 4, waar medegeedeeld wordt dat er te Canggü iemand stierf; en op bl. 24, reg. 26, dus in dit hoofdstuk, waar sprake is van de *sohaning Canggü*, de haven van Canggü 2). Van welke waarde

1) Het is onduidelijk of deze laatste zin op Changku, dan wel op Majapahit slaat.

2) Ook dit leidt er toe de juistheid van de veronderstelling door den Heer Groeneveldt ten opzichte van het Changku der Chineesche teksten gemaakt, te betwijfelen, doch waar de plaats dan wel zou hebben gelegen, is nog niet uit te wijzen. De laatste uit de Pararaton aangetogen plaats dwingt aan een haven te denken, ook al lag deze niet vlak aan zee. In 't Bal. is *sowan* het gewone woord voor de uitwatering of monding eener rivier, zie van Eck's Eerste proeve van een Balineesch-Hollandsch woordenboek. Hierbij zou men nu ook kunnen denken aan de plaats, waar een zijtak zich met de hoofdriever vereenigt. In den tekst

de plaats werd geacht, leert een oorkonde uit 1318 Çaka, dus uit den Majapahit'schen tijd, en zonder twijfel ook uit dat rijk zelf afkomstig, nl. Kawi-Oorkonden IV van Cohen Stuart, waarin men èn den naam Majapahit aantreft (Ia, 2) èn het navolgende leest (2b 5): Zij vrij van de verplichting zout te maken, den weg op te hoogen, en Canggu in orde te houden, van alle soorten van heerendiensten, *luputing sosorohan garêm, hurugurugan dalan, bĕbĕnĕran ing canggu, sakalwiraning rĕjakarya putajenan* 1). Het lijkt toch wel geen twijfel of ook daar is deze plaats bedoeld, die zooals hier blijkt in heerdienst onderhouden moest worden.

Kwam het door het bij dit hoofdstuk reeds bijgebrachte aan het licht, dat de mededeelingen van de Pararaton inderdaad vertrouwen verdienen, — en het zal nog nader blijken dat zij dit ook elders doen, men zie bijv. bij Hoofdstuk XII, — er rest nog een belangrijk punt hier te behandelen, het bericht of de voorstelling hier gegeven van de stichting van Majapahit. Wat er in de Pararaton van verhaald wordt heeft de lezer gelezen, het is hier niet de quaestie uit te maken of de stichting van Majapahit door Raden Wijaya zich werkelijk zóó heeft toegedragen, als daar wordt verteld, wĕl of Majapahit werd gesticht in den tijd, die er hier voor wordt aangegeven, dan wel niet.

Daarvoor lang stil te staan bij hetgeen de Javanen van Java omtrent den oorsprong dier plaats verhalen, is niet noodzakelijk, te minder omdat men reeds elders het noodige daarover gezegd vinden kan. In mijn opstel „Iets over een ouderen Dipanĕgara in verband met een prototype van de voorspellingen van Jayabaya, Tijdschr. Ind. T. L. en Vk., XXXII, bl. 375 en volgg., werd over de oude geschiedenis der Javanen, naar de traditie der Javanen van Java, men neme als grens het opkomen van Mataram, reeds gehandeld, en ik geloof met het weinige wat daar gezegd werd, reeds voldoende te hebben bijgebracht om te bewijzen, dat het eerste gedeelte van de *babad* maakwerk is. Men dient daarbij te weten dat alle *babad*'s, waarin over dit onderwerp iets gezegd wordt, hetzij zij uitvoerig zijn, of beknopt, en al bestaan er kleine verschilpunten in de beschrijving, over de stichting van Majapahit altijd en altijd weer hetzelfde leveren, zoodat men zou kunnen zeggen, dat de voorstelling als het ware een kanonieke is geworden. Dit geldt zelfs van de *babad* in haar geheel, maar men heeft het vooral in het oog te

der Pararaton staat echter *tinut tĕkeng dunungane malayu maring sohaning Canggu*, dus zoover als zij maar vluchten konden, tot aan de monding van de Canggu, waarmede moeielijk iets anders kan zijn bedoeld dan dat zij naar hunne schepen vluchtten, welke men in de eerste plaats in den haven zoeken zal, al zouden er de rivier opgevaren kunnen zijn. Dit is ook de opvatting in de Rangga lawe. Deze plaats van de Pararaton, welk boek niet altijd en overal door den dichter van dat gedicht is misverstaan, luidt daar: *sĕksana lumkas karo amrajaya sira wong Tatar lagi masane anadah kedkan kasulayah pjah sawaneh akanin ĕesaning pjah pada malakwinurip, dadi katawan tumĕt tang strĕ karandĕn tinuteng Canggu malih bahitra inaĕang kimuta tang bharana ingonjaleng Majapahit tikĕlahanya siddhaneng sandisandi*. Na *a* in de Rangga lawe schier geregeld *eng* voor *ing*.

1) De hier genoemde zijn niet de eenige vrijstellingen, die in dat stuk gegeven worden; *putajenan* moet gelijk zijn aan het oudere *bwathajyan* = *rĕjakĕrya*, waarop Dr. Jonker reeds wees, zie Een oud-Javaansch wetboek vergeleken met Indische rechtsbronnen, bl. 232 (Aant. bij art. 262).

houden bij het gedeelte, dat over de oudere geschiedenis loopt, en ik voor mij geloof, dat, als men dat niet vergeet, het gaandeweg gelukken zal in dat gedeelte een beter inzicht te verkrijgen, dan ons tot nog toe was gegeven, en dat men eenmaal in staat zal zijn het althans voor het grootste gedeelte naar de het samenstellende bestanddeelen uiteen te leggen. Waar het ten opzichte van Majapahit het meest op aankomt, den tijd waarin het gesticht werd, juist op dat stuk bestaat er slechts een zeer gering verschil, daar algemeen wordt erkend, dat Majapahit het laatste der groote rijken was vóór de invoering van de Islam op Java, en men den tijd van het ontstaan er van toch taliter qualiter steeds om en bij dien, welke de Pararaton ons verplicht daarvoor aan te nemen, wil gezocht hebben 1).

Wanneer wij hier dan eerst ook nog even in 't kort verhalen wat men door de Javanen over die stichting verteld vindt, dan is dit alleen om daardoor de aandacht te kunnen vestigen op eenige merkwaardige punten van overeenkomst, welke er tusschen die Javaansche traditie en die van de Pararaton bestaan.

Çri pamékas, d. w. z. Z. M. de laatste vorst (van Pajajaran), zoo verhalen de *babad's*, had drie zonen: Arya Bangah, Raden Susuruh en een door een *ajar* op bovennatuurlijke wijze bij een *séhir* van den vorst in het leven geroepen zoon, die opgevoed wordt door een paar oude luidjes, die hem, nadat men hem de rivier hadden laten afdrijven, tot kind aannamen. Deze laatste heette eerst Siyung wanara, doch kreeg, nadat hij, groot geworden, weer bij zijnen vader terecht en in dienst was gekomen, den naam Bañak wide. Arya Bangah werd koning in Galuh, en Raden Susuruh zou zijn vader opvolgen. Bañak wide weet zijn vader evenwel gevangen te nemen, en verslaat Raden Susuruh, die dezen te hulp wil komen en verlossen. Raden Susuruh vlucht naar het oosten, en wel eerst naar Kali gunting. Daar vindt hij een onderkomen bij een weduwe, die hem tot kind aanneemt, en die drie zonen had: Ki Wiro, Ki Nambi, en Ki Bandar. Als Raden Susuruh gevlucht is, vaardigt Arya Bañak wide een bevelschrift uit, dat niemand hem huisvesting mag verleenen, en wel onder bedreiging met de doodstraf. Als dit bekend wordt, gaat Raden Susuruh verder. De weduwe en hare zonen verlaten hem niet. Over den berg Kombang, waar aan Raden Susuruh voorspeld wordt, dat hij recht oostwaarts gaande een *maja*-boom vinden zal met bittere vruchten, en hij wordt aangespoord daar een stad te stichten, bereikt hij de plaats, waar hij Majapahit laat verrijzen. Daarna verjaagt Bañak wide ook zijn broeder Arya Bangah uit zijn rijk. Raden Susuruh trekt nu tegen Pajajaran op. Er heeft een gevecht plaats, tusschen Raden Susuruh's en Bañak wide's troepen, doch in het eind besluiten de beide prinsen, Raden Susuruh, die als vorst van Majapahit den naam Bra

1) Men zij slechts herinnerd aan de cijfers door Raffles medegedeeld in zijn Hist. of Java, II, bl. 85 (1301), bl. 86 (1158), bl. 87 (1221), alles in inlandsche jaartelling. Men zou hier nog andere jaartallen nevens kunnen plaatsen, doch het zou van geen nut zijn ze te verzamelen of ze te gaan zoeken. Over de geschiedenis van het rijk volgens de Javanen vindt men beneden nog eenige nieuwe mededeelingen.

Wijaya had aangenomen, en Arya Bañak wide (alias Siyung wanara), samen Java te deelen ¹⁾.

Terwijl hier punten van overeenkomst als het vluchten van den toekomstigen stichter van Majapahit naar het oosten, of het op eenzelfde wijze verklaren van den naam Majapahit, veilig zeer onbeduidend of toevallig kunnen worden genoemd, daar Pajajaran in het westen, en Majapahit in het oosten lag, en de naam van dit laatste rijk, zelfs al zou hij een geheel anderen oorsprong hebben ²⁾, toch door een Javaan zoo zou worden opgevat, zijn er anderen, die zóó merkwaardig zijn, dat één bron aan de beide tradities toch het leven moet hebben gegeven. De vader van Raden Susuruh, in de Pararaton de schoonvader, wordt gedood en hij daarna, terwijl hij den overweldiger toch nog te keer wil gaan, 't rijk uitgejaagd. Op zijne vlucht vindt hij een onderkomen, en dit is het eenige feit, dat er van vermeld wordt. Onder de lieden, die zich bij hem aansluiten, er worden er maar drie genoemd, is een Nambi en een Wiro ³⁾, en met een Bañak wide ⁴⁾ maakt hij een afspraak Java te deelen. En mag men ten slotte niet vragen of hetgeen ongelukkig van de oorkonde van Çaka 1216 verloren ging, behalve meer, niet bevat moet hebben een zelfde proclamatie als in de babad Siyung wanara (Bañak wide) uitvaardigt om te voorkomen, dat Raden Wijaya zich ergens zou kunnen verschuilen? Çri Kṛtarâjasa Jayawardhana, de Bra Wijaya van Majapahit, dorst, dit zegt hij zelf, een stout stuk bestaan met Kudadu, dat in vrijdom reeds aan een heiligdom toekwam, te verheffen tot een zelfstandig vrijgebied, waardoor dat heiligdom toch schade leed, en hij handelde tegen hetgeen door den schenker indertijd was vastgesteld, en moreel althans gedreigd. Hij moet wel een dringende reden gehad hebben te handelen als hij deed, en is het dan niet waarschijnlijk, dat in het ontbrekende vervolg iets moet hebben gestaan, als dat hij het dorpshoofd van Kudadu daarom zoo begenadigde, omdat deze, zelfs met den zekeren dood voor oogen, toch niet anders had meenen te mogen doen dan hij deed, d. w. z. dat het verloren gegane bevel van Çri Jaya katong niet anders was dan wat in de *babad* Bañak wide uitvaardigt, dat niemand aan Raden Wijaya huisvesting zou mogen verleenen, op straffe des doods?

Men ziet het, dat bij slot van rekening de westelijke en de oostelijke traditie van de stichting van Majapahit nog meer punten van overeenkomst bieden, dan men op het eerste gezicht zou kunnen hebben gezegd.

Stelt men hen beiden tegenover elkander, dan blijkt het, dit deed het immers reeds, dat er voor de oostelijke tot staving harer geloofwaardigheid en

1) In de door Meinsma uitgegeven proza-omwerking van een *babad* wordt slechts verteld, dat Raden Susuruh Pajajaran teniet doet. Voor hetzeden men hier in den tekst leest, zie men bijv. Raffles, *Hist. of Java*, II, bl. 103. Andere bijzonderheden kunnen hier onvermeld blijven.

2) Hoe voorzichtig men bij het etymologiseeren vooral van plaatsnamen zijn moet, werd niet lang geleden nogmaals door mij in het licht gesteld in het opstel *Yogyakarta*, *Tijdschr. Ind. T. L. en Vk.*, XXXVII, 45.

3) Deze laatste naam doet denken aan den Wirot van de Pararaton.

4) In de Pararaton de oude naam van Wiraraja.

dat, terwijl er niets in het voordeel van de westelijke kan worden bijgebracht, zooveel kan worden aangevoerd, dat twijfel aan de hoofdzaak eigenlijk geen reden van bestaan heeft, en er zou aan die oostelijke traditie over de stichting van Majapahit, nu zij beter bekend is geworden, denkelijk dan ook niet getornd worden, ware het niet, dat er indertijd op gegevens, waarvan nu hier de waarde nog te onderzoeken is, geconcludeerd moest worden, dat Majapahit veel ouder was dan de Javanen van Java vertelden.

Hiermede is reeds in enkele woorden gezegd, dat de nu sedert de laatste twintig jaren reeds gangbare voorstelling van een zeer hoogen ouderdom van het rijk Majapahit, dat men aannam als reeds in de 9^e eeuw bestaande, eene onhoudbare is. Zij is dat inderdaad, en het is niet moeielijk zulks aan te toonen, al zal eenige uitvoerigheid daarbij onvermijdelijk zijn.

De geheele voorstelling van een zeer hoogen ouderdom van Majapahit, van het bestaan er van reeds in de 9^e eeuw van onze jaartelling, berust toch, nauwkeurig toegezien, slechts op het voorkomen van den naam op een koperen plaat, die deel uitmaakt van een stel, dat door Cohen Stuart als n°. II in zijn Kawi oorkonden werd opgenomen.

Deze oorkonde geeft in het begin het jaartal 762 Çaka (840 A. D.) te lezen, en aan het slot vindt men er den naam Majhapahit.

Toen indertijd deze oorkonde voor het eerst bekend werd, ontbraken de middelen om haar te controleeren, en het is niet te verwonderen, dat men vindende wat men daar vond, gekomen is tot het maken van de conclusie, die gemaakt werd. Toenmaals toch kon men niet weten, dat die oorkonde geheel voos is, en niet iemand was, zelfs nog jaren daarna, in het bezit van de gegevens om in te zien, dat zij dat is.

Hoever dat evenwel gaat, zij hier, wat de hoofdzaken aangaat, even in het licht gesteld.

Hoe een oude *praçâsti* in elkander moet zitten, werd elders reeds medegedeeld ¹⁾. Zulk een stuk is, en zulks is begrijpelijk, daar het officieele acten zijn, geregeld; zulk een stuk draagt ook steeds de kenmerken van zijn tijd, en ook dit werd elders reeds opgemerkt, iedere tijd heeft ook in dit opzicht zijn eigen kenmerken. De bedoelde oorkonde nu doet zich voor als een mengelmoes uit verschillende tijden, ook uit jongeren dan de tijd, waaruit zij zou dagteekenen, en dat nog wel, terwijl zij ons een jaarcijfer geeft, dat op zeer weinige uitzonderingen na haast het oudste is dat men op Java aantrof.

Terwijl straks een overzicht over het stuk in zijn geheel zal volgen, dat zal kunnen doen zien op welk eene wijze het in elkander zit, hoe de onderdeelen er van op elkander volgen en welke dezen zijn, eerst iets over eenige details.

Het stuk wemelt van fouten, die men (thans) dadelijk zien kan, en zonder

1) Groeneveldt, Catalogus der Archeologische verzameling van het Bat. Gen. van K. W., 1887, bl. 365 en volg.

twijfel bevat het er nog meer, die nu nog niet eens in het oog springen, omdat men òf de bedoeling nog niet kan vatten òf stuit op onverstaanbare woorden. Onder die fouten bevinden er zich zeer velen, die wijzen op een vrij laten tijd, op een tijd van verval in de taal, en wel dien, waarin het oud-Javaansch reeds tot het nieuw-Javaansch overging of overgegaan was, naar het einde dus der Majapahitsche periode, naar de 14^e Çaka-eeuw, naar een zes eeuwen later. Zie hier eenige voorbeelden.

Reeds de spelling trekt de aandacht. Met lette daarbij niet op het misspellen van Sanskrit woorden en het verzuimen of verkeerd aangeven der quantiteit.

De *h* heeft hare waarde niet meer. Men vindt haar, waar zij niet staan mag, en waar zij wezen moest, wordt zij gemist; *hanapuka* voor *anapuka*, *hurutan* voor *urutan*, *hawur*, *hanambangi* enz.; omgekeerd *umabung* in pl. van *humabung*, *ingan* voor *hingan*; zoowel het een als het ander ziet men in *her aji* voor *er haji*.

Een schrijfwijze als *marapwi* voor *marapuy* wijst op een uitspraak, waarin de *i* in den tweeklank reeds den boventoon heeft, *apuy*, *apwi*, *api*.

Een vorm als *lwar* voor *lor* is eerst mogelijk als oud *wa = o* is geworden, want eerst dan kan men *o* (= oud *a + u*) aan *wa* gaan gelijkstellen, *lor* (uit ouder *laur*) is reeds in 't oudste ons bekende Jav. *lor*. Ook een eigennaam als *colika* kan slechts onder dezelfde omstandigheden *ewalika* worden.

Lawasang voor *lawas sang*, *wkasang* voor *wkas sang*, *tlasinurat* voor *tlas sinurat*, *samgëtirwan* voor *samgët tirwan* is een nieuwerwetsche spelling.

Vormen als *pararajëg*, *pabëbëkël*, *palulumuh* zijn oudtijds onbestaanbaar.

Pinarëngökën is oudtijds onmogelijk, evenzeer als een *pinarungwakën*. Het had moeten luiden *pinarëngwakën*, en waar *rëngö* tot *rungu* is geworden, is *pinarungökën* in eerste instantie het vereischte.

Jong is ook *lëbokna*, *mangiseni*, *lumangghanani* (waarin ook *ŋ* een fout is).

Kaniṣṭhamaddhyamottama, voor *niṣṭhamaddhyamottama* is in een zoo ouden tijd evenmin mogelijk.

Raditya in plaats van *áditya*, dus ook *ra* in pl. van *á*, is slechts in jongeren tijd te verwachten, en wel zou het vreemd zijn, dat men den vorm reeds in zóó ouden tijd zou gekend hebben, om hem gedurende eenige eeuwen achter elkander niet weer te gebruiken.

De fouten tegen de grammatica zijn niet onbeduidend. Hier vindt men *pinarëngökën dening pinggir siring*, en daar *pinarungwakën ring pinggir siring*, terwijl beiden hetzelfde moeten beteekenen. Men vindt een *tka sang makudur*, wat wezen moet *tka ri sang makudur*; *sambërrën* (met 2 *r*'s) *ring glap* in pl. van *sambërening glap*; *sininghat i sapi*, in pl. v. *ing sapi*; *simaning hulun ri campaga* naast *sima sang hyang dharmma ring campaga*; *pinarëngökën ri pârasamya* onmiddelijk gevolgd door *ring kaniṣṭha* enz., *rëngö ta* in pl. van *at rengö*; *tan tama simanira* in pl. van *tan tama ri simanira*; *tan pârabypara sang makilalá* in pl. v. *tan kapârabypara de sang makilalá*; *tumon angadoh aparö* in pl. v. *tumon adoh*

aparö; *mangsö ta sira* in plaats van *mangsöakën*; *hinanakënira denira* in pl. *hinanakën denira*. En over het algemeen kan men zeggen dat de kortgevatte stijl, men zie bijv. het einde van de *praçâsti*, èn voor den ouden tijd èn voor het oud-Javaansch zeer vreemd is.

Fouten van een anderen aard zijn: *sungçang* voor *sungka*, *dara* voor *dûra*; *pangkur tirit* voor *pangkur tawan tirit*; *pati* voor *patih*; *cempa* voor *campa*; *katangaran* voor *katanggaran*; *këpung* voor *tëpung*; *wapâ* voor *wipati*; *adyun* voor *angdyun*; *kasamburat ing natar* voor *kasawur ing natar*; *mindah* voor *indah*; *jwah tasmât* voor *jah tasmât*; *karémaknanya* voor *karmaknanya*; *saddhâna* voor *sâdhana*.

De datum is niet in orde. De vollemaansdag aangeduid met *tithi pañcadaçi* trekt de aandacht, en deze *tithi* treft niet samen met een *karaña Bâlawa*, daar de eerste helft van dien dag *Wišti* en de tweede *Bawa* is. *Ra* moet zijn *â*, en de *wuku* was, in plaats van *Manahil*, *Prangbakat* 1). *Parwwoša* moet zijn *parwweça*, en *bago* deugt niet, evenmin als *piwâçyâ* goed kan zijn. Ook bevat hij voor een zóó ouden tijd te veel termen, en daaronder die men in de opschriften eerst zooveel later gebruikt ziet 2).

De datum is ook niet in overeenstemming met de in het stuk voorkomende vorstelijke namen.

In het begin van 't stuk wordt een andere, eigenlijk geen, koningsnaam gegeven dan in het eind. Vindt men achterin *çri mahârâja Dharmodaya Mahâsambhú*, vóórin heet het *çri mahârâja çri lokapala* (wat geen eigennaam is, ook al wil het stuk het ons iets later doen gelooven) *hariwangçotunggadewa*, d. i. Z. M. de koning, Z. M. de vorst, de oppervorst uit Hari's geslacht, en dit gevolgd door *nâmarâjâbhiseka*, onder dien naam tot koning gezalfd.

Niet minder fraai is de opsomming van de namen der hooge ambtenaren, die hier den vorst *dulur*. Vindt men, almede in het eind, *mwang mahâmantri dakçotama*, *bahubajra*, *pratipakçasangçaya*, wat zijn moet *mwang mahâmantri dakçotama-bahubajrapratipakçaksaya*, en de naam is van één persoon, die indertijd ook *mantri hino* (*mahâmantri i hino*) was 3), vóórin vindt men dezen naam en dien titel in stukken geknipt en bij gedeelten als namen aan drie personen toegekend; men leest daar *mahamantri katrini*, *rakryan mantri hino*, *dakçotama* (één stuk), *rakryan mantri halu*, *pratipakçasangçaya* (!) (derde stuk), *rakryan mantri sirikan*, *mahâmahino* (een verknoeiing van *mâhamantri i hino*) (stuk van 's mans titel). Het kan haast niet fraaiër, althans niet als men daarbij in het oog houdt, dat de hier bedoelde personen *Dharmodaya Mahâçambhu* en *Dakçottamabâhubajrapratipakçaksaya*, voorkomen in verschillende oorkonden, maar dan ook gaaf, die minstens een 60 à 70 jaren jonger zijn dan de hier behandelde zich voordoet 4).

1) Hierop wees Cohen Stuart reeds.

2) Zie mijne opmerking in Groeneveldt's Catalogus.

3) Het is voldoende hier te verwijzen naar het reeds opgemerkte in Groeneveldt's catalogus, bl. 358 en 359.

4) Zie t. a. p.

De volgorde der onderdeelen van de oorkonde is absurd.

Datum; de koningsnaam (op de aangegeven wijze); naam van het vrijgebied, uitgedrukt met *lmah waharu kuti ngaranya*, wat beteekenen moet: „(het vrijgebied), dat Kuṭa heet, en gelegen is op den grond van Waharu”, iets dat in ouder, men kan wel zeggen oud-Javaansch, op een andere wijze gezegd zou zijn; daarop worden de grenzen er van aangegeven 1). Vervolgens worden er twee redenen opgegeven voor het maken van het vrijgebied; *nimitanyan sinuksuk dharmasîma swatantra ikang kuti hana ta* enz., zoo heet het eerst, en dadelijk daarop weer: *saddhânaning* (lees *sâdhananing*) *sinuk* (naast *sinuksuk*) *dharmasîma ikang kuti hana tha*, terwijl het woord *nimita* vreemd gebruikt is. Hierop volgt nu, terwijl men tot den datum moet terugkeeren, want *mangkana diwaçanira* is het vervolg van dien *sambandha*, waarin niet verteld wordt, waarmede de begiftigden hun vrijgebied verdiend hadden, de reeds medegedeelde opsomming dier drie hooge ambtenaren, oogenblikkelijk weer gevolgd door *ikang ulihiranuk dharmasîma ring kuti*, wat, als het hier zin hebben zou, had moeten luiden *ikang ulihira* (moet zijn *nira*) *sinuksukakĕn* of *sinukakĕn dharma* enz., of *ulih* als hulpwoord bevat, iets wat, zoo er in oude stukken al eens een enkele maal een voorbeeld van voorkomt, een phenomeen is. Volgende namen van eenige privileges, waaronder verscheidenen, die men elders slechts in stukken van jongere afkomst vindt, en waaronder men ook aantreft *kadyang-gâning matyangipi*, *mati kalĕbu*, *mati tiba*, *mati sininghati sapi*, *mati dinmaking macan*, *mati sinahuting ulâ*, *mati sinambĕring glap*, „sterft onder 't droomen, in een put gevallen, neergestort, door een rund gestooten, door een tijger besprongen, door een slang gestoken, door den bliksem getroffen”, een stuk uit een eedformulier! De opsomming is in haar geheel genomen bespottelijk, en herhalingen ontbreken niet, doch het is niet noodig, dit hier in bijzonderheden aan te toonen. Daarna wordt er weer een vrijgebied genoemd, dat te Campaga, zonder dat het blijkt wat er mede geschied is of mede geschieden moet. De pericope wordt ingeleid met *muwah ana ta simaning hulun*, als oud-Jav. opgevat, „en er is een vrijgebied van een onderdaan”; 's mans naam wordt niet genoemd. Nog vreemder zou het zijn zoo hier *hulun* als voornaamwoord van de 1^e persoon staat, aangezien het dan op den vorst zou slaan, en deze zich, zoo al, in oud-Jav. wel *mahulun*, maar geen *hulun* zou kunnen noemen. Na de vermelding der getuigengiften, waarin de soort der geschonken kleedij niet genoemd wordt, en het telwoord *sawidji* zeer opvalt, wordt er op nieuw een plaats genoemd, Hnî, al weer evenwel zonder dat blijkt wat er mede geschieden zal, daar dit eerst heel aan het einde der oorkonde aan den dag komt, waar vermeld wordt, dat zij aan een der geprivilegieerden vervalt. Een vrij lang, zeer afwijkend eedformulier volgt dan, en daarop wordt de acte afgesloten met eenige zinnestjes, die belangrijke verbeteringen vereischen vóór zij leesbaar zijn,

1) *Manikulalâwâ* zal wel gelijk zijn aan *maniku-lalawa*, maakt een vleermuishoek; voor den vorm *lalawa* in pl. van *lawalawa* zie men boven.

en waarachter iets prijkt wat men den titel van het stuk zou kunnen noemen, *iti prasasti ring kuti, parisamapta tlasinurat, ring majhapahit*.

Wie na deze uiteenzetting het stuk zelf nog eens inziet, zal tot de conclusie moeten komen, dat al werd er hier reeds op veel gewezen, nog geenszins alles is genoemd, wat in deze *praçasti*, althans haar plaatsende in den tijd, waaruit zij naar hare eigen mededeeling moet dagteekenen, gisping zou verdienen. Het stuk is, zooals reeds werd gezegd, voos, tot in de hoogste mate, kan zooals het daar ligt, onmogelijk afkomstig zijn uit 762 Çaka, en dient dus als een onecht stuk gebrandmerkt te worden.

Terwijl dit hier dan ook nogmaals geschiedt ¹⁾, kan het ter voorkoming van verkeerde opvattingen evenwel zijn nut hebben er op te wijzen, dat het mogelijk is, dat men bij het vervaardigen er van gebruik maakte van een of meer oudere oorkonden. Dit is zelfs zonder twijfel gebeurd, want hoe zou men anders aan die namen zijn gekomen, maar hetgeen er werd overgenomen, werd zoo verknoeid, dat men, als men niet wist wat er werkelijk staan moet, dat ook niet ontdekken zou. In de uiteenzetting werden daarvoor de voorbeelden reeds gegeven, maar er werd tevens ook reeds op gewezen, dat de vervaardiging er van moet hebben plaats gehad in het latere gedeelte van den Majapahitschen tijd, daaronder nl. verstaande wat ik als zoodanig reeds elders daarvoor aangaf, de periode van Çaka 1200—1400, doch als men de opgesomde reeks van fouten na gaat, en dezen bijv. eens controleert met wat n°. IV van Cohen Stuart's Kawi oorkonden (uit Çaka 1316, 1317 en 1318) te zien geeft, dan zal men moeten toegeven, dat, al is wat men daar ziet een geheel andere taal dan die van n°. II, het opgelezene, dat voorkomt in een kader, waarin het niet behoort ²⁾, juist passen zou in eene taal als die van n°. IV is, terwijl de fouten van anderen aard het weer duidelijk in 't licht stellen, dat n°. II niet is een oorkonde van oudere dagteekening, slechts in een zooveel lateren tijd gecopieerd, maar wel een soort van later maakwerk van de alleronbeholpenste soort.

Voor het doel, waarmede hier zoo uitvoerig reeds bij deze oorkonde werd stil gestaan, is het volstrekt niet noodig om ook een onderzoek in te stellen naar de reden, die tot de vervaardiging van het stuk aanleiding zou kunnen hebben gegeven. Ook al zou het nooit blijken uit wat drijfveer men er toegekomen is het stuk te maken, en het is zeer waarschijnlijk dat dat nooit gelukken zal, met het aantoonen van de grove onwaarheid, die in het stuk schuilt, en de tevens mogelijk gebleken bepaling van ongeveer den tijd waaruit het stuk wel kan zijn, en zijn moet, valt er op den zin, waar het hier op aankomt, een geheel ander licht.

1) Men zie bijv. Not. Bat. Gen. XXIV (1886), 43; Groeneveldt's Catalogus bl. 358, en mijn Jayapattra.

2) Wat het kader eenigszins had moeten zijn, kan men opmaken uit hetgeen in mijn Jayapattra opgemerkt werd over de taal der *praçasti*'s van Mpu Siṅdok; aan dezen vorst gingen Mpu Dakṣottamabâhubajrapratipakṣakṣaya en Mahâçambhu vooraf, en dan zou men, daar deze laatste ons reeds een goed eind in de 9e Çaka-eeuw voert, ongeveer nog een halve eeuw terug moeten gaan.

Die zin is de laatste van het stuk, boven reeds als de titel er van gequalificeerd.

Immers vervaardigd in een tijd, dat Majapahit werkelijk reeds bestond, kan het geen bevreemding wekken, dat men er dien naam, en dat wel zooals hij er voorkomt, in aantreft. Die laatste zin van het stuk, die met het stuk wel verband houdt, doch er geenszins mede samenhangt, en achterwege had kunnen blijven, is in werkelijkheid niet anders dan de titel, de kolophon, zooals men dien gewoon was achter andere geschreven stukken, blijkens de inscriptien zoo goed als nooit achter officieele, te plaatsen. Deze titel van het stuk verhaalt ons nu, als men nu goed toeziet, zelf, niet dat Majapahit zoo oud is, als de tijd, waaruit de *piagëm* wordt voorgesteld te dagteekenen, zou aangeven, neen, omgekeerd vertelt hij ons, dat die schijnbaar zoo oude oorkonde een gewrocht is uit den tijd dat er een Majapahit was, dat zij geschreven (en gemaakt) werd, toen Majapahit, dat daarom volstrekt niet oud behoeft te zijn, reeds bestond; hij vertelt ons, met andere woorden, niet dat Majapahit oud is, wèl dat de oorkonde jong is, en daarmee vervalt de eenige basis, waarop de stelling van Majapahit's hoogen ouderdom berust, maar wordt alweder iets bijgedragen, waardoor de historische waarde van de Pararaton in het licht treden kan ¹⁾.

Bleek het nu reeds in het voorafgaande, dat dat geschrift vooral in dit gedeelte veel vertrouwen verdient, en kon dit worden aangetoond door een vergelijking van verschillende bijzonderheden er van met hetgeen men aantreft in de oorkonde van 1216 Çaka, en de gereleveerde Chineesche berichten, ook ten opzichte van den tijd der stichting der plaats in den tijd, dien het boek er voor aangeeft, leveren die Chineesche teksten nog het hunne ter bevestiging van de juistheid dier opgave.

Wie de Notes kent, weet dat hier niets nieuws geopperd wordt. Er behoeft eigenlijk slechts verwezen te worden naar de noot op bladz. 33 (158) aldaar, waar de Heer Groeneveldt hetgeen ons de Chineesche teksten op dit stuk leeren, reeds als volgt formuleerde: „Modjopait must therefore have been founded between the visit of the Mongol envoy Mêng Ch'i, say 1280 (but probably later), and the arrival of the expedition in 1293”.

Er dient hier slechts dit aan toegevoegd te worden, dat, zooals boven in een aantekening eigenlijk reeds werd opgemerkt, de terminus a quo, 1280 A. D., vermoedelijk niet juist genomen is. Is het Kṛtanagara geweest, die den gezant de beleediging aandeed, en daarop wijst uitdrukkelijk hetgeen men in het verslag omtrent Shih-pi, Notes, bl. 26 (151), aantreft, en in die noot werd aangehaald, en niet minder 's mans doen en laten, zooals in de aantekening bij Hoofdstuk V reeds uiteen werd gezet, dan moet het strafbare feit reeds hebben plaats gehad

1) Zooals men ziet, blijft er geen ruimte over voor een opvatting als zou de naam Majapahit in dit stuk enig verband houden met het jaartal 762. Zelfs al ware de oorkonde, hoe dan ook, van origine er een van oudere dagteekening, ook dan nog kan men er voor Majapahit niets uit afleiden, men zie nog beneden.

vóór 1197 Çaka = 1275 A. D. Voorloopig bestaat er geen reden ernstig aan de onjuistheid der meeste in de Pararaton gegeven jaartallen, dan daar waar zij duidelijk foutief zijn, en tevens verbeterd kunnen worden ¹⁾, te twijfelen, en ook dit jaar is er een, dat in het onderlinge verband, waarin men het aantreft, geen twijfel verwekt.

Hoe de Heer Groeneveldt tot zijne conclusie, dat Majapahit pas kort vóór het komen der expeditie in 1293 A. D. gesticht was, is gekomen, is duidelijk. Geen der oudere Chineesche berichten vermeldt den naam, en zou deze wel onvermeld zijn gebleven, zoo Majapahit reeds vroeger had bestaan, en beroemd was geweest? Wel is waar zou men tegen het juist gezegde in het midden kunnen brengen, dat het desniettemin mogelijk is, dat de plaats toch nog ouder was, dan ook die Chineesche berichten doen vermoeden; dat bijv. de Chineezzen, in vroegere tijden, de streek, waar het lag, niet bezochten, en dat het slechts daardoor onvermeld bleef. Ten bate van deze veronderstelling zij hier zelfs aangevoerd, dat de eerste maal, dat de naam in die Chineesche berichten voorkomt, er van gesproken wordt op eene wijze, die eene vroegere bekendheid met de plaats zou doen veronderstellen, zie Notes, bl. 23 (148). Doch men vergete daarbij niet, dat die verslagen opgemaakt zijn geworden, nadat de expeditie weer terug was gekeerd, en dat hij hun toen zeker bekend was, en verder, en dat is de hoofdzaak, dat Majapahit, zelfs al bestond het reeds in zeer oude tijden, toch niet het Majapahit was, waarover hier gehandeld wordt, en dat men te zoeken heeft, zoolang als het nog niet het beroemde Majapahit is, wat het eerst wordt na den tijd, die door de Pararaton en de Chineesche berichten ons als den vermoedelijken stichtingstijd er van wordt aangewezen.

Aan het voorafgaande dient nog iets toegevoegd te worden, minder evenwel omdat er nog iets op te merken valt dat ter zake dienen kan, als wel om hier ook te wijzen op nog een paar bijzonderheden, die het voor sommigen zouden kunnen doen schijnen, dat er toch sporen van een vroeger bestaan van Majapahit, dan volgens het bovenuiteengezette aanneembaar is, zouden kunnen worden vermeld. Ook bij dezen is het daarom van belang hier nog een oogenblik stil te staan, terwijl er tevens uit blijken kan, dat zij, hoewel tot nog toe niet genoemd, toch geenszins voorbijgezien werden, waar het den schijn van zou kunnen hebben, als er niet even van werd gewaagd. Op zich zelf is het geenszins direct onmogelijk, dat, al weten wij het ook niet of niet bewijsbaar, er reeds in overoude tijden een Majapahit bestond. Het is bekend dat, waar zeker niemand van droomde, zelfs niet, waar uit Cohen Stuart's Kawi oorkonden I, *parujar i tirip sang stanggîl, anak banua i Mataram kamanikan watak kahulunan*, het bestaan van eene plaats of land Mataram, ergens in Midden-Java, in het midden der 9^e Çaka-eeuw ²⁾, sedert 1875 reeds bekend was, het uit de oude opschriften onverwachts aan den dag is gekomen, hoe beroemd deze naam, Mataram, reeds in dien tijd

1) Zie de aanteekening bij het volgende hoofdstuk.

2) Cohen Stuart's Kawi oorkonden I is uit 841 Çaka (919 A. D.).

was, — men denke aan de verscheidene malen voorkomende formule *sakwehta dewata prasiddha mangraksang kaḍatwan eri mahârāja i mḍang i bhûmi mataram*, gij allen goden, die steeds het rijk van Z. M. den koning van Mēḍang in het land van Mataram bewaakt ¹⁾, — en, waar het met dezen eenen naam heeft kunnen gebeuren, dat hij geheel vergeten werd, of men ten minste er niet dat meer van wist, wat er zeker het meest bijzondere van was, waarom zou dit dan ook niet met een anderen, met dien van Majapahit, geschied kunnen zijn? Zoolang niet alles wat toegankelijk is, of dat nog worden kan, ten deze grondig is onderzocht, en zelfs daarna voorzeker nog, blijft de mogelijkheid steeds open, dat het later nog eens blijken kan, hoe ook Majapahit, naast Mataram, dat wij tevoren slechts in een zoo veel lateren tijd kenden, maar bleek lang vóór Majapahit bestaan te hebben, zich glorieus op een zeer oude afkomst beroemen mag; maar zoolang evenwel, als de redeneering ten deze berusten moet op de ons bekende feiten, en zij daarbuiten niet behoeft te gaan, onthoude men zich ervan door een soortgelijk betoog te trachten staande te houden wat eenmaal schijnbaar juist geacht moest worden, doch dit zonder twijfel, zooals aan de hand van de toegankelijke gegevens bleek, niet is. Het onderzoek heeft zich gaandeweg kunnen uitbreiden, maar wat het ook opleverde, een nader bewijs, neen eenig bewijs, voor de stelling, dat Majapahit ouder zijn zou, dan de tijd, dien de Javanen daarvoor ongeveer opgeven, werd niet gevonden, wèl zoovele aanwijzingen voor het later bestaan er van, juist in den tijd, dat men het verwachten zou ²⁾.

Op een in vroegeren tijd reeds voorhanden zijn van Majapahit, zou men kunnen zeggen, wijst het te zamen als contemporair optreden van den vorst van dat rijk met die van Koripan, Daha, Gagēlang en Singasari, zelfs met Mēḍang Kamulan, bepaaldelijk in de zoogenaamde Pañji verhalen. Zulke verhalen zijn er nl. voorhanden, en wat ten deze nog meer zou zeggen, men vindt het ook in de Maleische verhalen van deze soort, die zeker ouder zijn dan de ons bekenden van deze categorie van Java. Immers, het is nu eenmaal bekend, dat hetgeen de Javanen van Java, en dezen hebben wij hier alleen op het oog, ons van de oudere geschiedenis verhalen, maakwerk is, en het zou dus geenszins ongepast zijn, ook in dit opzicht die Javaansche geschiedboeken onjuistheid van voorstelling te verwijten, al is nu hetgeen men leest in hunne Pañji-verhalen, die trouwens in den vorm, waarin wij ze kennen, ook al van jongere dagteekening zijn, schier altijd in overeenstemming met wat men in de geschiedboeken aantreft. Immers, zoo zou men nog verder kunnen redeneeren, men loopt gevaar al evenzeer geloochenstraff uit te komen, als wanneer men bijv. in die zelfde Maleische verhalen den vinger ging leggen op het daar ook aan te treffen Mataram, en nog andere namen, die ons elders worden voorgesteld als in Java's geschiedenis eerst in zooveel lateren tijd van waarde ³⁾. Edoch,

1) Groeneveldt's Catalogus, bl. 361.

2) Zie Tijdschr. Ind. T. L. en Vk., XXXII, 394.

3) Zoo vindt men ook hier in de Pararaton, men zie slechts beneden, tijdens Majapahit prinsessen

en dit dient daar tegenover te worden gesteld, ook in de meesten der Maleische Pañji-verhalen ontmoet men van die voorstelling geen spoor, en het is mij ook niet bekend, dat men iets dergelijks zou kunnen aanwijzen in de vermoedelijk weer oudere Javaansche verhalen van deze soort, die men bij de Balineezen terug vindt. En is dit laatste juist, dan weegt wat die enkele Maleische verhalen ons leeren al even weinig als bijv. het voorkomen van den naam van dat rijk, als con-temporair met het oude Měṅḍang kamulan, in de door Cohen Stuart ongelukkig slechts gedeeltelijk bekende redactie van de Jayalěngkara ¹⁾, een tekst die vervaardigd werd in 1758 A. J. = 1831 A. D. Toch past het daarnevens ook nog te wijzen op het feit, dat zulk een besluit nog niet van die afdoende waarde is als het zou moeten zijn, aangezien de kennis der Pañji-verhalen, laat staan dus de kritiek ervan, nog niet reeds zoo ver reikt, dat men nu al in staat wezen zou een degelijk gegrond oordeel over dezen cyclus te hebben.

Van een geheel anderen aard is het argument, dat men zou kunnen putten uit eene plaats in de کتاب عجایب الهند, een bundel verhalen uit de 10^e eeuw van onze jaartelling, dien Prof. van der Lith, in vereeniging met den Heer Devic, in tekst, vertaling en aantekeningen, in 1883—1886, uitgaf, men zie aldaar op bl. 150, en in de aantekeningen bl. 231 en volgg. ²⁾. Levert de tekst daar in een verhaaltje van een zekeren Abu Thâhir van Bagdad, die een reis naar Zâbej (Java, of Java niet) maakte, en een der steden op dat eiland bezocht, voor die stad den naam قاروند, Prof. van der Lith wil daarvoor gelezen hebben مزفاوید = Majapawid, Majapahit, en ziet er dus dien naam in. In de gegeven tijdsomstandigheden was er voor deze hypothese, zooals de schrijver t. p. op bl. 232 ook opmerkt, juist aan te voeren, dat men a déjà prouvé d'une manière qui ne laisse plus de place au doute, que d'après des documents trouvés à Java même, il y avait déjà en 840 un Outtongadéwa — roi suprême — à Madjapahit. Doch hoe nu, nu het aan den dag kwam, dat het eenige stuk waarop de veronderstelling gebouwd was, die oorkonde met het jaartal 762 Çaka, want een andere, waaruit het af te leiden is, is er niet, niet alleen is van een allooi waarop niets te bouwen is, maar zelfs maakwerk moet zijn uit den tijd, waarin ook de Javanen beweren, dat Majapahit reeds bestond? De basis voor de hypothese viel daardoor weg, de eenige steun, dien zij had en die een bechte scheen te zijn, ontbreekt haar nu, terwijl, in verband met andere feiten, er toch indirect weder een nieuw bewijs geleverd worden kon, nu niet voor de onjuistheid van de berichten der

met den naam Bhre Pajang en Bhre Mataram, waaruit tegen de geloofwaardigheid van de berichten in dit geschrift toch ook geen wapen kan gesmeed kan worden.

1) Bijdr. T. L. en Vk., van N. I., I, bl. 44 en volgg., en II, bl. 151 en volgg., gestaakt, zooals de overlevering is, omdat men zulke referaten van minder belang achtte. In de Javaansche letterkunde bestaan er drie verschillende Jayalěngkara's, die allen weer in verschillende redacties voorhanden zijn. Het zijn de Jayalěngka a Pañji, de hier bedoelde tekst; de Jayalěngkara wulang, een zedekundig geschrift; en de pakěm (wetboek) Jayalěngkara, allen drie door Raffles reeds genoemd, men zie zijn History of Java, II, bl. 439, 441 en 440.

2) Ook in de werken van het Orientalisten-congres in 1883 gehouden te Leiden.

Javanen, wel voor het zeer aannemelijke van een onderdeel hunner tradities, nl. dat hetwelk handelt over de stichting van Majapahit en den tijd, waarin deze moet hebben plaats gehad, en evenmin als men het voorheen geloofwaardig zou hebben gevonden, vóór de stelling der hoogere oudheid van Majapahit zich aan de beoefenaren der Javaansche letterkunde en geschiedenis moest opdringen, dat de tekst van de Merveilles de l'Inde t. a. p. ons den naam Majapahit te lezen geeft, zal men er zich thans, nu van die veronderstelling niet meer gesproken zal kunnen worden, mede kunnen vereenigen. Ook dan, wanneer men in het overgeleverde *ند*, een bedorven Majapahit zien wil, is men verplicht tot het aanbrengen van verbeteringen, en wie zegt ons in dit geval, waar het juiste blijkbaar nog niet getroffen is, of wellicht niet juist de letters, die men wil vervangen, de goed gespaarde zijn en de fout in anderen schuilt. Houdt men daarbij in het oog hoeveel moeite niet alleen in de oude Arabische teksten, maar even goed in de Chineesche, de Portugeesche en zelfs de oude Hollandsche, ons de overgeleverde plaatsnamen in den Archipel, of men bepale zich tot Java alleen, van Java, geven, en niet alleen het boek van Prof. van der Lith geeft daarvan voldoende voorbeelden, dan voelt men zich zonder twijfel, met schrijver dezes, huiverig om, zonder meer, alleen op het voorkomen van dien plaatsnaam, in een toch zeker bedorven uiterlijk, in het genoemde boek, er met den Hoogleraar in te zien wat hij er begrijpelijkerwijze in zocht, ook dan, wanneer men daarbij tevens erkennen moet niet in staat te zijn tegenover of naast de zijne een andere hypothese te opperen, welke de waarschijnlijkheid meer voor zich hebben zou. Hoevele plaatsnamen zelfs in de oudere Javaansche geschriften, men neme bijv. die, welke in de Pararaton voorkomen, in de namen der daar genoemde leden van het Majapahitsche vorstenhuis, zie beneden en den geslachtsboom, zijn nu niet meer, of althans nog niet, terecht te brengen, en vreemd zou het zeker niet zijn zoo men er onder de vooral in de oudere berichten vermelden aantrof, waarmede dit ook nooit gelukken zal¹⁾.

Na het verjagen der Chineezers keerden de naar de Maleische landen uitgezonden troepen, welke die waren van wier vertrek in Hoofdstuk V werd gesproken, eerst terug. Dezen moeten dus ook gedurende den geheelen duur van het interregnum van Jaya katong zijn uitgebleven, zoodat zij langer dan acht jaren van Java afwezig waren. Dit schijnt vreemd. Wat zij eigenlijk verrichtten, blijkt niet. Ook is het niet eens zeker wat hier met Malayu wordt bedoeld. In de aanteekening bij Hoofdstuk IX moet daarop teruggekomen worden:

Het in de namen der Maleische prinsessen voorkomende Dara (Dara pětak, en Dara jingga) herinnert aan twee der opschriften van Sumatra, welk in 1889 en 1891 (zie Not. B. G., XXVII, bl. 28, en XXIX, bl. 83) bekend konden worden

1) Over de quaestie van Majapahit's vroeger bestaan deden Prof. van der Lith en Prof. Kern, volgens toenmalige courantenberichten, zich ook nog hooren op het te Stockholm gehouden Orientalisten-congres; de werken van dit congres werden tot nog toe hier niet ontvangen. Het laatste ter zake is van der Lith, Nederlandsch Oost-Indië, beschreven en afgebeeld voor het Nederlandsche volk, 2e druk, 1893, I, 401.

gemaakt, nl. Beschreven steenen Bat. Gen. n°. 53 en 85, waarvan het eene een Dara panu en het andere een Dara nayana vermeldt.

Deze opschriften, die van West-Sumatra afkomstig zijn, luiden voluit, n°. 53: *anumodanānda mahāçenāpati pamānan bhagi ibunda dara panu gharininda çrī ampuku kūlus, hangjaya su . . .* (bewijs van hulde van den Generaal Pamanan aan zijne moeder Dara panu, de gemalin van Z. M. Seigneur Kūlus (of Tūlus), overwinnende . . .), en n°. 85; *caitya bhagi dara nayana sampangkaçambuddhanām bhawati* (caitya voor Dara Nayana . . . die tot inzicht is gekomen?). Een derde soortgelijk opschrift (Beschr. steenen B. G., n°. 65) luidt: *anumodanānda mahāsenāpati pamānan ekalabira bhagi anakda prajñawardhanī* (bewijs van hulde van den Generaal Pamanan *ekala, bira* (?) aan zijne dochter Prajñawardhanī), en een vierde uit dezelfde streek (Beschr. steenen B. G. n°. 84), dat een jaartal levert: *swasti sakawarça atita 1294* (of 1194, zie t. a. p. Not. XXIX, ook 't cijfer 4 is onzeker, daar het een 5 zou kunnen zijn) *bulan asuji çuklapakça trayodaçi manggala wara sana tatakala* (lees: *tatkala*) *caitya bhagi sira* (Heil, Çakajaren verlopen 1294 (of 1194) Asujimaand, den 13^{en} van de lichte helft van de maand, zevendaagschen weekdag Dinsdag, toen (daar) te dier tijde (is) de *caitya* voor (opgericht)). De dubbele onzekerheid in het jaartal maakt het onmogelijk den datum door berekening vast te stellen. Is 1194 (of 1195) de juiste lezing, dan valt dit opschrift, en ook die anderen (?), op een merkwaardige wijze geheel samen met de *pamalayu*, 1197—1215 Çaka.

Het in de vertaling onvertaald gelaten *dewa* zou een stuk van een naam kunnen zijn, terwijl het Marmadewa, een der namen van den *ratu ring Malayu*, die ook Tuhan Janaka en Aji Mantrolot heette, en de zoon was van Dara Jingga, dwingt om te denken aan het *warma* in den koningsnaam (vermoedelijk beter -namen) van de andere inscripties van West-Sumatra, die beneden, bij Hoofdstuk IX, nog eens in herinnering gebracht moeten worden.

De *kidung*, die Jaya katong tijdens zijn gevangenschap gedicht heet te hebben, de Wukir polaman, schijnt verloren te zijn gegaan. Men ziet, dat ten opzichte van zijn uiteinde de Chineesche berichten en de Pararaton verschillen, Notes, bl. 28 (153), en Pararaton, bl. 24, reg. 32. Met de plaats, die genoemd wordt als die waar hij gevangen zat, Junggaluh, is wellicht dezelfde bedoeld als door mij, zooals elders werd medegedeeld, Tijdschr. Ind. T. L. en Vk. XXXII, 394, in een opschrift werd aangetroffen, en door Dr. R. D. M. Verbeek, Not. B. G. XXVII (1889), bl. 10, onder voorbehoud, vereenzelvigd is met Měgaluh, aan de Brantas-rivier, op de grens van Kēdiri, tegenover de uitmonding der rivier Beng in de Brantas.

HOOFDSTUK VII.

Raden Wijaya, als koning Kērtarajasa. Çaka 1216—1217 (?).

Toen werd Raden Wijaya koning (*prabhu*), in 1216.

Later kreeg hij bij Raden Dara pětak een zoon, wiens *kṣatriya*-naam Raden Kala gēmēt was. De beide dochters van Bhaṭara Çiwabuddha, met wie de Tatar's om den tuin geleid waren ¹⁾, nam hij beiden tot gemalin; de oudste woonde te Kahuripan, en de jongste te Daha.

Als koning heette Raden Wijaya Çri Kērtarajasa. [25] Zijne regeering duurde ? jaar. Zijn ziekte (?) ²⁾. Na zijn dood werd hij bijgezet te Antapura. Hij overleed Çaka in 1257 (lees 1217).

AANTEKENING.

Uit de oorkonde van 1216 Çaka bleek boven reeds wat Raden Wijaya's koningsnaam was. Hij is hier dus goed opgegeven, met dien verstande evenwel, dat hij langer was, en voluit luidde Çri Kērtarajasa Jayawardhana. Zijn andere naam is voluit Narārya Sanggramawijaya, een titelnaam, die door de *mantri hino* (een prinses) tijdens Erlangga, ± 950 Çaka, reeds gevoerd werd, zie Cohen Stuart, Kawi oorkonden n^o. V, *rakryan mahāmantri hino çri sanggrāmawijaya dharmaprasādottunggadewi*.

Ik heb naast het jaar van den tekst, 1257, tusschen haakjes : lees 1217, geplaatst. Als men den tekst vergelijkt, zal men zien, dat hier de *sengkala*, die te beginnen met het einde van het vorige hoofdstuk schier geregeld gegeven wordt, wordt gemist, zoodat het niet doenlijk is na te gaan of 1257 werkelijk bedoeld is. Dat het gegeven jaartal niet juist kan zijn, blijkt reeds dadelijk uit het vervolg, het begin van het volgende hoofdstuk. De cijfers loopen, behoudens eenige fouten, die gemakkelijk te verbeteren zijn, en zich als zoodanig ook direct laten erkennen, het geheele boek door geregeld op, en zoo zou hier tusschen 1216 en 1217 slechts een 1216 of 1217 te pas komen. Het laatste is hier het aangewezen jaartal, en de fout is alleen, dat er een 5 in de plaats van de 1 is gekomen. Wel is het bekend, dat een vorst zich wel eens vóór zijn dood uit de regeering terugtrekt, en dus eerst sterft na het optreden van zijn opvolger, doch daarvan wordt hier, terwijl er beneden in Hoofdstuk XI een duidelijk voorbeeld van is aan te wijzen, niet gesproken; Kērtarajasa sterft en wordt begraven. In dit geval komt er nog dit bij, dat een gedeelte van het onmiddelijk voorafgaande onverstaaenbaar is, maar met een kleine verbetering, die voor de hand ligt, als Kērtarajasa werkelijk slechts maar één jaar *prabhu* was, hersteld worden kan. Aan het *tahun pañjēnēngira* gaat namelijk vooraf çri Kērtarajasa. Neemt men aan, dat er een weglating heeft plaats gehad van een lettergreep *sa*, na de laatste syllabe van dien naam, (*orajasa*), die eveneens *sa* luidt, dan zou er vroeger gestaan hebben: *çri Kērtarajasa, satahun pañjēnēngira*, „ Kērtarajasa. Zijne regeering duurde één jaar”, en

1) In 't Jav. *cinayakēn*.

2) In 't Jav. *orēmira awihēn*.

dit zou met het jaar cijfer 1217 overeenkomen. Men zie verder ook nog de aantekening bij het volgende hoofdstuk.

Nog andere fouten in de jaartallen in de Pararaton zijn: bl. 31 reg. 18: 1343, wat 1333 moet zijn; bl. 31 reg. 29: 1363, wat te verbeteren is in 1353; en bl. 32 reg. 3: 1362, waarvoor te lezen is 1372, ook al geven de *sengkala*-woorden wat men in den tekst ziet staan. Men lette er slechts op tusschen welke getallen deze hier als foutief aangewezenen voorkomen, daarbij in het oog houdende, dat alle anderen, behalve nog het reeds genoemde sterfjaar van Kértarajasa, dat intusschen naar alle waarschijnlijkheid in hetgeen er inderdaad schijnt te moeten staan, hersteld kon worden, geregeld opklimmen, waarbij het 137 . (?) van bl. 32 reg. 8 nog tot 1373 kan worden aangevuld.

Meer moeite geven het *tahun* 14, bl. 18 reg. 11, boven reeds besproken; het *rong tahun*, bl. 25 reg. 27 (te lezen *rolas tahun?*); en het *rong tahun*, bl. 25 reg. 28 (waarvoor evenzeer *rolas tahun* noodzakelijk is), doch het is waarschijnlijk dat wat de tekst geeft, niet in orde is, en men er voor in de plaats heeft te stellen wat hier er reeds nevens werd geopperd.

Op bladz. 31 reg. 17 en 19 zijn de getallen daarentegen in orde, maar is de omgeving, waarin zij staan, geschonden; men zie de noten bij de vertaling t. a. p., en de aantekening bij Hoofdstuk XIII.

In welk jaar de prinsessen Bhre Kahuripan en Bhre Daha, en zoo ook Dara pětak, overleden zijn, wordt ook in het vervolg niet aangegeven. Daarop zij reeds hier de aandacht opgevestigd, voor zoover de beide eerste personen betreft onder verwijzing naar de aantekening bij Hoofdstuk IX.

HOOFDSTUK VIII.

Kala gëmět, als vorst Jayanagara. Çaka 1217 — 1250.

Hem volgde als koning Raden Kala gëmět op, onder den naam Bhațāra Jayanagara.

Çrī Çiwabuddha werd bijgezet te Tumapël, waar het vrije heiligdom den naam Purwapatapan kreeg. Tusschen de oprichting van dat vrije heiligdom en den opstand van Rangga lawe verliepen zeventien jaar.

Rangga lawe verlangde tot *patih* aangesteld te worden, doch dat geschiedde niet, (en) daarom ging hij naar Tuban en stond hij op, vele gezellen verleidende. De Tubanners van den noord lieten zich medeslepen, en volgden Rangga lawe. De namen van hen, die hem volgden, zijn Pañji Marajaya, Jaran waha, Arya Siddhi, Lintang, Tosan, Galațik en Tati; zij stonden met Rangga lawe op. Hij verliet Majhapahit, omdat hij een hooger rang ambieerde. Mahapati wist hem in verdenking te brengen, en gebruikte daarvoor de uiting van Rangga lawe: „Praat

er maar niet verder van, ook in het Pârthayajña ¹⁾ is er een plaats voor lafhartigen". Men vernam te Majhapahit, dat Rangga lawe opgestaan was; Mahapati bracht het aan. Aji Jayanagara hinderde het zeer. Die met Rangga lawe waren opgestaan, kwamen allen om, behalve Galatik, die op bevel van Mahapati weer afviel. De opstand van Rangga lawe had plaats in 1217.

Wiraraja vroeg verlof terug te gaan ²⁾ naar Lamajang tigang juru, immers Raden Wijaya had beloofd Jawa (met hem) te zullen deelen. Hij kreeg het gewest Lamajang, noord en zuid, en de drie *juru*'s. Geruimen tijd had Wiraraja er genot van. Nambi bleef als *apatih* (te Majhapahit); Sora was *démung* en Tipar *tumënggung*. Toenmaals was *tumënggung* minder dan *démung*. Wiraraja kwam niet weer te Majhapahit terug, niet van zins in de achtste (moeson-)maand op audientie te gaan, (zooals dat anders de gewoonte was).

Drie jaren na den opstand van Rangga lawe had de geschiedenis met Sora plaats. Mahapati klaagde Sora aan. Hij werd door Kébo anabrang uit den weg geruimd in 1222.

(Ook) Nambi werd door Mahapati in verdenking gebracht, maar hij liet het niet blijken, dat het tegen hem had; toen hij een goede gelegenheid vond, vroeg (Nambi) verlof Wiraraja (zijn vader) ³⁾, die ziek was, te gaan bezoeken. Çrî Jayanagara vond het goed, maar stond hem niet toe lang weg te blijven, doch Nambi kwam niet terug; hij bleef te Lëmbah, waar hij een *kuṭa* maakte, en een leger formeerde. Wiraraja sterft dan ⁴⁾. Aji Jayanagara was (toen) twaalf jaar ⁵⁾ koning (*prabhu*).

Bergstorting in de Lungge (?) ⁶⁾, in Çaka 1233.

Daarop de gebeurtenis met den *juru* *démung*, twaalf jaar ⁷⁾ na die met Sora.

De dood van den *juru* *démung* had plaats in Çaka 1235.

Daarop (volgde) de gebeurtenis met Gajah biru, in Çaka 1236.

Vervolgens die te Maṇḍana. Aji Jayanagara ging zelf ⁸⁾ mede om de lieden van Maṇḍana tenonder te brengen, in de tweede (moeson-) maand.

Vervolgens trok hij naar het oosten, om Nambi onschadelijk te maken. Men vertelde aan Nambi, dat de *juru* *démung*, de *patih* *ëmban*, *tumënggung* Jaran lëjong en de *mantri* Parakrama (?) ⁹⁾, allen reeds gesneuveld waren. Nambi zeide: „Samara, Dërpana, Tëguh, oom Jaran bangkal, Wirot, Windan, en Jangkung, als men (het westen met het oosten) vergelijkt, dan doen de lieden van het oosten hier niet

1) Een *këkawin*.

2) Te gaan waar hij thuis behoorde, omdat het hem geschonken was, of: vroeg verlof er bezit van te gaan nemen.

3) Zie boven.

4) Hier begint het verhaal hoe lanzer hoe abrupter te worden.

5) Lees *rolas tahun* in pl. van *rong tahun*?

6) Of: bergstorting en de Lungge-episode.

7) Lees *rolas tahun* in pl. van *rong tahun*, ook hier?

8) In 't Jav. *angawaki*.

9) Behoeft geen eigennaam te zijn, en is dat hier vermoedelijk ook niet.

onder; het herstelt zich weer, als het ten onder is gegaan; (en) wie zijn de [26] hartaders van het westen: Jabung terewes, Lëmbu pëtëng, Ikalikalan bang; (goed, maar) ik ben niet bang, al zet men er 10000 (van zulke menschen) vóór mij en achter mij, laat het maar zoo ver komen, ik vecht als te Bubat". De lieden van Majapahit kwamen. Nambi trekt naar het zuiden; Gañding wordt vernield; de *praçasti* wordt ingetrokken; Nambi wordt hardnekkig ¹⁾ nagezet; Darpana, Samara, Wirot, Made, Windan, Jangkung, en Tëguh strijden, met Arya Nambi voorop; de Majapahiters worden op de vlucht geslagen, en kunnen zich niet herstellen. Jabung terewes, Lëmbu pëtëng, Ikalikalan bang vechten met Nambi; hij (?) sneuvelt, (en) alle gezellen van Nambi vallen in den strijd; Rabut buhaya abang wordt vernield; de troepen van het oosten slaan op de vlucht, en Lumajang valt in Çaka 1238 (weer in handen van Majapahit).

De gebeurtenis van Wagal viel samen met die van Maṇḍana.

Drie jaar na de eerste geschiedde die te Lasém. Sëmi werd onder een wilden *kapok*-boom gedood, in Çaka 1240.

Daarop volgde de geschiedenis met Kuṭi ²⁾. Er waren *dharmaputra's* van den vorst, *pangalasan's* aan wie iets veroorloofd was ³⁾, een zevental, Kuṭi, (Sëmi) ⁴⁾, Pangça, Wëdëng, Yuyu, Tañca, (en) Bañak; Kuṭi en Sëmi werden uit den weg geruimd, door Mahapati valschelijk aangeklaagd. Daardoor kwam het aan het licht, dat Mahapati intrigeerde. Hij werd gepakt, en gedood met *celeng's*, ⁵⁾; hij werd schuldig verklaard aan twiststokerij door valsche beschuldigingen. Toen Kuṭi nog niet gedood was, wilde de vorst zelf ⁶⁾ naar Baḍaṇḍër gaan. Hij ging 's nachts weg zonder dat iemand het wist; slechts de Bhayangkara's, die juist de wacht hadden, toen de vorst heenging, gingen met hem, een vijftien man. Gajah mada was toen *bëkël* bij de Bhayangkara's ⁷⁾; het was juist zijne wacht, daarom ging hij mede, toen de vorst wegging. Toen hij eenigen tijd te Baḍaṇḍër was, vroeg een der *pangalasan's* om terug te mogen keeren, maar Gajah mada stond het hem niet toe, omdat er maar weinig volgelingen waren, doch de man stond er op ⁸⁾. Gajah mada stak hem overhoop, in het oog houdende, dat (zoo) iemand

1) In 't Jav. *sinëlësëk*.

2) Hetgeen volgt is in de war, en de vertaling, hier dus in 't bijzonder, slechts met voorzichtigheid te aanvaarden.

3) In 't Jav. *wineh suka*.

4) Er moeten er zeven zijn; het is dus waarschijnlijk dat Sëmi overgeslagen is. Uit het vervolg zou men evenwel opmaken dat Kuṭi, die toch de voornaamste onder deze lieden was, eigenlijk alleen *dharmaputra* was; van daar de interpunctie in den Jav. tekst, die een andere vertaling zou vereischen, hier door de gegevende vervangen, ook om op de moeielijkheid te wijzen.

5) In 't Jav. *mati cinelengceleng*.

6) In 't Jav. *angawakën*.

7) Te lezen *ambëkël ing wong Bhayangkara*.

8) In 't Jav. *polahing kawula angiring akëdik amaksakën mulih*, „(wat) een handelwijze van een dienaar, als er maar weinig volgelingen zijn, om er op te staan terug te mogen keeren” (?).

het wel eens zou kunnen vertellen, dat de *abhatâra* bij den *buyut* van *Badandër* in huis was, en zoo *Kuṭi* dat te weten zou kunnen komen. Na een *pasar*-week vroeg *Gajah mada* (zelf) naar *Majapahit* te mogen gaan. Te *Majapahit* vroeg hem de *amañcanagara* waar de *bhatâra* was; hij vertelde hem, dat deze door de gezellen van *Kuṭi* gedood was. Allen die het vernamen, (bleken daarover) bedroefd te zijn. *Gajah mada* zeide (toen): „Houdt u maar bedaard; gij wilt dus *Kuṭi* niet tot uw heer hebben?” De toegesprokenen antwoorden: „Wat bedoelt gij daarmee, hij is onze heer toch niet”. Toen vertelde *Gajah mada* enkelijk, dat de *abhatâra* te *Badandër* was. *Gajah mada* zocht daarop bescherming ¹⁾ bij de *mantri*'s en zij beloofden *Kuṭi* te doden, (en) *Kuṭi* werd gedood. De *abhatâra* keerde van *Badandër* terug, de *buyut* bleef er achter, en *sub* (?) ²⁾ op den langen duur. Nadat de *bhatâra* teruggekeerd was, werd *Gajah mada* uit zijn betrekking van *bekël* bij de *Bhayangkara*'s ontslagen, twee maanden at hij (nu) *palapa*, en daarop werd hij aangesteld tot *apatih* van *Kahuripan*, wat hij twee jaar was; en toen *Arya Tilam*, de *patih* van *Daha*, stierf, werd hij in diens plaats daar aangesteld; te dier tijde was *Arya Taḍah patih amangkubhumi*; deze ondersteunde het dat *Gajah mada patih* van *Daha* werd.

[27]. *Aji Jayanagara* had twee halve zusters, die hij niet wilde, dat met een ander huwden, daar hij ze zelf wilde nemen. Daarom vermeden de *ksatriya*'s *Majapahit*; die er gezien werd, werd gedood; hij mocht soms een zijner zusters willen hebben. De *ksatriya*'s verstaken zich ³⁾. De huisvrouw van *Tañca* verspreidde het gerucht ⁴⁾, dat de vorst haar kwaad had gedaan. *Tañca* werd daarop door *Gajah mada* in rechten betrokken. Toevallig had *Jayanagara* een *bubuh* (gezwel), waardoor hij verplicht was binnen te blijven. *Tañca* kreeg bevel het (hem) op zijn bed te gaan snijden. Hij sneed er één-tweemaal in zonder gevolg. Hij verzocht den vorst zijn *këmitan* ⁵⁾ af te leggen. Dit deed deze, het naast zijn bed leggende. Nu sneed *Tañca* (nog eens), en het ging goed, maar tevens doorstak hij den vorst, zoodat deze in zijn bed stierf. *Tañca* werd daarop dadelijk door *Gajah mada* van kant gemaakt. Tusschen de geschiedenis met *Kuṭi* en die met *Tañca* liggen negen jaar; (de laatste had plaats) in *Çaka* 1250.

Hij (*Aji Jayanagara*) werd bijgezet te *Kapopongan*, dat de naam *Çrngga-pura* kreeg, in de maand (*Was*)*anta* (?).

Daarna betraden de *ksatriya*'s *Majapahit* weder. *Raden Cakradhara* was de keuze van *Bhreng Kahuripan* bij haar *swayambara*, en werd haar man. *Raden Kuda mërta* huwde met *Bhreng Daha*. *Raden Kuda mërta* stond te *Wëngkër*,

1) In 't Jav. *ayom*.

2) Wat *sub* hier beduiden moet, is mij niet duidelijk; *kasub*, beroemd, is voldoende bekend.

3) In 't Jav. *anglëkëb ahëtëtan*.

4) In 't Jav. *aparungon*.

5) Veiligheidskleed ?

(en is dezelfde als) Bhreng Pramiçwara van Pamotan, die ook Çrî Wijayarajasa heette (?). Een zoon van Raden Cakradhara, Çrî Kërtawardhana, stond te Tumapël.

AANTEKENING.

In de aanteekening bij het vorige hoofdstuk werd aangenomen, dat Kërtarajasa (Raden Wijaya) in 1217 Çaka overleed. Zijn opvolger, Kala gëmët, volgde hem dus in dat jaar op. Alles in het begin van dit hoofdstuk wijst daarop. Bij den opstand van Rangga lawe vindt men, zie bl. 25, reg. 13, gesproken van *runtik siráji Jayanagara*; iets later, reg. 25, staat, als Nambi verlof vraagt om heen te gaan, *Çrî Jayanagara suka*; weer iets later, reg. 31, *mangkat angawaki siráji Jayanagara*, om de lieden van Maṇḍana te verslaan, en ook het verband van het verhaal, dit in zijn geheel genomen, doet het zien. De vermelde of aangeduide jaren bevestigen het almede, dat 1217 Çaka het bedoelde jaar moet zijn geweest. De opstand van Rangga lawe heeft plaats in 1217; het geval met Sora drie jaar later, dus in 1220, doch eerst in 1222, dat daarop volgt, wordt hij gedood; en Wiraraja sterft dan eenige jaren daarna, als Jayanagara reeds 12 jaar (lees *rolas tahun*) koning is, d. i. in 1229, waarop dan weer volgt 1233, 1234, 1235, 1236 enz., eene geregelde opklimming. Maar met dit al staat men voor een eenigszins vreemd feit.

Zooals men zich herinnert, had de expeditie van de Chineezzen, waarover boven reeds gehandeld is, plaats in 1293 A. D., verliet zij Java weer in het einde van Mei van dat jaar, en kwamen daarop de troepen, die naar Malayu waren geweest, terug. Eerst na dien tijd kon Raden Wijaya van de eene der Maleische prinsessen, Dara pëtak, een *bini haji* maken, en het is volmaakt in orde, als de Pararaton, zooals het boek dat doet, zegt, dat hij bij haar eerst een zoon heeft gekregen, na zijne troonsbestijging in 1216 Çaka (1294 A. D.). Die zoon was Kala gëmët, dien wij nu hier, reeds in 1217, vinden als zijn opvolger, nadat Kërtarajasa in dat jaar overleed.

Kala gëmët of Jayanagara was dus hoogstens nog pas een zeer klein kind, toen hij zijn vader opvolgde, en het maakt dan ook een eenigszins vreemden indruk, als men van hem als regeerend vorst, reeds in dien tijd, en nog eenige jaren daarna, gesproken vindt, alsof hij toenmaals reeds zelfbewust was opgetreden.

Toch zoeken men hierin niets tegen de geloofwaardigheid van het boek. Ook hier kan weder gewezen worden op een zekere en opmerkelijke juistheid van de berichten der Pararaton, ook omtrent dezen vorst, terwijl daarbij een zeer merkwaardige tegenhanger van het hier aangetroffene, als kind reeds optreden van een vorst, uit de geschiedenis van Java, zij het dan ook uit lateren tijd en uit een andere gedeelte van het eiland, in herinnering kan worden gebracht.

Voor het eerste is het slechts noodig hier nog een gedeelte uit de oorkonde van 1216 Çaka te citeren (plaat 10*b*, de laatste woorden, en het vervolg), en daarbij even stil te staan.

Men vindt daar: *haywa tan kumaya* (11a) *tnakēn turunyanugraha pāduka* *çrī mahārāja amagēhakēn ri kaswatantranikang sīma ri kudadu, irikang kâla mang-* *haturakēn ta samasanak ri kudadu ri çrī mahārāja pasēk pagēh* ¹⁾, *mâ sū*, 10, *wḍihan* *râjayogyā, rakryan bini haji, mâ, sū*, 8, *kinapatanira, çrī jayanagara, mâ sū*, 4, *mwang* *sang mantri katrini, rakryân mantri hino, mâ sū ma* 4, *rakryân mantri sirikan, mâ* *sū mâ* 4, *rakryan mantri halu, mâ sū ma* 4, *umingsor i paramantri ring pakirakiran,* *sang prânarāja, ma sū mâ* 4, *sang nayapati, mâ sū mâ* 4, *makapramuka sang* *aryyâ wirāja, wineh pasēk, mâ sū* 1 (?) *mâ* 4 *mwang sang wyawahâra [wyâ] w i cche-* *daka, samgēt (tirwan, mâ* 10, *samgēt jamb(i), mâ* 10, *samgēt* (11b) *pamwatan, mâ* *10, pungkwi padlēgan, ma* 10, *mwang râma tpi siring, ri tlasning maweh pasakṣi,* *ri taṇḍa rakryan makabehan, mwang rama tpi siring, somilu ri kasusukanikang* ²⁾ *sīma* *ri kudadu, pinarṇaḥ teka saji sangakudur kadyangganing hayâm, hantiga sasiringnya* *sawidhiwidhânaning man(u)s(u)k sīma ring lagi, ngkane sorning wilâna, munggwî* *[ni]ng pasabhan, mamûjâ ta sang wiku sahopakara ring dikwidik, mangglar bhûtabali,* *mwang yajñâ ring dewatâ, ri huwusning mamûjâ manḍiri ta sang makudur mwang sam-* *gēt ryyayyam tyas, huwus motarasanggha* ³⁾, *makalambi sangke harēp, amukamukan* *bandhana, mandēlan pâda* ⁴⁾, *hinarēpakning mangheyakurug ânak thâni ngkâne sorning* *turumbukan, lumka* (12a) *s tekang makurug mangyutuyut, mantēk guluning hayam* *mamantingakēn hantiga humarēp ring krodhadeça, angutu manapathani, amângmâng* *sumambat ri sang minangmang ring dangu, makaprayojana ri kapratisutaddhanika-* *nanng sīma ri kudadu, tan hananing amungkilmu(ngki)lângruddhamarawaçamari-* *ksirṇakna mne hlēm, tka ri dlâhani dlâha, nihan lingnya enz., d. i. „Zij moeten niet* *af laten te waken voor het afgekomen genadeblijk van Z. M. den koning, bevesti-* *gende den vrijdom van het gebied van Kudadu. Bij die gelegenheid boden de lieden* *van Kudadu Z. M. den koning als pasēk pagēh (men zou thans bukti zeggen), 10* *suwarṇa's en een den koning passend kleed aan; aan de rakryan sēlir (bini haji* *staat er) 8 suwarṇa's; aan Çrī Jayanagara, zijn (of haar) kinapatan, 4 suwarṇa's;* *en aan de 3 mantri's, enz.*

Het trekt hier reeds dadelijk de aandacht, dat bijeen en in de allereerste plaats genoemd worden de vorst, Kērtarajasa, diens *bini haji* en een zekere Jayanagara, dien men onwillekeurig met hen beiden in verband brengt, en in welken men, na kennis genomen te hebben van hetgeen de Pararaton vertelt, dan ook direct den daar genoemden Jayanagara, d. i. Kala gēmēt, den zoon van Kērtarajasa, en Kērtarajasa's *bini haji*, terugvindt.

In hoeverre dit mogelijk is, en of dat werkelijk zoo is, daarvoor geve *kinapatan* den sleutel.

Zooals men reeds weet, is de oorkonde, waaraan ook dit laatste citaat ontleend werd, uit 1216 Çaka = 1294 A. D., en wel uitgereikt op den 11^{en} September

1) Er staat *pasēk pasēk*.

2) Er staat *nitān*.

3) Er staat *motaratasanga*.

4) Er staat *pāna*.

van dat jaar. Voorts is het boven gebleken, dat Dara pětak eerst in Juni 1293 op Java kan zijn gebracht, en eerst daarna door Raden Wijaya gehuwd. Lang had hun huwelijk dus nog niet geduurd, en het zou dus niets vreemds zijn, zoo hier ter plaatse gesproken werd van haar eersten kind, en wel juist van dat, waarvan ook de Pararaton gewaagt *Kinapatan* nu doet zich duidelijk voor als een afleiding van *kapat*; *kapat* is de „vierde”, en als zoodanig zelfs voornamelijk de vierde maand van het jaar; *kinapatan* iets of iemand, waarvoor of voor wien de vierde maand reeds verlopen is, of nog loopt, of, als men er een technischen term in zien wil, bijv. iemand voor wien het offer van de vierde maand reeds verricht is. Zonder twijfel zullen velen hier dadelijk denken aan het bekende offer, dat ook in die maand van de eerste zwangerschap der Javaansche vrouwen wordt gebracht, doch het is geenszins zeker, dat dit juiste is. Men zou hier voor het bijzondere feit staan, dat een kind reeds voor zijn geboorte, en dat vrij lang daarvoor, al een naam zou hebben ontvangen, en beschouwd zou zijn als een belangrijk persoon, en het is daarom waarschijnlijker om vooralsnog er iets anders, in een zelfden trant, in te zien, en wel dat het jongetje reeds vier maanden oud was, en, toen reeds beschouwd als toekomstige troonsopvolger, en dan ook om die reden, deelde in de eerbewijzen den vorst en zijne familie, en den verder genoemden hoogen ambtenaren bij die plechtigheid bewezen. Doch middelerwijl kwam dan toch aan het licht, dat werkelijk omstreeks den tijd, dien de Pararaton daarvoor aangeeft Raden Wijaya, toenmaals reeds Kërtarajasa, uit een *bmi haji*, een zoon geboren was, die, en daarop komt het hier wel aan, ook den naam van Jayanagara heeft gedragen.

Wat het tweede betreft zij de lezer herinnerd aan wat er in Bantën heeft plaats gehad, omstreeks den tijd dat de Hollanders voor het eerst deze gewesten bezochten. Het voorbeeld, hier aan te halen, is dubbel merkwaardig, omdat in het genoemde rijk, onmiddelijk achter elkander, twee kinderen aan de regeering zijn gekomen, het eene volgens het verhaal op negenjarigen leeftijd, en het andere als een pasgeboren zuigeling.

Hieronder volgt in 't kort wat men over de krooning dier beide bedoelde Bantënsche vorsten aantreft in de (grootere) *sajarah* of *babad* Bantën ¹⁾.

1) Over deze *babad* Bantën zie men de noot op bl. 426, in mijn opstel Yogyakarta, in Tijdschr. Ind. T. L. en Vk., XXXVII. Deze *babad* is een hoogst merkwaardig boek. Behalve de bijzonderheden, waarop ik t. a. p. reeds wees, zij hier nog even aangestipt, dat men er de genealogie der vorsten van Mataram, en de opkomst van dat rijk, met eenige eigenaardige afwijkingen, in beschreven vindt op een zelfde wijze als in de Babad tanah Jawi. Daar het boek naar alle waarschijnlijkheid in 1662/63 A. D. geschreven werd, leert men er dus ook uit, dat dat gedeelte van die laatste *babad* toenmaals reeds een vasten vorm had aangenomen, iets wat met het oog op de vraag in welken tijd het eerste gedeelte van de Babad tanah Jawi zijn beslag gekregen heeft, van zeer veel gewicht is. Zoo is ook de beschrijving van het gezantschap naar Mekka, dat voor Bantën den eersten sultanstitel haalt, zeer lezenswaardig, al ware het alleen om de naiviteit, waarmede het verhaal wordt gedaan. De cijfers hier ter aanduiding van de zangen gebruikt, gelden niet voor alle exemplaren, omdat de verdeeling in 't begin van het boek niet in alle exemplaren dezelfde is.

Als *Molana* Yusup gestorven is, volgt hem *Molana* Muhamad op. Deze brengt in niets wat door zijn vader ingesteld was, verandering. Hij bevordert het geloof (den *islam*) zeer, door boeken te laten afschrijven, en dezen tot *wakap* te maken, en gaat in den leer bij Pangeran Kasunyatan, waarbij hij zijn rang van vorst geheel op zij zet, zoodat dit te Surasowan spreekwoordelijk wordt. Ondertusschen bloeit het rijk Bantën zeer.

(XXIII) Nu vraagt Sandisastra aan Sandirasmi ¹⁾ of de *molana* (Muhamad) dan werkelijk indertijd zelf naar Palembang ten strijde was getogen. Deze belooft aan Sandisastra het thuis in de *primbon* na te zien, daar hij zich niet alles even goed herinnert, en 't dan voor te lezen. Hiermede begint hij in den volgenden zang (XXIV), de geschiedenis echter weer iets hooger ophalende.

Toen Yusup, zoo verhaalt hij, — er wordt slechts gesproken van *molana gusti*, — op sterven lag, voerde de *mangkubumi* het opperbewind, en nu hoorde *pangeran* Japara (een jongere broeder van Yusup, die zich te Japara bevond) van handelslieden, dat zijn oudere broeder (de vorst van Bantën) zwaar ziek was. Hij gaat daarom met een groot gewapend gevolg naar Bantën, waar men hem in Pağëbangan een verblijf aanwijst. Spoedig daarop sterft Yusup, zoodat Muhamad, de *pangeran ratu* (de toekomstige troonsopvolger), als een klein kind door zijn vader wordt achtergelaten. Diens voogden waren de *kali* van Surasaji (= Surasowan), *senapati* Pontang, *dipati* Jayanagari, Wadyaji en Wijamanggala; men handelt eenstemmig en alles gaat goed, daar men naar den *patih mangkupraja* (den *mangkubumi*) luistert. Nu stelt echter deze voor *pangeran* Japara tot *ratu* aan te stellen, doch als dit aan den *kali* ter oore komt, informeert deze daarnaar, en het blijkt hem, dat het zoo is. Dadelijk schrijft hij den *mangkubumi* zóó, dat deze begrijpen moet, dat hij er van weet, en tevens denken moet dat ook hij toegeeft. Nu zendt de *mangkubumi* aan *pangeran* Japara een olifant, opdat deze zich dadelijk tot koning zal laten uitroepen. Maar buiten verschenen met *démang* Laksamana ²⁾ en den *mangkubumi*, en reeds tot voor de Darparagi ³⁾ gekomen, die aan de overzijde van een rivier lag, laat de *mangkubumi* hem daar een oogenblik achter, om (tegen zijne verwachting) den *kali*, met den kleinen Mohamad op zijn schoot gezeten, daar reeds te vinden, in gezelschap van de vier andere voogden, en inziende dat er nu niets meer aan te doen is, bericht hij Pangeran Japara dat zijn zoon (d. w. z. zijn neef, Muhamad, de daardoor eigenlijk reeds geïnstalleerde nieuwe vorst) hem verbiedt een stap nader te komen op straffe des doods, en hem beveelt naar Japara terug te keeren, waarvoor drie schepen in gereedheid zijn gebracht. Daarop ontbrandt er een gevecht, waarbij Dë-

1) Sandiraçmi heet in het boek gewoonlijk Sandimaya, en vertelt, als 't ware in korte schetsen, aan Sandisastra de geschiedenis van Bantën.

2) Zijn eerste dienaar.

3) De naam van de *alun-alun* of een gedeelte daarvan; men vond er de *waringin kurung*, en de *dasapton* werden er gehouden.

mang Laksamana sneuvelt, en Pangeran Japara overhaast wegvlucht, scheepgaat, en wegzeilt, waarna de krooning van Muhamad tot *ratu* Surasowan voltooid wordt, terwijl de *kali* de voogdijschap verder aan den *mangkubumi* overdraagt.

Nadat er nu vervolgens verhaald is, dat er een Frankenschip (Pérnggi) op de reede van Bantën gekomen was, en dit was afgeloopen ¹⁾, wordt er verder (XXV) medegedeeld, dat een verwante van den *sultan* van Dëmak, Pangeran mas, een vroom man, die veel van reizen hield ²⁾, te Surasowan komt. Bij hem gaat Bantën's vorst in de leer (*aguguru*). Bij een zekere gelegenheid vraagt deze aan zijnen leermeester, hem op het afloopen van dat schip wijzende, waar hij den heiligen krijg zou kunnen gaan voeren, daar hij dat gaarne zou wenschen te doen. Pangeran mas wijst hem op Palembang ³⁾, waar hij op zijn reizen een *abdan*, Soro, had achtergelaten, dien hij hem schenkt, en die hem daar helpen zal. Muhamad laat een vloot klaar maken, en gaat, hoezeer de *mangkubumi* het hem ook afraadt, er heen, vergezeld van Pangeran mas en den *mangkubumi*, terwijl de *kali* met het bestuur belast wordt. Bij zijn vertrek liet Muhamad eene zijner vrouwen, de *putri adi mulya*, een prinses van Bumi gëhi, vijf maanden zwanger achter ⁴⁾. Men bereikt Palembang, na de *punggawa's* van de Lampung's, Tulangbawang, Putih en Sëmangka, opgeroepen te hebben, om Palembang over land aan te vallen. Men vaart de rivier op. De Palembangers hebben een vierdubbele *benteng* van *tambësu*-hout gemaakt. Daarnaast werpen de Bantëners er een op. Er wordt hevig gevochten, doch onder het gevecht komt de tijd voor het avondgebed (*magrib*). Muhamad laat een sein geven het gevecht te staken; men zal het gebed doen. De vorst is met zijn gevolg op een *papanggungan* geklommen. Niemand durft *imam* te zijn, en daarom is hij 't zelf. Daarna *dikir*'t men. Onderwijl vuren de Palembangers steeds, en vooral op het schip van den vorst, de Indrajaya, op de *papanggungan* mikkende. Een kogel ketst tegen het lansenrek, en wondt den koning en nog een ander. De *mangkubumi* vliegt op hem toe, neemt hem op, en brengt hem in zijn salon, waarna hij zich in de deur daarvan zet. Hij verlaat die plaats niet, maar geeft na drie dagen uit naam van zijn heer bevel huiswaarts te stevenen, terwijl Pangeran mas met de troepen blijven zal. Te Bantën gekomen wordt er bericht naar de wal gezonden. Ondertusschen is de *mangkubumi* steeds op zijn post gebleven. Daar zendt de *kali* de boodschap, dat er een zoon is geboren uit de *putri* van Bumi gëhi. De *mangkubumi* laat hem zeggen, dat hij 't lijk naar de *surambi* van de groote moskee zal brengen, en

1) Men maakte hierbij kanonnen buit, waarvan er een den naam Kalantaka en een ander dien van Urang ayu kreeg. De voorstelling is dat dat afloopen van dat schip een voeren van den heiligen krijg is.

2) Dit is de bekende Pangeran Dëmak, dien de Hollanders bij hun eerste verblijf in Bantën daar aantroffen, de Jonge, Opkomst enz., II, 196.

3) Palembang was dus toenmaals nog niet tot den *islam* overgegaan.

4) Hier is iets weggelaten, over een eveneens zwangere *sëlir*, uit welke later Wangsadipa geboren wordt en door den sultan aan Këntot Dalit was geschonken.

verzoekt hem daar ook het kind te brengen, uitgedoscht met alle rijksinsignien, en zoo wordt dat bij het lijk, als het ware door zijn vader zelf, oogenblikkelijk tot koning uitgeroepen. Voogd over het kind wordt Jayanagara ¹⁾. Het overlijden had plaats (*kang mantuk ing rahmatingsih*) in *prabu lēpas tataning prang* ²⁾. Muhamad was 25 jaar oud, toen hij overleed, en daarvan was hij 16 jaar koning geweest. Na zijnen dood heette hij Pangeran seda ing Palembang. Dit is wat er van bekend is.

Daarop volgt nu in Zang XXVI tot en met XXVIII wat met den naam *pailir* wordt aangeduid.

Eerst wordt er nog iets verhaald van Pangeran Abdullah Kadir ³⁾. Njai Ęmban Rangkung was zijn gouvernante, *amongmong*, de *patih amangkubumi* zorgde voor de bestuurszaken, en de *gusti* kreeg les in het *ngaji* van den *kali*. Toen de prins (*gusti*) wat ouder was geworden, overleed de *mangkubumi*. Dit gaf een groote stoornis en nu kwam het bestuur in handen van Njai gēde Wanagiri. Zoo ging het een tijd goed, tot men haar den raad gaf te huwen, waarbij men het eens was, dat de *dipati mangkubumi* ⁴⁾ hare man moest worden. Nu zorgde ook deze voor den prins. Hij deed dit op een voortreffelijke wijze, nooit liet hij hem alleen, en hij liet hem alle eer geschieden, die hem toekwam, zelfs werden de *sētonan* (*sasapton*) gehouden, waarbij de *mangkubumi* dan 't kind vóór zich op het paard nam. Het schijnt echter dat dit op den duur bij de edelen niet in den smaak viel, daar zoo doende ook aan den *mangkubumi* herhaaldelijk vorstelijke eer bewezen werd. Het kwam tot eene samenzwering, aan het hoofd waarvan *pangeran Manggala* en *pangeran Mandura* stonden, en waarin men ook de *kali* haalt, doch op stuk van zaken verricht men uit medelijden met den jongen prins (die op den *mangkubumi* zeer gesteld was) niets. Ten slotte neemt *dipati Yudanēgara* het op zich den *mangkubumi* te dooden, op voorwaarde dat men hem straks tegen den prins, die zeker verwoed zijn zal in bescherming zal nemen. Hij sticht nu brand in de *kraton*, waardoor de *mangkubumi* alleen naar buiten komt, en daarop afgemaakt wordt, zijn toevlucht eerst nog tot den *kali* genomen hebbende, welke zegt zich, omdat hij een *wong pakir* is, buiten alles te moeten houden. Den jeugdigen prins tracht men te sussen, en men geeft hem toe, dat de schuldige te straffen is. Pangeran Kulon, Pangeran Singaraja, Ratu bagus Kidul en Ratu bagus Prabangsa leggen zich daar niet bij neder. Yudanēgara vlucht tot hen, en bij hen sluiten zich ook nog aan Rangga Loleta, Andamohi Kalang, Diramanggala, Singajaya, Kyai Sabandar, Tumēnggung Anggabaya en Pañji Jayeng,

1) Ook hier is iets weggelaten over die zelfde *sētir*.

2) 1501 (?), wat wezen zou 1581 A. D. Zooals men weet, heeft het feit in 1596 A. D. = 1527 plaats gehad, Veth, Java, II, 271. De strophe luidt in haar geheel: *kang mantuk ing rahmating sih prabu lēpas tataning prang, kang kapanggih ing sastrane kawula darma ninilad, sampun dening kaku lamang, kang titi kang kaduwur, wus raharja jaman ika.*

3) De jeugdige vorst.

4) Er moet dus inmiddels een nieuwe *mangkubumi* gekozen zijn.

tilam, die alle zich naar de lagergelegen land begeeven, *milir* ¹⁾, nl. naar *pasar* Kapalembangan. Alles wat benedenstrooms van de moskee woonde, roept met hen Pangeran Kilen tot vorst (*ratu*) uit. Pangeran Arya pëpatih en Pangeran (Rana)manggala trekken tegen hen uit (XXVII). Nu had Wijamanggala zich bij de opstandelingen, hoewel in de *ilir* wonende, juist niet aangesloten. Hij tracht naar Saruni te ontkomen. Bij Pulo Dadapan wordt hij door Yudanagara achterhaald en gedood, terwijl lieden van Batawi ²⁾ de buit rooven. Dan trekt men tegen Bantën op. (XXVIII) Pangeran Ranamanggala en de jeugdige vorst zien het gevecht van boven de bolwerken aan. De aanval wordt afgeslagen. Daarna komt de *pangeran* van Jakëtra te Surasaji. Hij weet den twist bij te leggen. Alle edelen, die zich niet willen schikken, zal hij naar Sulakërta (= Jakëtra) medenemen. Pangeran Kilen, Pangeran Singaraja en Tubagus Prabangsa volgen hem daarom naar Batawi. Vier jaar blijven zij daar, dan keeren zij naar Bantën terug. De *pailir* had plaats in *tampa-guna-tataning-përang* ³⁾, zoo kwam Bantën tot rust en weer bij.

(XXIX) Eénigen tijd daarna wil men nog eens tegen Palembang optrekken. Het gaat evenwel niet door, omdat de vorst nog zoo jong is. Sumënëpers, die naar Bantën waren komen vluchten, toen Mataram Madura veroverd had, zendt Pangeran Ranamanggala enz., om geen ongenoegen met Mataram te krijgen, weer weg; in Mataram worden zij verbrand. Pangeran Pajajaran, en evenzoo Pangeran Pringgalaya, en hun volk, krijgen echter wel verlofin Bantën te blijven, als zij daar om een zelfde reden hun toevlucht zoeken, daar zij in familierelatie tot het vorstelijke huis stonden. De laatste gaat inwonen bij Dipati Pontang. Enz. ⁴⁾

Beschouwt men hetgeen er uit de regeering van Jayanagara verhaald wordt, opmerkzaam, dan zijn er verschillende zaken op te merken, die het waarschijnlijk maken, dat er met hem een kind op den troon was gekomen. De een voor de ander na, stuk voor stuk, staat men tegen hem op, en het is een tijd van hevige onrust. Toch geldt wel beschouwd het herhaalde verzet niet zijn persoon, maar is het meestal gekeerd tegen Mahapati, die intusschen met vaste hand weet te regeeren, en zich tot 1241 Çaka staande houdt, zie bl. 26, reg. 14.

De eerste opstand, waarvan gewaagd wordt, is die van Rangga lawe, die *patih* had willen worden, doch wien dit niet gelukte. Deze opstand schijnt wel niet de belangrijkste te zijn geweest, maar heeft voor ons een bijzonder belang, omdat hij door den dichter van de Rangga lawe vooral met voorkeur behandeld is, in het geschrift, dat naar dezen held genoemd pleegt te worden, maar ook den

1) Vandaar de naam Pailir.

2) Een reeks namen van opstandelingen is hier overgeslagen; evenzoo de beschrijving van het gevecht, dat volgt, en van inlandsch standpunt belangrijk is. Batawi wordt hier anachronistisch gebruikt.

3) 1530, *wus tinëngëran duk lagya përang pailir tampaguna tataning prang*.

4) Het vervolg handelt over de komst van Koen en de gevolgen daarvan.

titel Pañji Wijayakrama voert 1). Zooals boven, in de inleiding, echter reeds is gezegd, heeft de maker er van de Pararaton veelvuldig niet begrepen. Een der belangrijkste fouten, die hij gemaakt heeft, is dan ook wel, dat hij die opstand laat plaats grijpen onder Kĕrtarajasa, zoodat, hoewel de lectuur van het geschrift om zijne literaire waarde, welke zeer groot is 2), ter lezing kan worden aanbevolen, er toch tevens een waarschuwing bijgevoegd dient te worden, dat het òf niet òf uiterst voorzichtig als bron voor Java's geschiedenis te gebruiken is, iets waarvan na het uitgeven van de Pararaton, waarop het boek berust, wel geen sprake meer wezen zal 3).

In dit hoofdstuk verkrijgt Bañak Wide (= Wirarĕja) hetgeen hem volgens de (oude) afspraak, die hij met Raden Wijaya maakte, van Java toekwam. Onlukkig is het niet uit te maken wat er bedoeld is met de *tigang juru*. Onwillekeurig vraagt men zich af of het onder Wiraraja gekomen gedeelte van Java niet iets moet zijn geweest als overeenkomen zou met het rijk van Balambangan, zoodat men zich dat gewoonlijk, en niet ten onrechte, voorstelt, al zijn de grenzen er van niet altijd dezelfde geweest.

Over de daaropvolgende opstanden kan niets in het bijzonder worden opgemerkt. Die van Kutĭ, — mag men hier, al is dit hier een persoonsnaam, de plaatsnaam Kutĭ van de geincrimieerde oorkonde n°. II mede in verband brengen? — schijnt verreweg de gevaarlijkste te zijn geweest, en moet aan Gajahmada de gelegenheid hebben gegeven meer op den voorgrond te komen. In het vervolg treedt hij steeds meer en meer vooruit. De beroemde naam, dien hij ook nu nog bij de Javanen heeft, was blijkens hetgeen er in de Pararaton van hem verteld wordt, niet onverdiend. Achtereenvolgens fungeert hij onder den vorst van dit hoofdstuk, diens opvolgster, en haren zoon, tot hij in 1290 Çaka, dus op een zeer rijpen leeftijd, door den dood wordt weg gerukt, doch men zie hierover verder bij Hoofdstuk IX en XIII.

Jayanagara, die van zins was zijn beide zusters (halve zusters) te huwen 5), komt om ten gevolge van een derde liefdesgeschiedenis, ten minste als de opvatting in de vertaling van hetgeen er in het Jav. staat, de goede is.

Het laatste gedeelte van dit hoofdstuk zal in de aanteekening bij het volgende, waar opnieuw de juistheid van het door de Pararaton geleverde getoetst kan worden, weer blijken van zeer veel belang te zijn.

Gelet op het wederverschijnen der *ksatriya's* te Majapahit, en de vooraf-

1) Deze titel is ontleend aan Zang VII, str. 152: *kaprĕcitaha pañji Wijayakrama, sĕmpun ingastren malih, denira sang dwijĕ, uni caturacrama, siddhĕngastutyakĕna ring, amangku jawa, sumĕngkeng Majapahit, wastitya tan enucap panĕnggranira, çrĕ mĕrĕja apañji, Wijayamottama, tinĕteng sandĕgara, tkeng pranĕsĕntarering, sami kĕwaca, sira aĕnakrawarti*. De inhoud van de Rangga lawe berust op hetgeen men in de Pararaton aantreft in Hoofdstuk V, VI, VII en het begin van VIII.

2) Het boek staat als zoodanig zeer hoog, maar is veelvuldig zeer zwaar te verstaan.

3) Eene vergelijking zou nog verschillende zaken van het gehalte als het juist in den tekst genoemde aan het licht kunnen brengen.

4) Zie hierbij hetgeen voorkomt in Hoofdstuk X, en de aanteekening daarbij.

gaande mededeeling omtrent de verhouding van Jayanagara tot zijne beide halve zusters, schijnt het meer aanbeveling te verdienen in de Bhreng Kahuripan en de Bhreng Daha, die in dit slot genoemd worden, die twee halve zusters te zien, dan Jayanagara's stiefmoeders, de beide weduwen van Kértajasa, die de dochters van Kértanagara waren, en zoo heetten, vergl. Hoofdstuk VI en VII.

Van de eene, Bhreng Kahuripan, wordt er verhaald, dat zij huwt met Raden Cakradhara, die een zoon had Kértawardhana geheeten, en van de andere, Bhreng Daha, dat zij in het huwelijk treedt met Wijayarajasa, immers Raden Kudamërta, die te Wëngkër stond, is tevens de Prameçwara (d. i. Parameçwara) van Pamotan, die dien naam droeg. Op een andere wijze is de tekst, bl. 27 reg. 15, moeielijk te verstaan, en het zal blijken, dat het juist is.

Tot op bl. 30 reg. 5 is er van geen anderen Prameçwara (of Parameçwara) sprake, en de daargenoemde heet dan nog Hyang Parameçwara (op bl. 31, reg. 8, 10 en 35, evenwel Parameçwara zonder meer), zoodat met Prameçwareng Wëngkër, bl. 28 reg. 35; Prameçwara, bl. 29, reg. 8 (zoo hier te lezen in pl. van Parameçwara), en Prameçwara, den vader van Paduka Çori, bl. 29 reg. 8, één en dezelfde persoon bedoeld is, wiens overlijden in 1310 Çaka op bl. 30 reg. 19 wordt bericht, met de woorden Bhra Prameçwara Pamotan *mokta*. In dit laatste ontmoet men het Pamotan van bl. 27 reg. 16 weer, evenals men het Wëngkër van ibid. reg. 15 reeds weerom vond in het Prameçwareng Wëngkër van bl. 28 reg. 35. Louter toevallig kan het zijn, maar het verdient toch de aandacht, dat behoudens op die ééne plaats, bl. 29 reg. 8, de eerste dezer beide laatste personen (= Raden Kudamërta) steeds aangeduid is met Prameçwara (of Prameçwara), en de tweede met (Hyang) Parameçwara.

HOOFDSTUK IX.

Bhreng Kahuripan. Çaka 1250—?

Bhreng Kahuripan, eene vrouw, werd koning (*prabu*) in Çaka 1253.

Zij had drie kinderen, Bhaçara prabhu, ook geheeten Çrî Hayam wuruk en Raden Tetep; bijnamen van hem waren, als hij *wayang* speelde ¹⁾ *dalang* Tritaraju, tegenover vrouwen (?) ²⁾ *Pagër antimun*, bij de scherts-*wayang* Gagak katawang, als çiwaiet Mpu Janeçwara, als koning bij zijn krooning Çrî Rajasanagara, doch als koning ook Bhra sang hyang Wëkasing sukha; op dezen volgde een meisje, dat met Raden Larang huwde, die Bhreng Matahun heette, kinderen had deze niet; de jongste was Bhreng Pajang, die huwde met Raden Sumana, alias

1) In 't Jav. *anapuk*.

2) In 't Jav. *amadoni*, in C. *amadonani*.

Bhreng Paguhan, een neef van Bhreng Kahuripan, de vrouw van ¹⁾ Bhra Guṇḍal, die te Sajabung werd bijgezet, dat als *dharma* Bajrajinaparimitapura heette.

Daarna had de geschiedenis te Saḍeng plaats. Tadaḥ, de *patih amangkubhumi*, was ziek en kon nu en dan niet op audientie gaan; hij verzocht ²⁾ Hare majesteit hem als *mangkubhumi* te ontslaan ³⁾, wat niet werd aangenomen. Hij keerde daarop naar huis terug, riep Gajah mada, en zij hadden een gesprek in de *pēṇḍapa*. Hij beval Gajah mada *patih* ⁴⁾ te Majhapahit te worden, doch nog geen *mangkubhumi*: „Ik zal u steunen bij alles wat u lastig wezen zal” ⁵⁾. Gajah mada zeide: „Ik wil nu nog geen *patih* worden. Als ik van Saḍeng terug zal zijn, dan wil ik het wel; als het mij vergeven zal zijn, dat ik ongeluk heb gehad, dan zal ik het kunnen doen”. „Goed, mijn jongen, ik zal u steunen in alles wat u moeite geeft of lastig wezen zal”. Toen, toen hij Arya Tadaḥ's belofte hoorde, herleefde Gadjah mada's moed weer. Hij vertrok daarop [28] naar Saḍeng. Den mantri's *araraman*, en ook den *apatih amangkubhumi*, werd wijs gemaakt ⁶⁾, dat Kēmbār het eerst voor Saḍeng had gelegen. De *amangkubhumi* werd boos, hij zond er buiten-mantri's (op uit); er gingen vijf *bēkēl*'s, ieder met vijf man. Zij vonden Kēmbār in het woud dwars ⁷⁾ op een omgevallen boom zitten, als zat hij te paard, en hij sloeg met ⁸⁾ zijn karwats naar hen, die in opdracht hadden op hem te gaan zitten (?) ⁹⁾. De mantri's en de *kaki gusti*, de *apatih amangkubumi*, hadden de opdracht gegeven op hem te gaan zitten (?), omdat hij het eerst de lieden van Saḍeng omcingeld had. Een der gezondenen, die hij in het gezicht wilde slaan, ontkwam achter een boom. Kēmbār zeide: „Ik onderwerp mij niet, ik vecht liever dan dat ik mij aan uwen heer onderwerp”. Zij gingen daarop heen, en berichtten wat Kēmbār gezegd had.

Gajah mada zweeg, omdat men hem voor geweest was, en de lieden van Saḍeng al omcingeld waren (?) ¹⁰⁾.

Tuhan Wuruju was een *dewa putra* van Pamēlėkahan; als deze met zijn zweep klapte, dan hoorde men het overal, en schrikte men er te Majapahit van.

Een korten tijd later kwam Zijne Majesteit (zelf) Saḍeng ten onder brengen. Drie jaren na de gebeurtenis met Tañca had die met Saḍeng plaats, in 1253.

Daarop had er een aardstorting, die van de Bañupiṇḍah, plaats, in 1256.

Van Saḍeng gekomen werd Kēmbār *bēkēl* van de mantri's *araraman*, en

1) Het is geenszins zeker dat de vertaling hier goed, evenmin als dat de opvatting van het vooraf gaande de juiste zou zijn.

2) In 't Jav. *anguswakēn*.

3) In 't Jav. *asaha*, te lezen *asalaha?*

4) Lees *apatih*.

5) In 't Jav. *sadudunira*.

6) In 't Jav. *pinadaya*.

7) In 't Jav. *anganḍulanḍul*.

8) In 't Jav. *anglimbekēn*.

9) In 't Jav. *amalinggiha*.

10) In 't Jav. *tėka winahonan kinēpang wong Saḍeng*.

Gajah mada *angabehi*; Jaran bhaya, Jalu, *děmang* Bucang, Gagak minge, Jėnar en Arya Rahu kregen allen een betrekking; Lėmbu pėtėng werd *tumėnggung*.

Gajah mada, de *apatih amangkubhumi*, wilde geen *palapa* eten ¹⁾: „Als (de) *nusantara* (de archipel?) onderworpen zullen zijn, als Gurun, Seran, Tañjung pura, Haru, Pahang, Dōmpo, Bali, Sunḍa, Palembang en Tumasik onderworpen zullen zijn, dan (eerst) eet ik *palapa*”. De *mantri*'s zaten (toen hij dat zeide, er) allen (bij) op de *paseban*. Kėmbar gaf zijn ongeloof aan ('t succes van) Gajah mada te kennen, hij werd uitgescholden; Bañak smaadde ²⁾ hem ook, al mede zijn ongeloof betuigende, en Jabung Terewes en Lėmbu pėtėng lachtten. Gadjah mada verliet daarop de *paseban*, en vertelde het aan de *bhatāra* van Koripan; hij was verdrietig, dat hij door Arya Taḍah dus gesmaad was (?) ³⁾. Kėmbar had al veel misdaan; Warak werd uit den weg geruimd, en Kėmbar evenzoo.

AANTEKENING.

Was het bij de vorige hoofdstukken mogelijk de juistheid van verschillende bijzonderheden, ook in hun onderling verband, aan te toonen door middel van een belangrijk oud stuk, ook bij dit hoofdstuk, dat de regeering van de eerste vrouwelijke regent onder de Majapahitsche vorsten, de eerste koningin onder de koningen van dat rijk, omvat, staat ons gelukkig iets dergelijks ten dienste. Het stuk dat bedoeld is en hier aangehaald moet worden, is het helaas slechts bij fragmenten voor ons bewaard gebleven opschrift op den beschreven steen no. 38 van het Bataviaasch Genootschap. Voor zoover het hier noodig is, wordt hier daarom zoo dadelijk een gedeelte daarvan medegedeeld, dat, hetgeen van te voren reeds moet worden opgemerkt, ongelukkig ook nog vol gapingen zit. Uit het stuk steen, waarvan het boven- en het onderende verdwenen zijn, is ook nog een hoek over het voorvlak weggeslagen, juist in het gedeelte, dat hier vooral van belang is.

Voor het stuk hier echter gegeven wordt, dient de lezer nog even gewezen te worden op het einde van het vorige hoofdstuk. Wat daar te vinden is, dient men er bij in het oog te houden, de reden dan ook, dat in het slot van de aan-teekening bij dat hoofdstuk, de daar aangetroffen bijzonderheden reeds opzettelijk werden gereleveerd. Verder zij er de aandacht op gevestigd, dat in het begin van dit hoofdstuk wordt medegedeeld wie de kinderen waren van de Bhreng Kahuripan, die in 1250 Çaka aan de regeering kwam; daaronder vindt men in de eerste plaats genoemd Hayam Wuruk, ook met diens *bhiṣeka* Rajasanagara ⁴⁾.

1) Vgl. boven bladz. [26].

2) In 't Jav. *amukuh*; de vertaling is geheel op de gis.

3) In 't Jav. *kataḍahan kabuluhan*; ook hier is het verband weer meer door onduidelijk.

4) Wat dezen naam betreft zie men ook bij het volgende hoofdstuk.

Het begin van het genoemde fragment-opschrift luidt als volgt:

na, tularāci, irika diwaçanyājñā pāduka çrī mahārāja çrī w(i)ṣṇuwa (r)ddha.
garamahārājadohitra, çrī kṛtarājasajawarddhanamahārājaputrikā, ma. nindi-
tajagadiçwarā, sakalayawamaṇḍalabalyādiparadwippekacchātra, atiçayadharmmajñāna
. yyāçeçakṣa
tribhuwanottunggadewī jayawiṣṇuwarddhanīnāmarājabhīṣekā, çrī bhatāra kṛtawarddha-
namahār. sahararata, mwang ājñā çrī mahālakṣmyawatāra, dahanagaryyadhīṣṭi-
tānantawikramott āraruparṭtādi . . . mā . ikā, sajjanahrdayakumuda-
çaçangkasadrçā, dyah wiyat, çrī wināmarājabhīṣekā, bha-
tāra çrī wijayarāja(sa)mahārājabarttasahitā, iniring denyājñā. mara, ajan-
maçuddhabhuwaneçwara, jiwanaarājyapratīṣṭita, dyah hayam wuruk, bhatāra çrī rā
. āmarājabhīṣekā, makamanggalayājñā bhatāra kṛtarājasapatni, buddha-
marggānusari tina ntri katrīṇi rake mantri hino, ri kahuripan, dyah soṇ-
der, rake mantri sirikan dya. çeçwara, rake mantri halu, dyah ipoh, nadabitai
katrīṇi kapwa suçilasurūpa, umi . . . i taṇḍa rakryan makabehan, sang wrddhaman-
tri, sang āryyadewarāja, pw aditya, sang āryya dhirarāja, . . . nārāyana, rake mapatih
ring majhapahit, pu gajah mada, rake mapatih ring kahuripan, pu . . . , rake dmang,
pw ālus, rake kanuruhan, pu bajil, rake rangga, pu ba . . , mang . ri . , ra . . mingg . ,
pu lmbu nala, dharmmādhyakṣa ring , (op den kara)ṇa (dag ?), en onder
 de Weegschaal 1), op dien dag is er een bevel gegeven door Hare doorluchtige
 Majesteit de koningin, de van Z. M. W(i)ṣṇuwarddhana, de kleindochter
 van gara, de dochter van Z. M. Kṛtarājasa Jayawarddhana, de
 makellooze wereldheerscheres., die onder één *payung* heel het land Yawa, Bali en
 vele andere eilanden houdt, de in de kennis van wat recht en plicht is zeer
 , de overschot vernielende, , , de hoog ver-
 heven koningin der drie werelden, die tot koningin werd gezalfd onder den naam
 Jayawiṣṇuwarddhanī, en tot Z. M. Heer Kṛtawarddhana (in eene betrekking staat)
 als tot haren , (?), alsmede door Hare Majesteit de menschwering
 van de groote Lakṣmi, die gesteld is over het rijk Daha, de hoog verheven ein-
 deloos machtige (vorstin), , (?), die vergele-
 ken worden kan met de maan der harteblomen der rechtschapenen, *dyah Wiyat*,
 Hare Majesteit, die tot koningin gezalfd is onder den naam wi,
 en met Z. M. Wijayarāja(sa) in het huwelijk vereenigd is, welke beide bevelen
 gepaard gingen (met een derde, van een persoon van een iets minderen zang)
 nl. van , den heerscher der bovennatuurlijke reine wereld, die over het rijk
 Jiwana staat, *dyah Hayam Wuruk*, als koning gezalfd onder den naam Heer Z. M.
 Râ , doch voorafgegaan waren door een bevel van Mevrouw de gemalin
 van Kṛtarājasa, een volgster van de leer van Buddha, alle welke bevelen eerbiedig
 aanvaard werden door de drie *mantri's*, *rake mantri hino*, van Kahuripan *dyah Soṇ-*
der, *rake mantri sirikan dyah çeçwara, rake mantri halu dyah Ipoh*,

1) Vermoedelijk dus in October.

drie (?), die allen even schoon en deugdzaam zijn, en van hen kwamen tot de *rakryan* ambtenaren, den oudsten mantri, Arya Dewarâja, *pu* Aditya, Arya Adhirâja, *pu* Narayana, *rake* de *patih* van Majapahit, *pu* Gajah mada, *rake* de *patih* van Kahuripan, *pu* . . . , *rake* de *démang*, *pu* Alus, *rake* de *kanuruhan*, *pu* Bajil, *rake* de *rangga pu* Ba . . . , enz.

Vier, van verschillende personen afkomstige, bevelen worden er genoemd, drie van drie dames, van ieder één, en een van een mannelijk persoon. Die dames zijn, zooals men ziet, de over Java, in een zekeren tijd, regeerende vorstin, een regentes over Daha en eene gemalin van Kërtarajasa, terwijl de prins, die genoemd wordt, regent heet van Jiwana ¹⁾.

Gaat men in het bijzonder na wat van ieder dezer personen wordt gezegd, dan verkrijgt men het navolgende.

De regeerende vorstin, Jayawişnuwardhanî geheeten, een naam die in de Pararaton niet voorkomt, was een dochter van Krtarâjasa Jayawardhana, d. i. de vorige vorst, voorts was zij een kleindochter (*dohitra*) van een vorst wiens naam op *ogara* eindigde, en nog iets anders van een vorst wiens naam zonder twijfel Wişnuwardhana was. De laatste naam is die van Rangga wuni als *ratu*, 1172 — 1194 Çaka. Rangga wuni was de vader van Kërtanagara, en met een of beide dochters van deze, zie de oorkonde van 1216, was Raden Wijaya = Kërtarajasa gehuwd. De eerste gaping in het stuk moet dus iets bevat hebben, waarin deze verhoudingen werden aangegeven, nl. in 't Hollandsch: Wişnuwardhana's achterkleindochter, Kërtanagara's kleindochter, enz. En aangezien hare moeder, als zijnde een dochter van Kërtanagara, niet was de Maleische prinses Dara pëtak, was de in het opschrift aangetroffen vorstin inderdaad een der beide halfzusters van Jayanagara. Ook is duidelijk welke. Zij was iemand die in een betrekking stond tot Kërtawardhana, en kan dus niemand anders geweest zijn dan de Bhreng Kahuripan, die volgens de Pararaton in 1250 *prabu* werd, en dus hier opnieuw, en van een andere zijde, blijkt niet te zijn geweest de weduwe van Kërtarajasa, Kërtanagara's dochter, die dien naam ook droeg, maar zijne dochter zie bl. 24, reg. 37.

De tweede dame, die genoemd is, staat over Daha en zou dus Bhreng Daha kunnen wezen. Ook de naam van haren gemaal wordt genoemd, Wijayaraja (sa), dat is Pramiçwara ring Pamotan, d. i. Raden Kudamërta, d. i. ook in de Pararaton de gemaal van die Bhreng Daha, welke in één adem te noemen is met de Bhreng Kahuripan, die ons dit opschrift deed weten, dat Jayawişnuwardhanî heette, dus de tweede halve zuster van Jayanagara, en weer niet zijn stiefmoeder van dien naam.

De derde vrouwelijke persoon heet slechts de gemalin van Kërtarajasa. Daar het niet wel te denken is, dat, zoo deze dame de moeder was van een der

1) Daar Jiwana hier naast Kahuripan voorkomt, veronderstelde ik indertijd, dat er Juwana mede bedoeld zou zijn, Maandschrift voor de huiselijke opvoeding en het schoolwezen in Nederlandsch-Indië, I, 492; dit blijft nog mogelijk, doch op zich zelf zou het ook een vertaling van Kahuripan kunnen wezen.

beide voorafgaande vorstinnen, dit er niet bij vermeld zou zijn, te meer daar althans de moeder van Jayawiṣṇuwardhani een dochter van Kĕrtanagara was, zoo ligt het voor de hand er de ons reeds bekende *bini haji* in te zien, die de moeder was van den voorafgaanden vorst Jayanagara, den halfbroeder van de thans regeerende vorstin.

En ten vierde, is het na het voorafgaande duidelijk, dat de gaping in het gedeelte, waarin men Hayam wuruk's naam aantreft, aangevuld moet worden tot *bhaṭāra crī rā(jasanagaran)āmarājābhīṣeka*.

Trouwens nauwkeurig toegezien vertelt ook de oorkonde, dat deze vier personen tot elkander in een familierelatie staan, als door de Pararaton is aangegeven.

De twee eerste dames toch komen er voor als hadden zij gelijke rechten, en als waren zij gelijkgradig (zusters), zij geven beiden onafhankelijk van elkander tegelijkertijd het bevel; Rajasanagara (Hayam wuruk) bekleedt een mindere plaats, en staat dus met hen niet op een zelfde lijn, maar lager, en kan dus ook van een jonger geslacht zijn (*iniring*), terwijl aan de derde dame, hoewel in de laatste plaats genoemd, toch door de regeerende vorstin de noodige eerbied wordt bewezen (*nakamanggalya*), omdat zij zooveel ouder, haar stiefmoeder, is.

Met de gegevens door de Pararaton hier en in het volgende hoofdstuk ons aan de hand gedaan, en deze in verband gebracht met hetgeen het bekende opschrift op het Mañjuçrī-beeld aan het licht bracht¹⁾, is het thans niet meer moeilijk den tijd, waaruit het aangehaalde opschrift dagteekent iets nader te bepalen²⁾. De beide grenzen waartusschen het valt, kunnen nu veel nader worden aangegeven, en als men, wat na al het voorafgaande wel door niemand meer

1) Het opschrift op het Mañjuçrī-beeld, dat Dr. Verbeek in zijne Oudheden van Java, onder no. 563, bl. 275, gist dat van Panataran afkomstig zou zijn, werd behandeld door Friederich, in Zeitschrift der D. M. G., XVIII, bl. 494 en door Prof. Kern in Not. B. G. XVIII (1880), bl. 106 en volgg. De door den laatste gegeven vertaling luidt: „De oppervorst uit Arya-stam heeft (het beeld van) Mañjuçrī en règle opgericht in het jaar vijf-zes-twee-eeen (d. i. 1265 Çaka) tot vermeerdering van de *dharma* (wet en geloof in Buddh. zin) in den Jinālaya (of in Jinālaya)”; en „Ook heeft hij Adityawarman, in 't rijk beheerd door H. M. de opperkoningin, (hij) uit haar geslacht afstammende, met zuiveren zin (d. i. vroom), (begaafd) met uitstekende eigenschappen, zeer voornaam staatsdienaar, op Javaanschen bodem in de stad van den Buddha-tempel, een wonderlijk schoonen tempel gebouwd, met het doel om zijne ouders en verwanten uit het ondermaansch bestaan (d. i. uit de kwalen dezer wereld) te voeren tot de vreugde van het Nirwāna”, „in het Çaka jaar 1265”. Dit opschrift is door Prof. Kern in verband gebracht met die van Batu beragung en van Pagar ruyung. Te zamen leeren zij dat er in dien tijd in het Manangkabau'sche een Javaansche vorst heerschte van dien naam en verwant aan het Majapahitsche vorstenhuis. Over deze laatste opschriften, zie men Friederich's Over inscriptien van Java en Sumatra voor het eerst ontcijferd, Verh. Bat. Gen. (1857), maar vooral Kern en Cohen Stuart in Bijdr. T. L. en Vk. v. N. I., 3e volgr. VII, 289; VIII, 16; en 4e volgr. I, 159. Het „beheerd door H. M. de opperkoningin” luidt in 't Mañjuçrī-opschrift *crīwararājapatnīwijite[ḥ]*; dit zou ook vertaald kunnen worden „veroverd door de gemalin van Z. M. den oppervorst”, hetgeen een anderen indruk geeft. In de opvatting sluit ik mij bij Prof. Kern aan.

2) Dit met het oog op hetgeen er reeds gezegd werd in Groeneveldt's Catalogus, bl. 386.

als iets ondoordachts of onvoorzichtigs zal worden beschouwd, daarbij ook rekening houdt met bijzonderheden door de Pararaton verteld, dan kan dit zelfs tusschen vrij enge grenzen geschieden.

Hoewel het uit de Pararaton niet blijkt, wanneer de opvolger van deze vorstin, die zelf in 1250 Çaka aan het bewind kwam, in hare plaats de regeering aanvaardde, is het toch uit het volgende hoofdstuk duidelijk, dat hij in 1279 Çaka reeds koning was. Ook schijnt men te mogen besluiten dat Bali, dat in het opschrift genoemd wordt als een onderhoorigheid van Java, in 1256 Çaka, zie bl. 28, reg. 16, zulks nog niet was. Eerst na de vermelding van het in dat jaar plaats hebbende feit spreekt de Pararaton van de door Gajah mada afgelegde gelofte Gurun, Seran, Tañjungpura, Haru, Pahang, Dampo, Bali, Sunða, Palembang en Tumasik te zullen onderwerpen. Hiervoor moet toch weer eenige tijd verlopen zijn, ook al zou het Bali alleen betreffen, en zoo blijkt het dat ook dit opschrift, afkomstig van dezelfde vorstin, als op het Mañjuçrî-beeld, doch daar niet met name vermeld, ook uit ongeveer denzelfden tijd, Çaka 1265, moet dagteekenen¹⁾.

Waar het Sadeng, waarvan de tekst spreekt, gezocht moet worden, blijkt niet. Mogelijk is het, dat de plaats thans zelfs niet meer bestaat. Daar alles in de Pararaton op oost-Java schijnt te spelen, zou men er het Sadeng in de residentie Pasuruhan, district Rĕjasa, of wellicht nog liever de Sadeng, in de residentie Bĕsuki, district Pugĕr, voor in aanmerking kunnen brengen. Er dient daarbij gewezen te worden op het feit, dat in de omgeving van dien berg restanten van bouwwerken zijn gevonden, men denke slechts aan Tjañdi Kĕdaton, Kuća Bara, Kuća Kĕdawung, Kuća Krajingan, Cora manis, Poñtang, en Kuća Blater, zie Verbeek Oudheden van Java, n°. 647, 648, 649, 653, 654, 652 en 651 (bl. 321 en 322), op twee waarvan de jaarcijfers 1260 en 1292 Çaka (Poñtang en Tjañdi Kĕdaton) zijn aangetroffen, die van het jaar der Pasadeng, 1253 Çaka, niet zoo heel veel verschillen. Deze jaarcijfers wijzen het uit, dat althans eenige dier bouwwerken, welken gedeeltelijk van jongere dagteekening kunnen zijn, uit de tweede helft der 13^e Çaka-eeuw dagteekenen, en dat in het zuidwestelijk en zuidelijk gedeelte van de residentie Bĕsuki in dien tijd iets meer te doen moet zijn geweest, dan bijv. in vroegere dagen daar het geval was. Het kleinste dezer jaartallen valt in de regeering van Jayawiṣṇuwardhanî, en, hoewel men zich daarmee waagt op het gebied van zuiver gissen, want hier weet men, met de toegankelijke gegevens, goed gezien, toch eigenlijk niets positief, onwillekeurig is men geneigd om tusschen het genoemde eenig verband te ontdekken, zelfs waar de Pararaton leert, dat de Pasadeng gunstig voor Majapahit afliep, doordat de *sinuhun* (vermoedelijk de gemalin van de vorstin, Cakradhara) Sadeng ten onder bracht, bl. 28, reg. 14²⁾.

1) Dat Sunða, Dampo en Palembang in den tijd, dat de belofte van Gajah mada door hem volgens de Pararaton geuit werd, inderdaad nog niet veroverd waren, zal beneden nader blijken, zie de aanteekening bij Hoofdstuk X.

2) Voor Kuća Kĕdawung in verband met het latere rijk van Balambangan, zie men het Verslag over

De zoeven reeds gereleveerde gelofte van Gajah mada doet ons weten, dat op dat oogenblik de er in opgesomde landen nog niet door Majapahit ten onder waren gebracht. De tijdsomstandigheden, zooals zij in het voorafgaande geschetst werden, hadden de gelegenheid daartoe benomen, en van een herwinnen van verloren terrein wordt in den tekst niet gesproken, want van een opstand tegen den suzerain wordt niet gewaagd, wat toch zeker wel gebeurd zou zijn, als er een zoo omvangrijke opstand had plaats gehad, dat te gelijkertijd al die genoemde gewesten in verzet zouden zijn geweest.

Slechts enkelen der namen zijn bepaald onduidelijk. Seran, Haru, Pahang, Dampo, Bali, Sunda en Palembang geven geen moeite; ook Gurun doet dat vermoedelijk niet.

Met Haru wordt bedoeld het oude rijk van dien naam op Sumatra's oostkust, aan den mond van de Rokan ¹⁾. Pahang ligt op de oostkust van het schiereiland van Malaka, en met Dampo wordt men verplaatst naar Sumbawa ²⁾. Bali, Sunda en Palembang zijn te bekend dan dat het noodig is er bij stil te staan, en zulks is ook met Seran, het eiland (Ceram) in de Molukken, het geval, in de nabijheid waarvan men vermoedelijk het Gurun heeft te zoeken in de Goram-eilanden, welker inlandsche naam in werkelijkheid Gorong is ³⁾.

Zoo resten slechts Tañjung pura en Tumasik, die men, zooals het verband doet zien, ook buiten Java te zoeken heeft, maar niet geïdentificeerd konden worden.

Veelvuldig komt de laatste naam voor in oudere Javaansche en in de Maleische Pañji-verhalen. Wat bedoeld is, en waar men het rijk of de plaats van dien naam te zoeken heeft, kan slechts gegist wordt. Nergens werd hij door mij nog zoo aangetroffen, dat de tekst een voldoende vingerwijzing gaf. Hier zij het vermoeden uitgesproken, dat er wellicht de inlandsche naam (Tumasik van *tasik*) in terug te vinden is van het oude Samudra op Sumatra's oostkust; de laatste naam toch, die later op het geheele eiland (Samudra, Samatra, Sumatra) overging, zou de fraaiere, de versanskritiseerde benaming van de plaats kunnen zijn, daar *samudra* gelijk is aan *tasik*. Toch dient daarnevens nog op iets anders gewezen te worden, en wel op het feit, dat in de Silalatassalatin ⁴⁾, in Hoofdstuk III, verhaald wordt dat Sang

een babad Balambangan, in Tijdschr. Ind. T. L. en Vk., XXXVII, 333 noot 4; terwijl hier tevens nog eens verwezen wordt naar de Babad Bandawasa, zang XIV, in Not. Bat. Gen. XXXI (1893), bijlage VIII.

1) Zie de aanteekening in het Aardr. en stat. wdb. van Ned. Indie, artikel Sumatra, bl. 718, waar er aan herinnerd wordt, dat men den naam nog aantreft op de kaart van Valentijn.

2) Over Hindu-oudheden gevonden op het eiland Sumbawa, zie men Tijdschr. Ind. T. L. en Vk., X, 374 en XI, 157.

3) Zie Riedel, De sluik- en kroesharige rassen tusschen Celebes en Papua, Hoofdstuk IX.

4) Dat is de bekende Sjaharah Malayu, uitgegeven te Singapore in 1830 (?); een herdruk, bezorgd door den Heer Klinkert, verscheen te Leiden in 1884; inmiddels gaf in 1856 (?; zie Aardr. en Stat. Wdb. van N. I., deel III, bl. 784) Dulaurier nog een nieuwe uitgave van het begin, met varianten, in zijn Collection des principales chroniques Malayes; vertaald werd de tekst, zoover als hij uitgegeven is, door Leyden,

Nila utama, als hij op Bintan gehuwd en achtergebleven is, op een zekeren tijd zin krijgt Tañjung bĕmban te gaan bezoeken en daar gekomen, op een grooten steen geklommen, aan den overkant een schoon wit strand ziet, hetwelk men hem inlicht, dat de kust is van het uitgestrekte *نماسك*. De schoonheid van het landschap trekt hem zoo aan, dat hij er zich met zijn gevolg dadelijk heen begeeft, wat niet zonder ongelukken gebeurt, zoodat Nila utama zelfs zijn diadeem aan de zee moet prijsgeven, maar geland vestigt hij er zich dadelijk voor goed, de streek den naam Singhapura gevende.

Ook Tañjung pura is zeer moeielijk te localiseeren, en wel om dezelfde reden. Wel doet hier het noemen van Tañjung pura naast Haru, aan Sumatra's oostkust denken, waar men een plaats van dien naam benoorden Deli vindt, maar omgekeerd dwingt een gedeelte van Hoofdstuk II der zelfde Maleische kroniek, als waarnaar zoeven reeds verwezen werd, ons het elders te zoeken, daar het daar voorkomende (en dus beroemde) Tañjung pura zuidelijk van Palembang moet hebben gelegen, tusschen Palembang en een zeker gedeelte van Java (er wordt van Majapahit gesproken), en van Palembang uit slechts over zee te bereiken was ¹⁾. Het Tañjung pura in Palembang zelf kan hiermede niet bedoeld zijn, en evenmin, naar het schijnt, dat, hetwelk men vindt in Lais (Benkoelen), doch ook tusschen het op Borneo (in Matan, Westkust) en op Java (in Krawang) gelegene is het moeielijk een bepaalde keus te doen, daar eensdeels voor het eerste pleiten zou, dat het een Maleisch staatje zou vertegenwoordigen, maar naar het tweede de opgegeven koers (*sĕlatan*, zuid) weer wijst ²⁾.

Onder de voorkomende namen, die schijnen te verhalen, dat noch de oostkust van Sumatra of de streken, die men in de nabijheid daarvan aantreft (Tumasik (?), Haru, Palembang, Pahang op het schiereiland, Tañjung pura (?)), noch het oostelijk gedeelte van den Archipel (Bali, Dampo, Gurun, Seran) op dat oogenblik onder Majapahit's opperbewind gebracht was, mist men den naam Malayu, waarheen, zooals Hoofdstuk V vertelde, reeds in 1197 Çaka eene expeditie was uitgezonden, die eerst in 1215 Çaka van daar terugkeerde, zie het einde van Hoofd-

na wiens dood Raffles in 1821 die vertaling in 't licht gaf; en aanteekeningen op deze vertaling, die hier en daar gewijzigd, niet verbeterd werd, leverde Braddell in 't Journal of the Indian Archipelago, Vol. V en VI (1851 en 1852); voorts zie men over 't boek ook nog Roorda van Eysinga's Ontwikkeling van het Maleische werk *سلاطة السلاطين* enz. in Tijdschr. van Ned Ind., 1843, 6e Jg., III, bl. 244.

1) *Satĕlah kaluwar dari kuwala Palembang labu bĕrlayar mĕnuju sĕlatan ĕnam hari ĕnam malam jatuh ka Tañjung pura maka raja Tañjung pura pon kaluwar mĕngalaw²kan bagenda dĕngan sarba kabĕsaran dan kamuliyaaan dibawaña masok ka nagĕri didudukkanña, diyatas singgasana karajaan dihormatiña dĕngan sapĕrtiña, satĕlah kadĕngaran ka Majapahit bahuwa raja turun dari bukit Sĕgantung itu ada di-Tañjung pura maka batara Majapahit pon bĕrangkat hĕndak bĕrtĕmu dĕngan sang Sapurba (سڤرب).*

2) In de Hang Tuwah maakt men de reis van Malaka naar Majapahit steeds over Palembang, Ja yakĕtra en Tuban, en omgekeerd. Toch is het zeer de vraag of men hieruit iets in het voordeel van het Tañjung pura in Krawang mag afleiden, want omgekeerd zou de traditie van den oorsprong van het vorstenhuis van Sukadana, uit het Majapahitsche, weer eerder naar Borneo's westkust wijzen.

stuk VI, en zooals men vermoeden moet, niet geheel onverrichter zake. In het integendeel zou men dien naam ook hier verwacht hebben, waar hij nu niet voorkomt. Reeds om die reden voelt men zich geneigd de streek, die in het bijzonder den naam Malayu zou hebben gedragen, ook elders op te sporen, dan daar waar men hem met de ons bekende gegevens het eerst zou zoeken, d. w. z. niet op de oostkust van Sumatra of in den daar dichtbij gelegen eilandenwereld, of op het schiereiland, maar op de westkust van het eiland. Daartoe bestaat ook van een andere zijde eene gegronde aanleiding, want het bleek, zooals boven reeds in herinnering moest worden gebracht, dat op de westkust, in de Měnangkabau'sche landen, omstreeks het jaar 1265 Çaka een vorst regeerde, die aan de Majapahitsche *prabhu istri* I verwant was, en Adityawarmadewa heette ¹⁾. Toch stuit men ook hier weder op bezwaren, en van de weinige gegevens, die ter beschikking zijn, mag er geen veronachtzaamd of verwaarloosd worden.

Zooals bekend is leveren ook de Maleische kronieken nog het een ander over Majapahit's veroveringen. Ten dien opzichte dient er vooral gelet te worden op de *حكاية راج فاسي* en de *سلطنة السلاطين*, de kroniek van Pasay ²⁾ en de *Sajarah Mělayu* ³⁾.

In het eerste boek wordt vrij uitvoerig en zeer geregeld over Majapahit's veroveringen gesproken. De schrijver komt er toe, doordat hij de verovering, en zoo den val, van Pasay door de lieden van Majapahit te verhalen heeft. Als de aanleiding daartoe wordt het volgende opgegeven. Als Marah Silu Samudra gesticht heeft, sticht hij, na de geboorte van zijn zoon Malik-al-Thahir, ook Pasay, waar die zoon koning wordt, zijn vader intusschen later ook te Samudra opvol-

1) Wellicht wijst ook de naam der princessen, die uit Malayu kwamen, met hun Dara, op die streek, zie boven bij Hoofdstuk VI.

2) De Hikayat radja-radja Pasay werd naar een handschrift uit de Rafflesverzameling in 1848 uitgegeven door Dulaurier in zijn *Collection des principales chroniques Malayes*.

3) De overige mij bekenden, de Hikayat raja Bañjar dan raja Kotaringin, de Salasilah raja Sambas, en de Salasilah Kutay, gaven niets van belang. Voor de eerste zij men verwezen naar de aantekening op Hoofdstuk I, waar de passage die in aanmerking zou kunnen worden gebracht, in haar geheel werd overgenomen; men vindt er zelfs gesproken van Aceh, en de schrijver is zeer anachronistisch. In de Kroniek van Sambas, waarover men zie Netscher in *Tijdschr. Ind. T. L. en Vk.*, I, bl. 1, vindt men slechts: *Katurunan yang akan jadi raja bésar-bésar didalam silsalah ini yaitu asalna daripada sang ratu Majapahit, maka adapon sang ratu Majapahit itu bėranakkan Brawijaya, maka itulah yang pėrgi kanėgėri Sukadana (سكودانا) duduk di Banuwa lama maka iyalah yang mėndjadi raja disitu, maka iya bėranakkan raja Porong (فورونغ)*, enz., wat niets van beteekenis bevat voor hetgeen hier in den tekst voorkomt, doch van gewicht is met het oog op hetgeen men vindt in de *Jaran sari Jaran purnama*, zie *Not. B. G.*, XXXI (1893), bl. 44, en vgl. ook Veth, *Borneo's wester-afdeeling*, I, 186 volg. De Salasilah Kutay is een boek van zeer jonge dagteekening, althans in 't exemplaar van den Heer Tromp, dat mij door Dr. Snouck ten gebruike werd afgestaan. Het Javaansch dat er in voorkomt, is dat van den jongsten tijd. De lange pericopen, die daar ook Majapahit ten tooneele brengen, leveren niets dat hier een opzettelijke vermelding zou verdienen. Over deze Salasilah zie men Tromp in *Bijdr. T. L. en Vk. van N. I.*, 5e Volgr., III, bl. 1, en Snouck, *ibid.* bl. 109.

gende ¹⁾. Van de zonen van deze, Malik-al-Mahmud en Malik-al-Mansur, draagt de eerste de regeering over aan Ahmad, zijn zoon, als hij zijn broeder Malik-al-Mansur onttroond en verbannen heeft, en deze Ahmad nu doodt dan later zijne beide zoons, Sibrahim bapa en Abdaljalil, den laatste, omdat eene prinses van Majapahit op hem verliefd geworden was, en hij haar hem misgunde ²⁾. De prinses, die eerst niet had willen huwen, had overal portretten van de schoone prinsen laten maken, en op het zien van dat van Abdaljalil, deze dadelijk uitverkoren. Op haar aandringen had de vorst van Majapahi ³⁾ haar laten gaan, om hem te gaan huwen, maar het doel van hare reis ten naastebij bereikt hebbende, verneemt zij, dat hare geliefde door zijn vader is gedood, en verdrinkt zij zich met heel het schip, waarop zij zich bevond. De vloot, die haar begeleidde, keert naar Majapahit terug; dadelijk wordt daar tot een expeditie besloten, die, hoewel na een hevigen strijd, Pasay inneemt en vernielt (bl. 95). Daarna verhaalt de kroniek verder, dat de troepen op de terugtocht Jambi en Palembang aandoen, en dat deze gewesten zich goedschiks onderwerpen (bl. 96), en vervolgens (bl. 98), dat de vorst van Majapahit besluit tot een veldtocht tegen het gebied van den koning van Hujung tanah (راج هوجن تانه) ⁴⁾. Ook deze tocht wordt met een gunstig resultaat bekroond, daar de onderhoorigheden zich allen onderwerpen: Timbalan, Sia(n)tan, Jëmaja, Bunguran, Sërasan, Subi, Pulaw laut, Tiyoman, Pulaw tinggi, Pëmanggilan, Karimata, Bëlitung, Bangka, Lingga, Riyaw, Bintan en Bulang ⁵⁾. Dit behaalde succes had de gezondenen blijkbaar geprikkeld. Nadat men zoover gekomen was, begaf men zich naar het vasteland (*tanah darat*, Borneo), en onderwierp daar Sambas, Mëmpawah, Sukadana, waarop men verder trok naar Kutawaringin, naar Bañjar masin, naar Pasir, naar Kutay en naar Bëraw, welke staten zich allen al evenzeer onderwierpen, en ten gevolge waarvan een twee jaar (موسم اثنين) later die zelfde vloot ook nog veroveringen in het oosten van den archipel ging maken, en Bandan, Seran en Larantuka onderwierp, om op den terugreis ook Bima, Sumbawa, Selaparang, Bali en Balambangan te vermeesteren, en met zeer veel buit thuis te keeren ⁶⁾.

1) Het was deze vorst die daar aan de regeering was, toen in 1345 of 1346 A. D. Ibn Bathutha daar landde. 1345 A. D. = 1267 Çaka.

2) *Jakalaw si Abdaljalil tiyada ku-bunuh karajaanku jangan kèkal dan putri Gëmërëncing pon jangan ku-përoleh.*

3) De *patih* van Majapahit heet hier Gajah mada.

4) Het schiereiland van Malaka, kaap Roumanië.

5) De identificaties allen volgens Veth, Java, II, bl. 133, noot.

6) Over deze lijst van Majapahit's onderhoorigheden, zie men de volgende literatuur: Dulaurier, *Journal Asiatique*, 1846, 4e Ser., VII, 544; Pynappel, *ibid.*, 4e Ser., VIII, 544; Logan, *Journal of the Indian Archipelago*, 1848, II, bl. 604, noot; Dulaurier, *Journal Asiatique*, 1849, 4e Ser., XIII, bl. 523; Dulaurier, *Collection des principales chroniques Malayes*, 1849, bl. 98; Lassen, *Indische Alterthumskunde* 1861, IV, 494; Dr. A. W. de Klerck, *Lassen's Geschiedenis van den Indischen Archipel*, 1862, bl. 114 volg.; van der Tuuk, in *ibid.*, de aant.; Veth, *De onderhoorigheden van Madjapahit*, in *Tijdschr. v. N. I.*, 1867, I, 88 en 293; Meinsma, *Tijdschr. N. I.* 1867, II, 96; Veth, *Java II*, bl. 133 noot.

Waren nu deze beide expedities, die tegen Pasay, welke de onderwerping van Jambi en Palembang in haren nasleep had, en de veroveringstocht naar de landen van den vorst van Hujung tanah, die weer verliep in een algemeene veroveringsrondreis door den Archipel, zooals men het zou kunnen uitdrukken, gelukkig afgeloopen, met een derde expeditie door Majapahit naar de buitenbezittingen, bepaaldelijk Sumatra, gezonden, ging het niet zoo voorspoedig. Na al die veroveringen gemaakt te hebben meent Majapahit's vorst zich ook meester te moeten maken van *پولو پړچاه* (*pulaw përcah*), — welke streek bedoeld is, blijkt dadelijk ¹⁾, — maar ziet tevens in, dat dit met wapengeweld niet zal gelukken en er dus een list te baat moet worden genomen, die daarin bestaan zal, dat hij er, met een leger, een buitengewoon grooten *kërbaw* (een wonder-*kërbaw*), dien hij bezat, heen zenden zal, om ter plaatse een wedstrijd te voeren (bl. 101) ²⁾. Men begeeft zich nu naar Jambi, trekt het land in naar de bovenlanden van Jambi (*hulu Jambi*) en bereikt zoo Priyangan, waar *patih Siwatang* ³⁾ de troepen laat inhalen, maar straks, zijn list stellende tegenover de hunne, met den buffel van Majapahit een uitgehongerd buffelkalf laat vechten, dat den buffel voor een buffelkoe aanziet en hem door zijn wijze van doen den strijd doet verliezen. Dan van alle kanten, na door *patih Siwatang* en *patih Katumënggungan* op een feestmaal te zijn genoodigd, overvallen, worden de Javanen op de vlucht geslagen, en gaan zij huiswaarts, waarna het landschap den naam *Më nang kërbaw*, „de buffel werd overwonnen”, krijgt ⁴⁾.

Vergelijkt men deze mededeeling met de beide berichten in de Pararaton dan zou men juist tot een gedeeltelijk althans tegenovergestelde gevolgtrekking komen. Want bevestigt zij eensdeels, dat de eigentlijke veroveringen nog plaats moesten hebben na 1267 Çaka, en zelfs eenige jaren daarna, daar zij eerst een aanvang nemen, als de kleinzoon van Thahir te Pasay den troon reeds bestegen had, onder de nog te veroveren gewesten ook vermeldende die, welke ook de Pararaton als zoodanig noemt ⁵⁾, anderdeels spreekt zij het tegen, dat Sumatra's westkust, de *Më nangkabau'sche* landen, door Majapahit reeds vóór dien tijd veroverd zouden zijn. Integendeel zij worden eerst het laatst vermeld, en men slaagt er niet ⁶⁾.

1) Wat dezen naam aangaat, lette men er op, dat hij hier niet voorkomt, als een algemeene naam van het eiland Sumatra, maar slechts een gedeelte er van, en een zeer bepaald, aanwijst.

2) *Satëlah bëbërapa lamana maka pikir sang nata samuwaña nëgëri habis taalok mëlainkan Pulaw përcah juga yang bëlom lagi taalok baiklah aku mëñuruh Pulaw përcah dëngan sasuwatu hikmat ku-suruh mëngadu kërbaw.*

3) *فاته سواتغ*, elder Datu Përpatih Sëbatang.

4) Dit zelfde verhaal vindt men in een eenigszins afwijkenden vorm, doch niet op Majapahit toegepast, in Netscher's Verzameling van overleveringen van het rijk van *Më nangkäbau*, uit het oorspronkelijk Maleisch vertaald, in Indisch Archief, III, bl. 53.

5) *Tañjung pura* en *Tumasik* zijn onzeker.

6) Zooals hierboven in 't licht werd gesteld, is de opsomming in de *Hikayat rajaraja Pasay* niet Verb. Bat. Gen., deel XLIX.

Tot een zelfde besluit, nl. dat men in het Malayu van de Pamalayu der Pararaton de oostkust niet zoeken mag, maar men er Maleiers ter westkust of in de nabijheid daarvan in ontmoet, voeren ook de eerste berichten omtrent de Javanen in de Sajarah Mélayu. Terwijl Java in dat boek reeds in den eersten aanvang met den naam van Majapahit wordt aangeduid, zie de plaats boven reeds vermeld bij de behandeling van de mogelijke ligging van het Tañjung pura der Pararaton, en dus daar het bestaan van dat rijk reeds in de elfde Çaka-eeuw verondersteld wordt ¹⁾, geeft het boek eenige zeer opmerkelijke berichten over krijgstochten door Java (Majapahit) ondernomen tegen de Maleiers in de Riaw lingga archipel woonachtig, welke niet minder in een tijd vallen, dat Majapahit, volgens het bij Hoofdstuk VI boven verkregen resultaat, nog niet bestond. In Hoofdstuk IV en X nl. van de Sajarah Mélayu is sprake van twee tochten door krijgslegers van Majapahit ondernomen tegen Singhapura, de eene met een kwaden en de andere met een goeden uitslag.

Ook hier is het noodig de geschiedenis voor eene duidelijke uiteenzetting iets hooger op te halen.

Nadat in Hoofdstuk II het verslag over de tochten van Sang Sapurba ten einde is gebracht, met het verhaal dat hij, na zijne ontmoeting met den vorst van Majapahit, te Tañjung pura, zich naar Lingga, straat Sambor, begeeft en, van daar door de koningin van Bintan naar Bintan geinviteerd, op deze plaats zijn zoon Nila utama, die onderwijl met de dochter dier koningin, Wan Sri bini ²⁾, in het huwelijk was getreden, achterlaat, als hij zelf zijn tocht voortzet naar de bovenlanden van de Kwantanrivier, welke hij over Ruku en Tañjung balang bereikt en zoo koning van Mëngkabau, en voorvader der vorsten van Pagar ruyung wordt, bericht Hoofdstuk III de stichting van Singhapura, daar waar vroeger Tëmasik (?) te vinden was, door Sang Nila utama, die nu den naam Sri Tribuwana gaat voeren ³⁾, en Hoofdstuk IV den dood van dezen vorst, die door zijnen zoon

alleen een geographisch ordelijke, maar er ook eene, die de veroveringen in chronologische volgorde opsomt. Er dient hier tevens gewezen te worden op de moeielijkheid den ouderdom van die kroniek te bepalen. Aan het slot wordt als het jaartal der voltooiing Hijrah 1235, Ja, opgegeven. Wat bedoeld is de voltooiing van het boek of van het hds. wordt niet duidelijk gezegd. Hijrah 1235 is te verbeteren in Hijrah 1230, dit jaar een jaar Ja zijnde, terwijl 1235 een jaar Alip was. Dit laatste zou ook beantwoorden aan 1819 A. D., toen Raffles, in wiens verzameling Dulaurier het boek aantrof, Indië reeds verlaten had. 1230 Hijrah = 1814 A. D. Op een vrij laten tijd van vervaardiging wijst, niettegenstaande het afbreken van het verhaal reeds bij het punt tot waartoe de schrijver gekomen was, en waarna Pasay's geschiedenis nog een heel eind zou kunnen worden voortgezet, ook het vele Javaansch dat men in den tekst aantreft, en de vorm waarin het optreedt, welke die is van het Javaansch in de Maleische *wayang*-verhalen en Pañji-legenden.

1) Men houde hierbij echter in het oog, dat, zooals de inleiding van den schrijver bij de Sajarah Mélayu vertelt, dit boek in 1021 Hijrah = 1612 n. Chr., vervaardigd werd.

2) Zijne moeder was Wan Sundari, de dochter van Dë mang Lebar daun.

3) Dat de namen سفر en نىلا اوتام ontleend zijn aan die van de beide widadari's Suprabhâ en Tilottamâ, evenals منىاك, zie beneden, aan dien van Menaka, merkte van der Tuuk reeds op, in Bataksch leesboek, IV, 115.

Raja kəcil bėsar, onder den titel van Paduka Sri Wikramawira wordt opgevolgd. Singhapura is intusschen tot hoogen bloei gekomen, en dit komt (Hoofdstuk V) den vorst van Majapahit ter gore. Gevoelig er over, dat de vorst van Singhapura, die toch familie van hem, zijn neef, was, hem geen hulde bewijst, maakt hij hem daarop eerst minzaam opmerkzaam, maar vindt in het antwoord een reden tot het dadelijk uitzenden van een expeditie, die echter eindigde met een gedwongen terugkeeren van den Javaanschen vijand naar hun land.

Maar nadat nu Sri Wikramawira opgevolgd is door Sri Ramawikrama (einde Hoofdstuk V), en deze weder door diens zoon Paduka Sri Maharaja (Dasya raja, einde Hoofdstuk VI), volgt er op nieuw een overval van Singhapura door troepen van Majapahit (einde van Hoofdstuk X), die, gekomen op de roepstem van een *bandahari* van den zoon van Sri Maharaja, Raja Sėkandar Shah, welke zijnen vader weer had opgevolgd, en de dochter van dien dienaar van hem een zware beleediging had aangedaan, Singhapura veroveren en Sėkandar Shah van daar jagen, wat nu de stichting van Malaka op den vasten wal, door dezen vorst, tengevolge had.

Brengt men de hier gememoreerde feiten in jaartallen, waarvoor hier die worden genomen welke Dr. de Hollander in zijn Kort overzicht van de geschiedenis der Maleiers ¹⁾ geeft, dan zou de eerste tocht hebben plaats gehad tusschen 1208—1223 A. D. en de tweede kort voor 1252 van diezelfde jaartelling ²⁾, of tot Çaka-jaren herleid tusschen 1130—1145 en vóór 1174, en het is dus zeer de vraag of men zich niet gedwongen moet gevoelen, ten minste in dien tweeden tocht tegen Singhapura de *pamalayu* van de Pararaton te zien, Çaka 1197—1215, en mogelijk is het, dat bij eene nieuwe berekening der cijfers van de Hollander, die t. a. p. zelf reeds varianten opgeeft, de gissing wel eens juist zou kunnen blijken te zijn ³⁾.

1) In zijn Handleiding bij de beoefening der Maleische taal- en letterkunde, 5e druk (1882), 2e deel, Hoofdstuk I, zie bl. 278 en 279.

2) De Hollander geeft :

Sri Tribuwana, ? — 1208,
Sri Wikramawira, 1208 — 1223,
Sri Ramawikrama, 1223 — 1236,
Sri Maharaja, 1236 — 1249,
Sri Sėkandar Shah, 1249 — 1274.

De inname van Singhapura zou plaats gehad hebben in 't 3e jaar der regeering van den laatste, en daarna Malaka in 1252 (= Çaka 1174) gesticht zijn. De Singhapore editie van de Sarajah Mėlayu spreekt echter van een verblijf van Sėkandar shah te Singapura van *tiga puluh duwa tahun*, wat tot 1281 (= Çaka 1203) leiden zou.

3) De lezer zij hier verwezen naar de in de vorige noot reeds medegedeelde afwijkende lezing van den Singapore tekst, die, aangenomen dat het jaar 1249 correct is, leidt tot 1203 Çaka voor de stichting van Malaka, terwijl de gebeurtenissen op Oost-Java volgens de Pararaton te dien tijde en in de jaren daarna voorgevallen, een verklaring zouden kunnen geven van het feit, dat in den eersten tijd na die *pamalayu* men zich op Java minder met buitenlandsche zaken bezig hield, door binnenlandsche onlusten meer op zich zelf aangewezen.

Zoodat, zooals men ziet, andere berichten weer voeren tot een geheel ander besluit, en het wel het veiligste is, voorshands in deze moeilijke kwestie niet verder te beslissen dan het stellen van Majapahit's groote veroveringen in een lateren tijd na 1265 Çaka, zooals boven reeds werd aangenomen, en met het oog hierop kan dan voorts nog gewezen worden, zoowel op hetgeen de Sajarah Mëlaju ons omtrent die veroveringen, zij 't dan ook slechts indirect, nog verder bericht, in Hoofdstuk XIV, als op hetgeen men daaromtrent door de Javanen van Java wordt medegedeeld 1).

Daar die berichten echter uitdrukkelijk wijzen naar een lateren tijd dan die waarover het hoofdstuk der Pararaton loopt, waarbij de hier gegeven toelichtingen noodig waren, vinde het verdere hierover eerst beneden zijne plaats.

Zooals reeds gezegd werd geeft de Pararaton niet aan, wanneer deze vorstin door haren opvolger vervangen werd. Wekt dit reeds bevreemding, een nauwkeuriger toezien brengt het verder nog aan den dag, dat ook andere feiten, welke vermelding evenzeer te verwachten was, gepasseerd zijn. Naar het kader van het boek toch hadden er in dit hoofdstuk, tenzij op een opmerkelijke wijze van den gewonen regel is afgeweken, verschillende zaken bericht moeten zijn, die men nu mist. Zoo vindt men bijv. ook niet opgegeven, wanneer Arya Tadah, de *patih amangkubhumi*, 't zij door den dood, 't zij door zich geheel terug te trekken, van het tooneel verdwijnt. Evenmin wordt er bericht wat het jaar was van het overlijden der beide dochters van Kërtanagara, de weduwen van Kërtarajasa, die in het voorafgaande zulk eene hoewel passieve, toch belangrijke rol speelden.

Dit leidt er toe te veronderstellen, dat tusschen het slot van dit hoofdstuk en het begin van het volgende, een lacune moet bestaan. In dat opzicht zijn dan de beide handschriften, welke voor dit gedeelte toegankelijk waren (B en C), op een zelfde wijze gebrekkig, en die lacune zou er dus reeds eene van vrij oude dagteekening moeten zijn, daar B en C, ten minste de teksten waarop B en C berusten, betrekkelijk oud zijn, en zij toch niet uit elkander kunnen zijn ontstaan. Dit laatste volgt toch direct daaruit, dat in beide teksten op verschillende plaatsen

1) De ligging van Malayu op de oostkust van Sumatra is in verband met andere gegevens, laatstelijk behandeld door Prof. van der Lith, in zijn *Livre des merveilles de l'Inde*, enz. 1883—1886, bl. 247 en volg., zeker wel de meest waarschijnlijke. Men ziet hier intusschen op nieuw hoe netelig de quaesties der plaatsbepalingen van deze soort zijn, en het „tegen” dient evenzeer goed onder de oogen worden gezien als het „voor”. Uit de *Hikayat rajaraja Pasay* zou men desnoods nog kunnen opmaken, dat in de Pamalayu van de Pararaton toch de Manangkabausche landen staken, maar veroverd door een troepenmacht, die op de oostkust was geland, doch èn de chronologische volgorde in dat boek èn de daar berichte afloop schijnen het te verbieden aan hetzelfde feit te denken. De verklaring van dezen volks- of landnaam door van der Tuuk, als voortgesproten uit het omhelzen van den Islam door de Maleiers, is tegen over de Chineesche berichten, waarin men hem reeds aantreft in de 7e eeuw van onze jaartelling (Beal, Itsing, zie de bovenopgegeven literatuur) onhoudbaar. De gissing zelf heeft wel haar oorsprong in hetgeen men vindt op bl. 24 der uitgave van de *Hikayat rajaraja Pasay* door Dulaurier. Men leest daar: *adapon dicëritëra kan oleh orang yang ampuña cëritëra ada suwatu kaum orang dalam nêgëri itu tiyada iya mau masok igama islam maka iya lari ka hulu sungay pasangan maka karëna itulah dinamai orang dalam nêgëri itu gayu hingga datang sêkarang ini.*

groote stukken worden aangetroffen, die omgekeerd in het andere hds. worden gemist. Eensdeels herinnere men zich dat bl. 24 reg. 9 — bl. 25 reg. 11 alleen voorkomt in C, dat uit Çaka 1522 is, maar gemist wordt in B, een hds. waarvan de legger van 1535 dateert, en anderdeels, dat iets lager bl. 27 reg. 26 — bl. 28 reg. 8 slechts uit B kon worden gegeven, daar dat gedeelte in C niet voorkomt. Dat de verschillende handschriften dus belangrijke leemten bevatten, is duidelijk, en het is aannemelijk zulks ook hier te veronderstellen, zelfs nu de beide handschriften op dit punt uniform zijn.

De dood van de vorstin van dit hoofdstuk kan slechts op bl. 29 reg. 32, in Hoofdstuk X, vermeld zijn, waar men leest, dat er tusschen 1293 en 1298 Çaka een Bhre Kahuripan zoowel als een Bhre Daha overleed.

Behoudens van de drie echtgenoten van Kĕrtarajasa (Raden Wijaya) werd het afsterven der personen van het geslacht, dat voorafgaat aan dat van Jayanagara en diens halfzusters, in het voorafgaande behoorlijk geboekstaafd. Om die reden zou bij de eerste vermelding van den dood van een Bhreng Kahuripan en een Bhreng Daha het eerst aan die weduwen moeten worden gedacht, terwijl het mogelijk zou kunnen zijn, dat die van Dara pĕtak, als zijnde een *bini haji*, maar niet vermeld was geworden. Toch gaat het niet aan op de genoemde plaats in die beide dames nog Kĕrtanagara's dochters te zien. Immers Tumapĕl was in 1197 Çaka gevallen, en op dat oogenblik moet men stellen, waren deze beide toch minstens reeds meisjes van een jaar of tien, om maar een cijfer te noemen. Zij zouden dus in 1293 Çaka beiden reeds meer dan honderd jaren oud zijn geweest, maar hoezeer het ook mogelijk zou kunnen zijn, is het toch zeker niet zeer waarschijnlijk, dat zij, en dat nog al beiden, dien hoogen leeftijd bereikt zullen hebben.

Na deze beide personen, de gemalinnen van Kĕrtarajasa, komen zijne dochters voor die plaats in aanmerking. Ten opzichte van dezen, kan men slechts vaststellen dat zij om en bij 1217 Çaka het levenslicht moeten hebben aanschouwd; eerder is mogelijk, later echter niet. Nu wordt, als men den tekst verder volgt, na de beide sterfgevallen op bl. 29 reg. 31 en 32, van het afsterven van een Bhre Kahuripan eerder niet weer gewaagd dan in 1323 Çaka, bl. 30 reg. 37, terwijl een Bhre Daha als gestorven pas weer voorkomt in 1338 Çaka, bl. 31 reg. 21. De verhouding zou in dit geval nog ongunstiger zijn dan bij het in de vorige alinea gestelde. Bhre Kahuripan zou minstens 106 jaren en Bre Daha volgens dezelfde uitrekening 121 of meer jaren oud zijn geworden.

Er rest dus geen andere conclusie dan in de Bhre Kahuripan van bl. 29, reg. 32 werkelijk de eerste *prabhu stri* te zien, en in de Bhre Daha hare zuster. Ook zóó zouden deze beide personen toch nog vrij oud geworden zijn, meer dan 76—81 jaar, doch het is moeielijk er nog andere personen van den zelfden naam in te ontdekken, zooals bij het volgende hoofdstuk blijken zal. Bevreemding wekt het intusschen, dat er bij Bhre Kahuripan's overlijden niet vermeld staat, dat zij de *prabhu istri* was, evenzeer als men, waar het die Bhre Daha geldt, ook on-

gaarne de nadere aanduiding mist, dat zij de zuster van deze of een dochter van Kĕrtarajasa was.

Bhre Kahuripan moet zich, zooals nu uit het voorafgaande volgt, uit de regeering hebben teruggetrokken. Na haren dood t. a. p. wordt toch niet gezegd, dat daarmede voor een nieuwen vorst eene plaats was open gekomen, of dat iemand haar opvolgt. Ook dit bevestigt hetgeen boven reeds omtrent een vermoedelijke leemte in den tekst, op bl. 28, werd opgemerkt.

HOOFDSTUK X.

*Hayam Wuruk, als koning Rajasanagara en Sang hyang Wĕkasing
sukha. Çaka ? — 1311.*

Daarop volgde de gebeurtenis met de Sunĕaërs te Bubad. Zijne Majesteit de koning (*prabhu*) ¹⁾ begeerde eene prinses van Sunĕa. Patih Maĕu werd gezonden om de Sunĕaërs uit te noodigen (er zich mede te vereenigen); zij stemden toe, dat zij huwen zouden ²⁾. De koning (*ratu*) van Sunĕa, Maharaja, kwam (zelf) naar Majhapahit, doch zonder prinses. De Sunĕaërs wilden nu in ieder geval *awirama*, *tingkahing jurungĕn* ³⁾. De *patih* van Majhapahit wilde niet, dat de vorst haar huwde, omdat de prinses *makaturatura* ⁴⁾. De Sunĕaërs stonden dat niet toe. Gajah mada vertelde toen hoe zij zich gedroegen. Bhra Prameçwara van Wĕngkĕr nam het op zich: „Wees niet ongerust, broeder koning, ik zal ze staan in den strijd”. [Gajah mada vertelde toen hoe de Sunĕaërs zich gedroegen]. Daarop maakte men te Majhapahit het plan de Sunĕaërs te omcingelen. Dezen wilden de prinses [29] geven, maar de *menak's* stonden dat niet toe, en zeiden te Bubad te zullen sterven, zich niet te zullen bukken, mocht het al tot bloedstorting komen ⁵⁾. De gelofte van de *menak's* verwekte groote krijgslust, de Sunĕa'sche hoofden (?) ⁶⁾ verlangden den strijd, Larang agung, Tuhan Sohan, Tuhan Gĕmpong, Pañji Mĕlong, de lieden van Tobong barang, Rangka cahot, Tuhan Usus, Tuhan Sohan, Urang pangulu, Urang saya, Rangka kaweni, Urang siring, Satrajali, Jagatsaya, alle Sunĕaërs hieven tegelijk een krijgsgeschreeuw aan; versterkt ⁷⁾ door het klinken der *reyong's* klonk het krijgsgeschreeuw als een aardstorting. Koning Maharaja sneuvelde het eerst, hij stierf met Tuhan Usus. Bhra Prameçwara begaf zich naar Bubad, niet wetende, dat er nog veel Sunĕaërs over waren en dat de voornaamste ⁸⁾ *menak's* in het

1) Hiermede moet Hayam Wuruk bedoeld zijn.

2) In 't Jav. *awawarangana*.

3) Wat deze woorden moeten beteekenen, weet ik niet zelfs niet te gissen.

4) Zie de vorige aanteekening.

5) In 't Jav. *manggĕtoha gĕtih*.

6) In 't Jav. *adi*.

7) In 't Jav. *pĕnagut*.

8) Ook hier *adi*.

gevecht waren. De Sunḍaërs maakten een zuidwaartsche beweging, de Majhapahiters verloren het. De aanval werd echter weer afgeslagen en de troepen werden weer tot stand gebracht door Arya Sēntong, *patih* Gowi, *patih* Marga lēwih, *patih* Tētēg, en Jaran bhaya. De mantri's *araraman* vochten te paard, (daarop) verloren de Sunḍaërs het, zij deden (nog) een aanval naar het zuidwesten juist daar waar Gajah mada was, maar iedere Sunḍanees, die voor zijn wagen kwam, kwam om. Als een zee van bloed (was 't slagveld), er lag een berg van lijken, alle Sunḍaërs werden zonder uitzondering afgemaakt, in Çaka 1279.

De tocht naar Dōmpo viel samen ¹⁾ met de bestrijding der Sunḍaërs. Daarna gebruikte Gajah mada (weer) *palapa*. Elf jaar was hij *amangkubhumi*.

Na den dood van de prinses van Sunḍa huwde de koning (*prabhu*) met de dochter van Bhra Prameçwara, Paduka çori, en kreeg bij haar een dochter, Bhre Lasēm, de schoone, bij een *sēlir* (*rabihaji*) had hij een zoon, Bhre Wirabhumi, die door Bhre Daha tot zoon werd aangenomen.

Bhre Pajang ²⁾ kreeg drie kinderen: Bhra Hyang wiçesa, wiens *kṣatriya* naam Raden Gagak sali was, en die als *ratu* Aji Wikrama heette, deze huwde met Bhre Lasēm, de schoone, en kreeg bij haar een zoon, Bhra Hyang Wēkasing suka; het tweede kind was een meisje, Bhre Lasēm, de dikke, die met Bhra Wirabhumi huwde; het derde eene dochter, Bhre Kahuripan.

Bhre Tumapēl had een zoon, die als *kṣatriya* Raden Soṭor heette, *hino* van Koripan was, daarna *hino* van Daha, en daarna *hino* van Majhapahit werd; hij had een zoon, Raden Sumirat, die Bhre Kahuripan huwde, en Bhre Pandan salas werd.

Daarop had het groote *çraddha*-offer ³⁾ plaats in 1284.

De *apatih* Gajah mada overleed ⁴⁾ in 1290. Gedurende drie jaren werd er niemand in zijn plaats als *apatih* aangesteld. Gajah ēnggon werd (eerst) *apatih* in Çaka 1293.

Bhre Daha sterft en wordt bijgezet te Adilangu, dat als *dharma* de Purwawiçesa-berg heet.

Bhre Kahuripan sterft en wordt bijgezet te Panggih, dat als *dharma* de Pantarapurwa-berg heet.

Daarop ontstond er een nieuwe berg, in Çaka 1298.

Daarop had in (de *wuku*) Maḍa(ng)siha een bergstorting plaats, in Çaka 1307.

[30]. Bhre Tumapēl, nl. die te Çunyalaya stierf, stierf in Çaka 1308; hij werd bijgezet in Japan, dat als *dharma* den naam Sarwajñapura kreeg.

Bhra Hyang wiçesa had tot kinderen: (1) Bhre Tumapēl; (2) eene dochter Bhre *prabhu istri* (de tweede koningin van Majhapahit, die zelf regeerde), als

1) Lees *tunggal lan*.

2) Zie boven.

3) *Paçraddhan*, van *çraddhā*, het offer aan de gestorven familieleden.

4) In 't Jav. *atēlasan*.

koningin Dewi Suhita; en (3) een zoon, zijn jongsten kind, Bhre Tumapël Çrî Kërtawijaya.

Bhre Paṇḍan Salas had tot kinderen; (1) Bhre Koripan d. i. Bhra Hyang Parameçwara, Aji Ratnapangkaja volgens zijn koningsnaam, die met de *prabhu istri* huwde, doch geen kinderen had; (2) een dochter Bhre Lasëm, die huwde met Bhre Tumapël, (3) nog een dochter Bhre Daha, die huwde met Bhre Tumapël, die het jongste kind was evenals zij.

Bhre Wirabhumi had (1) een zoon, Bhre Pakëmbangan, die op de jacht stierf, (2) een dochter, Bhre Mataram, die huwde met Bhra Hyang wiçesa, (3) een dochter, die huwde met Bhre Tumapël, (4) eene dochter, Bhre Mataram.

Bhre Tumapël had (1) een zoon, die te Wëngkër stond, en met Bhre Matahun huwde; (2) Bhre Paguhan; (3) bij een tweede vrouw een dochter, Bhre Jagaraga, die huwde met Bhra Parameçwara, maar kinderloos bleef; (4) Bhre Tandjung pura, die huwde met Bhre Paguhan doch evenzoo kinderloos bleef; (5) Bhre Pajang, die evenzoo de vrouw van Bhre Paguhan werd, maar evenzoo kinderloos bleef.

Bhre Këling nam Bhre Këmbang jënar tot vrouw.

Bhre Wëngkër's zoon was Bhre Kabalan.

Bhre Paguhan had bij een *kṣatriya*-vrouw eene dochter Bhre Singapura, die huwde met Bhre Paṇḍan salas.

Bhre Prameçwara van Pamotan stierf in Çaka 1310, hij werd bijgezet te Mañar, dat als *dharma* den naam Wiṣṇubhawanapura droeg.

Bhra Matahun werd na haar dood te Tigawangi bijgezet, dat als *dharma* Kusumapura heette.

Paḍuka Sori sterft.

Bhreng Pajang wordt na het overlijden bijgezet te Ęmbul, als *dharma* Girindrapura geheeten.

Bhre Paguhan sterft en wordt bijgezet te Lo bëñcal, als *dharma* Parwatigapura geheeten.

Bhra Hyang wëkasing suka sterft, in Çaka 1311.

AANTEKENING.

Met *tumuli pasuṇḍa-bubat* moet er een nieuw hoofdstuk begonnen worden. De *bhre prabhu*, die daarop wordt genoemd, moet een man zijn geweest, wat de in het voorafgaande aan het bewind zijnde persoon niet was; en waarom het voorafgaande nog tot de regeering van deze, Jayawiṣṇuwardhanî, werd getrokken, werd in de aantekening bij het vorige hoofdstuk reeds in het licht gesteld ¹⁾.

In het begin van dat hoofdstuk ook, vindt men den naam of beter nog de

1) Ten overvloede zij hier nog gewezen op de uitdrukking *sira Gajah mada matur ing talampakan bhatåra ring Koripan*, bl. 28 reg. 26.

namen van den vorst, die haar moet hebben opgevolgd, en nu hier plotseling aan het bestuur gevonden wordt. Het is niemand anders dan de ons, ook uit de Babad tanah Djawi, bekende Hayam wuruk, wiens namen, voor zoover zij hier noodig zijn, zooals t. a. p. blijkt, o. a. waren: Bhaṭara prabhu, Hayam wuruk, Rajasanagara en Sang hyang Wĕkasing sukka.

Daar het niet noodzakelijk was, werd er bij het VIII^{ste} hoofdstuk niet in het bijzonder op gewezen, dat daar Jayanagara, als hij niet met name wordt genoemd, hoewel hij *prabhu* was, wordt aangeduid met *abhaṭāra* of na een *a* met *bhaṭāra*, zonder meer, zie bl. 26. Om hier het belang van Hayam wuruk's eersten naam in het oog te doen springen, verdient dat echter de aandacht wel, aangezien in dit hoofdstuk de eenige malen dat er van den regeerenden vorst gesproken wordt, behalve daar, waar zijn dood wordt vermeld, ook een vaste uitdrukking, een andere, gebezigd is, nl. *bhre prabhu* of *bhaṭāra prabhu* bl. 28 reg 29; 29, reg. 18. Dit mag louter toevallig schijnen, in werkelijkheid is het niet, want het zal straks aan den dag komen, dat Hayam wuruk juist bij dezen naam (titel) aan de Chinezen van zijn tijd bekend was.

Met zijne namen Hayam wuruk en Rajasanagara vindt men dezen vorst genoemd in de bij het vorige hoofdstuk reeds besproken oorkonde, waarin van den naam Rajasanagara evenwel niet meer gespaard was dan de eerste lettergreep. Toch behoeft hier niet getwijfeld te worden. Vulden wij daar de gaping in het opschrift aan door middel van den tekst van de Pararaton, hier dient deze bevestigd te worden door nog een andere oude oorkonde, die uit 1295 Çaka dagteekent, en met een stuk dat door dezen vorst geitereerd is geworden, reeds in 1880, door den Heer K. F. Holle in facsimile en transcriptie is uitgegeven ¹⁾, wat nog in hetzelfde jaar aan Prof. Kern aanleiding gaf die beide *piagĕm*'s nogmaals te transcribeeren en voor het grootste gedeelte vertalen ²⁾.

De oorkonde uit Çaka 1295 noemt Z. M. Râjasanagara, Dyah Hayam wuruk, als regeerend vorst, op de navolgende wijze: *yatika nimitta dyah parih pranamya bhakti pâduka bhaṭara çri râjasanagara, dyah hayam wuruk, manghyang ri waluyâniking bungur muliha dharmasimânuta sarasaning praçâsti ring puhun malama; ndâ tan tinĕngĕt de pâduka bhaṭara çri hayâm wuruk, makakarana deni kaḍḍabhaktin dyah parih mwang kawidagdan rasika marki pâduka bhaṭara çri râjasawarddhani, mwang yugalanira çri ranamanggala, apan çri rajasawardhani duhitâ sangkeng sânak pamungsu de çri hayâm wuruk, muang çri ranamanggala putra sangkeng sânak agraja de çri mahârâja*, „naar aanleiding hiervan dan heeft Vrouwe Parih zich onderdanig buigende voor Z. M. Râjasanagara, Dyah Hayam wuruk, gesmeekt, dat Bungur op nieuw een (vrij) rechtsgebied mocht worden, overeenkomstig den inhoud van de in vroegeren tijd uitgevaardigde acte, en Z. M. Hayam wuruk heeft zulks ingewilligd, uit consideratie van de onwankelbare onderdanigheid van Vrouwe

1) Verh. Bat. Gen., XXXIX.

2) Versl. en Meded. Kon. Ak. van Wetenschappen, afd. Letterk., 2e Rks., X.

Parih en van de bekwaamheid, waarmede zij Z. M. Râjasawardhanî en haren partner Z. M. Raṇamanggala heeft opgepast; nu is Z. M. Râjasawardhanî eene dochter van den jongsten broeder (of zuster) van Z. M. Hayam wuruk, terwijl Z. M. Raṇamanggala een zoon is van den ouderen broeder (of zuster) der konings' 1), maar levert zoo tevens weder de gelegenheid om aan te toonen, dat in het Hyang Wêkasing suka in de vierde strophe van de Arjunawijaya zijne persoon schuilt 2), die, zooals uit de Pararaton blijkt, ook dien naam droeg.

Naast Râjasanagara vindt men er toch een neef van hem genoemd, die Raṇamanggala heette, een naam, dien men zoowel in de Sutasoma als in het juist genoemde gedicht, aantreft als dien van den fautor van Mpu Tantular, den maker dezer beide *kakawin*'s. Ziehier de gedeelten dezer beide gedichten, die ter zake van belang zijn.

Terwijl uit zang LXXIII (den voorlaatsten zang) van de Arjunawijaya blijkt, dat het gedicht door Mpu Tantular vervaardigd werd, want men leest daar in de eerste strophe:

*nâhan juga walërikanang kathâbuka dacâsyacaritan inikêt,
ndân arjunawijaya ngaranya rakwa karêngö titir inujarakën,
antuk rasika sang aparab mpu tantular amarna kakawin alangö,
ndâ tan tular ika ri gatinya tan wruh i rusitning aji milu lêngöng,, 3)*

luit het begin van dit gedicht:

*om çri parwatarâjadewa huriping sarwa pramâneng jagat,
sang sâksât paramârthabuddha kinëñëp sang siddhayogicwara,
sang lwir tirtha kiteng mahardhika wişâmbëkteng mahâdurjana,
nirwighnopama suryawimba tumibeng wway çanta ring rât kabeh,,
donkwangastuti jöng bhatâra huningan sëmbahning anggöng langö,
siddhâning makasang wulung ya palakungkwachanda bhâseng karas,
mwang swasthânira sang yawendra sahapu'tra mwang suputrîniwö,
dhirghâyuh sira mukya sang pamëkasing tuşâpagëheng pura,,
lâwan kârananing hulun cumatakâmrih mangdawâkën kathâ,
wintangwintanga donya rakwa ya tëkap sang lwir çaçângkeng langö,
panggil rakwa wënanng panuddha rëna sih sang nâtha mangkweng langö,
nghing sang çri raṇamanggaleki sira sang çrddhân parëkninghulun,,
ndan bhrâtrâtmaja rakwa tanggëhira de sang hyang wëkasning suka,
tëkwan mantu sakeng ariki wëkasan de çri narendrâdhipa,
ndah yogyan sira manggalangku mikëtang parwâtëmah pâdika,
sang sâksât paçarîraning masa kapat tapwan madoh mangö,, 4)*

1) Mijne vertaling hier wijkt uit een open reden, bepaaldelijk in de eigennamen, van die van Prof. Kern eenigszins af.

2) Hierop werd reeds gewezen in De koperen platen van Sëmbiran (Boeleleng, Bali), oorkonden in het oud-Javaansch en het oud-Balineesch, in Tijdschr. Ind. T. L. en Vk., XXXIII, 30, noot.

3) De maat is die van Zang XXIII en XXXII van de Arjunawiwâha.

4) De maat is de Çârdûlawikrîdita, Wrttasanaçaya, 88.

Ook hier vindt men Raṇamanggala, en al evenzeer als een broederszoon van den regeerenden vorst van Java, *Yawendra*, die vermeld wordt onder verwijzing tevens naar zijn zoon en zijn dochter (neef en nicht), terwijl van Raṇamanggala nog gezegd wordt dat hij ook de schoonzoon van den jongeren broeder (of de jongere zuster) van zijn oom was, die hier, waar hij met name wordt genoemd, aangeduid is met Sang hyang Wékasing sukha.

Een eendere combinatie, hoewel niet zoo uitvoerig wat de familierelatie betreft, levert het slot van de *Sutasoma*.

nâhan hantyanikang kathâtiçaya boddhacaritanginikêt,
de sang kawyaparab mpu tantular amarna kakawin alangö,
kyâtingrât purușâdaçânta pangaranya katuturakëna,
dîrghâyuh sira sang rumëngwa tuwi sang mamaca manulisa,
bhrâștang durjana çûmyakâya kumêtër mawëdi girigirin,
de çrî râjasarâjya bhupati sang angdiri ratu ri jawa,
çuddhâmbëk sang asewa tan salah ulah pawarahira tinût,
sëk wirâdhika mewu yeka magawe rësaning ari tëka,
râmyang sâgaraparwateki sakapunpunani sira langö,
mwang tang râjya ri wilwatikta pakarâjyaniran anupama,
kirnekang kawigita lambang atuhânwam umarëk i haji,
lwir sang hyang çaçi rakwa pürna pangapusniran anuluh i rât,
bheda mwang damëling hulun kadi patanggan unibër i lëmah,
ndan dûran madane kapan wwang atimuda kumawihalangö,
lwir bhrântagati dharmaning kawi turung wruh ing aji sakathâ,
nghing sang çrî raṇamanggaleki sira sang titir anganumata, 1)

waarin men den naam van den dichter, Mpu Tantular; den titel van het gedicht „Purușâda tot kalmte gebracht”; den naam van den vorst van Java, hier Jawa en niet Yawa, Râjasarâjya = Râjasanâgara; den naam van het rijk, Wilwatikta = Majapahit; en Raṇamanggala als den fautor aantreft.

Bleek het nu op deze wijze reeds, dat ook ten opzichte van Hayam wuruk aan de gegevens ons door de Pararaton aan de hand gedaan, het vertrouwen niet mag worden ontzegd, bevestigd als zij werden door gedeelten voor oude oorkonden op steen of op koper, en een paar literaire producten uit zijnen tijd, het is hier verder ook nog van belang na te gaan wat de door den Heer Groeneveldt uitgegeven Chineesche berichten over zijnen tijd mededeelen.

Men heeft daarvoor te raadplegen wat dezen ons verhalen als voorgevallen in de jaren 1357—1389 A. D., aangezien dit tijdsverloop beantwoordt aan 1279—1311 Çaka, het eerste jaarcijfer, dat men in de Pararaton aantreft als vallende onder zijne regeering, en het jaar van zijn dood, zie bl. 30 reg. 24.

Slaat men de Notes weer op, dan vindt op bladz. 35 (161):

1) De maat is die van Arjunawiwâha XXXVI.

„In the 9th month of the same year (1370 = Çaka 1292) the king Sri-pah-ta-la-pô (d. i. *çri bhatâra prabhu*) sent envoys with a letter written on a sheet of gold, and products of the country as tribute. The envoys were treated according to the prescribed forms.

„In the year 1372 (= Çaka 1294), when the imperial envoy, Ch'ang K'oching, came back to China, the king of this country sent an envoy with tribute along with him, bringing back three imperial decrees which they had received from the Yüan dynasty.

„In the year 1375 (= Çaka 1297) they sent tribute again.

„In the year 1377 (= Çaka 1299) the king Pa-ta-na-pa-na-bu (d. i. *Bhatâra prabhu*) sent envoys with tribute to the imperial court.

„In this country there is a western king and an eastern king, the latter is called Bogindo Bong-kit and the former Bu-la-po-bu (d. i. *Bhra prabhu*); both of them sent envoys with tribute, but as their politeness was not sincere, the emperor ordered them to be retained, and it was only after some time that they were allowed to return.

„In the year 1379 (= Çaka 1301) the king Pa-ta-na-pa-na-bu (d. i. *Bhatâra prabhu*) sent envoys with tribute, and so he did in the following year. Some time before imperial envoys had been sent to carry a seal to the king of eastern Sumatra (San-bo-tsai ¹), and those of Java deluded and killed them; the emperor was highly incensed, and detained their envoys more than a month, with the intention to punish them, but ultimately they were sent back with a letter to their king, in which he was reproved for what he had done ²).

„In the year 1381 (= Çaka 1303) they sent envoys, who brought as tribute 300 black slaves and products of the country. The next year they brought again black slaves, men and women, to the number of a hundred, eight large pearls and 75.000 catties of pepper”.

Bhatâra prabhu dus ook in de Chineesche teksten, als quasi-naam, voor den vorst, die gedurende die jaren geregeerd moet hebben, belangrijk vooral daarom, omdat men die uitdrukking ook in de Notes niet verder aanwijzen kan, daar de vorst er anders steeds of met een anderen titel of met een zijner namen wordt aangeduid ³).

Te betreuren is dat het *Bogindo Bongkit* niet is te identificeeren, daar zonder twijfel, indien dit kon gelukken, de overeenkomst nog wel nader in 't licht kon worden gesteld.

De alinea over het jaar 1379 (= Çaka 1301) verschaft echter, door hetgeen zij mededeelt, te zamen met nog een andere bericht, weer de gelegenheid de juist-

1) De oude naam voor Palembang, het Samboja der Javaansche teksten, dat iets anders is dan Kambodja.

2) Over deze alinea beneden.

3) Een uitzondering hierop is, het „de koning Pa-la-bu” in „In the year 1452 (= Çaka 1374) the king Prabhu sent envoys to court with tribute”, van bl. 39 (165).

het van een gedeelte der passage over de te ondernemen veroveringen door Gajah mada, in Hoofdstuk IX, bl. 28 reg. 20 en volg., behoorlijk te toetsen.

In die alinea toch wordt, zooals zoo dadelijk uitvoeriger hier nog eens in herinnering zal moeten worden gebracht ¹⁾, gezinspeeld op de verovering van Palembang door de Javanen in 1377 (= 1299 Çaka), een verovering, die dus inderdaad eerst zooveel later plaats had, dan in de Pararaton, t. a. p. Hoofdstuk IX, Gajah mada belooft dat en andere gewesten te zullen gaan onderwerpen.

In verband met die gelofte staat zonder twijfel ook het geheele gedrag van Gajah mada in de Pasuṇḍa; hij toch is op dat oogenblik de *patih* van Majapahit, bl. 28 reg. 32. Suṇḍa was een der landen geweest, die hij aan Majapahit ondergeschikt maken zou, maar wanneer dat huwelijk tot stand gekomen was, dan zou althans een gedeelte van de belofte door hem onmogelijk kunnen zijn volbracht, daar de verhoudingen tusschen de beide rijken van zulk een aard zouden zijn geworden, dat er aan veroveren niet meer gedacht zou kunnen zijn. Welk een indruk zijne gelofte maakte op de omgeving, bleek uit het slot van Hoofdstuk IX duidelijk genoeg. Zooals men het geval daar beschreven vindt, was het voor Gajah mada inderdaad een eerezaak geworden zijn woord gestand te doen. En was het hem, zooals in de aantekening bij het vorige hoofdstuk aan den dag kwam, reeds met Bali gelukt, de gelegenheid hem gegeven door het vriendschappelijk betreden van het gebied van Majapahit door den vorst van Suṇḍa met zijn gevolg, was voor hem een te schoone dan dat hij haar voorbij kon laten gaan. Zoo viel na Bali, en nog andere gewesten, welken weten wij niet, Suṇḍa, en, zooals de tekst oogenblikkelijk daarop laat volgen, Dampo (Sumbawa) in 1279 Çaka (= 1357 A. D.). Doch toch mocht het Gajah mada niet ten volle gelukken reeds bij zijn leven Majapahit die uitbreiding te zien krijgen, die hij aan het rijk had toegewenscht en beloofd te verschaffen. Hij overleed in 1290 Çaka (= 1368 A. D.), bl. 29 reg. 28, en in dat jaar stond bijv. Palembang nog niet onder Majapahit's soevereiniteit, daar het eerst in 1299 Çaka (= 1377 A. D.) veroverd werd.

Van Palembang's verovering zelf wordt in de Pararaton niets bericht. Het viel intusschen nog tijdens de regeering van Hayam wuruk, zooals reeds gezegd werd, 1377 A. D. (= Çaka 1299).

Volkomen duidelijk is daaromtrent het Chineesche bericht over Palembang of San-bo-tsai, bl. 69 (193) der Notes, dat tevens in 't licht stelt, waarom de Chineesche keizer er zich eigentlijk van onthield op Zuid-Sumatra tegen Java op te treden, nl. omdat het behoorde tot de onderhoorigheden van Java.

„In the year 1373, — zoo leest men er, — the king Tan-ma-sa-na-ho sent envoys to bring tribute, with a separate letter of congratulation for the next new year.

„At that time there were three kings in this country ²⁾).

1) In de Notes wees de Heer Groeneveldt hier reeds op.

2) Het volgende maakt deze alinea duidelijk. Men had nl., zooals de Heer Groeneveldt reeds opmerkte, op de kust vlak bij elkander drie vorsten, die van Jambi, die van San-bo-tsai, en die van eigenlijk Palembang.

„In 1374 the king Ma-na-ha-pan-lin-pang sent envoys to bring tribute, which was repeated in the first month of the next year.

„In the ninth month of the year 1375 a king called Sang-ka-liet-yü-lan sent envoys to present tribute; these envoys came to court following an imperial envoy who returned from a mission to another country.

„In the year 1376 the king Tan-ma-sa-na-ho died and his son, Ma-la-cha Wuli succeeded him; the next year the letter sent a tribute of rhinoceros-horns, The envoys said that the son dared not ascend the throne on his own authority, and therefore asked the permission of the Imperial court. The emperor praised his sense of duty and ordered envoys to bring him a seal and a commission as king of San-bo-tsai.

„At that time however San-bo-tsai had already been conquered by Java, and the king of this country, hearing that the emperor had appointed a king over San-bo-tsai, became very angry and sent men who waylaid and killed the imperial envoys. The emperor did not think it right to punish him on this account.

„After this occurrence San-bo-tsai became gradually poorer, and no tribute was brought from this country any more.

„In 1397 1).

„At that time Java had completely conquered San-bo-tsai and changed its name to Kukang

„ 2).

„The country has changed its old capital for Ku-kang (Palembang); formerly it was rich country, but since the conquest by Java it has gradually become poorer, and few trading-vessels go there. . . . , . . .”.

Daar spoedig na den dood van Rajasanagara er onderlinge oneenigheden op Java ontstaan, die wel de voorboden van het latere verval waren, mag men in verband met die veroveringen vermoedelijk vaststellen, dat met de regeering van dezen vorst Majapahit het toppunt van zijn macht en zijn glorie bereikt had, en wellicht is het daaraan te wijten, dat, behalve den naam van den stichter van het rijk, in de traditie ook der Javanen van Java, zijn naam, Hayam wuruk, en dien van zijn patih, Gajah mada, nog zijn blijven leven.

In dit hoofdstuk komen verreweg de meeste opgaven van genealogischen aard voor. Het is zaak er ergens in het algemeen de aandacht aan te wijden. De meest geschikte plaats schijnt dus wel deze aantekening. Bij de behande-

1) Het weggelaten gedeelte handelt over een schrijven van den Keizer aan Siam om Java aan te sporen San-bo-tsai tot zijn plichten tegenover China te roepen. In dat gedeelte komt uit 's keizers mond ook de erkenning voor van Java's recht op Palembang, „I understand that this San-bo-tsai was originally a country belonging to Java”. Dit ziet op een vroegere verovering van Palembang door een vorst van Java, in 992 A. D. (= 914 Çaka), waarover men licht vindt in dezelfde Notes bl. 18 (144) en 65 (189).

2) Overgeslagen als hier ter zake van geen betekenissen.

ling dient er evenwel iets terug te worden gegaan, evenzeer als er straks ook gegrepen zal moeten worden naar gegvens eerst voorkomende in de volgende hoofdstukken, bepaaldelijk tot en met Hoofdstuk XIV, waarbij intusschen nu reeds dient te worden opgemerkt, dat men te beginnen met Hoofdstuk XIII de draad geheel verliest, met dien verstande, dat nog enkele gegevens in Hoofdstuk XIII en XIV kunnen dienen tot afspinning van het opgezette getouw, in casu den geslachtsboom van het vorstenhuis van Majapahit, dien men met Hoofdstuk XII, ongelukkig genoeg, moet afbreken.

Heel hoog op terug te gaan is niet noodig. Tot en met Hoofdstuk VIII, de regeering van Jayanagara, is alles duidelijk. Eerst met zijne beide halve zusters begint er eenige moeielijkheid, die intusschen reeds, in de aantekening bij het vorige hoofdstuk, uit den weg kon worden geruimd. Daarom kan het geslacht van Jayawiṣṇuwardhanî, Bhre Kahuripan II (19), de eerste *prabhu istri*, het punt van uitgang zijn ¹⁾.

Leerde nu Hoofdstuk VIII, dat hare halve broeder Jayanagara (18) kinderloos stierf, er wordt namelijk van geen kroost gewaagd, dat zelfde hoofdstuk verhaalde aan het einde, dat de twee prinsessen, Bhre Kahuripan (de *prabhu istri*) (19) en Bhre Daha (20), beiden huwden, de eerste met een gemaal, die haar vroeger of later een stiefzoon schonk, terwijl het begin van Hoofdstuk IX deed weten, dat zij zelf drie kinderen kreeg, een zoon en twee dochters, bl. 27, reg. 16 en 19 en volg. Voorts bleek het, dat de beide laatsten huwden, hetgeen in dit hoofdstuk, bl. 29, reg. 18, ook met haren zoon het geval was. In het geheel dus heeft men om te beginnen rekening te houden met elf personen, van welken er vier haar eigen geslacht uitmaken, en de zeven jongeren een jonger geslacht vertegenwoordigen ²⁾.

Deze elf personen waren:

Bhreng Kahuripan II (de *prabhu istri* I), Jayawiṣṇuwardhani, dochter van Kërtarajasa (19);

Raden Cakradhara, hare gemaal (A);

Bhreng Daha II, hare zuster (20); en

Raden Kuda mërta, (Bhre) Wëngkër I, Pramecwara I van Pamotan, Wijayarajasa, de gemaal van deze (B);

Bhreng Kahuripan's zoon, Hayam Wuruk, Bhaṭara prabhu, Rajasanagara, Hyang Wëkasing suka I (21);

Paduka çori, diens gemalin (25), die bl. 29 reg. 18 de dochter blijkt te zijn van Pramecwara I, d. i. den gemaal van Bhreng Daha II, zie boven;

¹⁾ Duidelijkheidshalve zullen van hier te beginnen ter onderscheiding van de gelijknamige personen Romeinsche volcijfers worden gebruikt, terwijl tevens tusschen haakjes het Arabische cijfer of de hoofdletter zal worden aangegeven, waarmede de te noemen personen in den hier elders te vinden geslachtsboom, ten gerieve van den lezer, voorzien zijn.

²⁾ Zooals straks zal moeten worden gereleveerd, had de stiefzoon van Bhre Kahuripan, de *prabhu istri* I, wel nakomelingen, maar de naam van zijn gade wordt niet vermeld.

een dochter van haar, wier naam niet genoemd is (22); en Raden Larang, Bhreng Matahun I, de man van deze (C); Bhreng Pajang I, hare tweede en jongste dochter (23); Raden Sumana, Breng Paguhan I, de gemaal van deze (D), en Kërtawardhana, Bhreng Tumapël I, haar stiefzoon (24) 1).

Moest nu in de aanteekening bij het vorige hoofdstuk reeds stil worden gestaan bij het overlijden van Bhreng Kahuripan II en Bhreng Daha II, in dit hoofdstuk vermeld bl. 29, reg. 31 en volgg., hier moet reeds dadelijk worden geconstateerd, dat de dood van den gemaal van de *prabhu istri* I (A), en die van hare eerste niet met name genoemde dochter (22) nergens gemeld wordt, zoodat hier nog slechts resten Parameçwara I van Pamotan (B), Hyang Wëkasing suka I (21), Paduka çori (25), Bhreng Matahun I (C), Bhreng Pajang I (23), Bhreng Paguhan I (D) en Bhreng Tumapël I (24), waar er quaestie van zijn kan ook de dood dezer personen vast te stellen. Volgt men nu daarbij een regel, die voor de hand ligt, en ook hier tot naar het schijnt niet te verwerpen uitkomsten leidt, nl. dat iemand van een voorafgaand geslacht eerder van het tooneel verdwijnt dan die behooren tot een volgend, dan vindt men den dood van deze personen aangegeven,

Prameçwara I van Pamotan (B), † 1310, bl. 30, reg. 19;

Hyang Wëkasing suka I (20), † 1311, bl. 30, reg. 24;

Paduka Çori (25), † 1311, bl. 30, reg. 22;

Bhreng Matahun I (C), † 1311, bl. 30, reg. 21;

Bhreng Pajang I (23), † 1311, bl. 30, reg. 22;

Bhreng Paguhan I (D), † 1311, bl. 30, reg. 22; en

Bhreng Tumapël I (24), † 1308, bl. 30, reg. 1;

waarmede men reeds dit resultaat heeft bereikt, dat er tot een volgend geslacht zou kunnen worden overgegaan.

In de opsomming van zoeven werd evenwel niet vermeld de Bhre Guṇḍal, genoemd op bl. 27, reg 26. Dit geschiedde daarom niet, omdat het verband t. a. p. alleszins onduidelijk is. In de vertaling werd aangenomen, dat er een man bedoeld is, en daarmede tevens dat er van een nog niet genoemde Bhreng Kahuripan wordt gesproken. Dit laatste is echter geenszins aannemelijk, doch het was ondoenlijk de voorkomende woorden zoo te vertalen, dat zij in 't Hollandsch even onduidelijk zouden zijn als in den tekst, welke mogelijk een fout bevat, of een leemte heeft, die niet te verbeteren of aan te vullen is, terwijl het onmogelijk is uit te wijzen of hier werkelijk van een man, dan wel van een dame wordt gewordt gewaagd. In het wilde gissende, zou men er de ongenoemde zuster van Hayam Wuruk in kunnen zoeken, wier dood dan wel vermeld zou zijn. Veiliger is het evenwel de zaak in het midden te laten, te meer daar zulks niet direct schade schijnt te doen, en daarom dan ook bleef deze persoon onvermeld.

1) Er wordt bl. 27 reg. 26 nog gesproken van een Bhre Guṇḍal. Over dezen persoon zie men beneden.

Uit het laatste geslacht, dat behandeld werd, sproot slechts een zestal kinderen.

Rajasanagara (Hayam wuruk) had een dochter en een zoon: de „schoone Bhre Lasēm I (d.) (26), en

Bhre Wirabhumi (27), bl. 29, reg. 18 en 19;

Bhre Pajang I (en Bhre Paguhan I) hadden drie kinderen:

Hyang wiçesa (28), de „dikke”

Bhre Lasēm II (d.) (29), en

Bhre Kahuripan III (d.) (30);

en Bhre Tumapël I een zoon,

Raden Soṭor (31).

Van dezen huwden de vier eersten over en weer met elkander, zoodat Bhre Lasēm I, de schoone (26), de vrouw werd van Hyang wiçesa (28) en Bhre Wirabhumi (27) Bhre Lasēm II, de dikke (29), tot vrouw kreeg, zie bl. 29 reg. 21 en 23, terwijl Bhre Kahuripan (30) in het huwelijk trad met Raden Sumirat, Bhre Paṇḍan Salas I (40), bl. 29, reg. 26, den zoon van Raden Soṭor, die hier reeds dadelijk te noemen is, om geregeld voor te kunnen gaan, en uit deze drie huwelijken werden weer verscheidene kinderen geboren.

Uit dat van Hyang wiçesa, (28), het is voldoende alleen den man te noemen, ontsproten:

Hyang Wékasing suka II (36), bl. 29 reg. 22;

Bhre Tumapël II (a) (37), bl. 30, reg. 3;

Dewi Subita, *prabhu istri* II (d.) (38), bl. 30 reg. 4, en

Bhre Tumapël III (b) (39), bl. 30 reg. 5; —

Bhre Wirabhumi's (27) kroost was:

Bhre Pakëmbangan (32), bl. reg. 9;

Bhre Mataram I (d.) (33), bl. 30 reg. 10;

Bhre Lasēm III (d.) (34), bl. 30 reg. 11; en

Bhre Matahun II (d.) (35), bl. 30 reg. 11; —

dat van Bhre Paṇḍan salas I (40) was:

Bhre Koripan IV, Bhre Hyang Parameçwara II (47), bl. 30, reg. 5,

Bhre Lasēm IV (d.) (48), bl. 30 reg. 7; en

Bhre Daha III (d.) (49), bl. 30 reg. 8.

Terwijl dit jongere geslacht weer grootendeels met elkander in het huwelijk treedt, en daaruit weer een nieuwe generatie voortspruit, blijkt het dat deze laatste zoo goed als kinderloos is, want er worden ten minste slechts een paar kinderen genoemd, en men mag dus zeggen, dat in het vijfde geslacht na Kërtarajasa (Raden Wijaya) het machtige stamhuis van Majapahit reeds aan het uitsterven is, vooral, omdat er van een huwelijk door spruiten van dat geslacht, en van door dezen verwekte kinderen niet meer wordt gewaagd.

Nu kan ten deze wel worden aangenomen, dat de Pararaton in dit opzicht

gebrekking is, en dat het geslacht zich wel verder heeft voortgezet, maar men dient daarbij dan toch in het oog te houden, dat de mededeelingen in het boek gedaan, zich in den tijd verder uitstreken dan het leven gereikt heeft der reeds vermelde nakomelingen van Raden Wijaya, van welken hier straks ook de anderen nog zullen worden genoemd, en dat zich daarbij het eigenaardige verschijnsel voordoet, dat het sterfjaar, althans de dood, van haast allen wél wordt gemeld, zooals hier reeds dadelijk, alvorens verder te gaan, in het licht gesteld zal worden voor die personen, welke hier met name al genoemd werden.

Onder dezen is Raden Soṭor (31), de zoon van Bhre Tumapël I (29) en de vader van Raden Sumana, Bhre Paṇḍan salas I (40), voorbijgegaan. Van zijnen dood vindt men geen melding gemaakt, ook niet onder een anderen naam, doch die der overigen wordt, behoudens van één persoon, Bhre Lasēm (IV) (48), geconstateerd. In de volgorde waarin zij hier achter elkander werden genoemd, vindt dat aangegeven van

Bhre Lasēm I, „de schoone” (26), † 1323, bl. 30, reg. 36; wel is waar, wordt daar ter plaatse hare bijnaam niet vermeld, doch als men ziet wie ongeveer gelijktijdig met de daargenoemde persoon overlijden, en in aanmerking neemt, dat zij elders niet genoemd wordt, dan ligt het voor de hand te veronderstellen, dat zij en geen ander bedoeld is;

Bhre Wirabumi (27), † 1328, bl. 31, reg. 13;

Hyang wiçesa (28), † 1351, bl. 31, reg. 26;

Bhre Lasēm II (29), † 1323, bl. 30, reg. 37;

Bhre Kahuripan III (30), † 1323, bl. 30, reg. 37;

Bhre Paṇḍan salas I (40), † 1323, bl. 31, reg. 1. Vervolgens is vermeld het overlijden van

Hyang wëkasing suka II (46), † 1321, bl. 30, reg. 31;

Bhre Tumapël II (a) (37), en wel jong, immers een jongere broeder van hem, Bhre Tumapël III (b) (39), draagt denzelfden naam als hij, bl. 30, reg. 3 en 4;

Dewi Suhita, *prabhu istri* II, (38), † 1351, bl. 31, reg. 28;

Bhre Tumapël III (b) ¹⁾ (39), † 1349, bl. 31, reg. 24;

Bhre Pakëmbangan (32), bl. 30, reg. 9, hij sterft op de jacht;

Bhre Mataram I (33), † 1338, bl. 31, reg. 21;

Bhre Lasēm III (34), † 1355, bl. 31, reg. 31;

Bhre Matahun II (35), † 1338, bl. 31, reg. 21;

Bhre Koripan IV, Hyang Parameçwara II (47), † 1368, bl. 31, reg. 35;

Bhre Lasēm IV (48), nergens; en dat van

Bhre Daha III, (49), † 1338, bl. 31, reg. 21.

Bij het nagaan der huwelijken der laatste personen, te beginnen met Hyang Wëkasing II (36), kan de na dezen genoemde Bhre Tumapël II (a) (37), hoe-

1) Deze *b* werd aan zijn naam nog toegevoegd om hem dadelijk te kunnen onderscheiden van zijn anderen broeder, die met *a* is aangeduid.

wel het niet zeker is, dat het ten rechte geschiedt, zie beneden bij Hoofdstuk XIV, buiten beschouwing worden gelaten, omdat hij jong stierf, en er verder slechts kinderen van één Bhre Tumapël worden opgegeven, bl. 30, reg. 12—16. Wat de anderen betreft, van dezen bleef

Hyang Wëkasing suka II (36) ongehuwd; huwde

Dewi subita, *prabhu istri* II (38) met Bhre Koripan IV, Hyang Parameçwara II (47), bl. 30, reg. 6 1);

Bhre Tumapël III (b) (39), zooals verondersteld mag worden met Bhre Lasëm III (34), bl. 30, reg. 11; Bhre Lasëm IV (48), bl. 30 reg. 7, en, wat zeker is, met Bhre Daha III (49), *sama pamungsu*, bl. 30, reg. 8; bleef

Bhre Pakëmbangan (32) ongehuwd; doch huwde

Bhre Mataram I (33) weer met Hyang Wiçesa (28), bl. 30, reg. 10; werd

Bhre Lasëm III (34) zooeven reeds genoemd als een der vrouwen van Bhre Tumapël III (b) (39); huwde

Bhre Matahun II (35) met een Bhre Wëngkër II (41), die nog niet genoemd werd, maar straks te noemen is; en werden de drie laatsten mede reeds vermeld,

Bhre Kahuripan IV, Hyang Parameçwara II (47), als de gemaal van Dewi Subita, *prabhu istri* II (38), en

Bhre Lasëm IV (48) en

Bhre Daha III (49), als vrouwen van Bhre Tumapël III (b) (39).

Slechts het huwelijk van Bhre Tumapël III (b) (39) werd met kinderen gezegend, bl. 30, reg. 12—16. Achtereenvolgens verwekt hij Bhre Wëngkër II (41) en Bhre Paguhan II (42), en bij een *rabi anom* Bhre Jagaraga I (d.) (43), Bhre Tañjung pura (d.) (44), Bhre Pajang II (d.) (45), en Bhre Këling (46), die allen in het huwelijk treden, en wel, zooals reeds van den eersten verteld moest worden,

Bhre Wëngkër II (41) met Bhre Matahun II (35), de dochter van Bhre Wirabhumi 9 bl. 30, reg. 12;

Bhre Paguhan II (42) met twee zijner halfzusters, Bhre Tañjung pura (44) en Bhre Pajang II (45), bl. 30, reg. 14 en 15;

Bhre Jagaraga I (43) met den boven reeds genoemden Bhre Kahuripan IV, Hyang Parameçwara II (47), bl. 30, reg. 13;

Bhre Tañjungpura (44), en

Bhre Pajang II (45), met hunnen halfbroeder, zooals reeds werd gezegd; en

Bhre Këling (46) met een zekere, hier voor het eerst en het laatst genoemde Bhre Këmbang jënar (E), bl. 30, reg. 16; alle welke huwelijken evenwel behoudens het eerste, dat van Bhre Wëngkër II (41) met Bhre Matahun II (35) kinderloos bleven, want uit dit huwelijk alleen sproot nog voort

Bhre Kabalan (d.?) (50), bl. 30, reg. 17, terwijl Bhre Paguhan II (42), zooals er bericht wordt, nog een dochter had bij een *kṣatriya*-vrouw,

1) Over dit huwelijk zie men ook de aanteekening bij Hoofdstuk XIII.

Bhre Singapura (d.) (51), bl. 30, reg. 17.

Is hiermede de opsomming voltooid, er is nog iets op te merken vóór men in staat is er gevolgtrekkingen tegenover het eind van het boek uit af te leiden, en ook nog eene bijzonderheid, die voorbij werd gegaan, onder een behoorlijk licht te plaatsen. Er dient nl. ook nog aangegeven te worden of en waar nu ook van deze laatste personen in het geschrift de dood vermeld wordt. Zulks is noodig om aan te toonen, dat met het XII, XIII en XIVe Hoofdstuk de geslachtsboom inderdaad ten einde loopt, en dat de verder genoemde personen daarmede geen verband houden, dit althans op geenerlei wijze blijkt. Door zulk een opgave slechts zal men in staat zijn het reeds gezegde te controleeren. Zij moet als volgt uitvallen.

De dood van Bhre Wěngkēr II (41), † 1351, wordt geconstateerd, bl. 31, reg. 25, en zoo vervolgens die van

Bhre Paguhan II (42), † 1373, bl. 32, reg. 4;

Bhre Jagaraga I (43), † 1373, bl. 32, reg. 4;

Bhre Tañjungpura (44), nergens;

Bhre Pajang, II (45), † 1372, bl. 32, reg. 6;

Bhre Kěling (46), † 1369, bl. 31 reg. 36;

Bhre Kěmbang jěnar (E), nergens;

Bhre Kabalan (50), † 1373, bl. 32, reg. 5, en van

Bhre Singapura (51), nergens.

Wie zich met behulp van deze uiteenzetting de moeite geven wil den tekst geregeld na te gaan, zal zien dat alle meer op den voorgrond tredende personen ¹⁾ in Hoofdstuk X—XII, behalve een zekere Raden Gajah, bl. 31, reg. 12 en 32, die van vorstelijken bloede moet zijn geweest, *raden*, terecht konden worden gebracht ²⁾, en verder dat Hoofdstuk XIII en XIV nieuwe personen leveren, die wel namen dragen als anderen in het voorafgaande droegen, maar die toch niet dezelfde kunnen zijn, daar zij, die die namen voerden, reeds overleden waren: Bhre Paṇḍan salas, bl. 31, reg. 31 ³⁾; Bhre Daha, bl. 31, reg. 34; Bhre Tumapěl, bl. 32, reg. 1, en Bhra Hyang, bl. 32, reg. 5.

Nu is het mogelijk, dat wat hier als richtsnoer bij de beoordeeling, welke personen er telkens bedoeld werden, aangenomen is, in stede van op den rechten weg te voeren, juist geleid heeft tot verkeerde gevolgtrekkingen, en dat juist de later genoemden van denzelfden naam de bedoelden zijn en niet de daarvoor gekozenen. Men heeft intusschen gezien tot welk een resultaat de methode heeft geleid, en het blijft een ieder vrij, ten minste wat het laatste gedeelte der voor-

1) Hiertoe behooren, in het verband hier, niet Kěmbar, Tuhan Wuruju, en anderen, die op bladzijde 28 en 29 voorkomen.

2) Over de *patih's* vindt men iets bij Hoofdstuk XIII.

3) Raden Jagulu is hier overgeslagen, omdat hij dezelfde persoon zou kunnen zijn als Paṇḍan Salas t. a. p.

afgaande uiteenzetting betreft, van een andere meening te zijn, dan uit het toepassen dier methode moest voortvloeien. Toch mag er hierbij wel op gewezen worden, dat in het laatste gedeelte alle nadere aanduidingen omtrent de eigentlijke persoonlijkheid van de genoemden ontbreken, en dat men zonder zich op de een of andere wijze, te recht of ten onrechte, een norm te stellen, uit den doolhof niet geraken kan. Voorshands althans schijnt er geen literatuur voorhanden te zijn, die, waar het hier op aankomen zou, eenig licht zou kunnen verspreiden over het laatste gedeelte van de Pararaton, en men neme de uiteenzetting dan ook voor niet meer dan waarvoor zij gegeven wordt, een poging om den weg te vinden of te wijzen, waar men het voetspoor zoo gemakkelijk bijster worden kan.

De bijzonderheid in dit hoofdstuk, waarop nog de aandacht moet worden gevestigd, en tot nog toe voorbij werd gegaan, is deze dat Bhre Wirabhumi, Rajasanagara's (Hayam wuruk's) zoon uit een *rabi haji*, als kind werd aangenomen door een Bhre Daha. Het zou voor het inzicht in Hoofdstuk XII van zeer veel belang zijn te weten, wie daarmede bedoeld is. Zooals uit de uiteenzetting boven blijkt, waren er tot in 1338 Çaka drie Bhre Daha's, die althans genoemd werden:

Bhre Daha I, de gemalin van Kêrtarajasa,

Bhre Daha II, diens dochter, de zuster van de eerste *prabhu istri*, en

Bhre Daha III, de achterkleindochter van den stiefzoon van deze vorstin.

Dat het de laatste wezen zou, die Bhre Wirabhumi tot zoon had aangenomen, is volslagen ondenkbaar, daar zij, hoewel van moederszijde gelijkgradig met een dochter van hem, van vaderszijde als een zijner kleinkinderen te beschouwen is. Evenmin is het te denken, dat het Bhre Daha I zijne overgrootmoeder was, en zoo rest er dus, wat ook de gedachte is, die zich het eerste opdringt, slechts Bhre Daha II. Dit laatste zou ook in overeenstemming zijn met het feit, dat hare dood, zie boven, eerst later wordt vermeld, tusschen 1293 en 1298, en de omstandigheid, dat zij zijn jongere grootmoeder zou kunnen heeten, is, hoewel er in zulk eene adoptatie iets vreemds zou liggen, vooral bij de Javanen, die de geslachten zoo sterk uiteen plegen te houden, toch niet voldoende om de mogelijkheid er van geheel te ontkennen. Hoe dit intusschen ook zij, zooals men bij Hoofdstuk XII en XIII zien zal, waar op deze zaak terug zal dienen te worden gekomen, ook zoo zijn de bezwaren nog geenszins uit den weg geruimd.

HOOFDSTUK XI.

Bhra Hyang wiçesa, als koning Aji Wikrama. Çaka 1311 — 1322.

Bhra Hyang wiçesa wordt koning (*prabhu*).

Daarop heeft er een bergstorting plaats in de *wuku* Prang bakat, in Çaka 1317.

Vervolgens sterft Gajah ènggon, in Çaka 1320, na zevenentwintig jaar *apatih*

te zijn geweest. Bhra Hyang Wĕkasing suka zegt dat Gajah manguri *apatih* moet worden.

Bhra Hyang Wĕkasing suka, nl. die welke stierf te Indrabhawana, en bijgezet werd te Tajung, dat ook de *dharma* te Paramasukapura heet, stierf in Çaka 1321.

Bhra Hyang wiçesa wordt kluizenaar (onttrekt zich aan de staatszaken), in Çaka 1322.

AANTEKENING.

Na den dood van den vorst, die bij ons het meeste, of al, bekend was als Hayam wuruk, en onder wiens bewind Majapahit zijn hoogsten luister schijnt bereikt te hebben, werd Bhra Hyang wiçesa vorst, onder den naam Aji Wikrama, zooals men in het vorige hoofdstuk reeds vermeld vond.

Zijn recht op den troon schijnt hij, die geen zoon van Hayam wuruk was, maar slechts de oudste spruit van diens jongere zuster, voornamelijk ontleend te hebben aan zijn huwelijk met Bhre Lasĕm I, de schoone (26), die, geboortig uit Paduka Çori, ons als de aangewezen troonsopvolgster moet toeschijnen, waar Bhre Wirabhumi zijn vader na diens dood niet vervangt, zooals Jayanagara, die toch ook uit een *bini haji* (= *rabi haji*) geboren was, Kĕrtarajasa (Raden Wijaya) had opgevolgd ¹⁾. Toch schijnt hij geen heer te zijn geworden over het geheele rijk. Zooals het volgende hoofdstuk kan doen zien, was er een oostelijk rijk ontstaan naast een westelijk, en was over dit eerste Bhre Wirabhumi, Hayam wuruk's zoon, koning geworden. Men moet dus aannemen, dat na den dood van den grootsten vorst van Majapahit, en misschien wel door zijne beschikkingen, waarbij hij, zonder zijne dochter geheel achteraf te zetten, toch ook aan zijn zoon een deel van het door hem bestuurde groote complex wilde nalaten, een gedeelte van het rijk aan Bhre Wirabhumi gekomen was, die daardoor, naast Hyang wiçesa, den vorst over het westelijke gedeelte van Hayam wuruk's nalatenschap, het bestuur was gaan voeren over een oostelijker gedeelte van Java, oost-Java, Balambangan, doch hiervoor zie men bij het volgende hoofdstuk.

Hyang wiçesa had spoedig na het aanvaarden der regeering den dood van zijn zoon te betreuren, dien hij verwekt had bij de „schoone” Bhre Lasĕm, de dochter van Hayam wuruk, nl. Bhra Hyang Wĕkasing suka II, die dus juist heette als ook een der namen van den vorigen vorst, zijn grootvader van moederszijde, was. Blijkbaar had het jonge mensch reeds een aandeel gekregen in de regeering, daar hij, en niet zijn vader, den nieuwen *patih* schijnt te benoemen.

In het jaar na zijns zoons dood trekt Bhra Hyang wiçesa zich uit de regee-

1) De verhouding schijnt evenwel niet dezelfde te zijn geweest. Bhre Kahuripan II en Bhre Daha II waren de jongere zusters van Jayanagara, zie bl. 27 reg. 3; Bhre Lasĕm I daarentegen was vermoedelijk de oudere zuster van Bhre Wirabhumi, want zij wordt eerder genoemd, zie bl. 29 reg. 19.

ring terug, haar, zooals zoo dadelijk blijken zal, overlatende aan zijne dochter Dewi Suhita, doch naar het schijnt niet voor goed, men zie het volgende hoofdstuk.

HOOFDSTUK XII.

Dewi Suhita, als koningin Bhaṭāra istri. Çaka 1322—1351.

Bhaṭāra istri ¹⁾ wordt koning (*prabhu*).

Bhre Lasēm sterft in de Kawidyadharen, wordt bijgezet te Pabangan, dat als *dharma* Lakṣmipura heet.

Bhre Kahuripan sterft.

Bhre Lasēm, de dikke, [31] sterft.

Bhre Paṇḍan salas sterft, en wordt bijgezet te Jingga, als *dharma* Çrī Wiṣṇupura geheeten.

Bhra Hyang wiçeṣa had onaangenaamheden met Bhra Wirabhūmi, (?) ²⁾.

Drie jaar daarna had er weder een krijg ³⁾ plaats.

Beiden maakten zij zich tot den strijd gereed; aan Bhre Tumapël en Bhra Hyang Parameçwara zonden zij beiden bericht: „Wien zal ik helpen?” (zeiden dezen). Toen het tot den strijd kwam, verloor het westelijke rijk het, (en had dus Bhra Hyang wiçeṣa tegenspoed. Hij trok zich dat aan en wilde zich terugtrekken. Dit werd aan Bhre Tumapël en Bhra Parameçwara bericht. (Dezen zeiden toen): „Laat hij niet te spoedig zich terugtrekken, ik zal hem (zijn vijand) weerstaan”. Dit gaf Bhra Hyang wiçeṣa weer moed. Hij trok weer op, en herstelde het verlorene weer met de hulp van Bhre Tumapël en Bhra Parameçwara. Het oostelijke rijk verloor het. Bhre Daha werd door Bhra Hyang wiçeṣa geschaakt, en naar het westen gevoerd. Bhre Wirabhumi toog in den nacht weg, besteeg ⁴⁾ een schip, maar werd gevolgd door Raden Gajah, die tot *ratu angabhaya*, onder den naam Bhra Narapati gezalfd was (of werd). Hij werd aan boord achterhaald, gedood ⁵⁾ en onthoofd ⁶⁾ en (zijn hoofd) naar Majhapahit gebracht. Hij werd bijgezet te Lung, dat als *dharma* Goriçapura heette, in Çaka 1328; (in hetzelfde jaar) had deze groote krijg plaats.

1) Dewi Suhita, zie boven.

2) In 't Jav. *dadi deniradampul, abèlah mati siradampul i Çaka 1323*. In de gewoone betekenis geeft *dampul* hier geen zin.

3) In 't Jav. *parègrèg*.

4) In 't Jav. *tumulumpak*.

5) In 't Jav. *minoktan*.

6) In 't Jav. *pinök*.

Vier jaren daarna overleed 1) Gajah Manguri, in Çaka 1332. 12 Jaar was hij *patih*. Gajah lembana volgt hem *patih* op 2).

Daarop had in de *wuku* Julung-pujut een bergstorting plaats, in Çaka 1333 3).

Gajah lembana stierf 4) in Çaka 1335. Drie jaar was hij *patih*. Tuhan Kanaka volgt hem als *apatih* op 5).

Bhre Daha sterft, Bhre Matahun sterft, Bhre Mataram sterft.

Daarop had de groote *lantaran* (?) plaats, in Çaka 1338.

En de groote hongersnood in Çaka 1348.

Bhre Tumapël sterft in Çaka 1349, hij wordt bijgezet in Lo-kërëp, dat als *dharma* Amarasabha heette.

Bhre Wëngkër sterft, en wordt bijgezet in Sumëngka.

Bhra Hyang wiçesa sterft en wordt bijgezet te Lalangon, dat als *dharma* Paramawiçesapura heette.

De *prabhu istri* sterft in 1351.

AANTEKENING.

In de aanteekening bij het XIe hoofdstuk, dat de regeering van Bhra Hyang wiçesa omvat, moest reeds opgemerkt worden, dat deze vorst, wel is waar op een gegeven oogenblik van de regeering afstand doet, en door zijne dochter wordt opgevolgd, maar dat dit, naar het zich laat aanzien, niet voor goed was. In dit hoofdstuk nl. treedt hij weder op het tooneel, en wel op zulk eene wijze, dat men haast zeggen zou, dat hij de regeering maar weer op nieuw had opgenomen, doch men zie hierover wat straks volgt.

Wie de *bhatåra istri* (*prabhu*) was, die na zijn *bhagawan* worden den troon besteeg, leerde het X^e hoofdstuk reeds, waar bericht werd, dat Bhra Hyang wiçesa ook een dochter kreeg, de *bhre prabhu stri*, die Dewi Suhita heette. Het is deze, die bedoeld moet zijn.

Maar al volgde zij haren vader toenmaals, in 1322, op, reeds is het volgende jaar, zoo wordt er bericht, heeft Bhra Hyang wiçesa ongenoegen met Bhre Wirabhumi, en een drie jaren daarna, zegge een viertal jaren (*hëlet tigang tahun*), dus in 1326 of 1327, heeft er een groote krijg plaats, tusschen een oostelijk en een westelijk rijk. Er wordt bepaaldelijk gesproken van een *kaðaton wetan* en een *kaðaton kulon*, terwijl, waar het het laatste rijk is dat bij den met afwisselend succes gevoerden oorlog het onderspit delft, Bhra Hyang wiçesa in druk geraakt, en omgekeerd, zoodra het oostelijke rijk het verliest, Bhre Wirabhumi de vlucht moet nemen.

1) In 't Jav. *atëlasan*.

2) Lees: *ro wëlas tahun apatih, gumanti sira Gajah lembana apatih*.

3) Zoo te lezen in plaats van 1343.

4) In 't Jav. *atëlasan*.

5) Lees: *tigang tahun apatih, gumanti Tuhan Kanaka apatih*.

Wie Bhre Wirabhumi was, bleek almede reeds uit het X^e hoofdstuk;

1°. wordt daar van hem verteld, dat hij een zoon was van Hayam wuruk bij een *sĕlir*, bl. 29 reg. 18, dus een halve broeder van de „schoone” Bhre Lasĕm, de vrouw van Bhra Hyang wiĕsa;

2°. dat hij huwde met de „dikke” Bhre Lasĕm, een zuster van Bhra Hyang wiĕsa, bl. 29 reg. 23, zoodat hij dus met dezen vorst op dubbele wijze verzwagerd was, eensdeels omdat hij een broeder was van diens vrouw, anderdeels omdat hij een zijner zusters tot vrouw had; en

3°. dat hij door Bhre Daha tot zoon was aangenomen, bl. 29 reg. 19.

Na hetgeen in de aanteekeing bij Hoofdstuk XI reeds opgemerkt werd over een vermoedelijke splitsing van het rijk van Hayam wuruk, misschien wel door deze zelf, is vooral dit laatste hier, behalve nog andere zaken, waarover dadelijk, daar het bovenal te doen moet zijn om de geloofwaardigheid van de Pararaton in het licht te stellen, van belang; immers uit dit laatste volgt direct dat Bhre Wirabhumi ook *putra ing Daha, putreng Daha*, zou kunnen heeten, of dat er, op een andere wijze het uitdrukken, over het oostelijke rijk toen ter tijde een Putreng Daha stond.

Welken de beide rijken waren, behoeft eigenlijk geen toelichting. Bhra Hyang wiĕsa was in 1311 *Çaka prabhu* geworden, en daarmede wordt hier, in 't latere gedeelte van den tekst van de Pararaton, de vorst van Majapahit bedoeld. Het andere rijk moet oostelijker hebben gelegen, en het kan dus kwalijk iets anders zijn geweest dan wat reeds oudtijds het rijk van Balambangan ¹⁾ werd genoemd. Dat komt zelfs nog nader uit.

Gaat men het bericht over dezen krijg nog verder in bijzonderheden na, dan ziet men hoe er ook een vorst (of regent) van Tumapĕl een belangrijke rol in heeft gespeeld. Van weerszijden aangezocht door de beide tegenover elkander staande rijken, om zich bij hen aan te sluiten, aarzelt hij eerst, evenals de nevens hem genoemde Bhra Parameçwara, bij wien men evenzeer hulp zocht, maar besluit hij toch iets later om aan het westelijke rijk de hand te reiken, als hij ziet, dat dit het aflegt ²⁾. Daardoor wordt hij van dit rijk de bondgenoot, en zóó, men zou zoo kunnen zeggen, als 't ware één met Majapahit.

Maar hier blijkt tevens, dat met die *kaḍaton wetan* naast Majapahit (waarvan de residentie Surabaya de hoofdzetel was) ook Tumapĕl (= Singasari = Pasuruhan) niet bedoeld kan zijn, en dat men dat oostelijke rijk verder, oostelijker, moet zoeken.

1) In de Pararaton komt deze naam niet voor.

2) Men houde in 't oog dat deze Bhre Tumapĕl, volgens de berekening bij Hoofdstuk X, slechts geweest kan zijn Bhre Tumapĕl (*b*) (39), de zoon van Hyang wiĕsa, tevens de schoonzoon van Bhre Wirabhumi. Bhra Parameçwara was Hyang Parameçwara II (47), de zoon van Bhre Paṅdan salas I (40), de gemaal van Dewi Suhita (de *prabhu istri*); dan tevens de schoonzoon van Hyang wiĕsa, wat ook Bhre Tumapĕl (*b*) (39) was, zie *ibid.*, en het slot van de aanteekening bij Hoofdstuk VIII.

Door zich bij Bhra Hyang wiçesa aan te sluiten wordt Tumapël, zoo werd er zoo even gezegd, als 't ware één met Majapahit.

Men zou dit ook op een andere wijze kunnen uitdrukken. Men zou zich bijv. eens kunnen afvragen welken indruk deze oorlog wel moet hebben gemaakt op een vreemdeling, die, met de plaatselijke omstandigheden nu eens niet bijzonder nauwkeurig bekend, hem beleven, hem bijwonen kon. Zou het den schijn niet hebben kunnen gehad, alsof hier in dezen krijg in werkelijkheid het rijk van Tumapël (Pasuruhan) als een westelijk rijk in oorlog was met een oostelijk (Prabalingga, Běsuki, Balambangan), alsof het de vorst van Tumapël was die oorlog voerde met een *putreng Daha?* Doch het is niet noodig zulks te vragen. Zonder meer kan hier, na de korte zoeven hier gegeven uiteenzetting, nogmaals een stuk worden afgeschreven uit de Notes on the Malay Archipelago and Malacca, door den Heer W. P. Groeneveldt uit verschillende Chineesche teksten saamgelezen. Men oordeele zelf of er sprake is van denzelfden krijg, in dezelfde streek, in den zelfden tijd, en met denzelfden afloop.

„When the emperor Ch'êngtsu ascended the throne, — zoo leest men er, Verh. Bat. Gen., XXXIX, bl. 36 (162), — he sent information of it to this country (het oostelijk gedeelte van Java), and the next year, 1403 (= 1325 Çaka), he sent a vice-envoy and a messenger to present the king with silks and gauzes embroidered with gold. When the envoys had left, the western king, Tumapan, sent envoys to congratulate the emperor, who again sent an eunuch and others to bestow upon the king a silver seal inlaid with gold. The king sent envoys to present his thanks for this seal, and offered products of his country as tribute.

„The eastern king, Putling tahah ¹⁾, also sent envoys to court for the purpose of bringing tribute and asking for a seal, and the emperor sent an officer to bring it to him. From this time the two kings brought tribute.

„In the year 1405 (= 1327 Çaka) the eunuch Chêng Ho was sent as a messenger to this country, and in the next year the two kings made war upon each other; the eastern king was defeated and his kingdom destroyed.”

„At that time the imperial envoys were just in the country of the eastern king, and when the soldiers of the western king entered the market place 170 of their followers, were killed by these: on this the western king became afraid ²⁾, and sent envoys to ask pardon. The emperor gave them an edict, reproving him severely and ordered him to pay sixty thousand thails of gold as a fine.” Enz. ³⁾.

1) Volgens eene aanteekening zouden de Chineesche karakters, waarvan Putling tahah de transcriptie is ook Piling daha kunnen worden uitgesproken. Dit zou kunnen beantwoorden aan Bhreng Daha; de zaak zou 't zelfde blijven, maar ook hier, als in 't westelijke rijk, de fautor van den vorst meer op den voorgrond zijn gedrongen. Wat Tumapël betreft behoeft men zelfs niet eens zoover te gaan, daar deze naam bij de Chineezzen, zooals uit die berichten blijkt, zoo goed als synoniem is met Java (oost-Java).

2) Nl. voor de Chineezzen. Men ziet het, het verhaal is zoo goed als van ooggetuigen.

3) Het vervolg doet hier minder ter zake. De western king betaalt slechts een gedeelte, doch krijgt de geheele boete daarop kwijt gescholden,

Behalve het voorafgaande, waarmede gelukkiger en merkwaardiger wijze het historisch gehalte van de Pararaton ook wat een ander gedeelte van dit geschrift betreft, in het licht kon worden gesteld, moet er over de pericope, waarin men de mededeelingen aantreft over een krijg tusschen dat westelijke en dat oostelijke rijk, tusschen Majapahit en Balambangan nog eene vraag gedaan worden, en wel deze: of het niet waarschijnlijk is, dat men daarin een schildering vindt van den krijg en het wapenfeit, die, gecombineerd met allerlei andere zaken (uit de folklore) het leven gaven aan den bij den Javanen zoo bekenden Damar Wulan roman, welke nu op deze wijze feitelijk op een historischen achtergrond zou blijken te berusten? De aanknoopingspunten zijn niet velen; doch is zulks wel noodig? In hoofdzaak, — het volgende toch wordt immers ook hier verteld, — dat er onder een vorstin van Majapahit, een groote oorlog gevoerd werd tusschen dat rijk en Balambangan, waarbij dit laatste het eerst won, maar later door onverwachte hulp de krijgskansen keerden, zoodat Balambangan te niet kon worden gedaan, en dat de vorst van dat rijk door een persoon, die hem opzocht, geveld werd en onthoofd, waarna deze zijn hoofd naar Majapahit bracht, is het raam van den roman en het beloop van dezen *parègrèg* het zelfde. De held, die hier Bhre Wirabhumi (= Menak Jingga) ombrengt, heet hier wel anders: Raden Gajah, Ratu angabhaya, Bhra Narapati, en niet Damar Wulan, de vorstin geen Kěñcana wungu, enz. enz., en men vindt in den roman allerlei verhaald, waarvan hier geen spoor te vinden is ¹⁾, evenals omgekeerd ook de verdere bijzonderheden van den oorlog hier anderen zijn, ja, het zelfs met Raden Gajah, die Bhre Wirabhumi versloeg en onthoofde, anders afloopt, daar hij, zooals het volgende hoofdstuk leert, wegens dien moord later van kant gemaakt wordt, doch dit alles kan de overeenkomst in die enkele, en zeer belangrijke hoofdlijnen niet te niet doen. Is het juist gezien, dat de Damar wulan roman in zijn opzet inderdaad berust op hetgeen er in die jaren is voorgevallen, dan is men, en zulks kan in zekeren zin een winst worden geacht, thans ook in staat om eenigszins de waarde van dat verhaal te schatten; en wellicht zal het ons straks gegeven zijn na te gaan hoe het langzamerhand den vorm heeft gekregen, waarin wij het hebben leeren kennen. Dat men daarbij vooral het oog zal hebben te richten op de oudste der redactie's, welke er van bestaan, dus die, welke Roorda van Eysinga kende, en de dadelijke variatie's daarvan, behoeft hier wel niet in herinnering te worden gebracht, waar

1) De Rangga lawe van den Damar wulan roman is natuurlijk dezelfde als die welke hier boven in Hoofdstuk V, VI en VIII voorkomt, ook al zijn hier zijne latere gedragingen lijnrecht tegenovergesteld aan wat hij in de Damar wulan doet. Op den smid van Lumbang, Mpu Gandring van Lumbang, in de Damar wulan (oudste redactie) Mpu Lumbang, werd reeds gewezen in de aantekening bij Hoofdstuk I. Verder dient er hier nog gelet te worden, in verband met eene opmerking, die straks in den tekst iets lager voorkomt, dat Menak Jingga geschaakte prinsessen, Dewi Wahita en Dewi Puyengan, bij zich aan zijn hof had, en ook de vraag te worden gesteld of Wahita soms nog een reminiscens aan het Dewi Suhita van dit hoofdstuk zou kunnen zijn. In Menak kontjar zou Bhre Tumapël kunnen schuilen.

hét daarentegen weer wel van belang kan zijn er op te wijzen, dat Raden Gajah hier, behalve Bhra Narapati, ook *ratu angabhaya* wordt genoemd.

Wat de waarde van dezen titel is, werd boven bij Hoofdstuk IV reeds gezegd, is niet met zekerheid uit te maken, doch zoowel hier als daar moet men vermoeden, dat de rang een vrij hooge was, èn om het gebruikte *ratu* èn vooral om de verhouding, waarin Ranga wuni (Wiṣṇuwardhana) en Mahisa campaka (Narasinga) tot elkander stonden ¹⁾.

Wie nu die Bhre Daha was, die door Bhra Hyang wiṣeṣa naar het westen werd medegevoerd, en of zij de persoon was, welke Bhre Wirabhumi tot zoon had aangenomen, is eene zaak die moeielijk is uit te wijzen. De gebezigde uitdrukking, *ingĕmban*, wijst zonder twijfel op een dame, en in de aantekening bij Hoofdstuk X werd het reeds beredeneerd, dat moeielijk iemand anders dan Bhre Daha II Bhre Wirabhumi kan hebben aangenomen. Nu kan men gissen, dat de Bhre Daha, welke bij Bhre Wirabhumi werd aangetroffen, de dochter was van Paṇḍan Salas I (40), Bhre Daha III (49), de echtgenote van Bhre Tumapĕl (*b*) (39), of de latere echtgenote van deze, door Bhre Wirabhumi bijv. geschaakt, te meer daar Bhre Daha II (20), volgens de berekening boven, reeds tusschen 1293 en 1298 overleden was. Maar terwijl dit op zich zelf reeds slechts een gissing is, zijn daarmede de moeielijkheden

1) Van het Damar wulan verhaal bestaan er verscheidene redacties, onder welken de tekst die aan Roorda van Eysinga bekend was, en die een andere is dan de door Winter gebruikte, zeker de oudste is, zooals reeds bekend werd gesteld in Nog eenige Javaansche piagĕm's uit het Mohammedaansche tijdvak afkomstig van Mataram, Bantĕn en Palembang, Tijdschr. Ind. T. L. en Vk., XXXII, bl. 594. Van het begin van deze redactie bezit het Bat. Gen. een exemplaar op palmblad, met oud-Javaansch schrift geschreven. De *sĕngkala* er in is *mantri-kuda-obah-ringrat*, 1673 = A. D. 1748. Wat Roorda van Eysinga van het boek zeide, in zijn Handboek, III, 2, bl. 30, „in het laatst der vorige eeuw is zij uit een Javaansch handschrift, dat in eene oudere Javaansche taal geschreven was, in een Javaansch dat aan het tegenwoordige gelijk staat overgebracht”, is dus geenszins zoo onjuist als men wel gemeend heeft, tenzij men hier bepaald wil vallen over taal in plaats van schrift, die beiden, ook nu nog, zoo menigwerf met elkander verward worden. De Hollander was onnauwkeurig, toen hij in zijn Handleiding bij de beoefening der Javaansche taal- en letterkunde (1848), bl. 228 (A, n°. 47) „oud-Javaansch” in de plaats stelde van wat men bij Roorda van Eysinga vindt. Van dezen tekst bestaan verscheidene variaties, welke vooral in het naspel, de lotgevallen van Damar wulan als hij koning geworden is, onderling sterk afwijken. In de verzameling te Leiden wordt deze redactie vertegenwoordigd door no. CXIX (Cod. 1845) en CXX (Cov. 1838) van den Catalogus van Prof. Vreede. Een tweede is die welke Winter in proza overbracht, zie Tijdschr. Ind. T. L. en Vk., IV, 199, en Verh. Bat. Gen. XXX, en waarvan de Hollander, in zijn Handleiding van 1848, op bl. 158 en volgg., het begin uitgaf. Hier luidt de *sĕngkala wil-obah-nunggang-jalma*, 1765; te Leiden CXIV (Cov. 1797), CXVII (Cov. 2117)?, en CXV (Cod. 2152), de proza bewerking. Ten derde vindt men de redactie, welke door de firma van Dorp te Samarang onder toezicht van Raden Pañji Jayasubrata werd uitgegeven, en zeker nog jonger is. Deze werd, volgens eene aantekening van Raden Mas Ismangun Danuwinata, vervaardigd door Raden Ranga Prawiradirja, weleer *wĕdana mañcanĕgara* te Maespati; te Leiden in CXVI (Cov. 1866(2)) en CXVIII (Cod. 2192)? Behalve dezen bestaan er nog andere redactie's, althans fragmenten daarvan, die van minder beteekenis schijnen te zijn. Van veel belang daarentegen zou wel eens kunnen blijken te zijn, wat men aantreft in een *Sĕrat kaṇḍa*, en hier beneden achter Hoofdstuk XVIII, in een extract uit dat boek, dient medegedeeld te worden. Een Damar wulan in *lakon* vorm vindt men in Tijdschr. Ind. T. L. en Vk., XXXVIII, 457; op het einde van deze wordt hier, in verband met wat de Pararaton omtrent de latere lotgevallen van Raden Gajah verhaalt, nog eens de aandacht gevestigd.

omtrent deze persoon toch nog niet uit den weg geruimd, daar, terwijl volgens dezelfde berekeningen ook de dood van deze Bhre Daha, Bhre Daha III (49), ons straks in ditzelfde hoofdstuk, bl. 31 reg. 21 wordt bericht, † 1338, er in 't volgende hoofdstuk weder een Bhre Daha ten tooneele treedt, in wier persoon, want ook daar moet een vrouw bedoeld zijn, men onwillekeurig weder iemand ziet, die tot Bhre Wirabhumi in een nauwere betrekking stond, en dus of de persoon was die door Hyang wiçesa uit het oostelijke rijk gehaald werd, of wel die welke hem als kind aannam. Doch hierover zie men wederom verder bij het volgende hoofdstuk.

Zooals men gezien heeft, werd hier, omdat de Pararaton het niet uitdrukkelijk zegt, voorzichtigheidshalve geregeld slechts vermoedender wijze gesproken van een op nieuw aan het bewind treden van Hyang wiçesa, nadat hij in 1322 Çaka *bhagawan* geworden was, maar het bleek ondertusschen uit het uit de Notes van den Heer Groeneveldt aangehaalde, dat wat er over de *parëgrëg* ¹⁾ in de Pararaton voorkomt, ons feitelijk ook door de Chineezzen wordt bericht. In het aangehaalde wordt de naam van Hyang wiçesa, die er slechts wordt aangeduid met „the western king, Tumapan”, niet genoemd. Daarom is het van belang bij dit hoofdstuk nogmaals naar die Notes te verwijzen, omdat men daar iets lager nog deze mededeeling aantreft: „In the year 1415 (= Çaka 1337) the king adopted the name Yang Wi-si-sa, and sent envoys to thank the emperor for his kindness, and to bring as tribute products of the land”. In dit gedeelte toch vindt men en den naam van den vorst zelf, en schijnt het al evenzeer, dat Hyang wiçesa ook in een lateren tijd nog de teugels van het bewind in handen had. Het jaar 1415 (= Çaka 1337) valt lang vóór zijn dood, want Hyang wiçesa, die dus inderdaad op nieuw de regeering in handen schijnt te hebben genomen, sterft, volgens de opgave, bl. 31, reg. 26, eerst ruim twintig jaren na de *parëgrëg*, in 1350 of 1351 Çaka, terwijl zijne dochter, de *prabhu istri* II, hem slechts kort overleeft, daar hare dood onmiddellijk na den zijne wordt bericht.

Hoewel in deze aantekeningen overigens het doel slechts is den tekst van de Pararaton zooveel mogelijk toe te lichten, ook om hare zeker niet geringe geloofwaardigheid in het licht te stellen, schijnt het hier echter niet ongepast nog iets verder te gaan, en op nog een paar bijzonderheden te wijzen, die onder de periode 1311—1351 Çaka vallen, maar in de Pararaton niet vermeld zijn, en slechts in de Notes worden aangetroffen.

Uit die Notes blijkt nl. op bl. 110 (231) en 112 (233) dat een zeker gedeelte van Borneo's westkust, dat met den naam Puni wordt aangeduid en niet geïdentificeerd kon worden, aan Java tijdens Hayam wuruk tribuutplichtig is geweest en dat nog in dezen tijd was.

Naar dat Puni zond de Chineesche keizer in 1370 (= Çaka 1299) een gezantschap. Er heerschte daar een hooghartige koning, maar deze werd terecht

1) *Rëgrëg* = *rëiëg* = *rurug* = *lurug* N. Jav. en ook *wug* in 't Bal.

gewezen. Het land was toen juist geplunderd door lieden van Sulu, en de koning vroeg daarom vrijstelling van belasting voor drie jaar, doch men deed hem weten, dat dat niet ging. „Now, — zoo staat er verder, — this country had hitherto belonged to Java, and the people of the latter country tried to prevent him (in de betaling van het tribuut aan China); the king was wavering in his decision, but the envoy remonstrated with him, saying: „Java has already a long time acknowledged itself a subject and brought tribute; why do you only fear Java, and not the celestial court? The king then appointed envoys to bring a letter”, enz.

In 1405 en 1408 (= Çaka 1330) was daar een koning, die met den Chineeschen keizer zeer bevriend, en bij hem zeer in gratie was, doch in 't laatstgenoemde jaar reeds overleed.

„The emperor issued an edict to console his son, Hia-wang, who was ordered to succeed his father, and appointed king of the country. Hia-wang and his uncle reported that their country had to give Java forty caties camphor baros every year, and begged an imperial order to Java that this annual tribute should be stopped, in order that it might be send to the imperial court instead; they further said that, as they were going home now ¹⁾, they asked for the emperor's orders, and for permission to remain at home a year, in order to satisfy the wishes of the people; at last they requested that the time for bringing tribute, and the number of persons who were to accompany it, might be fixed. The emperor acceded to all these wishes; he ordered that tribute should be sent once in three years, and that the number of persons coming with it should depend on the king's pleasure. He also gave an order te Java, telling them not to ask any more the annual tribute of this country”, zonder dat er evenwel bij opgegeven wordt, of Java in overeenstemming met dat bevel ook heeft gehandeld.

Doch al blijkt hieromtrent niets, en al weten wij nu nog niet waar dat Puni eigenlijk lag, zelfs als het van Hiawang voor een gedeelte overgrootte beleefdheid tegenover den Chineeschen keizer is geweest, die hem dat verzoek tot hem deed richten, waar zijn vader en hij zelf zulk eene goede ontvangst in China hadden ondervonden, er werd toch tegelijkertijd een grootere onafhankelijkheid en een zich afscheiden van Java mede beoogd, en, op zich zelf van weinig belang, is dit toch in verband met andere feiten van een zekere beteekenis. Want er zijn ook nog andere berichten, die er op wijzen, dat het rijk van Majapahit, dat, zooals uit dit hoofdstuk bleek, of onderling verdeeld was of zelfs op Java met vijanden te kampen had, toenmaals gedurende de regeering van Hyang wiçesa en zijne dochter, reeds niet meer het machtige Majapahit genoemd kon worden, wat het onder de *prabhu istri* I en Hayam wuruk, laat ons zeggen onder het beheer van Gajah mada, geworden en geweest was. Ook elders worden er pogingen gedaan

1) Het sterfgeval had in China plaats, waarheen de koning zich met zijn familie persoonlijk had begeven.

het uitgestrekte gebied van het rijk te verkleinen, en goedschiks of kwaadschiks schijnt dit gedeeltelijk ook gelukt te zijn.

Van belang is hier van dit opzicht zeker dat gedeelte van het Chineesche bericht over Java tijdens de Ming-dynastie, uit de jaren, die hier in aanmerking komen, dat boven werd overgeslagen. Als voorgevallen tusschen 1408 en 1415 (Çaka 1330 en 1337) vindt men II., bl. 37 (163) bericht: „At that time Palembang was under the domination of Java, and the king of Malacca falsely pretended that he had an order from the emperor to claim this possession. When the emperor heard this, he gave an edict, saying: When lately the eunuch Wu Pin came back, he reported that you (king of Java) had treated the imperial envoys in the most respectful way; no I have heard lately that the king of Malacca has claimed the country of Palembang from you, and that you have been very much astonished, fearing that this was my will; but I treat people in the most upright way, and if I had allowed him to do so, I certainly would have sent an open order, therefore you have no reason to be afraid, and if bad men make use of false pretences, you must not lightly believe them”, een positieve mededeeling van een poging door den koning van Malaka gedaan om aan Majapahit een gedeelte zijner onderhoorigheden afhandig te maken. Houdt men daarbij in het oog, dat in de genoemde jaren die vorst van Malaka niemand anders was dan Mansur sjah, die van 1374—1447 A. D. regeerde, dan valt er door een gedeelte van de Sajahar Malayu op dit bericht een eigenaardig licht, evenals het op zijn beurt dat gedeelte van die kroniek van bijzonder belang maakt.

Behalve het boven reeds genoemde bevat de Salalatassalatin (Sajahar Mëlayu) nl. nog een ander verhaal over Majapahit, dat, een geheel hoofdstuk beslaande, het XIVe, in 't kort navolgende is.

Toen de vorst ¹⁾ van Majapahit overleed, liet hij slechts eene dochter na, Raden Galuh wi ²⁾ kusuma. Deze prinses werd nu, bij ontstentenis van een mannelijken troonsopvolger, door Patih Gajah mada tot koningin gehuldigd. Zij was en bleef ongehuwd, tot men in de wandeling Gajah mada ging beschuldigen van de vorstin voor zich zelf bestemd te hebben, en hem dit door het toevallig afluisteren van een gesprek tusschen matrozen bekend was geworden. Zoo bespeurd hebbende dat men zelfs aan zijne integriteit is gaan twijfelen, begeeft hij zich tot haar om er haar op te wijzen, dat de tijd voor haar gekomen is om zich in het huwelijk te begeven. Zij vraagt hem een *sayëmbara* (*swayamwara*) uit te schrijven, wat hij dadelijk doet. Een ieder, zelfs ouden van dagen, gering volk, mismaakten en gebrekkigen, komen op, om voor haar te defileeren, opdat zij hare keuze zal kunnen doen, en daaronder ook, en wel in de allerlaatste plaats, een zekere Ki Mas jiwa, de aangenomen zoon van een *tuwak*-handelaar (*pañadap*, Jav. *panderes*).

1) Deze wordt hier in dit hoofdstuk, evenals elders in de Sajahar Mëlayu, haast geregeld *batara* genoemd.

2) Hier zonder twijfel een verkorting van *dewi*. Raden galuh is bijv. in de Pañji verhalen gewoonlijk de oudste dochter uit het huwelijk van den vorst met de voornaamste gemalin.

Op dezen viel de keuze, zoodat hij *ratu* van Majapahit werd, in welke hoedanigheid hij den naam en titel *sang aji Jayaningrat* voerde. Nu was dit jonge mensch, zooals in het voorafgaande reeds was medegedeeld, in werkelijkheid iemand van hooge afkomst, en had hij met zijn pleegvader een afspraak gemaakt deze in Gajah mada's plaats *patih* te maken, als hij soms eens koning van Majapahit worden mocht. Hij was nl. de zoon van een vorst van Tañjung pura ¹⁾, door een storm, tijdens een spelevaart, van zijn familie afgescheiden, bij Majapahit door dien *tuwak*-man opgevischt, en sedert bij hem gebleven, terwijl zijn eigenlijke naam Kirana langu, قران لاغو, was. Zijn pleegvader komt hem na zijn troonsbestijging aan zijn belofte herinneren, en hij stelt er, zich tevens bekend makende, Gajah mada van op de hoogte, die de moeielijkheid weet op te lossen door den *tuwak* man tot hoofd aan te stellen over allen, die dat vak nog verder beoefenden. Daarop verneemt men nu in Tañjung pura wie eigenlijk de nieuwe vorst van Majapahit is. Zijn vader laat de juistheid van hetgeen hij verneemt onderzoeken, en als het nu ook van die zijde erkend is geworden, schikken zich alle vorsten van Java onder zijn bewind. Uit het huwelijk wordt een dochter geboren, die den naam krijgt van Raden Galuh Candrakirana, en wier schoonheid overal geroemd wordt. Dit komt ook ter oore aan den toenmaligen vorst van Malaka, Sultan Mansur shah ²⁾, die besluit haar ten huwelijk te gaan vragen. Hij laat te Singapura en te Singaraya een groote vloot gereed brengen van 200 driemasters, stelt zijn rijk onder Paduka raja den *bandahara*, Sri Naradiraja en Sri Wijadiraja, kiest 40 edelknapen en 40 freules uit, wier chef Tun Bijasura wordt, en begeeft zich met dezen op weg naar Majapahit, ook vergezeld van den vorst van Indragiri, dien van Jambi, dien van Lingga en dien van Tungkal (تنگال) ³⁾, die hij daartoe uitgenoodigd had. Als hij Majapahit bereikt, zijn daar ook de vorsten van Daha en

1) Het citaat boven, uit de Sajah Mëlayu, Hoofdstuk II, gewaagt van een vroeger contact van Majapahit met dit rijk. De vorst van Majapahit huwt bij die gelegenheid met Candradewi, een dochter van Sang Sapurba (Supraba), terwijl een zoon van deze, sang Maniyaka (verknoeiing van den naam eener andere *widadari*, nl. Menaka, van der Tuuk, Bataksche leesboek, IV, 115), huwt met de dochter van den vorst van Tañjung pura en door zijn vader in dat rijk tot koning wordt aangesteld. In dit hoofdstuk (XIV) wordt deze prins van Tañjung pura de *piyut* (achter-achter-kleinzoön) van die Maniyaka genoemd.

2) Na Sëkandar sjah, zie boven, volgden

Magat, 1274—1276,

Mohammad sjah, 1276—1333,

Abu sjaid, 1333—1334,

Modhafar sjah, 1334—1374,

Mansur sjah, 1374—1447,

Deze laatste vorst vertegenwoordigt het 9e geslacht gerekend van Tribuwana (Nila utama), die een broeder was van Maniyaka, uit wien de prins van Tañjung pura was gesproten. Daar deze van dien vorst een afstammeling is in 't 5e geslacht, zie de vorige aanteekening, was de prinses van Majapahit dus iemand uit 't 6e, wat een verschil van drie geslachten geeft. Bij de beoordeeling van het verhaal is het wellicht niet ongewenscht hier even op te letten. Candrakirana is het meest bekend als de naam van de prinses van Daha, Raden Pañji Ino Kërtapati's verloofde.

3) In Palembang.

van Tañjung pura. Hij wordt luisterrijk ontvangen, en ziet zich zelfs de hoogste plaats onder allen toegewezen. Ook hem stelt nu de *batara* van Majapahit op de proef, op een zelfde wijze als hij dat die twee andere vorsten had gedaan, door hem, behalve een statie-kris, nog 40 andere krissen ten geschenke te geven, van welken de scheeden gebroken waren, met het verzoek dezen in orde te laten brengen. Had hij ze bij de beide anderen weer kunnen laten wegstelen, dit maal gelukt het niet; de freules zijn den Javaanschen dieven te slim af. Zoo doen ook de jonkers dingen, die de verbazing wekken. Tun Bijasura jaagt een hond, die aan een gouden ketting lag, zulk een schrik aan, dat deze losbreekt, en wegloopt, en Hang Jëbat en Hang Kasturi veroorloven zich de vrijheid in een anders slechts door den vorst alleen persoonlijk gebruikte *balay* te gaan zitten, zonder er zich van daan te laten jagen, hoeveel moeite men er zich ook voor geeft, met dat gevolg dat de vorst van Majapahit hun dat nu verder dan ook maar toestaat. Maar onder al die jonkers, van wie met name ook nog genoemd worden Hang Lakir, Hang Lakiyu, Hang Ali, Hang Sëkandar, Hang Hasan, Hang Husen ¹⁾ en Hang Tuwah, was deze laatste de meest in het oog loopende persoon, bij de mannen gerespecteerd, door de vrouwen bewonderd en door de meisjes bemind; er werden zelfs liedjes op hem gemaakt, evenals dat ook geschiedde op een der krijgers van Daha, Sangkaningrat ²⁾. De vorst van Majapahit geeft dan ook straks zijne toestemming tot het huwelijk. Na groote feesten, gedurende welken Tun Bijasura nog een paar stukjes uithaalt ³⁾, heeft het plaats, en eenigen tijd daarna vraagt Sultan Mansur sjah aan zijn schoonvader verlof om met zijne vrouw, de prinses van Majapahit, Raden Galuh Candrakirana, naar Malaka terug te gaan. Als dit hem is toegestaan en hij gereed is om te vertrekken, zendt hij Tun Bijasura tot den *batara* om Indragiri voor hem te vragen. Het wordt hem geschonken. Dan zendt hij nog Hang Tuwah om ook Siantan te verkrijgen ⁴⁾, wat evenmin geweigerd wordt, want zelfs Palembang zou er nog bij gegeven worden, zoo er om gevraagd werd. Mansur sjah schijnt echter reeds tevreden te zijn geweest, want hij vertrekt daarop naar Malaka, waar de Majapahitsche prinses later van een zoon, Raden Këling (كَلِغ), bevalt ⁵⁾.

1) De laatste vier namen zijn een uitbreiding. Als de gezellen van Hang Tuwah worden gewoonlijk slechts Hang Jëbat, Hang Kasturi, Hang Lakir en Hang Lakiyu genoemd.

2) De *pantun's* worden medegedeeld, doch zij zijn niet terecht te brengen. Van Hang Tuwah's heldendaden wordt slechts iets te voren iets medegedeeld, nl. het geval met den Javaanschen *amok*-looper, dien hij overhoop steekt lang voordat men van Malaka vertrok; ook wordt zijn krijgskreet „geef mij een Laksamana (admiraal) om mede te vechten”, vermeld, die hem den bijnaam van den Laksamana bezorgde.

3) Bij alles wat de Maleiers aan het hof van Majapahit doen zijn zij, bestudeerd, zoo onwillevend mogelijk.

4) Ook de vorm der vragen hier is zulks in hooge mate; *jakalaw dianugrahakan sabaikbaikna*, *jakalaw tiyadapon diambil juga*.

5) Het overige van dit hoofdstuk, dat over Hang Tuwah handelt, heeft met het oog op Majapahit geen beteekenis. Slechts dient er nog uit vermeld te worden, dat Mansur sjah den vorst van Indragiri, dien hij tot zijn schoonzoon maakt, niet naar zijn rijk terug laat gaan, blijkbaar omdat hij zich nu als zijn soeverein beschouwt.

Al is hier de voorstelling een geheel andere, en ook de uitslag niet dezelfde, beide mededeelingen, en de Chineesche en de Maleische, doen ons weten, dat er tijdens het bewind van Mansur sjah door Malaka pogingen, met meer of minder gunstigen uitslag, zijn aangewend om zich met een in de buurt van dat rijk te vinden gedeelte van Majapahit's onderhoorigheden te verrijken, terwijl uit beiden tevens blijkt, dat ook Palembang ondertusschen, na den dood van Gajah mada tot die onderhoorigheden is gaan behooren.

Wat er in werkelijkheid aan historische waarheid in het XIVe hoofdstuk van de Sjarah Mélayu schuilt, is zeer moeielijk te bepalen. Hoewel het kwalijk aangaat aan te nemen, dat het geheel zonder historischen achtergrond zou zijn, is men bij gebrek aan gegevens van de Javaansche zijde, over hetgeen er in verhaald wordt, toch ook niet in staat er uit te schiften wat meer en wat minder vertrouwen verdienen zou, zelfs niet al zou men daarbij het eenvoudiger, maar zooveel breedprakiger referaat over de verhouding van Malaka tot Majapahit in den Hang Tuwah roman in de beschouwing opnemen. Hier laten wij dat dan daarom ook rusten, te eer nog omdat het hier de plaats niet is een uitvoerige en geregelde inhoudsopgave van dat geschrift, of een der redacties er van, te leveren ¹⁾,

HOOFDSTUK XIII.

Bhre Daha (istri). Çaka 1359—1369 ²⁾.

Tuhan Kanaka overlijdt ³⁾ in Çaka 1352 ⁴⁾. Hij was 17 jaar *apatih*.
 Bhre Lasëm sterft te Jinggan.
 Bhre Paṇḍan salas sterft.
 Raden Jagulu.

1) Over den Hang Tuwah-roman leze men vooral wat Prof. Dr. G. K. Niemann mededeelde in zijne Bloemlezing uit Maleische geschriften, 1e stuk, groote uittreksels gegevende. Het eerste uittreksel vindt men in transcriptie ook in de Hikajat Hang Tuwah tersalin soeratannja oleh R. Brons Middel, Leiden 1893. Met het oog op Gajah mada's plannen met Palembang, zie boven bij Hoofdstuk IX, leest men bij Niemann, 1870, I, bl 8, — er zijn door Hang Tuwah, als jongen, krijgsgevangen gemaakt aan het woord, — *adapon kami sèkaliyan ini musuh dari. Siantan, sèpuluh buwah pèrahuña, dan nama pèng hulukami itu Arya Nègara, dan dari Jemajapon sèpuluh buwah juga hèndak mèrompak ka tanah Palembang, Adapon akan sèkarang sègala kèlangkapan satèngahña sudah lalu, kami di bèlakang ini karèna patih Gajah mada, mantèri ratu Mèñjapahit, mènurukkan sègala pèng hulu anak sungay yang taalok ka Mèñjapahit itu mèrompak ka Palembang lalu naik ka darat ka bukit Siguntang, disuruhña rampas oleh patih Gajah mada itu, karèna kami sèkaliyan ini taalok ka Mèñjapahit.*

2) Men lette er op, dat de vorige *prabhu istri* reeds in 1351 overleed. Wie deze Bhre Daha, een *prabhu istri*, was, is niet duidelijk, doch men zie de aantekening beneden.

3) In 't Jav. *atèlasan*.

4) Zoo te lezen in plaats van 1363.

Raden Gajah wordt uit den weg geruimd, omdat hij Bhre Wirabhumi onthoofd had, in Çaka 1355.

Bhre Daha werd koningin (*ratu*) in Çaka 1359.

Bhre Parameçwara, nl. die te Wişṇubhawana stierf, sterft in Çaka 1368, en wordt bijgezet te Singhajaya.

Bhre Keling sterft, en wordt bijgezet te Apaapa.

Bhre Prabhu istri sterft in Çaka 1369, en wordt mede te Singhajaya bijgezet.

AANTEEKENING.

In het vorige hoofdstuk werd zoowel de dood vermeld van Bhra Hyang wiçesa, wiens regeering wat de verdeeling in hoofdstukken hier betreft, reeds geeindigd werd beschouwd in Çaka 1322, als van de hem opvolgende Bhaçara istri, die in 1351 Çaka plaats had. De vermelding van haren dood moest volgens den bij de verdeeling in hoofdstukken hier gevolgden regel wederom een hoofdstuk besluiten. Er schijnt daarop eene periode gevolgd te zijn van koningloosheid, althans er volgt daarop niet dadelijk, dat er weder een ander *prabhu* zou zijn geworden. Dit vindt men eerst weder naast het jaartal 1359 Çaka vermeld, terwijl opmerkelijkerwijze daarbij het woord *ratu* gebezigd wordt, dat, zooals boven reeds gezegd is, in dien zin alleen in 't begin van dit geschrift voorkomt ¹⁾, tot *prabhu* er de plaats van gaat innemen. Toch moet ook hier dat er de beteekenis van zijn, aangezien spoedig daarop weer sprake is van het overlijden van een *prabhu* in 1369 Çaka, en wel wederom van een *prabhu istri*.

Het ware dus wellicht beter geweest dit hoofdstuk nog eens in tweeën te verdeelen; dat geschiedde hier niet, omdat het niet duidelijk blijkt, zooals het geval was in Hoofdstuk VI, wie in dien tijd wel het bewind voerde, en het evenmin duidelijk wordt aangegeven, dat er gedurende eenigen tijd geen wettig hoofd van bestuur was, zooals dit bijv. straks wel geschiedt in Hoofdstuk XVI.

De *prabhu istri* III, die in 1359 Çaka koningin werd, heet Bhre Daha, bl. 31 reg. 34, en moet, als men ook haar met een volgcijfer wil aanduiden, Bhre Daha IV worden, want de in 't voorafgaande voorkomende Bhre Daha I (Kërtarajasa's gemalin), Bhre Daha II (Kërtarajasa's dochter), en Bhre Daha III, de dochter van Bhre Paṇḍan Salas II, waren allen, zooals aangenomen worden moest, reeds overleden, zie voor de laatste bl. 31 reg. 21.

Is dit intusschen, zoo goed en zoo kwaad als dat ging, vrijwel uitgemaakt, er doet zich hier een andere vraag voor, en wel deze, of deze Bhre Daha IV niet in een nader verband stond tot Bhre Wirabhumi. Dit moet zonder twijfel worden aangenomen.

Zooals men gezien heeft, wordt in dit hoofdstuk, dus na den dood van Hyang wiçesa en de *prabhu istri* II, in Çaka 1351, Raden Gajah, die in 1328

1) Hoofdstuk I tot en met IV.

Bhre Wirabhumi versloeg en onthoofde, juist om deze daad, in Çaka 1355, zelf van kant gemaakt, *ingilangkèn pinadoša amēki Bhre Wirabhumi*. Moet hij om die heldendaad tijdens de vorige regeering, van Hyang wiçesa en de *prabhu istri II*, in tel en in eere zijn geweest, er moet daarna een andere factie aan de bovenhand zijn gekomen, en wel juist eene, die den aan Bhre Wirabhumi aangedanen dood, nu blijkbaar moord genoemd, niet billijkte, dus een partij, die het weer voor Bhre Wirabhumi opnam, ook al was zijn ondergang reeds iets van meer dan twintig jaren her. Het ligt dus inderdaad voor de hand te veronderstellen, dat de daarop in 1359 Çaka aan het bewind komende Bhre Daha IV iemand was, die tot Bhre Wirabhumi in relatie stond. Het zou toch zeer begrijpelijk zijn, dat zij het tot den troon had gebracht, juist gesteund door, misschien ook als hoofd van de partij, die, toen daartoe de gelegenheid zich ten laatste voordeed, gemeend heeft den dood van Bhre Wirabhumi te moeten wreken, door op hare beurt zijnen moordenaar gewelddadig te dooden, en dit dwingt dan wederom om te vragen of in deze Bhre Daha IV wellicht niet tevens teruggevonden wordt de Bhre Daha, van wie sprake is in het gedeelte, dat over de *parēgrēg* handelt, en door Bhra Hyang wiçesa uit Bhre Wirabhumi's oostelijk rijk werd weggevoerd, of misschien ook die, welke hem tot kind aannam, welke beiden ook wederom dezelfde persoon zouden kunnen zijn.

Zooals boven beredeneerd werd, werd Bhre Wirabhumi tot zoon erkend door Bhre Daha II, de dochter van Kértarajasa, zie bij Hoofdstuk X. Het werd daar reeds toegegeven, dat er eenige bezwaren zijn, maar het bleek nog duidelijker dat Bhre Daha I en Bhre Daha III buiten rekening moesten worden gelaten. Eene mogelijkheid rest er nog, misschien was de pleegmoeder van Bhre Wirabhumi ook Bhre Daha II niet, doch een ander, over wie de Pararaton in het voorafgaande geen verder licht geeft.

Bij Hoofdstuk XII werd er verder stil gestaan bij de vraag wie of wat de Bhre Daha, welke in de *parēgrēg* genoemd wordt, wel wezen kon. Het werd daar reeds uitgemaakt dat zij niet was Bhre Daha II, terwijl de mogelijkheid verondersteld werd, dat men in haar Bhre Daha III te zien had, en tevens werd er een enkel woord gewijd aan de redenen, die Bhre Tumapël *b* (39) en Bhre Parameçwara II (47) konden doen weifelen bij het partijkiezen of voor Hyang wiçesa of voor Bhre Wirabhumi, zie de noot waarin de familierelaties van deze beide personen tot de beide tegenover elkander staande vorsten nog eens uiteengezet werd, en het bleek daar niet, dat Hyang Parameçwara, tenzij hij als schoonzoon van Bhre Tumapël *b* (39) zich geheel bij zijnen schoonvader aansloot, eenige reden gehad zou hebben de partij voor Bhre Wirabhumi te kiezen, iets wat met Bhre Tumapël wel het geval scheen, in zoo verre als deze, hoewel een zoon van Hyang wiçesa, doch geenszins zijn aangewezen troonsopvolger, daar Dewi Suhita daarvoor in aanmerking kwam, ook de schoonzoon was van Bhre Wirabhumi.

In dit hoofdstuk ontmoet men aan het slot een in een zeker opzicht

merkwaardige mededeeling. Wellicht dat deze iets verder kan brengen. Er dient toch op gewezen te worden. Dit geschiede in verband met het voorafgaande.

Er wordt daar medegedeeld dat de *prabhu istri* III, een ander dan deze kan niet bedoeld zijn, men zie slechts bl. 31 reg. 28, waar de dood van de *prabhu istri* II (Dewi Suhita) reeds geconstateerd is, begraven wordt in een heiligdom Singhajaya, waarin reeds iemand bijgezet was, *tunggal dhinarma*, bl. 31 reg. 37, terwijl het verder blijkt, dat in datzelfde heiligdom een jaar te voren in 1368 Çaka de asch van Bhra Parameçwara II was geplaatst, over wiens persoonlijkheid met de door de Pararaton verstrekte gegevens ook al niet getwijfeld worden kan. De vraag doet zich voor in welke relatie stonden deze beide personen tot elkander, dat men hun asch na hun dood op zulk eene wijze, op één en dezelfde plaats, ter ruste bracht.

Toevalligerwijze geeft de Pararaton van zulk een plaatsen van de asch van twee personen in één heiligdom nog een paar voorbeelden. Men vindt het o. a. op bl. 32 reg. 4 en 6. Zoowel Bhre Paguhan als Bhre Pajang, wie deze personen waren bleek boven bij de uiteenzetting in de aanteekening op Hoofdstuk X, nl. Bhre Paguhan II (42) en Bhre Pajang II (45), worden begraven te Sabyantara, welk feit ook daar, waar het de laatste dezer beide personen betreft, uitdrukkelijk wordt aangeduid met dezelfde uitdrukking, *tunggal dhinarma*. Kon het nu worden uitgemaakt wie deze personen waren, het bleek tevens dat zij, hoewel halfbroeder en halfzuster, met elkander in het huwelijk waren getreden, en Sabyantara omsloot dus na hun dood de asch van man en vrouw.

Zou ditzelfde nu ook het geval hebben kunnen zijn in het heiligdom Singhajaya? Zulk eene veronderstelling ligt voor de hand en leidt ook tot eenige onverwachte uitkomsten. Aangenomen dat dit het geval was, dan volgt er uit dat Bhra Parameçwara II (47) de gemaal was van de *prabhu istri* III, en wellicht niet die van *prabhu istri* II (Dewi Suhita), en er werd dan ook reeds boven in de aanteekening bij Hoofdstuk X en in den geslachtsboom, waar aangenomen werd, dat deze laatste, de *prabhu istri* II, met Bhre Parameçwara II in het huwelijk trad, een vraagteeken bij die echt geplaatst, aangezien de bevoordingen van bl. 30 reg. 3 en 7 er wel aanleiding toe geven te veronderstellen, dat zij beiden in het huwelijk traden, doch dezen zelf daartoe niet rechtstreeks dwingen. Men vindt daar toch niet anders dan *putrestri mijil bhre prabhu stri*, *bhiseka dewi Suhita* en *aputra mijil bhre Koripan*, *bhra Hyang Parameçwara siraji Ratnapangkaja bhisekanira*, *angalap bhra prabhu istri*, *tan apuputra sira*. Er wordt wel gezegd dat hij huwde met een *prabhu istri*, doch niet met die, welke Dewi Suhita heette, en van Dewi Suhita wordt wel is waar niet aangeduid, dat zij ongehuwd bleef, doch ook weder evenmin geconstateerd, dat zij wel in het huwelijk trad. Doch zou het nu, na hetgeen er nog verder aan het licht kwam, hoe weinig zeggingskracht er ook in schuilen moge, niet aannemelijker zijn te veronderstellen, dat men met Bhra Parameçwara zijne gade in één heiligdom heeft

laten rusten, en dat ook in de *prabhu istri* van bl. 30 reg. 6 zijne gemalin te zoeken is, de vorstin die in 1309 Çaka overleed, d. i. dus de Bhre Daha, welke in 1259 Çaka *ratu* werd? 1)

Kon op deze wijze hier als van zelf eenige kritiek gegeven worden op den ontworpen geslachtsboom, daar het aan den dag kwam, dat deze niet in alle onderdeelen een onvoorwaardelijk vertrouwen verdient, wat op zich zelf reeds van groot nut is, omdat men er door weerhouden worden zal er te absoluut op te bouwen, het bleek tevens dat er van verschillende gedeelten van den tekst ook verschillende opvattingen mogelijk zijn, en dat hoe correct de redeneeringen over de persoon van de Bhre Daha van bl. 31 reg. 10, die der *parëgrëg*, op zich zelf ook mochten zijn, wat aan den lezer ter beoordeeling wordt overgelaten, het toch zeer wel mogelijk is, dat zij juist niet Bhre Daha III was, en dat in haar juist gezocht moet worden de latere *prabhu istri* III, wellicht zelfs de Bhre Daha die Wirabhumi's pleegmoeder was, en op wie Bhra Parameçwara reeds toenmaals zijne oogen geslagen had. Hier verdiepen wij er ons niet verder in, doch achten het daarbij veroorloofd om er nog verder op te wijzen, dat de *prabhu istri* II, die tijdens de *parëgrëg* vorstin was, toenmaals dan nog ongehuwd was gebleven, en er in den titel *ratu angabhaya*, voor lieden van latere dagen, wel eens, ten onrechte, schijnbaar iets gescholen kan hebben, dat hen heeft doen vermoeden, dat Raden Gajah met Dewi Suhita, d. i. de *prabhu istri* II, in 't huwelijk is getreden 2).

In dit hoofdstuk wordt het laatst een *patih* vermeld, Tuhan Kanaka, die in 1352 Çaka, zoo moet er in plaats van 1363 gelezen worden, overleed, nadat hij 17 jaar de functie had bekleed. Boven werd zoo goed als niet bij die *patih*'s stilgestaan. Dit geschiedde om daar meer uitsluitend de geloofwaardigheid van de Pararaton in het licht te stellen en zich te blijven bepalen bij de genealogie der voorkomende personen van vorstelijk geslacht. Ook is het beter alles wat er van hen gezegd wordt, die als hoogste rijksdienaren zeer op den voorgrond tredende personen waren, op een enkele plaats te vergaren en te bespreken, waarvoor dit hoofdstuk juist de plaats schijnt.

Met dit hoofdstuk toch begint de Pararaton, die in het laatste gedeelte van het voorafgaande al veel abrupter was dan in het begin, zoo kort en onduidelijk te worden, dat men zelfs niet meer kan ontdekken in welke verhouding de personen, die nog verder genoemd worden, in verband stonden tot die welke in het

1) Hoe twijfelachtig het intusschen is, blijkt uit een derde voorbeeld van het begraven in één heiligdom. Volgens bl. 31 reg. 25 en 32 reg. 6, ook hier *tunggal dhinarma*, werden Bhre Wëngkër II (41) en Bhre Kabalan (50) beiden te Sumëngka bijgezet; deze personen waren vader en dochter.

2) Zooals reeds werd opgemerkt is de waarde van den titel *ratu angabhaya* onzeker, zie de aantekening bij het vorige hoofdstuk. In de *lakon* Damar wulan huwt de held van het verhaal niet met de vorstin, maar vindt hij het goed maar *senapati* (veldoverste) te worden, en vereenigd te blijven met Añjasmara (*wondening raden Damar wulan sampun trima dados senapati kimawon, lulus kèpanggih kalih ni Añjasmara*), Tijdschr. Ind. T. L. en Vk., XXXVII, bl. 465.

voorafgaande voorkwamen. Moest dit reeds opgemerkt worden omtrent de vorstin, die juist aan het bewind was gekomen, het geldt, zooals men zien zal, niet minder van de nog verder voorkomenden, behalve dan van die enkelen, wier afsterven hier of later nog vermeld wordt (Bhre Lasëm, Bhra Parameçwara, Bhre Këling, Bhre Jagaraga, Bhre Kabalan en Bhre Pajang), en boven bij Hoofdstuk X reeds behandeld werd. Behoudens dezen, en dan nog Raden Gajah, van wien reeds gesproken werd, Bhre Daha, de regeerende vorstin, en deze nog slechts gissender wijze, en Tuhan Kanaka, vinden wij hier en in het vervolg, behoudens een twijfelachtige uitzondering, zie het volgende hoofdstuk, niemand meer terug, die reeds bekend was.

De eerste *patih*, die genoemd wordt is Pranaraja, tijdens Tohjaya, zie Hoofdstuk III. Op het feit dat er blijkens de inscriptie van 1216 Çaka, aan het hof van Kërtarajasa (Raden Wijaya) een zeer hooge ambtenaar was van dezen naam, werd reeds gewezen bij Hoofdstuk VII.

Tijdens Kërtanagara vindt eerst Raganatha, die zich terugtrekt, en daarna Këbo têngah = Pañji Aragani, zie hoofdstuk V.

Wie *patih* was onder Kërtarajasa, wordt in de Pararaton niet vermeld.

Daarna vindt men onder Jayanëgara Mahapati in deze functie. Hierover kan niet getwijfeld worden, al ziet men daarnaast bericht, dat Nambi, Wiraraja's zoon, zie Hoofdstuk VIII, bl. 25 reg. 18, als zijn vader heengaat, als *apatih* achterblijft. Uit het vervolg toch blijkt het, dat die titel zelf, althans voor een tijd, een eenigszins mindere waarde heeft gehad, en dat wat vroeger en later uitsluitend *apatih* (of *patih*) heette, *amangkubumi* of *amañcanagara* werd genoemd. Dit laatste moet Mahapati zijn geweest, en deze bleef dit tot aan zijn dood, bl. 26 reg. 14, in 1241 Çaka, het jaar waarin de *pakuti* plaats had, die negen jaar voor de *patañca* (in 1250 Çaka, zie bl. 27 reg. 10) voorviel.

Na hem bekleedde Arya Tadah die functie. Dit blijkt bl. 26 reg. 36, waar zijn naam genoemd wordt, nadat er eerst van den *amañcanagara* gesproken is, die niemand anders was dan de *amangkubumi* van dien naam, terwijl het tevens aan het licht komt, waardoor de titel *apatih* en decadence was geraakt, nl. omdat deze ook in gebruik was in wat men de regentschappen, de vasalstaten van Majapahit zou kunnen noemen, van welken daar Daha wordt genoemd. Deze Arya Tadah was de fautor van Gajah mada, die inmiddels *patih* van Daha was geworden. Als hij oud is geworden, verlangt hij, dat deze in zijne plaats treden zal, *apatiha ring Majapahit*, bl. 27 reg. 32, waartoe Gajah mada echter nog niet durft over te gaan.

Toch volgt deze hem op. Wanneer dat geschied is, is niet zeker. Bl. 28 reg. 20 wordt hij *apatih amangkubumi* genoemd, terwijl hij bl. 28 reg. 7 daarmee nog niet bedoeld is, daar hij bl. 28 reg. 17 eerst nog *angabehi* wordt, welke uitdrukking in 't verband evenwel niet duidelijk is; ook schijnt intusschen Arya Tadah, zie bl. 28 reg. 27, nog niet geheel uitgediend te hebben. De *patih ing Majapahit* genoemd op bl. 28 reg. 32, is zonder twijfel weer Gaja mada, en ook

dit wijst er op, dat er voor het *tumuli pasundabubat*, bl. 28 reg. 29, een lacune moet zijn, want feitelijk wordt noch van zijn aanvaarden van die betrekking, noch van het werkelijk aftreden of het overlijden van Arya Tadah iets vermeld. Slechts vindt men op bl. 29 reg. 16, opgegeven, dat Gajah mada in 1279 Çaka sints 11 jaren *amangkubhûmi* was. Hij moet het dus geworden zijn in 1268. In 1290 Çaka overlijdt hij, bl. 29 reg. 28.

Gedurende een drietal jaren wordt er geen nieuwe *patih* benoemd, alsof Gajah mada niet te vervangen is geweest.

Zonder twijfel was het een bijzonder man, en waren zijn verdiensten niet gering. In de Pararaton wordt er van zijne verdiensten als rechtskundige of als rechter niet gewaagd. Als zoodanig is hij bij de Javanen van Java nog bekend ¹⁾. Hier vindt men hem uitblinkende in andere hoedanigheden. Hij reed Jayanagara van den rand van den afgrond, weet, of weet dat niet, zulks is niet duidelijk, de rust te herstellen onder het bewind van de eerste *prabhu istri* van Majapahit, is de held van vele veroveringen door Majapahit gemaakt en waardoor het zich kolonien verschafte, en speelt ook eene groote rol tijdens de regering van Hayam wuruk, daar hij zich blijkbaar verzet tegen het door den vorst gewenschte huwelijk met de Sundasche prinses, dat hem daarentegen, uit een politiek opzicht, juist niet gewenscht voorkwam.

Eerst in 1293 volgt hem Gajah enggon als *patih* op, bl. 29 reg. 29. Deze bleef dit 27 jaar. Hij stierf in 1320 Çaka, zie bl. 30 reg. 28.

Daarop bekleedt Gajah Manguri die functie van 1320--1332, zie bl. 30 reg. 29 en bl. 31 reg. 16, en hij was het dus 12 jaar. Duidelijk is het, dat in overeenstemming daarmee de tekst, bl. 31 reg. 17, verbeterd moet worden, zij dit nu al met, dan wel zonder invoeging van *gumanti*, men zie de aantekening bij de vertaling.

Een zelfde fout vindt men op bl. 31, reg. 20, waar men vermeld vindt, dat Gajah lembana, die, *ibid.* reg. 17, genoemd wordt als de opvolger van den in 1332 gestorven *patih*, in 1335 overlijdt. Hij had dus drie jaren die functie bekleed, en daarom is ook daar het volgende *tigang tahun*, tot verbetering van den tekst, bij het voorafgaande te trekken.

Dit blijkt ook uit het vervolg, daar zijne opvolger, Tuhan Kanaka, en daarmee zijn wij hier aan het eind der opsomming gekomen, na in 1335 *patih* te zijn geworden, bij zijn overlijden in 1352 (zóó te lezen voor 1363), gezegd wordt 17 jaar die betrekking bekleed te hebben, zie bl. 31, reg. 20 en 29. Dezen

1) Zooals men bij Raffles, *History of Java*, II, bl. 441 vindt opgegeven, bestaat er een wetboek, dat zijnen naam draagt, „Gaja Muda, a simular work, supposed to have been written by Gaja Muda, the Pateh of the Great Browjaya of Majapahit”. Vermoedelijk vindt men het in no. 25 van zijne in de Royal Asiatic Society te Londen opgeborgen verzameling Javaansche handschriften, *Bijdr. T. L. en Vk.*, II, bl. 343. Ook het Ned. Bijbelgenootschap te Amsterdam bezit er een exemplaar van, dat schuilt in no. 56 van Engelmann's *Catalogus*, *Tijdschr. van Ned. Ind.* 1870, II, bl. 176. Het is maakwerk van een betrekkelijk zeer nieuwen tijd.

Tuhan Kanaka vindt men terug in het wetboek Adigama, geplaatst intuschen in zulk een omgeving (Bhra Çiwa en Dangdang gëndis), dat men vermoeden moet dat dat wetboek eerst vrij lang na zijn dood ontstond of den ons bekenden vorm kreeg ¹⁾.

Omtrent de opvolgers van Gajah mada wordt, behoudens de jaren van hun aantreden en hun overlijden, niets medegedeeld en *patih* Maðu wordt alleen slechts even genoemd op bl. 28 reg. 30.

HOOFDSTUK XIV.

Bhre Tumapël, (als vorst Kërtawijaya?). Çaka 1369—1373.

[32] Daarop wordt in haar plaats Bhre Tumapël koning (*prabhu*).

Bhre Paguhan ruimt de lieden van Tidunggalating uit den weg; dit wordt naar Majhapahit bericht.

Daarop een aardbeving in 1372 ²⁾.

Bhre Paguhan, nl. die te Canggū sterft, wordt bijgezet te Sabyantara.

[Bhra Hyang sterft, en wordt bijgezet in de Puri.]

Bhre Jagaraga sterft.

Bhre Kabalan sterft, en wordt bijgezet te Sumëngka, waar reeds iemand bijgezet was.

Bhre Pajang sterft en wordt (als Bhre Paguhan) ook te Sabyantara bijgezet.

Daarop had er een bergstorting plaats in de *wuku* Kuningan, in 1373 ³⁾.

Bhra *prabhu* (de koning) sterft in Çaka 1373, (de plaats waar hij bijgezet werd) heette als *dharma* Kërtawijayapura.

AANTEKENING.

Wie deze Bhre Tumapël was blijkt niet, evenmin als het van de verdere hier nog ten tooneele tredende in het voorafgaande niet genoemde personen uit te maken is, wat niet verder behoeft te worden herhaald. Zij werden reeds opgesomd in de aantekening bij Hoofdstuk X.

Wie de *wong* Tidunggalating, var. Tidung Kalati, waren, kon niet opgespoord worden.

1) In het begin van dit wetboek, dat in den kolophon Kutâramânawâdi of Kutâramânawa pleegt te heeten, doch de werkelijke Kutâramânawa niet is, daar dit het wetboek is dat door Dr. Jonker in zijn Een oud-Javaansch wetboek vergeleken met Indische rechtsbronnen werd uitgegeven, komt een jaartal voor, , dat misschien met opzet in 't eeuwewijfer verknoeid is; 1323 Çaka toch, waaraan men het eerst denken zou, omdat men naar Majapahit verplaatst wordt, valt vóór 1335—1352 Çaka, de jaren van Tuhan Kanaka's bewind.

2) Zoo te lezen in plaats van 1362.

3) Zoo te lezen in plaats van 137., waarin de eenheid niet is uitgedrukt.

Over Canggu werd reeds gehandeld bij het VIe hoofdstuk.

Bhra Hyang mokta dhinarma Puri, Bhra Hyang sterft, en wordt bijgezet in de Puri, vermoed ik dat bij toeval in den tekst is ingelascht, en zijn ontstaan te danken heeft aan het *Bhra Hyang purwawicesa mokta, dhinarma ring Puri*, dat men hieronder in Hoofdstuk XVII, bl. 32 reg. 18 ontmoet. Daardoor zou een der onbekende personen, Bhra Hyang, wegvallen. Men vindt het echter zoowel in C als in B.

Op het bijgezet worden van Bhre Paguhan II (42) en Bhre Pajang II (45) in één heiligdom, evenals op dat van Bhre Kabalan (50) te Sumëngka, waar Bhre Wëngkër II (41) reeds geplaatst was, werd reeds gewezen in de aanteekening bij het vorige hoofdstuk.

De naam van het heiligdom Sabyantara doet denken aan Bintara, waar volgens de Javaansche babad Raden Patah zich vestigde en later Dëmak verrees. Sabyantara toch moet tot Sabentara verlopen, en uit dit kan weder, met wegvallen van *sa*, een Bintara ontstaan.

Uit den naam van het heiligdom, Kërtawijayapura, waar Bhre Tumapël, Bhra prabhu, begraven werd, werd opgemaakt, dat deze als vorst Kërtawijaya zou hebben geheeten. Of het juist is, is moeielijk uit te maken. Er wordt hier opzettelijk nog eens op gewezen, omdat het, zoo het dat is, wel eens mogelijk wezen kon, dat het jongere gedeelte van den ontworpen geslachtsboom op enkele punten er anders zou hebben moeten uitzien.

Aangenomen toch dat de Bhre Tumapël, welke regeerde van Çaka 1369—1373, dien naam droeg, dan vraagt men toch of hij niet een en dezelfde persoon moet zijn geweest met de Bhre Tumapël III (*b*) (39), het jongste kind van Bhra Hyang wiçesa, dat dien naam ook droeg, *manih putra pamungsu jalu Bhre Tumapël çri Kërtawijaya*, en is dit juist, dan kan diens dood weer moeielijk op bl. 31 reg. 24 zijn aangeduid, maar moet daar bedoeld zijn zijn oudere broeder, Bhre Tumapël II (*a*) (37), van wien aangenomen werd, dat hij jong gestorven is, dat zijn dood niet opzettelijk is vermeld, en dat hij ook met het oog op de gesloten huwelijken buiten beschouwing kon worden gelaten, zie de aanteekening bij Hoofdstuk X.

De wijzigingen, die alsdan noodzakelijk zouden wezen, zouden hierop neerkomen, dat onder 37 en 39 van den geslachtsboom in plaats van hetgeen er thans wordt aangetroffen, zou moeten staan:

37. BHRE TUMAPËL II (*a*) (bl. 30 reg. 3),

† 1349 (bl. 31 reg. 24),

begr. te Lokëřp = Amarasabha (bl. 31 reg. 25); en

39. Bhre Tumapël III (*b*) (bl. 30 reg. 4),

prabhu van Majapahit,

gehuwd met Bhre Lasëm III (34)? ; id. IV (48)? ; en Bhre Daha III (49), 1369 (bl. 32 reg. 1) — 1373 (bl. 32 reg. 11),

begr. te Kërtawijayapura,

waarbij in het oog gehouden moet worden, dat het onverschillig is met wien der beide broeders Bhre Lasēm III (34) en Bhre Lasēm IV (48) in het huwelijk traden, daar deze beiden aan geen kinderen het levenslicht schonken.

HOOFDSTUK XV.

Bhre Pamotan, als koning Rajasawardhana. Çaka 1373 — 1375.

Bhre Pamotan wordt koning (*prabhu*) te Kēling, Kahuripan, onder den naam Çrī Rajasawardhana. Sinagara sterft en wordt bijgezet te Sēpang, in Çaka 1375.

AANTEKENING.

Uit de enkele woorden, waaruit het volgende hoofdstuk bestaat, is het duidelijk, dat ook Sinagara een andere naam is voor Rajasawardhana (Bhre Pamotan), die hier koning is geworden. In Hoofdstuk XVIII worden de namen genoemd van vier kinderen van hem.

HOOFDSTUK XVI.

Interregnum. Çaka 1375 — 1378.

Drie jaren lang was er geen koning (*prabhu*).

HOOFDSTUK XVII.

Bhre Wēngkēr, als vorst Bhra Hyang purwawīṣeṣa. Çaka 1378 — 1388.

Daarop wordt Bhre Wēngkēr koning (*prabhu*), onder den naam Bhra Hyang purwawīṣeṣa, in Çaka 1378.

Daarop had er een bergstorting plaats in Çaka 1384.

Bhre Daha sterft in Çaka 1386.

Bhra Hyang purwawīṣeṣa sterft, en wordt bijgezet in de Puri, in Çaka 1388.

Daarop sterft Bhre Jagaraga.

AANTEKENING.

Bij Hoofdstuk XIV werd reeds opgemerkt, dat het *Bhra Hyang purwawīṣeṣa*

mokta, dhinarme ring Puri van dit hoofdstuk vermoedelijk de geboorte heeft gegeven aan het *Bhra Hyang mokta dhinarme* (of als in C *dhinarme ring*) *Puri* in dat voorafgaande.

HOOFDSTUK XVIII.

Bhre Paṅḍan salas. Çaka 1388—1390 of 1400 (?).

Bhre Paṅḍan salas, te Tumapël, wordt daarop koning (*prabhu*), in Çaka 1388. Hij was twee ¹⁾ jaren koning. Daarop verliet hij de *kraton*.

De kinderen van Sinagara waren Bhre Koripan, Bhre Mataram, Bhre Pamotan en Bhra Kërtabhumi, die een oom was van den koning, die gestorven is in de *kraton* in Çaka 1400.

Daarop had er een uitbarsting plaats in Çaka 1403.

AANTEKENING.

De Sinagara van dit Hoofdstuk is zonder twijfel dezelfde als die van Hoofdstuk XV.

Wie de *prabhu sang mokta ring kaḍaton* was, is onduidelijk. Mag men in plaats van *rong tahun* lezen *rolas tahun*, dan zou het Bhre Paṅḍan salas III, de in dit hoofdstuk regeerende vorst, toch nog niet kunnen zijn, daar van dezen wordt gezegd, dat hij zijne *kraton* verlaat, *sah saking kaḍaton*. Ook is de verhouding, wie *paman* was en wie neef, niet uit te wijzen. In de vertaling moest of het een of het ander worden aangenomen; hierin te beslissen was geenszins de bedoeling.

Daar alle verdere aanwijzingen ontbreken, en er, te beginnen met het XIIIe hoofdstuk, van de voorkomende nieuwe personen niets hoegenaamd verteld wordt dan van enkelen, dat zij koning werden en overleden, is het ook niet geredelijk na te gaan in hoeverre het einde van het rijk van Majapahit, zoo als het ons hier wordt geschetst, als dood te loopen, als men ten minste deze opvatting hebben mag, verband houdt met de voorstelling van den val van dat rijk gegeven in de Javaansche babad, doch men zie nog beneden.

TITEL.

Zoo luidt het Boek der koningen.

Geschreven te Iccasada, te Çela pënëk, in Çaka 1535. Toen kwam het schrijven gereed op Pahing Saneçcara (Zaterdag), Warigadyan, op den 2^{en} van

1) Lees: twaalf?

de donkere helft van de maand Karo. Dat de lezer niet nalate te verbeteren hetgeen er te weinig of te veel ¹⁾ is aan slechte letters, zonder dat men zich keere aan het aantal, want het is van iemand die zeer dom is en pas begint te leeren. Om, lang leven zij er, zoo zij er, zij er, heil zij er, ook voor den afschrijver.

AANTEEKENING.

Pararaton of het Boek der koningen is de eigentlijke titel van het geschrift, die, zooals als bekend mag verondersteld worden, oudtijds, of nu nog, in ouden trant, op Hindu-wijze, geregeld aan het slot van een boek of een hoofdstuk werd geplaatst, evenals men ook den naam van den versmaat in het einde van den zang, waarin hij gebezigd was, pleegde te noemen ²⁾. In de wandeling is intusschen Arok of Angrok, Ken Arok of Ken Angrok meer gewoon, waarvoor het begin van het boek, zelfs reeds de eerste woorden: *nihan katuturanira ken Angrok* „Als volgt luidt de overlevering omtrent Ken Angrok”, de verklaring geven.

Iccasada is gelijk aan Sukasada, de naam van een plaats iets ten zuidoosten van Singaradja, de hoofdplaats van Buleleng.

De datum: Zaterdag-Pahing van de *wuku* Warigadyan (bij de Javanen Warigagung), de 2^e *panglong* van de maand Karo, Çaka 1535, beantwoordt aan 3 Augustus 1613 A. D.

Na dezen kolophon vindt men in B nog de navolgende historische aantekeningen:

Sumilih Tjineng Banḍaring Bali, i çaka, rupa-wuku-rëtu-janma, (1671), *maçá weçakâ* en *Gusti Bânwâ amangun pasowan ring kali Buntil, i çaka, uti-rëši-raşabumi*, 1673.

Zij worden hier nog even medegedeeld, omdat er uit blijven kan, dat het handschrift, waarnaar B, het afschrift voor het Bataviaasch Genootschap, gereed gemaakt werd, minstens ongeveer 150 jaar jonger is dan de kolophon, dien men er in aantreft, zou doen vermoeden.

Werd boven bij Hoofdstuk VI de aandacht van den lezer reeds eenmaal gevestigd juist op punten van overeenkomst te ontdekken tusschen de oostelijke overlevering omtrent Majapahit, die van Bali, en die der Javanen van Java, na

1) Te lezen *de sang çrddhâmacâ tunalëwihing*; en voor *krşnapaşa krşnapakşa*.

2) Bij het bezigen van de zoogenaamde groote maten plegen de Javanen van Java ook in de jongste tijden deze gewoonte nog te volgen, daarvoor zie men bijv. den Arjuna Sasrabahu-tekst van Yasadipura I, waarin men aan het einde van iederen zang geregeld den naam van den maat aangegeven vindt, zie het hds. der Leidsche Rijksuniversiteitsbibliotheek 1855 (I); waar de zang overgaat, en dus de maat verandert, vermelden diezelfde Javanen ook veelvuldig in de groote *pada*, die het scheidteeken is, in cijfers, het aantal syllaben, waaruit iedere vierel der strophen van den daarop volgenden zang bestaan zal, het cijfer van de *lampah*, zooals dat heet.

met de behandeling van hetgeen de Pararaton ons bericht, zoover gevorderd te zijn als thans het geval is, is het niet onaardig nog eens even een blik te werpen op de traditie der Javanen omtrent het machtigste rijk, dat zij zich uit hun voortijd herinneren.

Een korte recapitulatie van hetgeen de Pararaton van dat rijk, sedert zijn stichting, vertelt, kan daarbij van groot nut zijn.

Majapahit werd, zoo verhaalt het boek, door Raden Wijaya gesticht, en hij was er de eerste vorst van. Na zijnen dood, die zeer spoedig volgt, wordt hij opgevolgd door zijn nog zeer jeugdigen zoon, die een geweldadigen dood sterft. Na deze komt diens zuster aan de regeering, wier opvolger is hare zoon, Hayam wuruk, ook Hyang Wékasing suka geheeten, en in diens plaats treedt dan daarna weder Hyang wiçesa, zijn neef en schoonzoon. Hyang wiçesa laat de regeering over aan zijne dochter Dewi Suhita, onder wier bewind de groote strijd met oost Java plaats heeft, met Bhre Wirabhumi, die door Raden Gajah verslagen wordt. Daarna volgt er wederom een vorstin, straks na haren dood door een Kértawijaya (?) vervangen, van wien al even weinig wordt verteld als van zijn opvolgers, van welken de laatste in Çaka 1390 (?) de *kraton* van Majapahit verlaat, *sah saking kadaton*.

Nu is het bekend, dat de Javanen hoe eenvormig zij over het algemeen Majapahit's geschiedenis ook mogen verhalen, dit toch niet altijd op volmaakt dezelfde wijze doen. Het is reeds voldoende hier daarvoor te verwijzen naar hetgeen men bij Raffles, in zijn *History of Java*, vol. II, aantreft.

Behoudens de naar waarschijnlijkheid buiten Raffles's schuld zeer mishandelde traditie omtrent de stichting van Majapahit volgens een bron van Bali, vindt men bij hem over Majapahit's geschiedenis verschillende mededeelingen, die zeker niet aan één bron zijn ontleend, en het is te betreuren, dat Raffles daarbij niet geregeld heeft aangegeven aan wat hij ontleende wat hij mededeelde of van wien hij het vernam, zelfs al moet men daarnevens erkennen, dat hij ook op dit punt weder een voor zijnen tijd althans bewonderingswaardige volledigheid heeft weten te bereiken.

Terwijl het, op bladz. 85, als aan een (*pralambang* van) Aji Jayabaya ontleende, behoudens de jaartallen, in wezen overeenkomt met hetgeen men op gezag van Kyai Adipati Adimanggala, gewezen regent van Dëmak, vindt op bladz. 87:

(Majapahit)	Majapahit
1301 (16) Jaka sura ¹⁾ or Browijaya 1st.	1221 (12) Tanduran.
(17) Browijaya 2d.	(13) Brokumara.
(18) Browijaya 3d.	(14) Ardiwijaya.
(19) Browijaya 4th.	(15) Mërtawijaya ²⁾ .
1381 (20) Browijaya 5th.	(16) Anakawijaya ³⁾ .

wijkt daarvan af het op bladz. 86 voorkomende, according to the manuscripts of

1) Lees Suruh.

2) Elders Kértawijaya.

3) Lees Angkawijaya.

the eastern parts of Java, Sumënap and Bali ¹⁾, as collected by Natakusuma, the present Panamhadan of Sumenap:

Majapahit

1158 (32) Jaka Susuruh or Bra Wijaya.

(33) Prabu anom.

(34) Udaningkung ²⁾.

(35) Prabu kënya, a princes married to Damar wulan.

(36) Lëmbu Amisani.

(37) Bra matunggung ³⁾.

(38) Raden alit or Browijaya.

en daarvan weder het op bl. 105 en volgg. en 117 en volgg. medegedeelde.

Dit laatste komt in 't kort hier op neer.

In 1221 wordt Majapahit gesticht door Raden Tanduran, die door Bra Kumara of Browyaya (lees Browijaya) wordt opgevolgd. Daarop komt een niet met name genoemde vorst aan 't bewind, zie bl. 119 en 120, die slechts kort regeert. Alsdan volgt Ardiwijaya, wiens dood een billijke wraak is van den zoon van zijn *patih*, dien hij had laten ombrengen. De vijfde vorst heet Mërtawijaya, en de zesde of Raden Alit (Alitwijaya), die een broeder van Mërtawijaya zou zijn geweest, of Angkawijaya, van wien zoowel wordt verhaald, dat hij een zoon is van dezen laatste, nl. Mërtawijaya, als dat hij dat zijn zou van Raden Alit, met dien verstande, dat hij in het eerste geval met Raden Alit een en dezelfde persoon zou zijn geweest ⁴⁾.

Een ieder zal moeten toegeven, dat bij alle overeenkomst hier toch verschil bestaat, en dat het moeielijk is in den doolhof een weg te vinden. Nog bezwaarlijker wordt het, als men daarbij ook nog gaat letten op de berichten bij anderen voorkomende, als Roorda van Eysinga en Hageman ⁵⁾, welke, althans

1) Bali had hier wel veilig geschrapt kunnen worden, maar er blijkt uit, en dat is in een zeker opzicht van belang, dat Natakusuma voor Raffles de zegsman moet geweest zijn bij de Balische zaken, die in zijn boek voorkomen, en dus ook voor de traditie omtrent de stichting van Majapahit, zooals men die op bl. 110 en volgg. verhaald vindt.

2) Lees Adaningkung.

3) Te lezen Bra Taijung?

4) De veroveringen van Majapahit hebben plaats in de eerste plaats en vooral onder Ardiwijaya, nl. die van Singapura, waar Sri Sin Dérga zou geheerscht hebben en vele anderen, die niet nader worden aangeduid, bl. 120; onder Mërtawijaya, wiens *patih* Gajah mada was, van Indragiri, *ibid.*; en onder diens opvolger of opvolgers van Palembang, en de zuidelijke staten van Borneo, *ibid.* en 121, Balambangan en Bali (op nieuw), 121 en 125, van Makasar, Goa, Banda, Sumbawa, Ende, Timor, Ternate, Sulu, Seram, Manila en Burni, bl. 132, terwijl de Prabu kanya, Kañcana wungu, gezegd wordt een zuster te zijn geweest van Angkawijaya, bl. 121.

5) Bij Crawford, History of the Indian Archipelago (1820), vindt men over Majapahit, voorzichtigheids halve, zoo goed als niets, bl., II, 301; Roorda van Eysinga, Handboek der land- en volkenkunde, geschied-, taal-, aardrijks- en staatkunde van Neerlandsch-Indië (ook onder den titel Indie ter bevordering der kennis van Nederlands Oost-indische bezittingen), 1843, Boek III, deel I, bl. 501 en 293 en volgg. ('t eerste als

die van Hageman, daarenboven ook al niet als zuivere referaten mogen worden beschouwd, aangezien men er berichten van verschillende zijden ontvangen, door een verwerkt in vindt ¹⁾. Zoo doende is men aangewezen zich zelf een weg te banen door zelfstandig inlandsche bronnen te raadplegen en dat zou hier dan ook reeds dadelijk zijn geschied ware het niet, dat men bij Raffles ook op dit punt verschillende bijzonderheden aantreft, die tot nog toe in geen Javaanschen tekst konden worden teruggevonden, en toch door hem niet verzonnen kunnen zijn. Daarop mag de aandacht wel gevestigd worden, of ten minste verdienen zij in de herinnering levendig te worden gehouden, tot bij tijd en wijle iemand de gelegenheid zal hebben gehad Raffles's verzameling van handschriften, te Londen, eens behoorlijk na te zien ²⁾.

Daar nu voorshands ook Raffles's mededeelingen nog niet gecontroleerd konden worden, zij tot dat doel het voorafgaande hier voldoende, waar thans iets zal worden gerepeteerd of bekend gemaakt van hetgeen de Javanen van Java in een paar hunner geschriften over Majapahit verhalen. Daaraan dienen echter nog een paar opmerkingen vooraf te gaan, waardoor de lezer in staat gesteld zal kunnen worden in de waarde der bronnen een wat juister inzicht te krijgen, dan hij reeds bezitten kon.

In de eerste plaats dient er dan op te worden gewezen, dat tot nog toe wat eigenlijk de Javaansche geschiedschrijving is, nergens behoorlijk is uiteen gezet, ja zelfs laat over het algemeen genomen de beschrijving der bronnen nog zoo veel te wenschen over, dat slechts iemand die zelf met die bronnen behoorlijk kennis maakte, er zich een eenigszins met de waarheid overeenkomend begrip van vormen kan. Dit hier in alle uitvoerigheid aan te toonen, zou te veel plaats vereischen. Het zij hier genoeg te vermelden dat een Javaan zijn geschiedboeken

zoo veel anders in dat boek uit Raffles overgenomen); Hageman, Handleiding tot de kennis der geschiedenis, aardrukskunde, fabelleer en tijdrekenkunde van Java, 1852 I, bl. 18 en volgg.; men zie ook Hageman's Algemeene geschiedenis van Java, van de vroegste tijden af aan tot op onze dagen, in Indisch Archief 1e Jg., deel II, bl. 135 volgg.; Gordijn's vertaling van 't begin van een babad, uitgegeven door van Iperen in Verh. Bat. Gen. I, II en III; Mounier in Indisch Magazijn.

1) Werd in de vorige noot voor Roorda van Eysinga reeds naar Raffles verwezen, ook bij Hageman kan dit geschieden; maar bij hem dient op nog meer te worden gelet.

2) De verzamelingen van Raffles, Crawford en Mackenzie te Londen zijn vooral van belang om hare oudheid tegenover latere verzamelingen, als die van Gericke, in 't Ned. Bijbelgenootschap te Amsterdam, om hier slechts de oudste onder de jongeren te noemen. Voor de geschiedenis van de Javaansche letterkunde, en dus ook van de Javaansche traditie, die beiden sedert zeer aangezwollen en ook gewijzigd zijn, is een onderzoek van die verzamelingen door iemand, die daartoe behoorlijk in staat is, zeer gewenscht. Zonder twijfel vindt men er de oudste producten der nieuw-Javaansche litteratuur, na de herleving der Javaansche letteren in 't einde der vorige en het begin van deze eeuw, in terug. Van hoeveel gewicht dit is, waar men te doen heeft met een middeleeuwsche literatuur als de Javaansche er een is, behoeft voor hem, die enig begrip heeft van de onderzoekingen, die verricht moeten zijn vóór men eenige orde in den chaos zal kunnen ontdekken, niet niteengezet te worden. Hoezeer hetgeen er reeds, vooral door Keijzer en Cohen Stuart, verricht werd op prijs te stellen is, is hetgeen ten deze door hen geleverd werd, zie Bijdr. T. L. en Vk. van N. I., II, 330, en 2e volgr., VI, 145, nog geenszins wat tot een goed inzicht in die verzamelingen leiden kan.

babad, ook wel *sadjarah*, noemt, maar dat dan met die uitdrukking veel heterogeens wordt bedoeld en er allerlei bijgetrokken behoort te worden wat men van een ander standpunt beschouwd, er niet toe rekenen zou, en voorts dat uitdrukkingen als Babad Jënggala, Babad Majapahit, Babad Dëmak, Babad Pajang, Babad Mataram, Babad Kartasura, Babad Pëcina, enz. niet beschouwd mogen worden als titels van geschriften, hoewel zij als zoodanig in gebruik zouden kunnen zijn, maar opgevat moeten worden als korte, niet altijd passende inhoudsaanwijzers, waarmede men zeggen wil, dat een zeker boek handelt over de periode van Java's geschiedenis, die in zulk eene uitdrukking aangeduid of genoemd is, of wel dat er over die periode in dat boek ook iets voorkomt, 't zij dat nu al zij aan het begin, in 't midden of aan het slot. Van Europeesch standpunt althans, want een Javaan is het kwalijk te verbieden zijn geschriften te noemen, zooals hij dat verkiest, verdient het volstrekte aanbeveling te spreken slechts van één Babad tanah Djawi, in verschillende vormen ¹⁾, tenzij men werkelijk met iets geheel plaatselijks te doen heeft, als bij de Babad Bantën, Babad Cërbon, Babad Bañumas, Babad Pasir, Babad Bësuki, Babad Bandawasa, Babad Balambangan, Babad Madura ²⁾, of inderdaad in den titel ook de periode wordt aangegeven waarover het boek handelt, zooals in de verschillende Babad's Surakarta, de Babad's bëdah Ngayogya, de Babad's Dipanëgara, en de Babad's Mangkunëgara en Babad's Paku alaman, of dat men zich bijv. tot een vasten regel stelle het eerste en het laatste der in een boek vermelde belangrijkste, en een periode kenschetsende feiten te noemen. Doch ook zelfs zoo zal bijv. in het voorlaatste geval de onduidelijkheid en dubbelzinnigheid nog niet zijn weggenomen, zooals bijv. daaruit blijken kan, dat de Babad Dipanëgara, welke

1) Van de Babad tanah Djawi werden tot nog toe drie redacties bekend gemaakt, doch allen slechts gedeeltelijk. Zij zijn: 1° die waarvan een groot gedeelte, afgeleeld of verdeeld in verschillende stukken onder de titels b. Pajajaran, b. Pajang, b. Mataram en b. Kartasura, eerst verscheen als feuilleton in de *Juru martani* en de *Bra mantani*, 1870—1875, doch tevens onder die titels, als zooveel verschillende boeken, werd uitgegeven door Jonas Portier te Surakarta, in dezelfde jaren; — 2° de redactie, die in proza werd overgebracht en zóó, zoover als dat geschiedde, is uitgegeven door Meinsma; van het begin van deze redactie gaf Mounier een verslag in het *Indisch Magazijn*, zie 1e Twaalfstal, III, 33 en IV, 145 en 2e Twaalfstal, III, 186, terwijl Meinsma nog iets mededeelde van het vervolg in zijn optellen *Het fort te Kartasoera in 1741*, *Bijdr. T. L. en Vk.*, 2e volgr., VI, 366 en *Geschiedenis van Kartasoera* volgens de Babad in proza-bewerking van den heer C. F. Winter Sr., *ibid.*, 4e volgr., IV 565; tot deze redactie behoort ook wat in 1874, in *tëmbang*, onder den titel *Babad Pëtjina* bij van Dorp verscheen; — 3°. de redactie, welke van Dorp uitgaf onder den dubbeln titel *Babad Paljadjarran* en *Babad tanah Jawi*, 4 deeltjes, 1835—1890.

2) De Babad Bañumas en de Babad Pasir leerde ik kennen door tusschenkomst van Dr. C. Snouck Hurgronje. Over de Babad Bantën zie men boven de aantekening bij Hoofdstuk VIII en de noot daarbij; wat de Babad Bësuki en de Babad Bandawasa leveren, werd medegedeeld in *Not. Bat. Gen.*, XXXI (1893), Bijl. VIII, waar men ook de oudere literatuur over de eerste dezer beiden vindt aangegeven; een Babad Balambangan (in proza) werd behandeld in *Tijdschr. Ind. T. L. en Vk.* XXXVII, bl. 325, en XXXVIII, bl. 283, en een dito in *tëmbang*, gedeeltelijk, nl. *Zang I—XXIII*, in *Tijdschr. Ind. T. L. en Vk.* XXXV, bl. 452 en XXXVII, 348; en van de Babad Madura leverde Dr. Palmer van den Broek een referaat in datzelfde tijdschrift, XX, bl. 241—301, 471—563; XXII, 1—89, 280—310 en XXIV, 1—167; hij behandelde haar niet geheel, daar er over het laatste gedeelte nog een verslag geleverd dient te worden, zie *Vreede, Catalogus* enz., bl. 148.

door den verbannen vorst zelf vervaardigd werd, ook een resumé geeft van Java's voorafgaande geschiedenis in haar geheel; dat de Babad palihan nĕgari ¹⁾ begint met de stichting van Surakĕrta en eindigt met het aan Mangkunĕgara toewijzen van het deel dat hij ontvangt; dat de Babad bĕdah Ngayogya, in ééne redactie, aanvangt met het aan het bewind treden van Daendels en de geschiedenis van Yogya er tot ver na de verovering van de kraton door de Engelschen in wordt voortgezet; enz. ²⁾, terwijl men ook in de Babad Bantĕn (bedoeld is de groote) en de Babad's Cĕrbon een overzicht van de geschiedenis van eigenlijk Java in 't algemeen niet mist.

Waar het hier om te doen is, een gedeelte van Java's oudere geschiedenis, daaromtrent leidt die titulatuur nog verder van den rechten weg, en inderdaad, wel beschouwd, is er, zooals boven eigenlijk reeds te kennen werd gegeven, maar één babad tanah Jawi, in hoevele verschillende vormen deze nu al voorhanden zijn mag. Die *babad*, die haar vasten vorm verkregen heeft in het einde der 17e of het begin der 18e eeuw van onze jaartelling, is eenig en alleen, en naar den inhoud mag men zeggen kanoniek, daar met haar verschijnen alle oudere geschiedboeken, welken men toch wel mag en moet aannemen, dat de Javanen eens bezaten, zoo goed als spoorloos verdwenen zijn, zoo zelfs dat men te vergeefs ook in andere dan geschiedkundige geschriften speurt naar reflexen van die oudere geschiedschrijving, dezen althans, ten minste door schrijver dezes, nog niet konden worden ontdekt ³⁾. In hoevele vormen (redacties) die babad, die loopt tot aan het contract met Verijssel in 1743 A. D., in haar geheel of bij fragmenten, ook voorhanden moge zijn, steeds geeft zij, hoewel telkens in andere woorden ⁴⁾, met slechts zeer onbeduidende kleine afwijkingen, zakelijk hetzelfde te lezen, en niet anders dan wat men te qualificeeren heeft als een gedeceeteerden en gesanctioneerden vorm van Java's geschiedenis volgens de opvattingen van een bepaalden,

1) Hier wordt bepaaldelijk bedoeld de redactie van Yasadipura; er bestaan er verscheidenen over deze periode, ook wel onder den titel Babad Mangkunbumen, waaronder een onder Mangkunĕgaraschen invloed geschrevene om de geheel andere opvatting of waardeering van verschillende zaken zeer belangwekkend is.

2) Een Babad Dipanĕgara verscheen in 1874 bij van Dorp te Samarang. Deze *babad* is een andere dan die door Pangeran Cakranĕgara werd vervaardigd, Bijdr. T. L. en Vk., 2^e volgr., III, 140, of de van Dipanĕgara zelf afkomstige, Nct. Bat. Gen. II (1864) 251; VI (1868), 26, en XV (1877), 89. Het begin van de Babad palihan nĕgari van Yasadipura werd, onder de titels Pabad Giyanti en Babad Surakarta, I—III, in 1885—1888 uitgegeven, gedeeltelijk te Surakarta en gedeeltelijk te Yogyakarta.

3) Op een zeer merkwaardig stuk, waarin zich iets van die oudere geschiedschrijving, althans voor oost-Java, nog afspiegelt, kon gewezen worden in iets over een ouderen Dipanĕgara, enz. in Tijdschr. Ind. T. L. en Vk., XXXII.

4) Men lette er intusschen op dat het gedeelte, hetwelk de lotgevallen van Jaka Tingkir, den lateren eenigen vorst van Pajang, beschrijft veelvuldig, ook daar waar de verbatie van het overige afwijkt, toch eensluidend, of zoo goed als woordelijk hetzelfde is. Dit gedeelte moet dus 1° een oud stuk zijn, en 2° reeds vroegtijdig bijzonder de aandacht hebben getrokken of in den smaak zijn gevallen, dat men het of geregeld heeft afgeschreven of wat eerder te veronderstellen is uit het hoofd kennde, en respecteerde.

den boven reeds aangewezen tijd 1). En geldt dit reeds voor het meer historische gedeelte van het boek, dat hetwelk de geschiedenis van Java behandelt sedert de komst der Hollanders, men zegge te beginnen met den tijd van het opperbewind van Mataram, ook ten opzichte van het daarin over de voorafgaande perioden verhaalde kan men niet anders zeggen, dan dat het altijd een en hetzelfde geeft en daarbuiten eigenlijk niets voorhanden is. Met het oog op dit laatste dient er echter nog iets te worden opgemerkt.

Bij het voorafgaande werd geenszins vergeten of voorbijgezien, dat er nevens dat gedeelte van de *babah tanah Djawi*, hetwelk de oudere geschiedenis behandelt, een rijke literatuur voorhanden is aan wat men de bronnen voor dat gedeelte zou kunnen noemen, ook al zijn verschillende der hier bedoelde boeken jonger dan die *babad* in haar eersten opzet zelf 2), en er verder ook nog geschriften bestaan, die in den trant van een geschiedverhaal den ouderen tijd uitvoerig beschrijven.

Hierbij dient men toch vooreerst in het oog te houden, dat eensdeels die eerste serie van geschriften juist leverde wat men in een beknopten, zelfs zeer beknopten vorm in dat eerste gedeelte der *babad* terugvindt, en anderdeels dat, terwijl de Javanen den inhoud dier juist bedoelde boeken zijn gaan beschouwen als hun eigen eigendom, en zóó als een deel van hun oudere geschiedenis, zij in die uitvoerigere *babad's* over den ouderen tijd ook al weer niet anders leveren dan men in dezen aantreft, onder voorbehoud alweer dat men den inhoud daarvan intusschen niet altijd even correct, vergeleken met die geschriften, er in terugvindt.

Wat daarvan de reden is zij hier in het kort even aangegeven.

Als men, voor zoover dat nu reeds mogelijk is, de geschiedenis der Javaansche letteren in 't algemeen de revue laat passeeren, dan blijkt het, dat deze na een aanvang genomen te hebben, steeds meer en meer aangroeide, zich ondertusschen herhaaldelijk ook repeteerende. Terwijl er van het oudere verloren gaat, blijft een gedeelte er van bestaan, wordt er weer een gedeelte in een nieuwen vorm

1) Hieruit volgt direct, dat men de vele redacties die van de *babad tanah Djawi* of gedeelten daarvan bestaan, niet naar den inhoud, waarvan intusschen wel de omvang aan te geven is, te beschrijven heeft of te vergelijken, maar dat men ze naar het uiterlijk, den vorm dient te kenschetsen. Ditzelfde geldt voorloopig ook van van alle andere hetzelfde verhaal leverende geschriften of redacties, als de *Damar wulan's*, de *Yusup's*, de *Anbia's* enz. enz.

2) Evenmin dat men naast het latere gedeelte bijv. een *Babad bédah kuta Mangir* en een *Pranacitra* aantreft. Wat dit laatste geschrift aangaat, dat een enkele episode uit den tijd na de verovering van Pati door Mataram beschrijft, het is het lezen meer dan waard, daar het een der fraaiste Javaansche boeken van nieuweren tijd is, vooral in de van de oudere niet zoo heel veel afwijkende nieuwere redactie, die in 1873 bij Jonas Portier verscheen, en later in 1888 nog eens door van Dorp & Co., Samarang werd uitgegeven. De *babad bédah kuta Mangir* of wat daarin verhaald wordt, werd ook in de bij die zelfde firma verschenen, *Babad tanah Jawi*, Deel I—IV, 1885—1890, verwerkt, nadat zij afzonderlijk reeds in 1873 ter zelfde plaatse verschenen was.

gebracht en ziet men ook nieuws verschijnen, waardoor het voorhandene, dat in volumen afnam, aan de andere zijde weder op tweeledige wijze aangevuld of verrijkt werd. Dit proces herhaalt zich, als bij alle middeleeuwsche letterkunde, verscheidene malen, niet op alle punten natuurlijk even druk of gelijkmatig, met zekere schokken slechts, en nu bij voorkeur in het eene onderdeel en dan weer in een ander. Daarbij heeft nu ook de beoefening der letteren bij de Javanen, wier letterkunde inderdaad een volslagen middeleeuwsche is, evenals men dat overal elders bij een diergelijke literatuur aantreft, steeds ook als een te beoefenen kunst hoog gestaan, een kunst intusschen, die geenszins los was van banden, maar integendeel, hoewel zulks niet gereglementeerd was, toch steeds in zekere vormen bevangen was en bleef. Van een vrijheid van handelen, een vrije keuze van onderwerp, een vrije dictie, een eigen gedachte uitgedrukt in het geleverde, geen spoor, want met dit alles is niet te verwarren het verschil in taal door lengte van tijd, het verschil in voorstelling uit een zelfde oorzaak geboren, of wat meer een onderling verschil in de verschillende overeenkomstige geschriften in het leven kan hebben geroepen, doch niet voortkomt uit een vrije, zich zelf bewuste en toegepaste, individualiteit van de auteurs. De Javaansche literatuur is, ook daar waar zij van leven getuigt, een kunstige, en een kunstmatige, zooals een ieder in het oog moet loopen, als hij slechts letten wil op de uniformiteit van den opzet, het raam van de verhalen, de geijktheid der taal, desnoods ook hier perioden onderscheidende, al naarmate zij een korter of langer leven reeds achter den rug heeft. Het boeken maken, het schrijven van gedichten is bij de Javanen dan ook van oudsher iets van beteekenis geweest, zooals ook uit bepaalde feiten blijken kan.

Onderzoekt men die over den ouderen tijd uitvoeriger *babad's* iets nauwkeuriger, bijv. door er zich een kort overzicht van te vervaardigen, een inhoudsopgave of een reeks van titels van hoofdstukken, waarin men zulk een boek zou kunnen verdeelen, dan bespeurt men spoedig, dat zulk geschrift, van een bepaald standpunt, al evenzeer een handboek voor de Javaansche letterkunde zou kunnen worden genoemd als een geschiedverhaal; dat zulk een boek evenveel recht zou hebben op een titel *Sĕrat kaṇḍa*, zooals men bij Raffles (*surat kanda*) vindt ¹⁾, of *pĕpakĕm*, in den zin van handboek, voor wat zal zoo dadelijk blijken, als op *babad*. Nog sterker loopt dit in het oog als men in zulk een geschrift, waarin men ook steeds talloze genealogische opgaven aantreft, geen jaartallen vindt genoemd, die den tijd aanwijzen, waarin de gememoreerde gebeurtenissen zouden hebben plaats gehad; en wat zeker van nog meer belang is, als men in den tijd teruggaat en

1) Een dezer soort teksten begint botweg: *purwakanḍa jĕnĕnging jĕng nabi, nabi adam jumĕnĕng ing mĕkah*; een ander na het jaartal met den datum (*woga-guna-sabta-janmi*, 1731 of 1739 = A. D. 1804 of 1812) *ndan purwanikang carita, kaṇḍanipun ringgit paruwa nĕnggih*. *Paruwa* is een nieuwe vorm voor *parwa*, en zou men als een der schakels kunnen beschouwen tusschen dit woord en het er voor in de plaats getreden *purwa*, waar dit laatste den zin van *wayang purwa* heeft.

de verschillende hier in aanmerking komende geschriften in de vergelijking trekt, dan komt men feitelijk het laatst terecht bij een handboek voor den dichter 1).

Het is ondoenkelijk dit hier in bijzonderheden aan te toonen, te minder daar hier ook nog op een wisselwerking dient gewezen te worden, welke er plaats moet hebben gehad tusschen de geschreven en de mondelinge traditie, daar naast de voortgezette reeks van voortdurende repetitien in een vasten vorm (geschreven en bij voorkeur in maat) van de oude, langzamerhand in talrijkheid toenemende verhalen, er ook een geregelde mondelinge overdracht, in ongebonden vorm, bestaan heeft van die zelfde verhalen, onder het opvoeren daarvan als *wayang*-stukken. Terwijl de *wayang*-verhalen voor een deel althans ontleend zijn aan de oudere schrifturen, van welken er voor ons nog verscheidenen gespaard zijn, lieten zij op hunne beurt weer hunnen invloed gelden bij het vervaardigen van nieuwe bewerkingen dier oude geschriften of gedeeltelijke omwerkingen er van, welke nu op hare beurt straks weer het hare in de *wayang* brachten, en zoo ging het voort, gesteund vooral door die geschriften, die dienen moesten het den dichter gemakkelijk te maken hunne producten te vervaardigen, 't zij door het geven van regels of voorbeelden voor de metriek, 't zij door het aan de hand doen van synoniemen, en straks ook door genealogien in op- en in afgaanden lijn, door biographien van bepaalde personen, het teekenen van hunne onderlinge verhouding, het leveren van korte inhoudsopgaven van gedichten of andere werken, en dit alles natuurlijk niet vrij van fouten tegenover de oorspronkelijke, de oudste, straks de oudere teksten, en onder den invloed van de mondelinge traditie, of van de *wayang* in den vorm, waarin deze in den tijd van de respectieve schrijvers dier handboeken leefde, en die op hunne beurt, zooals van zelf spreekt ook weder te gast waren gegaan bij die handboeken, welke het voor de *dalang*'s niet minder dan voor de dichters, van belang was ze te kennen.

Het moet op deze wijze zijn geweest, dat langzamerhand, parallel met het overige der Javaansche literatuur, waarvan ook in haar de reflexen teruggevonden worden, dus èn de *wawacan*'s èn de *wayang*-verhalen in hun historisch verloop, die de oudere geschiedenis van Java uitvoeriger behandelende *babad*'s zijn ontstaan,

1) Nl. de Candakirana of Candrakirana, de ons door de opstellen van den Heer K. F. Holle en Prof. Kern, Tijdschr. Ind. T. L. en Vk., XVJ, 461, en Travaux du 6me Congrès des orientalistes, III, 2, bl. 1, welbekende Koça. Uit dit handboek voor den dichter, dat bestaat uit een handleiding voor de spelling van sanskrit woorden en de oude (Hindu) metriek, waarin o. a. ook de *Âryâ* beschreven wordt, en een woordenboek van synoniemen, dat op Amarakoşa's Amaramâlâ gebaseerd moet zijn, zie Tijdschr. Ind. T. L. en Vk., XXXII, 130, noot 1, ontstond het *Caṅṭakaparwa* (proza-handboek voor het stellen van fraaie literatuurproducten), dat op zijn beurt naar alle waarschijnlijkheid weer het leven heeft gegeven aan de *Râmâçrama*'s en de *Sërat kaṅḍa*'s. De titel van de Candakirana (een opzettelijke wijziging van Candrakirana, omdat het over versmaten, *chonda*, handelt, of slechts uit een vergissing geboren) is ontleend aan de beginwoorden van het boek: *kirana-wiyaticandragni*. Vooral in lateren tijd heeft dit geschrift, dat zeer oud schijnt te zijn, zie t. a. p. in Tijdschr. Ind. T. L. en Vk., deel XXXII, een grooten invloed gehad. Voor zoover de eigenlijk gezegde *kakawin*'s betreft stuit men op het eigenaardige verschijnsel, dat dezen, metrisch althans, er als het ware buiten om van zijn vervaardigd.

babad's dus, die men evenzeer *pĕpakĕm* zou kunnen, handboeken als zij tevens zijn en voor de latere *dalang's* zoowel als voor de latere dichters.

Het spreekt van zelf dat in deze soort *babad's*, die in den ouden tijd, zoo de naam *babad* een oude was, zeker zoo niet genoemd zouden zijn geworden, noch dat werden, eerst langzamerhand meer en meer stof werd opgenomen, en dat de jongsten dezer soort geschriften ook het rijkst moeten zijn. Gaandeweg kreeg, met het aanzwellen van den tijd, er een grooter tal van onderwerpen, of van verhalen, een plaats, welke gemakshalve geordend werden in een chronologische volgorde, of in een te veronderstellen opvolging van dien aard, tot ten slotte de geschriften van deze soort zich als 't ware van zelf voordeden als geschiedverhalen, te eer omdat de regeerende vorsten hun geslacht afleidden uit de helden dier oude verhalen, en men door de eene of andere ideosyncratie er toegekomen was in Java het terrein te zien, waar dezen leefden, en zij hunne heldendaden verrichtten ¹⁾. Niet minder duidelijk is het verder, dat de makers van deze geschriften steeds à posteriori redeneerden en schreven, zoodat het er in voorkomende er eerst een plaats in krijgen kon, zelfs pas een vrij langen tijd na het bij de Javanen bekend raken van de verhalen, die men er in aantreft, of het plaats hebben van het feit, dat er om zoo te zeggen het laatste onderwerp in is, hetwelk er in behandeld wordt, zoo dit een historisch was.

Van de soort geschriften, die op die wijze hier in aanmerking komen, en ten slotte inderdaad een meer geschiedkundig uiterlijk verkregen, dan in den aanvang het geval was, bestaan er verscheidenen. Op den duur heeft men er zich blijkbaar meer en meer op toegelegd om ze volledig te maken, en die van den lateren tijd verdienen den naam *babad*, hoe onhistorisch zij ook naar hun oorsprong zijn, niet minder dan bijv. de *babad tanah Djawi*, waarover boven werd gehandeld, en de oudere geschiedenis, zooals gezegd werd, slechts zeer beknopt bespreekt. In die producten van jongere dagteekening vindt men den invloed van den Islam zoover deze zich in de tegenwoordige genealogien der vorsten van Java uit, reeds duidelijk voorhanden, is ook het beloop verder vrij wel hetzelfde ²⁾, ook zij, dit mag men wel zeggen, kunnen niet ouder zijn dan uit denzelfden tijd als waarin men het ontstaan en de kanoniseering van de *babad tanah Djawi* te plaatsen heeft. Er voordeel uit te trekken voor de oude geschiedenis van Java zal dus al even bezwaarlijk gaan als bij de *babad tanah Djawi* zelf. Toch zullen zij de aandacht verdienen, en een onderzoek ook met het oog op Majapahit nog wel waard zijn, vooral ook omdat men aannemen mag, dat hetgeen men bij Raffles

1) Ook dit is een gecompliceerd proces. Eendeels waren, volgens de genealogische opvattingen, de vorsten en grooten van Java afstammelingen van sommigen dier oude helden, anderdeels vindt men ook in oudere geschriften reeds dat stukken, bepaaldelijk de bergen, van Engelsch-Indie naar Java werden overgebracht, een voorstelling, die zonder twijfel gegroeid is uit het overdragen hunner namen op gebergten op Java te vinden.

2) Eigenaardig is, dat de Rama-legende er steeds in behandeld is volgens hetgeen de Rama Kling levert.

meer vindt dan de babab tanah Djawi, ook in hare verschillende redacties, daarover levert, aan een geschrift ontleend moet zijn van een aard als de zoo juits beschrevenen 1).

Onder de vele aan schrijver dezes bekende boeken van deze soort is er slechts één, dat ver genoeg doorloopt om bij de bespreking van Majapahit's geschiedenis, volgens de opvatting van Java, in aanmerking te komen. Hier kan, en moet dus volstaan worden met het mededeelen van hetgeen er in dit geschrift voorkomt, terwijl het voldoende wordt geacht zich bij de Babad tanah Jawi tot één tekst te bepalen. Het laatste boek ga voor.

In de Babab tanah Jawi, den prozatekst ed. Meinsma, die hier als type wordt gekozen, ook omdat die *babad* voor een ieder bereikbaar is, vindt men, nadat op bl. 21 de stichting van Majapahit is medegedeeld 2), verhaald, dat Arya Bangah's rijk door Pajajaran wordt overvallen, hij zelf naar Majapahit vlucht en dat daarop Pajajaran door Majapahit wordt veroverd. Van Brawijaya krijgt Arya Bangah daarop den naam Arya Panular, terwijl Wiro *patih* Wahan wordt gemaakt, en Nambi en Bandar *mantri*. Daarop wordt er verder verteld, dat de vorst van Majapahit een zoon krijgt, *prabhu anom*, evenals ook Wahan er zich een geboren ziet worden, die Udara heette en *adipati* van Daha werd. Prabhu anom volgt zijn vader op, doch doodt Wahan, die bij hem *patih* bleef, omdat deze hem niet vrij naar hartelust laat jagen. Hij neemt daarvoor Ujung sabata in den arm, den *lurah kajiněman*, die Wahan met de hem geschonken kris Jangkung pacar overhoop steekt, tengevolge waarvan de genoemde *adipati* van Daha een gelegenheid zoekt en vindt den vorst te dooden om den dood zijne vaders te wreken. De opvolger van Prabhu anom is Prabhu Adaningkung, wiens zoon was Hayam wuruk, en diens zoon was weder Lěmbu Amisani, wiens *patih* heette Děmung 3) Wular. Lěmbu amisani had vervolgens tot zoon Raden alit, die als vorst Brawijaya heette en wiens *patih* Gajah mada was.

Ziedaar in werkelijkheid eigenlijk alles wat de babad van Majapahit vertelt, daar hetgeen er op volgt feitelijk tot niets anders dienen moeten dan om den oorsprong van de verkondiging van de Islam op Java, hare overwinning op het oude geloof, die samengaat met den val van het rijk, en het genealogisch verband, dat er tusschen het Majapahitsche vorstenhuis en de later op Java regeerende vorsten bestaat, of verondersteld wordt te bestaan, in het licht te stellen.

In een eenigszins andere volgorde levert genoemde *babad*, op bl. 24 — 48, nl. aan feiten niet anders dan het volgende, dat hier om de volledigheid en ter vergelijking even in herinnering wordt gebracht.

1) Het is ook uit zulk een geschrift, dat Hageman voor een groot geleelte, onder raadpleging van Raffles, zijn Fabelleer, in zijn Handleiding enz, II, bl. 237 en volgg., moet hebben geput.

2) Het voorafgaande werd boven reeds behandeld.

3) De oude vorm, niet *děmang*.

De laatste Brawijaya huwt achtereenvolgens vier vrouwen, eene prinses uit Cěmpa, eene reuzin, eene prinses van Cina en eene vrouw van Waṇḍan.

De eerste wordt voor hem door Gajah mada van Cěmpa gehaald. Haar vader geeft als een huwelijksgechenk de *gong* Kyai Sěkar dalima, de *garěbong* Kyai Bale lumur en een wagen, Kyai Jěbat betri. Zij heeft nog een zuster en een broeder. Haar zuster is gehuwd met Makdum Brahim Asmara, een *moslim*, die heel Cěmpa reeds bekeerde en bij zijne vrouw Raden Rahmat en Raden Santri verwekte. Haar broeder volgt zijn vader op. Van kinderen van Brawijaya bij de prinses van Cěmpa wordt niet gewaagd.

Bij de tweede, die in vrouwegedaante, als *enḍang* Sasmitapura, tot hem was gekomen, en hem weer verlaat als zij rauw gehakt heeft gegeten, krijgt Brawijaya een zoon, Ki Dilah. Dit jonge mensch gaat later naar Majapahit, verplicht zijnen vader door hem in staat te stellen op de *alun-alun* te jagen als in 't bosch (hij brengt er alle wilde dieren), krijgt dan den naam Arya damar¹⁾, en wordt over Palembang gesteld, waarheen hem, zwanger,

de derde vrouw, de prinses van Cina, wordt medegegeven. Deze schenkt straks het leven aan *raden* Patah, en daarna aan *raden* Usen, een zoon door Arya Damar bij haar verwekt.

De vierde vrouw, die uit Waṇḍan, neemt de vorst om van de *rajasinga* af te komen, zooals hem werd aangeraden. Hij schenkt haar dadelijk weer weg aan een *juru sabin*, Kyai Buyut Masahar. Haar zoon was Bonḍan Kajawan, die volgens het bevel van Brawijaya, dadelijk moest worden omgebracht.

Raden Rahmat en *Raden* Santri, de zonen van Ibrahim, gaan met hun neef, den zoon van den jongen vorst van Cěmpa, *raden* Burereh, naar Java, hun tante bezoeken. Rahmat huwt met de dochter van Tuměnggung Wilatikta, die nog een zoon had, Jaka Said, Hij vestigt zich te Ampel děnta. De beide anderen huwen met dochters van Arya Teja en gaan te Garěsik wonen.

Ook *Raden* Patah en *raden* Usen komen naar Java, na twee roovers, Supala en Supali, overmand te hebben. De eerste gaat eerst in den leer te Ampel děnta, huwt met de dochter van *nyai agěng* Maloka, des *sunan's* kleindochter, en vestigt zich dan op eene plaats met geurige *glayah*, die den naam Bintara krijgt, terwijl de tweede bij Brawijaya in dienst komt en *adipati* van Těrung wordt. Na door zijn vader te zijn ontboden en zijne opwachting gemaakt te hebben, wordt *raden* Patah *adipati* van Bintara.

Nu was ondertusschen uit Juldah een zekere Seh Wali lanang naar Ampel děnta gekomen, die straks verder gaat, naar Balambangan, daar huwt met de prinses, weggejaagd wordt, omdat hij Balambangan bekeeren wil, en nu zijne vrouw, als hijzelf naar Malaka gaat, zwanger achterlaat. Zijn na zijn vertrek geboren zoon wordt in zee geworpen, maar opgevischt door een kaptein van Nyai pinatih

1) Het verdient zeer de aandacht, dat het jonge mensch, dat alle dieren uit het woud, eendrachtig, op de *alun-alun* weet te brengen (te tooveren), juist Jaka Dilah, en Arya Damar heet.

van Garësik, de weduwe van een zekeren uit Balambangan verbannen ki Samboja ¹⁾, tot haar gebracht, door haar als kind aangenomen, bij *raden* Rahmat in den leer gedaan, dan diens schoonzoon, en later Sunan Giri, *prabu* Satmata, te zamen groot geworden met Sunan Bonang, *prabu* Ñakrakusuma. Vóór hun huwelijk hadden deze beiden getracht naar Mëkah te gaan, maar Seh Wali lanang, dien zij te Malaka ontmoetten, had hen teruggezonden en hun die namen gegeven.

Jaka Said, de zoon van den *tumënggung* Wilatikta, wordt straks door dezen laatste (Bonang), op wonderbare wijze, bekeerd, gaat naar Cërbon, is daar bij de rivier Kali Jaga kluizenaar, en verkrijgt zoo den naam Sunan Kali Jaga.

Ook Bonḍan Kajawan treedt nog even op 't tooneel. Wel had Brawijaya bevel gegeven hem te dooden, doch dit was niet geschied. Met Kyai Masahar komt hij te Majapahit, bespeelt daar de Sëkar dalima, en wordt door Brawijaya erkend en begiftigd met de krissen Kyai Mahesa nular en Kyai Malela en den lans Kyai Plèred. Hij wordt naar Tarub gezonden, waar hij met Nawangsih, de dochter van een *widadari* Nawangwulan en den *kyai gëde*, huwt, op deze wijze geparenteerd rakende aan Kudus, want deze *kyai gëde* was de in de wildernis geboren, door *raṇḍa* Tarub aangenomen zoon van de dochter van ki *agëng* Këmbang Lampir en een weggeloopten zoon van Kyai agëng Kudus. *Kyai agëng* Tarub geeft Bonḍan kajawan den naam Lëmbu pëtëng ²⁾.

Het nieuwe geloof had ondertusschen groote vorderingen gemaakt. Op verschillende plaatsen zaten *sunan's*; zoo was er o. a. ook nog een zekere Seh Aripin, die na zijn dood te Pamalang begraven werd.

Brawijaya zendt daarom Gajah mada tegen Giri. De *sunan* daar werpt zijn schrijfstift (*kalam*), onder een gebed, neer; deze wordt een kris, de *kalam* of Kala muñëng ³⁾, en verjaagt den vijand. Na des *sunan's* dood, als zijn kleinzoon Sunan Prapen hem is opgevolgd, trekt men op nieuw tegen Giri op. Men breekt het graf open, doch wordt door de daaruit te voorschijn komende wespen ⁴⁾ naar Majapahit teruggedreven. Raden Patah wordt nog eens opgeroepen. Hij weigert te komen, komt zelfs in opstand, en nu trekt men, de verhouding is een andere geworden, vereenigd met Madura, Tuban, Surabaya en Giri, tegen Majapahit op. Brawijaya vaart met al wie hem nog trouw was gebleven, ten hemel. De glans (majesteit, *çri*, voorgesteld door een *andaru*) van Majapahit gaat over op Bintara.

1) Op het wellicht zeer belangrijke van dezen naam Samboja, wees Prof. van der Lith in zijn *Merveilles de l'Inde*, zie aldaar.

2) Ook Lëmbu pëtëng, mede voorkomende als de stamvader der vorstenhuizen van Madura, is een merkwaardige naam, niet minder dan het geheele verhaal van den zwerveling, die na eerst door Kyai Sela verzorgd te zijn, in Tarub komt, en dan huwt met Nawang wulan, een der badende *widadari's*.

3) Deze legende berust vermoedelijk op eene woordspel of een eigenaardigde spelling. Kala muñëng is als naam van een kris geheel begrijpelijk; kalammuñëng gespeld, lost men dit weder licht in Kalam muñëng op.

4) Men herinnere zich hier het *pëlanduk* verhaal in den door den Heer Klinkert in 1893 uitgegeven *Pëlanduk*-tekst, no. 7 (bl. 70—80), zie *Tijdschr. Ind. T. L. en Vk.*, XXXVII, 382.

Gedurende 40 dagen neemt Giri het opperbewind waar. Dan wordt Raden Patah, Senapati Jimbun, tot sultan van Dĕmak gehuldigd.

Ook bij de Sĕrat kaṇḍa vangen wij hier het verhaal aan met de stichting van Majapahit, die volgens dezen tekst in 1221 A. J. zou hebben plaats gehad. Men vindt hier een geregelde reeks van jaartallen (1221, 1223, 1229, 1234, 1250, 1267, 1270, 1301, 1308, 1320, 1327, 1328, 1329, 13.2, 1398, 1399, 1400), waarop intusschen vermoedelijk al zeer weinig te vertrouwen is. Toch verdient het verhaal, zooals het hier gedaan wordt, zonder twijfel zeer de aandacht, al dient men het wellicht voor het grootste gedeelte historische waarde te ontzeggen. Bij de lezing houde men de bovengemaakte opmerkingen vooral in 't oog, en zonder twijfel doet het, al is dat niet de reden waarom er hier eene plaats aan moest worden toegekend, ons een eigenaardigen blik slaan op de geschiedenis van den Damar wulan roman, bepaaldelijk het laatste gedeelte daarvan. Was het mogelijk den ouderdom van deze redactie van de Sĕrat kaṇḍa iets nauwkeuriger te bepalen, dan ons thans gegeven is, waar slechts gesteld kan worden dat zij vermoedelijk uit het laatst der vorige of het begin van deze eeuw is, dan zou door vergelijking misschien den gang van den aanwas van dat verhaal iets meer in bijzonderheden kunnen worden bepaald, en het zoo gelukken iets beter kennis te krijgen van de geschiedenis van een enkel onderdeel van de Javaansche letterkunde. In ieder geval blijft eene vergelijking van wat deze tekst levert over den tijd dat Majapahit bestond, met hetgeen men in de verschillende variaties van den oudsten Damar wulan tekst aantreft ¹⁾, in zoo verre niet onbeloond, omdat men er uit leeren kan hoe op een zekeren tijd een groot gedeelte van hetgeen men in beiden vindt, een als 't ware vloeiende massa was, waarvan later enkele deelen een meer vasten vorm hebben aangenomen.

In die Damar wulan variaties vindt men allerlei om den persoon, die de held van den roman is, geconcentreerd, wat hier gezegd wordt plaats te hebben gehad onder de regeeringen van verschillende elkander opvolgende vorsten, en het opmerkelijkste daarbij is wel, dat zelfs de inval van de Waṇḍan en de Inggris, volgens de voorstelling hier, niet onder zijne regeering valt, terwijl hij onder al het andere zich in den Damar wulan romans, ook in de andere redactie's, een vaste plaats veroverd heeft ²⁾.

1) Zie boven de noot bij Hoofdstuk XII.

2) Deze bijzonderheid wettigt de veronderstelling, dat de Sĕrat kaṇḍa, waaruit hier eenige mededeelingen worden gedaan, betrekkelijk oud is, en ouder dan vermoedelijk al die toevoegsels tot den Damar wulan roman. Men vindt hier ook nog andere groote afwijkingen. Logĕnder is niet de broeder van Udara, maar de zoon van een anderen, vroegeren *patih*. Hij heeft slechts één zoon, geheeten Layang setra kumitir, waar de roman een Layang setra en een Layang kumitir geeft, en deze eene zoon wordt na de krooning van Damar wulan, als vorst van Majapahit, in zijns vaders plaats, terwijl die zich terugtrekt, *patih*, en is dan niemand anders dan Gajah mala. Ook Ranga lawe heeft maar één zoon, Raden Buntar watangan, waar er twee in den roman optreden, Raden Buntaran en Raden Watangan. De *prabu kĕnya* is de dochter van den vierden vorst van Majapahit, terwijl in den roman gesproken wordt van den derden Brawijaya.

Onder de regeering van Damar wulan, die ook hier koning wordt, en dan Měrtawijaya heet, heeft er slechts een vriendschappelijke overkomst plaats van Andaka sasi, Kuda rangeyan (niet Rarangin) en Kuda tilarsa, die respectieve thuis behooren in Kamboja, Bañjar (nl. Bañjarmasin) en Sukadana, welke drie rijken onderworpen waren geworden, tijdens de regeering van Adaningkung, den vader van de *prabu kěnya*, zie Zang 392 en 382, en voorts valt in den tijd van zijn bewind ook nog de tocht van Supa naar Balambangan om den door den vorst van daar gestolen kris terug te halen, Zang 394.

De inval van Waṇḍan en van Inggris heeft hier plaats onder Angkawijaya, zijn zoon, zie Zang 399, die hier regeert van 1301 tot 1399 of 1400, al naar men het nemen wil, zie Zang 414. Daaronder is ook gesteld de strijd met Menak Dēdali putih, die te zamen met den vorst van Bali in opstand is gekomen, en verslagen wordt door den zoon van den krokodillen-vorst, die tot belooning daarvoor Pěngging krijgt, huwt met de dochter van Angkawijaya en Andayaningrat wordt, Zang 401, maar zoo Balambangan dan ook voor de derde maal Majapahit als soeverein had doen erkennen.

De eerste maal toch dat dit was geschied, was reeds onder Ardiwijaya geweest, den grootvader van Kěncana wungu, de *prabu kěnya*, zie Zang 379; de tweede maal had het plaats gehad, toen Damar wulan, toenmaals nog geen koning, Menak Jingga versloeg, Zang 384 en volgg.; en dit nu was de derde keer, dat het geschieden moest en gelukken kon, doch van verdere en groote veroveringen bij deze gelegenheid of door dien veroveraar, den lateren *adipati* van Pěngging, gemaakt, is geen sprake, daar zijne heldenfeiten zich slechts bepalen tot het weder ten onder brengen van Balambangan en Bali door middel van de krokodillen zijns vaders.

Geheel anders was het geweest bij de eerste verovering van die beide genoemde latere onderhoorigheden van Majapahit, zie Zang 379. Door Ardiwijaya gezonden, vindt Dāngḍang wěcana van Tuban, de vader van Rangga lawe, tengevolge van een daar uitgeschreven *sayēmbara*, op Bali allerlei vorsten vereenigd (Bugis, Mangkasar, Sěmbawa, Bañjar, Tarnate, Baṇḍan, Ambon, Bawiyān), en verslaat hij ook dezen, na den vorst van Bali overwonnen te hebben, ze daardoor dus te zelfder tijd vasallen van zijn heer en meester makende, iets waarop hier slechts nog even gewezen wordt, vóór er wordt overgegaan tot het plaatsen van het overzicht van het bedoelde gedeelte dier Sěrat kaṇḍa, omdat men bij Raffles, *History of Java*, II, bl. 132, zie de noot boven, wat hier door Dāngḍang wěcana verricht heet te zijn, als door Andayaningrat, den *ratu* Pěngging, verkregen, is voorgesteld, en dat, terwijl men bij Raffles op bladz. 120, zonder dat er eigenlijk in bijzonderheden wordt gegaan, ook leest, *this prince* (d. i. Ardiwijaya), however, is distinguished by the extents of his conquests. Dit laatste is nl. in overeenstemming met onzen tekst, en aan groote veroveringen onder Angkawijaya, tijdens wiens regeering, die te lang duurt, Majapahit toch geheel in verval geraakt, viel

toch moeielijk te denken. Zoodat het er den schijn van heeft, dat Raffles, of zijne zegslieden, ook hier het aangetroffene minder juist hebben weergegeven, waarop te wijzen zijn nut kan hebben, al wordt er hier niet mede bedoeld eenige kritiek te geven op het X^e hoofdstuk van de History of Java, daar dit toch eerst behoorlijk zal kunnen geschieden na in kennis te zijn gekomen met hetgeen de door hem nagelaten verzamelingen opleveren.

Doch zie hier nu wat de Śrat kaṇḍa van Majapahit vertelt.

Als Majapahit is gesticht en Raden Susuruh daar onder den naam Brawijaya in 1221 (*sela-munggal-katon-tunggal*), tot koning over het nieuwe rijk is gekroond (Zang 374), onderwerpt zich heel het oosten aan hem. Hij maakt Wirun *pəpatih* onder den naam Adipati Wirun, en Nambi wordt als *tumənggung* Rėksapura *wėdana jėro*. Hij haalt zijne *garwa*, die hij in Galuh had gelaten, en helpt zijnen broeder Arya Bangah in zijnen strijd tegen Ciyung wanara. In dien strijd wordt de eerste verslagen, zoodat hij naar Lėbak ciyu moet vluchten, en Galuh verbrand. Hij wordt nog verder verjaagd, tot Tugu, waar hem de troepen van Majapahit onder Rėksapura hulp komen verleenen. Vrouwen en kinderen zendt hij nu onder geleide van Raden Kumara, den zoon van Raden Susuruh (Brawijaya), die evenzeer te Galuh was achtergelaten, naar zijn broeder, die hem die hulp had gezonden, en daarop keert hij zich op nieuw tegen de troepen van Pajajaran, welke onder Ciyung wanara tot Puḍak satėgal wangi waren voortgerukt, en te Tugu een nieuwen slag leveren. Dezen worden nu teruggejaagd. De troepen van oost-Java verrichten wonderen van dapperheid (*angkotbuta*) ¹⁾, en al dringen die van 't westen toch weer meer oostelijk door, zij worden bij de rivier, die daarom Pamali heet, weer teruggeslagen, terwijl 't vechterrein den naam van Brėbės krijgt, en Ciyung wanara zich naar zijn land terugtrekt. De troepen onder Rėksa pura achterlatende, gaat Arya Bangah nu naar Majapahit, waar Brawijaya hem *wėdana* (d. i. hoofd-*bupati*) maakt, met Tuban als zijne standplaats. (375) Kumara huwt met Arya Bangah's dochter Citrawati. Daarna wordt hij op raad van Arya Bangah met diens zoon Dangḍang wiring en Wirun's zoon Wahas tegen Pajajaran gezonden. Op aanbeveling van Dangḍang wiring trekken zij nu in drie kolonnes, na zich met Rėksapura vereenigd te hebben, het land in. Daar trekt men zich terug op Sumėḍang (376). Men gaat naar Galuh. Dangḍang wiring onderwerpt Dėrmayu, Wahas doet dit Bañumas, Magėlen, Prabalingga, Caracap. Ook Sokapura wordt vermeesterd. Ondertusschen heeft Kumara Sumėḍang en Baṇḍung genomen. Ciyung wanara komt in onderwerping. Eerst stelt hij Dipati Jayasudarga, den schoonvader van Brawijaya, in vrijheid. Hem zendt hij tot Kumara met het bericht. (377). Ciyung wanara wordt, zooals de eisch was geweest, naar Majapahit gevoerd. Pajajaran viel in 1223 (*guna-kalih-tingal-kaji*). Ciyung wanara wordt opper-*bupati* over west-Java tot aan de Pamali, maar de smeden moet hij naar Majapahit zenden.

1) Het oud-Jav. *kādbhuta*. Uit dit woord ontstonden de namen der beide *patih's* van Menak Jingga Kotbuta en Angkatbuta.

Kumara's gemalin bevalt daarop van een zoon, Raden Ardiwijaya. Onder hunne hoofden, Pěnapi, den zoon van Sombro, en Kěngang, dien van Kuwung, trekken de smeden naar Waleri en Kěmangi, waar zij nadere bevelen van Brawijaya afwachten, die hen naar Tuban zendt, en ze wapens van allerlei aard laat maken. Kělěp (Kěngang?) wordt naar Madura gezonden, als hoofd over de ooster-smeden, wat Paněti (Pěnapi?) over de westelijken wordt. Inmiddels is Wirun, de *patih*, gestorven en zijn zoon Wahas in zijn plaats getreden. Ook Arya Bangah overleed en deze werd door Dangdang wiring opgevolgd. Rěksapura, de dipati Kědiri, stierf kinderloos; zijn opvolger was Wahas's zoon, Jayasena, die nog zeer jong was. En daar nu ook Brawijaya sterft, wordt Brakumara in 1229 (*muka-kalih-tingal-nata*) vorst in zijne plaats.

Diens groot genoeg is jagen. Dangdang wiring krijgt een zoon, Dangdang wěcana; deze wordt in zijne plaats *dipati* met den naam van zijn vader. Ujung sabata, een Balinees uit Blambangan, was *tuměnggung* en *ěmban* van den vorst. (378) Deze wilde Wahas, den *patih* van Brakumara, van kant helpen. Hij geeft voor, dat deze in opstand komen wil. Brakumara beveelt hem hem te dooden. Dit geschiedt, en nu wordt Ujung sabata in zijne plaats *patih*. Het blijft evenwel aan den *dipati* van Kědiri, Wahas's zoon, niet onbekend, dat de dood zijns vaders van den vorst uitgegaan was. Hij geeft daarvan geen blijk, maar grijpt straks de gelegenheid aan om, zonder dat iemand het merkt, dat hij 't doet, en den *patih* en den vorst, als hij ze op de jacht van hun gevolg gescheiden heeft, te dooden, en straks vindt men dan ook hunne lijken, die naar Majapahit worden gevoerd. De opengekomen *patih*'s-plaats krijgt Jayasena, en Ardiwijaya volgt zijn vader op. Dit geschiedt in 1234 (*wani-tiga-tingal-nata*).

De nieuwe jonge vorst is nog niet gehuwd; hij wil dit doen met een dochter van Raja Balilung, den vorst van Bali, die drie kinderen had, Rětnasari (d.), Kěncanasari (d.) een Jaka Antěban (z.), maar zich aan Majapahit nog niet onderwierp. (379) De *dipati* van Tuban neemt op zich Raja Balilung, die belooft had zich te onderwerpen en zijne dochters te zullen schenken aan wie hem in kracht overtrof, te verslaan. Hij roept Menak Sopal van Blambangan, Menak Sastra van Lumajang, Menak Suruh van Pugěr, Menak Pralangge van Purbalingga, en Menak Wilung van Bangkalan op, om zich te verzamelen in de *sěgara rupak* (d. i. de straat van Bañuwangi), waarheen ook hij zich begeeft, hen daar dan aantreffende. Dangdang wěcana begeeft zich echter eerst alleen naar Bali. Op Bali waren reeds verscheidene koningen met het zelfde doel bijeen gekomen; genoemd worden: Bugis, Mangkasar, Sěmbawa, Bañjar, Tarnate, Bāndan, Ambon, Bawiyān. Het tweegevecht bestaat in 't aan weerskanten trekken aan een touw. Het lukt niemand (380), ook den *dipati* van Tuban niet, den vorst van Bali van zijn plaats te trekken, doch hij blijkt toch zoo sterk te zijn, dat hij 't touw stuk trekt. Dit geschiedt herhaalde malen. Hij had daarbij echter slechts zijn linkerhand gebruikt, maar als men nu een ketting neemt, en het nogmaals geprobeerd wordt, wint hij het van den vorst van Bali zeer gemakkelijk. De te

Balambangan achtergebleven *dipati's* worden ontboden, en er heeft (natuurlijk) een strijd plaats met die vreemde koningen. Zij worden allen onderworpen en met hen (381) en met de prinsessen keert Dangdang węcana naar Majapahit terug. Ardiwijaya huwt zelf met de oudste; de jongste, Kěñcanasari, schenkt hij aan den held, den *dipati* van Tuban. De gemalin van Ardiwijaya krijgt drie zonen, terwijl geen zijner *ampeyan* kinderen heeft. Die zoons heetten Raden Udara, Adaningkung en Raden Juru. De kinderen van den *patih* zijn Nawangsasi (d.) en Legot (z.). Nawangsasi huwt met Udara, die na den dood van Jayasena, den *patih*, in diens plaats benoemd wordt. Adaningkung huwt met Rětnadewi, de dochter van den *dipati* van Tuban, wien ook nog een zoon Raden Lawe wangsul geboren werd. Vóór zijn dood beschikt Ardiwijaya, dat Adaningkung den tweeden zoon, hem zal opvolgen, en daarom verzoekt Patih Udara, de oudste zoon van Ardiwijaya, als de vorst kort daarna is overleden, aan allen (382) hem, zijnen jongeren broeder, die als vorst Brawijaya sang Kalamisani heeten zal, als koning te huldigen. Raden Bali anom (d. w. z. Raden Lawe wangsul) volgt zijn vader als regent van Tuban op, wordt *wědana bupati* en krijgt den naam Rangga lawe. Dit geschiedde in 1250 (*muluk-tata-lingale-něrpati*).

Raden Juru, de jongere broeder van den vorst, is gehuwd met Citrawulan, de dochter van den regent van Prabalingga. Nu komen er vijanden van Siyěm, Kamboja en Sokadana. Zij bevinden zich te Garěsik, en worden te vergeefs bestreden. Op raad van Udara roept Brawijaya de *tapa's* te hulp, de belofte doende hem, die ze verdrijven zal, den rang van *dipati* te geven en Balambangan te schenken. Een *ajar* van de Ténggěr, Guntur gěni, die vele *cantrik's* had en in het bezit was van het *wěsi kuning*, een vergiftigen knuppel, neemt het op zich. Hij gaat met 40 leerlingen naar Majapahit. Brawijaya beveelt hem den vijand dadelijk te verslaan, maar tevens aan Rangga lawe met hem mede te gaan om hem te bespieden. (383.) De *ajar* gaat, gevolgd door Rangga lawe, naar Garěsik. Hij verslaat den vijand, daarbij nog geholpen door wespen (*tawon ěndas*). De vijand vlucht, vele wapens, waaronder twee groote kanonnen, achterlatende. (384.) De buit wordt Brawijaya aangeboden, en de *ajar* met den naam Paměnggěr tot *dipati* van Balambangan aangesteld. De beide kanonnen krijgen de namen Guntur gěni en Jagur. Nu vraagt Udara zijn ontslag als *patih*. Hij wil gaan reizen. Als zijn plaatsvervanger stelt hij voor Kalot (of Legot, de eene maal luidt de naam zus, dan weer zoo) ¹⁾. Deze wordt benoemd en krijgt den naam Logěnder. Voor hij op reis gaat, geeft Udara, die den naam Juragan Kamboja aanneemt, zijn reeds geboren zoon Damar wulan aan Logěnder over. Ook Kěntjana wungu (de latere *prabu kěnya*) is reeds geboren, en evenzoo had Raden Juru reeds een dochter. Deze laatste trekt zich terug om kluizenaar te worden op den *gunung ěduk*, waarheen hij zijn dochter, wier moeder reeds overleden was, medeneemt. Als

1) Zie Zang 381.

Kěntjana wungu nu volwassen is, sterft Brawijaya (Kalamisani). Logěnder en Rangga lawe stellen de prinses tot koningin aan, 1267 (*wiku-rětu-tingal-wani*).

Daarover is Paměnggěr, na zijn terugkeer van de huldiging, verdrietig. Hij verlangt naar een zoon. Een rooden hond herschept hij in een mensch, dien hij Menak Jingga noemt. Hij baadt hem met water, dat hij over het *wěsi kuning* heeft laten loopen, om hem sterk te maken, maar zijn voorhoofd was dat van een hond gebleven, en hij had geen schouders. Het *wěsi kuning* zou zijn dood zijn, en daarom geeft hij het hem zelf ter bewaring. Menak Jingga rooft zich twee vrouwen, Waita uit Balega en Puyěngan uit Bangkalan. Daarmede niet tevreden wil hij de vorstin van Majapahit ten huwelijk vragen. Paměnggěr raadt hem dat sterk af, en als Menak Jingga niet naar hem luistert, verlaat deze Balambangan om naar den *gunung* Agung te gaan. (385.) Nu wordt Menak Jingga koning van dat gewest. Twee der *cantrik*'s van Paměnggěr stelt hij onder den naam Kotbuta en Angkatbuta, tot *patih* aan, en zijn huwelijksaanzoek zendt hij af. Lawe idjo komt met een antwoord van Rangga lawe terug. De uitdagende weigering, die dit bevat, maakt zijne woede in hooge mate gaande, en hij trekt tegen Majapahit op. De omgeving van Prabalingga, waar hij zich legert, onderwerpt zich. Menak Koñcar, de *putra* Lumajang, komt dit te Majapahit berichten, en spoedig trekt Rangga lawe, die de jongeren ter bescherming van den vorstin achterlaat, met zijn Tubaners naar Prabalingga, waar hij een gevecht levert, (386) dat hem den dood brengt. *Děmang* Gaṭul, zijn *patih*, die hem nog geraden had zich terug te trekken, vlucht na zijn sneuvelen naar Majapahit, waarheen Menak Jingga besluit den volgenden dag door te gaan.

Logěnder had toenmaals ook reeds kinderen, een zoon Setra kumitir ¹⁾ en eene dochter Añjasmara. De laatste, de oudste, was gehuwd met Damar wulan. Logěnder had dezen jongeman eerst in Paluh amba geplaatst, maar later tot schoonzoon genomen. Setrakumitir had niet met een evenmensch wil huwen; hij had zich een *pěri*, de dochter van een *brahmana* van den *gunung* Sumeru en een *pěri*, tot vrouw genomen. Damar wulan, wiens roep door Majapahit ging, werd door Añjasmara steeds thuis gehouden, waar Sěbdapalon en Nayageenggong, zijn *pamong-mong*'s, hem niet verlieten.

De *prabu kěnya* verneemt nu van *děmang* Gaṭul den dood van Rangga lawe. Logěnder slaat voor Damar wulan te zenden. De vorstin vindt het goed, en de *patih* zendt hem met Setra kumitir tegen Menak Jingga. Zij bereiken Prabalingga nog vóór deze van daar vertrokken is. Menak Jingga meent voor hen niet bevreesd te behoeven te zijn. (388.) Er hebben verschillende gevechten plaats, waarin Surajaya van Baṇḍung, Rěksayuda van Roban, Sore pajok van Walere, Surasastra van Těgal van de volgelingen van Menak Jingga achtereenvolgens overwinnen Jakang tulung van Malang, Cocak ijo van Pugěr, Cocak pětak van

1) Hier één persoon, en niet als in den Damar wulan roman een tweetal, Layang setra en Layang kumitir.

Bangkalan en Kĕtek abang van Balega. Damar wulan ziet dat het zoo niet gaat, en dat Menak Jingga het een of ander bijzonders in zijn bezit moet hebben. Hij stelt Buntar watangan ¹⁾ als zijn plaatsvervanger aan, en sluipt met zijn *wulu cumbu's* in het kamp van Menak Jingga. Den volgenden dag wordt er weer gevochten. Kidang wulan van Sarĕngat strijdt met Jaya lawung van Luwanu, Macan putih van Ludaya met Suraprawira van Bañumas, Lawe ijo van Japan met Sétraprameya van Anđaluhur. Menak Djingga laat in den nu volgenden nacht Mĕlaŕi en Mĕndang voor de zijnen dansen. Damar wulan dringt op dat oogenblik in het vrouwenverblijf. (389.) Daar waren nu Waita en Puyĕngan reeds zeer begeerig hem te zien, en afkeerig van haren gemaal. Zij leggen hem, als hij zich vertoond heeft, Menak Jingga's geheim uit, en Puyĕngan haalt voor hem zelfs het *wĕsi kuning*, dat zij had opgeborgen. (390.) Dronken komt Menak Jingga ter plaatse, hij hoort praten, en roept Dayun om te onderzoeken wat er aan de hand is. Sébdapalon gooit deze eenige malen de deur uit, en Damar wulan neemt de beide prinsessen op om met hen weg te loopen, Menak Jingga tartende hem te volgen. Deze bespeurt, dat het *wĕsi kuning* weg is. Den volgenden dag trekt Damar wulan daarmede ter strijde, en slaat hij de Balambanganers op de vlucht. Menak Koñcar doodt Kotbuta en Angkatbuta met een ring, die ook van *wĕsi kuning* was, en hij van Pujadewa, een *tapa* op den *gunung* Liman, had ontvangen, en Damar wulan velt Menak Jingga. Zijn hoofd word afgeslagen en door Sébdapalon weggedragen. (391.) Met groote buit keert men terug.

Als Damar wulan bij de vorstin komt, staat deze hem niet toe haar hulde te brengen, zij verheft hem tot koning, en laat tevens Añjasmara ontbieden, wie zij bericht wat zij gedaan heeft, haar zeggende, dat zij haar geluk met haar moet deelen. Damar wulan werd onder den naam Mĕrtawijaya koning in 1270 (*nir-gurnita-sĕmbahira-prabupati*).

Layang Setra kumitir wordt zijn *patih*, Sébdapalon maakt hij *tumĕnggung* en Nayagenggong *rangga*. Hunne namen worden veranderd in *dipati* Gajah mada, *tumĕnggung* Sébdayuda en *rangga* Sébdagĕnggong. Buntar watangan wordt Arya Teja van Tuban; Menak Koñcar wordt over Lumajang gesteld en huwt met Rĕtna Sĕkati. Logĕnder laat zijn post over aan zijn zoon. (392.) Nu was Udara (op zijn zwerftocht) in Kamboja gehuwd met eene dochter van den vorst van dat rijk. Hij had bij haar een zoon verwekt en deze was zijn grootvader, na diens dood, onder den naam Andaka sasi, als vorst van Kamboja, opgevolgd. In het geheel had Udara (393) aan den overwal drie zonen; genoemden Mahesa sasi in Kamboja, Kuda rangeyan in Bañjar, waar deze zijn grootvader evenzoo opgevolgd was, en Kuda tilarsa in Sukadana, die ook koning was geworden. Zij waren allen op één oogenblik in Kamboja bijeen. Udara beveelt hun naar

1) Hier al evenzeer één persoon, terwijl de Damar wulan roman er twee kent, Raden Buntaran en Raden Watangan. Deze Buntar watangan moet de zoon van Rangga lawe zijn; daarom volgt hij dezen dan ook later als Arya Teja over Tuban op, zie Zang 391;

Majapahit te gaan. Damar wulan is zeer verheugd zijnen vader en zijne broeders te zien. Na hun aankomst bevalt Kěncana wungu van Raden mas Alit. Zijn grootvader voorspelt zijne toekomstige grootheid, en zegt dat hij later Angkawijaya moet heeten, en dat hij de laatste der heidensche vorsten wezen zal (*aměkasi ratu buda*). Ook Añjasmara bevalt, van Raden mas Kaon. Na zeven maanden te Majapahit te hebben vertoefd, gaan Kěłana Mahesa sasi en zijne broeders huiswaarts. Udara en Logěnder komen te overlijden, Raden mas Alit wordt Prabu Angkawijaya en de tweede zoon, Bětara Katong, komt over Panaraga.

Als deze gebeurtenissen doorleefd zijn, bespeurt Brawijaya (Damar wulan), dat er een *kěris* van Jaka Suruh (den 1^{en} vorst van Majapahit) is zoek geraakt, de kris Sumělang Gandring, van de *dapur jalak*. Hij draagt den *patih* Gajah mada (= Setra kunitir) op haar op te sporen. Deze wil het verdwijnen van die *kěris* niet ruchtbaar laten worden, (394) omdat dit voor 's vorsten naam niet goed zijn zou. Hij ontbiedt de *lurah's* der *ěmpu's* (smeden).

Wie dit waren, blijkt uit het volgende. In Pajajaran had men vroeger een smid Kěłěng en in Majalěngka een andere, Paněti; de eerste was de oudste van de twee. Kěłěng liet twee kinderen na, Supa en Kapa; Supa werd kluizenaar op den gunung Liman, en huwde met de dochter van Kasa daar; hij werd later *lurah ěmpu* van de *brang wetan*. Supa had bij haar twee zonen, Aman en Tiris, die hij achterliet, toen hij, wat hij deed, naar Tuban ging. Daar werd hij door Paněti tot zoon aangenomen, en huwde hij nog met diens dochter, waardoor Suratman en Jati zijne zwagers werden. Na den dood van Paněti wilde hij deze niet opvolgen, zoodat Suratman *lurah ěmpu* van de *brang kulon* werd. Bij de dochter van Paněti kreeg hij nog twee zonen, Gudana en Jegja.

Zoo geschiedde het dan dat Gajah mada Supa, Kasa, Suratman en Jati oproep. Hij verhaalt hun wat er aan de hand is, en beveelt hun geheimhouding. Thuis gekomen komen deze vier overeen, dat Supa zal gaan zoeken. Zoo de anderen dat deden, zou het de aandacht trekken. Hij was nooit gevestigd smid geweest en had altijd gedwaald. Supa gaat nu eerst naar den *ajar Kěndali*. Deze zegt hem naar Balambangan te gaan, hij moet zich uitgegeven voor een smid uit de *sabrang*, daar zal hij de *kěris* vinden. Hij gaat naar Madura, laat zich daar een vlot maken, neemt den naam van Ęmpu Rombang aan en steekt met zes gezellen, en zijn gereedschap in zee. Overal waar hij langs komt, maakt en verkoopt hij wapenen, die hij van zijn merk voorziet. Als hij Balambangan bereikt heeft, begeeft hij zich dadelijk tot den *lurah ěmpu* Kyai Pitrang daar. Hij zegt, dat hij, op weg naar Java, schipbreuk heeft geleden, en vraagt wie *lurah* is, verzoekt bij hem te mogen blijven, mag dat, verdient veel geld voor hem, en wordt door hem ook al tot schoonzoon aangenomen.

Op dat oogenblik was Menak Děđali putih, een zoon van Menak Jingga, *dipati* van Balambangan. Eerst was hij *panakawan* van Brawijaya geweest, en daarna door deze tot *dipati* van dat gewest aangesteld; het was deze die vóór

zijn vertrek de *kris* Sumëlang Gandring had gestolen. Hij verlangt van Supa haar na te maken, voorgevende haar van Brawijaya ten geschenke te hebben ontvangen. Rombang (Supa) herkent haar en belooft het te zullen doen. Hij moet dit echter in de tegenwoordigheid van Dëdali putih verrichten, zelfs wordt daartoe in de *kraton* een smidse gemaakt. Nu wil het geval dat de *dipati* drie dagen ziek wordt. Die gelegenheid gebruikt Supa om twee valsche krissen te maken, een die wat oud leek en een andere die er nieuw uitzag. Deze beiden biedt hij den *dipati* aan, die aan de tweede ook een oud uiterlijk laat geven. Doch Supa heeft zijn doel reeds bereikt. Hij voldoet nog aan het laatste verzoek, maar maakt daarop plan te vertrekken; zijne zwangere vrouw krijgt de opdracht hun kind, als dat een zoon is, Sura te noemen, en hem te bevelen zijnen vader in Majapahit te komen zoeken. Na zoo twee jaar afwezig te zijn geweest, keert hij over land terug. (395.) Brawijaya laat zich verhalen wie de kris gestolen had, en beloont Supa door hem tot *dipati* van Sidayu en *wëdana ëmpu* te benoemen. Slechts voor *dipati's* zal hij voortaan nog krissen mogen maken.

Angkawijaya had toenmaals nog slechts eene *sëtir*. Jaka Suruh (de stichter van Majapahit) had indertijd aan een *inđang*, ni Rasëksi, belooft dat zijne nakomeling Angkawijaya haar *ruwat* wezen zou. Deze had haar dan ook tot *sëtir* genomen, en zij neemt, nadat zij, zwanger geworden, rauw gehakt had gegeten, hare reuzinnegedaante weer aan. De *pramiswari* verneemt het, en verhaalt het aan Brawijaya, (396) hem tevens op de *putri* van Cëmpa wijzende als een goede gemalin voor Angkawijaya. Daar waren drie koningskinderen, van welken er een den koning, hun vader, die reeds gestorven was, was opgevolgd; de oudste der twee anderen, dochters, was gehuwd met een Arabier, om de jongste, Darawati, moest men aanzoek voor den kroonprins doen. Daar Cëmpa onder Kamboja stond, waar Këlana Maesa sasi regeerde, schrijft Brawijaya naar Kamboja en Cëmpa beiden. Ook zendt hij *bupati's* naar Bañjar en Sokadana. In Kamboja is Maesa Lajër *patih*. De vorst daar ontvangt de beide brieven, zendt er een van door naar Cëmpa, en maakt zich gereed naar Java te gaan. In Cëmpa begrijpt de koning, dat als hij zijne zuster niet geeft, Kamboja zich tegen hem zal wenden, toch doet hij het niet dan schoorvoetend; hij was namelijk door zijn zwager, den *radja pandita* Mustakim, tot het Mohammedanisme bekeerd, en Darawati wilde slechts huwen met iemand van het ware geloof; Angkawijaya was dat niet, daar hij een *ratu buda* was, toch geeft zij om haars broeders wil toe. Hare oudere zuster belooft haar, dat haar neef Rahmat, haar zoon, haar op Java zal komen bezoeken. De *patih* begeleidt haar. Op Java zijn de vorsten van Kamboja, Bañjar en Sokadana reeds aangeland, en als het huwelijk plaats heeft, verbindt men tegelijkertijd Katong in den echt met de prinses van het eerste rijk, Srawulan. (397) De drie broeders keeren daarop weer naar hun land terug.

Nu had de *prabu anom*, Angkawijaya, een vriend, een Chinees, een koopman, Kyai Bantong. Met goedvinden van Darawati draagt hij aan deze op een Chi-

neesche vrouw voor hem te zoeken. Er was namelijk voorspeld dat Darawati kinderloos zou blijven, als de prins niet eerst een Chineesche vrouw gehuwd zou hebben. Bantong zegt dat slechts zijn eigen dochter daarvoor in aanmerking kan komen, doch vraagt tevens een stuk land om er Chineezen te kunnen laten wonen.

(Als Angkawijaya, om zoo te zeggen, gereed is zijn vader op te volgen), wordt Brawijaya (Damar wulan) ziek. Hij raadt zijnen zonen met elkander in vrede te blijven, en wijst Angkawijaya aan als zijn opvolger (over Majapahit), met deze restrictie, dat Katong over Panaraga zal moeten blijven staan. Dan overlijdt hij, door zijne beide gemalinnen spoedig in den dood gevolgd, en bestijgt Angkawijaya den door zijnen dood opengekomen troon, in 1301 (*putra-mumbul-pigunanya-sribupati*).

Aan Bantong wordt grond toegewezen in de Kědu. In Cěmpa was de zoon van Mustakim, Sayit Rahmat, van Měkah weer thuis gekomen, waar hij gehuwd en vader geworden was van Sayit Seh. Hij vindt slechts zijne moeder terug, van wie hij verneemt, dat zijne tante Darawati naar Java is gegaan, en als nu ook zijne moeder gestorven is, vormt hij het plan zijne tante te gaan bezoeken. Zijn neef Jenalkabir, de zoon van zijn oom, den vorst van Cěmpa, sluit zich bij hem aan, begeerig als hij is naar de *ngelmi*. Zij landen te Jěpara. Jenalkabir gaat naar Grage om eerst een woonplaats te zoeken. Hij vindt daar Dipati Talorěmi, die zich bekeert en hem zijn dochter schenkt, met wie hij te Jěpara, aan de Rěngarěngan, gaat wonen; Sayit Rahmat was ondertusschen naar Kudus, dat toen nog Tajuk heette, gegaan. Daar blijvende, omdat Sayit Seh, zijn zoon, ziek was, huwt hij ook met een vrouw van daar, Nyai Lara ngunyun, de dochter van Puraga (of Nuraga), die eigenlijk van Majapahit was. Als Sayit Seh weer hersteld is, laat hij haar zwanger achter, met de opdracht om 't kind, zoo hem een zoon geboren worden mocht, Raden Undung te noemen. Te Majapahit laat hij zich door Sastra(wi)jaya bij Darawati brengen. Bij Brawijaya geïntroduceerd, schenkt deze hem Ampel en de dochter van Tuměnggung Wilatikta van Tuban, de kleindochter van Arya Teja. Daar vestigt hij zich in 1308 (*asta-ilang-gunane-aji*). (398.) Ni Rasěksi is intusschen van Jaka Dilah bevallen. Deze wil weten wie zijn vader is. Zijn moeder en zijn oom zijn onwillig hem in te lichten. Zij krijgen hunne menschelijke gedaante weer terug, als hij verwoed hen bewusteloos heeft geslagen. Nu verneemt hij wat hij weten wil, en dan gaat hij naar Majapahit. Hij begeeft zich tot Gajah mada en deelt deze mede wat hij weet. De *patih* brengt den van Tayu gekomen jongeman tot den vorst, die belooft hem als zijn zoon te zullen erkennen en hem *pulo* Palembang te zullen geven, als hij de dieren uit 't woud op de *alun-alun* zal hebben gebracht. Hij doet het, krijgt Palembang, (399) en den naam Arya Damar¹⁾. Om de droefheid

1) Reeds te voren wordt hij Damar genoemd.

van Darawati te stillen, geeft de vorst hem zijne vrouw uit China, die zwanger is, mede, hem tevens opdragende Pëkik te Bantën en Jakarta te Jakarta te plaatsen als *jaga lampingan*. Spoedig daarop wordt ook Darawati zwanger. Wañdan en Inggris doen een inval met 12 schepen, omdat men hun geen plaats had willen geven om handel te drijven ¹⁾. Zij landen te Gërsik. Menak Koñcar van Lumajang, Sapu jagat van Prabalingga, Tumënggung Wilatikta van Tuban worden hun tegemoet gezonden. Ook Menak Dëdali pëtak vecht daarbij dapper mede. De vijand wordt verjaagd en een groot kanon vermeesterd. Dit laatste krijgt den naam van den dipati van Prabalingga, Sapu jagat, wiens buit het was, terwijl hij zelf voortaan Sapu laga heeten zal. De islam breidt zich te Ampel uit. Sayit Iskak, een oom van Rahmat, die aangewezen was om Garage ²⁾ te bekeeren, brengt hem een bezoek; evenzoo Maulana Mahribi, of Sayit Ibrahim, die naar Garage gaan moest. Sayit Ali (Sunan Gësang ³⁾), bestemd voor Pamalang, en Sayit Seh Akbar, bestemd voor Tuban, doen dat al evenzeer. Brawijaya vindt alles goed. Als nu Sayit Iskak in Blambangan komt, wijkt daar een epidemie (*pagëring*) ⁴⁾, en zoo verkrijgt hij Dëdali pëtak's dochter tot vrouw, maar 't rijk bekeeren kan hij niet. Hij gaat weer naar Arabie terug. Zijn na zijn vertrek geboren zoon wordt door zijn grootvader in een kist in zee geworpen, maar weer opgevischt (400) door een kaptein van de Nyai Gëde pinatih (van Gërsik). Deze keert dadelijk huiswaarts, om haar het kind te brengen. Zij neemt het aan, en zoogt het zelf, geen kinderen ooit gehad hebbende. Het kind gaat later bij Sunan Ampel in de leer. Deze heeft bij zijn vrouw van Tuban reeds twee kinderen, een dochter, . . . geheeten, en een zoon, Raden Sayit, (en nog andere kinderen) Rara Mëloko (d.), Raden Bonang en Raden Dërajat. Ook Sayit Seh, die Siti jënar moest bekeeren, en zijn zoon van Tajuk, Raden Uñdakan (lees Undung?), komen tot hem. De laatste wordt naar Tajuk, dat voortaan Kudus heet, teruggestuurd. Raden Iskak huwt met Rara Mëloko, en gaat dan, in overeenstemming met den wil zijns schoonvaders, naar Gërsik, maar vestigt zich te Giri. Raden Bonang gaat naar Lasëm, en Raden Dërajat naar Tuban. In Palembang bevalt de Chineesche prinses van Raden Patah. Uit het huwelijk, dat Arya Damar daarna met haar sluit, spruit Raden Kusen. Raden Patah wordt kluizenaar op den berg Sumirang. Kusen sluit zich bij hem ⁵⁾ aan. Een Chineesche *jong*, die daar noch voor- noch achteruit kon, neemt hen aan de *muwara* op, als de *juragan*, die hen had zien lichten, hen is gaan halen, en voor niets naar Java medeneemt. Kusen gaat naar Majapahit en Patah naar Ampel. (401.) De eerste wordt door Brawijaya tot Adipati Pañcatanða van Tërung verheven.

1) Op deze plaats verdient de aandacht in het bijzonder gevestigd te worden.

2) Blambangan bedoeld (?).

3) Gösan (?).

4) Een der weinige in het Javaansch nog levende voorbeelden van het voorvoegsel *pa* met den zin van toen dit of dat plaats had.

5) Hij wordt hier zijn *paman* genoemd. Dit was hij ook, als zijnde een jongere broeder van zijn vader, Arya Damar.

Darawati heeft ondertusschen reeds drie kinderen gekregen, Rētna ayu adi (d.), Lēmbu pētēng (z.) en Raden Guntur (lees: Gugur) (z.) Voor de oudste, het meisje, wordt een *sayēmbara* uitgeschreven. Dēdali putih van Balambangan nl. en Menak Badong, de dipati van Bali, zijn opgestaan; wie hen verslaat, krijgt de prinses en Pēngging. Nu had Raden Juru, de jongste broeder van Udara ¹⁾, zijne door hem medegenomen dochter, als deze, die dikwijls in de Sēmanggi baadde, in stilte met den vorst der *baya's* (*kumara's*), Bajul sēngara, is gehuwd, en zich de gevolgen daarvan laten zien, verlaten en den dood gevonden. Er wordt een zoon geboren, die van zijn vader een toovering en den naam Jaka sēngara krijgt, als deze eens te laat blijft en dus des daags in zijn kaaïman-vorm door vrouw en kind gezien is, wat hen voorgoed van elkander zou scheiden.

Ook deze jongeman neemt deel aan die *sayēmbara*. Hij wordt aan Sapu laga van Prābalingga toegevoegd. (402) Voor hij naar Balambangan gaat, bezoekt hij zijn vader te Sēmanggi. Met behulp van de onderdanen zijns vaders verovert hij Balambangan, alleen daarheen getrokken, als Sapu laga hem zegt maar vooruit te gaan. Dēdali putih wordt onthoofd. Daarna trekt Jaka Sēngara naar Bali; ook dat onderwerpt hij, en ook dat hoofd wordt hij machtig. Met Sapu laga gaat hij nu op een met buit beladen vlot, dat door *baya's* geleid wordt, naar Majapahit terug. (403). Hij huwt en wordt Dipati Dayaningrat van Pēngging. Sunan Ampel zendt Ki Bonang om zijn *paman* te bekeeren, en Patah beveelt hij om ergens in 't westen, waar hij *galaya wangi* vinden zal, een *dukuh* te stichten, hem ook zijn latere grootheid en verdienste omtrent het geloof voorspelende. Darawati sterft 1320 (*sirna-kalih-gunane-nērpati*) ²⁾. Zij wordt Mohammedaansch begraven, hoewel de vorst haar eerst op de oude (heidensche) wijze had willen bijzetten. Haar graf krijgt den naam Citrawulan. De vorst, die erg bedroefd is, heeft ook bij een Balische vrouw kinderen, Raden Kalungkung en Raden Katong. Lēmbu pētēng wordt over Madura gesteld, Raden Gugur (boven: Guntur) ³⁾ over Madiyun, Raden Kalungkung over Bali, en Raden Katong over Pranaraga, in de plaats van zijn schoonvader, Baṭara Nata (d. i. Katong), den jongeren broeder van Brawijaya. Raden Patah sticht Dēmak; velen vestigen zich daar. Bra, wijaya verneemt van Gajah mada, dat daar een *kraman* zou zijn. De *adipati* van Tērung wordt er heen gezonden, om Patah te ontbieden, omtrent wiens afkomst hij Brawijaya inlicht. Daarop wordt Patah met Dēmak begiftigd, dat den naam Bintara krijgt. In 1326 (*rasa-kalih-kang guna-putra*) werd Dēmak gesticht, in 1327 (*sēbda-kalih-tulusnya-kang siwi*) had de benoeming plaats. Op bevel van Sunan Ampel zal hij de groote moskee bouwen, en huwt hij met de dochter van Sunan Giri-

1) Zie Zang 384.

2) Op haar graf te Trawulan vindt men in werkelijkheid het jaartal 1370, zie Not. B. G. XXIV (1886), bl. 42; afbeeldingen van dit jaartal vindt men in Journ. Ind. Archipelago, Vol. V, bl. 439, en in Holle's Tabel van Oud-Indische alphabetten, bl. 48. De mislezing of verkeerde interpretatie van dit jaartal is dus reeds vrij oud en een constante.

3) Zie Zang 401.

Rětna Mulya. Brawijaya wil een *pusaka* kris laten maken. Dipati Supa wordt van Sědayu ontboden. Hij krijgt die opdracht, maar weet niet hoe die uit te voeren, daarom sluit hij zich op. Nu komt zijn zoon Kyai Sura uit Blambangan met een *calon duwung* te Majapahit. Hij begeeft zich tot Kyai Jikja, die in Supa's plaats gekomen was. Hij maakt zich bekend en zijn broeder ¹⁾ (404) zendt hem naar Sědayu. Onderweg maakt hij zonder vuur, tot verwondering van zijn bediende, Salahita, overal krissen. Een zekere Jěbat, de zoon van Modin, de schoonzoon van Supa, informeert naar hem, en ontvangt hem evenzeer goed, en nu hoorende wat Supa werd opgedragen, maakt Sura in de smidse van zijn vader een mooie *kris*, waarvoor hij evenwel geen naam weet te bedenken. Deze kris vindt Supa. Hij is verrukt, en brengt Sura straks tot Brawijaya, die deze *kris* Sěngkělat noemt en haar bestemt voor hem, die *mutěr něgari jawi*. Sura wordt tot Tuměnggung Sura curiga verheven; ook met Jigja, nu Jigjasura, geschiedt dat, doch zij mogen voor niemand dan den vorst meer werken. Sunan Bonang gaat nu Sayit, een zoon van Wilatikta, bekeeren. Dit jonge mensch was een lichtmis. Te Tambak baya houdt hij Sunan Bonang aan, om hem te berooven. Door allerlei wonderen (405) wordt hij bekeerd. Sunan Bonang laat hem zijn staf, die hij achterlaat, in het bosch bewaken. Dit doet hij zoo getrouw, dat hij geheel overgroeid raakt. Eerst na twaalf jaar zendt Sunan Bonang Saloka, Kartapati en Kartabangsa, die hem tot leermeester (*prawita* = *purohita* = *guru*) hadden gekozen, om hem te halen; zij brengen hem weer bij. Sayit begeeft zich daarop naar Měkah, maar wordt reeds te Pulo Pinang, door Seh Sayit Maolana Mahribi, weer naar Java teruggezonden om aan den bouw der moskee mede te helpen, waarbij negen *wali*'s moeten zijn. Bij Juwana wil 't schip niet verder. Op Sayit's gebed beweegt het zich weder, doch het komt te Cěrbon terecht. Hij betaalt de vracht met getooverde *intěn*, en wandelt over 't water naar de wal. De *juragan* bekeert zich en volgt hem. Sayit gaat naar Kali Jaga, en vervolgens naar Kuningan, waar Maolana Ibrahim op de gunung Jati als kluizenaar leeft. Hij wordt diens schoonzoon, gaat dan naar Cěrbon en heet verder Sunan Kali Jaga. Brawijaya heeft bij een vrouw uit Bagělen nog Jaran panolih verwekt, te Sunědang geplaatst?; en bij een dochter van den vorst van Pulo Bañjar een andere, die met een helm geboren werd (deze kon slechts verwijderd worden door een *wong tapa*); deze knaap krijgt den naam Bañjaran sari; en eindelijk bij een vrouw van Sukadana Carang soka. Daarop wordt hij ziek (406) aan de *rajasinga*. Het geneesmiddel daartegen is een Waṇḍan'sche vrouw. Een *bule* van daar, uit 't vroegere gevolg van Darawati, wordt ontboden, en daaraan aan een *juru sabin* ten huwelijk gegeven. Zij schenkt het leven aan Bonḍan kajawan. Deze jonge man gaat naar Majapahit, pleegt daar majesteitsschenis door de *běnde* Sěkar dalima te bespelen, en is niet te overmeesteren. Hij blijkt, dat hij de zoon is van Brawijaya. Deze voorspelt zijne grootheid, en beveelt hem aan Kyai Tarub te geven om hem op te voeden, hem twee *pusaka* krissen schenkende. Hierop volgt de be-

1) Zie Zang 394.

schrijving van den bouw van de moskee te Dëmak, waaraan de negen *wali's* (Sunan Giri, Sunan Cërbon, Sunan Gësang, Sunan Mëjagung, Seh Lëmah bang, Sunan Undung, Sunan Bonang, Sunan Drajat, en Sunan Kali Jaga) deelnemen. (407). Onderwijl sterft Sunan Ampel. Hij wordt te Ampel begraven, 1328 (*awak-kalih-guna-iku*). Kali Jaga raadt het af tegen Brawijaya gewelddadig te ageeren, daar hij zich tegen de Mohammedanen nooit misdragen had; toch besluit men tot een opstand. Sunan Kudus (Undung) wordt aan 't hoofd der troepen geplaatst. De bouw van de moskee wordt voortgezet. Nog restte een der *saka guru* te plaatsen, wat Sunan Kali Jaga doen moest. Hij maakt er een uit spaanders, de *saka tali*. De *kiblat* blijkt niet juist te zijn (408). Ki Pëlembang wordt tot Ki Nagur gezonden om deze *tali duk* te laten maken. Hij vindt verschillende personen, waaronder er een op 't schuim van het water zit, die zeggen diens leerlingen te zijn en hem terecht wijzen. Zoo vindt hij hem, die in de lucht schijnt te kunnen zitten, en er zich op verstaat voortdurend maar door te eten en dan ook een dik buikje heeft. Hij maakt het touw in weinige oogenblikken gereed, staakt zijn eten even, en verdwijnt dan met zijn leerlingen, uit gebrek aan zwaarte met hen de lucht in vliegende. Ki Palembang keert van Gëbang met 't touw, dat wonder-touw blijkt te zijn, daar men het niet op kan maken, terug. In den nacht daarop plaatst Sunan Kali Jaga, de *kiblat* in zijn linker en de *kabah* in zijn rechterhand nemende, de eerste zooals zij staan moet. Hij wordt daarvoor beloond met het baadje van Muhamad, de Antakusuma, dat uit de lucht komt vallen, gewikkeld in een schaapsvacht. Dit alles geschiedde in 1329 (*umpak-bakal-ngapit-kori*) ¹⁾. Sunan Undung, die was komen helpen, wordt er weer op uitgezonden. Hij vraagt en krijgt de Antakusuma om die in den strijd mede te nemen. De *dipati* van Dëmak moet moeite doen Lëmbu Pëtëng van Madura, Arya Damar, Sumënëp en Madiyun, Prabu Katong van Pranaraga, Bañjar en Sukadana over te halen zich te bekeeren. *Iman* in de moskee wordt Sunan Giri, de andere acht, van wie Sunan Undung zijn zoon, Raden Iman, als *wakil* aanstelt, worden er *këtib's*; Raden Iman wordt *kabayan*, *marbot*, *modin*, *belal*. De *adipati* van Kalungkung, op Bali, en Batara Katong van Pranaraga blijven halstarrig weigeren Mohammedaan te worden, doch behalve dezen en Brawijaya zelf zijn de anderen toegetreden. De *dipati* van Bintara heeft bij zijn oudste vrouw (van Giri) Raden Surya (z.) en Raden Trënggana (z.) verwekt, en bij een vrouw van Raṇḍu sanga Kanḍuruwan (z.), die ouder is dan Trënggana. Surya huwde met Rëtna Lëmbah, de dochter van Raden Gugur ²⁾. Uit de dochter van den *dipati* van Jipang, een derde gemalin van den Dipati Bintara, worden Raden Kikin (z.) en Ratu mas Ñawa (d.) geboren. Surya, die *sabrang wetan kali* woont, heeft een zoon, Raden Pañji Paṇḍan, die

1) Zooals men ziet een sëngkala in een van de gewone afwijkende volgorde.

2) Zie Zang 403.

door Sunan Bonang aangenomen wordt. Trënggana huwt met een dochter van Arya Damar van Palembang, Raden Kikin's schoonvader is Jaran panolih van Sumëñp, en Ratu mas Nawa treedt in den echt met Raden Sampang, den zoon van Lëmbu pëtëng van Madura. Nog steeds had Bintara het *seba* niet gestaakt. Tegen de opstandelingen is de *dipati* Tërung gezonden, maar deze beweert hen niet meester te kunnen worden. Gajah mada wordt op inspectie gezonden. (409.) Nu worden de opstandelingen bij Tuban verslagen en verjaagd. Ook in Cërbon zal men een moskee maken, die van die te Dëmak in 't dak verschillen zal, als ware zij de vrouw van haren man daar. De Sunan's stellen *wakil*'s voor den bouw daarvan aan. (410.) Sunan Bonang laat de *paso sëmblëyan* maken door Sura, die toegetreden is, en Sunan Giri draagt hem op een *pusaka*-kris te maken. Sura weigert eerst om zijn aan Brawijaya gegeven woord, maar doet het toch. Hij wordt er echter ziek van, en sterft, als hij aan zijn zoon Suradi heeft opgedragen de kris Parung ware aan Sunan Giri te brengen, die de kris Sura dadi noemt. Vele *ajar*'s worden Mohammedaan. Blacak ngilo komt met zijn haan bij Sunan Bonang; als het dier den kamp verliest, zal ook hij zich bekeeren. Hij verstoppt zich daarop nog achter een groote hoop steenen, doch Sunan Bonang weet hem toch te vinden. De bekeering volgt. (411.) Als de moskee te Cërbon voorbereid (*limasan*) is, gaan de *wali*'s er heen. Het wordt er een met negen deuren en negen *pangimanan*'s, en zij komt in 13.2 (*munggal-mangil-murub-bumya*) gereed. Op nieuw trekt men dan tegen Majapahit te velde, doch nu gaat van de Sunan's slechts Sunan Undung zelf, daar de anderen hunne zonen zenden, nl. Raden Makripat (v. Giri), Madi paṇḍan (v. Bonang, eig. de zoon v. Sabrang wetan, d. i. Surya, dus de kleinzoon v. den *dipati* van Bintara), Makdum Sarap (Drajat), Japar sidik (Lëmah bang), Seh Maolana Gatana (Mëjagung), Sunan Panggung (Sunan Ibrahim), Abdullah rakim (Sunan Mahribi), Sunan Adiganda (Kali Jaga). Brawijaya zendt Pañcataṇḍa (van Tërung), Dayaningrat en Gajah mada. (412.) De strijd blijft onbeslist. Raden Këbo kënanga, de zoon van Dayaningrat, loopt, uit vrees voor zijn leermeester, Seh Lëmah bang, over, doch zijn broeder Këbo kanigara blijft trouw. Het sneuvelen van Dayaningrat doet de *wong buda* (de aanhangers van 't oude geloof) vluchten. Sunan Kudus wordt door Pañcataṇḍa van Tërung verslagen. Met den avond legert men zich te Wirasaba, waar de *patih* een *pasanggrahan* had laten maken, maar wordt achtervolgd door den vijand. Brawijaya zendt versterking onder den *dipati* Kalungkung, maar de reeds bekeerde zonen van den vorst trekken zich naar hunne rijken terug. Ook de *dipati* van Bintara is om hulp naar Dëmak gegaan. Iman wordt in zijns vaders plaats legerhoofd, en Sunan Giri geeft zijn kris voor Makripat, deze zal wespen voortbrengen, die den vijand zullen verjagen, en Sunan Cërbon geeft een *badong*, die men op het slagveld openen moet om er regen, wind, en de muizen (*durbiksa*) uit te laten, die er in zitten. Iman, thans Sunan Kudus, (413) vertrekt met 1000 man; aan de *wong buda* schijnen het er 100000-en toe. De muizen eten den voorraad op en vernielen alle harnachementen,

de wesen zijn niet te keeren, en de stormwinden en de regenvlagen verrichten nog het hunne. Alles dringt tot Majapahit door, maar de *ponḍok* van den *adipati* van Těrung heeft niets te verduren, daar deze *kěramat* was, omdat hij het ware geloof reeds omhelsd had. Brawijaya vlucht met zijn kroost (lees: zijn vrouwen?) en zijn *patih* naar Sěngguruh. Sunan Kudus dringt Majapahit binnen. De *dipati* van Těrung onderwerpt zich. De kris Sěngkělat brengt Sunan Kudus zelf naar Děmak. Madi paṇḍan moet zich op bevel van Sunan Bonang te Tirang ampel vestigen. Pulo Tirang heet dientengevolge, sinds 1398 (*awak-těrus-cahya-jati*), Paṇḍan nara (of Paṇḍan arang). (414.) Brawijaya trok zich in 1399 (*muka-těrus-lena-nata*) naar Sěngguruh terug. Adipati Bintara wordt Paněmbahan Jimbun. Dipati Těrung's dochter huwt met Sunan Kudus, en haar vader geeft dezen de bēṇḍe Macan *tětunggul jurit*. De *paseban pajěksan* van Majapahit wordt naar Děmak overgebracht. Kěbo kěnanga volgt zijn vader over Pěngging op. Des *paněmbahan's* zonen worden *pangeran*, Raden Surya wordt Pangeran Sabrang, Kaṇḍuruwan wordt Pangeran Panggung (te Raṇḍu sanga), Raden Trěnggana Pangeran Trěnggana, en dan zijn er nog Pangeran Saba Kingkis (lees Saba Kingkin) en Pangeran Sampang, zijn schoonzoons. Lěmbu pětěng ¹⁾, te Tarub, is ontsticht dat ook hij geen hoogen titel kreeg. Zelf verschijnt hij niet meer op audientie, maar zendt zijn zoon Gětas pěṇḍawa. De nieuwe *paněmbahan* overlegt, ook met zijn *patih* Wanawala, hoe met Brawijaya te doen. Hij beveelt Lěmbu pětěng en Jaran Panolih naar Sěngguruh te gaan om nog eens te trachten den vorst over te halen zich te bekeeren; de eerste is niet aanwezig. Gětas pěṇḍawa wordt *lurah tamtama*. Men trekt naar Sěngguruh. Brawijaya wordt voor de laatste maal uitgenoodigd Mohammedaan te worden. Hij blijft 't geloof zijner vaderen trouw. Als Kalungkung het gevecht verliezen zal, zal hij naar Bali vluchten. (415) De laatste strijd wordt gestreden. Terwijl deze nog niet geeindigd is, gaat Brawijaya naar Bali, waarheen Kalungkung en Gajah mada hem straks volgen. Sěngguruh wordt geheel vernield, maar Bali kan, erkent de Paněmbahan, door hem niet tot den *islam* worden gebracht. Sěngguruh viel in 1400 (*sirna-ilang-kěrtining-bumi*); de lezer, — zegt de schrijver, — houde het verschil tusschen den val van Majapahit en dien van dit laatste wel in 't oog (*ingkang amaca, ing sěrat dipun-kalir, bėdahira ing nėgara majalėngka, lawan sėguruh iki, ayun bedak-ěna*). Als de Paněmbahan weer te Děmak is teruggekeerd, wordt overal de Vrijdagsdienst geregeld.

Tot zoover de Sěrat kaṇḍa ²⁾.

In een tabelvorm gebracht in den trant van hetgeen uit Raffles overgenomen werd, en tevens vermeldende wie de *patih's* waren, leveren deze beide teksten al weder iets anders, dan men daar aantrof, doch daarin verdiepe men zich niet verder.

1) Bonḍan Kajawan moet hier zijn bedoeld, vgl. Zang 402, waar door den schrijver is vergeten te vermelden, dat hij dezen naam kreeg, vergl. slechts Babad tanah Jawi, ed. Meinsma, bl. 42.

2) Ook elders is dit geschrift, althans in deze redactie, zakelijk, zeer belangrijk, zoo bijv. ook de gedeelten, die handelen over Pañji, Pajajaran, en Aji Saka.

Babad tanah Jawi.

Brawijaya, *patih* Wahan (= Wiro).
Prabu anom, *patih* Wahan (diens zoon heet hier Udara).
Adaningkung,
Hayam wuruk,
Lëmbu Amisani, *patih* Dëmung wular.
Raden Alit, *patih* Gajah mada.

Sërat kaṇḍa.

1221. Brawijaya, *patih* Wirun.
1229. Bra kumara, *patih* Wahas (zoon van Wirun), dan Ujung sabata.
1234. Ardiwijaya, *patih* Jayasena (de zoon van Wahas, de dipati v. Këdiri),
dan Udara (een zoon v. Ardiwijaya).
1250. Adaningkung, ook Kala Amisani, *patih* Udara, dan Logënder (zoon
van Jayasena).
1267. Këncana wungu, *patih* Logënder.
1270. Mërtawijaya (Damar walan, gehuwd met Këncana wungu), *patih*
Gajah mada (Layang Setra kumitir, de zoon van Logënder).
1301. Angkawijaya, *patih* Gajah mada.
1398. Majapahit verlaten.
1400. Sëngguruh verwoest.

Terwijl boven bij Hoofdstuk XII en op bladz. 186 reeds het noodige is opgemerkt over den Damar walan roman in verhouding tot de Pararaton, en daarover dus hier verder kan worden gezwegen, dient er hier de aandacht op gevestigd te worden,

1°. dat algemeen in de betrokken literatuur na den eersten vorst volgens de overlevering een Bra kumara aan het bewind komt, die af en toe wel eens Prabu anom wordt genoemd. Doch al kan Prabu anom als een andere uitdrukking voor Bra kumara worden beschouwd, op zich zelf is het een onduidelijke uitdrukking, daar er ook onderkoning, tweede koning, onder verstaan kan worden, en zij dus aan Bra kumara geenszins in allen deele gelijkstaat. Dit Bra kumara, de knaap, het jongetje, dat Bra, d. i. Çrî, d. i. Zijne Majesteit was, herinnert te sterk aan wat wij nu van Jayanagara weten, dan dat men niet zou kunnen beslissen, dat èn de westelijke èn de oostelijke, èn de Javaansche èn de Balische overlevering ons berichten, dat er na den eersten Brawijaya een klein kind vorst over Majapahit is geweest.

2°. dat de vierde vorst van Majapahit, volgens één der voorstellingen, Hayam wuruk zou hebben geheeten, wat volgens de Pararaton, *prabhu istri* I medetellende, werkelijk het geval was, doch dan heeft men daarbij er op te letten

dat zijne voorganger den naam Adaningkung zou hebben gedragen, die herinnert aan een anderen naam van Hayam wuruk, nl. Hyang Wĕkasing suka.

3°. dat de *prabhu istri* II, tijdens wier regeering [de *parĕgrĕg* plaats had, d. i. de *prabhu kĕnya* van den Damar wulan roman, den eersten vorst van Majapahit, Raden Wijaya, Kĕrtarajasa, werkelijk bestond in den zelfden graad, als daarvoor door de Sĕrat kaṇḍa wordt opgegeven, aangezien de *prabhu istri* I een zuster was van Jayanĕgara, en bij de telling der geslachten deze dus kan worden overgeslagen; Raden Wijaya, de *prabhu istri* I, Hayam wuruk, Hyang wiĕsa, de *prabhu istri* II; of in de Sĕrat kaṇḍa, zonder daarmede de genoemde personen geheel te identificeren: Brawijaya, Brakumara, Ardiwijaya, Adaningkung, Kĕncana wungu; en zonder dat daarbij vergeten wordt, dat hier Adaningkung Hayam wuruk's zoon zou zijn geworden, waar sub 2° er zijn vader uitgroeide.

4°. dat er een Hyang Wĕkasing suka, nl. de IIe van dien naam, te Tajung (Tañjung) werd bijgezet; doch deze was wel een *bra*, maar besteeg den troon niet.

5°. dat ook in de Pararaton het laatste gedeelte van den Majapahitschen tijd een raadsel is, evenals in de Javaansche traditie, welke den laatsten Brawijaya. Angkawijaya, in de Sĕrat kaṇḍa, van 1301—1399 of 1400 laat regeeren;

6°. dat, en men zie al weder de Sĕrat kaṇḍa, de laatste vorst, zijn *kraton* verlaat, en dat hij dat reeds doet vóór 1400, terwijl er tevens opgewezen mag worden

7°. dat ook de Sĕrat kaṇḍa den duur van het Majapahitsche rijk op circa twee eeuwen stelt, aangevende dat de plaats in 1221 gesticht zou zijn;

8°. dat ook hier de belangrijkste veroveringen, al is de voorstelling eenigszins vreemd, plaats grijpen onder den derden regent, evenals zij in de Pararaton tijdens de *prabhu istri* I geschieden, en ten laatste

9°. dat men in beide tradities den *patih* Gajah mada terugvindt.

Met dit laatste vooral komt men op een zeer zwak punt, daar de tijd waarin hij zou geleefd hebben, in de eene overlevering een geheel andere is dan in de andere, en hij in beiden geenszins hetzelfde verricht, aangezien in de eene traditie anderen reeds lang vóór hij ten tooneele treedt, in zijne plaats hebben gedaan wat volgens de andere hij tot stand zou hebben gebracht.

Vooraf wanneer men de lijsten der *patih's* ¹⁾, volgens de beide tradities, zie hierboven en bij Hoofdstuk XIII, met elkander vergelijkt, blijkt het hoe ver de overleveringen uit elkander loopen.

Men zoeke of trachtte er voorshands niet opzettelijk naar ze met elkander in overeenstemming te brengen. Vloeiden de bronnen maar rijkelijker, zeker zou er meer aan het licht zijn te brengen.

Nu dat niet het geval is, moet men zich te vreden stellen met hetgeen er reeds gevonden werd.

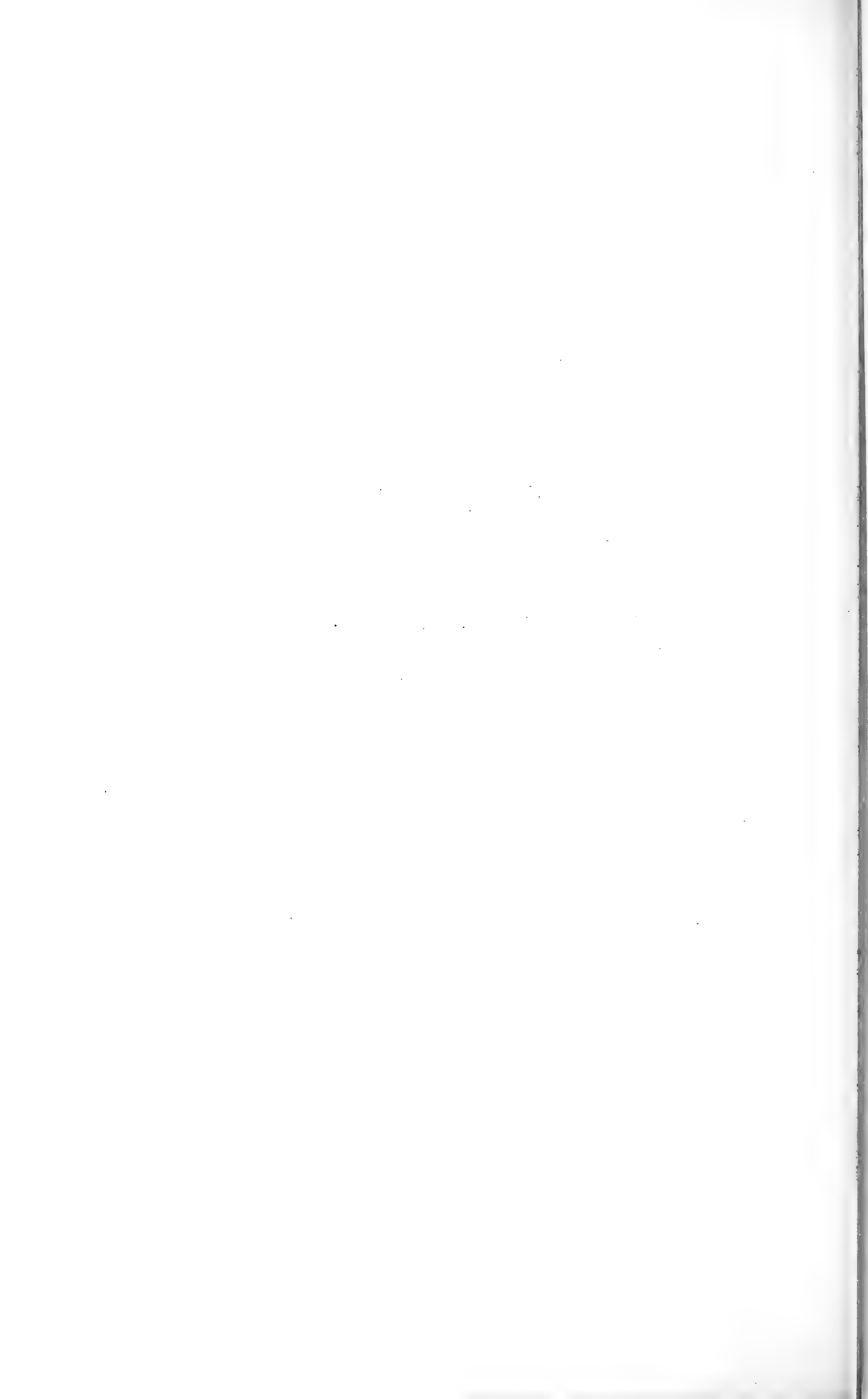
1) Over Wahan zie men wat opgemerkt werd in Net. B. G. XXVI (1888), Bijlage II, bl. XVII, noot.

Ook dit zal bij een verder onderzoek, een langere beschouwing en een scherper toezien zonder twijfel straks nog wel meer belangrijks blijken te bevatten dan nu reeds kon worden aangewezen; niemand kan meer dan schrijver dezes verlangen, dat er eens meer licht over de nog zoo talrijke duistere punten zal gaan schijnen.

TABELLEN

EN

REGISTERS.

Tot verdere toelichting van het hier uitgegeven geschrift volgen hier: een stamboom van de vorsten van Majapahit en die van Tumapël, welke daaraan voorafgingen, met eenige aanvullende tabellen; een kort overzicht van de opvolging dier vorsten; een chronologisch overzicht over de jaren 1144—1400 Çaka; een lijst van de namen der vermelde heiligdommen; en drie registers, die achtereenvolgens bevatten 1° de plaatsnamen, die in de Pararaton voorkomen, 2° de daarin voorkomende persoonsnamen, en 3° de eigennamen, plaats- en persoonsnamen, die in de aantekeningen worden aangetroffen.

Op welke wijze de stamboom (Tabel I) werd uitgezet, is boven reeds medegedeeld in de aantekening bij Hoofdstuk X. Toch lette men ook op die bij de Hoofdstukken XII, XIII en XIV, aangezien daar gewezen werd op eene mogelijke andere opvatting van een paar plaatsen, die een wijziging van enkele onderdeelen van het latere gedeelte van den geslachtsboom noodzakelijk zouden kunnen maken.

De aanvullende tabellen geven eene opsomming van de personen, wier namen in den stamboom dienden voor te komen, doch wier afkomst niet bleek (Tabel II); van de latere vorsten van Majapahit (Tabel III); en van de nog verder genoemde personen van vorstelijken bloede (Tabel IV).

Het chronologisch overzicht geeft niet alleen de belangrijkste feiten van de Pararaton, naast dezen worden er ook in vermeld alle oudheden van Java en Sumatra, welke bevonden zijn jaarcijfers te dragen, die in dezelfde periode vallen.

De splitsing in de registers gemaakt moet ten doel hebben de overzichtelijkheid te bevorderen. Daarom werd wat in den tekst van de Pararaton voorkomt en hetgeen de aantekeningen mochten bevatten, uiteengehouden, en ten opzichte van den tekst ook nog een scheiding gemaakt tusschen plaatsnamen en en eigennamen van personen. Op deze wijze zal het mogelijk zijn, gemakkelijk een overzicht te verkrijgen over hetgeen de Pararaton levert, en werd het tevens overbodig telkens te vermelden tot welke soort van namen een gegeven, in dat boek voorkomende, naam behoort.

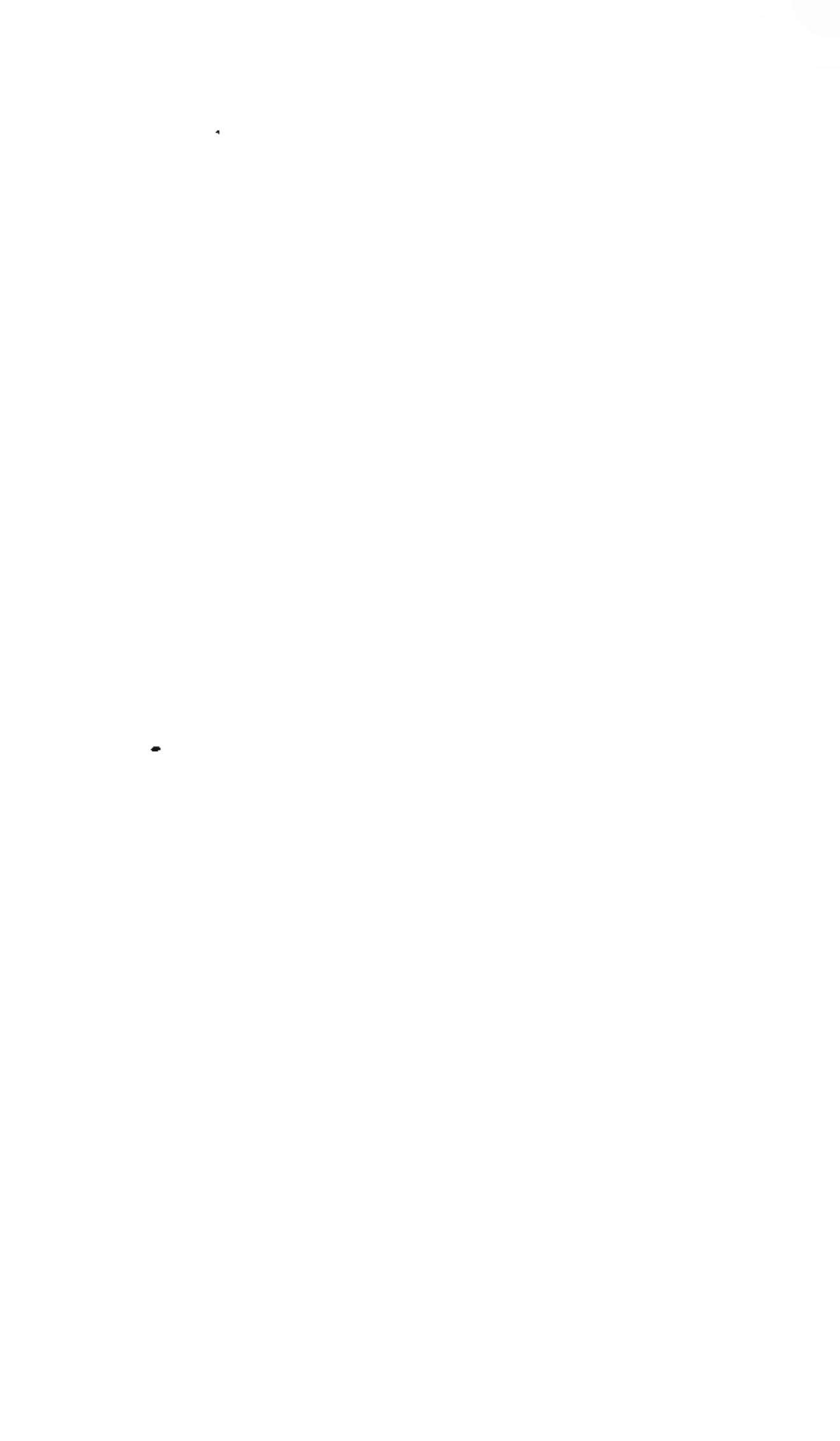
De verwijzingen in de beide eerste registers zijn naar de bladzijden en regels van den Javaanschen tekst. Het mocht overbodig worden geacht ook naar de bladzijden der vertaling te verwijzen, aangezien in deze door middel van vette cijfers tusschen scherpe haakjes geregeld het begin der bladzijden van den Javaanschen tekst is aangegeven. Zoo noodig zal men daardoor ook in de vertaling de bedoelde plaats gemakkelijk terug kunnen vinden, te eer omdat in de inhoudsopgave aangewezen is op welke [regels de in de vertaling aangenomen hoofdstukken beginnen en eindigen.

Er werd de voorkeur aangegeven deze beide registers, die uitsluitend Ja-

vaansche namen bevatten, te schikken volgens het Javaansche alfabet, en tevens werd het onnoodig geacht om in de laatste dezer twee lijsten ook onder te brengen de voorkomende dag-, week- en maandnamen (Budha hiréng, Wërhaspati, Sa. = Saneçcara; Pa. = Pahing, Pon; Galungan (inlandsch *wuku*-nieuwjaar); Landëp, Warigadyan, Kuningan, Madasya, Julung pujut, Pahang, Prangbakat, Watu gunung; Antawulan = Basantawulan?, Karo, Kawolu), die daar ook niet op hun plaats zouden zijn geweest, evenmin als de beide boektitels Wukir polaman (de door Jayakatong in zijn gevangenschap vervaardigde *kidung*) en Pârthayajña (een *kakawin*).

Omtrent het derde register valt niets op te merken. Het is een gewone klapper, zooals men die wel meer vindt, gerangschikt volgens de volgorde van ons alfabet.

GESLACHTSBOOM VAN HET VORSTENHUIS VAN MAJAPAHIT, EN VAN DE DAARAAN VOORAFGAANDE VORSTEN VAN TUMAPÉL. AAN HET BEWIND KWAMEN ACHTEREENVOLGENS: 1. 2. 3. 8. 12. 14. JAYA KATONG, 15, 18, 19, 21, 28 EN 38. Voor A, B, C, D en E, zie men tabel II, voor de latere vorsten tabel III.

1. Tunggal ametung. (zoon van Tumapél), gehuwd met Ken Dédés (bl. 9 reg. 27), † vóór 1144, begr. te (niet vermeld).

2. Angrok of Arok = Rajasa = Amúrwahdmi = Bhatára Guru, (zoon van bhat. Brahma bij Ken Éndok, incarnatie van bhat. Wigu, aangenomen zoon van bhat. Guru), ratu van Tumapél, gehuwd met Ken Dédés (bl. 12 reg. 35) en Ken Umang (bl. 13 reg. 8), 1144 (bl. 14 reg. 34) — † 1169 (bl. 15 reg. 28), begr. te Kagénagan (bl. 15 reg. 28).

3. Anusapati (bl. 13 reg. 2), = Padji Antogah (bl. 13 reg. 2), ratu van Tumapél, 1170 (bl. 15 reg. 28) — † 1171 (bl. 16 reg. 13), begr. te Kidal (bl. 16 reg. 14).

bij Ken Dédés: 4. MAHISA WONG AVÉLÉSO (bl. 13 reg. 4), † (niet vermeld), begr. te (niet vermeld).

bij Ken Dédés: 5. PAJJI SAPRANO (bl. 13 reg. 5), † (niet vermeld), begr. te (niet vermeld).

bij Ken Dédés: 6. ANIMBATA (bl. 13 reg. 6), † (niet vermeld), begr. te (niet vermeld).

bij Ken Dédés: 7. DEWI RANU (d.) (bl. 13 reg. 7), † (niet vermeld), begr. te (niet vermeld).

bij Ken Umang: 8. PAJJI Tohjaya (bl. 13 reg. 9), ratu van Tumapél, 1171 (bl. 16 reg. 15) — † 1172 (bl. 18 reg. 4), begr. te Katang lumbang (bl. 18 reg. 3).

bij Ken Umang: 9. PAJJI SUDHATO (bl. 13 reg. 9), † (niet vermeld), begr. te (niet vermeld).

bij Ken Umang: 10. TWAN WÉROGA (bl. 13 reg. 10), † (niet vermeld), begr. te (niet vermeld).

bij Ken Umang: 11. DEWI RAMBI (d.) (bl. 13 reg. 11), † (niet vermeld), begr. te (niet vermeld).

12. Rangkawuni (bl. 16 reg. 16), = Wisnwardhana (bl. 16 reg. 6), ratu van Tumapél, 1172 (bl. 18 reg. 5) — † 1194 (bl. 18 reg. 11), begr. te Jajagu (bl. 18 reg. 12).

13. MAHISA CAMPARA (bl. 16 reg. 18), = Ratu angbhaya = Bhatára Narasingha (bl. 18 reg. 7), † (niet vermeld, na 1193), begr. te Kumèper = Wudi kudeir (?) (bl. 18 reg. 12).

15. Raden Wijaya (bl. 18 reg. 15), = Kértanajasa (bl. 24 reg. 38), prabhu van Majapahit, gehuwd met Dara Pétak (mal. prinses); Bhreng Kahuripan I (16) en Bhreng Daba I (17), 1216 (bl. 24 reg. 38) — † 1217 (bl. 25 reg. 2), begr. te Antapura (bl. 25 reg. 2).

14. Kértanagara (bl. 18 reg. 14), = Ciyabuddha (bl. 18 reg. 16), prabhu van Tumapél, 1194 (bl. 18 reg. 15) — † 1197 (bl. 24 reg. 31), begr. te Tumapél = Parwapatjan (bl. 25 reg. 4).

16. BURENG KAHURIPAN I (d.) (bl. 19 reg. 37), huw. met Raden Wijaya (15), voor haar naam, zie bl. 24 reg. 28, † (niet vermeld), begr. te (niet vermeld).

17. BURENG DABA I (d.) (bl. 19 reg. 37), huw. met Raden Wijaya (15), voor haar naam, zie bl. 24 reg. 28, † (niet vermeld), begr. te (niet vermeld).

bij Dara Pétak, huw. bij (bl. 24 reg. 35): 18. Kala Gemét (bl. 24 reg. 35), = Jayaungara (bl. 25 reg. 3), prabhu van Majapahit, 1217 (bl. 25 reg. 3) — † 1250 (bl. 27 reg. 10), begr. te Kapupongan = Craggapura (bl. 27 reg. 11).

bij Bhreng Kahuripan I (16)? 19. Bhreng Kahuripan II (d.) (bl. 27 reg. 14), = Prabhu istri I, prabhu van Majapahit, huw. met Raden Cakradhara (A), 1250 (bl. 27 reg. 18) — ? (na 1265) — † 1293? (bl. 29 reg. 31), begr. te Panggih = Pantarapurva (bl. 29 reg. 32).

bij Bhreng Daba I (17)? 20. BURENG DABA II (d.) (bl. 27 reg. 15), huw. met Raden Kudamèrta (B), † 1293? (bl. 29 reg. 31), begr. te Adilangu = Adri Parwawisesa? (bl. 29 reg. 31).

21. Hayam Wuruk (bl. 27 reg. 20), = Bhatára prabhu = Ratunagara, = Janéwara = Hyang Wékasing saka I (bl. 27 reg. 19), prabhu van Majapahit, gehuwd met Paduka Cori (25), ? (voor 1279) — † 1311 (bl. 30 reg. 24), begr. te (niet vermeld).

22. ... (d.) (bl. 27 reg. 21), huw. met Raden Larang (C), † (niet vermeld), begr. te (niet vermeld).

23. BURENG PAJANG I (d.) (bl. 27 reg. 24), huw. met Raden Sunana (D), † 1311 (bl. 30 reg. 22), begr. te Embul = Girindrapura (bl. 30 reg. 22).

24. BURENG TUMAPÉL I, stiefzoon (bl. 27 reg. 17), = Kértawardhana (bl. 27 reg. 17), † 1308 (bl. 30 reg. 13), begr. te Jajagu = Sarwajapura (bl. 30 reg. 1).

25. PADUKA CORI (d.) (bl. 29 reg. 18), huw. met Hayam Wuruk (21), bl. 29 reg. 18, † 1311 (bl. 30 reg. 22), begr. te (niet vermeld).

bij Paduka Cori (25) — bl. 29 reg. 18 26. BURE LASÉM I (d.) „de schoone“ (bl. 29 reg. 19), huw. met Hyang Wékasing saka II (29), † 1324 (bl. 30 reg. 16), begr. te Pabanggan = Laksmijara (bl. 30 reg. 36).

bij eenen binihaji (bl. 29 reg. 18) 27. WIRABUMI (bl. 29 reg. 19), gehuwd met Bhre Lasém II „de dikke“ (29), oostelijk rijk, † 1328 (bl. 31 reg. 13), begr. te Luag = Goryapura (bl. 31 reg. 14).

28. Hyang wicāsa (bl. 29 reg. 20), = raden Gugaksh = aji Wikrama (bl. 29 reg. 21), prabhu van Majapahit, gehuwd met Bhre Lasém I „de schoone“ (26) en Bhre Mataram I (19), oostelijk rijk, 1311 (bl. 30 reg. 26) — bhagawan 1322 (bl. 30 reg. 34) — † 1351 (bl. 31 reg. 26), begr. te Lalangan = Paramawicāsapura (bl. 31 reg. 26).

29. BURENG LASÉM II (d.) „de dikke“ (bl. 29 reg. 22), huw. met Wirabumi (27) (bl. 29 reg. 23), † 1323 (bl. 30 reg. 37), begr. te (niet vermeld).

30. BURENG KAHURIPAN III (d.) (bl. 29 reg. 23), huw. met Bhre Pañdan salas I (46) (bl. 29 reg. 26), † 1323 (bl. 30 reg. 37), begr. te (niet vermeld).

31. RADEK SOJOR (bl. 29 reg. 24), = binwong Kompan, = Daba, = Majapahit (bl. 29 reg. 24), † (niet vermeld), begr. te (niet vermeld).

32. BURE PARAMAWICĀSA (d.) (bl. 30 reg. 26), huw. met Hyang Wékasing saka III (31), † 1338 (bl. 31 reg. 15), begr. te (niet vermeld).

33. BURE MATARAM I (d.) (bl. 30 reg. 26), huw. met Bhre Lasém I (26) (bl. 29 reg. 19), † 1338 (bl. 31 reg. 15), begr. te (niet vermeld).

34. BURE LASÉM III (d.) (bl. 30 reg. 11), huw. met Bhre Tumapél III (17) (bl. 30 reg. 11), † 1338 (bl. 31 reg. 15), begr. te (niet vermeld).

35. BURE MATARAM II (d.) (bl. 30 reg. 11), huw. met Bhre Wéngker II (17) (bl. 30 reg. 12), † 1338 (bl. 31 reg. 21), begr. te (niet vermeld).

bij Bhre Lasém I „de schoone“ (26) (bl. 29 reg. 21): 36. HYANG WÉKASING SAKA II (bl. 29 reg. 22), † 1321 (bl. 30 reg. 31), begr. te Tanjung = Paramawicāsapura (bl. 30 reg. 31).

37. BURE TUMAPÉL II (d.) (bl. 30 reg. 3), † (niet vermeld), begr. te (niet vermeld).

38. DEWI SUHITA (d.) (bl. 30 reg. 4), = Prabhu istri II (bl. 30 reg. 4), prabhu van Majapahit, huw. met Hyang Paramawara II (17) (bl. 30 reg. 6), † 1351 (bl. 31 reg. 28), begr. te (niet vermeld).

39. BURE TUMAPÉL III (d.) (bl. 30 reg. 4), = Kértawajaya (bl. 30 reg. 5), gehuwd met Bhre Lasém III (18), Bhre Lasém IV (18), en Bhre Daba III (19), † 1349 (bl. 31 reg. 24), begr. te Lo kérép = Amasabha (bl. 31 reg. 25).

40. RADEK SIMBAT (bl. 29 reg. 25), = Bhre Pañdan salas I (bl. 29 reg. 26), gehuwd met Bhre Kahuripan III (19), † 1323 (bl. 31 reg. 4), begr. te Jajagu = Wisnapura (bl. 31 reg. 1).

41. BURE WÉKASING II (bl. 30 reg. 12), gehuwd met Bhre Mataram II (35), † 1351 (bl. 31 reg. 25), begr. te Suméngka (bl. 31 reg. 25).

42. BURE PAGUHAN II (bl. 30 reg. 13), gehuwd met Bhre Tanjungpara (1) en bhre Pajang (15), † 1373 (bl. 32 reg. 4), begr. te Sabyanlara (bl. 32 reg. 4).

bij eenen rabianon (bl. 30 reg. 13): 43. BURE JAGARAGA I (d.) (bl. 30 reg. 13), huw. met Bhre Paramawara II (17) (bl. 30 reg. 11), † 1373 (bl. 32 reg. 5), begr. te (niet vermeld).

44. BURE TANJUNGPURA (d.) (bl. 30 reg. 14), huw. met Bhre Paguhan II (12) (bl. 30 reg. 14), † (niet vermeld), begr. te (niet vermeld).

45. BURE PAJANG II (d.) (bl. 30 reg. 15), huw. met Bhre Paguhan II (12) (bl. 30 reg. 14), † 1373 (bl. 32 reg. 6), begr. te Sabyanlara (bl. 32 reg. 6).

46. BURE KÉLING (bl. 30 reg. 16), gehuwd met Bhre Kémbangjéunt (E), bl. 30 reg. 16), † 1369 (bl. 31 reg. 36), begr. te Apaapa (bl. 31 reg. 36).

47. BURE KOMPAN IV (bl. 30 reg. 5), = Hyang Paramawara II = Ratunangkyaja (bl. 30 reg. 5), gehuwd met Dewi Suhita, prabhu istri II (18), en bhre Jagaraga I (13), † 1368 (bl. 31 reg. 15), begr. Singhājaya (bl. 31 reg. 36).

48. BURE LASÉM IV (d.) (bl. 30 reg. 7), huw. met Bhre Tumapél III (17) (bl. 30 reg. 11), † (niet vermeld), begr. te (niet vermeld).

49. BURE DABA III (d.) (bl. 30 reg. 8), huw. met Bhre Tumapél III (17) (bl. 30 reg. 11), † 1338 (bl. 31 reg. 15), begr. te (niet vermeld).

1. **Tunggul amétung**,
 (*akuwu van Tumapël*),
 gehuwd met Ken Dēdēs (bl. 9 reg. 27),
 † vóór 1144,
 begr. te (*niet vermeld*).

3. **Anusapati** (bl. 13 reg. 2),
 = Pañji Anēngah (bl. 13 reg. 2),
ratu van Tumapël,
 1170 (bl. 15 reg. 28) — † 1171 (bl. 16 reg. 13),
 begr. te Kidā (bl. 16 reg. 14).

12. **Ranggawuni** (bl. 16 reg. 16),
 = Wiṣnuwardhana (bl. 18 reg. 6),
ratu van Tumapël,
 1172 (bl. 18 reg. 5) — † 1194 (bl. 18 reg. 11),
 begr. te Jajagu (bl. 18 reg. 12).

14. **Kērtanagara** (bl. 18 reg. 14),
 = Çiwabuddha (bl. 18 reg. 16),
prabhu van Tumapël,
 1194 (bl. 18 reg. 15) — † 1197 (bl. 24 reg. 31),
 begr. te Tumapël = Purwapatapan (bl. 25 reg. 4).

16. **BHRENG KAHURIPAN I** (d.) (bl. 19 reg. 37),
 huwt met Raden Wijaya (15),
 voor haar naam, zie bl. 24 reg. 37,
 † (*niet vermeld*),
 begr. te (*niet vermeld*).

17. **BHRENG DAHA I** (d.) (bl. 19 reg. 37),
 huwt met Raden Wijaya (15),
 voor haar naam, zie bl. 24 reg. 28,
 † (*niet vermeld*),
 begr. te (*niet vermeld*).

21. **Hayam Wuruk** (bl. 27 reg. 20),
 = Bhatāra prabhu = Rajasanagara,
 = Janeçwara = Hyang Wékasing suka I (bl. 27 reg. 19)
prabhu van Majapahit,
 gehuwd met Paduka Çori (25),
 ? (vóór 1279) — † 1311 (bl. 30 reg. 24),
 begr. te (*niet vermeld*).

bij Paduka Çori (25) (bl. 29 reg. 18):
 26. **BHRE LASĒM I** (d.) „de schoone” (bl. 29 reg. 19),
 huwt met Hyang wiçesa (28) (bl. 29 reg. 21),
 † 1323 (bl. 30 reg. 36),

bij eene binihaji (bl. 29 reg. 18):
 27. **WIRABHUMI** (bl. 29 reg. 19),
 gehuwd met bhre Lasēm II „de dikke” (29),
 (oostelijk rijk),

bij Ken Dēdēs:
 4. **MAHISA WONG ATĒLĒNG** (bl. 13 reg. 4),
 † (*niet vermeld*),
 begr. te (*niet vermeld*).

bij Ken Dēdēs:
 5. **PAÑJI SAPRANG** (bl. 13 reg. 5),
 † (*niet vermeld*),
 begr. te (*niet vermeld*).

13. **MAHISA CAMPAKA** (bl. 16 reg. 18),
 = Ratu angabhaya = Bhatāra Narasingha (bl. 18 reg. 7.),
 † (*niet vermeld, na 1194*),
 begr. te Kumēpēr = Wudi kuñcir (?) (bl. 18 reg. 12).

15. **Raden Wijaya** (bl. 18 reg. 15),
 = Kērtarājasa (bl. 24 reg. 38),
prabhu van Majapahit,
 gehuwd met Dara Pētāk (mal. prinses); Bhreng Kahuripan I (16) en Bhreng Daha I (17),
 1216 (bl. 24 reg. 38) — † 1217 (bl. 25 reg. 2),
 begr. te Antapura (bl. 25 reg. 2).

bij Dara Pētāk, binihaji (bl. 24 reg. 35.):
 18. **Kala Gēmēt** (bl. 24 reg. 35),
 = Jayanagara (bl. 25 reg. 3),
prabhu van Majapahit,
 1217 (bl. 25 reg. 3) — † 1250 (bl. 27 reg. 10),
 begr. te Kapopongan = Çrnggapura (bl. 27 reg. 11).

22. (d.) (bl. 27 reg. 23),
 huwt met Raden Larang (C),
 † (*niet vermeld*),
 begr. te (*niet vermeld*).

28. **Hyang wiçesa** (bl. 29 reg. 20),
 = raden Gagaksali = aji Wikrama (bl. 29 reg. 21),

2. **Angrok** of **Arok** = Rajasa = Amŕwabhŕmi = Bhaŕara Guru,
 (zoon van bhaŕ. Brahma bij Ken Ęndok, incarnatie van bhaŕ. Wiŕnu, aangenomen zoon van bhaŕ. Guru),
ratu van Tumapĕl,
 gehuwd met Ken Dĕdĕs (bl. 12 reg. 35) en Ken Umang (bl. 13 reg. 8),
 1144 (bl. 14 reg. 34) — † 1169 (bl. 15 reg. 25),
 begr. te Kagĕnĕgan (bl. 15 reg. 26).

bij Ken Dĕdĕs:
 6. **AGNIBHAYA** (bl. 13 reg. 6),
 † (*niet vermeld*),
 begr. te (*niet vermeld*).

bij Ken Dĕdĕs:
 7. **DEWI RIMBU** (d.) (bl. 13 reg. 7),
 † (*niet vermeld*),
 begr. te (*niet vermeld*).

bij Ken Umang:
 8. **PAŅJI Tohjaya** (bl. 13 reg. 9),
ratu van Tumapĕl,
 1171 (bl. 16 reg. 15) — † 1172 (bl. 18 reg. 4),
 begr. te Katang lumbang (bl. 18 reg. 3).

bij Ken Umang:
 9. **PAŅJI SUDHATU** (bl. 13 reg. 9),
 † (*niet vermeld*),
 begr. te (*niet vermeld*).

bij Ken Umang:
 10. **TWAN WĒRGOLA** (bl. 13 reg. 10),
 † (*niet vermeld*),
 begr. te (*niet vermeld*).

bij Ken Umang:
 11. **DEWI RAMBI** (d.) (bl. 13 reg. 11),
 † (*niet vermeld*),
 begr. te (*niet vermeld*).

bij Bhreng Kahuripan I (16)?:
 19. **Bhreng Kahuripan II** (d.) (bl. 27 reg. 14),
 = Prabhu istri I,
prabhu van Majapahit,
 huwt met Raden Cakradhara (A),
 1250 (bl. 27 reg. 18)—? (*na 1265*)—† 1293? (bl. 29 reg. 31),
 begr. te Panggih = Pantarapurwa (bl. 29 reg. 32),

bij Bhreng Daha I (17)?:
 20. **BHRENG DAHA II** (d.) (bl. 27 reg. 15),
 =,
 huwt met Raden Kudamĕrta (B),
 † 1293? (bl. 29 reg. 31),
 begr. te Adilangu = adri Purwawiĕŕa? (bl. 29 reg. 31).

23. **BHRENG PAJANG I** (d.) (bl. 27 reg. 24),
 huwt met Raden Sumana (D),
 † 1311 (bl. 30 reg. 22),
 begr. te Ęmbul = Girindrapura (bl. 30 reg. 22).

24. **BHRENG TUMAPĒL I**, stiefzoon (bl. 27 reg. 17),
 = Kĕrtawardhana (bl. 27 reg. 17),
 † 1308 (bl. 30 reg. 1),
 begr. te Japan = Sarwająapura (bl. 30 reg. 1).

25. **PADUKA ĆORI** (d.) (bl. 29 reg. 18),
 huwt met Hayam Wuruk (21) (bl. 29 reg. 18),
 † 1311 (bl. 30 reg. 22),
 begr. te (*niet vermeld*).

29. **BHRENG LASĒM II** (d.) „de dikke” (bl. 29 reg. 22),
 huwt met Wirabhumi (27) (bl. 29 reg. 23),

30. **BHRENG KAHURIPAN III** (d.) (bl. 29 reg. 23),
 huwt met Bhre Pandan salas I (40) (bl. 29 reg. 26),

31. **RADEN SoŕOR** (bl. 29 reg. 24),
 = hinweng Koripan, — Daha, — Majapahit (bl. 29 reg. 24),

gehuwd met Paduka Çori (25),
? (voor 1279) — † 1311 (bl. 30 reg. 24),
begr. te (niet vermeld).

bij Paduka Çori (25) (bl. 29 reg. 18):

26. BHRE LASĒM I (d.) „de schoone” (bl. 29 reg. 19),
huwt met Hyang wiçesa (28) (bl. 29 reg. 21),
† 1323 (bl. 30 reg. 36),
begr. te Pabangan=Laksmipura (bl. 30 reg. 36).

bij eene binihaji (bl. 29 reg. 18):

27. WIRABHUMI (bl. 29 reg. 19),
gehuwd met bhre Lasēm II „de dikke” (29),
(oostelijk rijk),
† 1328 (bl. 31. reg. 13),
begr. te Lung = Goriçapura (bl. 31 reg. 14).

28. Hyang wiçesa (bl. 29 reg. 20),
= raden Gagaksali=aji Wikrama (bl. 29 reg. 21),
prabhu van Majapahit,
gehuwd met Bhre Lasēm I „de schoone” (26) en Bhre Mataram I (33),
(westelijk rijk),
1311 (bl. 30 reg. 26) — bhagawan 1322 (bl. 30 reg. 34) — † 1351 (bl. 31 reg. 26),
begr. te Lalangon = Paramawiçesapura (bl. 31 reg. 26).

32. BHRE PAKĒMBANGAN (bl. 30 reg. 9),
† (sterft jong?),
begr. te (niet vermeld).

33. BHRE MATARAM I (d.) (bl. 30 reg. 10),
huwt met Hyang wiçesa (28) (bl. 30 reg. 10),
† 1338 (bl. 31 reg. 21),
begr. te (niet vermeld).

34. BHRE LASĒM III (d.) (bl. 30 reg. 11),
huwt met Bhre Tumapël III (b) (39)? (bl. 30 reg. 11),
† 1355 (bl. 31 reg. 31),
begr. te (niet vermeld).

35. BHRE MATAHUN II (d.) (bl. 30 reg. 11),
huwt met Bhre Wēngkēr II (41) (bl. 30 reg. 12),
† 1338 (bl. 31 reg. 21),
begr. te (niet vermeld).

bij Bhre Lasēm I „de schoone” (26) (bl. 29 reg. 21):

36. HYANG WĒKASING SUKA II (bl. 29 reg. 22),
† 1321 (bl. 30 reg. 31),
begr. te Tajung = Paramasukapura (bl. 30 reg. 31).

37. BHRE TUMAPĒL II (a) (bl. 30 reg. 3),
† (sterft jong?),
begr. te (niet vermeld).

38.

bij eene rabianom (bl. 30 reg. 13):

41. BHRE WĒNGKĒR II (bl. 30 reg. 12),
gehuwd met Bhre Matahun II (35),
† 1351 (bl. 31 reg. 25),
begr. te Sumēngka (bl. 31 reg. 25).

42. BHRE PAGUHAN II (bl. 30 reg. 13),
gehuwd met Bhre Tañjungpura (44) en bhre Pajang (45),
† 1373 (bl. 32 reg. 4),
begr. te Sabyantara (bl. 32 reg. 4).

43. BHRE JAGARAGA I (d.) (bl. 30 reg. 13),
huwt met Bhre Parameçwara II (47) (bl. 30 reg. 11),
† 1373 (bl. 32 reg. 5),
begr. te (niet vermeld).

44. BHRE
huwt
†
begr.

bij een rabi ksatriya (bl. 30 reg. 17),

50. BHRE KABALAN (d.?) (bl. 30 reg. 17),
† 1373 (bl. 32 reg. 5),
begr. te Sumēngka (bl. 31 reg. 25).

51. BHRE SINGAPURA (d.) (bl. 30 reg. 18),
† (niet vermeld),
begr. te (niet vermeld).

29. BIRENG LASĒM II (d.) „de dikke” (bl. 29 reg. 22),
huwt met Wirabhumi (27) (bl. 29 reg. 23),
† 1323 (bl. 30 reg. 37),
begr. te (niet vermeld).

30. BIRENG KAHURIPAN III (d.) (bl. 29 reg. 23),
huwt met Bhre Paṅḍan salas I (40) (bl. 29 reg. 26),
† 1323 (bl. 30 reg. 37),
begr. te (niet vermeld).

31. RADEN SOṬOR (bl. 29 reg. 24),
= hinweng Koripan, — Daha, — Majapahit (bl. 29 reg. 24),
† (niet vermeld),
begr. te (niet vermeld).

38. Dewi Suhita (d.) (bl. 30 reg. 4),
= Prabhu istri II (bl. 30 reg. 4),
prabhu van Majapahit,
huwt met Hyang Parameçwara II (47)? (bl. 30 reg. 6),
† 1351 (bl. 31 reg. 28),
begr. te (niet vermeld).

39. BIRE TUMAPĒL III (b) (bl. 30 reg. 4),
= Kĕrtawijaya (bl. 30 reg. 5),
gehuwd met Bhre Lasĕm III (34)?; Bhre Lasĕm IV (48)?; en Bhre Daha III (49),
† 1349 (bl. 31 reg. 24),
begr. te Lo kĕrĕp = Amarasabha (bl. 31 reg. 25).

40. RADEN SUMIRAT (bl. 29 reg. 25),
= Bhre Paṅḍan salas I (bl. 29 reg. 26),
gehuwd met Bhre Kahuripan III (30),
† 1323 (bl. 31 reg. 1),
begr. te Jingga = Wiṣṇupura (bl. 31 reg. 1).

44. BIRE TAŪJUNG PURA (d.) (bl. 30 reg. 14),
huwt met Bhre Paguhan II (42) (bl. 30 reg. 14),
† (niet vermeld),
begr. te (niet vermeld).

45. BIRE PAJANG II (d.) (bl. 30 reg. 15),
huwt met Bhre Paguhan II (42) (bl. 30 reg. 15),
† 1373 (bl. 32 reg. 6),
begr. te Sabyantara (bl. 32 reg. 6).

46. BIRE KĒLING (bl. 30 reg. 16),
gehuwd met Bhre Kĕmbang jĕnar (E),
(bl. 30 reg. 16),
† 1369 (bl. 31 reg. 36),
begr. te Apaapa (bl. 31 reg. 36).

47. BIRE KORIPAN IV (bl. 30 reg. 5),
= Hyang Parameçwara II = Ratnapangkaja (bl. 30 reg. 5),
gehuwd met Dewi Suhita, prabhu istri II (38)?
en bhre Jagaraga I (43),
† 1368 (bl. 31 reg. 35),
begr. Singhajaya (bl. 31 reg. 36).

48. BIRE LASĒM IV (d.) (bl. 30 reg. 7),
huwt met Bhre Tumapĕl III (b) (39)? (bl. 30 reg. 7),
† (niet vermeld),
begr. te (niet vermeld).

49. BIRE DAHA III (d.) (bl. 30 reg. 8),
huwt met Bhre Tumapĕl III (b) (39) (bl. 30 reg. 8),
† 1338 (bl. 31 reg. 21),
begr. te (niet vermeld).

TABEL II.

PERSONEN IN DEN GESLACHTSBOOM VERMELD, DOCH VAN WELKEN

NIET BLIJKT WELKE HUNNE AFSTAMMING IS.

(Men zie bij No. 19, 20, 22, 23 en 46.)

- A.** RADEN CAKRADHARA (bl. 27 reg. 14),
gehuwd met Bhre Kaburipan II (19),
† (*niet vermeld*),
begr. te (*niet vermeld*).
- B.** RADEN KUDAMERTA (bl. 27 reg. 15),
= (Bhre) Wěngkěr I = Prameçwara I (bl. 27 reg. 15),
= Bhre Pamotan I = Wijayarajasa (bl. 27 reg. 15),
gehuwd met Bhre Daha II (20),
† 1310 (bl. 30 reg. 19),
begr. te Mañar = Wişņubhawanapura (bl. 30 reg. 20).
- C.** RADEN LARANG (bl. 27 reg. 23),
= Bhre Matahun I (bl. 27 reg. 23),
gehuwd met (d.) (22), zuster van Hayam Wuruk,
† 1311 (bl. 30 reg. 20),
begr. te Tigawangi = Kusumapura (bl. 30 reg. 21).
- D.** RADEN SUMANA (bl. 27 reg. 25),
= Bhre Paguhan I (bl. 27 reg. 25),
gehuwd met Bhre Pajang I (23),
† 1311 (bl. 30 reg. 26),
begr. te Lo bēñcal = Parwatigapura (bl. 30 reg. 23),
- E.** BHRE KĒMBANG JĒNAR (bl. 30 reg. 16),
huwt met Bhre Kĕling I (46),
† (*niet vermeld*),
begr. te (*niet vermeld*)

TABEL III.

DE LATERE VORSTEN VAN MAJAPAHIT.

Koningloosheid gedurende 8 jaren, 1351—1359 (bl. 31 reg. 28 en 34).

52. **Bhre Daha IV**,
= Prabhu istri III,
1359 (bl. 31 reg. 34) — † 1369 (bl. 31 reg. 37),
begr. te Singhajaya (bl. 31 reg. 37).
53. **Bhre Tumapël IV**,
= Kërtawijaya (?),
1369 (bl. 32 reg. 1) — † 1373 (bl. 32 reg. 9),
begr. te Kërtawijayapura (bl. 32 reg. 9).
54. **Bhre Pamotan II**,
= Bhre Këling II = Bhre Kahuripan V,
= Rajasawardhana = Sinagara (bl. 32 reg. 11),
1373 (bl. 32 reg. 11) — † 1375 (bl. 32 reg. 12),
begr. te Sëpang (bl. 32 reg. 12).

Van dezen vorst worden vier kinderen vermeld :

55. BHRE KORIPAN VI (bl. 32 reg. 23),
56. BHRE MATARAM II (bl. 32 reg. 23),
57. BHRE PAMOTAN III (bl. 32 reg. 23),
58. BHRE KËRTABHUMI (bl. 32 reg. 24).

Koningloosheid gedurende 3 jaren, 1375—1378 (bl. 32 reg. 14).

59. **Bhre Wëngkër III**,
= Hyang Purwawiçesa (bl. 32 reg. 15),
1378 (bl. 32 reg. 16) — † 1388 (bl. 32 reg. 19).
60. **Bhre Pandan salas III**,
1388 (bl. 32 reg. 21) — verlaat de kraton in 1390 (bl. 32 reg. 22).
-

TABEL IV.

NOG VERDER GENOEMDE PERSONEN VAN VORSTELIJKEN BLOEDE.

De overige, nog verder genoemde personen, van welken aangenomen worden moet, dat ook zij van vorsteliĳken bloede waren, worden zonder eenige nadere aanduiding alleen maar hier en daar vermeld. Evenmin als de familieverhouding der vijf (5) laatste vorsten van Majapahit onderling en tot de leden van den voorafgaanden geslachtsboom te bepalen is, is dit bij hen mogelijk. Zij zijn:

61. BHRE GUNḌAL (bl. 27 reg. 26),
 62. RADEN GAJAH, Bhra Narapati (bl. 31 reg. 13 en 32),
 63. BHRE PAṄḌAN SALAS II (bl. 31 reg. 31).
 64. RADEN JAGULU (bl. 31 reg. 31),
 65. BHRA HYANG (bl. 32 reg. 5),
 66. BHRE DAHA V (bl. 32 reg. 18), en
 67. BHRE JAGARAGA II (bl. 32 reg. 20).
-

TABEL V.

KORT OVERZICHT VAN DE OPVOLGING DER VORSTEN VAN TUMAPĚL EN MAJAPAHIT.

TumapĚl.

Ken Angrok, als *ratu* Rajasa, enz., 1144—1169.
Anusapati, *ratu*, 1170—1171.
Tohjaya, *ratu*, 1171—1172.
Ranggawuni, als *ratu* Wiṣṇuwardhana, 1172—1194.
Kĕrtanagara, als *prabhu* Ćiwabuddha, 1194—1197.
Interregnum (Jayakatong), 1197—1216.

Majapahit.

Raden Wijaya, als *prabhu* Kĕrtarajasa (Jayawardhana) 1216—1217.
Kala Gĕmĕt, als *prabhu* Jayanagara, 1217—1250.
Bhre Kahuripan II, als *prabhu istri* I (Jayawiṣṇuwardhanĭ), 1250— ?
Hayam Wuruk, als *prabhu* Rajasanagara, enz., ? —1311.
Hyang Wiĉeṣa, als *prabhu* Aji Wikrama, 1311—1322.
Dewi Suhita, *prabhu istri* II, 1322—1351.
Interregnum (koningloosheid), 1351—1359.
Bhre Daha IV, *prabhu istri* III, 1359—1369.
Bhre TumapĚl IV, als *prabhu* Kĕrtawijaya (?), 1369—1373.
Bhre Pamotan II, als *prabhu* Rajasawardhana, 1373—1375.
Interregnum (koningloosheid), 1375—1378.
Bhre Wĕngkĕr III, als *prabhu* Hyang Purwawiĉeṣa, 1378—1388.
Bhre Paṇḍan salas III, *prabhu*, 1388—1390 (?).

TABEL VI.

CHRONOLOGISCH OVERZICHT OVER DE JAREN 1144—1400 ÇAKA = 1222—1478 A. D.

Çaka.	A. D.	
—	---	† Tunggul amětung (1).
1144	1222	† D̄angd̄ang ḡeᅇdis; val van Daha, Tumap̄el (Singasari) het eerste rijk op Java; Rajasa (Ken Angrok) (2) opperheerscher.
1145	1223	Watervat met jaartal te S̄epaᅇde, in Surabaya.
1148	1226	Steen met jaartal te Purwak̄erta, in K̄ᅇdiri.
1160	1238	Steen met jaartal te K̄ᅇdung dawa, in K̄ᅇdiri.
1161	1239	Ganeça-beeld met jaartal te Bara, in K̄ᅇdiri (<i>hana ḡhana hana bumi</i>).
1169	1247	† Rajasa.
1170	1248	Anusapati (3) koning (<i>ratu</i>).
1171	1249	† Anusapati; Tohjaya (8) koning (<i>ratu</i>).
1172	1250	† Tohjaya; Wiᅇnuwardhana (12) koning (<i>ratu</i>).
1189	1267	Jaartal te J̄ᅇdung, in Surabaya.
1191	1269	Beschreven steen te P̄ᅇtung amba, in K̄ᅇdiri.
1193	1271	Canggu lor gesticht.
1194	1272	† Wiᅇnuwardhana; K̄ᅇrtanagara (Çiwabuddha) (4) koning (<i>prabhū</i>); grafscript van de M̄ᅇrapi, op Sumatra (Mus. Bat. n ^o . 84).
1195	1273	? † Mahisa campaka (13); grafsteen te Tralaya, in Surabaya.
1197	1275	Pamalayu; patumap̄el; † K̄ᅇrtanagara; Daha weer het eerste rijk op Java.
1198	1276	Jayakatong (van Daha) opperheerscher; grafsteen te Tralaya, in Surabaya.
1200	1278	K̄ᅇrtanagara bijgezet.
1204	1282	Jaartal te Tralaya, in Surabaya.
1211	1289	? Opschrift op den Jaka Dolok, te Surabaya.
1212	1290	Opschrift te Aᅇjuk, Madura (<i>yama-d̄aça-pakᅇa-wwang</i>).
1213	1291	Kikvorseh met jaartal te Blitar, in K̄ᅇdiri.
1214	1292	? Majapahit gesticht door Raden Wijaya (15); steen met jaartal te Gambar, in K̄ᅇdiri.
1215	1293	Chineesche expeditie op Java; val van Daha, Majapahit het eerste rijk op Java; terugkeer van de Javaansche troepen uit Malayu; † Jayakatong.
1216	1294	K̄ᅇrtarajasa (Raden Wijaya) koning (<i>prabhū</i>); Jayanagara (Kala

Çaka. A. D.

- gëmët) (18) geboren; *praçâsti* van Kërtarajasa voor het hoofd van Kudadu.
- 1217 1295 † Kërtarajasa; **Jayanagara** koning (*prabhu*); opstand van Rangga lawe; Wiraraja (Bañak wide), met wien Kërtarajasa (Raden Wijaya) de afspraak maakte Java te deelen, krijgt Lamajang en de Tigang juru.
- 1220 1298 Pasora.
- 1222 1300 † Sora; ? Nambi verlaat Majapahit, gaat naar Wiraraja (Lamajang), en staat op.
- 1223 1301 Jaartal aan Cañdi Sapoh, in Këdiri.
- 1229 1307 † Wiraraja.
- 1231 1309 Steen met jaartal te Tëgal sari, in Madiyun.
- 1233 1311 Guntur (bergstorting) Palungge.
- 1234 1312 ? Pajurudëmung.
- 1235 1313 † Juru dëmung.
- 1236 1314 Pagajahbiru; beschreven steen te Blitar, in Këdiri.
- 1237 1315 Pamañdana; pawagal; steen met jaartal te Blitar, in Këdiri.
- 1238 1316 † Nambi, einde van den opstand van Lamajang.
- 1240 1318 Palasëm, † Sëmi.
- 1241 1319 Pakuți; † Kuți; † Mahapati; jaartal te Tralaya, in Surabaya; rijstblok uit Surabaya; *rakşasa*'s te Panataran, in Këdiri.
- 1242 1320 *Rakşasa*'s te Panataran, in Këdiri.
- 1243 1321 Zodiakbekers van Oost-Java.
- 1245 1323 Koperen platen van Sidatëka, in Surabaya.
- 1248 1326 Jaartal te Jëdung, in Surabaya; zodiakbeker van Oost-Java.
- 1250 1328 Patañca; † Jayanagara; **Bhre Kahuripan II** (*prabhu istri I*) (19) koningin (*prabhu*).
- 1252 1330 Zodiakbekers van Oost-Java.
- 1253 1331 Pasadeng; zodiakbeker van Oost-Java.
- 1256 1334 Pabañupindah; hds. van de Arjunawiwaha (Mus. Bat. kropak n°. 641).
- 1260 1338 Grafsteen op den Gunung Pontang, in Bësuki; zodiakbekers van Oost-Java.
- 1261 1339 Zodiakbeker van Oost-Java.
- 1264 1342 Kris van den Heer Ch. Knaud (gipsafgietsel, Mus. Bat. n°. 1606^a).
- 1265 1343 Opschrift op het Mañjuçrî-beeld, dat een koningin als regeerend vermeldt; ? *praçâsti* van Jayawişnuwardhanî (*prabhu istri I*)? (Mus. Bat., n°. 38).
- 1268 1346 Gajah mada (*patih*) *amangkubhumi*.
- 1269 1347 *Rakşasa*'s te Panataran, in Këdiri; beschreven steen te Batu baragung, op Sumatra (*dwäre-raşa-bhuje-rûpc.*)

Çaka.	A. D.	
1271	1349	Jaartal van Caṇḍi Kali cilik, in Kēḍiri.
1272	1350	Zodiakbeker van Oost-Java.
—	—	Rajasanagara (Hayam wuruk) (21) koning (<i>prabhu</i>).
1274	1352	Zodiakbeker van Oost-Java.
1275	1353	Badkuip van Nabo, in Kēḍiri.
1276	1354	Jaartallen te Tralaya, in Surabaya.
1277	1355	Badkuip van Nabo, in Kēḍiri.
1278	1376	Beschreven steen te Balong masin, in Surabaya; beschreven steen te Pagar ruyung, op Sumatra (<i>wasur-muni-bhujá-sthalam</i>).
1279	1357	Pasunḍa bubat; paḍompo; Çiwabeeld van Majakërta, in Surabaya.
1282	1360	Beeld uit het Surabayasche; zuil met jaartal van Plumbangan, in Kēḍiri; dubbelpaard van Bogëm, in Kēḍiri.
1283	1361	Lingga van Oost-Java (Mus. Bat. n ^o . 352).
1284	1362	Paçraddhan agung (het groote doodenoffer).
1286	1364	Watervat te Gërsik, in Surabaya.
1290	1368	† Gajah mada.
1291	1369	Kleine tempel te Panataran, in Kēḍiri; steen met jaartal te Pañjër, in Surabaya; zodiakbeker van Oost-Java.
1292	1380	Caṇḍi Kēḍaton, in Bësuki.
1293	1371	Gajah ënggon <i>patih</i> ; † Bhre Kahuripan II (<i>prabhu istri</i> I); † Bhre Daha II (20); Caṇḍi Përi, in Surabaya (Mus. Bat. n ^o . 49).
1294	1372	Jaartal te Ngluyu, in Rëmbang; voetstuk te Panglungan, in Surabaya.
1295	1373	<i>Pracásti</i> van Rajasanagara (Hayam wuruk); steen te Panataran, is Kēḍiri.
1296	1374	Watervat te Sëmangka, in Surabaya.
1297	1375	<i>Pëṇḍapa</i> te Panataran, in Kēḍiri.
1298	1376	Pagunung añar; steen met jaartal te Jëḍung, in Surabaya.
1299	1377	Verovering van Palembang, volgens Notes enz., bl. 36 (162) en 69 (193); voetstuk van Nabo, in Kēḍiri.
1302	1380	Grafsteen te Tralaya, in Surabaya.
1306	1384	Watervat te Blitar, in Kēḍiri.
1307	1385	Pamadasya; beschreven steen uit het Surabayasche (<i>sakakala jang-gala</i> 1307) (Mus. Bat. n ^o . 32).
1308	1386	† Bhre Tumapël I (24); beeld te Madiyun.
1309	1387	Wiṣṇu-beeld in Kēḍiri.
1310	1388	† Bhra Prameçwara I Pamotan (Bhre Wëngkër I, de gemaal van Bhre Daha II) (B).
311	1389	† Pajasanagara; Hyang wiçesa (23) koning (<i>prabhu</i>); † Bhre Rajang (23); † Paduka çori (24); † Bhre Matahun I (C); † Bhre Paguhan I (D).

Çaka.	A. D.	
1313	1391	Beeld van Ngluyu, in Rëmbang (Mus. Bat. n ^o . 147).
1316	1394	Praçâsti uit het Surabayasche (Kaw. Oork. IV).
1317	1395	Praçasti uit het Surabayasche (Kaw. Oork. IV); paprangbakat.
1318	1396	Praçâsti uit het Surabayasche (Kaw. Oork. IV); steen met jaartal te Sëtana, in Madiyun.
1319	1397	? Beschreven steen van Karanglo, in Surabaya (<i>leng-tunggal-murti(i)-ning-wwang</i>); een steen met jaartal, in Këdiri.
1320	1398	† Gajah ënggon; Gajah manguri <i>patih</i> ; watervat te Këbon dalëm, in Madiyun.
1321	1399	† Hyang wëkasing suka II (36).
1322	1400	Hyang wiçesa trekt zich uit de regeering terug; Dewi Suhita (<i>prabhu istri</i> II) (38) koningin (<i>prabhu</i>).
1323	1401	Begin der oneenigheden tusschen Hyang wiçesa en Bhre Wirabhumi; † Bhre Lasëm I (26); † Bhre Lasëm II (29); † Bhre Kahuripan III (30); † Bhre Pañdan salas I (46).
1324	1402	Beschreven steen te Wangkal, in Prabalingga (<i>sëpat-roro-hangan-tëlu-tunggal</i>).
1325	1403	Begin van den grooten krijg tusschen het westelijke en het oostelijke rijk (Majapahit en Balambangan, d. i. tusschen Hyang wiçesa en Bhre Wirabhumi); ? beeld te Juñjung, in Këdiri.
1326	1404	Beeld te Ngampel, in Këdiri.
1327	1405	Jaartal aan de grot te Jajar, in Këdiri.
1328	1406	† Bhre Wirabhumi, die door Raden Gajah (Damar wulan?) verslagen wordt.
1332	1410	† Gajah manguri; Gajah lëmbana <i>patih</i> ; raksasa van Gambar wetan in Këdiri.
1333	1411	Pajulungpujut.
1334	1412	Beeld te Grogol, in Surabaya (Mus. Bat. no. 310a).
1335	1413	† Gajah lëmbana; Tuhan Kanaka <i>patih</i> .
1336	1414	? Beschreven steen van Selabraja, in Pasuruhan (<i>rasa-beddhä-beddha</i> —).
1337	1415	Badkamer te Panataran; zodiakbeker van Oost-Java.
1338	1416	† Bhre Daha III (49); † Bhre Matahun II (35); † Bhre Mataram I (33); palantaran agung; beschreven steen van Sukoh, in Surakërta; beeld van Utëran, in Madiyun; beschreven steen van Bërbëk, in Këdiri (Mus. Bat. n ^o . 61).
1340	1418	Grafsteen te Gërsik, in Surabaya; id. te Tralaya, in Surabaya.
1341	1419	Handschrift van de Sang hyang hayu, van Ciburuy, in de Preanger.
1348	1426	Pahilan agung (groote hongersnood).
1349	1427	† Bhre Tumapël (<i>b</i>) III (39).

Čaka.	A. D.	
1351	1429	† Hyang wiṣeṣa; † Bhre Wēngkēr II (41); † Dewi suhita (<i>prabhu istri</i> II).
1352	1430	Geen koning.
1353	1431	† Tuhan Kanaka; voetstuk te Sela mangleng, in Kēḍiri; geen koning.
1354	1432	Geen koning.
1355	1433	† Bhre Lasēm III (34), † Bhre Paṅḍau salas II (62); † Raden Gajah; geen koning.
1356	1434	Geen koning.
1357	1435	Handschrift van de Sang hyang hayu, van Cilēgon, in de Preanger, (Mus. Bat. kropak n ^o . 638); geen koning.
1358	1436	Jaartal van de Caṅḍi Bocok, in Pasuruhan (Mus. Bat. n ^o . 47); geen koning.
1359	1437	Bhre Daha IV (<i>prabhu istri</i> III) (52) koningin (<i>ratu</i>); grafsteen te Tralaya, in Surabaya.
1360	1438	Beeld uit het Surabayasche; steen met jaartal van Pētung amba, in Pasuruhan; beschreven steen te Añjuk, op Madura; beschreven steen van Tajuk, in Samarang (Mus. Bat. n ^o . 71).
1361	1439	Varken en beschreven steen te Sukoh, in Surakërta.
1362	1440	Steen met jaartal te Pētung amba, in Pasuruhan; beeld en beschreven steen te Sukoh, in Surakërta.
1363	1441	Beschreven steen te Tajuk, in Samarang; steen met jaartal en beschreven steen te Sukoh, in Surakërta.
1364	1442	? Beeld te Sukoh, in Surakërta.
1365	1443	Beeld te Blitar, in Kēḍiri.
1367	1445	Beschreven phallus van Sukoh, in Surakërta (Mus. Bat. n ^o . 5).
1368	1446	† Bhra Parameṣwara II (47); steen met jaartal van Suklit, in Bēsuki.
1369	1447	† Bhre Kēling (46); † Bhre Daha IV (<i>prabhu istri</i> III); Bhre Tumapël IV? (Kértawijaya?) (53) koning (<i>prabhu</i>); beeld van Oost-Java (te Leiden).
1370	1448	Olifant te Cēṭa, in Surakërta; grafsteen te Trawulan, in Surabaya, (Putri Cémpa).
1371	1449	Beschreven steen van Adoman, in Samarang.
1372	1450	Palindu (aardbeving).
1373	1451	† Bhre Paguhan II (42); † Bhra Hyang (?); † Bhre Jagaraga I (43); † Bhre Kabalan (50); † Bhre Pajang II (45); guntur (bergstorting) pakuningan; steen met jaartal van Patirana, in Bēsuki; † Bhre Tumapël IV; Rajasawardhana (Bhre Pamotan II) (54) wordt koning (<i>prabhu</i>).
1375	1453	† Rajasawardhana; geen koning.

Çaka.	A. D.	
1376	1454	Steen met jaartal te Panataran, in Kēdiri; geen koning.
1377	1455	Steen met jaartal van Widara pasar, in Bēsuki; houten stijl van Majapahit (?); geen koning.
1378	1456	Hyang purwawiçesa (Bhre Wēngkēr III) (59) wordt koning (<i>prabhu</i>); beschreven steen van Cēta, in Surakērta; losse steen te Jēdung, in Surabaya (<i>naga-maharçi-hutiku</i> ?).
1379	1457	Grafsteen te Tralaya, in Surabaya.
1381	1459	Beschreven steen te Sine, in Madiyun (Mus. Bat. n ^o . 3).
1383	1461	Beschreven steen te Pēnampihan, in Kēdiri.
1384	1462	Guntur (bergstorting) palandēp.
1386	1464	† Bhre Daha V (65).
1388	1466	† Hyang purwawiçesa; † Bhre Jagaraga II (66); Bhre Paṇḍan salas III (56) koning (<i>prabhu</i>).
1389	1467	Grafsteen te Tralaya, in Surabaya.
1390	1468	Bhre Paṇḍan Salas III verlaat de <i>kraton</i> .
1391	1469	Zuiltje van Madiyun (Mus. Bat. no. 60).
1392	1470	? Zuiltje te Dupak, Madiyun.
1395	1473	Beschreven steenen te Agēl, in Bēsuki.
1397	1475	Grafsteen te Tralaya, in Surabaya.
1400	1478	Dood van een vorst in de <i>kraton</i> (?).
—————		
1403	1481	Guntur (bergstorting) pawatugunung.
1408	1486	Beschreven steenen van Dukuhan duku, Jiyu, en Majajejer, in Surabaya.
—————		

TABEL VII.

LIJST VAN DE NAMEN DER IN DE PARARATON GENOEMDE HEILIGDOMMEN.

- Adilangu, als *dharma* Adripurwawiçesa.
Adripurwawiçesa = Adilangu.
Antapura, *dharma*.
Apaapa, *dharma*.
Baḍaḅḍer (*kabuyutan*).
Bajrajinaparimitapura = Sajabung.
Bapa (*maḅḍaleng* —) = Turyantapada.
Bulalak (*maḅḍaleng* —).
Çernggapura = Kapopongan.
Çernggarapura, var. van Çernggapura.
Çunyalaya (*dharma?*).
Ĕmbul, als *dharma* Girindrapura.
Girindrapura = Ĕmbul.
Giripantarapurwa = Panggih.
Goriçapura = Lung.
Indrabhawana.
Indrapura (*giri* —), d.i. Girindrapura.
Jajagu, *dharma*.
Japan, als *dharma* Sarwajūapura.
Jingga, als *dharma* Wiṣṅupura.
Kabalon (*kabuyutan*).
Kaḡēnēngan, *dharma*.
Kapotongan, als *dharma* Çernggapura.
Kapunḅungan (*maḅḍaleng* —).
Katang lumbang, *dharma*.
Kertawijayapura, *dharma*.
Kiḅal *dharma*.
Kumēpēr, *dharma*.
Kusumapura = Tigawangi.
Lakṣmipura = Pabangan.
Lalangon, als *dharma* Paramawiçesapura.
Lēbak (*maḅḍaleng* —).
Limbehan (*kabuyutan*).
Lobēñcal, als *dharma* Parwatigapura.

- Lokĕrĕp, als *dharma* Amarasabha.
Lukih (*maṇḍaleng* —).
Lung, als *dharma* Goriĉapura.
Mañar, als *dharma* Wiṣṇubhawanapura.
Nangka (*kabuyutan*).
Oran (*maṇḍaleng* —).
Pabangan, als *dharma* Lakṣmipura.
Paṇḍakan (*kabuyutan*).
Panggih, als *dharma* Giripantarapurwa.
Pantarapurwa (Giri —), d.i. Giripantarapurwa.
Paramasukapura = Tajung.
Paramawiĉeṣapura = Lalangon.
Parwatigapura = Lobĕñcal.
Puri, *dharma* (?).
Purwapatapan = Tumapĕl.
Purwawiĉeṣa (Adri —), d.i. Adripurwawiĉeṣa.
Rabut Buhayâbang.
Rabut Gorontol.
Rabut Gunung Lĕjar.
Rabut Jalu.
Rabut Katu.
Rabut Kĕdung Panitikan.
Sabyantara, *dharma*.
Sajabung, als *dharma* Bajrajinaparimitapura.
Sarwajñapura = Japan.
Sĕpang, *dharma*.
Siddhabhawana.
Singhajaya, *dharma*.
Sumĕngka, *dharma*.
Tajung, als *dharma* Paramasukapura.
Tigawangi, als *dharma* Kusumapura.
Tugaran (*kabuyutan*).
Tumapĕl, als *dharma* Purwapatapan.
Turyantapada (*maṇḍaleng* —).
Wiṣṇubhawana.
Wiṣṇubhawanapura = Mañar.
Wiṣṇupura = Jingga.
Wong sampūrna (*maṇḍaleng* —).
Wudi kuñcir (*pamĕlĕsatan*).
-

REGISTER

DER IN DE PARARATON VOORKOMENDE PLAATSNAMEN,

gerangschikt volgens het Javaansche alphabet.

- Ano, 6, 7.
- Indrapura, zie Girindrapura.
- Indrabhawana, 30, 31.
- Antapura, naam van een heiligdom, of een deel van de *kroton*, 25, 2.
- Iccasada, 32, 28 (in den kolophon).
- Haru, 28, 22.
- Oran (*mandaleng* —), 5, 26.
- Aksa, 19, 15, lees Raksa.
- Adri purwawicēsa, naam van Adilangu als heiligdom, 29, 31.
- Adilangu, heet als heiligdom Adri (gunung) Purwawicēsa, 29, 30.
- Adiyuga, naam van een bosch, 5, 3.
- Apaapa, 31, 37.
- Ayuga, naam van de *sawah* van Gajah para, 2, 1.
- Amarasabha, naam van Lokērēp als heiligdom, 31, 25.
- Ēmbul, heet als heiligdom Girindrapura of Giri Indrapura, 30, 22.
- Nusantara, geen plaatsnaam, 16, 23; 28, 21.
- Nagamasa, of Ragamaça, 5, 26.
- Nangka, 18, 17.
- Campara, verblijfplaats van Gajah para, 2, 19; 3, 11 (waar het fout gebruikt schijnt te zijn).
- Canggu, 32, 4; Canggu lor, 18, 9; *sohaning* Canggu, 24, 26.
- Raksa, tegenwoordig Lēksa, ontstaan uit *pinggir raksa*, de verdedigde grens, 19, 15.
- Rajasa (*wong* —), 17, 17 en volgg., misschien geen plaatsnaam.
- Ragamaça, of Nagamasa, 5, 26.
- Rabut Katu, 5, 12.
- Rabut Kēdung (var. Gēdung) Panitikan, 8, 6; misschien te lezen Rabut gunung Panitikan.
- Rabut Jalu, 3, 15 en 17.
- Rabut gunung Lējar 8, 7 en volgg.
- Rabut Gorontol, 5, 7 en 10.
- Rabut Gēdung Panitikan, var. van Rabut Kēdung Panitikan.
- Rabut Buhayâbang, 26, 8.
- Kahuripan, komt in de Pararaton alleen voor in de titels *bhreng* Kahuripan, *añjēnēng ring* Kahuripan, *patih ring* Kahuripan.
- Kantēr, var. van Gantēr.
- Kocapet (Bañjar —), zie Bañjar Kocapet.
- Kērtawijayapura, naam van een heiligdom, 32, 10.
- Kērtabhumi, alleen in den naam (titel) *bhre* Kērtabhumi.
- Koripan, zie Kahuripan.
- Karuman, 3, 13 en volgg.; 10, 23, 26 en 28; 11, 16 en 24.
- Katang lumbang, 17, 38; 18, 3, zie ook Lumbang katang.
- Kusumapura, naam van Tigawangi als

- heiligdom, 30, 21.
- Kawi (*gunung* —), 1, 17; 7, 27; 8, 27; 9, 23; 13, 12.
- Kawidyadharen, een gedeelte van de *kraton* (?), 30, 36.
- Këling, komt alleen voor in den titel *bhreng* Këling.
- Kapundungan, 3, 12 en 29; 5, 1 (var. *Mundung*); 5, 16 en volgg.
- Kapopongan, heet als heiligdom *Çrṅgapura* of *Çrṅgapura*, 27, 11.
- Kaḍiri, synoniem van Daha, 13, 18.
- Kidal, 16, 16.
- Kumëpër, 18, 12.
- Këmbang jënar, komt alleen voor in den titel *bhreng* Këmbang jënar.
- Kagënnëgan, 15, 26.
- Kabalan, komt alleen voor in den titel *bhreng* Kabalan.
- Kabalon, 6, 27 en volgg., 7, 3 en volgg.
- Daha (*nagareng* —) 5, 5; 8, 2 en volgg.; 13, 15 en volgg.; 14, 9 en volgg.; 18, 28; enz., zie ook Kaḍiri; komt verder voor in titels als *bhreng* Daha, *añjënëng ring* Daha, *patih ring* Daha.
- Trinipanti, 23, 36.
- Trik (*alasing wong* —), de woeste gronden van de lieden van Trik, naam van de plaats waar Majapahit verrees, in *Çaka* 1214, 22, 5 en 11; 23, 5.
- Tërwag (*alas* —), 6, 8.
- Turyantapada ('t tegenwoordige Turen?), 6, 27 en 32; 7, 3, 7, 8, 9, 11; 8, 2; heet ook *Maṅdaleng bapa*.
- Tërung, 22, 25.
- Tidung galating, var. *Tidung kalati*, 32, 2.
- Tatar, d. z. de Tataren of Chineezen, 23, 19 en volgg., 24, 1 en volgg.
- Taloka, var. *Talokah*, 8, 62 en volgg., 9, 8.
- Talokah, zie *Taloka*.
- Talaga pagër, 20, 15 en 20.
- Tidung kalati, zie *Tidung-galating*.
- Tajung, heet als heiligdom *Paramasukapura*, 30, 32.
- Tojongrang, zie *Tobong barang*.
- Taṅjung pura, 28, 22; voorts in den titel *bhre* Taṅjung pura.
- Tumasik, 28, 23.
- Tumapël, andere naam van Singasari, 5, 5; 9, 8 en volgg.; 10, 2 en volgg., 11, 22 en volgg., 12, 9 en volgg.; 13, 26 en volgg.; 14, 15; enz.; ook in den titel *bhreng* Tumapël; heet als heiligdom *Purwapatapan*, 25, 4.
- Tugaran, 7, 30 en volgg.
- Tigawangi, heet als heiligdom *Kusumapura*, 30, 21.
- Tëgal ing Sañja, zie *Sañja*.
- Tëgal ing Sukamanggala, zie *Sukamanggala*.
- Tëgal ing Lalatëng, zie *Lalatëng*.
- Tuban, 18, 26; 25, 6 en 7.
- Tobong barang, var. *Tojongrang*, 29, 4.
- Sinëlir (*wong* —), 17, 19 en volgg., mischien geen plaatsnaam.
- Suṅḍa, 28, 17, 29 en volgg.
- Çunyalaya, een gedeelte van de *kraton* (?), 30, 1.
- Seran, 28, 22.
- Sarwajñapura, naam van Japan als heiligdom, 30, 2.
- Siring, 29, 5, mischien geen plaatsnaam.
- Çrṅgarapura, var. van *Çrṅgapura*.
- Çrṅgapura, var. *Çrṅgarapura*, naam van Kapopongan als heiligdom, 27, 11.
- Sakëmbangan, var. van *Pakëmbangan*.
- Sukamanggala (*tëgal ing* —) 5, 11.
- Siddhabhawana, 19, 16.
- Çela pënëk, 32, 28 (in den kolophon).
- Sëpang, 32, 12.
- Sadeng, 27, 28 en volgg.; 28, 1 en volgg.

- Sjabung, heet als heiligdom Bajrajina-parimitapura, 27, 26.
- Saya, 29, 5, misschien geen plaatsnaam.
- Saṅja (*təgal ing* —), 4, 33.
- Suməngka, 31, 25; 32, 6.
- Sagənggəng, 3, 30 en volgg.; 5, 6.
- Sabyantara (= Bintara?), 32, 4 en 7.
- Singhasari, andere naam van Tumapəl, 13, 28; 14, 6; 19, 16.
- Singhapura, alleen in den titel *bhreng Singapura*.
- Singhajaya, 31, 36 en 38.
- Sungənəb (= Sumənəp), 18, 18; 21, 9 en 11; 22, 1.
- Wirabhumi, alleen in den titel *bhre Wirabhumi*.
- Wudi kuñcir, 18, 13.
- Wiṣṇupura, naam van Jinggan als heiligdom, 31, 1.
- Wiṣṇubhawana, 31, 35; vermoedelijk gelijk Wiṣṇubhawanapura.
- Wiṣṇubhuwana, 1, 11 en 15, de hemel waarin Wiṣṇu verblijf houdt.
- Wiṣṇubhawanapura, naam van Mañar als heiligdom, 30, 20.
- Wayang, 5, 10.
- Wagal, plaatsnaam? in Pawagal, 26, 9.
- Wəngkər, alleen in den titel *bhreng Wəngkər*, *añjənəng ring Wəngkər*.
- Wong sampūrṇa (*maṅḍaləng* —), zie Jun watu.
- Lantaran, 31, 22; misschien een plaatsnaam in Palantaran.
- Luki, var. Lukih, 6, 8.
- Lukih, zie Luki.
- Lokərəp, heet als heiligdom Amarasabha, 31, 25.
- Lakṣmipura, naam van Pabangan als heiligdom, 30, 37.
- Lasəm, 26, 10; voorts in den titel *bhreng Lasəm*.
- Lawor, 19, 15.
- Lawwang, var. van Lawang.
- Lawang, 1, 6, misschien de plaatsnaam.
- Lalatəng (*təgal ing* —), 2, 3 en 9.
- Lulumbang, 5, 14 en volgg., 6, 27 en volgg., 11, 11 en volgg.
- Lalangon, heet als heiligdom Parama-wiçesapura, 31, 26.
- Ləjar, zie Rabut gunung Ləjar.
- Lamajang (lor, kidul lawan tigang juru), 25, 16 en volgg., 26, 9.
- Ləmbah, 25, 26.
- Limbehan, 8, 5 en volgg.
- Lumbang katang, 18, 3; vermoedelijk hetzelfde als Katang lumbang.
- Lobəñcal, heet als heiligdom Parwati-gapura, 30, 23.
- Ləbak, 3, 6 en 9.
- Lung, heet als heiligdom Goriçapura, 31, 14.
- Lungge, plaatsnaam? in palungge, 25, 27.
- Pahang, 28, 22.
- Pantarapurwa, zie Giripantarapurwa.
- Panitikan, 8, 9, zie Rabut Kəḍung Panitikan.
- Panawijen, 9, 19 en volgg., 10, 1.
- Panḍan salas, alleen in den titel *bhreng Panḍan salas*.
- Panḍakan, 20, 31 en volgg.; 21, 1 en volgg.
- Puri, 32, 5 en 19, vermoedelijk een gedeelte van de *kraton*.
- Parwatisapura, var. van Parwatigapura.
- Parwatigapura, var. Parwatisapura, naam van Lobəñcal, als heiligdom, 30, 24.
- Purwawiçesa, zie Adripurwawiçesa
- Purwapatapan, naam van Tumapəl als heiligdom, 25, 4.
- Paramasukapura, naam van Tajung als heiligdom, 30, 32.

- Paramawiçesapura, naam van Lalangon als heiligdom, 31, 27.
- Pakembangan, var. Sakembangan, alleen in den titel *bhreng* Pakembangan.
- Patangtangan (*alas* —), 6, 6.
- Pustaka (*gumung* —), 8, 4.
- Palembang, 28, 23.
- Pajang, alleen in den titel *bhreng* Pajang.
- Pamotan, alleen in den titel Prameçwaring Pamotan, en *bhreng* Pamotan.
- Pamalantënan, misschien geen plaatsnaam, maar de naam van een gedeelte van een heiligdom, 5, 17.
- Pamëlëkahan, 28, 13; misschien geen plaatsnaam.
- Paguhan, alleen in den titel *bhreng* Paguhan.
- Pabajangan, 2, 24 en 29, een plaatsnaam?
- Pabangan, heet als heiligdom Laksmipura, 30, 36.
- Pangkur, 2, 1 en volgg.; 3, 3; 8, 21.
- Pangulu (*urang* —), misschien geen plaatsnaam, 29, 4.
- Panggih, heet als heiligdom Giripantarapurwa of Giri Pantarapurwa, 29, 32.
- Datar, 21, 4.
- Dompo, 28, 22; 29, 15.
- Jun watu, 5, 13; ook mandaleng wong sampûrña, 5, 14.
- Jawa (*bhumi* —, *nusa* —) 2, 6; 5, 9; 8, 17 en volgg.; 14, 33; 21, 35; 22, 23; 23, 24; 25, 17.
- Japan, heet als heiligdom Sarwajñapura, 30, 2.
- Jiput, 1, 3 en 4.
- Jajagu, 18, 12.
- Jambudwipa, 8, 26 en 32.
- Jagaraga, alleen in den titel *bhreng* Jagaraga.
- Jinggan, heet als heiligdom Wişnupura, 31, 1 en 32.
- Junggaluh, 24, 32.
- Mahibit, 18, 9 en 10.
- Maṇḍana, 25, 30 en volgg.; 26 10.
- Maṇḍala, zie Oran, Turyantapada, Wong sampûrña, Lukih, Lëbak, Bulalak, Bapa.
- Muṇḍung, var. van Kapundungan, 5, 1.
- Matahun, alleen in den titel *bhreng* Matahun.
- Mataram, alleen in den titel *bhreng* Mataram.
- Malayu, 18, 25; 24, 27 en 29.
- Maḍura, 18, 19 en volgg.; 20, 25; 22, 6 en volgg.; 23, 6 en volgg.
- Majapahit, gewoonlijk Majhapahit gespeld, 23, 9; enz.; zie nog bij Trik.
- Mañar, heet als heiligdom Wişnubhawanapura, 30, 20.
- Mëmëling, 19, 5.
- Manguntur, naam van een poort in de *kraton* 19, 20.
- Gantër, var. Kantër, 14, 18.
- Gaṇḍing, 26, 3.
- Gurun, 28, 21.
- Girindrapura, misschien = giri Indrapura, naam van Ēmbul, als heiligdom, 30, 23.
- Goriçapura, naam van Lung als heiligdom, 31, 15.
- Gripantarapurwa, misschien = giri Pantarapurwa, naam van Panggih als heiligdom, 29, 33.
- Buntal, 19, 26.
- Batur, 6, 23.
- Bali, 28, 22.
- Bulalak, 1, 4 en 5.
- Bapa (*mandaleng* —) 7, 12 en volgg., andere naam van Turyantapada.
- Baḍaṇḍër ('t tegenwoordige Daṇḍër?), 26, 20 en volgg.
- Bajrajinarimitapura, naam van Saja-bung als heiligdom, 27, 26.

Bhayangkara, naam van een poort in de
kraton, 24, 23; 26, 17. 19 en 33.
Bañjar Kocapet, 6, 27.

Bubat, 26, 2; 28, 29; 29, 1 en 8.
Boboji, naam van een tuin, 10, 4.
Batil, 15, 15 en volgg.

REGISTER

DER IN DE PARARATON VOORKOMENDE PERSOONSNAMEN,

gerangschikt volgens het Javaansche alphabet.

- Anusapati, zie Nusapati.
- Ēṅdok (Ken—), moeder van Rajasa (Ken Angrok), wiens vader Bhatâra Brahmâ was, de vrouw van Gajah para, 1, 20—2, 20; en van Lembong, 2, 20—3, 4.
- Anabrang, zie Kēbo —.
- Anēngah (Sang apañji —), zie Nusapati.
- Oran *amanḍaleng* —), 5, 26.
- Arok, = Angrok, zie Rajasa.
- Ardhanârîçwarî, 10, 35, naar alle waarschijnlijkheid niet als eigenaam bedoeld, zie nog Nârîçwarî.
- Arya, zie Rahu, Tilam, Tadah, Sēṅtong, Siddhi, Wiraraja.
- Aragani (Sang apañji —), ook Kēbo tēngah, *patih* tijdens Kērtanagara (Çiwabuddha), 18, 22—19, 19.
- Urang, zie Siring, Saya, Tobong barang, Pēngulu.
- Ikalikalan bang, krijger van Majapahit tijdens Jayanagara, 26, 1 en 7.
- Hasin (Dewi —), echtgenote (of jongere zuster) van Ḍangḍang gēṅdis, 13, 29.
- Usus (Tuhan —), Sundanees, tijdens Rajasanagara (Hayam wuruk), 29, 4 en 8.
- Apañji, ook Pañji, zie Anēngah, Aragani, Kunal, Kēnengkung, Kuñcang, Tohjaya, Saprang, Sudhatu, Patipati, Marajaya, Mēlong, Bawak.
- Aji, zie Ratnapangkaja, Wikrama, Jaya katong, Mantrolot.
- Hijo, zie Kēbo —.
- Hayam wuruk (Çri —), zie Rajasanagara.
- Hyang, zie Suksma, Guru.
- Hyang (Bhra —), geheel onzekere persoon, tijdens Bhre Tumapël IV, 32, 5.
- Hyang Wēkasing sukha I (Bhra —), zie Rajasanagara.
- Hyang Wēkasing sukha II (Bhra —), zoon van Hyang Wiçesa (Aji Wikrama) en Bhre Lasēm I, 29, 22, † 1321, 30, 31.
- Hyang Wiçesa (Bhra —), ook Raden Gagak sali, en Aji Wikrama, zoon van Bhre Pajang I, 29, 20, en schoonzoon van Rajasanagara (Hayam wuruk), gehuwd met diens dochter Bhre Lasēm I, de schoone, 29, 21, en met Bhre Mataram I, 30, 10; vader van Hyang Wēkasing sukha II, 29, 22, Bhre Tumapël II (a), Dewi Suhita (de *prabhu istri* II) en Bhre Tumapël III (b) (Kērtawijaya), 30, 3; *prabhu* van Majapahit, Çaka 1311—1322, 30, 26—30, 34; wordt *bhagawan*, 30, 34; neemt de regeering later blijkbaar weer op, 31, 3—31, 15; † 1351, 31, 26.
- Hyang Purwawiçesa (Bhra —), ook Bhre Wēngkēr III, *prabhu* van Majapahit, Çaka 1378—1388, 32, 15—32, 20.
- Hyang Parameçwara II (Bhra —), zie Ratnapangkaja.

- Uma, variant van Umang.
- Amaṇḍala, zie Oran, Kapuṇḍangan, Turyantapada, Lukih, Lëbak, en Bulalak.
- Amûrwabhûmi (Bhaṭâra sang —), zie Rajasa.
- Amisani (Dewi —), echtgenote (of jongere zuster) van Dangḍang gëṇḍis, 14, 29.
- Ampal, zie Lëmbu —.
- Amañcanagara, 26, 25 = Amangkubumi, bedoeld is Arya Taḍah, zie onder Taḍah.
- Umang (Ken —), var. Uma, gehuwd met Ken Angrok (Rajasa), 13, 8; moeder van Pañji Tohjaya, Pañji Sudhatu, Twan Wërgola en Dewi Rambî, 13, 9 en volgg.
- Amangkubumi (*patih* —), zie Arya Taḍah en Gajah mada.
- Agnibhaya, zoon van Ken Angrok (Rajasa) en Ken Dëdës, 13, 6.
- Angrok (Ken —), zie Rajasa.
- Ingët, zie Gagak —.
- Ënggon, zie Gajah —.
- Angabhaya (*ratu* —), zie Narasingha, 18, 7; en Narapati, 31, 13.
- Nini, zie Panitikan.
- Nârîçwarî, 10, 14; naar alle waarschijnlijkheid niet als eigennaam bedoeld, zie nog Ardbhanârîçwarî.
- Narasingha (Bhaṭâra —), ook Mahiṣa Campaka, zoon van Mahiṣa Wong atë-léng, 16, 18; vader van Raden Wijaya (Kërtarajasa) 18, 15; *ratu angabhaya*, 18, 7.
- Narapati (Bhra —), ook Raden Gajah, *ratu angabhaya*, 31, 12; verslaat Bhre Wirabhumi, 31, 13; in 1355 gedood, omdat hij Bhre Wirabhumi had gedood, 31, 32.
- Nusapati of Anusapati, ook Pañji Anëngah, zoon van Tunggul amëtëng en Ken Dëdës, 13, 2; 15, 1; vader van Wiṣṇuwardhana (Rangga wuni), 16, 16; *ratu* van Tumapël, Çaka 1170—1171, 15, 27 — 16, 14; † 1171, 16, 14.
- Nambi, zoon van Wiraraja, 19, 11; 20, 29; 22, 28 en 39; 23, 35; *patih* tijdens Jayanagara, 25, 18; gaat naar Wiraraja in Lamajang, 25, 23; staat op, 25, 25 en 29 en volgg.
- Nangka (*buyuting* —), vermoedelijk Wiraraja, zie daar.
- Cahot, zie Rangga —.
- Cucupuranti, dochter van Bango samparan en Tirthaja, 3, 26; huwt met Wangbang Saḍang, 14, 5.
- Cakradara (Raden —), gemaal van Bhre Kahuripan II, vader van Kërtawardhana, 27, 14 en 16.
- Campaka, zie Mahisa —.
- Ra (verkorting van sira), aangetroffen voor Këmbar, Kuṭi, Tañca, Tosan, Sëmi, Windan, Warak, Wëdëng, Lintang, Pangça, Jalu, Jangkung, Yuyu, Made, Galaṭik, Bañak, Taṭi.
- Rahu (Arya —), tijdens Bhre Kahuripan II (*prabhu istri* I), 28, 19.
- Raṇḍi, zie Mahisa —.
- Raden, zie: Cakradara, Kudamërta, Tetep, Soṭor, Sumana, Sumirat, Wijaya, Larang, Jagulu, Gajah.
- Ratu, zie Angabhaya, Sunḍa, Maharaja, Rajasa, Nusapati, Tohjaya, Wiṣṇuwardhana, Bhre Daha IV, Mantrolot.
- Ratnapangkaja (Aji —), ook Bhre Kahuripan IV, Bhra Hyang Parameçwara II, zoon van Bhre Paṇḍan Salas I, 30, 6; huwt met een *prabhu istri* (of Dewi Suhita, of Bhre Daha IV), 30, 6; met Bhre Jaguaraga I, 30, 34; † 1368, 31, 35.
- Rajasa (Çri —), Ken Arok of Ken Ang-

rok, zoon van Ken Ęᅇok en Bhatāra Brahma 1, 17 volgg.; aangenomen zoon van Bhatāra Guru, 8, 20; incarnatie van Bhatāra Wiᅇᅇu 8, 30; ook geheeten Bhatāra Guru, 8, 23; 14, 13; en Sang Amūrwbhūmi 13, 29 en volgg.; wordt als kind aangenomen door Lembong, 2, 27, door Bango samparan en Gēnuk buntu, 3, 19, en 27; door den amanda-leng Kapundungan, 5, 28; door Mpu Palot, 7, 11; door Lohgawe, 8, 24 en volgg.; doodt Tunggul amētung, 12, 21; huwt met Ken Dēdēs, 12, 32 en volgg.; en met Ken Umang (of Uma) 13, 8; vader van Mahiᅇa Wong atēlēng, Paᅇji Sa-prang, Agnibhaya, Dewi Rimbu, Paᅇji Tohjaya, Paᅇji Sudhatu, Twan Wērgola en Dewi Rambi; *ratu* van Tumapēl, Çaka 1144—1169, 13, 12—15, 26; † 1169, 15, 26.

Rajasa (*wong* —), 17, 19 en volgg. (mischien een partijnaam tijdens Tohjaya).

Rajasanagara (Çri —), ook Bhatāra prabhū, Çri Hayam wuruk, Raden Tetep, ᅇalang Tritaraju, Pagēr antimun, Gagak katawang, Mpu Janeçwara, Bhra (sang) Hyang Wēkasing sukha I, 27, 19 en volgg.; zoon van Bhre Kahuripan II, 27, 19; vader van Bhre Lasēm I en Bhre Wirabhumi 29, 18 en 19; *prabhū* van Majapahit, Çaka ? — 1311, 28, 29 — 30, 25; † 1311, 30, 25.

Rajasawardhana, ook Bhre Pamotan II, Bhre Kling II en Bhre Kahuripan V, voorts nog Sang Sinagara, vader van Bhre Kahuripan VI, Bhre Mataram II, Bhre Pamotan III, en Bhre Kērtabhumi, 32, 23 en 24; *prabhū* van Majapahit, Çaka 1373—1375, 32, 11—32, 13.

Rambi (Dewi —), dochter van Ken Ang-

rok (Rajasa) en Ken Umang, 13, 11. Rimbu (Dewi —), dochter van Ken Angrok (Rajasa) en Ken Dēdēs, 13, 7.

Raganatha (Mpu —), *patih* tijdens Kērtanagara (Çiwabuddha), 18, 20, wordt *adhyakᅇa* te Tumapēl, 18, 23; 19, 1.

Rubuh, zie Mahiᅇa —.

Rangga cahot, Sundanees, tijdens Rajasanagara (Hayam wuruk) 19, 4.

Rangga kaweni, Sundanees, tijdens Rajasanagara (Hayam wuruk), 29, 5.

Rangga wuni, zie Wiᅇᅇuwardhana.

Rangga lawe, tijdens Kērtanagara (Çiwabuddha), volgt Raden Wijaya (Kērtarajasa), 19, 10 en 30; 20, 29; 21, 17 en 20; 22, 28, 32 en 39; 23, 5 en 37; 24, 25; staat onder Jayanagara op, omdat hij geen *patih* wordt, en trekt zich naar Tuban terug, 25, 5 en volgg.

Ki, zie Dērpana, Tēguh, Wirot, Lembong.

Kahuripan I (Bhre —), dochter van Kērtanagara, gehuwd met Kērtarajasa (Raden Wijaya), moeder van Bhre Kahuripan II (?), 19, 37 en volgg.; 24, 37.

Kahuripan II (Bhre —), dochter van Kērtarajasa (Raden Wijaya), gehuwd met Raden Cakradhara, moeder van Rajasanagara (Hayam wuruk), een ongenoemde dochter, Bhre Pajang I en Bhre Tumapēl I, *prabhū* van Majapahit, Çaka 1250—?, 27, 14—28, 28; *prabhū istri* I, † 1293 (?), 29, 32.

Kahuripan III (Bhre —), dochter van Bhre Pajang I, 29, 23; gehuwd met Bhre Paᅇᅇan salas I, 29, 26; † 1323, 30, 37.

Kahuripan IV (Bhre —), zie Ratnapangkaja.

Kahuripan V (Bhre —, *aᅇjēᅇng ing* —), zie Rajasawardhana.

Kahuripan VI (Bhre —), spruit van Rajasawardhana, 32, 23.

Ken, zie Ęndok, Umang, Angrok, Dēdēs.
 Kanaka (Tuhan —), patih van Majapahit,
 Çaka 1335—1352, 31, 20; 31, 30.
 Kunal (Pañji —), zoon van Bango sam-
 paran en Tirthaja, 3, 25.
 Kēnengkung (Pañji —), zoon van Bango
 samparan en Tirthaja, 3, 26.
 Keri (ra —) (?), 26, 13 (in den variant),
 in plaats van Kuṭi.
 Kērtanagara (Çri —), zie Çiwabudha.
 Kērtarajasa (Çri —), ook Raden Wijaya,
 zoon van Mahiṣa Campaka (Bhaṭāra
 Narasingha) 18, 15; zijn lotgevallen vóór
 hij koning wordt, 19, 9—24, 33; ge-
 huwd met de dochters van Kērtanagara
 (Çiwabuddha), Bhre Kahuripan I en
 Bhre Daha I, en met Dara pēṭak, 24,
 28 en 36; vader van Kala gēmēt (Ja-
 yanagara), 24, 28, Bhre Kahuripan II
 (Jayawiṣṇuwardhani, *prabhu istri* I) en
 Bhre Daha II, 27, 13 en volgg. vergl.
 met 27, 1: stichter en *prabhu* van
 Majapahit, Çaka 1216—1217, 24, 34—
 25, 2; † 1217 (zoo te lezen in plaats
 van 1257), 25, 2.
 Kērtawardhana, ook Bhre Tumapēl I,
 zoon van Cakradhara, 27, 17, vader
 van Raden Soṭor, 29, 24, † 1308, 30, 1.
 Kērtawijaya I, ook Bhre Tumapēl III
 (b), zoon van Bhra Hyang wiçeṣa (Aji
 Wikrama), 30, 4, 5 en 8, misschien 7
 en 11, verder 31, 6, 8, 10 en 24; huwt
 met Bhre Lasēm III, 30, 7?; met Bhre
 Lasēm IV, 30, 11?; en Bhre Daha III,
 30, 8; vader van Bhre Wēngkēr II,
 Bhre Paguhan II, Bhre Jagaraga I,
 Bhre Tañjung pura, Bhre Pajang II,
 en Bhre Kēling I, 30, 12, 13, 14 en 15;
 † 1349 (?), 31, 24; uit den naam
 Kērtawijayapura, bl. 32, 10, is mis-
 schien af te leiden, dat de Bhre Tu-

mapēl IV, die Çaka 1369—1373
prabhu van Majapahit was, 32, 1—
 32, 10, den naam Kērtawijaya droeg;
 alsdan zou deze Bhre Tumapēl IV,
 dezelfde kunnen zijn als Bhre Tuma-
 pēl III (b), en deze dus niet gestorven
 zijn in Çaka 1349, 31, 24, voor welke
 plaats dan zijne broeder Bhre Tumapēl
 II (a) in aanmerking zou komen, wat
 wederom onzeker zou maken wie be-
 doeld is 31, 6, 8 en 10.
 Kērtawijaya II, naam van Bhre Tumapēl
 IV, afgeleid uit Kērtawijayapura, 32, 10.
 Kērtabhumi (Bhre —) zoon van Rajasa-
 wardhana, 32, 24.
 Koripan, zie Kahuripan.
 Karuman (*malandanging* —), 3, 14 en volgg.
 Kuda, zie ook Jarau.
 Kudamērta (Raden —), zie Wijayarajasa.
 Kita, var. van Tita.
 Katawang, zie Gagak —.
 Katong, zie Jaya katong.
 Kaweni, zie Rangga —.
 Kala gēmēt, zie Jayanagara.
 Kēling I (Bhre —), zoon van Bhre Tu-
 mapēl III (b) (Kērtawijaya), 30, 16,
 huwt met Bhre Kēmbang jēnar, 30, 16.
 † 1369, 31, 26.
 Kēling II (Bhre —, *añjēnēng ing* —), zie
 Rajasawardhana.
 Kapuṇḍungan (*amanḍaleng* —), pleegva-
 der van Ken Angrok (Rajasa), 5, 27
 volgg.
 Kapuk, zie Bañak —.
 Kuping, zie Macan —.
 Kuñca, var. van Kuñcang.
 Kuñcang (Pañji —), zoon van Bango
 samparan en Tirthaja, 3, 25.
 Kēmbar (ra —), opstandeling, 28 2, 4, 6,
 9, 10, 11; *ambēkēl ing mantri araraman*,
 28, 17; 28, 24; 28, 28.

- Kěmbang jěnar (Bhre —), huwt met Bhre Kéling I, 30, 16.
- Kěbo, zie ook Mahisa.
- Kěbo anabrang, tijdens Jayanagara, 25, 22.
- Kěbo hijo, gunsteling van Tunggul amětung, 12, 10 en volgg.; vader van Mahisa rañdi, 12, 30.
- Kěbo těngah, zie Aragani (Pañji —).
- Kěbo mundarang, *patih* van Daha, onder Jayakatong, 19, 17 25, 19, 26 en 27; 22, 9, 31 en 39; 23, 33 en volgg.
- Kabalan (Bhre —), dochter van Bhre Wěngkěr II, 30, 17, † 1373, 32, 5.
- Kabalon (*buyuting* —), bezitter van de *dharmakañcanasiddhi*, 6, 29.
- Kuñi (*ra* —), opstandeling tijdens Jayanagara, 26, 12 en volgg.
- Daha (*ratu ing* —), zie Dangdang gěndis, Jaya katong.
- Daha I (Bhre —), dochter van Kěrtanagara, gehuwd met Kěrtarajasa (Raden Wijaya), 19, 37; 24, 36.
- Daha II (Bhre —), dochter van Kěrtarajasa (Raden Wijaya), 27, 15 vergl. met 27, 1; gehuwd met Raden Kudaměrta (Wijayarajasa) 27, 15; moeder van Paduka Çori (?); † 1293 (?), 29, 31.
- Daha III (Bhre —), dochter van Bhre Pañdan salas I (Raden Sumirat), 30, 8; huwt met Bhre Tumapěl III (*b*), 30, 8, † 1338, 31, 21.
- Daha IV (Bhre —), gehuwd (?) met Bhre Koripan IV (Hyang Parameçwara II, Ratnapangkaja), *prabhu* van Majapahit, Çaka 1359—1369, 31, 29—31, 38; † 1369, 31, 37.
- Daha V (Bhre —), onzekere persoon tijdens Hyang Purwawiceša, 32, 18.
- Daha (Bhre —), 29, 19, onzeker wie bedoeld is.
- Daha (Bhre —), 31, 10, onzeker wie bedoeld is.
- Děrpana (Ki —), volgeling van Nambi, als deze opstaat, 25, 34; 26, 4.
- Dara pětak, prinses uit Malayu, gemalin van Kěrtarajasa (Raden Wijaya), 24, 28; moeder van Jayanagara (Kala gěmět), 24, 35.
- Dara jingga, prinses uit Malayu, 24, 29, huwt met een dewa, of met 'dewa, moeder van Aji Mantrolot, 24, 29; tijdens Kěrtarajasa (Raden Wijaya).
- Dewi, zie Hasin, Amisani, Rambi, Suhita, Paja.
- Děmang, zie Bucang.
- Dangdi, tijdens Kěrtanagara (Çiwabud-dha), volgt Raden Wijaya (Kěrtarajasa) 19, 11 en 13; 22, 28.
- Tuhan, zie Usus, Kanaka, Tita, Sohan, Sahaja, Wuruju, Wěrgola, Janaka, Gěmpong.
- Toljaya (Pañji —), zoon van Rajasa (Ken Angrok) en Ken Umang, 13, 9; doodt Nusapati, 15, 28—16, 14; *ratu* van Tumapěl, Çaka 1171—1172, 16, 15—18, 4; † 1172, 18, 4.
- Tritaraju (*dalang* —), zie Rajasanagara.
- Tirthaja, 2^e vrouw van Bango samparan, moeder van Pañji Bawuk, Pañji Kuñcang, Pañji Kunal, Pañji Kěnengkung, en Cucupuranti, 3, 21.
- Terewes, zie Jabung —.
- Turyantapada (*mandaleng* —), zie Mpu Palot.
- Tita (Tuhan —), zoon van Tuhan Sahaja, vriend van Ken Angrok (Rajasa), 3, 30 en volgg.
- Tatar (*ratu* —), 23, 1.
- Tetep (Raden —), zie Rajasanagara.
- Tětěg (*patih* —), krijger van Majapahit, onder Rajasanagara, 29, 11.

- Tosan (*ra* —), volger van Ranggalawe, als deze opstaat, 25, 9.
- Tuwan, zie Tuhan.
- Tilam (Arya —), *patih* van Daha, tijdens Jayanagara, 26, 34.
- Tipar, tumënggung tijdens Jayanëgara, 25, 19.
- Tapawangkëng (Mpu —), *sang abaturing* Bulalak, 1, 5, 7, 10, 13 en 15.
- Tadah (Arya —), *patih* (*amangkubhumi* of *amañcanagara*) van Majapahit, van Çaka 1241 — ? (vóór of in 1268), 26, 25 en volgg.; 27, 27; 28, 27.
- Tojongrang, var. van Tobong barang.
- Tañca I, opstandeling tijdens Jayanagara, 26, 13.
- Tañca II, steekt Jayanagara overhoop 27, 4 en volgg.
- Tañjungpura (Bhre —), dochter van Bhre Tumapël III (*b*) (Kërtawijaya), 30, 14, huwt met Bhre Paguhan II, 30, 15.
- Tumapël (*sang akuwu ring* —), zie Tunggul amëtung.
- Tumapël I (Bhre —), zie Kërtawardhana.
- Tumapël II (*a*) (Bhre —), zoon van Bhra Hyang wiçesa (Aji Wikrama), 30, 3; sterft vermoedelijk jong, daar hij een broeder van denzelfden naam (titel) heeft, van hem hier met de letter *b* onderscheiden, of overlijdt in Çaka 1349, 31, 24, zie onder Kërtawijaya I; misschien is hij ook de gemaal van Bhre Lasëm III en Bhre Lasëm IV, 30, 7 en 11.
- Tumapël III (*b*) (Bhre —), zie Kërtawijaya I.
- Tumapël IV (Bhre —), misschien ook Kërtawijaya (II) geheeten, *prabhu* van Majapahit, Çaka 1369—1373, 32, 1—32, 10; zie nog onder Kërtawijaya I.
- Tumapël V (Bhre —, *añjënëng ing* —), zie Bhre Pandan salas III.
- Tëguh (*ki* —), volgeling van Nambi, als deze opstaat, 25, 35; 26, 5.
- Tugaran (*buyut ing* —), 7, 30, tegen wil en dank schoonvader van Ken Angrok (Rajasa), 7, 33.
- Tobongbarang (*urang saking*), var. Tojongrang, Sundanees of Sundaneezen, tijdens Rajasanagara (Hayam wuruk), 29, 4.
- Tëngah, zie Këbo —.
- Tunggul amëtung, *sang akuwu ring* Tumapël, 5, 6; huwt met Ken Dëdës, 9, 22 en volgg.; vader van Anusapati, 13, 2; 15, 1; door Ken Angrok (Rajasa) gedood, 12, 21.
- Sohan (Tuhan —) I, Sundanees, tijdens Rajasanagara, (Hayam wuruk), 29, 3.
- Sohan (Tuhan —) II, Sundanees, tijdens Rajasanagara (Hayam wuruk), 29, 4.
- Subita (*dewi*), var. Sutita, *prabhu istri* II, dochter van Hyang wiçesa (Aji Wikrama), gebawd (?) met Ratnapangkaja (Bhre Koripan IV, Bhra Hyang Parameçwara), 30, 6; *prabhu* van Majapahit, Çaka 1322—1351, 30, 35—31, 28, † 1351, 31, 28.
- Sahaja (Tuhan —). *buyut ing* Sagënggëng, vader van Tuhan Tita, 3, 30 en 32.
- Sinëlir (*wong* —) 17, 19 en volgg., misschien een partijnaam tijdens Tohjaya.
- Sunða (*ratu* —), zie Maharaja.
- Sunða (*putri ing* —), 28, 29 en volgg., tijdens Rajasanagara (Hayam wuruk).
- Sinagara, zie Rajasawardhana.
- Sëntëng, var. van Sëntong.
- Sëntong (Arya —), var. Sëntëng, krijger van Majapahit, tijdens Rajasanagara (Hayam wuruk), 29, 10.
- Çri: Hayam wuruk, Rajasa, Rajasanagara,

- Kĕrtanĕgara, Kĕrtarajasa, Marmadewa, Wijayarajasa.
- Sora, tijdens Kĕrtanagara (Çiwabuddha), volgt Raden Wijaya (Kĕrtarajasa) 19, 11; 19, 30 en volgg.; de hoofdpersoon onder zijne getrouwen, bl. 19 en volgg.; *dĕmung* tijdens Jayanagara, 25, 19; zijn dood, 25, 22.
- Çori (Paduka —), dochter van Bhra Prameçwara I (Wijayarajasa) en Bhre Daha II, gemalin van Rajasanagara, moeder van Bhre Lasĕm I, (de schoone), 29, 18; † 1311, 30, 22.
- Siring (*urang* —), Sundanees of Sundaneezen, tijdens Rajasanagara (Hayam wuruk), 29, 5.
- Suksma (Hyang —), 1, 4.
- Sakĕmbangan, var. van Pakĕmbangan (Bhre —).
- Sada, variant van Sadang.
- Siddhi (Arya —), volger van Rangga lawe, als deze opstaat, 25, 9.
- Sudhatu (Pañji —), zoon van Ken Angrok (Rajasa) en Ken Umang, 13, 9.
- Satrajali, Sundanees, tijdens Rajasanagara (Hayam wuruk), 29, 5.
- Sutita, var. van Suhita.
- Sotom, var. van Soçor.
- Çiwabuddha (Bhaçara —), ook Kĕrtanagara, zoon van Wiçnuwardhana (Rangga wuni), 18, 14; en vader van Bhre Kahuripan I en Bhre Daha I, *prabhu* van Tumapĕl, Çaka 1194—1197, 18, 13—19, 20; bijgezet, 25, 4.
- Sali, zie Gagak —.
- Saprang (Sang apañji —), zoon van Ken Angrok (Rajasa) en Ken Dĕdĕs, 13, 5.
- Sadang (Wangbang —), var. Sadâ, zoon van Danghyang Lohgawe, 14, 4, huwt met Cucupuranti, 14, 5.
- Saya (*urang* —), Sundanees of Sunda-
nezen, tijdens Rajasanagara, Hayam wuruk), 29, 5.
- Sĕmi I (*ra* —), opstandeling tijdens Jayanagara, 26, 10.
- Sĕmi II (*ra* —), opstandeling tijdens Jayanagara, 26, 13.
- Sumana (Raden —), zie Bhre Paguhan I, 27, 25.
- Samara, volgeling van Nambi, als deze opstaat, 25, 34; 26, 4.
- Sumirat (Raden —), zie Bhre Paᅇdan salas I.
- Samparan, zie Bango —.
- Sagĕngĕng (*buyut ing* —), zie Tuhan Sahaja.
- Sagĕngĕng (*bhujangganing* —), zie Janggan.
- Soçor (Raden —), var. Sotom, zoon van Bhre Tumapĕl I (Kĕrtawardhana) *hino ring* Koripan, *hinweng* Daha, *hino ring* Majapahit; 29, 24, vader van Raden Sumirat (Bhre Paᅇdan salas I), 29, 35.
- Singapura, (Bhre —), dochter van Bhre Paguhan II, 30, 18; huwt met Bhre Paᅇdan salas II, 30, 18.
- Waha, zie Jaran —.
- Wuni, zie Rangga —.
- Windan (*ra* —), volger van Nambi, als deze opstaat, 25, 35; 26, 5.
- Wiraraja (Arya —), *buyut ing* Nangka, ook Bañak wiçe, 18, 17, tijdgenoot van Kĕrtanagara (Çiwabuddha), wordt *adhipati* van Sungĕneb (Sumĕnĕp), 18, 17; vader van Nambi, 19, 11; speelt een dubbelzinnige rol tegenover Kĕrtanagara, 18, 30 volgg.; ontvangt Raden Wijaya (Kĕrtanagara) en geeft hem goeden raad, 21, 12 en volgg.; deze spreekt met hem af later Java met hem te zullen deelen, 21, 35; is

eigentlich de man in het complot tegen Jaya katong gesmeed, 22, 2 en volgg., id. tegen de Chineesche expeditie, 23, 18; verhuist naar Majapahit, 23, 28; krijgt Lamajang lor kidul en de tigang juru, 25, 15; zijn dood in Çaka 1229 (?), 22, 27.

Warak (*ra* —), tijdens Bhre Kahuripan II (*prabhu istri* I), 28, 28.

Wirot (Ki —), tijdens Kĕrtanagara (Çiwabuddha), volgt Raden Wijaya (Kĕrtarajasa), 19, 12; volgt Nambi, als deze opstaat tijdens Jayanagara, 25, 35; 26, 4.

Wuruju (Tuhan —), dewaputra, tijdens Bhre Kahuripan II (*prabhu istri* I), 28, 13.

Wĕrgola (Tuhan —), zoon van Ken Angrok (Rajasa) en Ken Umang, 13, 10.

Wirabhumi (Bhre —), zoon van Rajasanagara (Hayam wuruk), als kind aangenomen door een Bhre Daha, huwt met Bhre Lasĕm II, de dikke, 29, 19 en 23; vader van Bhre Pakĕmbangan, Bhre Mataram I, Bhre Lasĕm IV, en Bhre Matahun, II, 30, 9, 10 en 11; vorst over het oostelijke rijk (Balam-bangan?), zijn strijd met Bhra Hyang Wiçesa, 31, 3 en volgg.; † 1328, gedood door Narapati (Raden Gajah), 31, 13.

Wikrama (Aji —), zie Hyang Wiçesa.

Wĕkasing sukha I (Bhra Hyang —), zie Rajasanagara.

Wĕkasing sukha II (Bhra Hyang —), zie Hyang Wĕkasing Sukha II.

Wĕdĕng (*ra* —), opstandeling tijdens Jayanagara, 26, 13.

Wiṣṇu (Bhatâra —), heeft zich in Ken Angrok (Rajasa) geincarneerd, 8, 30 volgg.; dit ook af te leiden uit, 1, 1 en 17.

Wiṣṇuwardhana, ook Rangga wuni,

zoon van Anuṣapati, en vader van Kĕrtanagara (Çiwabuddha), 18, 14; *ratu* van Tumapĕl, Çaka 1172—1194, 18, 5 en volgg.; † 1194, 18, 11.

Wiçesa, zie Hyang Wiçesa.

Walungan, zie Mahiṣa —.

Wiðe (Bañak —), zie Wiraraja.

Wadeng, var. van Wĕdĕng.

Wijaya (Raden —), zie Kĕrtarajasa.

Wijayarajasa (Çrĭ —), ook Raden Kudamĕrta, Bhre Wĕngkĕr I, Bhre Pramĕwara I, Bhre Pamotan I, gemaal van Bhre Daha II, vader van Paduka çori, 27, 14, 15, 16; † 1310, 30, 19.

Wagal, een persoonsnaam (?), af te leiden uit pawagal, tijdens Jayanagara, 26, 10.

Wong atĕlĕng, zie Mahiṣa —.

Wĕngkĕr I (Bhre —, *añjĕnĕng ing* —), zie Wijayarajasa.

Wĕngkĕr II (Bhre —, *añjĕnĕng ring* —), zoon van Bhre Tumapĕl III (*b*) (Kĕrtawijaya), 30, 12; gehuwd met Bhre Matahun II, 30, 12; vader van Bhre Kabalan, 30, 17; † 1351, 31, 25.

Wĕngkĕr III (Bhre —), zie Hyang Purwawiçesa.

Wangbang, zie Sadang.

Lohgawe (*ðang hyang* —), var. Logawe, brahmaan uit Jambudwipa, Wiṣṇuĭet, de eerste brahmaan beoosten den Kawi, pleegvader van Ken Angrok (Rajasa), 8, 24 volgg.; vermoedelijk zijne *purohita*, als hij koning is geworden, 12, 31; vader van Wangbang Sadang (var. Sadâ), 14, 4.

Lintang (*ra* —), volger van Rangga lawe, als deze opstaat, 25, 9.

Larang (Raden —), zie Bhre Matahun I, 27 23.

Larang agung, Sundanees, tijdens Rajasanagara Hayam wuruk), 29, 2.

- Luki (*maṇḍaleng* —), var. Lukih, fautor van Ken Angrok (Rajasa), 6, 8 volgg. Lukih, zie Luki.
- Lasēm I (Bhre —), de schoone, dochter van Rajasanagara (Hayam wuruk) en Paduka Çori, gemalin van Bhra Hyang Wiçesa (Aji Wikrama), moeder van Bhra Hyang Wēkasing sukha II, 29, 18 en 21; † 1323, 30, 36.
- Lasēm II (Bhre —), de dikke, dochter van Bhre Pajang I, gehuwd met Bhre Wirabhumi, 29, 22; † 1323, 30, 37.
- Lasēm III (Bhre —), dochter van Bhre Paṇḍan salas I, 30, 7; gehuwd met Bhre Tumapël III (*b*) (Kērtawijaya) of met Bhre Tumapël II (*a*), 30, 7; † 1355, 31, 31.
- Lasēm IV (Bhre —), dochter van Bhre Wirabhumi, 30, 11; gehuwd met Bhre Tumapël III (*b*) (Kērtawijaya) of met Bhre Tumapël II (*a*).
- Lawe, zie Rangga —.
- Lulumbang (*apaṇḍe wēsi ring* —), zie Mpu Gandring.
- Lējong, zie Jaran —.
- Lēmbu ampal, tijdgenoot van Tohjaya, 16, 28 en volgg.
- Lēmbu pētēng, krijger van Majapahit, tijdens Jayanagara, 26, 1 en 7; tijdens Bhre Kahuripan II (*prabhu istri* I), 28, 19; (*tumēnggung*), 28, 26; wellicht dezelfde als Pētēng, zie daar.
- Limbehan (*buyut ing* —), fautor van Ken Angrok (Rajasa), 8, 5.
- Lēmbana, zie Gajah —.
- Lembong (Ki —), man van Ken Ēṇḍok, en pleegvader van Ken Angrok (Rajasa), 2, 23 — 3, 10.
- Logawe, var. van Lohgawe.
- Lēbak (*maṇḍaleng* —), 3, 5 en 9.
- Lingganing pati (*sang* —), tijdens Wiṣṇu-wardhana tenondergebracht, 18, 10.
- Pu, zie Mpu.
- Pinatih (Ken —), een titel, geen eigenaam, de vrouw van Wiraraja (Bañak Wiḍe), den *adhipati* van Sungēnēb, 21, 20 en volgg.
- Panitikan (*nini ring* —), helpt Ken Angrok (Rajasa), 8, 9 en volgg.; Panitikan heet voluit Rabut Kēḍung Panitikan.
- Paṇḍan Salas I, ook Raden Sumirat, zoon van Raden Soṭor, 29, 25; huwt met Bhre Kahuripan III, 29, 26, en Bhre Singapura, 30, 18; vader van Aji Ratnapangkaja (Bhre Koripan IV, Bhra Hyang Parameçwara II), Bhre Lasēm III, en Bhre Daha III, 30, 5, 7 en 8; † 1323, 31, 1.
- Paṇḍan salas II, onzekere persoon, tijdens Bhre Daha IV (*prabhu istri* III), † 1355, 31, 31.
- Paṇḍan salas III, ook Bhre Tumapël V, *prabhu* van Majapahit, Çaka 1388 — 1390 of 1400, 32, 21 — 32, 25.
- Paṇḍakan (*buyut ing* —), zie Macan kumping.
- Pañji, zie Apañji.
- Para, zie Gajah —.
- Praṇaraja, de eerste der mantri's onder Tohjaya, 16, 20 en volgg.
- Parakrama (*mantri* —), of dit een eigenaam is, is onzeker, 25, 33, tijdens Jayanagara.
- Parwa (Mpu —), *bhujangga boddhastāpaka* te Panawijen, mahayanist, 9, 19; vader van Ken Ḍēḍēs, 9, 22.
- Purwawiçesa, zie Hyang Purwawiçesa.
- Pramiçwara, zie Parameçwara I.
- Parameçwara I (Bhra —), gewoonlijk Pramiçwara of Prameçwara geschreven, 27, 16; 28, 34; 29, 8 (waar zoo

te lezen is), 29, 8 en 30, 19, Prameçwareng Wëngkër, 28, 34, zie Wijayarajasa.

Parameçwara II (Bhra Hyang —), zie Ratnapangkaja.

Prabhu, zie Çiwabuddha (Kërtanagara), Kërtarajasa, Jayanagara, Bhre Kahuripan II (*istri prabhu*), Rajasanagara (Hayam wuruk, *bhatâra prabhu*), Hyang Wiçesa, Dewi Suhita, Bhre Daha IV, Bhre Tumapël IV, Rajasawardhana, Hyang Purwawiçesa, Paṇḍan Salas III, en *ratu*.

Prabhu (*istri* —), zie Prabhu istri.

Prabhu (Bhre —), 28, 29, = Bhatâra prabhu.

Prabhu (Bhatâra —), = Hayam wuruk (Rajasanagara), zie bij Rajasanagara.

Prabhu istri I (Bhra —), zie Kahuripan II (Bhre —).

Prabhu istri II (Bhra —), zie Suhita- (Dewi —).

Prabhu istri III (Bhra —), zie Daha IV (Bhre —).

Prabhu Maharaja (van Suṇḍa), zie Maharaja.

Pakëmbangan (Bhre —), var. Sakëmbangan, zoon van Bhre Wirabhumi, 30, 9.

Paduka Çori, zie Çori.

Pudot, officier van Daha, tijdens Jayakatong, 19, 17.

Patih, zie Aragani, Amañcanagara, Amangkubhumi, Nambi, Raganatha, Kanaka, Tëtëg, Tilam, Taḍah, Praṇaraja, Marga lëwih, Maḍu, Gowi, Gajah ënggon, Gajah lëmbana, Gajah mada.

Patipati (Pañji —), tijdgenoot van Tohjaya, 17, 2 en volgg.

Pëtëng, tijdens Kërtanagara (Çiwabuddha), volgt Raden Wijaya (Kërtarajasa), 19, 12.

Pëtëng, zie Lëmbu —.

Palot (Mpu —), *amandaleng* Turyantapada, 6, 27—8, 4; pleegvader van Ken Angrok (Rajasa), 7, 11, op die wijze *bapa*, tengevolge waarvan zijn verblijfplaats den naam Mandaleng bapa krijgt, en hij weer amandaleng bapa heet, 7, 12; 13, 34.

Pëḍang, tijdens Kërtanagara (Çiwabuddha), volgt Raden Wijaya (Kërtarajasa), 19, 10 en 31; 22, 28.

Paja (Dewi —), echtgenote (of jongere zuster) van Dangdang gëṇḍis, 14, 29

Pajang I (Bhre —), dochter van Bhre Kahuripan II (*prabhu istri I*), 27, 24; huwt met Bhre Paguhan I, 27, 25; moeder van Bhra Hyang Wiçesa, Bhre Lasëm II, Bhre Kahuripan III, 29, 20; † 1311, 30, 22.

Pajang II (Bhre —), dochter van Bhre Tumapël III (*b*) (Kërtawijaya), 30, 15; huwt met Bhre Paguhan II, 30, 15; † 1373, 32, 6.

Pamotan I (Bhre —), zie Wijayarajasa.

Pamotan II (Bhre —), zie Rajasawardhana.

Pamotan III (Bhre —), spruit van Rajasawardhana, 32, 23.

Paguhan I (Bhre —), ook Raden Sumana, gemaal van Bhre Pajang I, 27, 25, neef van Bhre Kahuripan II, 27, 25, † 1311, 30, 22.

Paguhan II (Bhre —), zoon van Bhre Tumapël III (*b*) (Kërtawijaya), 30, 13; huwt met Bhre Tañjungpura (zijne halve zuster), 30, 15, en Bhre Pajang II (almede zijne halve zuster), 30, 15; vader van Bhre Singapura, 30, 17; 32, 2; † 1373, 32, 4.

Pagon, zie Gajah —.

Pagër antimun, zie Rajasanagara.

- Pangça (*ra* —), var. Pangçu, opstandeling tijdens Jayanagara, 26, 13.
- Pangçu, var. van Pangça.
- Pangulu (*urang* —), Sundanees of Sundaneezen, tijdens Rajasanagara (Hayam wuruk).
- Panglét, een der beste krijgers van Daha onder Jaya katong, 22, 30 en 39; 23, 33 en 34.
- Pangdang, zie Dangdang.
- Pedēs (Ken —), dochter van Mpu Pūrwa, 9, 22; in het bezit van de *karma amamadangi* (dus = de vuuruitstralende prinses van West-Java), 9, 34 en volg.; gehuwd met Tunggul amētung, den *akuwu* van Tumapël, 9, 27; moeder van Anusapati, 13, 1; gehuwd met Ken Angrok (Rajasa), 12, 32 en volg.; moeder van Mahiṣa Wong atëlēng, Pañji Saprang, Agnibhaya en Dewi Rimbu, 13, 4 en volg.
- Pang hyang, zie Lohgawe.
- Pangdang gēndis, *ratu* van Daha, tijdens Ken Angrok (Rajasa), 13, 15 — 14, 32; vrouwen (of jongere zusters) van hem waren Dewi Amisani, Dewi Hasin en Dewi Paja, 14, 29.
- Jēnar, tijdens Bhre Kahuripan II (*prabhu istri* I), 28, 18.
- Janaka (Tuhan —), zie Mantrolot.
- Janeçwara (Mpu —), zie Rajasanagara.
- Jaran, zie ook Kuda.
- Jaran waha, volger van Rangga lawe, als deze opstaat, 25, 8.
- Jaran lējong, opstandeling tijdens Jayanagara, 25, 33.
- Jaran bhaya (*ra* —), krijger van Majapahit tijdens Bhre Kahuripan II (*prabhu istri* I) en Rajasanagara (Hayam wuruk), 28, 18; 29, 11.
- Jaran bangkal (*paman* —), var. Bangkala, volgeling van Nambi, als deze opstaat, = Tēguh (?), 25, 35.
- Juru dēmung, vermoedelijk geen eigenaam, maar een titel van een persoon, tijdens Jayanagara, 25, 32.
- Jalu (*ra* —), tijdens Bhre Kahuripan II (*prabhu istri* I), 28, 18.
- Jiput (*rangḍya ring* —), 1, 3.
- Jayanagara (Bhatâra —), ook Kala gēmēt, zoon van Kērtarajasa (Raden Wijaya) en Dara Pētak, *prabhu* van Majapahit, Çaka 1217 — 1250, 25, 2 — 27, 17; † 1250, 27, 11.
- Jaya katong (Aji —), vorst van Daha, tijdens Kērtanagara (Çiwabuddha), 18, 28 en volg., verovert Tumapël en wordt daardoor opperheer over Java, Çaka 1197 — 1216, 19, 20 — 24, 33; vervaardiger van de *kidung* Wukir polaman 24, 33; sterft in gevangenschap te Junggaluh, 24, 34.
- Jagaraga I (Bhre —), dochter van Bhre Tumapël III (*b*) (Kērtawijaya), 30, 13; gehuwd met Aji Ratnapangkaja (Bhra Hyang Parameçwara II), 30, 14; † 1373, 32, 5.
- Jagaraga II (Bhre —), onzekere persoon, tijdens Hyang Purwawiçesa, 32, 20.
- Jagatsaya, Sundanees, tijdens Rajasanagara (Hayam wuruk), 29, 5.
- Jagulu (Raden —), onzekere persoon tijdens Bhre Daha IV (*prabhu istri* III), 31, 31.
- Jabung terewes, krijger van Majapahit tijdens Jayanagara, 21, 1; 26, 6.
- Jangkung (*ra* —), volger van Nambi, als deze opstaat, 25, 35; 26, 5.
- Janggan, ook Janggan ing Sagēnggēng, vermoedelijk ontstaan uit *bhujangganing* Sagēnggēng, leermeester van Ken Angrok (Rajasa), 3, 34 en volg.

Yuyu (*ra* —), opstandeling tijdens Jayanagara, 26, 13.

Yang, zie Hyang.

Maharaja (*ratu* —), koning van Suṇḍa, tijdens Rajasanagara (Hayam wuruk), 28, 31; 29, 7.

Mahiṣa, zie ook Kēbo.

Mahiṣa campaka, zie Narasingha.

Mahiṣa raṇḍi, zoon van Kēbo hijo, 12, 30 en 31; 14, 2.

Mahiṣa rubuh, een der beste strijders van Daha onder Jaya katong, 22, 30; 23, 1, 33, en 35.

Mahiṣa walungan, jongere broeder van Dangḍang gēṇḍis, 14, 20.

Mahiṣa wong atēlēng, zoon van Ken Angrok (Rajasa) en Ken Dēḍēs, 13, 4; vader van Mahiṣa campaka (Narasingha), 16, 18.

Mahiṣa bungalan, tijdgenoot van Wiṣṇuwardhana, 18, 11.

Mahapati, *patih amangkubhumi* van Majapahit, tijdens Jayanagara, tot 1241 Çaka, 25, 11 — 26, 15.

Menak, vermoedelijk de Sundaneesche adelstitel, 29, 1 en volgg.

Mundarang, zie Kēbo —.

Mantrolot (Aji —), *ratu ing* Malayu, ook Tuhan Janaka en Çri Marmadewa, 24, 30; zoon van Dara Jingga, een prinses uit Malayu, 24, 29; tijdens Kērtarajasa (Raden Wijaya).

Maṇḍala, zie Amaṇḍala.

Macan kuping, *buyut ing* Paṇḍakan, verleent Raden Wijaya (Kērtarajasa) hulp, als hij vlucht, 20, 32 en volgg.

Mara = Samara.

Marajaya (Pañji —), volger van Ranggalawe, als deze opstaat, 25, 8.

Marmadewa (Çri —), zie Mantrolot.

Marga lēwih (*patih* —), krijger van Majapahit, tijdens Rajasanagara (Hayam wuruk), 29, 11.

Mada, zie Gajah —.

Made (*ra* —), volger van Nambi, als deze opstaat, 26, 4.

Matahun I (Bhre —), ook Raden Larang, gemaal van een dochter van Bhre Kahuripan II (*prabhu istri* I), 27, 24; † 1331, 30, 21.

Matahun II (Bhre —), dochter van Bhre Wirabhumi, 30, 11; huwt met Bhre Wēngkēr II, 30, 12; † 1338, 31, 21.

Mataram I (Bhre —), dochter van Bhre Wirabhumi, 30, 10; gehuwd met Bhra Hyang Wiçesa, 30, 10; † 1338, 31, 21.

Mataram II (Bhre —), spruit van Rajasawardhana 32, 23.

Malandang, zie Karuman.

Malayu (*ratu ing* —), zie Mantrolot.

Mēlong (Pañji —), Sundanees, tijdens Rajasanagara (Hayam wuruk), 29, 3.

Mpu, zie Tapawangkēng, Pūrwa, Palot, Janeçwara, Gandring.

Maḍu (*patih* —), door Rajasanagara (Hayam wuruk) naar Suṇḍa gezonden, 28, 30.

Minge, zie Gagak —.

Manguri, zie Gajah —.

Gēnuk buntu, vrouw van Bango samparan, pleegmoeder van Ken Angrok (Rajasa), 3, 24 en 27.

Gandring (Mpu —), wapensmid te Lulumbang, 11, 12 en volgg., 13, 34; tijdgenoot van Ken Angrok (Rajasa) en door deze gedood; zijn krissen algemeen bekend, en die welke hij voor Ken Angrok (Rajasa) maakt, speelt in de Pararaton een gewichtige rol.

Gēṇḍis, zie Dangḍang —.

Guṇḍal (Bhra —), onzekere persoon, tijdens Bhre Kahuripan II (*prabhu istri*

- I), 27, 26.
- Guru (Hyang —), noemt Ken Angrok (Rajasa) zijn zoon, 8, 20; 13, 17 en 25.
- Guru (Bhatâra —), zie Rajasa.
- Gowi (*patih* —), krijger van Majapahit, tijdens Rajasanagara (Hayam wuruk), 29, 11.
- Gëlëmpo, var. van Gëmpong.
- Galatik (*ra* —), volger van Rangga lawe als deze opstaat, 25, 9 en 14.
- Gajah, in plaats van Gajah pagon (?), 19, 31.
- Gajah (Raden —), zie Narapati.
- Gajah ënggon, *patih* van Majapahit, Çaka 1293 — 1320, 29, 29; 30, 27.
- Gajah lëmbava, *patih* van Majapahit, Çaka 1332 — 1335, 31, 17 en 19.
- Gajah para, man van Ken Ęndok, de moeder van Ken Angrok (Rajasa), 1, 19 — 2, 20.
- Gajah pagon, tijdens Kërtanagara (Çiwabuddha), volgt Raden Wijaya (Kërtarajasa), 19, 11; 20, 16 en volg.
- Gajah mada, *ambëkël ing wong* Bhayangkara, 26, 18; *patih ring* Kahuripan, 26, 24, *patih ring* Daha, 26, 35; doodt Tañca, als deze Jayanagara heeft gedood, 27, 9; verder 27, 31, 33 en 36; 28, 12: *angabehi*, 28, 17; *amangkubhumi*, 28, 20, 34 en 36; 29, 13 en 16; † 1290, 29, 28.
- Gajah manguri, *patih* van Majapahit, Çaka 1320 — 1332, 30, 30; 31, 16.
- Gajah biru, tijdens Jayanagara, 25, 30, waar gesproken wordt van een pagajah biru.
- Gëmpong (Tuhan —), var. Gëlëmpo, Sundanees, tijdens Rajasanagara (Hayam wuruk), 29, 3.
- Gagak ingët, fautor van Ken Angrok (Rajasa), 5, 15.
- Gagak katawang, zie Rajasanagara.
- Gagak sali, zie Hyang Wiçesa.
- Gagak minge (*ra* —), krijger van Majapahit, tijdens Bhre Kahuripan II (*prabhū istri* I), 28, 18.
- Gubar balëman, *mantri* van Daha, tijdens Dangdang gëndis, 14, 20 en 21.
- Bucang (Dëmang —), krijger van Majapahit, tijdens Bhre Kaburipan II (*prabhū istri* I), 28, 18.
- Bhra (oud-Jav. *bhrá*, als titel eene vertaling van *crî*), voor persoonsnamen, Bhre en Bhreng voor plaatsnamen, zoo althans zou het behooren, zie Hyang Wëkasing sukha, Hyang Wiçesa, Kahuripan, Daha, Wirabhumi, Lasëm, Pañdan salas, Prameçwara, Prabhu, Pajang, Paguhan, Matahun, Gundal, enz.
- Bhre, zie Bhra.
- Brahmâ (Bhatâra —), verwekt Ken Angrok (Rajasa) bij Ken Ęndok, 1, 7 en 11.
- Bhreng, zie Bhra.
- Bawuk (Pañji —), zoon van Bango samparan en Tirthaja, 3, 25.
- Bowong, officier van Daha, tijdens Jaya katong, 19, 17.
- Bulalak (*abatū ing* —, of *amanđaleng* —), zie Tapawangkëng.
- Bapa (*amanđaleng* —), zie Mpu Palot.
- Badandër (*buyut ing* —), tijdens Jayanagara, 26, 23 en 32.
- Baja, var. van Bañak, zie aldaar.
- Bhaya, een *kalana* tijdens Kërtanagara (Çiwabuddha), 18, 24.
- Bhaya, zie Jaran —.
- Buyut, zie Nangka, Kabalon, Tugaran, Limbehan, Pañdakan, Badandër.
- Bhayangkara (*wong* —), de wacht in de poort in de *kraton*, die dien naam

- draagt, 26, 19 en volgg.
- Bañak (*ra* —), opstandeling tijden Jayanagara, 26, 13.
- Bañak, var. Baja, onzekere persoon tijdens Bhre Kahuripan II (*prabhu istri* I), 28, 25.
- Bañak wide, zie Wiraraja.
- Bhaṭāra, zie Amûrwabhûmi, Narasingha, Çiwabuddha, Wişnu, Prabhu, Jayanagara, Guru, Brahma.
- Bhaṭārestri, zie Dewi Suhita.
- Bangkal, zie Jaran —.
- Bangkala, var. van Bangkal.
- Bango samparan, pleegvader van Ken Angrok, (*Rajasa*), 3, 13, 14, 17, 18, 20, 21, 22 en 23; de man van Gënu**k** buntu en Tirthaja, twee zusters, 3, 24; de vader van Pañji Bawuk, Pañji Kuñcang, Pañji Kunal, Pañji Kënengkung en Cucupuranti, 3, 25 en 26; verder 10, 24 en volgg; 13, 33.
- Bungalan, zie Mahiṣa —.
- Taṭi (*ra* —), volger van Rangga lawe, als deze opstaat, 25, 9.
-

REGISTER

VAN DE IN DE AANTEKENINGEN VOORKOMENDE EIGENNAMEN ¹⁾.

- Abdaljalil, 128.
Abdullah Kadir, pangeran, 115.
Abdullah Rakim, 200.
Abu Sjaïd, 160.
Abu Thahir, 102.
Aceh, 56, 127.
Adigama, 169.
Adiganda, Sunan, 200.
Adikara, Arya —, 78, 81, 85.
Adimanggala, Kyai Adipati —, 174.
Adaningkung, 175, 180, 183, 190, 202, 203.
Adhiraja, Arya —, 121, 122.
Aditya, 121, 122.
Adityawarmadewa, 127.
Adityawarma, 123.
Agraja, 78, 81, 85.
Agung, *gunung* —, 191.
Ahmad, 128.
Aji Saka, 201.
Akbar, Sayit Seh —, 196.
Aksa, 68.
Ali, Hang —, 161.
Ali, Sayit —, 196.
Alit, 193.
Alit, 202.
Alit, Raden —, 175, 183, 193, 202.
Alus, 121, 122.
Aman, 193.
Amañcanagara, 167.
Amangkubhumi, 132, 167.
Amarakoşa, 181.
Amaramâlâ, 181.
Amarasabha, 170.
Ambon, 187, 189.
Amiot, 66.
Amisani, zie Kala —, Lëmbu —
Ampel, 195, 196, 199.
Ampel, Sunan —, 196, 197, 199.
Ampel dënta, 184.
Ampel gading, 56.
Amûrwabhumi, 53.
Anakawijaya, 174.
Anbia, 179.
Andakasasi, 187, 192.
Anḍaluhur, 192.
Andamohi kalang, 115.
Andayaningrat, 187.
Angabhaya, *ratu* —, 64.
Anggabaya, Tumënggung —, 115.
Anggaraksa, 78, 81, 85.
Angkatbuta, 188, 191, 192.
Angkawijaya, 174, 175, 187, 193, 194, 195, 202, 203.
Angrajasa, 57.
Angrok, zie Arok.
Añjasmara, 166, 191, 192, 193.
Antakusuma, 199.
Antëban, Jaka —, 189.
Anûsapati, 59, 60, 63.
Arabië, 196.
Arabier, 194.

1) Volledigheidshalve vonden ook de weinige in de Inleiding voorhandende namen hier een plaats.

- Aragani, 84, 167.
Ardharaja, 79, 82, 85.
Ardiwijaya, 174, 175, 187, 189, 190, 202, 203.
Aripin, Seh —, 185.
Arjuna sasrabahu, 173.
Arjunawijaya, 138.
Arjunawiwâha, 138, 139.
Arok, Ken —, Inl., 53, 55, 56, 57, 58, 60, 62, 66, 173.
Arok, kidung —, Inl.
Âryâ, versmaat, 181.
Babad Balambangan, 125, 177.
Babad Bandawasa, 125, 177.
Babad Bantën, 112, 177, 178.
Babad Bañumas, 177.
Babad bēḍah Kuṭa Mangir, 179.
Babad bēḍah Ngayogya, 177, 178.
Babad Bēsuki, 177.
Babad Cērbon, 54, 177, 178.
Babad Dēmak, 177.
Babad Dipanēgara, 177, 178.
Babad Giyanti, 178.
Babad Jēnggala, 177.
Babad Kartasura, 177.
Babad Madura.
Babad Majapahit, 177.
Babad Mangkubumen, 178.
Babad Mangkunēgara, 177.
Babad Mataram, 177.
Babad Pacina, 177.
Babad Padjadjarran, 177.
Babad Pajajaran, 177.
Babad Pajang, 177.
Babad Pakualaman, 177.
Babad palihan nēgari 178.
Babad Pasir, 177.
Babad Pēcina, 177.
Babad Surakarta, 177.
Babad Tanah Jawi, 54, 56, 90, 112, 137, 177, 178, 179, 182, 183, 201, 202.
Baḍong, 197; Menak —, 197.
Bagdad, 102.
Bagēlen, 188, 189, zie ook Magēlen.
Bago, 96.
Bajil, 121, 122.
Bajul sēngara, 197.
Balambangan 55, 117, 124, 128, 150, 153, 154, 155, 184, 185, 187, 189, 190, 191, 192, 193, 196, 197, 198.
Balawa, 96.
Balega, 191, 192.
Bale lumur, Kyai —, 184.
Bali, 58, 85, 102, 121, 124, 125, 126, 128, 141, 173, 174, 175, 187, 189, 197, 199, 201.
Bali Anom, Raden —, 190.
Balilung, 189.
Bañak kapuk, 84.
Bañak wide, 68, 92, 93, 117.
Banda, 175.
Baḍan, 128, 187, 189.
Bandar, 92, 173, 183.
Baḍung, 191.
Bangah, Arya —, 92, 183, 188, 189.
Bangawan, 84.
Bangka, 128.
Bangkalan, 189, 191, 192.
Bañjar, 56, 187, 189, 192, 194, 198, 199.
Bañjarmasin, 56, 128, 187.
Bantën, 54, 55, 112, 113, 114, 116, 195.
Bantong, Kyai —, 194, 195.
Bañumas, 188, 192.
Banuwa lama, 127.
Bañuwangi, 189.
Banwa, Gusti —, 173.
Bara, Kuṭa —, 124.
Baron Sakender, 54.
Batang, 79, 82, 84.
Baṭara Katong, 193.
Baṭara Nata, 197.
Bataviaasch Genootschap, Inl., 59.

- Batawi, 55, 116.
 Batu baragung, 123.
 Bawa, 96.
 Bawijan, 187, 189.
 Beal, 67, 132.
 Bělitung, 86, 128.
 Beng, 104.
 Benkoelen, 126.
 Bërëbës, 55, 188, zie ook Brëbës.
 Bëraw, 128.
 Bësuki, 124, 154.
 Bhadrapada, 78, 80.
 Bhaṭâra prabhu, 137, 143.
 Bhujangga, 58.
 Bijasura, Tun —, 160, 161.
 Bima, 128.
 Bintan, 56, 126, 128, 130.
 Bintara, 170, 184, 185, 197, 199, 200,
 201.
 Blacak ngilo, 200.
 Blater, 124.
 Blitar, 57.
 Bloemen Waanders, van —, Inl.
 Boddhacarita, 139.
 Boddhasthâpaka, 58.
 Bonang 197.
 Bonang, Raden —, 196.
 Bonang, Sunan —, 185, 198, 199, 200,
 201.
 Boṇḍan kajawan, 184, 185, 198, 201.
 Bongkit, Bogindo —, 140.
 Borneo, 126, 128, 157, 175.
 Braddell, 126.
 Brahim asmara, 184.
 Brahma, Bhaṭâra —, 53, 57.
 Brakumara, zie Kumara en Brokumara.
 Bramartani, 177.
 Brantas, 104.
 Brawijaya, 92, 183, 184, 185, 188, 189,
 190, 191, 193, 194, 195, 196, 197,
 198, 199, 200, 201, 202, 203.
 Brëbës, 55, 188, zie ook Bërëbës.
 Brokumara, 174.
 Brons Middel, 162.
 Browijaya, 168, 174, 175.
 Bubat, 136, 168.
 Buddha, 121.
 Buddhisten, 58, 78, 81.
 Bugis, 56, 187, 189.
 Bulang, 128.
 Bu-la-po-bu, 140.
 Buleleng, 173.
 Bumi gëhi, 114.
 Bungsu, Raden —, 56.
 Bungur, 137.
 Bunguran, 128.
 Buntaran, Raden —, 186, 102.
 Buntar watangan, Raden —, 186, 192.
 Buntil, 173.
 Burereh, Raden —, 184.
 Burni, 175.
 Buṭak, *gunung* —, 77.
 Bijbelgenootschap, Ned. —, 168, 176.
 Cakradhara, Raden —, 118, 124, 143.
 Cakranëgara, Pangeran —, 178.
 Campaga, 97.
 Candakiraṇa, 181.
 Candradewi, 160.
 Candrakiraṇa, 160, 161.
 Candrakiraṇa, boektitel, 181.
 Çaneçcara, 78, 80.
 Cangu, 64, 87, 90, 91, 170,
 Cangu lor, 90.
 Cangkir, 87, 90.
 Caṇṭakaparwa, 181.
 Caracap, 188.
 Carang soka, 198.
 Cayapurusa, Inl.
 Ceram, 125.
 Cërbon, 54, 55, 56, 184, 185, 194, 195,
 198, 200.
 Cërbon, Sunan —, 199, 200.

- Ch'ang-k'o-ching, 140.
Changku, 87, 90.
Chêng-Ho, 154.
Ch'engtsu, 154.
China, 68, 76, 140, 158, 195,
Chineesche berichten, 66, 67, 85 en volgg.,
99, 100, 132, 139 en volgg., 154, 157,
158, 159.
Chineezen, 110.
Cina, 173, 184.
Citrawati, 188.
Citrawulan, 190, 197.
Çiwa, Inl.
Çiwa, Bhra —, 168.
Çiwabuddha, Inl., 60, 66, 67, 84.
Çiwabuddhâlaya, 67, 78, 81,
Çiwaiten, 58, 78, 81.
Ciyung wanara, 188.
Cocak ijo, 191.
Cocak pětak, 191.
Cohen Stuart, Inl. 54, 77, 91, 94, 96,
98, 100, 102, 105, 123, 176.
Compagnie, 54.
Cora manis, 124.
Crawfurd, 66, 77, 175.
Çri, Dewi —, 56.
Daçâsyacarita, 138.
Đađapan, pulo —, 116.
Daendels, 178.
Daha, Inl., 57, 58, 66, 68, 76, 80, 84, 88,
89, 90, 101, 121, 122, 160, 161, 183.
Daha, Bhre —, 149, 153, 156, 166.
Daha I, Bhre —, 106, 118, 149, 163, 164.
Daha II, Bhre —, 118, 122, 144, 149,
150, 156, 163, 164.
Daha III, Bhre —, 145, 146, 147, 149,
156, 157, 163, 164, 166, 170.
Daha IV, Bhre —, 148, 163, 164, 165,
166, 167.
Daha, Putreng —, 153, 154.
Dakşotama, 96.
Dakşottamabâhubajrapratipakşaksaya,
96, 98.
Damar, 195.
Damar, Arya —, 184, 185, 196, 199,
200.
Damar wulan, 155, 166, 175, 186, 187,
190, 191, 192, 193, 195, 202.
Damar wulan lakon, 156, 166.
Damar wulan roman, 54, 155, 156, 179,
186, 191, 192, 202, 203.
Đangđang gēđdis, Inl., 168.
Đangđang węcana, 187, 189, 190.
Đangđang wiring, 188, 189.
Dangdi, 84.
Danuwinata, 156.
Dara, 103, 127.
Dara jingga, 103, 104.
Dara nayana, 104.
Dara panu, 104.
Dara pětak, 103, 106, 110, 112, 122,
133.
Darawati, 194, 195, 197, 198.
Darparagi, 113.
Dasyaraja, 131.
Đatar, 84.
Dayaningrat, 197, 200.
Dayun, 129.
Đeđali pětak, 196.
Đeđali putih, 187, 193, 194, 197.
Đeđes, Ken —, Inl., 54, 56, 63.
Deli, 126.
Đemak, 170, 174, 186, 197, 199, 200, 201,
Đemak, Pangeran —, 114.
Đemak, Sultan —, 114.
Đemung wular, 183, 202.
Đerajat, Raden —, 196.
Đermayu, 188.
Devic, 102.
Dewarâja, Arya —, 121, 122.
Dewi Kusuma, 159.
Dharmodaya Mahâçambhu, 96.

- Dilah, 184, 195.
 Dipaněgara, 55, 178.
 Diramanggala, 115.
 Dampo, 124, 125, 126, 141.
 Drajat, 200.
 Drajat, Sunan —, 199.
 Dukuhan duku, Inl.
 Dulaurier, 125, 127, 128, 130, 132.
 Eck, van —, 90.
 Ęduk, 190.
 Egginglangh, 82.
 Ende, 175.
 Ęndok, Ken —, 57.
 Engelmann, 168.
 Engelsch-Indiě, 58.
 Erlangga, 105.
 Franken, 114.
 Friederich, Inl., 77, 85, 123.
 Fries, von —, 86, 87.
 Gagak, 56.
 Gagělang, 101.
 Gajah, Raden —, 148, 155, 156, 163, 166, 167, 174.
 Gajah ěnggon, 168.
 Gajah ľembana, 168.
 Gajah mada, 56, 117, 121, 122, 124, 125, 128, 136, 141, 142, 158, 159, 160, 162, 167, 168, 169, 175, 183, 184, 185, 186, 192, 193, 195, 197, 200, 201, 202, 203.
 Gajah manguri, 168.
 Gajah pagon, 84.
 Gaja muda, 168.
 Galuh, 92, 188.
 Galuh, Raden —, 159, 160.
 Gandring, Mpu —, 54, 57, 155, 193.
 Gantěr, 57.
 Garage, 196, zie ook Grage.
 Garěsik, 184, 185, 190, zie ook Gěrsik.
 Gatana, Maolana —, 200.
 Gatul, Děmang —, 191.
 Gayu, 132.
 Gěbang, 199.
 Gěde, *gunung* —, 54.
 Gělang, 90.
 Gělanggělang, 78, 79, 82, 86, 90.
 Gěměrěńcing, Putri —, 128.
 Gěněngan, 57.
 Gericke, 176.
 Gěrsik, 90, 195, 196, zie ook Garěsik.
 Gěsang, Sunan —, 196, 199.
 Gětas pěńđawa, 201.
 Gināntaka, 78, 81, 85.
 Giri, 185, 186, 196.
 Giri, Sunan —, 185, 197, 199, 200.
 Goa, 175.
 Goram, 125.
 Gordyn, 175.
 Gorong, 125.
 Gōsan, 196.
 Grage, 195, zie ook Garage.
 Groeneveldt, 66, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 94, 96, 98, 99, 100, 101, 123, 139, 141, 154, 157.
 Gudana, 193.
 Gugur, Raden —, 197, 199.
 Guńdal, Bhre —, 144.
 Guntur, Raden —, 197.
 Guntur gěni, 190.
 Guru, Bhatāra —, 53, 66.
 Gurun, 124, 125, 126.
 Hageman, 56, 175, 176, 183.
 Hańiru, 79, 82, 84.
 Hari, 96.
 Haru, 124, 125, 126.
 Haryang, 78, 80.
 Hasan, Hang —, 161.
 Hayam wuruk, 120, 121, 123, 137, 138, 139, 141, 143, 144, 145, 149, 150, 153, 157, 158, 168, 174, 202, 203.
 Hia-wang, 158.
 Hikayat raja Bańjar dan Kotaringin,

- 55, 127.
Hikayat rajaraja Pasay, 127, 129, 132.
Hînayâna, 58.
Hinduisme, 58.
Hiningkuan, 87.
Hnî, 27.
Hoevell, van, 67.
Hollander, de, 131, 156.
Hollanders, 54, 112, 179.
Holle, 137, 181, 197.
Hujung tanah, 128, 129.
Humboldt, von, 67.
Husen, Hang —, 161.
Hyang, Bhra — 148, 170, 172.
Hyang Parameçwara, 118.
Hyang Parameçwara II, 145, 146, 147, 153.
Hyang Purwawiceça, 170, 171.
Hyang Wëkasing suka I, 137, 138, 139, 143, 144, 174. 203.
Hyang Wëkasing suka II, 145, 146, 147, 150, 203.
Hyang Wiçesa, 145, 146, 150, 152, 153, 154, 156, 157, 163, 164, 170, 174.
Ibu Bathutha, 128
Ibrahim, 184.
Ibrahim, Sayit —, 196.
Ibrahim, Sunan —, 198, 200; Maolana —, 198.
Iccasada, 178.
Içwara, 78, 81.
Ike Mese, 86, 87, 88.
Iman, Raden —, 199, 200.
Indragiri, 160, 161, 175.
Indrajaya, 114
Inggris, 186, 187, 195.
Ino, 53.
Inscripties, Inl., 78, 94, 103, 111, 121, 137.
Iperen, van —, 157.
Ipoh, 121.
Iskak, Raden —, 196; Sayit —, 196.
Ismangun, Raden mas —, 156.
Jacquet, 67.
Jagaraga I, Bhre —, 147, 148, 167.
Jago, 64.
Jagulu, Raden —, 148.
Jagur, 190.
Jajagu, 64.
Jakang tulung, 191.
Jakarta, 195.
Jakëtra, 54, 55, 116, 126.
Jakëtra, Pangeran —, 116.
Jali, 193.
Jambi, 56, 128, 129, 141, 160
Jambudwipa, 58.
Janaka, Tuhan —, 184.
Janggan, 58.
Jangkung pacar, 185.
Japan, 192.
Japara, Pangeran —, 113, 114.
Japar sidik, 200.
Jaran, zie ook Kuda.
Jaran panolih, 198, 200, 201.
Jaran sari Jaran purnama, 127.
Jasun wungkal, 78, 82, 84.
Jati, *gunung* —, 198.
Java, 53, 58, 67, 76 85, 86, 87, 88, 89, 91, 93, 94, 101, 102, 103, 110, 112, 117, 122, 124, 126, 130, 139, 140, 141, 142, 157, 158, 159, 173, 175, 183, 194, 195, 196, 198.
Jawa, 55, 56, 139.
Jayabaya, 55, 174.
Jaya katong, Inl., 57, 66, 67, 68, 76, 82, 84, 85, 86, 89, 90, 93, 103, 104,
Jaya katyëng, 78, 79, 80, 82, 83, 86.
Jaya lawung, 192.
Jaya lëngkara, 102.
Jaya lëngkara pakëm, 102.
Jaya lëngkara Pañji, 102.
Jaya lëngkara wulang, 102.

- Jayanagara, 110, 111, 116, 117, 118, 122, 123, 137, 143, 150, 167, 168, 202, 203.
 Jayanagara (Bantën), 115.
 Jayanagari (Bantën), 113.
 Jayaningrat, 160.
 Jayapurusa, Inl.
 Jayasena, 189, 190, 202.
 Jayasubrata, 156.
 Jayasudarga, 198.
 Jayawardhana, zie Kërtarajasa.
 Jayawişnuwardhani, 121, 122, 123, 124, 136, 143.
 Jayeng tilam, 115.
 Jëbat, 198.
 Jëbat, Hang —, 161.
 Jëbat betri, 184.
 Jegja, 193, zie nog Jigja en Jikja.
 Jëmaja, 128, 162.
 Jenal kabir, 195.
 Jëpara, 195.
 Jigja, 198, zie Jegja en Jikja.
 Jigjasura, 198.
 Jiyu, Inl.
 Jikja, 198, zie Jegja en Jigja.
 Jimbun, Panëmbahan —, 201; Senapati —, 186.
 Jinâlaya, 123.
 Jingga, Menak —, 155, 187, 188, 191, 192, 193.
 Jipang, 199.
 Jiwana, 121, 122.
 Johor, 56.
 Jonge, de —, 82, 114.
 Jonker, 91, 169.
 Juldah, 184.
 Jung galuh, Inl., 104.
 Juru, Raden —, 190, 197.
 Juru martani, 177.
 Juwana, 122, 198.
 Kabalan, Bhre —, 147, 148, 166, 167, 170.
 Kabërëbësan, 55.
 Kaḍiri, 57, 58, 59, 76.
 Kahuripan, 121, 122, 136.
 Kahuripan I, Bhre —, 106, 118.
 Kahuripan II, Bhre —, 118, 120, 122, 133, 134, 143, 144, 150.
 Kahuripan III, Bhre —, 145, 146.
 Kahuripan IV, Bhre —, 145, 146, 147, 165.
 Kagëñëngan, 57.
 Kala amisani, 202.
 Kala gëmët, 110, 111.
 Kala misani, 190, 191.
 Kala muñëng, 185.
 Kalang, 67, 86, 87, 88, 89, 90, 115.
 Kalantaka, 114.
 Kali cilik, 57.
 Kali gunting, 92.
 Kali jaga, 198.
 Kali jaga, Sunan —, 185, 198, 199, 200.
 Kalima, Inl.
 Kali mas, 86.
 Kaliwwan, Inl.
 Kalot, 190.
 Kalungkung, 199, 200, 201.
 Kalungkung, Raden —, 197.
 Kamboja, 140, 187, 190, 192, 194.
 Kanaka, Tuhan —, 166, 167, 168, 169.
 Kaḇa, zie Sërat kaḇa.
 Kaḇduruwan, 199, 201.
 Kantër, 57.
 Kaon, 163.
 Kapa, 193.
 Kapalembangan, 116.
 Kapulungan, 76, 82, 84.
 Karimon, 86.
 Karimon Java, 86.
 Karimata, 128.
 Karo, Inl. 173.
 Kartabangsa, 198.
 Kartapati, 191.
 Kasa, 193.

- Kasturi, Hang —, 161.
Kasunyatan, Pangeran —, 113.
Katanakala, 67, 86, 87, 90.
Katang, Haji —, 67, 86, 87, 88, 90.
Katong, 193, 194, 195, 197, 199.
Katong, Raden —, 197.
Katumenggungan, Patih —, 129.
Kau-Hsing, 68, 86, 87, 88.
Këbo, zie ook Maesa, Mahesa en Mahisa.
Këbo campaka, 53
Këbo hijo, 55.
Këbo kanigara, 200.
Këbo kënanga, 200, 201.
Këbo têngah, 84, 167.
Këdaton, Caṇḍi —, 124.
Këḍawung, Kuṭa —, 124,
Këḍiri, 189, 202.
Këḍu, 195.
Këḍung plut, 79, 83, 84.
Këlëng, 193.
Këlëp, 189.
Këling I, Bhre —, 147, 148, 167.
Këling, Raden —, 161.
Këmangi, 189.
Këmbang çri, 79, 83, 84.
Këmbang jënar, Bhre —, 147, 148.
Këmbang lampir, 185.
Këmbar, 148.
Kënanang, 189.
Këñcana sari, 189, 190.
Këñcana wungu, 155, 175, 187, 190,
191, 193, 202, 203.
Këṇḍali, 193.
Këntot dalit, 114.
Kern, 67, 77, 82, 103, 123, 137, 138, 181.
Kërtanagara, 57, 60, 64, 66, 67, 68,
69, 78, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 87,
90, 99, 118, 122, 123, 132, 167.
Kërtanagara, 78, 81, 85.
Kërtapati, Raden Pañji Ino —, 53, 59.
Kërtarajasa, 57, 106, 110, 111, 117,
118, 122, 132, 133, 134, 143, 145,
150, 163, 164, 167, 203.
Kërtarajasa Jayawardhana, 78, 80, 81,
93, 105, 121, 122.
Kërtawardhana, 118, 121, 144.
Kërtawijaya, 170, 174.
Kërtawijayapura, 170.
Këṭek abang, 192.
Keyzer, 176.
Kidal, 60.
Kidang wulan, 192.
Kidul, Ratu bagus —, 115.
Kikin, Raden —, 199, 200.
Kirana langu, 160.
Kilen, Pangeran —, 116.
Klaproth, 66.
Klëme, 78, 80, 81, 83, 84.
Klerck, de —, 67, 128.
Klinkert, 125, 185.
Koça, 181.
Koen, 116.
Kolan, 86.
Kombang, 92.
Koñcar, Menak —, 155, 191, 192, 195.
Koripan, 101.
Kotaringin, 55.
Kotbuta, 188, 191, 192.
Krajingan, Kuṭa —, 124.
Krawang, 126.
Kṛtanagara, zie Kërtanagara.
Kṛtarajasa, zie Kërtarajasa.
Kublai Khan, 67, 85, 86, 87.
Kuda, zie ook Jaran.
Kudadu, 78, 79, 80, 81, 83, 84, 93, 111.
Kudamërta, 118, 122, 143.
Kuda rangeyan, 187, 192.
Kuda rarangin, 187.
Kuda tilarsa, 187, 192.
Kudus, 185, 195, 196.
Kudus, Sunan —, 199, 200, 201.
Ku-kang, 142.

- Kulawan, 79, 83, 84.
 Kulon, Pangeran —, 115, 116.
 Kulus, 104.
 Kumara, Bra —, 189, 202, 203, en zie
 Brokumara.
 Kumara, Raden —, 188.
 Kumpëni, 55.
 Kuningan, 198.
 Kusen, Raden —, 196.
 Kusuma, Dewi —, 159.
 Kusumayuddharipu, 78, 81.
 Kutâramânawa, 169.
 Kutâramânawâdi, 169.
 Kuta waringin, 128.
 Kutay, 128.
 Kutî, 97, 117.
 Kuwang, 189.
 Kwantan, 130.
 Lais, 126.
 Lakir, Hang —, 161.
 Lakiyu, Hang —, 161.
 Laksamana, 161.
 Laksamana, Dëmang —, 113, 114.
 Lakşmi, 121.
 Lakşmikiraņa, Inl.
 Lampung, 114.
 Landresse, 66.
 Larang, Raden —, 144.
 Lasëm, 196.
 Lasëm I, Bhre —, 145, 146, 150, 153.
 Lasëm II, Bhre —, 145, 146, 153.
 Lasëm III, Bhre —, 145, 146, 147, 167,
 170, 171.
 Lasëm IV, Bhre —, 145, 146, 147, 170,
 171.
 Lassen, 67, 128
 Lara ngunyun, 195.
 Larantuka, 128.
 Lawe ijo, 191, 192.
 Lawe wangsul, Raden —, 190.
 Layang kumitir, 186, 191.
 Layang setra, 186, 191.
 Layang setra kumitir, 186, 192, 202.
 Lëbak ciyu, 188.
 Lebar daun, Dëmang —, 130.
 Legot, 190.
 Lëksa, 68.
 Lëmah bang, 200.
 Lëmah bang, Seh —, 199.
 Lëmbah, 79, 82, 84.
 Lëmbah, Rëtna —, 199.
 Lëmbu amisani, 175, 183, 202.
 Lëmbu ampal, 63.
 Lëmbu pëtëng (Bonđan kajawan), 185,
 201.
 Lëmbu pëtëng (van Madura), 197, 199,
 200, 201.
 Leyden, 125.
 Liman, *gunung* —, 192, 193.
 Lingga, 130, 160.
 Lith, van der —, 67, 102, 103, 132, 185.
 Lohgawe, 58.
 Logan, 128.
 Logënder, 186, 190, 191, 192, 193, 202.
 Lokapala, 96.
 Lokërep. 170.
 Loleta, Rangga —, 115.
 London, 168, 176.
 Luđaya, 192.
 Lulumbang, 54.
 Lumajang, 189, 191, 192, 195.
 Lumbang, 155.
 Lumbang, Mpu —, 54.
 Luwanu, 192.
 Maagd, de, 78, 80.
 Macan kuping, 84.
 Macan putih, 192.
 Macan tëtunggul jurit (?), 201.
 Mackenzie, 175.
 Madangkungan, 78, 80.
 Madi paņđan, 200, 201.
 Madiyun, 197, 199.

- Mađu, 168.
 Madura, 68, 76, 80, 83, 116, 185, 189, 193, 197, 199, 200.
 Maesa, zie ook Kēbo.
 Maesa lajēr, 149.
 Maesa nular, Kyai —, 185.
 Maesa sasi, 193, 194.
 Maespati, 156.
 Magat, 160.
 Magēlen, 188.
 Mahaçambhu, 96, 98.
 Mahâmahino, 96.
 Mahapati, 116, 167.
 Maharaja, mal. vorst, 131.
 Mahâyâna, 58.
 Mahendra, 78, 80.
 Mahesa, zie Maesa en Kēbo.
 Mahiça campaka, 63, 64, 84, 186.
 Mahiça wong atēlēng, 63.
 Mahribi, Sunan —, 200; Maulana —, 196, 198.
 Majajejer, Inl.
 Majalēngka, 193.
 Majapahit, Inl., 52, 56, 60, 68, 76, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 99, 100, 101, 102, 103, 117, 121, 122, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 141, 142, 145, 150, 153, 154, 155, 158, 159, 160, 161, 167, 168, 169, 172, 173, 174, 175, 183, 184, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 200, 201, 202, 203.
 Majhapahit, zie Majapahit.
 Makasar, 175.
 Makdum sarap, 200.
 Makripat, Raden —, 200.
 Malacca, 159.
 Ma-la-cha Wuli, 142.
 Malaka, 126, 128, 131, 159, 160, 161, 162, 184, 185.
 Malang, 60, 191.
 Malat, 59.
 Malayu, 66, 67, 103, 104, 110, 126, 127, 130, 132.
 Maleisch, 101, 102.
 Malela, Kyai —, 185.
 Malik-al-Mahmud, 128.
 Malik-al-Mansur, 128.
 Malik-al-Thahir, 127.
 Maloka, 184.
 Ma-na-ha-pan-lin-pang, 142.
 Manahil, 96.
 Manangkabaw, 123, 132.
 Maņdana, 110.
 Maņdapa, *ratu* —, 54, 55.
 Mandura, Pangeran —, 45.
 Manila, 195.
 Maniyaka, 160.
 Maņjuçrî, 123, 124.
 Manggala, Pangeran —, 115.
 Manggala, zie Ranamanggala.
 Mangkasar, 56, 187, 189.
 Mangkubumi, 113, 114, 115.
 Mangkunēgara, 178.
 Mangkupraja, 113.
 Mansur sjah, 159, 160, 161, 162.
 Marah silu, 127.
 Marmadewa, 104.
 Mas, Pangeran —, 114.
 Masahar, 184, 185.
 Mas jiwa, 159.
 Matahun I, Bhre —, 144.
 Matahun II, Bhre —, 145, 146, 147.
 Matan, 126.
 Mataram, 54, 55, 100, 101, 112, 115, 179.
 Mataram, Bhre —, 102.
 Mataram I, Bhre —, 145, 146, 147.
 Matunggung, Bra —, 175.
 Mayer, Inl.
 Mayers, 67.
 Mēđang, 101.
 Mēgaluh, 104.

- Meinsma, 93, 128, 177, 183, 201.
Mějagung, 200.
Mějagung, Sunan —, 199.
Mėkah, 185, 195.
Mėkka, 112, 198.
Mėlati, 192.
Mėloko, 196.
Mėmpawah, 128.
Menaka, 130, 160.
Mėnangkabaw, 56, 127, 129, 130.
Mėndang, 192.
Mėndang kamulan, 101, 102.
Mėñjapahit, 162.
Mėng-Ch'i, 68, 87, 89, 99.
Mėrtawijaya, 174, 175, 187, 192, 202.
Merveilles de l'Inde, 103.
Ming, 159.
Modhafar sjah, 160.
Modin, 198.
Mohammad sjah, 160.
Molukken, 125.
Mongol, 99.
Mounier, 177, 175.
Mrakih, Inl.
Muhamad, 115, 199.
Muhamad, Moalana —, 113, 114.
Muller, 67.
Mulya, Rėtna —, 198.
Mustakim, 194.
Nagur, 199.
Ñakrakusuma, 185.
Nambi, 68, 84, 92, 93, 110, 167, 183, 188.
Naradiraja, 160.
Narapati, Bhra —, 155, 156.
Narasinga, 64, 78, 80, 84, 156.
Narayana, 121, 122.
Natakusuma, 175.
Ñawa, Ratu mas —, 199, 200.
Nawangsasi, 190.
Nawangsih, 185.
Nawangwulan, 185.
Nayagenggong, 191.
Nayapati, 78, 81, 85, 111.
Nėgara, Arya —, 162.
Nepal, 58.
Netscher, 127, 129.
Ngantang, 59.
Ngayogya, 55.
Niemann, 162.
Nila utama, 126, 130, 160.
Nuraga, 195.
Nyai gėde pinatih, 196.
Nyaya, 78, 81.
Pacėkan, 86, 90.
Paduka çori, 118, 143, 144, 150.
Paduka raja, 160.
Pagar ruyung, 123, 130.
Paguhan I, Bhre —, 144, 145.
Paguhan II, Bhre —, 147, 148, 165, 170.
Pahang, 56, 124, 125, 126.
Pahing, Inl., 173.
Pah-ta-la-po, 140.
Pailir, 116.
Pajajaran, 54, 55, 92, 93, 183, 188, 193, 201.
Pajajaran, Pangeran —, 116.
Pajang, 178.
Pajang, Bhre —, 102.
Pajang I, Bhre —, 144, 145.
Pajang II, Bhre —, 147, 148, 165, 167, 170.
Pakėmbangan, Bhre —, 145, 146, 147.
Pakis, 60.
Pakuwan, 55.
Palembang, 56, 113, 114, 115, 116, 124, 125, 126, 128, 129, 140, 141, 142, 159, 160, 161, 162, 175, 195, 196, 200.
Palisir, 78, 80, 85.
Palmer van den Broek, 177.
Paluh amba, 191.
Pamalang, 185, 196.
Pamali, 188.

- Pamânan, 104.
Pamanjtjangan, Inl.
Pamasi, 78, 80, 85.
Pamëkas, 92.
Pamënggër, 190, 191.
Pamotan, 118, 122.
Pamotan I, Bhre —, 143, 143.
Pamotan III, Bhre —, 171.
Pamwatan apajëg, 79, 82, 84.
Panaraga, 193, 195.
Panataran, 123.
Panawijen, 58.
Pañcatanḍa, 196, 200.
Paṇḍakan, 84.
Paṇḍan, 199.
Paṇḍan, Raden Pañji —, 199.
Paṇḍan arang, 201.
Paṇḍan nara, 201.
Paṇḍan salas I, Bhre —, 145, 146, 153.
Paṇḍan salas II, Bhre —, 148, 163.
Paṇḍan salas III, Bhre —, 172.
Panëti, 189, 193.
Pangeran arya pèpatih, 116.
Panggung, Pangeran —, 201.
Panggung, Sunan —, 200.
Pañji, 53, 101, 102, 159, 201.
Pañji-verhalen, 125, 130.
Panular, 183.
Paragata, 78, 81, 85.
Parameçwara, 118.
Parameçwara, II, Bhra —, 164, 165, 167.
Pararaton, passim.
Parih, 137, 138.
Parung ware, 200.
Pasangan, 132.
Pasay, 56, 127, 128, 129.
Pasir, 128.
Pasuruhan, 58, 124, 153, 154.
Patah, Raden —, 170, 184, 185, 186, 196, 197.
Pa-ta-na-pa-na-bu, 140.
Patani, 56.
Patjekan, 86.
Patsieh, 86, 87, 90.
Pëdang, 84.
Pëkik, 195.
Pëlembang, Ki —, 199.
Pëmanggilan, 128.
Pënapi, 189.
Pëngging, 187, 197, 201.
Përcab, *pulaw* —, 129.
Përnggi, 114.
Pëtëng, 84.
Pijaya, Tuhan —, 86, 87, 88, 89, 90.
Piling Daha, 154.
Pinang, pulo —, 198.
Pinatih, 184.
Pitrang, Kyai —, 193.
Piwâçyâ, 96.
Plered, Kyai —, 185.
Poṇṭang, 124.
Poṇṭang, dipati —, 116.
Poṇṭang, senapati —, 113.
Porong, 127.
Prabalingga, 154, 191, 195, 197.
Prabalingga, 188.
Prabangsa, Ratu bagus —, 115, 116.
Prabhu, 68.
Prabhu istri, 143, 164, 165.
Prabhu istri I, 158.
Prabu anom, 173, 183, 202,
Prabu kënya, 175, 186, 187.
Prajapati, 78, 80.
Prajñawardhanî, 104.
Pralangge, Menak —, 189.
Prameçwara, 118.
Prameçwara I, 143, 144.
Pramiçwara, 118, 122.
Pranaraga, 197, 199.
Prânarâja, 78, 81, 85, 111, 167.
Prangbakat, 167.
Prapen, Sunan —, 185.

- Pratipakṣasangçaya, 96.
 Prawiradirja, 156.
 Pringgalaya, Pangeran —, 116.
 Priyangan, 129.
 Pucuk umun, 54.
 Puḍak satēgal wangi, 188.
 Pugēr, 124, 189, 191.
 Pujadewa, 192.
 Pulaw laut, 128.
 Pulaw pērcah, 29.
 Pulaw tinggi, 128.
 Puni, 157.
 Puraga, 195.
 Purbalingga, 189.
 Puri, 170, 172.
 Puruṣâdaçânta, 139.
 Pûrwa, Mpu —, 58.
 Purwakaṇḍa, 180.
 Putih, 114.
 Putling tahah, 154.
 Puyēngan, 155, 191, 192.
 Pijnappel, 128.
 Rabut carat, 79, 82, 84.
 Raditya, 95.
 Raffles, Inl., 57, 66, 77, 85, 92, 93, 102,
 126, 130, 168, 174, 175, 176, 180,
 183, 187, 188, 201.
 Raganatha, 84, 167.
 Rahmat, 194, 195, 196.
 Rahmat, Raden —, 56, 184, 185.
 Raja kēcil bēsar, 131.
 Rajasa, Inl., 53, 57, 58, 62, 63.
 Rajasanagara, 57, 120, 123, 137, 138,
 139, 142, 143, 145, 149.
 Rajasarâjya, 139.
 Rajasawardhana, 57, 171.
 Rajasawardhanî, 138.
 Rakṣa, 68.
 Râmâçrama, 181.
 Rama Kling, 182.
 Ramawikrama, 131.
 Ranamanggala, 138, 139.
 Ranamanggala, Pangeran —, 116.
 Raṇḍu sanga, 199, 201.
 Rangga, zie ook Loleta.
 Rangga lawe, Inl., 68, 84, 110, 116, 155,
 186, 187, 190, 191, 192.
 Rangga lawe, kidung, Inl., 85, 91, 116,
 117.
 Rangga wuni, 60, 63, 64, 66, 90, 122, 156.
 Rangkung, Ēmban —, 115.
 Rasēksi, 194.
 Ratnapangkaja, 165.
 Ratu angabhaya, 155, 156.
 Rau, 77.
 Rējasa, 124.
 Rēksapura, 188, 189.
 Rēksayuda, 191.
 Rēmbang, 80, 83, 84.
 Rémusat, 66.
 Rēngarēngan, 195.
 Rētna ayu adi, 197.
 Rētna dewi, 190.
 Riaw, 128.
 Riaw lingga, 130.
 Riedel, 125.
 Roban, 191.
 Rohiṇi, 78, 80.
 Rokan, 125.
 Rembang, Ēmpu —, 193, 194.
 Roorda van Eysinga, 54, 126, 155, 156, 175.
 Rosny, de —, 67.
 Rouffaer, 82.
 Roumaniê, kaap —, 128.
 Rudra, 78, 81, 85.
 Ruku, 130.
 Saba kingkin, 20.
 Saba kingkis, Pangeran —, 201.
 Sabandar, Kyai —, 115.
 Sabrang, Pangeran —, 201.
 Sabrang wetan, 200.
 Sabyantara, 165, 170.

Sadeng, 124.
Sagënggëng, 58.
Said, Jaka, 184, 185.
Sajarah, zie Babad.
Sajarah Mëlayu, 125, 127, 130, 131, 132,
159, 160, 162.
Sakender, Baron —, 54.
Sala, 55.
Salahita, 198.
Salalassalatin, 159.
Salasilah Kutay, 127.
Salasilah raja Sambas, 127.
Saloka, 198.
Samatra, 125.
Sambas, 127, 128.
Samboja, 140, 185.
Sambor, 130.
Sampang, Pangeran —, 201.
Sampang, Raden —, 200.
Samudra, 125, 127.
San-bo-tsai, 140, 141, 142.
Sandimaya, 113.
Sandiraçmi, 113.
Sandisastra, 113.
Sanggramawijaya, Nararya —, 78, 81, 84,
105.
Sang-ka-liet-yü-lan, 142.
Sangkaningrat, 161.
Sangkhyä, 78, 81.
Santri, Raden —, 184.
Sapu jagat, 195.
Sapu laga, 196, 197.
Sapurba, sang —, 126, 130, 160.
Sari, Rëtna —, 189.
Sarëngat, 192.
Saruni, 116.
Sasmitapura, 184.
Sastra, Menak —, 189.
Sastrajaya, 195.
Sastrawijaya, 195.
Satmata, 185.

Sayit, 197, 198.
Scheepmaker, 59.
Schlegel, 66, 67.
Schwaner, 56.
Sëbatang, Datu Përpatih —, 129.
Sëbdagenggong, 192.
Sëbdapalon, 191, 192.
Sëbdayuda, 192.
Sëdayu, 86, 198.
Sëgantung, bukit —, 126.
Sëgara rupak, 189.
Seh, Sayit —, 195, 196.
Sëkandar, Hang —, 161.
Sëkandar shah, 131.
Sëkandar sjah, 160.
Sëkar dalima, 184, 185, 198.
Sëkar maᅇdapa, 54.
Sëkati, Rëtna —, 192.
Sela, Kyai —, 185.
Selaparang, 128.
Sëmanggi, 197.
Sëmangka, 114.
Sëmbawa, 187, 189.
Sëngara, Jaka —, 197.
Sëngkëlat, 198.
Sëngguruh, 201.
Seram, 175.
Seran, 124, 125, 126, 128.
Sërasan, 128, 201, 202.
Sërat kaᅇda, 54, 156, 180, 181, 186,
187, 188, 201, 202, 203.
Setra kumitir, 191, 193.
Sëtraprameya, 192.
Shih-pi, 66, 68, 86, 87, 88, 89.
Siam, 142.
Siantan, 128, 161, 162.
Sibrahim bapa, 128.
Sidayu, 194.
Siddhi, 78, 80.
Siguntang, 162.
Sih-lah-tan-puh-hah, 88.

- Sih-la-nan-da-cha-ya, 87.
Silah-patti, 88.
Silah pat-ti-sih-lah-tan-puh-hah, 88.
Silalatassalatin, 125.
Sinagara, 171, 172.
Sin Derga, 175.
Sindok, Mpu —, 58, 98.
Sinělir, 62, 63.
Singajaya, 115.
Singapura, 160, 175.
Singapura, Bhre —, 148.
Singaraja, Pangeran —, 115, 116.
Singaraja, 173.
Singaraya, 160.
Singasari, 101, 153.
Singhalanggalaparwa, Inl.
Singhapura, 126, 130, 131.
Singhajaya, 165.
Singlar, 78, 80, 85.
Siti jénar, 196.
Siwatang, 129.
Siyëm, 190.
Siyung wanara, 92, 93.
Snouck Hurgronje, 127, 177.
Sokadana, 190, 192, 194, zie Sukadana.
Sokapura, 188.
Sombro, 189.
Sonđer, 121.
Sopal, Menak —, 189.
Sora, 84, 110.
Sore pajok, 191.
Soro, 114.
Sotor, Raden —, 145, 146.
Srawulan, 194.
Sréngat, 57.
Sri bini, Wan —, 130.
Stanggil, 100.
Stockholm, 103.
Subi, 128.
Sugalu, 86.
Suhita, Dewi —, 145, 146, 147, 151, 152, 153, 155, 164, 165, 166, 174.
Sukadana, 198, 199, en zie Sokadana.
Sukarsa, 54.
Sukasada, 173.
Sulakërta, 116.
Sulu, 157, 175.
Sumana, Raden —, 144, 146.
Sumatra, 77, 103, 104, 123, 125, 126, 127, 129, 132, 140, 141.
Sumbawa, 125, 128, 141, 175.
Sumédang, 188, 198.
Sumělang Gandring, 193, 194.
Suměněp, 68, 77, 116, 175, 199, 280.
Suměněp, Sultan —, 77.
Suměngka, 166, 170.
Sumeru, 191.
Sumirang, 196.
Sumirat, Raden —, 145.
Sunđa, 124, 125, 136, 141, 168.
Sundari, Wan —, 130.
Sungěněb, 68, 84.
Supa, 187, 193, 194, 198.
Supala, 184.
Supali, 184.
Suprabhâ, 130, 160.
Sura, 174.
Sura, 198, 200.
Surabaya, 59, 77, 86, 90, 185.
Sura curiga, 198.
Suradadi, 200.
Suradi, 200.
Surajaya, 191.
Surakërta, 178
Suraprawira, 192.
Surasaji, 113, 116.
Surasastra, 191.
Surasowan, 113, 114.
Suratman, 193.
Suruh, Jaka —, 174, 193, 194.
Suruh, Menak —, 195.
Surya, Raden —, 199, 200, 201

- Susuruh, Jaka —, Raden —, 92, 93, 175, 188.
Sutasoma, 139.
Tadah, Arya —, 132, 167, 168.
Taha, 88, 90.
Tahah, 154.
Tajuk, 195, 196.
Tajung, 203.
Talaga pagër, 84.
Taloremi, 195.
Tambak baya, 198.
Tanduran, Raden —, 174, 175.
Tañjung, 203.
Tañjung, Era —, 175.
Tañjung balang, 130.
Tañjung bëmban, 126.
Tañjung pura, 124, 125, 126, 129, 130, 160, 161.
Tañjung pura, Bhre —, 147, 148.
Tan-ma-sa-na-ho, 141, 142.
Tanoran gagang, 55.
Tantular, Mpu —, 138, 139.
Tarnate, 187, 189.
Tarub, 185, 201.
Tarub, Kyai —, 198.
Tatar, 91.
Tayu, 195.
Tëgal, 191.
Teja, Arya —, 184, 192, 195.
Tëmasik, 130.
Tënggër, 190.
Ternate, 175.
Tërung, 184, 196, 197, 200, 201.
Tetila, 78, 80.
Thahir, 129.
Tidung galating, 169.
Tidung kalati, 169.
Tigang juru, 117.
Tilottama, 130.
Timbalan, 128.
Timor, 175.
Tingkir, Jaka —, 178.
Tirang, pulo —, 201.
Tirang ampel, 201.
Tiris, 193.
Tita, Tuhan —, 58.
Tiyoman, 128.
Tohjaya, 60, 63, 64, 85, 167.
Trawulan, 197, zie ook Citrawulan.
Trënggana, Pangeran —, 201.
Trënggana, Raden —, 199, 200, 201.
Tribhuwana, 130, 131, 160.
Tromp, 127.
Trung, 79, 83, 84.
Ts'e-ts'un, 90.
Tuban, 86, 88, 90, 126, 185, 187, 188, 189, 190, 191, 192, 193, 195, 196, 200.
Tugu, 188.
Tulang bawang, 114.
Tulus, 104.
Tumapan, 87, 89, 90, 154, 157.
Tumapël, Inl., 57, 58, 66, 67, 68, 69, 76, 78, 79, 82, 84, 87, 89, 90, 133, 153, 154.
Tumapël I, Bhre —, 144, 145, 146.
Tumapël II, Bhre —, 145, 146, 173.
Tumapël III, Bhre —, 145, 146, 147, 153, 156, 164, 170.
Tumapël IV, Bhre —, 169, 170.
Tumasik, 124, 125, 126, 129.
Tumpang, 64.
Tunggul amëtung, Inl., 60.
Tungkal, 160.
Tupingtsuh, 86.
Turen, 57.
Turyantapada, 57.
Tuuk, van der —, Inl., 60, 77, 128, 130, 132, 160.
Tuwah, Hang —, 126, 161.
Tuwah, Hang — roman, 162.
Udaningkung, 175.
Udara, 183, 186, 190, 192, 193, 197, 202.

- Ujung sabata, 183, 189, 202.
Umanis, 78, 80.
Undakan, Raden —, 196.
Undung, 196.
Undung, Raden —, 195.
Undung, Sunan —, 199, 200.
Urang ayu, 114.
Usen, Raden —, 184.
Valentijn, 125.
Verbeek, 57, 59, 60, 64, 68, 104, 123, 124.
Verijssel, 178.
Veth, 67, 115, 127, 128.
Vreede, Inl., 156, 177.
Wadyaji, 113.
Wahan, 183, 202, 203.
Wahas, 188, 189, 202.
Wahita, 155
Waita, 191, 192.
Walanda, 55.
Walckenaer, 67.
Waleri, 189.
Walere, 191.
Wali, Seh —, 184.
Wali lanang, Seh —, 185.
Wall, von de —, 56.
Wanagiri, Nyai gède —, 115.
Wanawala, 201.
Wandan, 184, 186, 187, 195, 198.
Wangsadipa, 114.
Wan Sri Bini, 130.
Warigadyan, Inl., 173.
Warigagung, 173.
Watangan, Raden —, 186, 192.
Weegsschaal, de —, 121.
Wékasing sukha, 137.
Wĕlanda, 55.
Wĕlandi, 55.
Wĕngkĕr, 118.
Wĕngkĕr I, Bhre —, 143.
Wĕngkĕr II, Bhre —, 147, 148, 166, 170.
Werajya, 78, 80.
Wijadiraja, 160.
Wijamanggala, 113, 116.
Wijaya, Bra —, 175, en zie Brawijaya en Browijaya.
Wijaya, Raden —, Inl., 53, 60, 68, 76, 84, 85, 90, 91, 93, 105, 110, 112, 117, 122, 133, 145, 146, 150, 167, 174, 203.
Wijayakrama, Pañji —, 117.
Wijayamottama, 117.
Wijayarajasa, 118, 121, 122, 143.
Wikrama, Aji —, 150.
Wikramawira, 131.
Wikusuma, 159.
Wilatikta, 198.
Wilatikta, Tumĕnggung —, 184, 185, 195, 196.
Wilung, Menak —, 189.
Wilwatikta, 139.
Winter, 156, 177.
Wirabhumi, Bhre —, 145, 146, 147, 149, 150, 152, 153, 155, 163, 164, 166, 174.
Wiraja, zie Wiraraja.
Wiraraja, 68, 78, 81, 84, 93, 110, 111, 117, 167.
Wirasaba, 200.
Wiro, 92, 93, 183, 202.
Wirot, 84, 93.
Wiṣṇu, Bhaṭāra —, 53.
Wiṣṇuwardhana, 60, 64, 66, 90, 121, 122, 156.
Wiṣṭi, 96.
Wiyat, 121.
Wong atĕlĕng, 53.
Wraspati, Inl.
Wukir polaman, Inl., 104
Wuli, 142.
Wu Pin, 159.
Wuru agraja, Rakryan —, 79, 83, 85.
Wuruju, Tuhan —, 148.
Yama, 78, 80.

Yang Wi-si-sa, 157.	Yüan, 67, 88, 140.
Yasadipura, 173, 178.	Yudanëgara, 115, 116.
Yawa, 78, 80, 84, 121, 138, 139.	Yusup, 179.
Yogya, 178.	Yusup, Maolana —, 113.
Yogyakarta, 93.	Zabej, 102.

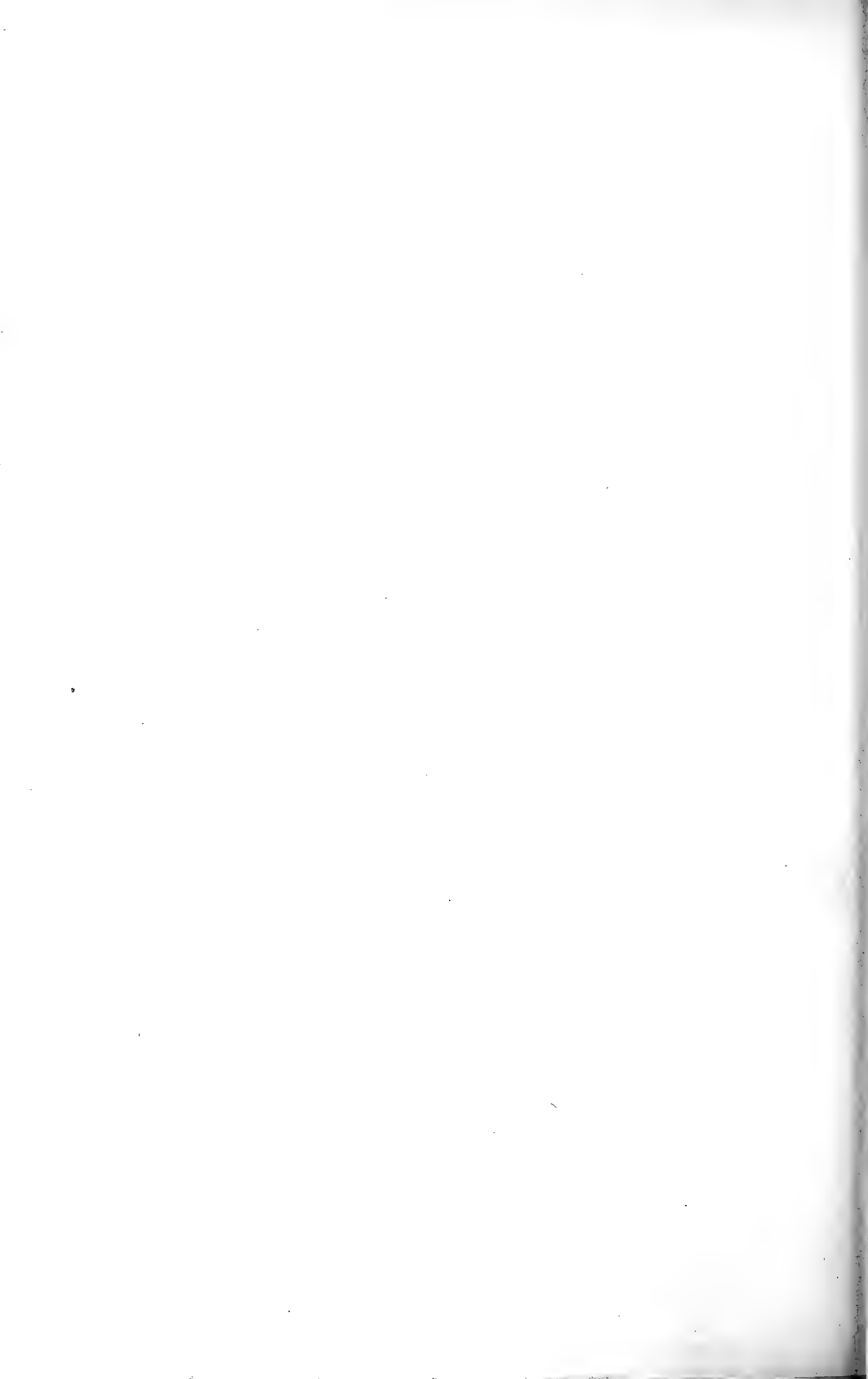
AANHANG

TOT

HET REGISTER VAN DE IN DE AANTEKENINGEN VOORKOMENDE EIGENNAMEN.

56, مادودار	تفکل, 160
56, ماژدار	تفکل متغ, 56
102, 103, مرقاوند	تماسک, 126
102, مزفاوید	حکایة راج ۲ فاسی, 127
130, منیاک	سغرب, 130
56, مهاغورق	سلالة السلاطين, 126, 127
56, مهردار	فانه سوانغ, 129
130, نیلا اوتام	فولو فرجه, 129
56, هغرق	قران لاشو, 160
56, هغرق	کتاب عجایب الهند, 102
128, هوجغ تانه	کلغ, 161
	گاگق بانغ, 56

WOORDENSCHAT.

Tot kenschetsing van de taal van een geschrift staan twee wegen open, men kan er eene verhandeling over schrijven, en men kan er eene voorstelling van geven in den vorm van een woordenboek.

Aan de laatste wijze van doen werd hier de voorkeur geschonken, omdat men daarmee den weetgierige de gelegenheid opent zelf alles te controleeren en een gepast overzicht te krijgen van wat er wèl en wat er niet voorkomt, beter nog dan door een verhandeling, waarin allicht het 'een of ander onbesproken blijft. Ook was in dit geval de lexicographische voorstelling daarom aanbevelenswaardig, omdat zij ook later beter in staat zal stellen het Javaansch van de Pararaton, waarvan de tijd van vervaardiging niet geheel onzeker is, te vergelijken met dat van ouderen tijd en de latere phasen. Hoewel niet zeer omvangrijk, levert de Pararaton toch het gros van de meest frequente woorden, terwijl de hier en daar vrij levendige stijl ook het aantal woordvormen niet onbeduidend deed zijn. Volledig opgegeven wat men er in aantreft, zal een geordende woordenlijst de legger kunnen worden voor verdere onderzoekingen, en wat juist veeltijds ontbreekt, waar men zich tot mededeelingen bepaalt, de directe gelegenheid tot het controleeren van de waarde van het gegevene tegenover het geheel, dat mist men bij de behandelingswijze die hier gevolgd werd, zeker niet.

De volgorde bij de rangschikking in acht genomen is die van het Javaansche *hanacarakan*, met de gewone veronachtzaming der klinkers, welke eerst in tweeder instantie daarbij in hunne waarde gelden.

Wat de spelling betreft, — en dit geldt ook voor den tekst boven, — dient er op gewezen te worden, dat de *h* ook aan het begin van een lettergreep naar alle waarschijnlijkheid stom is, doch bij het transcribeeren behouden werd eensdeels waar men haar werkelijk voorkomen in het oud-Javaansch kan staven, en anderdeels daar waar er geen samenloopen of samentrekking heeft plaats gehad, en men dus met hiaten te doen heeft.

Daar boven de tekst in zijn geheel van woord tot woord vertaald werd, werd het overbodig geacht, hier de vertaling der enkele woorden nog eens te herhalen. Betreft het gewone, alledaagsche woorden, als *anak*, *harëp*, enz. bijv. dan kan zij wel veilig altijd achterwege blijven; waar de vertaling moeielijkheden levert of onzeker is, daar geven de niet ontbrekende verwijzingen dadelijk den weg aan om elders, in de vertaling, te vinden wat men zal willen zoeken.

i, 1, 13; 7, 6; 24, 32; 18, 33; *zie* irika.
e, I, 5, 31; 13, 16; 16, 21.
e, II, (-e), *zie* ya.
he, 12, 13; 14, 12.
ah, 11, 31; 15, 24.
eh, 2, 13; 8, 32; 9, 12.
ahingan, 10, 21; 11, 5 hingan.
hana, 1, 2, 18; 2, 9, 23; 3, 16, 22, 24;
4, 4, 7, 26; 5, 1, 9, 11, 31, 33; 6, 1,
4, 8, 21, 27; 7, 4, 10, 13, 18; 8, 20,
27, 30, 33; 9, 19, 22, 26; 10, 8, 10,
14, 31, 32; 11, 11; 12, 10, 16, 30, 35;
13, 7; 14, 2, 3, 24; 15, 1; 16, 15;
17, 26; 18, 8, 16, 19, 28; 20, 24;
21, 30; 23, 6, 18, 22, 23, 24, 38; 24,
8; 25, 12; 26, 12, 18, 20, 22; 27, 2,
16; 29, 15, 24, 34; 32, 14.
hanaha, 7, 26.
haneng, 3, 27; 22, 1; 26, 20, 30.
hananing, 4, 8; 8, 10; 12, 33; 23, 2; 26, 17.
sahaneng, 7, 20; 13, 15.
kapihanan (?) 5, 12.
comp., norana.
ano, 5, 2.
ina.
rama-rena, 3, 8.
hino, 29, 24, 25.
hinweng, 29, 25.
uni, I, 29, 6.
unining, 18, 33; 22, 17.
muni, 8, 14.
uni, II.
ring uni, 16, 7.
anak, 3, 27; 5, 33; 9, 7, 14.
anake, 14, 2, 3.
anaking, 13, 84.
anakira, 1, 3; 2, 30; 3, 25, 29; 5, 29; 6,

1; 7, 32; 9, 16, 28; 12, 30; 13, 1; 14,
1, 3, 4; 15, 12, 29; 19, 11; 27, 33.
anakmami, 3, 16; 9, 35.
anakingsun, 2, 31; 9, 31, 33; 23, 38.
anakputune, 12, 8.
anakputunira, 12, 5.
anakanak, 5, 1; 9, 20.
ranakira, 7, 5; 9, 5; 11, 3; 27, 35.
sanak, 12, 10.
sanakira, 16, 12.
sanakingsun, 15, 5.
asanak, 27, 1.
apasanakan, 3, 20.
kaponakan, 16, 16.
kaponakaningong, 16, 22.
enak, 11, 20; 17, 6; 22, 25.
apakenak, 19, 7.
enakan, 17, 14.
ěndi, 10, 28; 11, 28.
ndi, 8, 18.
puněndi, 7, 2; 9, 11; 10, 23.
undur.
mundur, 19, 28, 33; 20, 13, 11.
andika, 14, 5; 16, 24; 19, 6; 22, 19,
21; 23, 4.
andikanira, 14, 9; 16, 29; 17, 2; 20,
17, 35; 21, 33; 22, 20, 36.
sahandika, 17, 29.
angandika, 13, 15, 23; 14, 11; 20, 7; 21, 17.
undakan, *zie* unđakan.
anděl.
anganděli, 15, 8.
inganděl, 22, 5.
kanděl, 17, 14; 18, 18.
pikanděl, 16, 2.
kapihanděl, 7, 17.
undang.

angundang, 16, 28; 27, 31.
 inundang, 15, 15.
 ingundang, 17, 31; 13, 32.
 anti.
 apanganti, 11, 25.
 apangantenan, 1, 18.
 hěnti, 3, 11; 22, 27.
 inte.
 inginte, 6, 15.
 antara.
 tanpantara, 8, 15, 16.
 comp.: nusantara.
 antariksa, 28, 14.
 antuk, 5, 24; 28, 19.
 antuke, 2, 28.
 antuking, 22, 11.
 antukipun, 15, 13, 16; 16, 4, 6; 23, 7.
 antukira, 2, 32; 12, 2, 22, 28.
 antukaning, 24, 10.
 tanpantuk, 6, 4; 19, 24.
 pakantukipun, 22, 11.
 mantuk, 3, 19, 22, 23; 2, 26; 4, 28;
 6, 30; 7, 3, 6, 7; 12, 9; 15, 14; 17,
 34; 21, 5, 16, 32; 22, 12, 23; 26, 31;
 27, 30.
 sira-antuka, 20, 12.
 antaka.
 antakanira, 16, 12.
 ěntas.
 měntas, 8, 28; 21, 9.
 antyanta, 3, 31; 4, 5; *vgl.* atyanta.
 hinwa, *zie* hino.
 unđuh.
 unđuhěn, 4, 8.
 angunđuha, 4, 6.
 unđuk.
 ingunđuకుunđuకుan, 6, 12.
 unđakan, 14, 26; 28, 5; *vgl.* undakan.
 anđuł.
 anganđułanđuł, 28, 5.
 ěnđut, 19, 28.

anđuėg.
 manđuėg, 19, 5.
 anganđuėg, 20, 16.
 unđuang.
 angunđuangeng, 28, 30.
 unđuung.
 unđuungunđuung, 6, 11.
 anugraha.
 kanugrahan, 25, 17.
 iněb.
 inginěban, 24, 23.
 hěněng.
 měněng, 10, 16; 12, 35; 15, 11; 16, 27;
 25, 26; 28, 12.
 měněnga, 26, 27.
 iccha, 21, 21.
 ucap, 25, 12.
 angucap, 2, 20, 5, 31; 12, 4, 6, 13, 33, 35;
 19, 28; 23, 18, 37; 24, 6; 25, 34; 26,
 27; 28, 9.
 ucapěn, 13, 33; 15, 6; 28, 28.
 ucapakěna, 21, 38.
 pangucap, 2, 14.
 pangucaping, 12, 25.
 pangucapira, 6, 14.
 er, 24, 19.
 her.
 anger, 3, 3.
 angher, 3, 12, 32; 5, 15, 16; 6, 5; 18,
 19; 23, 15.
 angera, 22, 4.
 anghera, 22, 4; 23, 13.
 pangeran, 19, 32; 20, 18, 30; 22, 2; 23,
 19, 25; 26, 29.
 pangeranmu, 28, 10.
 apangerana, 26, 28.
 ari, 13, 5.
 arine, 13, 10.
 arinira, 3, 25; 13, 5, 6, 9; 14, 19, 21;
 27, 3, 23.
 ira (-ira), *zie* sira.

arah.

apangarah, 28, 36; 31, 5, 9.

aran, 1, 19; 2, 1, 24; 3, 13, 16, 26, 30;
5, 6, 15; 6, 33; 7, 4, 6, 8, 31, 34; 9,
4, 5, 10, 22; 10, 24; 11, 12, 18; 12, 10, 30;
13, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10; 14, 1, 4, 5, 20;
16, 16; 18, 10, 14, 15, 17, 24, 19, 11;
20, 32; 22, 30; 24, 28, 29; 26, 12; *zie*
ook ngaran.

arane, 2, 5; 10, 15, 35; 15, 8.

araning, 6, 7; 10, 20, 34; 13, 28; 15, 8.

aranira, 13, 11.

araningong, 8, 34.

ingaran, 7, 12; 19, 1; 23, 8.

ingaranan, 13, 2.

aron, 15, 3; 17, 1.

arik.

saarik-purih, 14, 1.

arēke, *zie* rēke.

irika *en* iriki, *zie* ika.

arddha, 32, 31.

ardhanârîçwarî, 10, 35.

arit.

pangaritaritan, 21, 2.

arṣa, 22, 20, 33, 36; *vgl.* arya.

harēp, 2, 12; 3, 33; 11, 9; 13, 26; 14,
8; 17, 3, 4; 25, 6; 26, 2, 16; 27, 3;
28, 37; 29, 1.

harēpingsun, 12, 2.

harēpharēp, 26, 28.

kaharēpira, 10, 20.

sakaharēpira, 10, 21; 11, 6.

akakarēpan, 12, 33.

angarēpi, 6, 9.

hurip.

ahurip, 25, 14.

arja.

kapaharjaha, 32, 30.

arya, 18, 17, 32; 19, 10; 22, 1; 24, 7;
25, 9; 26, 5, 34, 36; 27, 30, 36; 28,
19, 27; 29, 10; *zie* *nog* arṣa.

orēm.

orēmira, 25, 1.

urug.

ingurugan, 8, 13.

urub.

urubipun, 20, 4.

murub, 2, 24, 26, 29; 4, 26, 27, 28; 10, 6,
10, 17, 32, 34, 20, 4.

hirēng, 8, 8, 12.

iring.

samering, 21, 1.

miring, 19, 25.

umiringi, 19, 22.

angiring, 20, 21, 24, 25; 26, 17, 21, 20.

ingiring, 19, 10; 22, 21.

urang, 29, 3; 29, 4, 5.

iringsun, *zie* sun.

iringong, *zie* ngong.

aku, 9, 7.

akua, 23, 24.

angaku, 7, 13; 10, 33.

angakuaku, 2, 28.

ingaku, 3, 19, 27; 5, 28; 7, 11; 29, 19.

den-aku, 2, 27.

akonakoningsun, 9, 14.

ika, 1, 9; 2, 26; 3, 6; 4, 28; 8, 21; 11,
1, 13; 12, 2; 21, 8.

rika, 6, 27; 8, 5; 10, 11, 12.

irika, 1, 12, 14; 2, 2; 5, 11, 13, 16; 14,
24, 32; 20, 5; 22, 1; 23, 24.

maririka, 6, 25.

punika, 4, 7, 9, 13, 17; 5, 20; 6, 17; 10,
25; 11, 6, 16, 17, 20; 12, 29; 21, 21;
22, 8, 18; 23, 7; 24, 9.

iki, 5, 34; 6, 14; 9, 32; 11, 32; 14, 10;
16, 22, 23; 23, 20; 25, 36; 28, 10.

iriki, 20, 38.

maririki, 24, 7.

puniki, 4, 18; 9, 14; 11, 30; 16, 35;
17, 27; 20, 10, 24.

iku, 2, 5, 6, 11, 21, 31; 4, 8, 15; 6, 2,

- 18; 7, 24; 10, 12, 14, 15, 16, 35; 11, 1;
12, 5, 6, 14; 16, 30; 18, 3; 20, 10, 28;
23, 25; 26, 28; 28, 10.
puniku, 2, 31, 33; 3, 1; 7, 7; 10, 17;
24, 21.
- akara, 4, 24; 24, 27; 26, 24.
âkâça, 3, 15, 7, 23, 25; 14, 10.
aksara, 3, 34, 35; 4, 1.
ikang, 7, 33; 8, 17; *zie ook* kang.
adi, I.
adinya, 29, 9.
adining, 26, 6; 29, 2.
makadi, 13, 30, 33; 16, 21; 22, 9; 21,
10, 33; 24, 13; 26, 5; 28, 1, 7.
pinakadi, 22, 28, 30.
pinakadining, 14, 23; 19, 18.
adi, II.
angadyani, 10, 19; 11, 9.
angadyanana, 10, 20.
pangadyanira, 11, 4.
adyanadyanira, 11, 7.
adu.
angadu, 26, 15.
angadokën, 16, 12.
ingadokën, 27, 5.
ta-adunipun, 16, 10.
hudan, 8, 15.
idër.
midër, 8, 28.
adipati.
adhipatia, 18, 18.
kadipaten, 21, 23, 25.
adyakṣa, 18, 23.
adimukya.
adimukyaning, 10, 5.
adëg.
adëging, 25, 5.
angadëg, 15, 28; 18, 5; 25, 3; 28, 4.
angadëga, 13, 13, 14.
ingadëgan, 31, 9.
angadëgakën, 13, 22; 18, 8.
angadëgakëna, 25, 6.
pangadëg, 14, 7; 24, 31.
pangadëge, 16, 22.
pangadëgan, 29, 26.
pangadëganira, 27, 24, 25.
hati, 3, 34; 9, 9, 13.
hatinira, 27, 36.
pinakatihati, 14, 21.
comp.: walangati, prihatin.
iti, 32, 27.
atër.
ngatëra, 7, 5.
angatërakën, 18, 26; 22, 24.
ingatërakën, 22, 24; 24, 15.
atur, 20, 23; 22, 15, 17; 23, 4, 12.
aturing, 15, 2; 17, 28; 20, 23, 31.
aturira, 16, 27; 17, 11; 19, 32; 21, 20,
30, 36; 22, 34.
aturanira, 23, 25.
matur, 15, 22; 16, 24; 17, 16; 18, 34;
20, 8, 10; 21, 28; 22, 2; 28, 26, 34, 36.
matura, 15, 3; 23, 18.
den-atur, 27, 7.
katur, 21, 6; 32, 2.
kahatur, 14, 18.
angaturi, 18, 20, 27; 21, 22, 23, 31, 32, 38.
ingaturan, 14, 11; 19, 6, 20; 20, 33; 21,
16; 23, 27; 31, 8, 6.
aturana, 22, 37.
katuran, 14, 30.
angaturakën, 19, 8; 22, 17; 25, 13.
tanpangaturakën, 28, 31.
angaturakëna, 22, 16; 24, 5; 28, 37.
hëtët.
ahëtëtan, 27, 4.
uttama, 10, 35.
atus.
satuse, 14, 1.
utus.
angutus, 18, 24.
ingutus, 28, 30.

- utusan, 22, 21; 23, 18, 30.
autusan, 18, 32.
apotusan, 28, 3.
atyanta, 9, 21, 25; 12, 31, 37; 14, 6; 18, 7; 21, 37; 22, 35, *vgl.* antyanta.
atag.
ingatagakĕn, 7, 20.
hitang.
kahitang, 3, 18.
hutang, 4, 31.
hutangisun, 21, 34.
hutangta, 3, 16.
kapihutangan, 7, 8.
asa.
comp.: salahasa.
isi.
esi, 20, 33.
a-isi, 20, 35.
isun, *zie* sun.
aḥraya.
comp.: paraḥraya.
aḥrama.
aḥrameng, 7, 11.
aḥramanira, 1, 6.
aḥramaningsun, 6, 20.
esuk, 20, 14; *vgl.* eñjang.
comp. ĕmbesuk.
astu, 1, 1; 32, 32, 33, 32.
inastwan, 1, 12.
ingastwaning, 14, 14.
kastwanira, 8, 22, 23.
inastwakĕn, 8, 23; 13, 28.
astokĕna, 14, 12.
astri.
ingastryan, 13, 29.
ingastren, 16, 19.
istri, 10, 10, 14, 15; 13, 10; 19, 37; 20, 2, 5, 6, 13, 21; 21, 5, 11, 22, 24; 24, 1, 25, 27, 1, 18; 30, 3, 6.
istrinira, 6, 24.
iḥwara.
comp.: parameḥwara.
iḥwari.
comp.: nariḥwari, arddhanariḥwari.
isĕm.
mesĕm, 7, 5.
asing, 11, 1.
ewu.
wolung ewu, 3, 7.
awih.
awihĕn, 25, 1.
iwĕh.
kewĕh, 5, 9.
iwuh.
sakewuhira, 27, 35.
hawan, 4, 34; 5, 4, 16.
tanpahawan, 8, 27.
awiramena?, 28, 32.
awak, 1, 8.
angawaki, 25, 31.
pangawaking, 6, 29.
awus, *vgl.* huwus *en* wus.
awusan, 22, 37; 23, 2.
kawus, 24, 12.
huwus, *zie ook* wus *en* awus, 2, 22; 11, 13, 20, 32; 12, 23; 14, 7, 32; 16, 2, 19, 7; 23, 23; 24, 4; 25, 18; 26, 26; 28, 21.
huwusa, 11, 18.
huwusing, 1, 17; 2, 18; 11, 25; 18, 24.
huwusnira, 1, 14.
den-huwus, 11, 22.
anghuwusakĕna, 3, 16; 7, 16.
awighnam, 1, 1.
hwang.
humwang, 8, 16.
awang.
awangawang, 5, 22; 14, 26, 31.
angawangawang, 14, 23.
awĕng, kawĕngan, 10, 7.
ala, 10, 11; 20, 37.
alaala, 19, 3.

- alaalane, 24, 17.
ingalan, 27, 4.
- ilu.
milu, 5, 2; 9, 8; 14, 28; 22, 37; 23, 26; 28, 25.
milua, 23, 22.
sun-ilonana, 31, 6.
- ula.
ulanipun, 18, 37.
alah, 3, 13, 21; 14, 16, 30; 18, 10.
alahira, 3, 21.
angalahakĕn, 23, 26; 27, 15
angalahakĕna, 14, 9.
kalah, 14, 10, 28, 34; 23, 23; 24, 4; 26, 9; 28, 21; 31, 7, 10.
kalahing, 24, 12, 13.
kalaha, 14, 10.
- alih.
angalih, 23, 28; 29, 25.
ingalihakĕn, 26, 34.
- ulah.
ulahaning, 10, 21.
polahing, 26, 21; 28, 34, 36.
polahira, 7, 12; 23, 12.
sapolahira, 15, 30.
angulahakĕn, 1, 19.
- ulih.
saulihira, 9, 28; 10, 9; 26, 32.
mulih, 2, 11, 18; 6, 28, 32; 7, 35; 14, 33; 23, 26; 25, 20; 26, 21, 22.
den-mulih, 2, 17.
muliha, 1, 11; 3, 16; 22, 21; 23, 20.
angulih, 25, 16.
- olih, 11, 12; 12, 6; 24, 27; 25, 24.
olihing, 1, 7; 32, 31.
olihira, 4, 5.
tanpolih, 11, 31.
- hulun.
pahulunan, 16, 18.
- hĕlar.
pinakahĕlarira, 5, 25.
- pinakahĕlaranira, 5, 23.
hĕlĕt, 25, 5, 21, 28; 27, 7 (lĕt); 28, 15; 31, 15.
- ulat.
angulati, 8, 29; 24, 6, 8.
ulatana, 9, 1.
- alas, 5, 1, 2, 3; 6, 5, 7, 16; 20, 20, 24, 31; 21, 1; 28, 4.
alasing, 22, 5, 11; 23, 4 5.
angalas, 6, 6.
pangalasan, 23, 27; 26, 12, 20.
pangalasaning, 15, 25, 17, 22.
pangalasanira, 15, 15; 23, 19, 20, 26.
- halisyus, 8, 15.
haliwawar, 8, 15.
alalang, 4, 19, 26; 21, 2.
- alap.
angalap, 11, 5; 15, 9; 29, 17, 26; 30, 6, 16.
angalapa, 10, 15.
ingalap, 24, 37; 27, 25.
kalap, 27, 23; 29, 23; 30, 7, 10, 11, 13, 14, 15.
kalaping, 27, 14.
den-alapa, 23, 38.
sun-alape, 11, 3.
alapĕn, 27, 2.
angalapdo, 3, 24.
kalapdo, 30, 16.
- alaya.
comp.: dewalaya.
- ulam, 6, 23.
polaman, 24, 33.
- alang, I.
kalangan, 19, 34.
- alang, II.
palangalanganing, 4, 25.
- aling.
alingan, 28, 9.
ingalingan, 5, 28.
hilang, 3, 6; 6, 14.

parahilang, 24, 19.
angilangakĕn, 5, 8; 16, 31, 30; 18, 9, 23;
25, 31; 32, 2.
angilangakĕna, 16, 29, 35; 17, 13.
ingilangakĕn, 5, 5; 8, 3; 16, 36; 17, 5,
9, 23, 24, 26; 25, 22, 32; 26, 11, 14, 31,
27, 3; 28, 28; 31, 32.
ndak-ilangakĕn, 16, 30.
ilangakĕna, 16, 33; 17, 4.
kelangan, 6, 13.
iling.
angilingilingi, 1, 17.
apa.
angapa, 16, 23; 26, 28.
angapaha, 2, 15.
sun-kapakĕna, 2, 16.
punapa, 10, 11, 27, 34; 15, 4, 10; 17, 16;
20, 23; 21, 29.
api.
apiapi, 22, 3.
ipu.
kepwan, 6, 13.
ipuh.
epuh, 23, 32; *zie ipu*.
upah.
angupahakĕn, 15, 30.
upan, 6, 2, 21; 11, 32; 12, 26; 13, 17;
14, 23; 17, 26; 19, 1, 7; 20, 8, 11,
27, 34; 21, 13; 23, 21; 24, 4, 12, 17;
25, 16; *zie nog pan*.
ipun (-ipun), *zie pun*.
upĕn, 32, 31.
upacara.
upacaraning, 4, 5.
ingupacara, 24, 14.
upura.
ingapura, 22, 3, 18.
kahapuraha, 27, 34.
upakara.
pangupakaranira, 21, 37.
upata, 7, 26.

apĕs.
kapĕsan, 31, 17.
apus, 1, 9.
apusira, 1, 3.
angapus, 24, 33.
ingapus, 24, 20.
angapusi, 25, 7.
kapsan, 25, 7.
pangapuisun, 23, 25.
upaya, 22, 2.
upayanisun, 23, 18; 24, 7.
upama, 2, 33.
upamanira, 16, 26.
aduh, 19, 28.
uduh, 7, 2.
hidĕp.
ahidĕp, 13, 27; 17, 23; 20, 31.
ahidĕpa, 22, 10; 24, 20; 25, 8; 28, 10, 30.
angidĕpakĕn, 4, 27.
den-hidĕp, 28, 10.
kedĕp, 3, 10; 18, 20.
idam.
ngidam, 10, 3.
adang.
angadangadang, 4, 34; 6, 22.
aja, 3, 8; 22, 37; 23, 18; 24, 17; 25, 11.
aji, I,
ingajen, 3, 7.
aji, II, 18, 34, 35; 22, 17, 18, 19; 24, 31,
32; 26, 12; 29, 21.
siraji, 13, 14, 19, 22; 14, 8, 9, 11, 15, 16,
19, 25, 30; 16, 29; 18, 19, 27, 28, 31,
32, 33, 19, 2, 7; 21, 6; 22, 3, 4, 6, 8,
15, 17, 20, 25, 32, 35, 36; 23, 5, 12, 13,
32, 39; 24, 30; 25, 13, 27, 31; 27, 1;
30, 6.
comp.: rabi haji, kakaji, binihaji.
ajar.
majarakĕn, 9, 34.
kajar, 5, 20.
ujar, 3, 15; 7, 23; 18, 18.

- ujaring, 6, 1; 15, 34; 17, 19, 21; 20, 34, 37, 24, 20.
 ujarira, 11, 4; 25, 11; 26, 28.
 ujarisun, 21, 17.
 saujarira, 28, 11.
 inujaran, 26, 28.
- ajak.
 angajak, 23, 17, 23.
 ingajak, 4, 48; 6, 22.
 den-ajak, 2, 12.
- ajěng.
 angajěngana, 11, 5.
- ayi.
 yayi, 16, 9, 10; 20, 6, 8, 13, 21; 21, 5, 11, 22, 24; 24, 2.
 rayi, 20, 9.
 rayinira, 14, 29.
 rayi-pakanira, 20, 9, 12.
- hayu, 9, 22, 26; 10, 11; 23, 24; 29, 18.
 hayunira, 10, 7.
 ahayu, 29, 22; 5, 2.
comp. listu-hayu.
- hayo, 2, 3, 9, 23; 7, 23; 24, 11.
- iya, 9, 3; 11, 17; 20, 10, 28; 26, 29.
- hayun, *zie* yun.
 kahayuning, 20, 24.
 kahayun, 21, 1.
- ayur.
comp.: dirghayur.
- aysah, 3, 11.
- ayam.
 angayam, 20, 20, 24.
- hyang, 1, 4, 6; 2, 9; 3, 18, 22; 6, 29; 7, 15, 19; 8, 17, 19, 22; 12, 32; 14, 17; 27, 22; 29, 20, 22; 30, 3, 5, 10, 24, 26, 29, 31, 34; 31, 3, 6, 7, 9, 11, 26; 32, 5, 15, 18.
comp. danghyang, guruhyang.
- ayěng.
 angayěngi, 16, 2.
- hañar, 1, 18; 9, 12, 13; 10, 32; 12, 12, 17; 29, 34.
- eñjang, 4, 12, 29; 21, 11; *vgl.* esuk.
 hěm.
 pahěman, 8, 13.
- hum.
 ahum, 8, 8, 10.
 ahumaning, 8, 17.
- om, 1, 1; 32, 32.
- ama.
 rama-rena, 3, 8.
 ramane, 2, 21.
 ramanira, 3, 10; 15, 8, 31.
- amah, 14, 22.
- umah, 2, 12; 4, 23; 6, 25.
 umahipun, 26, 23.
 umahira, 17, 3.
 aomahomah, 2, 14.
 pomahomahingsun, 2, 17.
 pomahomahira, 3, 4.
 sapomahomahira, 3, 4.
 somahira, 27, 4.
 sasomah, 3, 2.
 somahan, 10, 4.
- uman.
 ingumanuman, 3, 7; 28, 25.
- amuk, 15, 25; 19, 13.
 angamuk, 20, 7, 11, 18; 19, 30.
 ingamuk, 15, 4; 19, 34.
 den-amuk, 24, 24.
 pangamukira, 20, 3; 21, 28.
 angamuki, 24, 25.
 angamukana, 24, 7, 10.
- amit, 10, 22; 11, 15; 15, 14; 17, 34; 22, 10; 23, 13; 25, 16, 24; 26, 21, 24.
 amita, 23, 12.
- ěmas, *zie* mas.
- impěr.
 kempěr, 16, 12; 18, 29.
- ambah.
 angambah, 27, 13.

ěmban, 25, 33.
angěmban, 20, 21.
ingěmban, 2, 26; 7, 31; 20, 14; 31, 11.
amběk.
piamběk, 11, 6; 27, 4.
ěmbesuk, 24, 14; *vgl.* esuk.
ambil.
angambil, 4, 17; 22, 2; 27, 15; 29, 21; 30, 12.
angambila, 4, 30; 6, 12, 17; 16, 9.
kambil, 30, 8, 18.
ěmbang, 7, 18.
iměng.
keměngan, 24, 5.
uga, 3, 8; 5, 34; 24, 7, 11; 26, 2.
ugi, 7, 7; 17, 27; 21, 31, 36; 22, 2, 4.
ibu, 15, 4, 6, 10, 11, 13, 14; 16, 18; 27, 1.
ibunira, 15, 4.
ibu-pakanira, 15, 3.
abhiseka, *vgl.* biseka.
abhiseka, 14, 13; 18, 6, 7, 16; 25, 3.
abhisekanira, 13, 29; 24, 38; 32, 11.
comp. dharmabhiseka.
ěbang.
ingěbang, 15, 17.
ang.
punang, 11, 30.
ing, 1, 5, 6, 16; 2, 1, 9, 14, 19, 20, 23, 24, 29; 3, 3, 5, 13, 30, 34; 4, 4, 8, 10, 14, 15, 20, 26; 5, 1, 11, 13, 15, 19, 20, 21; 6, 8, 10, 22, 24, 29, 31; 7, 2, 12, 15, 19, 22, 23, 31, 32; 8, 1, 8, 12, 13, 27, 30, 31, 32; 9, 2, 4, 24, 26; 10, 9, 23, 26, 30; 11, 24, 26; 12, 2, 3, 4, 13, 23, 27, 28; 13, 18, 27, 32; 14, 8, 26, 31, 32, 34; 15, 4, 5, 20, 30; 16, 5, 25, 28, 30; 17, 9, 11, 12, 16, 21, 28, 29, 35; 18, 9, 19, 24, 26, 34; 19, 2, 5, 15, 24, 27, 34; 20, 16, 19, 21, 31; 21, 1, 2, 5, 6, 8, 9, 11, 14, 15, 16, 19, 24, 25, 26, 34; 22, 7, 13, 15, 16, 18, 24, 28;

23, 8, 12, 15, 17, 18, 23, 25; 24, 2, 12, 23, 24, 25, 37, 38; 25, 8, 16, 24; 26, 2, 7, 19, 28, 32, 33; 27, 3, 31; 28, 3, 5, 8, 10, 17, 29, 32; 29, 6; 30, 29; 31, 12, 13, 14; 32, 2, 11, 21, 28.
ing, II, (-ing), *passim*, *vergl.* ning.
hung.
humungat, 19, 15.
hingan, *zie* ahingan.
ingin.
kapengin, 4, 8; 11, 2.
angkěn.
angangkěn, 10, 24.
angangkěna, 8, 24.
ingkene, *zie* kene.
angkat.
mangkat, 6, 9; 7, 16; 15, 18; 17, 36; 18, 9; 19, 2; 21, 13; 22, 15; 25, 30; 27, 36; 28, 3.
ingkab.
kengkab, 10, 6.
ingět.
engět, 11, 26; 18, 29; 20, 5.
pakanira-ingětakěna, 22, 8.
angso.
pangangsone, 9, 32.
ungsi.
amungsi, 3, 11.
angungsi, 1, 4; 5, 7, 10, 13, 14, 18, 26, 27, 32; 6, 4, 5, 7; 7, 19, 28; 8, 4, 5; 13, 26; 14, 26; 15, 22; 17, 12, 27; 19, 25; 20, 24, 25; 22, 14.
inungsi, 8, 5.
kongsi, 3, 12; 26, 2.
ingis.
kengis, 10, 6.
ingsun, *zie* sun.
ungsěd.
angungsěd, 20 7.
angge.
ingangge, 12, 14, 15; 16, 17.

- anggo.
 inganggo, 12, 25.
 unngu(h).
 munggwing, 16, 26.
 ěnggen, *zie* nggen.
 enggal, 7, 10.
 anggĕk.
 kanggĕk, 21, 16.
 anging, 9, 34; 10, 20; 11, 5, 10, 21; 16, 25; 18, 37; 20, 16, 18; 21, 31; 25, 14, 25; 26, 17.
 ingong (-ingong), *zie* ngong.
 ne (- ne), *zie* ya.
 nihan, 1, 2.
 nini, 2, 15, 17; 6, 24; 8, 9, 11.
 ranini, 8, 14.
 nir.
comp.: nirwighna.
 nira (- nira), *zie* sira.
 nora, 1, 7; 4, 7; 5, 33; 7, 30; 9, 32; 11, 10; 12, 16; 13, 16, 20; 17, 4; 24, 19; 25, 36; 26, 1, 27; 28, 10.
 norana, 1, 8; 11, 12; 26, 6; 28, 10; 29, 29.
 nârîçwarî, 10, 15.
comp.: ardhanârîçwarî.
 nirwighna, 14, 6.
 nakti.
 ananakti, 3, 15; 8, 6.
 ndi, *zie* ěndi.
 ndan, 6, 5; 8, 15.
 ndak (ndak-), 16, 30.
 nduk, (*zie ook* duk), 18, 19; 19, 19.
 nduking, 30, 9.
 nta (- nta), *zie* ta, II.
 natar, 4, 5, 13, 14; 18, 20.
 naça, 32, 31.
 nusa, 8, 17, 19.
 sanûsa, 23, 24.
 nisun (- nisun), *zie* sun.
 nûşântara, 16, 23; 28, 21.
 nastapa.
 anastapa, 9, 7.
 nipun (- nipun), *zie* pun.
 nya (- nya), *zie* ya.
 nayana.
comp.: trinayana.
 nĕm.
 nĕnĕm, 5, 29, 33, 34; 6, 2.
 nom.
 anom, 3, 24; 13, 8; 15, 6, 29; 20, 2; 20, 8, 12; 21, 16; 24, 3, 38; 30, 13.
 rabi anom.
 nama, 15, 29.
 makanâma, 8, 25.
 namas, 1, 1.
 naga, 8, 15.
 nagara, 13, 29.
 nagareng, 5, 5; 8, 2; 13, 18, 27.
 nagaraning, 14, 6.
 nagaraningsun, 14, 9.
comp. amañcanagara.
 nabhi, 16, 26.
 ning (- ning), *passim, vergl.* ing, II.
 nangkĕn, 6, 12, 18, 19, 26; 21, 3.
 ningsun (- ningsun), *zie* sun.
 ningong (- ningong), *zie* ngong.
 cucuh.
 acucuh, 14, 17.
 candra.
comp.: rupacandra.
 cor.
 cinoran, 17, 14, 15.
 kacoran, 17, 32.
 pakanira-corana, 17, 30.
 caru, 1, 9.
 pinakacaru, 1, 10, 14, 16.
 makacaruaning, 1, 10.
 curna.
 kacurna, 15, 20.
 cakra, 8, 31.
 cakrawati.
 añakrawati, 10, 16; 11, 1.

- cidra.
 aňidra, 11, 14; 12, 26.
 ingsun-cidrane, 11, 7.
- caturbhujā
 acaturbhujā, 13, 24.
- citta.
 kacitta, 4, 9.
- celeng.
 cinelengceleng, 26, 15.
- caya.
 cinayakĕn, 24, 36.
- campur.
 kacacampuran, 2, 5, 11.
- camĕti, 28, 6.
 den-camĕti, 28, 8.
- cangkrama.
 acangkrama, 10, 3.
 pacangkrama, 10, 9.
- cangkring, 12, 12.
- ra, 25, 8, 14, 35; 26, 12, 13, 16, 23,
 26, 28, 31.
 rena, ranini, ranak, rakaki, raputu,
 rayi, rama; rahaden *en* raden *zie* bene-
 den.
- ri I, 1, 14, 17, 2, 9; 10, 16; 15, 25;
 16, 26; 18, 1, 23; 19, 25; 20, 26; 25,
 9; 27, 2.
 ring uni, 16, 7.
- ri II.
 rinipun, 12, 12; 18, 37 (rwi).
- ro, *vgl.* rwa, 31, 17.
 roro, 16, 23, 30; 18, 5; 24, 27; 25,
 27.
 rong, 25, 28; 26, 10, 33, 34; 32, 22;
 25, 31.
 pingro, 27, 7.
 amingroni, 11, 13.
 aparo, 12, 3.
 isun-parone, 21, 35.
 rowĕlas, 31, 17.
- reh, 28, 33.
- rehing, 6, 32; 22, 27.
- rahi.
 rahine, 28, 9.
- ruhun.
 rumuhun, 17, 1; 28, 8.
 karuhun, 29, 7.
 angruhuni, 28, 2.
- rahina, 12, 23.
 karahinan, 5, 19.
- rahaden, *vgl.* raden, 16, 36; 17, 2, 5, 7,
 16, 26, 35; 20, 2, 32; 21, 13, 15, 29;
 22, 37.
- rahasya.
 rahasyane, 10, 32.
 rahasyanipun, 10, 13, 17, 34.
 rahasyanira, 10, 6.
- rahayu, 1, 3; 9, 30, 35; 10, 25; 11, 8.
 rahayuaning, 18, 20.
- ron, 5, 24.
 roning, 5, 22; 8, 28.
- rĕna.
 rĕnarĕni, 2, 16.
- rena, *zie* ina.
- ranak, *zie* anak.
- rantun.
 parantunaning, 22, 7.
 aparantunan, 23, 11.
- runtik, 16, 28; 17, 23; 25, 13; 28, 27;
 31, 7.
- rantab.
 arantaban, 21, 19.
- rara, 7, 33; 9, 26.
- rare, 2, 22, 23, 25, 26, 28, 31, 33; 3, 1,
 18; 6, 10; 7, 24; 8, 30; 13, 1.
 rareng, 2, 21.
 raryangon, 3, 29.
- ruru.
 aruru, 23, 7.
- ruruh.
 rinuruh, 8, 3; 17, 6, 38.
- reren.

- areren, 6, 31; 21, 11.
 parerenan, 7, 1.
 rërëb.
 angrërëb, 21, 9.
 rëko, 11, 18.
 rika, *zie* ika.
 raden (*vgl.* rahaden) 14, 28; 15, 28; 16, 29, 31, 33, 34; 17, 3, 8, 10, 11, 12, 16, 26, 28; 18, 15; 19, 9, 14, 20, 23, 25, 26, 28, 29, 33, 35; 20, 1, 3, 5, 6, 10, 13, 17, 20, 21, 22, 28, 30, 36; 21, 4, 7, 10, 11, 14, 16, 22, 23, 24, 25, 34, 37, 38; 22, 1, 22, 23, 34; 23, 2, 10, 12, 13, 14, 15, 17, 26; 24, 1, 2, 28, 34, 35, 37, 38; 25, 3, 16; 27, 13, 14, 15, 17, 20, 23, 23, 25; 29, 21, 24, 25; 31, 12, 13, 32.
 ratu, 11, 1, 2, 3; 12, 6; 13, 13, 14, 19; 14, 7; 15, 27, 28; 16, 15; 18, 2, 5, 7, 11, 28; 23, 19, 23, 24, 25; 24, 31; 26, 31; 31, 13, 34.
 karatunira, 18, 6; 29, 31.
 pararaton, 32, 27.
 ratu angabaya, *zie* baya.
 ratri, 2, 29; 4, 24; 12, 19; 3, 18.
 saratri, 4, 9; 20, 14.
 ratëng, 4, 8; 11, 20.
 rus.
 pangrus, 29, 2.
 rasa.
 rasaning, 1, 13, 16; 8, 16; 14, 15.
 rasanipun, 23, 8.
 ararasan, 27, 31.
 karasa, 16, 27.
 comp.: bhawara.
 rëši, 14, 14.
 rësah, *zie* mërsah.
 rusuh.
 arusuh, 5, 32; 8, 2.
 angrusuh, 5, 5.
 rinusuhan, 7, 30.
 rusak, 4, 14, 15, 16, 19, 3; 25, 36; 29, 10.
- rusaking, 26, 3.
 rësëp, 3, 2.
 rësëpira, 12, 15.
 amirësëp, 2, 25; 5, 22.
 rwa, *zie* ro.
 pingrwa, 21, 26.
 karwa, 32, 30.
 rwi.
 rwining, 4, 17.
 riwa.
 ariwariwa, 13, 13.
 rawuh, 17, 35.
 rawuhireng, 18, 3.
 rowang.
 rowange, 26, 26.
 rowangira, 4, 34; 25, 9.
 rowanguira, 1, 18.
 rorowang, 25, 7.
 sarowangira, 25, 14; 26, 7.
 sama-rowangipun, 19, 36.
 rinowang, 2, 8; 5, 2; 7, 33.
 rinowang, 10, 2.
 ingsun-rowang, 9, 7.
 den-rowanga, 2, 12.
 angrowangana, 8, 9.
 rupa, 16, 25.
 rupane, 12, 1; 16, 22, 23.
 rupaning, 3, 34, 35.
 rupanira, 9, 23; 13, 25.
 sarupane, 11, 21.
 arupa, 12, 7; 15, 11; 18, 18; 22, 5; 23, 11.
 rupacandra, 4, 2.
 riðu, 20, 3.
 ariðu, 19, 36.
 raja.
 comp.: maharaja.
 rajaputri, 23, 20, 23; 24, 4, 11, 12, 16, 18, 19, 21, 22; 28, 33, 37.
 rajapisuna, 26, 15.
 rojong.

sun-rojong, 27, 35.

angrojongi, 26, 36; 27, 32.

ʔayi, *zie* ayi.

reyong, 29, 6.

rama, I, *zie* ama.

rama, II.

araraman, 28, 1, 17; 29, 12.

rame, 17, 22.

ramening, 22, 35.

rēmĕn.

arēmĕn, 12, 13.

rampak, 19, 13.

rĕgrĕg.

parĕgrĕg, 3¹, 5, 15.

rabi, 3, 24; 11, 1; 15, 29; 30, 17.

rabi-anom, 3, 25.

rabini, 11, 3.

rabining, 11, 5.

rabinira, 10, 17, 31; 21, 24, 33.

arabi, 11, 5.

rabihaji, 29, 18.

rubuh, 28, 5.

rĕbat.

karĕbat, 14, 22.

rĕbut.

arĕbut, 25, 10.

karĕbut, 23, 39.

ring, 1, 4; 2, 1, 3, 9, 12, 13, 28, 29, 31,

33; 3, 6, 8, 9, 10, 11, 15, 29, 32, 33, 34,

35; 4, 1, 12, 13, 18, 19, 25, 28, 29; 5, 1,

3, 7, 9, 10, 13, 17, 18, 21, 22, 26, 27,

31; 6, 3, 4, 6, 7, 15, 20, 23, 25, 27, 29,

32, 33; 7, 1, 2, 4, 8, 10, 13, 15, 16, 17, 18,

19, 21, 23, 24, 27, 28; 8, 1, 2, 5, 7,

9, 10, 11, 13, 17, 19, 25, 26, 27, 28,

33; 9, 1, 8, 9, 10, 14, 16, 17, 19, 20,

21, 26, 29, 35; 10, 1, 4, 8, 15, 18, 20,

29, 31, 33; 11, 5, 7, 9, 11, 14, 15, 17,

24, 25, 26, 27, 29, 31; 12, 5, 8, 9, 11,

26, 27, 31, 32; 13, 12, 14, 15, 17, 20,

21, 23, 27, 28, 29, 31, 34; 14, 1, 9, 15,

28; 15, 2, 3, 12, 15, 17, 28; 16, 2, 9, 13,

15, 18, 23, 29, 31, 32, 34; 17, 3, 10, 12,

13, 15, 26; 18, 8, 12, 13, 18, 26, 28; 19,

7, 12, 16, 20, 24, 26, 29, 35; 20, 7, 25,

31, 37; 21, 8, 11, 17, 22, 23, 25, 27, 28,

30, 38; 22, 2, 4, 6, 11, 14, 22, 25, 26, 27,

29, 38, 39; 23, 1, 4, 10, 12, 13, 15, 16,

19, 23, 24, 25, 37; 24, 3, 4, 10, 14, 16,

18, 22, 24, 29, 31, 32, 37; 25, 2, 4, 12,

26; 26, 17, 23, 24, 25, 28, 31, 33, 34, 35,

37; 27, 9, 11, 12, 15, 16, 17, 22, 26, 27,

29, 31, 32; 28, 2, 4, 7, 14, 21, 22, 24, 27,

29; 29, 3, 24, 25, 31, 32; 30, 1, 2, 12,

16, 20, 21, 23, 24, 31, 33, 36, 37; 31, 1,

14, 15, 25, 27, 31, 35; 32, 4, 9, 12, 19,

24, 28.

rengö.

angrĕngö, 8, 16; 15, 30; 16, 33.

karĕngö, 14, 7, 15, 30.

ringa.

pinariringakĕn, 17, 1.

rungu.

angrungu, 22, 27; 7, 8, 23; 17, 7, 10, 24;

27, 36.

karungu, 7, 25; 9, 23; 25, 12; 28, 13.

pinarurungokĕn, 17, 7, 15.

aparungon, 27, 4.

rangkul.

rinangkul, 9, 6.

rangdu, 26, 11.

rangdya.

rangdyaning, 1, 13.

ki, 2, 13, 28; 3, 4; 7, 4; 11, 2, 14, 31;

12, 4, 25, 29; 13, 16; 14, 2, 16; 17, 27;

23, 18, 37, 38; 25, 25, 34.

ko, 2, 4; 6, 30.

keh.

kehing, 25, 11.

kehipun, 5, 29.

sakeh, 29, 11.

sakehe, 26, 17.

- sakehing, 20, 20; 23, 29.
akeh, 4, 22; 18, 25; 19, 4, 31, 33, 35;
20, 28; 21, 18; 29, 8.
- ken, I, 1, 2, 19, 20; 2, 1, 2, 5, 7, 12, 13,
18, 23, 27, 30; 30, 3, 4, 5, 8, 10, 11, 17,
19, 23, 26, 28, 31, 32, 33; 4, 3, 8, 10,
11, 18, 21, 23, 24, 28, 29, 30, 32; 5, 2,
3, 5, 6, 8, 10, 28, 30; 6, 3, 5, 6, 7, 12,
16, 18, 22, 24, 26, 33; 7, 1, 5, 6, 8, 9, 11,
12, 14, 16, 17, 18, 19, 21, 23, 25, 26, 27,
29, 31, 33; 8, 1, 2, 6, 11, 21, 24, 29, 31,
34; 9, 1, 4, 5, 7, 8, 17, 22, 25, 27, 10,
1, 3, 4, 5, 6, 8, 9, 13, 15, 21, 23, 26, 27,
30; 11, 17, 21, 23, 23, 24, 25, 28, 31;
12, 1, 7, 8, 9, 11, 13, 14, 16, 18, 21,
31, 33, 34, 35, 37; 13, 1, 3, 4, 7, 8,
13, 14, 27, 28, 32; 14, 7, 11, 28; 15,
7, 12, 14, 16, 29.
- ken, II.
aken, 11, 26; 16, 9; 28, 7; 30, 29.
kinen, 4, 28, 29; 8, 26; 16, 33; 17,
13; 21, 12; 27, 31.
akenkenan, 18, 31.
kenkenaningsun, 11, 29.
- kon.
akon, 16, 31; 23, 4.
kanon, 3, 15; 5, 22; 7, 14, 15; 8, 7;
15, 16; 16, 28, 34; 18, 18; 22, 16, 21,
26; 25, 14; 27, 6; 28, 6, 9, 11.
akonkon, 11, 31; 23, 28.
konën, 11, 13.
den-kon, 6, 15.
sun-kon, 23, 22.
- kana.
ngkana, 32, 29.
- këna, 12, 18; 19, 35.
kënaha, 20, 26.
angënakën, 2, 3; 7, 26; 22, 32.
- kina, 13, 32.
kinakina, 13, 18.
kuna, 3, 20.
- kene.
ingkene, 5, 33; 6, 1.
ringkene, 8, 33.
- kanin, 19, 4, 8.
- kintu, 32, 33.
- kantun, 21, 3; *en zie* katun.
- kunëng, 13, 31; 24, 36.
- këcap.
këcapira, 2, 30; 27, 33.
- kacang, 7, 32, 34.
pakacangan, 6, 11, 9.
- kari, 3, 10; 5, 30; 18, 25; 25, 18; 26,
32; 29, 9, 15.
angareni, 20, 15.
- kira.
akirakira, 15, 30.
kinire, 16, 1.
- kuren.
akurënan, 1, 18.
kukurënen, 6, 25.
- karana.
karananira, 7, 14.
karananingsun, 11, 6.
- kërta.
krëtaning, 14, 6.
- kërti.
comp.: bamakërti.
- këris, 11, 11, 12, 14, 18, 26, 28, 30, 32;
12, 2, 5, 22, 26, 28.
kërisira, 12, 4, 21; 16, 4; 24, 24.
angëris, 9, 31; 10, 18; 11, 9.
- krşnapakşsa, 32, 30.
- karya, 11, 17.
karyaningsun, 10, 27.
akarya, 6, 9; 11, 13; 12, 29; 15, 13,
17; 16, 4, 6.
pinakaryakën, 21, 2.
- karayita.
sakarayita, 17, 8.
- krama.
kramanira, 12, 32.

akramaha, 27, 2.

karma, 9, 34.

kirim.

akirim, 18, 33; 22, 15; 23, 3, 21.

angirim, 2, 1.

angirimi, 1, 20.

kurëb.

kumurëb, 21, 10.

karëng (arëng).

sakarëngan, 22, 5; 27, 28.

kurang, 11, 11; 23, 6.

kakuranganira, 7, 13.

kurung.

juru kurung, 16, 10.

kaka, 12, 13; 16, 4, 8.

kakaji, 28, 35.

kaki, 2, 8, 13, 30, 32; 3, 8; 5, 31, 32;

33; 6, 3, 17, 19, 20; 7, 3, 7; 8, 1; 9, 3,

7, 12, 14; 10, 10, 12, 14, 15, 19, 23,

26; 11, 4, 9, 29, 30; 15, 8, 11; 16, 35;

17, 1; 22, 20, 32, 36; 23, 20; 24, 28;

27, 35; 28, 7.

rakaki, 7, 6.

këkëh.

pakanira-këkëhana, 22, 14.

kukuh.

angukuhi, 8, 21.

angukuhana, 8, 17.

këkëb.

angëkëb, 27, 4.

kadi, 7, 26; 10, 25, 29; 16, 26; 18, 5;

19, 7; 20, 13, 26, 30; 23, 14; 29, 7, 14.

këdö.

akëdö, 20, 29.

kuda, 29, 12.

kudu, 28, 32.

kidul, 4, 18; 19, 18, 21; 25, 17.

kiduling, 20, 15.

mangidul, 22, 16; 29, 9, 13.

pangidulira, 26, 3.

kadang, 4, 19.

kadang-warganira, 12, 28.

sakadang-warganira, 12, 24.

kidung, 24, 33.

katu, 5, 13.

kita, 2, 3, 10; 8, 9, 31.

katun, *vgl.* kantun.

katunanira, 7, 16.

këtug, 8, 14.

katang.

kakatang, 8, 28.

kasir.

kasirkasir, 24, 30.

kasirkasirira, 27, 19.

ksatriya, 14, 19; 16, 30; 27, 2; 29, 24;

30, 18.

paraksatriya, 27, 3, 13.

kakşatriyanira, 24, 35; 29, 20.

kuswa.

anguswakën, 27, 29.

kiwa, 5, 23, 25; 8, 31.

kuwu.

akuwu, 5, 6; 9, 10, 13, 15, 17, 29; 10,

18, 31; 12, 27; 19, 34.

sirakuwu, 10, 18, 31; 11, 7, 8, 10.

pakuwon, 12, 19.

kweh.

kwehing, 13, 11.

sakwehing, 29, 5.

akweh, 28, 27.

kwehaning, 32, 31.

kawara, 12, 20.

kawaça, 11, 4; 20, 17, 18, 35; 27, 6, 29.

kawula, 17, 29; 20, 9, 38; 21, 1, 3; 22,

6, 7, 11, 13; 26, 21.

kawulanira, 17, 38; 18, 24; 19, 29;

20, 20, 21, 24, 31.

kawula-pakanira, 20, 23, 24; 22, 12.

sakawulanira, 19, 23; 23, 16.

angawula, 17, 14, 30.

pangawulanipun, 17, 30.

kawung.

kakawunganing, 4, 19.
kala, 12, 19.
kalaning, 20, 4.
comp.: tatkala.
kali, 5, 8.
kele, 6, 11.
kalib, 3, 8, 10; 4, 4; 14, 21; 16, 8, 25,
29, 31, 32, 33, 34, 35, 37; 17, 6, 7, 10,
11, 12, 15, 16, 20, 23, 24, 26, 28, 35; 19,
37; 20, 1; 24, 5, 36, 37.
kakalib, 3, 1; 5, 24; 27, 1.
kilen.
mangilen, 31, 11.
kulon, 24, 10; 25, 36; 31, 7.
mangulon, 29, 13.
kalana, 18, 23, 24.
kaladeça, 9, 9; 25, 24.
kaladeçanipun, 18, 35; 19, 32.
pangaladeçaning, 18, 20.
kilat, 8, 14.
kulimis.
akulimis, 7, 34.
kapo, 6, 17; 11, 32.
kaponakan, *zie* anak.
kěpang.
angěpang, 28, 2, 8, 37.
kiněpang, 28, 12.
kakěpang, 5, 17.
kěđik.
akěđik, 18, 25; 26, 21.
kađaton, 14, 32; 15, 18; 17, 33, 36; 24,
2; 31, 7, 10; 32, 22, 24.
kađatoning, 24, 2.
kěđung, 8, 6.
kajar, 5, 20.
kaya, 15, 7; 28, 5.
kayu, 28, 5, 9.
kuñci.
kinuñcen, 24, 23.
kañcana.
comp.: dharmakañcana, dharmakañca-

nasiddhi.
kañcit, 28, 18.
kamakara, 2, 20; 16, 22.
kěmit.
akěmit, 26, 28.
kěmitan, 27, 7.
kěmitane, 26, 19.
kampil.
kakampilan, 7, 34.
kampil.
akumpul, 8, 8.
kěmbar.
akěmbar, 16, 11.
angěmbari, 15, 25.
kěmbal.
akěmbalan, 20, 23.
kěbo, 3, 6, 7.
kabeh, 3, 28; 8, 11, 18, 19, 20; 12, 25;
13, 19, 32; 14, 12; 15, 5; 21, 24;
22, 10; 24, 6.
angabehi, 28, 17.
kubon, 21, 1.
kěbėk, 19, 27.
kića.
comp.: sakića.
kuća, 18, 8; 25, 26.
comp.: sakuća.
kaćah.
kaćahing, 20, 9.
kaćik.
pakaćik, 27.
kang, 2, 6, 16, 26, 28, 31; 3, 6, 12; 4,
18, 27; 5, 8, 9, 28, 29, 30, 31; 6, 2,
3, 6, 17; 8, 14, 18, 31; 9, 2, 30; 10,
14, 17, 35; 11, 29; 12, 1, 5, 24, 26;
13, 20, 30, 31; 14, 5, 23; 15, 7; 16,
7, 13, 17, 34; 17, 6, 38; 18, 1, 25;
19, 1, 2, 3, 4, 5, 8, 9, 12, 13, 15, 30;
20, 24, 34; 21, 12, 35; 22, 6, 9, 12,
16, 21, 28, 30, 34, 35; 23, 29, 31, 32,
34; 24, 5, 9, 16, 17, 22, 25, 27, 28,

29, 36; 25, 8, 34; 26, 18, 27, 28, 36;
28, 3, 6, 9, 11, 25; 29, 10; 31, 5, 6.
vgl. ikang.

de, 8, 23; 26, 25; 32, 30.

dene, 11, 12; 12, 5; 16, 23; 18, 2;
23, 38.

den-, 2, 12, 17, 27; 6, 10, 11, 15; 9,
33, 35; 11, 20, 22; 14, 2; 23, 38; 24,
24; 26, 2; 27, 7, 24; 28, 8, 10.

dening, 1, 6; 2, 16; 3, 8, 31; 4, 13,
16; 5, 19, 20; 6, 13; 7, 13; 8, 3, 22;
10, 7; 12, 18, 24, 28; 13, 30; 14, 22;
15, 2, 12, 19, 24, 30; 17, 20, 38; 19,
21; 20, 1, 3, 14; 21, 33; 22, 23, 24;
23, 1, 3, 6, 13, 16, 33, 39; 24, 1; 25,
19; 26, 26; 28, 10; 29, 1, 6.

denipun, 1, 13, 14; 4, 6; 14, 22; 16, 35;
17, 30; 19, 25; 20, 19.

depun-, 21, 21; 22, 19; 23, 7.

denira, 2, 8, 23, 25, 29; 3, 3, 5, 6, 13,
18, 20, 21, 23, 27; 4, 4, 8, 23, 25, 30;
5, 2, 5, 6, 30, 34; 6, 4, 12, 23; 9, 29;
7, 11, 14, 17, 19, 23, 25, 31, 33; 8, 13;
9, 2, 6, 23, 27; 10, 2, 6, 20, 30; 11,
30; 12, 14, 15, 18, 19, 31, 36, 37; 13,
5, 21, 33; 14, 15, 28, 33; 15, 9, 14, 15,
18; 16, 1, 6, 19, 22, 30, 33, 36; 17, 5,
8, 13; 18, 18, 21, 22; 19, 10, 14, 35;
20, 1, 5, 6, 10, 27; 21, 10, 14, 27, 38;
22, 17, 25, 31; 23, 10, 16, 34, 35, 36;
24, 15, 19, 25, 28, 37; 25, 15, 18, 22,
23; 26, 14, 21, 22; 27, 4, 5, 7, 8, 9,
23, 25, 30; 28, 27; 29, 19, 23; 30, 7,
8, 10, 11, 14, 15, 18; 31, 3, 9, 10, 11, 12.
denira-, 20, 6.

dera, 2, 27; 3, 7.

dera-, 11, 10; 12, 1.

deningsun, 9, 4; 10, 13, 32; 11, 8, 9,
31; 20, 28.

denisan, 21, 18; 26, 2.

demami, 10, 19.

denta, 33.

den-manira, 15, 23.

den-pakanira, 17, 14; 22, 15.

do.

tando, 6, 16; 9, 1.

doh.

dinohakën, 18, 18.

dahat, 4, 8; 20, 34; 23, 8; 24, 21.

dahating, 10, 35.

dahut, 14, 24; 26, 6, 8.

dan.

dandan, 25, 11.

andandani, 12, 32.

dun (?), *in pl. v. don?*

anduni, 19, 21; *vgl.* duk II.

den, *zie de.*

don.

done, 26, 22.

donira, 3, 28.

don-pakanira, 22, 8.

andon, 14, 16; 24, 27.

andona, 18, 24.

dana.

adanaha, 8, 1.

dina, 6, 12, 13, 18, 19, 21, 26; 8, 7; 12,
25; 17, 15, 20; 21, 3; 24, 27; 32, 28.

comp.: pratidina.

dunung.

dunungane, 24, 26.

dumunung, 21, 23; 26, 23.

dinunungakën, 21, 26.

dur.

comp.: durbhiksa.

dera, *zie de.*

dërwe.

adërwe, 11, 1; 25, 11.

dharma, 25, 4, 5; 27, 27; 30, 33; 31,
26; 33, 9.

dhinarma, 16, 13; 18, 12; 25, 2, 4;
27, 26; 30, 21; 31, 14; 32, 6, 12, 19.

dhinarme, 32, 5.

- dhinarmeng, 15, 26; 18, 3; 27, 11;
29, 31, 32; 30, 2, 20, 22, 23, 32, 36;
31, 1, 24, 25, 26, 36, 38; 32, 6, 7.
comp.: yaçadharmā.
dharmakañcana, 6, 29; 7, 9, 15, 27, 29.
dharmakañcanasiddhi, 6, 30.
dharmaputra, 26, 12.
dharmabhiṣeka, 29, 31, 32; 30, 2, 20, 21,
23, 37; 31, 1, 14, 25.
dirgha.
comp.: dirghayur.
dirghayur, 32, 32.
durbhikṣa, 32, 31.
durung, 2, 20, 21; 11, 32; 26, 16.
dereng.
derengira, 9, 21.
duk, I.
duk, 1, 2, 12; 8, 27, 32; 9, 7, 21; 13,
21; 15, 19, 27; 16, 31; 18, 30; 19, 8;
20, 33; 21, 18; 23, 5; 24, 12, 13, 38;
26, 16, 18, 20; 29, 24; 31, 15, 34, *vgl.*
nduk.
duk, II.
anduka, (*te lezen anduna?*), 19, 26.
dikara, 19, 10.
dēkung.
dēkunge, 8, 30.
dadi, 1, 7, 9; 2, 23; 3, 18; 4, 17; 5, 9,
22, 24; 7, 32; 8, 1; 9, 19; 10, 3, 16;
11, 1, 2, 3, 13; 12, 1, 8; 18, 7, 23;
19, 14; 31, 3, 5, 6; 4, 31.
dinadekēn, 1, 2.
kadadinira 8, 31.
didi.
didine, 20, 37.
didinipun, 21, 1.
dudu.
dudu, 15, 7, 10; 26, 29; 37, 32.
sadudunira, 27, 35.
dede, 21, 21.
deça, 19, 3; 21, 8; 23, 11; 26, 9.
pradeça, 8, 28.
pradeçaning, 7, 30.
pradeçanira, 2, 1.
comp.: kaladeça, paradeça.
dosa.
dosane, 9, 32; 26, 15.
dosanira, 18, 30; 28, 28.
dosaningsun, 16, 37; 17, 4.
dosamanira, 17, 12.
pinadosa, 31, 32.
dwa.
adwa, 17, 2.
dawa.
adawa, 8, 30.
dewa, 8, 10; 12, 32; 19, 28; 20, 8; 24, 29.
paradewa, 8, 8.
dewi, 13, 7, 11; 14, 32; 30, 4.
dewata, 8, 18, 20, 23, 24.
dwitiya.
dwitiyaning, 32, 30.
dwiwara, 4, 3.
dewalaya, 14, 26, 31.
dewaputra, 28, 13.
duwēg, 12, 19; 16, 8; 18, 35; 20, 11.
duwēgira, 16, 19.
duwēgan, 20, 35.
dalēm, 12, 19; 15, 18; 17, 23; 21, 32;
22, 27.
dulur.
adulur, 16, 20.
dulurdulur, 4, 11.
dinuluraning, 12, 20.
panduluring, 13, 14.
pandudulur, 4, 20.
dělēng.
délēngen, 13, 24; 16, 22.
daya.
pinadaya, 28, 1, 2.
dayaka.
dayakanira, 5, 33.
dum.

adum, 19, 29.
dinuman, 19, 30.
damar, 20, 13.
dēmang, 28, 18.
dēmung, 25, 19, 29.
daga.
andaga, 25, 6, 10, 13, 14.
dagang.
adagang, 23, 22.
dangu, 26, 32.
danganan.
adanganan, 12, 12.
ta I, 1, 8, 9, 10, 12, 13, 14, 15, 16, 18;
3, 12, 19, 27, 33, 35; 4, 4, 17, 32; 5,
1, 3, 4, 5, 7, 8, 11, 13, 14, 17, 18, 19,
21, 26; 6, 3, 6, 8, 14, 26, 27, 29, 30, 31;
7, 1, 9, 14, 18, 25, 30, 31, 33; 8, 10,
11, 13, 21, 23; 9, 20, 22, 27, 29, 34;
10, 20, 23, 26, 32; 11, 2, 10, 25; 12,
7, 17, 30, 31, 35, 36; 13, 8, 20, 22, 23,
24; 14, 9, 13, 17, 23, 24, 25, 31, 32;
15, 9, 11, 15, 29; 16, 15, 37; 17, 1, 2,
7, 11, 13; 18, 16, 19, 28, 35; 19, 36;
20, 3, 4, 6, 7, 23, 30; 21, 10, 21; 22,
1, 5, 8, 11, 19, 37, 38; 23, 5, 8, 20, 32;
24, 5, 8, 14, 16, 19; 26, 15; 27, 11, 16,
31, 14.
ta II (-ta), 3, 16; 18, 2.
(-nta), 2, 4, 10; 8, 20, 33.
(ta-), 16, 8, 10.
toh.
atoh, 24, 19.
atotohan, 3, 13, 21.
tuha, 3, 24; 18, 37; 19, 22.
atuha, 3, 2; 19, 1; 24, 29, 37.
panuha, 20, 2, 6, 9.
panuwa, 20, 5.
pinituhanipun, 17, 31.
wong atuwane, 2, 22.
tuhu, 3, 22; 5, 32; 6, 1; 15, 6; 16, 5,
12; 17, 30; 19, 28; 22, 9; 23, 14.

tuhuning, 4, 6.
mituhu, 19, 8.
tahun, 5, 9; 18, 11; 25, 1, 5, 21, 27, 28;
26, 10, 34; 27, 10; 28, 15; 29, 16, 20;
30, 29; 31, 5, 16, 17, 20, 30; 32, 14, 22.
satahun, 11, 20.
tuhan, 18, 20; 24, 29; 28, 12; 29, 3, 4,
8; 31, 20, 29.
tuwan, 3, 30, 32, 33; 4, 4, 32, 34.
tēhēr, 6, 22; 7, 26; 8, 14; 12, 9, 18; 15,
19; 16, 28.
atēher, 3, 32.
nēhēr, 7, 10; 10, 6; 15, 23.
tahil, 6, 31.
tan, 1, 3, 15, 17; 2, 9, 31, 33; 3, 10, 28,
32; 4, 6; 5, 9, 17, 33; 6, 25, 33; 7, 10,
11, 26, 27; 8, 9, 33; 9, 22, 26, 28, 29,
31, 32; 10, 2, 7, 8, 20, 21, 29; 11, 4,
13; 12, 16, 20, 33, 35; 13, 18, 21, 26,
27, 33; 14, 24; 15, 3, 5, 30; 16, 26;
17, 7, 14, 17, 23, 30; 18, 2, 8, 18, 20,
29; 19, 15; 20, 2, 12, 18, 19, 21, 28,
34, 35, 37; 21, 2, 34, 38; 22, 19, 20;
23, 1, 24, 32; 24, 22; 25, 20, 23, 25;
26, 17; 27, 1, 2, 5, 7, 24, 29, 30, 32;
28, 20, 28, 37; 29, 1, 8, 14; 30, 6, 14,
15, 16; 32, 14, 30, 31; *zie tanpa-, en*
tambontēn (onder bontēn).
ton.
tumon, 4, 8, 14; 5, 12; 9, 26; 12, 15;
20, 34; 21, 15; 22, 27; 24, 12.
tumona, 24, 16, 18.
katon, 2, 29; 4, 27; 8, 31; 9, 2, 4;
10, 6, 32; 13, 24; 18, 1, 2; 25, 24;
27, 3.
tani.
atatanen, 1, 20.
tuna.
tunalēwihing, 32, 31.
tunu.
katunon, 4, 27.

tandi (?), 8, 17.

tando, 6, 16; 9, 1.

tandang.

tumandang, 26, 4.

tampa-, 2, 14; 3, 12, 14; 4, 11; 6, 4, 20;

8, 15, 16, 27; 11, 31; 12, 12; 19, 24;

20, 26; 22, 35; 28, 31, 33, 34.

taṅding.

taṅdingěn, 25, 35.

tuṅdung.

tinuṅdung, 4, 23.

patuṅdungira 4, 24.

tanēm.

atanēm, 5, 27, 29, 30, 34; 6, 2.

tumanēm, 12, 23.

ananēm, 4, 5; 7, 32.

tatanēmanira, 4, 5.

tur, 2, 22; 4, 18; 5, 31; 11, 17; 13, 23,

25; 14, 14; 17, 32, 33; 19, 28, 33; 20,

6; 21, 15, 31; 22, 21; 25, 7; 26, 32;

28, 5, 9; 29, 9; 31, 13.

tari.

ingsun-tarinipun, 10, 25.

tura.

makaturatura, 28, 33.

туру.

aturu, 2, 9, 10, 12; 4, 10, 18, 25, 28, 29;

21, 20.

paturonira, 12, 20; 21, 25.

sapaturon, 10, 2.

turun.

tumurun, 2, 2; 10, 5, 31; 4, 10; 21, 7,

15; 28, 26.

katurunan, 8, 7.

trinayana.

atrinayana, 13, 24.

taruka.

anaruka, 22, 7, 11; 23, 5, 6.

pakanira-tarukaha, 22, 6.

tērus, 12, 21; 20, 16.

triwara, 4, 3.

tērap.

tinērapakěn, 26, 35.

tēka, 2, 11; 5, 2, 30; 6, 26; 8, 25;

10, 27; 11, 17; 18, 26; 19, 16; 20, 31;

21, 25; 24, 3, 11, 22, 27, 32; 25, 25;

26, 24, 31; 28, 12, 14, 16; 29, 13.

tēking, 5, 4; 9, 23; 10, 6; 19, 27; 21,

5; 22, 16, 25; 24, 25.

tēkane, 26, 2.

tēkaning, 4, 9; 7, 20; 14, 26; 24, 21.

tēkanira, 19, 24.

satēkaning, 22, 21; 23, 30.

satēkanira, 7, 9; 9, 9; 10, 1, 4; 24, 3.

tēkaha, 24, 18.

tēkahaning, 6, 22.

anēkani, 14, 16.

katēkan, 8, 12; 11, 1; 17, 34; 21, 34.

taken.

ataken, 15, 1, 4.

takon.

atakon, 11, 17, 23.

ingsun-takoni, 10, 34.

tinakontakonon, 26, 25.

patakoning, 8, 19.

tukar.

atutukaran, 17, 22.

tikěl, 26, 8.

tuduh.

tinuduh, 19, 9.

katuduh, 18, 25.

tut.

atut, 17, 4, 5; 26, 35.

anut, 20, 19.

tinut, 1, 13; 5, 26, 27; 19, 14, 24, 34,

24, 26; 26, 4; 31, 12.

katut, 12, 12, 26.

kinatutakěn, 12, 22.

tutut, 4, 29.

tututa, 23, 25.

tinututan, 20, 14.

katututan, 31, 13; 20, 15.

katututaning, 23, 36.
tata.
atata, 26, 2.
tathâ, 32, 32.
tithi, 4, 2.
titih.
anitihi, 21, 24.
katitihan, 14, 19; 29, 12.
totoh.
tinotohakĕn, 3, 5.
tutur.
atutur, 21, 27, 32.
tumuturĕng, 8, 34.
tinuturakĕn, 19, 20.
katutur, 3, 26.
katuturanira, 1, 2.
tatkala, 17, 18.
tutut, *zie* tut.
titis.
tumitisa, 1, 11, 13.
titisakĕna, 1, 16.
tutug.
tutuga, 9, 31.
tus.
tumusa, 12, 8.
tawu.
atatawu, 5, 29.
tuwa, *zie* tuha.
tuwi, 6, 25.
pituwi, 10, 7.
tuwu.
katuwon, 10, 5; 12, 19; 13, 14.
tuwuh.
atuwuh, 18, 30.
tuwan, *zie* tuhan.
twan, 13, 10; 14, 32.
tawan.
atawan, 19, 4, 8.
isun-tawanane, 23, 20.
tawon, 14, 24.
tĕwĕk.

tinĕwĕk, 12, 28.
twas.
twasira, 4, 22; 12, 1; 21, 16, 26.
tiwas, 27, 34.
tuwawa.
atuwawa, 20, 36.
tal, 5, 18, 19, 23, 24.
tĕlu.
tĕlung, 8, 28 29; 32, 14.
katĕlu, 22, 31.
tuli.
tumuli, 2, 2, 11, 18, 29; 3, 11, 29; 4,
12; 6, 25; 9, 3, 24; 13, 28; 16, 7,
9; 18, 5; 19, 34; 23, 3, 4; 25, 23,
29, 30; 26, 11; 27, 28; 28, 6, 19, 36;
29, 27, 34, 35; 30, 27, 28; 31, 5, 18,
21, 23; 32, 1, 3, 8, 15, 17, 20, 22, 26.
anuli, 2, 7; 3, 20; 4, 25; 5, 12; 6,
7; 12, 2, 19, 20; 14, 14; 17, 36; 18,
3; 21, 4, 16, 18, 25; 23, 2; 24, 3; 25,
31; 28, 24; 29, 25; 32, 21.
nuli, 11, 16.
tilik.
atilik, 21, 12; 25, 24.
atilika, 21, 12.
tĕlas, 3, 4; 13, 12; 24, 25; 32, 28.
tĕlasira, 1, 15.
atĕlasan, 29, 28; 31, 16, 19, 29.
tulis.
tulise, 8, 30.
tulus, 21, 6.
anulus, 10, 7.
tulumpak.
tumulumpak, 31, 12.
anulumpak, 21, 5.
talampakan, 28, 26.
talampakanira, 16, 27; 19, 22; 28,
29; *zie* *nog* pakanira.
tulung.
tumulung, 7, 25.
tinulung, 13, 33.

tapa I.

atapa, 9, 20.

patapanira, 9, 27.

tapa II.

comp.: nastapa.

tapak.

anapuk, 27, 20.

tėpas.

katėpas, 22, 10.

tipis.

:nipis, 21, 9.

tėda I.

tėdanipun, 21, 3.

tėda II.

anėda, 17, 13; 22, 3, 18.

anėdaha, 23, 4.

ingsun-tėdanipun, 15, 14; 16, 15.

pakanira-tėdaha, 22, 6.

taḏah, 14, 27; 21, 38; 22, 1.

anaḏah, 15, 19, 20; 19, 5, 18.

tinadaḏah, 20, 23.

kataḏahan, 28, 27, 28.

panaḏahan, 21, 27.

tėḏun.

tumėḏun, 19, 14.

tėḏas, 11, 10; 27, 7, 8.

taji.

tinaji, 27, 6, 8.

anajia, 27, 6.

anajeni, 16, 11.

tuju.

anuju, 8, 28; 22, 38; 23, 1; 29, 13.

anujw, 19, 15.

katuju, 5, 39; 9, 26; 26, 18, 19; 27, 5.

panujuning, 4, 1.

teja, 8, 15.

toya, 14, 27; 24, 20.

toyanipun, 20, 33.

tyaga, 7, 22, 24, 25, *vgl.* tega.

taña.

tinañan, 9, 3.

tañceb.

tinañcebakėn, 13, 22.

tamu.

tatamu, 6, 22.

tėmu.

atėmu, 2, 15; 10, 29.

anėmwa, 9, 35.

tėmokėna, 14, 4.

katėmu, 2, 7; 5, 27; 7, 1; 9, 28; 11, 27; 20, 8.

taman, 10, 4, 5.

tėmėn, 10, 29; 11, 1; 24, 13.

tampa.

anampa, 21, 20.

tinampa, 21, 33.

tėmpuh.

anėmpuh, 19, 31, 33; 23, 39; 25, 34;

26, 6, 8; 29, 9, 12.

anėmpuha, 19, 32.

tampak.

tampaking, 4, 16.

satampaking, 14, 2.

atampakan, 8, 27.

tėmbe, 2, 6; 12, 5, 6; 21, 35.

tambontėn, *zie* bontėn *en* tan.

tumbak, 13, 22, 23.

tumbaking, 19, 36.

katumbak, 20, 16.

timbang.

timbangana, 7, 10.

tiga, 18, 30.

titiga, 27, 19; 29, 20.

tigang, 12, 36; 15, 9; 25, 16, 17, 21; 28, 15; 31, 5, 20.

katiga, 14, 32.

tega, 7, 27; *vgl.* tyaga.

parakategan, 7, 20.

tagih.

tinagih, 3, 14.

tėguh, 11, 10.

atėguh, 11, 12.

tigas.

aninigasi, 11, 28.

tëgal, 5, 11; 18, 35.

tëgaling, 4, 33.

tugël, 8, 26.

tub.

atab, 4, 6.

tiba.

anibakën, 9, 30.

tabuh.

tatabuhan, 19, 3, 16; 22, 35.

tinabuhan, 5, 20.

tang, 4, 10.

tong.

katong, 18, 28.

tangi.

atangi, 4, 24.

tinangi, 4, 28.

tangeh, 7, 24.

tëngah, 21, 2.

tëngahing, 4, 26; 21, 8.

patëtëngahan, 4, 28.

tangan.

tangane, 8, 30.

tëngën, 5, 23, 25; 8, 30.

tëngër, 12, 24.

tingkah, 28, 32.

tingkahanira, 10, 8; 20, 22.

satingkah-polahing, 23, 10.

satingkah-polahira, 12, 34.

atingkah, 25, 26.

tangkis.

anangkis, 19, 12; 29, 10.

tangkil.

panangkilan, 24, 26; 28, 24.

tungkul.

katungkul, 6, 11; 16, 11; 23, 13.

anungkul, 22, 3, 18; 29, 1.

tangkëp.

atangkëp, 22, 34.

patangkëping, 22, 38.

tangis.

anangis, 2, 25, 26; 5, 21; 26, 27.

tingal.

tinghalira, 15, 5, 6.

satinghalira, 4, 20; 12, 11.

tuminghal, 2, 24; 10, 7; 15, 5.

tinghalan, 11, 30; 21, 14.

aniningal, 22, 35.

aninghali, 24, 13.

aniningalana, 22, 33.

katinghalan, 2, 9; 4, 12, 26; 8, 22;

9, 12; 10, 13; 20, 5.

tangga.

tatangganira, 17, 10.

tunggu.

atunggu, 4, 18.

anunggua, 3, 8.

tinunggu, 5, 19.

anunggonana, 3, 9.

tinggal.

atinggal, 18, 14, 15.

katinggal, 12, 36; 15, 9.

tunggal, 3, 1; 5, 30; 9, 21; 17, 31; 20,

2; 24, 30; 26, 9; 31, 37; 32, 6.

tunggaling, 16; 17.

tunggalan, 29, 15.

patutunggalarang, 6, 33.

tunggul, 19, 3, 16.

tanggap.

ananggapi, 24, 16.

tinanggapan, 16, 6; 27, 30.

pakanira-tanggapana, 22, 13.

tënggung.

tumënggung, 25, 19, 33; 28, 19.

tunggang.

anunggang, 10, 4; 28, 5.

sa- I.

sawiji, 19, 29; 20, 36; 24, 28.

sapuluh, 24, 27.

sawelas, 29, 16.

satus, 14, 1.

- salaksa, 26, 2.
 sapalih, 21, 35.
 sapsasar, 2, 20; 26, 24.
 sapsasang, 26, 37.
 satahun, 11, 20.
 saleng, 18, 5.
 sakarëngan, 22, 5; 27, 28.
- sa- II.
 sagunung, 25, 7.
 sawaringin, 5, 13.
 sapangon, 3, 3.
- sa- III.
 saturdayon, 10, 2.
 sapsalaki (?) 1, 9.
- sa- IV.
 saratri, 4, 9; 20, 14.
 sawëngi, 4, 11, 18.
 sawërdhining, 4, 1.
 sanusa, 23, 24.
 sagërha, 21, 20; 23, 29.
 sakeh, 20, 20; 23, 29; 26, 17; 29, 11.
 sarupane, 11, 2.
 enz., 3, 4; 7, 20; 9, 7; 10, 21;
 11, 6; 12, 24, 34; 13, 15; 14, 1;
 15, 30; 17, 29; 19, 23; 21, 36; 23, 10,
 16, 27; 24, 11; 25, 14; 26, 7; 27, 35;
 28, 11.
- sa- V.
 sawetaning, 9, 23; 13, 12.
- sa- VI.
 sasampunira, 23, 15.
 satëkane, 7, 9; 9, 9; 10, 1, 4; 22, 21;
 23, 30; 24, 3.
 sadatëngira, 21, 14.
 sapsungkurira, 23, 21, 27.
 satinghalira, 4, 20; 12, 11.
 sapsaũjënëng, 18, 23.
 saulihira, 9, 28; 10, 9; 26, 32.
zie voorts sawyakti, sakuta, sajati, enz.,
en mana, mangka, mangkana.
 si I, 8, 20; 19, 28; 20, 9, 38; 21, 17, 29;
 24, 7; 25, 36.
 si II, 28, 10, 19.
 sah, 1, 4; 3, 14, 17, 28; 5, 6, 10, 16; 6,
 7; 7, 27, 29, 35; 8, 4; 9, 8; 10, 27;
 11, 16, 22; 20, 31; 26, 17; 32, 22.
 asaha, 27, 29.
 sih, 1, 19; 23, 14.
 sihira, 10, 2.
 asih, 3, 1; 10, 24; 13, 21.
 asihsihan, 3, 31; 12, 11.
 silihasih, 12, 37.
 kakasihira, 12, 10.
 kinasihan, 22, 25.
 kasyasih, 13, 32.
- soh.
 sohaning, 24, 26.
 saha, 23, 30.
 suhun.
 sinuhun, 28, 14.
 sahur, 20, 29.
 sahurung, 20, 10.
 sahurira, 10, 19; 15, 7; 16, 37; 20, 29;
 24, 11.
 asahur, 16, 24.
 sumahur, 4, 15; 5, 32; 6, 18; 7, 3;
 8, 19; 9, 5, 12, 15; 10, 12, 22, 23, 30;
 11, 8, 24, 29; 13, 17; 16, 9; 21, 29;
 24, 7; 26, 28.
 anahura, 4, 31.
 saos, 16, 18; 27, 1.
 sahasa.
 sinahasa, 9, 27.
 sahaya, 17, 35; 24, 17.
 sahayanira, 17, 33.
 sun, 2, 14; 23, 2'.
 isun, 2, 33; 3, 8; 4, 31; 15, 5; 19,
 7, 8; 21, 18, 29, 35; 22, 33; 23, 19;
 24, 6; 27, 32; 28, 21, 23.
 ingsun, 2, 8, 9, 14, 16, 18; 5, 33; 6,
 19, 21, 24, 25; 7, 3, 4; 9, 6, 13, 14, 15;
 10, 20, 22, 23, 29, 30, 33; 11, 2, 3, 9,

15, 18; 12, 8; 13, 17, 20; 14, 13, 16;
15, 4, 9; 17, 3, 4; 20, 36; 26, 1.
sun-, 2, 16; 11, 3; 12, 14; 13, 21;
23, 22; 27, 35; 31, 6.

isun-, 5, 32; 21, 35; 23, 20; 31, 9.
ingsun-, 9, 7; 10, 25, 34; 11, 30; 15,
14; 16, 15.

-isun, 21, 17, 34; 23, 25.

-nisun, 21, 18, 35; 22, 33; 23, 22, 18;
24, 7; 26, 2.

-ingsun, 2, 17, 31; 6, 18, 19 (*na een vocaal*);
9, 14, 31, 33; 11, 29; 12, 2; 13, 21, 24;
15, 5; 23, 35.

-ningsun, 6, 4, 20; 9, 4; 10, 13, 27, 31,
32; 11, 6, 8, 9, 11, 31; 14, 9; 15, 10;
16, 37; 17, 4; 20, 28.

iringsun, 6, 5; 9, 33; 10, 24, 29.

sinahu.

asisinahu, 32, 32.

sanak, *zie* anak.

sanda, 15, 21.

sanidya.

comp.: siddhisandya.

sēnēt.

asēnētan. 8, 2, 13; 17, 3, 6, 9, 17.

asēnētana, 8, 9; 17, 1.

santosa, 9, 16.

saṅḍe, 15, 20.

saṅḍing.

asaṅḍing, 4, 19.

saṅḍingira, 27, 8.

sor, 5, 20; 7, 10; 25, 19, 36.

isoring, 26, 11.

kasoran, 22, 31, 23, 3.

çri, 13, 29; 16, 36; 18, 11, 14, 21, 23;
24, 30; 25, 1, 4, 25; 27, 22, 16, 17, 19;
30, 5; 32, 11.

asri, 22, 35.

sira, 1, 4, 5, 10, 13, 14, 15, 17, 19; 2, 2,
3, 6, 7, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 19, 20,
24, 27, 30, 31, 32, 33; 3, 1, 3, 5, 8, 9,

10, 11, 13, 14, 17, 20, 21, 22, 23, 24,
25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35,
4, 1, 3, 4, 10, 13, 14, 17, 18, 23, 24,
25, 27, 29, 30, 31, 32, 34; 5, 3, 4, 6, 7,
10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19,
21, 22, 24, 25, 26, 28, 29, 31, 32; 6, 3,
4, 5, 7, 8, 9, 11, 13, 16, 17, 20, 21, 24,
27, 28, 29, 30, 31, 33; 7, 1, 5, 7, 8, 9,
11, 13, 16, 17, 18, 20, 21, 23, 27, 28,
29, 30, 35; 8, 2, 4, 5, 6, 7, 8, 11, 12,
13, 16, 22, 23, 24, 25, 28, 29, 9, 1, 3,
4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 12, 15, 16, 17, 20, 22,
24, 25, 26, 28, 30; 10, 4, 5, 7, 8, 9, 10, 12,
16, 18, 22, 23, 24, 26, 27, 28, 29, 31,
33, 34; 11, 7, 8, 9, 10, 16, 17, 20, 23,
26, 27, 29, 31; 12, 2, 4, 7, 9, 11, 13,
17, 21, 26, 27, 32, 36, 37; 13, 3, 4, 6,
7, 8, 9, 10, 13, 21, 23, 24, 28, 30, 31,
32, 33, 34; 14, 10, 11, 12, 14, 22, 28,
31, 32; 15, 2, 3, 4, 8, 11, 12, 19, 20,
23, 24, 25, 26, 28, 31; 16, 3, 5, 6, 10, 13,
15, 16, 17, 18, 20, 24, 25, 26, 28, 29, 31,
32, 34, 35, 37; 17, 1, 2, 6, 8, 9, 10,
11, 15, 18, 23, 24, 25, 26, 37; 18, 3,
5, 6, 7, 9, 10, 12, 14, 16, 20, 21, 26, 30,
31, 33, 37; 19, 6, 7, 8, 10, 11, 12, 17,
19, 20, 24, 30, 31; 20, 1, 2, 5, 7, 8, 10,
12, 13, 14, 15, 16, 17, 19, 27, 29, 31,
32, 35, 37; 21, 4, 5, 8, 10, 11, 12, 13,
14, 15, 17, 19, 22, 23, 25, 28, 29, 30,
31, 32, 34, 35, 37; 22, 18, 22, 24, 28,
30, 31, 32, 37, 39; 23, 1, 4, 12, 15,
17, 18, 19, 20, 23, 24, 25, 27, 35, 36,
37; 24, 1, 2, 6, 11, 14, 19, 25, 37, 38;
25, 1, 2, 5, 6, 8, 11, 12, 13, 18, 19, 20,
21, 22, 24, 25, 26, 32, 34; 26, 4, 5, 6,
7, 10, 14, 18, 20, 24, 25, 27, 29, 30, 32,
35, 36; 27, 1, 3, 4, 6, 9, 10, 11, 13, 20,
21, 22, 24, 28, 31, 33; 28, 4, 6, 8, 9,
12, 14, 17, 18, 19, 20, 23, 24, 25, 26, 28,
32, 33, 34, 35, 36; 29, 8, 10, 16, 18, 21,

- 25, 29; 30, 4, 7, 20, 22, 28, 29, 34, 37,
31, 7, 14, 16, 17, 19, 29; 32, 4.
sireng, 6, 23.
sira-, 20, 12.
sore, 17, 18, 32, 34; 24, 10.
sěrah.
asrah, 22, 21.
asěrah, 24, 21.
siněrahakěn, 24, 14.
surak, 29, 7.
suraking, 2, 20.
asurak, 8, 24; 29, 6.
surud.
murud, 14, 25.
çrddha, 32, 30.
çraddhana.
paçraddhanagung, 29, 27.
sěrat.
siněrat, 32, 29.
surat, 18, 33; 22, 17; 23, 21.
anurat, 32, 33.
sinurat, 32, 28.
sarwa, 24, 13, 18.
surawe.
asurawean, 18, 31; 23, 11.
sirěp, 4, 10; 19, 31.
sirěping, 12, 19.
surup, 15, 21.
sarama.
asaramaha, 22, 26.
pasasaramaning, 22, 26.
sěrěng.
sěrěngěn, 4, 23; 7, 18; 28, 8.
sěrung.
něněrung, 4, 17.
siring, 29, 5.
saka I.
saka, 13, 19; 18, 18; 19, 2, 4, 21; 23,
31, 32.
saka II.
(saka-), 3, 2; 4, 32; 13, 18, 25.
çaka II, 15, 26, 28; 16, 13; 18, 4, 9, 24,
31, 34; 25, 2, 15, 22, 28, 29, 30; 26, 9, 11,
27, 10, 18; 28, 15, 16; 29, 15, 27,
28, 29; 34, 35; 30, 1, 19, 24, 27, 28,
32, 34; 31, 4, 15, 16, 18, 19, 22, 23,
24, 28, 29, 32, 34, 35, 37; 32, 3, 8, 9,
12, 16, 17, 18, 19, 21, 24, 26, 28.
siki, 19, 37; 24, 36.
suka, 2, 16; 4, 30; 9, 15; 13, 14; 15,
30; 21, 6; 22, 19, 22; 23, 5, 13, 27;
25, 25; 26, 12; 31, 9.
sukahaningong, 22, 20.
akasukan, 4, 14; 10, 3; 13, 27.
çoka, 4, 14.
sakarayita, 17, 8.
çakti.
kaçaktinira, 7, 10.
kaçaktiningsun, 13, 21, 24.
sukět, 8, 13.
sakşat, 13, 17, 25; 26, 2.
sěkul, 6, 14, 17, 21, 23; 20, 34, 35.
sěkule 6, 12.
sěkuling, 6, 10.
sakala, 4, 2; 14, 33.
sikěp.
asikěp, 23, 39.
sinikěp, 12, 27; 26, 15.
kasikěp, 24, 1.
sakiņa.
sakiņaha, 17, 29.
sakuņa.
sinakuņa, 21, 30.
saking, 1, 4; 2, 17; 3, 12, 15, 17, 28;
4, 11, 20; 5, 5, 6, 8, 10; 6, 16, 26,
30; 7, 3, 28, 29, 35; 8, 3, 4, 5, 21, 26;
9, 7, 8, 11, 13, 28; 10, 5, 9, 27, 28,
31; 11, 16, 22; 12, 16; 13, 30; 14,
10, 25; 15, 29; 17, 23; 18, 31; 19,
4, 6, 15; 20, 31; 21, 8; 22, 12, 13,
26; 23, 30, 31, 33, 34; 24, 5, 27; 25,
10; 26, 32; 27, 34; 28, 13, 16; 29, 12,

23, 21, 29; 32, 22.
 suduk.
 susudukan, 22, 32, 34, 38.
 asusudukana, 22, 33.
 anuduk, 17, 18, 19, 21.
 anuduka, 17, 17.
 sinuduk, 7, 19; 11, 13; 12, 2, 21;
 15, 29, 23, 16, 12; 17, 20; 26, 22;
 27, 8.
 dera-suduka, 11, 11.
 siddha, 7, 28.
 siddhaning, 7, 27.
comp. prasiddha.
 siddhi.
comp.: dharmakañcanasiddhi.
 suddha.
 suddhanira, 15, 23.
 siddhisandija, 6, 30.
 sâddhya.
 saddhyanisun, 21, 35.
 siddham, 1, 1.
 sat.
 asata, 9, 32.
 sot.
 sotira, 5, 28; 10, 1.
 sotmami, 9, 35.
 stri, 9, 21; 10, 11, 14, 34, 35; 24, 36;
 27, 23, 26; 29, 18, 22, 23; 30, 4, 7,
 11; 31, 28, 37.
 çatru, 18, 29.
comp. ajayasatru.
 setra.
 setraning, 9, 20.
 strisamaja, 2, 3.
 stapaka.
comp.: boddhastapaka.
 satya, 1, 10.
 çaçih, 15, 9.
 sasar.
 kasasar.
 sastra, 3, 35, 4, 4; 32, 31.

comp.: swarawyañjanasastra.
 çewa.
 çewa-sogata, 13, 16, 30.
 kaçewan, 27, 22.
 sawah, 1, 20; 2, 1, 7; 19, 25; 21, 8, 9.
 swarawyañjanaçastra, 4, 1.
 sewaka.
 asewaka, 9, 13; 13, 27; 22, 8, 25; 23, 14.
 sewakaha, 22, 2.
 sumewakaha, 9, 14.
 pakanira-sewaka, 22, 4.
 sawala I.
 anawala, 5, 4, 11, 16; 6, 32; 7, 4.
 sawalan II.
 pasawalanira, 18, 28, 33; 22, 16.
 swapna, 10, 29.
 sawyakti, 12, 26.
 swayambara, 27, 14.
 swagata.
 sinwagatan, 6, 23.
 sawung, 16, 3, 9.
 sawungira, 16, 12.
 sowang, 19, 30; 28, 4; 17, 33.
 salu, 4, 18.
 çela, 12, 3.
 salah I.
 salah, 8, 15.
 sinalahan, 17, 6.
 salah, II.
 asalah, 18, 21; 27, 7.
 asalaha, 27, 7.
 sinalahakën, 7, 31.
 den-salahakën, 6, 10.
 silih.
 sun-silihe, 12, 17.
 silibasih, 12, 37.
 salahasa.
 analahasa, 12, 7.
 sulakṣaṇa, 4, 1.
 silit, 18, 3.
 ślěšěk.

sinělésik, 26, 4.
 sělang.
 sumělang, 11, 24.
 salanggap.
 asalanggap, 8, 18.
 sapa, 10, 12; 14, 9; 22, 37; 25, 36; 31, 6.
 sinapa, 6, 17.
 sapu.
 ananapua, 8, 10.
 sěpi.
 asěpi, 21, 2.
 sipi, 10, 2; 21, 34.
 sapih.
 sinapih, 17, 23.
 sapekša, 2, 31; 23, 3, 15; 29, 8.
 sapekšaha 12, 16.
 supekša, 2, 31.
 saptawara, 4, 3.
 sědah, 5, 12; 14, 27; 21, 20, 22.
 asědahan, 5, 12.
 sadwara, 4, 2.
 sěděng, 1, 18; 13, 32; 14, 15; 16, 12, 32;
 19, 34.
 sěděnging, 8, 10.
 sěděngipun, 17, 17.
 sěděngira, 15, 19; 19, 18.
 aněděng, 4, 6.
 sěděngan, 20, 33.
 saji, 3, 13.
 sajati, 15, 12.
 sajöng, 19, 6, 18.
 sajěng, 21, 28; 22, 1.
 sayut.
 anayuti, 23, 17.
 sañjata, 14, 18, 19, 24; 18, 18; 19, 2,
 4, 9, 12, 14, 21; 21, 5; 22, 14; 23,
 30, 31, 34; 24, 12; 25, 26; 29, 10.
 sañjata-ing, 14, 17.
 siñjang, 21, 23.
 sama, 4, 4; 7, 21, 22; 8, 18, 22; 13, 12,
 13, 26; 14, 18, 27, 30; 16, 11, 25; 17,

2, 26, 31, 34, 35; 19, 13, 19, 22, 23, 37,
 20, 15, 21, 22, 29; 21, 1, 33; 22, 27,
 29; 23, 7; 24, 22; 25, 8; 26, 7, 27,
 30; 27, 1; 28, 4, 19, 28; 30, 8; 31, 5, 6.
 samanipun, 3, 1.
 samarowangipun, 12, 36.
comp.: prasama.
 sěmu.
 asěmu, 11, 31.
 somah, zie omah.
 samana, 28, 23.
 smara.
 kasmaran, 10, 8.
 samadaya, 16, 20, 21, 23, 25; 28, 7.
 samasa.
 samasanira, 15, 7; 16, 5.
 sampun, 7, 7; 9, 28; 10, 26; 11, 19;
 12, 36; 14, 23; 15, 21, 23, 27; 17, 32,
 19, 1, 22; 20, 8, 9, 10; 22; 21, 31;
 22, 14, 22; 23, 10, 11, 16, 34; 25,
 33; 28, 35; 31, 8; 32, 30.
 sampune, 17, 15.
 sampunging, 5, 21.
 sasampunira, 13, 15.
 sampūrṇa, 5, 14.
 samaya, 9, 30; 24, 21.
 samayanira, 11, 26; 21, 37.
 pasamayanira, 25, 16.
 comp. strisamaya.
 sambi, 21, 27.
 sěmbah, 16, 24.
 aněmbah, 13, 16, 20.
 aněmbaha, 13, 25, 26.
 aněmbahi, 13, 19.
 sěmbahěn, 13, 20.
 sambat.
 asasambat, 5, 21.
 sambut.
 anambut, 11, 17.
 sinambut, 2, 20.
 kasambut, 26, 26.

denira-sambut, 20, 6.
samangka, 17, 18; 8, 21; 9, 27; 11, 25;
12, 4, 7, 27; 13, 27; 14, 13, 17, 22,
25; 17, 9; 18, 25; 19, 1, 8, 9,
22, 29, 35; 20, 13; 21, 10, 21, 32; 22,
23; 23, 2, 13; 24, 24, 34; 25, 20; 26,
14, 19, 30; 27, 2, 13, 35; 29, 16.
samangkana, 5, 9, 21; 8, 15, 26.
səga.
səgane, 6, 13, 19.
səganing, 6, 13, 15.
sagara, 29, 14.
sogata.
comp.: sewasogata.
sub, 26, 32.
kasub, 9, 23; 23, 8.
seba.
asesebana, 9, 9.
amaraseba, 9, 17; 10, 30.
sineba, 9, 10; 21, 12, 13, 16.
pasebanira, 21, 13,
paseban, 21, 14.
sabran, 12, 25.
sabrang, 2, 19; 5, 23, 25; 9, 13.
anabrang, 21, 7; 22, 16.
çabda, 5, 22; 7, 25; 8, 15; 20, 22.
sabdänira, 24, 21.
çabdäningsun, 6, 4.
sabuk, 21, 33.
səbəl.
asəbəl, 11, 32.
çubham, 32, 32.
sang, 1, 5, 7, 16; 2, 14; 5, 6; 7, 17, 22,
24, 25; 8, 18, 22, 23, 25; 9, 10, 11, 12,
13, 14, 17, 29; 10, 17, 22, 34; 12, 27,
13, 2, 5, 14, 29; 14, 5, 8, 12, 15, 29;
15, 1, 7, 9, 10, 14, 17, 18, 21, 22, 25,
27, 29, 30, 31, 32; 16, 1, 3, 9, 11, 13, 16,
28, 32, 33, 37; 18, 9, 22, 37; 20, 2, 8;
21, 5, 27; 22, 1, 27; 23, 1, 16, 19, 23;
24, 2, 6, 7, 12, 16, 18, 19, 37, 38; 26,

5, 7, 18, 25, 30, 31, 34, 36; 27, 3, 23,
24, 26, 30, 36; 28, 1, 3, 6, 14, 23; 29,
11, 21, 22, 23, 38; 30, 1, 20, 31, 32,
37; 31, 35; 32, 4, 12, 23, 24, 30, 33
sing, 29, 13.
sung.
asung, 23, 15.
asunga, 21, 3.
tanpasung, 28, 34.
sinung, 15, 16; 25, 25; 27, 1.
sinungakən, 12, 14; 15, 14; 16, 5.
sinungakəning, 16, 8.
sinungan, 18, 17; 29, 1.
sanga.
sangang, 27, 10.
sangu.
sangumpun, 23, 6.
sangka, I.
sang Kane, 4, 15; 6, 6, 14; 26, 19.
sangkaning, 7, 11, 34; 18, 2, 10; 24,
15; 25, 10.
sangkanira, 11, 23; 13, 16; 18, 21,
20, 30; 28, 8.
sangkaningsun, 9, 4; 10, 31.
sangkring, 29, 3.
çangka II, 8, 30.
səngka.
suməngka, 19, 25.
sangketä.
sangketänira, 1, 16.
singkal.
sisingkalan, 19, 27.
sungkəlang.
anungkəlang, 12, 12, 17.
sinungkəlang, 16, 7.
sangkapani.
asangkapani, 13, 31.
anangkapaneni, 16, 32.
singkab.
kasingkab, 10, 32.
singid.

- sisingidan, 6, 15.
 singse.
 kasingse, 18, 1.
 sangsaya, 3, 1; 6, 8; 16, 27.
 sangawara, 4, 3.
 sangguh.
 sinangguh, 10, 35.
 senggah.
 pasenggahan, 18, 17.
 apasenggahan, 18, 32.
 sengguh.
 anengguh, 2, 28; 7, 4; 17, 3.
 senggeh.
 sinenggeh, 17, 18.
 anenggeh, 18, 34.
 singgih, 2, 26, 30; 3, 19; 6, 18; 9, 2, 5;
 11, 29; 16, 10, 24; 22, 34; 23, 8; 24, 8.
 sanggaruh.
 asanggaruhan, 8, 24.
 sanggup.
 sangguping, 17, 26; 29, 2.
 sanggupipun, 17, 31.
 sanggupira, 7, 8; 24, 4, 9, 18; 27, 36.
 asanggup, 1, 9, 10; 24, 6; 26, 31;
 28, 35; 29, 1.
 sanggupa, 24, 9.
 sanggama.
 asanggama, 2, 2, 4, 8, 12, 32; 5, 3; 7, 33.
 weh.
 tanpaweh, 2, 14.
 wineh, 4, 6; 19, 15; 26, 12.
 winehan, 26, 21.
 sun-wehi, 13, 24.
 woh, 21, 20.
 wohing, 4, 7, 9, 12, 13, 14, 21, 22, 30;
 23, 8.
 awoh, 4, 4.
 wahu, I, 8, 25; 10, 2, 3.
 wahu, II.
 winahonan, 28, 12.
 wun.
 wunwunanira, 4, 11, 21.
 wani, 4, 7; 12, 33; 16, 25; 22, 9, 37; 23, 38.
 wano, 17, 36.
 wunuh.
 winunuh, 26, 15.
 wantěn, 28, 6.
 wontěn.
 wontěn, 3, 12; 6, 32; 10, 13, 24, 30;
 13, 18; 14, 30; 15, 13, 15; 16, 4, 32;
 37; 17, 17; 18, 36, 37; 19, 36; 20, 4;
 21, 1, 2, 12, 13; 22, 5, 12; 23, 8.
 wontěna, 9, 16; 20, 38.
 wěnanġ, 12, 35.
 aměnanġi, 22, 26.
 kawěnanġ, 14, 23.
 kawěwěnanġane, 14, 3.
 waca.
 amaca, 24, 17.
 winaca, 22, 22.
 wicara.
 amicara, 6, 4.
 wor.
 kaworan, 12, 37.
 wara.
 comp.: triwara, sadwara, saptawara,
 sangawara, pañcawara.
 wira.
 comp.: prawira.
 wuri, 26, 2.
 wruh, 5, 18; 6, 33; 8, 10; 9, 4, 29; 10,
 8; 12, 24; 13, 21; 15, 8, 32; 23, 32;
 26, 17, 24.
 kawruhan, 5, 17, 19.
 wruhanira, 2, 8.
 wruhanta, 8, 20.
 depun-kawruhana, 22, 19.
 pakanira-kawruhana, 22, 10.
 warah.
 awarah, 9, 33; 10, 8, 9; 16, 34; 26,
 26, 29.
 awawarah, 26, 22.

winarah, 4, 1; 25, 32; 26, 27.
winarahan, 3, 35; 4, 4; 7, 8.
pawarahira, 8, 32.
wěrdhi.
sawěrdhining, 4, 1.
wrat.
awrat, 6, 31.
wěрта, 15, 1.
wěrtanira, 14, 7.
awěрта, 2, 28; 15, 12; 28, 11.
kawěрта, 5, 4; 6, 32; 8, 2; 9, 22; 15, 28.
waruju, 3, 26; 28, 13.
warga.
comp.: kadangwarga.
warang.
awawarangana, 28, 30.
wirang.
awirang, 16, 26; 20, 28; 21, 18.
wurung, 25, 6.
waringin.
sawaringin, 5, 13.
wěka, 2, 27, 28; 3, 19; 5, 28; 7, 11; 10,
24, 33.
wuku, 4, 3.
wikan.
wikana, 2, 32; 3, 33; 24, 33.
wukir, 24, 33.
wěkas. 17, 16.
wěkasira, 2, 9; 11, 14; 28, 6.
wěkas-pakanira, 20, 24.
sewěwěkasira, 23, 27.
awěkas, 23, 4, 12.
aměměkas, 6, 24.
winěkas, 17, 32.
wěkasan, 2, 22; 3, 2, 5, 10; 5, 4; 8,
6; 10, 16; 17, 22; 20, 21; 21, 19;
22, 38; 23, 1; 24, 35; 26, 29.
awěkasan, 20, 19.
wadi.
sawadinipun, 21, 36.
wado, 14, 22, 23; 29, 6.

wědi.
awědi, 2, 14; 6, 31; 7, 4; 13, 12; 15,
2; 24, 13; 26, 1.
widhi, 8, 7; 10, 5; 12, 20; 13, 14.
widhining, 3, 18, 22.
winidhi, 13, 25.
winidhyan, 8, 24.
wadon, 1, 19; 2, 21; 3, 26; 5, 1; 10,
13, 16; 13, 6, 11; 23, 38.
amadoni, 27, 1.
wudun.
wuwudun, 16, 26.
wadwa, 14, 20.
wědal.
mědal, 7, 21.
widyadhari.
kawidyadharen, 30, 36.
wadung.
wadung-pacule, 14, 2.
winadung, 5, 20.
wit.
witing, 4, 5; 5, 18.
wet, I.
weting, 20, 3.
wetning, 6, 19; 12, 15.
wet, II.
awet, 18, 2.
wětu.
mětu, 2, 22; 4, 11, 20, 25; 8, 21; 19,
13; 23, 32.
mětua, 5, 8; 9, 32.
amětoni, 23, 31.
winěton, 4, 25.
kawětunira, 10, 28.
wetan, 5, 24, 25; 8, 19, 27; 20, 25; 23,
32, 34; 25, 36; 26, 8; 31, 10.
wetaning, 1, 17; 4, 33; 7, 27; 13, 12.
sawetaning, 9, 23; 13, 12.
mangetan, 25, 32.
watara, 17, 20.
awatara, 17, 15.

- watěk, 8, 17, 18, 19, 20, 22, 24.
 wětis.
 wětisira, 10, 6.
 wětěng, 2, 21.
 was.
 kawaswasan, 12, 23.
 wus (*vgl. awis en huwus*), 8, 33; 25, 7,
 32, 36; 29, 7.
 wusing, 24, 33.
 wusira, 12, 6.
 kawusanira, 32, 29.
 wěsi, 13, 34.
 wastra, 21, 32; 24, 15.
 waspaða.
 kawaspadan, 26, 14.
 winaspadakěn, 9, 2.
 wawa.
 amawa, 6, 30; 7, 21; 14, 27; 16, 3;
 17, 35; 19, 15; 22, 21; 24, 17, 22.
 amawaha, 30, 3.
 kawawa, 22, 14; 23, 16.
 zie ook tuwawa.
 wiwaha.
 wiwahaněn, 28, 33.
 wiwal, 18, 8.
 wolu.
 wolung, 3, 7.
 angawolu, 25, 20.
 walah.
 kawalahan, 4, 22.
 wělah.
 wělahan, 6, 9, 15.
 wěleh.
 apaměleh 28, 24, 25.
 wulan, 11, 18, 19, 22, 26; 12, 1; 25,
 31; 26, 33.
 walěr.
 malěr, 2, 19.
 waluku.
 amaluku, 6, 9, 11; 19, 27.
 wuluku.
 wulukune, 14, 2.
 amulukua, 6, 16.
 walat.
 den-walating, 9, 33.
 wělit.
 amělit, 4, 19.
 wulat.
 mulat, 4, 20; 12, 13.
 walěs.
 winalěs, 13, 33.
 pamalěs, 15, 32.
 wělas I.
 sawělas, 29, 16.
 rowělas, 31, 17.
 limawělas, 26, 18.
 pitu-wělas, 25, 5; 31, 30.
 wělas II.
 wělasira, 12, 31.
 awělas, 13, 31; 16, 33.
 amělasakěn, 6, 26.
 wilasa, 7, 30; 8, 5.
 awilaça, 20, 28.
 tanpawilasa, 3, 12.
 tanpawilasaha, 20, 26.
 winilasan, 12, 31.
 pawilasane, 13, 33.
 pawilaçanira, 21, 30.
 walang.
 walangati, 7, 7; 21, 31; 28, 35.
 wilang.
 wilangěn, 5, 34.
 kawilang, 23, 10.
 wulang.
 den-wulang, 24, 24.
 waðah.
 winaðahan, 24, 14, 15.
 den-waðahi, 6, 11.
 wěðus, 1, 6, 9; 14, 24.
 wiji.
 wijine, 7, 34.
 sawiji, 19, 29; 20, 36; 24, 28.

wijil, 21, 25.
wijiling, 5, 15; 8, 20; 13, 1, 4.
mijil, 24, 6; 27, 29; 29, 18, 20, 22, 25,
30, 3, 5, 7, 8, 9, 18.
amijilakēn, 19, 6.
wayah.
awayah, 3, 3.
wayuh.
awayuh, 3, 24.
wyañjana.
comp.: swarawyañjanasastra.
wyakti, 11, 7.
pangawyakti, 13, 21.
comp.: sawyakti.
wiyata.
wiyatanira, 3, 33.
wayang, 5, 10.
awayang, 27, 1.
wighna.
comp.: nirwighna.
wibhâwajanma, 1, 11.
wong, 1, 18; 2, 20, 23; 4, 10, 31, 34;
5, 1, 4, 12, 14, 15, 16, 19, 32; 7, 1,
4, 6, 24; 8, 1, 3, 20; 9, 20, 31, 33;
10, 10, 13, 15, 16, 11, 5, 12; 12, 8,
16, 19, 24, 25, 33; 13, 4, 5, 13; 14, 4;
15, 17, 18, 19, 22, 23, 24, 31; 16, 2,
17, 23; 17, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 24,
25, 27, 28, 31, 34; 18, 10, 25; 19, 3,
13, 31, 33, 34, 35, 36; 20, 1, 4, 14, 16,
19, 34, 36, 37; 21, 23; 22, 5, 11, 24,
37; 23, 5, 6, 29, 33, 39; 24, 1, 3, 7, 10,
17, 20, 22, 23, 24, 37; 25, 7, 31, 36; 26,
3, 6, 8, 12, 17, 18, 30, 32; 28, 3, 8, 12,
14, 30, 32, 33, 34, 36, 37; 29, 9, 10, 12,
13, 14; 32, 2.
wongira, 16, 8; 18, 16; 20, 15; 21, 12;
22, 26, 35; 23, 2, 3, 11.
sawong, 24, 11.
wong-atuwane, 2, 22.
apawong, 12, 10.

among, 6, 28.
winonging, 14, 17.
ingsun-wong, 9, 7.
pamongmong, 15, 2, 3.
wěngi, 19, 34; 20, 4; 26, 17; 31, 12.
sawěngi, 4, 11, 18.
aměměngi, 21, 4.
kawěngen, 21, 8.
wangku.
amangkubhumi, 26, 36; 27, 28; 28, 2,
3, 7, 20; 29, 16.
mangkubhumi, 7, 32; 27, 30.
wangke, 29, 14.
wangkawa, 8, 15.
wungkul, 12, 12.
wěngkang.
paměngkang, 16, 2.
wungsu.
pamungsu, 27, 24; 30, 4, 8; 32, 23.
wangsul.
mangsul, 6, 3; 18, 26; 19, 23; 20, 19;
21, 12; 22, 24.
wangbang, 14, 4.
lah I.
lah, 3, 8; 4, 30; 6, 19, 20; 7, 5; 9,
15, 30; 11, 18, 21; 13, 20, 23; 16, 9, 10;
20, 7, 18; 21, 17; 22, 32; 24, 6; 27, 35.
lah II.
lumah, 21, 27.
lēhěng, 20, 12.
luhung, 21, 18.
lan, 24, 31; 25, 29; 26, 9, 10; 29, 8,
18; 30, 13.
len, 6, 1; 27, 2.
lon.
depun-alon, 21, 31.
alonlonan, 20, 19.
lina, 15, 21; 16, 13.
linanira, 15, 25; 18, 4.
comp.: pralina.
lante.

panglante, 14, 17.
lantar.
palantaran, 31, 22.
lintang.
malintang, 4, 34; 5, 4, 16.
liṅḍu, 8, 14.
paliṅḍu, 32, 3.
laṅḍēp.
lalaṅḍēp, 24, 13, 16, 18, 22.
laṅḍe.
laṅḍeyanipun, 13, 22.
lanang, 1, 19; 2, 21, 22, 23; 13, 2, 4, 5, 6,
8, 9, 10, 11; 18, 14, 15; 21, 23; 24, 35.
lor, 18, 9; 19, 5, 12, 13; 23, 31, 33; 25, 7, 17.
loring, 14, 18; 19, 2, 4, 9.
mangalor, 19, 20; 20, 14; 21, 7; 23, 39.
lara.
alara, 12, 30; 25, 24.
laru.
lalaron, 20, 13.
lurah, 23, 36; 25, 17.
laris.
lumaris, 7, 7.
lurung.
anglurung, 14, 14.
lek, 12, 36.
leking, 2, 22; 13, 1.
laki.
lakine, 1, 20.
lakimu, 2, 4.
lakinta, 2, 4, 10.
aliki, 24, 29.
pinaka-lakinira, 27, 14.
sapalaki, 1, 6.
laku.
lakunira, 12, 21.
lumaku, 1, 3; 2, 19; 20, 14, 17, 18,
35, 37.
amalaku, 1, 6; 3, 25; 11, 3; 21, 30;
24, 4, 11, 22.
malaku, 11, 6.

pinakalaku, 11, 30.
pamalakunira, 1, 12.
papalakoning, 1, 9.
lakar, 6, 31; 7, 16.
likur, 30, 29.
laksa.
den-salakseng, 26, 2.
laksana.
laksananing, 10, 11.
laksananipun, 10, 12.
comp.: sulaksana.
lud.
linud, 27, 8.
lēt, 27, 10; *zie* hēlēt.
lēs, 6, 2.
listu.
listu-hayuning, 9, 21.
listu-hayunira, 10, 8.
luwe, 6, 21.
lawah.
lalawah, 4, 10, 16, 22.
lēwih, 5, 34; 29, 11.
tunalēwih, 23, 31.
lawan, 2, 2, 4, 10, 14, 15; 3, 35; 4, 2,
34; 9, 14; 10, 29; 12, 11, 35, 37; 13,
4, 7, 34; 14, 3, 4, 7, 20, 27, 28, 32;
15, 6; 16, 10, 22; 17, 8, 22, 31, 34;
18, 5, 28, 30; 19, 8, 19, 37; 20, 2,
20; 21, 10; 22, 19, 32; 23, 14, 19, 31,
35; 24, 35; 25, 5, 17, 21; 26, 13, 30;
27, 10; 28, 15; 30, 17; 31, 3.
pinakalawanira, 22, 34.
kalawan, 2, 11, 16, 33; 3, 28, 31, 33,
32; 4, 3, 32; 9, 34; 13, 3; 14, 4; 15,
5; 19, 3; 21, 37; 24, 16; 27, 25.
alawan, 22, 37.
anglawana, 7, 6.
linawan, 3, 21.
ingsun-lawanane, 28, 35.
isun-lawanane, 31, 9.
lawon.

sakalawonlawon, 3, 2; 4, 32.

liwar.

aliwaran, 21, 16.

liwat.

aliwat, 8, 30.

lawas.

lawase, 12, 1.

alawas, 3, 27; 5, 15; 9, 17; 10, 26, 27, 29;
11, 24, 25; 12, 15; 13, 1; 14, 7; 15,
1, 25, 18, 25; 26, 20.

dera-lawas, 12, 1.

lawang, 1, 7 10; 24, 23.

lalah.

lalahan, 21, 9.

lilir.

anglilir, 7, 26.

lapa.

lapa-ingsun, 6, 19.

alapa, 23, 6.

luput, 16, 30; 28, 9.

luputa, 16, 35.

luputeng, 14, 1.

kaluputan, 15, 12.

laju.

lumaju, 21, 11.

lumajua, 21, 32.

lajëng.

malajëng, 17, 37; 20, 3.

palajënging, 19, 36.

kapalajëng, 22, 36.

layu.

malayu, 5, 25, 27; 7, 19; 15, 22; 17,
9, 19, 20; 22, 29, 30; 24, 26.

palayunipun, 22, 31.

apapalayon, 19, 23.

amalayokën, 9, 30; 24, 2.

pinalayokën, 9, 27, 29; 17, 38.

kapalayu, 14, 23; 19, 13; 23, 1, 36.

layang.

anglayang, 5, 25.

anglayanga, 5, 23.

lañcing.

lañcingan, 19, 29.

liñok, 1, 16.

aliñok, 5, 33.

lana.

lama, 18, 35.

alama, 3, 6; 22, 1, 32.

alalama, 7, 33; 12, 33; 13, 3; 15, 28;
16, 2.

lëmu.

alëmu, 29, 23; 30, 37.

lima, 6, 31; 26, 18.

limang, 11, 18, 19, 22, 26; 12, 1; 28, 4.

lilima, 5, 30.

anglilima, 28, 4.

limawëlas, 26, 18.

lëmah, 13, 23.

lëmëh.

alëmëh, 27, 33.

lumuh.

alumuh, 2, 13; 24, 16.

lamun, 3, 9; 4, 7; 6, 24; 10, 11, 18, 19,
22; 11, 20; 12, 8; 14, 10; 20, 12, 18,
28; 21, 36; 22, 3, 5; 23, 23; 27, 20,
21, 33, 34; 28, 13, 21.

lampah.

lumampah, 3, 17.

amalampah, 20, 33.

amalampaha, 6, 21.

pinalampahan, 1, 6.

papalampahanira, 11, 28.

lumpang, 12, 3.

limbe.

anglimbekën, 28, 5.

lagi, 11, 32; 19, 6; 24, 12.

comp.: pralagi.

ligar.

tanpaligaran, 22, 35.

lëbu.

linëbon, 18, 10.

labuh.

- alabuh, 24, 19.
alabuha, 24, 20.
- ling, 8, 18.
lingira, 1, 7; 2, 7, 15, 4, 7, 15, 30;
5, 10; 6, 2, 5, 20, 23; 7, 1, 2, 26, 35;
8, 9, 11, 29; 9, 3, 6, 11, 16, 30, 33;
10, 10, 11, 14, 21, 25, 26, 34; 11, 15,
19, 21, 28, 31; 12, 8; 13, 16, 19; 14,
12, 16; 15, 10, 12; 16, 4, 8, 10, 16, 21,
36; 17, 25; 18, 1; 20, 27.
angling, 1, 9; 10, 7.
kalingane, 6, 17; 12, 26; 15, 10.
kalinganira, 9, 29; 15, 4.
- leng.
saleng, 18, 5.
- long.
longing, 19, 33, 37.
alolongan, 17, 22.
anglongi, 14, 18.
linongan, 14, 18.
- linga.
palingaha, 20, 30.
- lungaha, 3, 8, 10; 5, 29, 30; 6, 2, 3, 5; 8,
4; 10, 30; 25, 10; 26, 18; 28, 11; 31,
9, 12.
lungaha, 31, 18.
lunghanira, 6, 26.
alulungaha, 7, 3.
- lingsir, 24, 10.
- linggih, 18, 21; 28, 19.
alinggih, 13, 23.
lininggihan, 21, 10.
apalinggih, 7, 17.
amalinggiha, 28, 6, 7, 9, 11.
- lungguh, 25, 10.
sama-lungguh, 28, 4.
- pa-
paranggalawe, 25, 5, 15, 21.
pakuningan, 32, 8.
pakuŋi, 27, 10.
patañca, 27, 10; 28, 15.
- patumapël, 24, 31.
pasunda-bubat, 28, 29.
pasora, 25, 21, 29.
pasadeng, 27, 28; 28, 15.
pawagal, 26, 9, 10.
palasëm, 26, 10.
palungge, 25, 27.
pajurudëmung, 25, 28.
pamañña, 25, 30; 26, 10.
pamalayu, 18, 30; 24, 30.
pamañasiha, 29, 35.
pagajahbiru, 25, 30.
pabañu-pindah, 28, 16.
- pu, 11, 12; 14, 1, 3; *zie ook* mpu.
punta, *in* kapuntan?, 7, 21.
- po, 7, 13.
- pahe, 15, 5, 6.
pahea, 17, 30.
- pihan.
kapihanan (*van hana?*), 5, 12.
- puhara, 16, 27.
puharanira, 17, 17.
apuhara, 24, 1.
- pahido.
apahido, 19, 6.
- pahat.
amahat, 5, 1.
- pahit.
apahit, 23, 8.
kapahitën, 23, 7.
- pahil.
pahilan, 31, 23.
- pan, 11, 1; *zie* apan.
- pun, 16, 35; 17, 5; 19, 21, 20, 26, 30,
38; 21, 21.
-ipun, 5, 29; 11, 21; 13, 22; 15, 13, 16,
17; 16, 4, 6; 17, 17, 31; 18, 36, 37;
19, 36; 20, 4; 21, 9; 22, 11; 23, 7;
26, 23.
-nipun, 1, 13, 14; 2, 32; 3, 1; 4, 6; 10,
2, 13, 17, 34; 12, 12; 14, 22; 16, 35;

17, 30, 31; 18, 35, 37; 19, 25, 26, 27, 32;
20, 19, 27, 33; 21, 1, 3, 36; 22, 9, 31;
23, 6, 8; *bij ww*, 10, 25; 15, 14; 16,
10, 15.

voorts in punědi, punarěke, punika,
puniki, puniku, punapa, punang, depun.

pani.

comp.: sangkapani.

pěnuh, 19, 3; 22, 35.

punědi, *zie* ěndi.

punarěke, *zie* rěke.

panek.

amamanek, 5, 18, 19.

punika, *zie* ika.

puniki, *zie* iki.

puniku, *zie* iku.

pěněd.

apěněd, 20, 25.

den-apěněd, 11, 20.

punta.

kapuntan, *zie* pu, 7, 21.

panas.

panase, 2, 21.

apanas, 12, 1.

punapa, *zie* apa.

panapen, 7, 18.

paᅇde. 11, 11.

apaᅇde, 12 9; 13, 34; 14, 1; 10, 21.

pěning.

apěningan, 1, 7.

punang, *zie* ang.

pucuk.

pucuking, 13, 23.

pěcut.

pěpěcut, 28, 13.

pacul.

wadung-pacule, 14, 4.

pra-

zie pradeça, prawira, pralagi, pra-jurit,

prasama, *enz.*

para I.

mara, 3, 34; 6, 27; 8, 7, 11, 12; 9,
8; 11, 27; 17, 24.

mareng, 1, 11, 12; 5, 14, 25; 6, 28, 32;
7, 3, 7; 12, 20; 16, 3; 17, 36.

mareringsun, 10, 29.

paran, 9, 28.

paranira, 17, 7; 20, 3.

saparanira, 9, 7.

pinaran, 2, 25, 29.

parananira, 5, 18.

para- II, 3, 28, 4, 15; 7, 20; 8, 8; 13,
15, 16, 17, 24, 25; 14, 12; 27, 3, 13.

para- III.

parahilang, 24, 19.

amaraseba, 9, 17; 10, 30.

para- IV.

zie paradeça, paraçraya, *enz.*

pira, 2, 21; 19, 7; 20, 9, 26, 30; 24, 9.

purih, 14, 1.

sa-arik-purih, 14, 1.

parahu, 8, 27; 21, 5, 8; 23, 21; 24,
19; 31, 12, 13; 24, 15.

parahunisun, 23, 22.

prihatin, 24, 12.

parahilang, *zie* hilang.

purna.

comp.: paripurna.

prana.

prāᅇanira, 12, 21.

paran, 4, 15; 6, 14; 11, 23; 13, 16; 16,
22; 21, 17; 22, 20.

paron.

paronira, 12, 4.

pěrnah.

pěrnahing, 3, 12.

pěrnahira, 4, 19; 26, 26.

kapěrnah, 4, 33; 16, 16, 18; 32, 24.

parěk.

marěk, 16, 3, 20; 17, 11, 16, 28; 21,
19, 21; 22, 7, 13, 16; 27, 6, 29.

pinarěk, 21, 25.

- pinarëking, 16, 19.
 pinarëkan, 2, 25.
 parëkakëna, 17, 27.
 pirak, 8, 1.
 purik.
 apupurikan, 31, 1.
 parakrama, 25, 33.
 pariksa.
 pinariksa, 4, 27.
 pradeça, *zie* deça.
 paradeça.
 amaradeça, 5, 15.
 përit, 5, 11.
 pratidina, 6, 21; 18, 27; 21, 38.
 pratišta, 27, 12.
 pârthayajña, 25, 12.
 paraçraya.
 pakanira-paraçraya, 20, 26.
 prasiddha, 14, 28.
 praçasti.
 praçastine, 26, 3.
 prasama, 21, 20.
 paraseba, *zie* seba.
 purwa, 13, 12.
 prawira, 14, 18, 20.
 purwaka.
 pûrwakanipun, 2, 32.
 pralagi, 7, 26.
 pralina, 1, 14.
 kapralinanira, 1, 13.
 pëřep.
 amëřep, 18, 9; 19, 2; 23, 23, 30.
 amëřëpa, 14, 8.
 amëřëpeng, 23, 17.
 pinëřep, 19, 6.
 paripurña, 14, 6.
 prajurit, *zie* jurit.
 parajaya.
 kaparajaya, 19, 19.
 parameçwara, 29, 8.
 prameçwareng, 28, 35.
 prabhu, 8, 19; 13, 28; 18, 16, 19; 24,
 34; 25, 1, 3, 27; 27, 18, 19; 28, 29;
 29, 7, 17; 30, 4, 6, 26, 35; 31, 28, 37;
 32, 1, 9, 14, 15, 21, 22, 24.
 kaprabhunira, 27, 22.
 parab.
 parabira, 1, 5; 6, 28.
 prabangkara, 15, 21.
 parëng, 29, 6.
 prang, 14, 23.
 përange, 25, 24.
 aprang, 14, 18, 22, 30; 20, 15; 26, 2;
 29, 12.
 amërang, 5, 24.
 amëranga, 5, 22.
 amërangakën, 19, 4.
 pinërangakën, 12, 3.
 paprang, 23, 29.
 paprangan, 14, 25; 28, 11.
 pëk.
 amëki, 31, 32.
 pinök, 31, 13.
 paka-
 maka-, 1, 10 (- ning).
 pinaka-, 1, 3; 4, 33; 5, 25; 14, 23;
 18, 29; 19, 18; 22, 34; 27, 14 (*telkens*
 met bepalend suffix).
 pakanira, 10, 19; 15, 3; 17, 5, 12, 13,
 14, 15, 16, 29; 19, 28, 32; 20, 9, 11,
 25; 21, 31, 36; 22, 2, 3, 4, 5, 7, 10, 13, 14.
 -pakanira, 15, 3; 20, 9, 12, 23, 24;
 21, 29; 22, 8
 pakanira-, 17, 30; 20, 26; 22, 4, 6,
 8, 10, 13, 14.
 den-pakanira, 17, 14; 22, 15.
 vgl. talampakan.
 pëkik.
 apëkikpëkik, 16, 25.
 pikat.
 papikatan, 5, 11.
 pakša.

paksanipun, 19, 26.
pakšanira, 6, 16; 7, 22.
amaksakĕn, 26, 22.
amaksakna, 2, 10.
amaksakĕna, 20, 11.
comp.: kṛṣṇapakṣa.

pikul.

amikul, 18, 1, 2.
pinikul, 17, 38; 24, 14.

pukul.

samâmukul, 7, 22.

pukulun, 4, 16; 7, 2, 5; 9, 5, 11; 13, 18;
16, 24, 25; 17, 12, 29; 18, 34; 20, 11,
23, 30, 38; 21, 21, 36; 22, 17, 34.

pada.

comp.: madhyapada.

paduka, 16, 25; 18, 34, 35; 22, 18, 19.

pat.

papat, 13, 7.
patang, 18, 30; 31, 16.

pet.

amet, 6, 19; 15, 32.
ameta, 4, 7.
ngamet, 6, 18.
pinet, 6, 12.

pati I.

pati, 21, 18; 24, 19.
patine, 25, 29.
patining, 12, 30; 29, 17.
patinira, 12, 7.
mati, 2, 5, 10, 20, 22; 10, 18, 19; 11,
7; 12, 5, 7, 22, 29; 18, 24; 19, 20;
23, 34, 35, 36; 25, 14, 22, 27, 32; 26,
7, 11, 14, 16, 31, 35; 27, 10; 28, 28;
29, 7, 14; 30, 28; 31, 4.
matya, 25, 34.
matia, 5, 24; 9, 31.
matieng, 29, 1.
amatimatia, 1, 8.
amateni, 12, 5, 6; 15, 11.
amatenana, 7, 22; 15, 16, 17; 26, 31.

pinaten, 24, 26; 27, 9.

pateni, 7, 23.

patenana, 11, 3.

kapatinira, 15, 32.

pati II.

patya, 20, 19.

pitu, 30, 29; 31, 30.

pipitu, 12, 6.

pitung, 1, 14.

pituwĕlas, 25, 5; 31, 30.

putu.

raputunira, 7, 6.

anak-putu, 12, 5, 8.

patih, 19, 12, 16, 22; 22, 31, 39; 25,
6, 33; 26, 37; 27, 28; 28, 29; 29,
11; 31, 17.

patihing, 28, 32.

patihira, 18, 19.

apatih, 18, 21, 37; 19, 19; 25, 18;
26, 34, 35, 36; 28, 1, 7; 29, 18, 29;
30, 29; 31, 20, 30.

apatiha, 30, 29; 27, 33, 34.

amatiha, 27, 32.

pinatih, 21, 22, 33.

pinatihira, 21, 20.

putih, 20, 34.

putra, 18, 14, 15; 24, 35; 29, 18, 19, 22,
23; 30, 4, 8, 10, 11, 13.

putranira, 15, 6; 16, 16; 24, 36; 29,
24; 30, 7; 32, 23.

putrestri, 30, 3.

aputra, 13, 4; 16, 18; 27, 19; 29, 22,
25; 30, 5, 9, 12, 13.

apuputra, 24, 29; 27, 24; 29, 20; 30,
6, 14, 15, 16, 17.

comp.: dharmaputra, dewaputra.

putri, 24, 5, 27; 26, 31; 28, 29; 29, 17.

putrinira, 9, 22; 19, 37.

comp.: rajaputri.

patĕr, 18, 14.

putĕr.

- amutër, 2, 6.
kaputër, 13, 12; 14, 33.
potraka, 22, 18.
patik, 18, 34; 22, 17.
pataka.
 comp.: papapâtaka.
patut, 3, 28.
 patutira, 18, 8.
 patutan, 13, 8; 24, 35; 27, 16.
 patutanira, 13, 2, 7; 14, 4.
 apatutan, 29, 18.
 pinatut, 32, .
putus.
 putusing, 20, 22.
 amutusakëna, 1, 8; 7, 15.
pituwi, 10, 7.
pësëh.
 apësëh, 4, 21.
pisah.
 apisah, 20, 2.
 kapisah, 17, 37.
pisan, 14, 32; 16, 10; 17, 24; 19, 17;
 24, 5; 27, 7.
 amisan, 27, 35.
 kapisanan, 12, 22.
pisuna, 26, 16.
 amiçunakën, 25, 11.
 pinisunakën, 25, 21, 23; 26, 14.
 comp.: rajapisuna.
pasar.
 sapasar, 2, 20; 26, 24.
pasuk.
 sakapasuking, 13, 18, 25.
pësät.
 mësät, 5, 13.
puspata.
 puspatanira, 10, 33.
 apuspata, 9, 20.
 puspapata, 18, 19.
pasagi, 24, 14, 15.
paşti.
 kapasţi, 10, 18.
pasang.
 sapasang, 3, 6, 7.
 amasang, 15, 21.
pwa, 8, 12.
pawuhan, 8, 13, 22.
palu.
 papalonipun, 11, 21.
palih.
 sapalih, 21, 35.
 apalih, 12, 4.
 amalihana, 25, 17.
puluh, 3, 21; 14, 25.
 apulih, 19, 20; 23, 2; 26, 6.
 amapulihakën, 19, 24; 29, 10.
puluh, 18, 30.
 sapuluh, 24, 27.
polah, *zie* ulah.
palar.
 malar, 4, 31; 11, 3; 20, 7, 26; 23, 25.
pëlësät.
 pamëlësätanira, 18, 13.
palapa, 26, 33; 28, 20, 21, 23; 29, 16.
pelag, 20, 34.
palugangça, 7, 21, 22.
papa, 10, 15.
 papaning, 25, 12.
pupu I.
 pupune, 20, 16; 24, 24.
pupu II.
 pinupu, 4, 13.
papak.
 tâpapak, 22 38.
pëpëk, 28, 24.
papapataka.
 papapatakaning, 1, 7.
pada, 3, 31; 4, 20; 5, 29; 13, 26, 32;
 17, 32, 33; 20, 18; 22, 31.
 den-pada, 14, 2.
 amađani, 9, 22; 10, 8; 23, 24.
pëđëk.

apěděk, 22, 7.
pěpěděkira, 4, 13, 18.
pađati, 10, 32; 29, 13.
pađem, 24, 25.
pađemira, 15, 11.
pađang.
amamađangi, 9, 34.
puja, 8, 31; 9, 2, 4.
muja, 8, 33.
pijěr, 6, 11, 12; 19, 5.
payung, 14, 24, 27; 26, 8.
pañca.
pañcawara, 4, 2.
pañcal.
amañcal, 19, 26.
pañji, 3, 25, 26; 13, 6, 9, 10; 16, 17;
17, 3; 25, 8; 29, 3.
apañji, 13, 3, 6; 15, 29, 30; 16, 1,
3, 4, 7, 8, 13, 15, 16, 17, 19, 21, 31, 32;
17, 2, 5, 10, 23, 37; 18, 1, 2, 26, 27.
parapañji, 3, 28.
papañjinira, 13, 2.
pañjara.
kapañjara, 24, 1.
pañjalin, 4, 17.
pañjang, 21, 19, 11.
pañjing.
mañjing, 24, 2.
paman, 25, 35; 32, 24.
pagut.
apagut, 14, 18; 23, 35; 28, 35.
amagut, 26, 7.
amaguta, 19, 9.
pinagut, 29, 6.
pěgat, 2, 13.
pěpěgatane, 2, 21.
apěgatana, 2, 16.
tanpapěgatan, 4, 11.
aměgati, 1, 3, 9.
kapěgataning, 4, 2.
pěgět.

kaměgětanira, 15, 15.
ping.
pingro, 27, 7; pingrwa, 21, 26.
pangan.
amangan 4, 12, 16, 21, 22; 23, 7.
tanpamangan, 6, 20.
pungun.
pupungun, 4, 25.
pingit.
pininghit, 4, 6.
pungkur, 14, 24.
pamungkure, 18, 1, 2.
sapungkurira, 23, 21.
sapungkuring, 23, 27.
pinggir, 19, 15.
pinggiring, 5, 18.
paminggiring, 21, 8.
panggih.
apanggih, 12, 35.
apanggihha, 8, 26.
papanggih, 13, 3.
papanggihira, 13, 1.
amanggih, 2, 31; 3, 18, 29.
amamanggih, 2, 29.
kapanggih, 3, 20; 4, 27; 7, 6, 32;
9, 1, 9, 10, 25; 10, 28; 11, 23; 15,
18; 17, 7; 20, 5, 9, 12; 28, 4.
kapanggihha, 20, 38.
panggihakěna, 19, 37.
punggung, 32, 32.
đo.
comp.: alapđo.
đuh, 20, 37.
đuhung, 11, 13; 12, 12, 16, 17, 23; 15,
16; 16, 6.
đuhungira, 15, 13; 16, 7.
đarat.
ađarat, 21, 24.
đukuh, 4, 33.
đukuhira, 9, 25.
đatu, *zie* kađaton.

- ḍatəng, 6, 16, 22; 7, 2, 16; 9, 24; 10, 23; 18, 33; 21, 16, 19; 24, 21; 28, 6; 31, 14.
ḍatənga, 6, 20; 20, 25.
ḍatəngira, 22, 26.
sadatəngira, 21, 14.
ḍawak, 16, 11.
ḍewek, 6, 32; 26, 29.
ḍalang, 27, 20.
ḍaḍa.
ḍaḍanipun, 19, 27.
ḍaḍap, 23, 39.
ḍampul, 30, 4.
adampul, 30, 4.
ḍanghyang, 8, 25, 29, 32; 9, 2, 3, 6, 12, 15; 10, 10, 12, 14, 17, 19, 25, 33; 11, 4, 23; 13, 31; 14, 3; 16, 33, 37.
janma, 1, 8.
angjanma, 8, 34.
comp.: wibhawajanma.
jənəng.
jumənənga, 21, 36.
aṅjənəng, 15, 27; 16, 15; 18, 16, 19; 24, 34, 37, 38; 25, 27; 27, 15, 17; 30, 12; 31, 34; 32, 11, 21.
paṅjənəng, 25, 1.
paṅjənəngira, 14, 33; 18, 11.
sapaṅjənəng, 18, 23.
jəro, 2, 21; 6, 16; 17, 36; 20, 31; 24, 2, 24.
jəroning, 24, 22.
minjəro, 21, 25.
juru, 14, 27; 25, 16, 18, 29.
juru-kurung, 16, 10.
aṅjuru, 22, 39.
jarah.
kajarah, 20, 1, 6; 26, 3.
jərih.
jəjərih, 22, 9; 25, 12.
jurit.
ajurit, 5, 15.
prajurit, 22, 30.
jurung.
jurungən, 28, 32.
jaka.
parajaka, 4, 15.
amarakajaha, 3, 34.
jati.
sajati, 15, 12.
jawa.
angajawa, 10, 33.
jalú, 3, 15, 17; 30, 4, 9, 12.
juluk.
jujulukira, 27, 20.
jəplak.
aṅjəplakakən, 28, 13.
jaja.
jajanira, 12, 23, 27.
jujug.
aṅjujug, 9, 24.
jaya.
comp.: parajaya.
jayasatru, 14, 32.
jambu, 4, 5, 7, 8, 9, 13, 14, 15, 16, 17, 30.
jambunira, 4, 12, 21, 23.
jaga, 19, 37.
ajaga, 23, 34.
jaganən, 23, 32.
jugjug.
aṅjugjug, 19, 16.
jaba, 4, 25, 26; 24, 23; 28, 3.
jabaning, 24, 25.
jabung, 15, 20.
jəng, 17, 15.
ya, 3, 35; 5, 3, 4, 6; 6, 6, 26; 7, 1, 5, 9, 13, 22, 25; 8, 11, 13, 23; 9, 29; 12, 31, 35; 15, 9, 29; 17, 2, 7; 20, 30; 23, 5, 32; 24, 5; 26, 15.
-e, 2, 21, 28; 6, 12, 15, 17; 8, 30; 11, 21, 32; 12, 1, 26; 14, 1, 2, 3; 15, 10; 16, 22; 17, 15; 18, 1, 2; 21, 34; 23, 38; 24, 17; 24, 26; 25,

- 24, 36; 26, 17, 19, 22, 26; *bij ww.*
 11, 3; 12, 14; 21, 35; 23, 20; 28, 35; 31, 9.
 -ne, 1, 20; 2, 21, 22; 3, 10; 4, 15;
 6, 6, 14, 18, 19; 7, 24, 34; 9, 31, 32,
 35; 10, 32; 11, 3, 12, 19, 21; 12, 1, 5,
 8; 13, 33; 14, 2; 16, 22, 23; 18,
 2, 20, 16, 37; 22, 37; 23, 38; 24, 17,
 24; 25, 6, 29; 26, 2, 3, 15, 19; 28, 9.
 -nya, 3, 2; 11, 11; 29, 9.
 yan, 1, 8, 16; 2, 4, 10, 15; 3, 22; 10,
 20, 25; 11, 5; 12, 32; 14, 7, 11, 30;
 15, 6; 16, 5, 12, 33, 34; 18, 29; 19,
 6, 21, 28; 20, 11, 25; 22, 14, 19, 20;
 23, 3, 8, 16; 24, 4, 10, 19; 26, 15;
 27, 1; 28, 30; 29, 8.
 yun, 7, 22.
 ayun, 2, 32; 7, 3; 9, 14; 11, 20;
 13, 13; 15, 8; 18, 34; 19, 30; 22, 4,
 13, 18, 32; 25, 20; 27, 2; 28, 20,
 29; 31, 7.
 ayunira, 17, 35; 22, 22.
 tanpayun, 28, 33.
 kayun-pakanira, 21, 29.
 yen, 2, 8, 16, 27; 5, 19, 33; 6, 1, 21;
 7, 6; 8, 1, 2; 9, 16, 22, 23, 33; 10,
 11, 14, 34, 35; 11, 8, 9, 10, 13, 26;
 12, 16; 13, 14; 14, 8, 15; 15, 5, 8;
 16, 35; 17, 4, 5, 10, 24, 25; 20, 5,
 38; 21, 12, 30; 24, 7, 13, 18; 25, 12,
 32, 35; 26, 23, 26, 29; 27, 20, 33; 28,
 2, 10, 33.
 yoni, 11, 12.
 yoninya, 11, 11.
 yuddha, 31, 6.
 yadyan, 10, 15; 22, 13; 24, 18.
 yatna, 16, 1.
 yaçadharna.
 ayaçadharna, 5, 21.
 yajña.
comp.: parthayajña.
 yaya, 8, 17.
- yayi, *zie* ayi.
 yom.
 ayom, 26, 30.
 yuga.
 yugamami, 2, 5; 7, 24; 8, 20.
 yuganingong, 2, 11.
 ayuga, 2, 3.
 ayugaha, 1, 18.
 yogya, 8, 19; 10, 20.
 angyogyan, 10, 25.
 kayogyan, 8, 22.
 yang, *zie* hyang.
 mu (-mu), 2, 4.
 maha, 4, 9.
 minaha, 12, 23.
 mahu, 5, 32; 13, 13; 18, 19; 23,
 32, 32.
 maharaja, 16, 36; 28, 31.
 mahisa, 3, 6.
 mahisanira, 6, 10.
 mahâyâna, 9, 19, 21; 10, 1.
 mun, 21, 34.
 mon, 6, 25; 16, 30; 20, 28.
 mana, *zie* samana.
 mẽne, 2, 5; 7, 6; 17, 17.
 mono, 8, 33.
 manih, 2, 13, 15, 17, 18; 3, 16; 4, 29;
 6, 5; 14, 25; 19, 34; 22, 12; 23, 18;
 24, 6, 8; 25, 26; 29, 22, 23; 30, 4,
 7, 8, 10, 11, 13, 14, 15; 31, 5.
 maneh, 20, 7, 11.
 manira, 11, 24; 15, 2; 17, 12, 13, 14, 17;
 20, 18; 22, 2, 15.
 -manira, 17, 12.
 manira-, 10, 18.
 den-manira, 15, 23.
 manuk, 5, 12; 20, 29.
 menak, 29, 1, 2, 9.
 mantun, 18, 21.
 mantri, 16, 19, 21; 22, 27, 29; 23,
 16; 24, 6, 9; 25, 33; 26, 30; 28, 1.

- 3, 6, 17; 29, 12.
 mantrinira, 14, 20.
 mantrinisun, 22, 33.
 manuṣa, 1, 2; 8, 20, 34.
 manawa, 2, 31; 5, 34; 6, 3, 4; 13, 20,
 21; 14, 10; 26, 22, 23; 27, 3.
 manawi, 11, 10, 20; 17, 1, 14, 30; 22, 12.
 maṇḍala, 1, 14; 5, 31; 6, 1, 3, 10, 11,
 13, 15, 19, 20, 23; 8, 17.
 maṇḍalaning, 5, 14.
 maṇḍaleng, 5, 26, 27; 6, 8, 27; 7, 12,
 16, 28, 29, 31, 35; 8, 1, 4.
 amaṇḍala, 3, 5, 7, 8; 5, 28, 29, 31, 32;
 6, 14, 17.
 amaṇḍaleng, 13, 34.
 macan.
 macanipun, 18, 36, 37.
 mûr, 1, 15.
 mari, 26, 33.
 marining, 17, 37.
 marene, 23, 22.
 marenea, 17, 32.
 maririka, *zie ika*.
 maririki, *zie iki*.
 mērsah, 5, 3; 6, 8; 13, 26.
 marga, 6, 33; 7, 4.
 margane, 25, 6.
 marganipun, 20, 27.
 marganira, 1, 11.
 margahaning, 15, 32.
 margahanira, 5, 23.
 amarga, 19, 5.
 marang, 7, 14.
 maring, 1, 11, 15, 20; 2, 7, 17, 18; 3, 15,
 16, 19, 20; 4, 26; 5, 2, 7, 12, 16, 23,
 26; 6, 27; 7, 29, 35; 8, 4, 6, 27, 31;
 9, 13, 24; 10, 4, 23, 31; 11, 6, 15,
 16, 22; 12, 9, 19; 13, 26; 14, 8, 14,
 16, 26, 33; 15, 15, 18; 17, 2, 19, 21,
 33, 38; 18, 15, 24, 32, 35; 19, 23; 20,
 32; 21, 4, 6, 11, 13, 32; 22, 23; 23,
 11, 20, 21, 22, 26, 28; 24, 3, 15, 26;
 25, 6, 20; 26, 16, 24, 31; 27, 2, 6;
 28, 1; 29, 8.
 muka.
 mukanipun, 19, 27.
 mokta, 18, 3, 12; 19, 21; 25, 1; 27,
 9; 29, 31, 32; 30, 1, 9, 19, 21, 22,
 23, 24, 31, 36, 37; 31, 1, 21, 24, 25,
 26, 28, 31, 35, 36, 37; 32, 4, 5, 6,
 12, 18, 19, 20, 24.
 moktanira, 18, 11; 21, 7; 25, 2.
 minoktan, 31, 13.
 kamoktanira, 21, 27.
 moktah, 14, 19; 15, 23, 30; 20, 27.
 moktahning, 14, 21; 15, 31.
 moksa, 24, 33.
 muṣah, 2, 6; 14, 32.
 made, 27, 31.
 madhya.
 madhyaning 4, 24.
 madhyapada 1, 12; 7, 24.
 mitra.
 mitraningsun, 11, 11.
 mitra, 18, 30; 23, 19.
 mas.
 angēmasi, 19, 19, 22; 25, 34; 26, 8;
 29, 7.
 tanpangēmasi, 3, 14.
 angēmasana pati, 21, 18.
 mâsa, 4, 2, 10; 5, 24; 8, 15; 17, 34;
 20, 38; 24, 10; 32, 29.
 masanira, 15, 20.
 musuh.
 musuhingong 16, 23.
 pinakamusuhira, 18, 29.
 mwah, 1, 12; 2, 4, 5; 3, 4; 5, 24; 13,
 5; 14, 21.
 muwah, 7, 35; 18, 36.
 muwah-muwah, 2, 10.
 muwah, 3, 11.
 mali, 25, 36.

mula.

mulaning, 8, 26; 13, 27; 23, 5.

mulanira, 1, 2; 14, 13.

mule.

pamule, 2, 32.

malih, 4, 18; 13, 3; 21, 28.

malandang, 3, 14, 20, 21.

maling.

amamaling, 2, 23; 3, 2; 5, 17.

amalingi, 12, 18.

minalingan, 12, 18.

mpu, 1, 5, 10, 13, 14; 6, 28, 30, 31, 33;

7, 2, 8, 10, 11, 13, 14; 9, 20, 25, 26, 28,

30, 33; 11, 19, 26, 27; 18, 20, 21, 22;

19, 1; 27, 22; *zie ook* pu.

mapan, 32, 31.

maja, 23, 7, 8.

mañcanagara.

amañcanagara, 26, 25.

mami 8, 9, 10, 31; 9, 1.

-mami, 2, 5; 3, 16; 7, 24; 8, 20; 9, 35.

de-mami, 10, 19.

mimba, 26, 20.

mogha, 5, 7, 8; 7, 18, 23; 9, 31, 32,

35; 12, 17, 32, 36.

mangka, *zie* samangka.

mangke, 3, 7; 4, 10; 7, 12, 33; 12, 17,

23; 13, 22; 14; 31; 18, 35; 19, 32;

21, 28; 22, 15; 23, 20, 21; 27, 33.

mangko, 13, 20, 21.

mangkin, 3, 1; 5, 3; 6, 8, 14; 14, 3;

15, 6; 17, 6, 13; 19, 33; 20, 6; 21,

21; 22, 37; 24, 8; 27, 36.

mangkana, 1, 12, 15, 18; 2, 18; 5, 9;

6, 13; 7, 25; 8, 8, 11, 18, 23; 9, 16, 31,

33; 10, 11, 18, 14, 22, 26, 35; 11, 8,

14; 12, 6, 34; 13, 19; 14, 5, 11; 15,

27; 17, 30; 18, 32; 21, 37.

zie samangkana.

mongkono.

mongkonoa, 19, 7.

ge.

age, 31, 8.

age-age, 24, 12.

ganti.

aganti, 20, 5, 21.

gumanti, 16, 15, 36; 18, 22; 19, 24;

22, 28; 25, 3; 26, 35.

anggantyani, 15, 27.

angganteny, 29, 29; 32, 1.

ginanten, 5, 30; 18, 22.

gunita.

anggunita, 20, 22.

gëntër, 8, 14.

guntur, 25, 27; 28, 16; 29, 7, 35; 30,

27; 31, 18; 32, 8, 17, 26.

gantung.

gumantung, 14, 26, 31.

gëñëp, 2, 20, 22; 5, 34; 11, 26; 13, 1.

gunëm.

pinagunëmakëning, 24, 9.

gunung, 8, 4, 7, 10, 12; 14, 22; 29, 14, 31.

sagunung, 25, 7.

garu.

ginaru, 21, 9.

gëru, 23, 18.

giri, 29, 33.

guru.

aguru, 6, 29.

paragurubyang, 7, 20.

gurih.

agurih, 7, 34.

guruh.

gumuruh, 8, 16.

gërha, 21, 23.

sagërha, 21, 20; 23, 29.

pagërhan, 21, 16.

gurinda, 12, 3.

anggugurinda, 11, 27.

ingsun-gurinda, 11, 30.

gugurindane, 11, 21, 32.

gurnita.

- ghûrnitaning, 29, 6.
garjita.
garjitanira, 9, 25.
gërgut.
anggërgut, 29, 2.
gëring.
agëring, 25, 24; 27, 28,
gringsing, 19, 29,
get.
kaget, 4, 24, 26; 21, 15; 28, 14.
gëtib, 29, 2, 14.
gëtoh.
manggëtoha, 29, 2.
gatana.
agatana, 11, 19.
gëtak.
anggëtak, 4, 22.
gusti, 28, 7.
gustine, 22, 37.
gusali, 11, 17.
gawa.
anggawa, 23, 29.
ginawa, 23, 30.
gawe, 20, 37.
gawene, 7, 24; 11, 19.
agawe, 1, 5; 4, 32; 11, 12; 12, 2, 22;
25, 26; 29, 2.
agawea, 1, 7.
anggawe, 11, 26.
ginawe, 24, 23.
pagawene, 11, 12.
pagawening, 10, 5.
pagawekëna, 11, 18.
gawok.
gawoking, 22, 27.
agawok, 20, 34.
gala.
tanpagagala, 12, 12.
gulu.
panggulu, 3, 25.
galih.
galihe, 25, 36.
gëlar.
agëlar, 4, 12, 14.
gëlis.
agëlis, 24, 1.
ginëlis, 27, 9.
gëlëm.
agëlëm, 27, 34.
galëng.
galëngipun, 21, 9.
giling.
gilingan, 10, 4; 21, 24.
guling.
pagulinganira, 16, 1.
pagulingan, 27, 6, 9.
aguling, 27, 8.
gopura.
gopuraning, 1, 6.
gëpok.
anggëpok, 20, 13.
gopala, 7, 31.
gadag.
gadage, 18, 1.
gadagta, 18, 2.
guyu.
gumuyu, 28, 26.
gyat.
kagyat, 17, 36.
gañjar.
gañjarane, 23, 28.
gamël.
ginamëlan, 5, 2.
gaga.
pagagan, 6, 9; 7, 33.
guguh, 18, 37; 19, 1.
gëgër, 17, 37.
gubug, 21, 2.
gëbag.
agëbagan, 24, 21.
gëng.
agëng, 20, 4.

göng.
göngge, 5, 13.
gung.
gunge, 21, 34.
agung, 4, 31; 7, 34; 19, 14; 20, 27;
27, 35; 29, 3, 7; 31, 15, 22, 23.
den-agung, 9, 25.
gangça.
comp.: palugangça.
bahud.
ambahud, 11, 9.
binahud, 9, 31.
manira-bahud, 10, 18.
bini.
binihaji, 24, 28.
binihajinira, 13, 8.
bëner.
abëner, 24, 20.
bëndu, 11, 31.
bontën.
tambontën, 16, 37; 18, 36.
bantëng.
bantëngipun, 18, 36.
bëcik.
bëcike, 24, 17.
abëcik-bëcik, 19, 12; 22, 27; 23, 30.
bëciki, 18, 2.
bhra, 27, 23, 26; 28, 34; 29, 8, 17, 20,
21; 30, 3, 5, 6, 10, 14, 19, 20, 24, 26,
29, 31, 34; 31, 3, 6, 7, 9, 11, 13, 26, 28;
32, 15, 18.
bhre, 27, 30; 28, 29; 29, 18, 19, 20,
21, 22, 23, 24, 26, 31, 32; 30, 1, 3, 4,
5, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17,
18, 23, 26, 37; 31, 1, 5, 8, 10, 21, 24,
25, 31, 32, 34, 35, 36, 37; 32, 1, 2, 4,
5, 6, 8, 11, 15, 18, 20, 21, 23, 24.
bhreng, 27, 14, 15, 16, 18, 19, 24, 25,
26; 30, 16, 22.
bari.
baryan, 6, 13.

buru.
abuburu, 18, 34, 35.
abuburon, 30, 9.
amburu, 5, 20, 21; 6, 1, 2, 4; 7, 21.
amburua, 6, 6.
binuru, 5, 17, 26, 27; 17, 20; 19, 14, 24.
isun-buru, 5, 32.
amburu-binuru, 22, 38.
brâhmana, 8, 25, 26; 9, 6, 9, 11; 10, 22,
32, 34; 11, 5; 14, 14; 16, 32, 34; 17, 1, 2.
baranang.
ambranang 17, 36.
ambarananga, 17, 33.
braṣṭa, 29, 14.
bhakta.
ambhakta, 6, 10.
bhinakta, 2, 26; 3, 19, 22; 17, 28;
24, 3; 31, 11, 14.
binaktanya, 3, 2.
bhukti.
amukti, 1, 13; 26, 33; 28, 21, 23.
mukti, 29, 16.
amuktia, 21, 25; 28, 20.
kabhukti, 25, 18.
pamuktine, 9, 31.
bhiksa.
comp.: durbhiksa.
bëkël.
ambëkël, 26, 19, 33; 28, 17.
bëkëlan, 28, 4.
buddhi.
buddhinipun, 22, 9.
boddhasthapaka, 9, 19.
bot.
abobot, 12, 36.
binotan, 23, 33.
botoh.
bobotoh, 3, 13; 10, 24.
kabotohan, 3, 20; 9, 1.
batur, 17, 24, 27, 32, 35.
abatur, 1, 5.

batang.

babatanganira, 18, 17.

bhasa.

abhasa, 22, 3.

bisa, 4, 3; 7, 10; 20, 37; 22, 9.

bisaning, 27, 34.

bisanira, 23, 14.

bhiseka, 8 23; 24, 30; 27, 11, 16, 17,
27; 30, 4; 31, 12,

bhisekaning, 25, 4; 30, 32; 31, 26;
32, 9.

bhisekanira, 27, 22; 30, 6; 32, 15.

zie: 'abhiseka; *comp.*: dharmabiseka.

bhawarasa.

abhawarasa, 20, 22.

bale, 21, 11, 19.

běläh, 12, 3, 4.

aběläh, 31, 4.

buluh.

amuluhi, 28, 25.

kabuluhan, 28, 27.

balik.

malika, 25, 14.

kabalik, 19, 24.

bělěk.

aběbělěk, 4, 20.

balēm.

balēman, 14, 20, 21.

balēmaning, 20, 4.

balungbang.

binalungbang, 16, 2.

bapa, 7, 12, 13, 16, 28, 29, 32, 35; 8, 1,
4, 9, 25; 10, 10, 13, 17, 19, 22, 30; 11,
2, 3, 4, 6, 7, 15, 24; 12, 30; 14, 3, 5;
15, 5, 6, 11, 13; 16, 14, 18; 22, 34.

bapaningsun, 15, 10.

abapa, 3, 1.

bhuja.

comp.: caturbhuja.

beji.

bejine, 9, 32.

bajang.

pabajangan, 2, 24, 29.

bhujangga, 9, 19; 13, 18, 19, 30: 14, 14.

parabhujangga, 13, 15, 16, 17, 24, 25;
14, 12.

baya I.

baya, 11, 18; 18, 36; 21, 18.

baya II.

ratu-angabaya, 18, 7; 31, 13.

buyut, 3, 30; 6, 29; 7, 15, 19.

buyuting, 7, 30, 32; 8, 5; 18, 17;
20, 32, 36; 26, 23.

abuyut, 26, 32.

bañu, 5, 8.

bañune, 9, 32.

ababañu, 17, 18.

běñcah.

biněñcah, 20, 33.

bañcana.

pinakapamañcananing, 1, 3.

buñcal.

binuñcal, 2, 23.

depun-buncal, 23, 7.

bañol, 27, 1.

bhûmi, 2, 6; 8, 21; 14, 33; 21, 35.

comp.: mangkubhumi.

bamakerti, 14, 19.

bhage, 9, 11.

bhagawan, 30, 34.

bhagya.

bhagyane, 9, 35.

babu.

ababu, 2, 33.

bubuh I.

bubuhan, 19, 13.

bubuh II.

bubuhën, 27, 5.

bubar, 14, 24; 19, 35.

běbék.

pamběbėkan, 12, 3.

babad.

ababad, 22, 7; 23, 6.
 bĕbĕng.
 kabĕbĕng, 5, 7.
 bhaṭâra, 1, 17; 2, 2, 3, 6, 32; 8, 23, 32;
 14, 17, 25, 29; 14, 10, 13; 15, 24;
 16, 3, 5, 25, 27; 17, 4, 8, 13; 18, 7,
 8, 16; 19, 5, 18, 21, 22, 37; 20, 1;
 21, 7, 27; 24, 36; 25, 3; 26, 20, 26,
 28, 32; 27, 4, 5, 7, 17, 19, 29.
 abhaṭâra, 26, 16, 18, 23, 29, 32; 30, 35.
 bhaṭâri, 6, 24.
 bang, 1, 6, 9.
 bong.
 tabongbong, 16, 8.
 bĕngang.
 binĕngang, 21, 2.
 ngon.
 angon, 3, 6, 29; 4, 32; 6, 10.
 angonngon, 3, 5.
 pangon, 6, 14.
 pangone, 6, 15.
 pangonira, 6, 15, 19.
 pangoningsun, 6, 18.
 sapangon, 3, 3.
 nguni, 8, 32.
 ringuni, *zie* uni.
 makanguni, 16, 20.
 nguniweh, 19, 16.
 ngaran.
 ngaraning, 5, 3.
 ngkana, *zie* kana.
 nggen, *zie ook* ĕnggen.
 nggenipun, 15, 17.
 nggenira, 2, 1; 4, 17, 33; 5, 13; 11, 14.
 nggon.
 nggonira, 29, 13.
 ngong, 8, 33.
 -ingong, 8, 34; 16, 22, 23; 22, 20.
 -ningong, 2, 11.
 iringong, 22, 10.

*De rūpacandra- (wawatĕkan) of sĕngkala-
 woorden.*

1.

indu, 29, 28 (1290).
 iku, 30, 1 (1308); 30, 24 (1311); 32, 9
 (1373); 32, 26 (1403), 32, 27 *noot*
 (1533).
 awani, 29, 15 (1279).
 naga, 30, 27 (1319), *vgl. onder* 8.
 ratu, 27, 10 (1250).
 rupa, 24, 34 (1216); 30, 19 (1310); 30,
 24 (1311); 31, 28 (1351).
 dara, 24, 32 (1198).
 daging, 28, 15 (1253).
 tunggal, 24, 32 (1198); 25, 18 (1233);
 29, 27 (1284); 29, 35 (1307); 31, 33
 (1355); 32, 18 (1386); 32, 21 (1388).
 sitangsu, 24, 34 (1216); 30, 32 (1321);
 30, 34 (1322); 31, 28 (1351); 31, 35
 (1368); 31, 37 (1369); 32, 22 (1388).
 samadhi, 24, 31 (1197).
 wit, 32, 17 (1384).
 wulan, 26, 9 (1238); 30, 19 (1310);
 31, 15 (1328); 31, 34 (1359); 32, 3
 (1372*); 32, 8 (1373); 32, 16 (1378).
 wong, 25, 15 (1217); 25, 23 (1222);
 25, 29 (1235); 25, 30 (1236); 26, 11
 (1240); 23, 30 (1293); 29, 34 (1298);
 30, 27 (1319*); 31, 16 (1332); 31, 18
 (1333*); 31, 23 (1348), 31, 24 (1349);
 31, 29 (1352*); 32, 13 (1375); 32, 25
 (1400); 32, 28 (1535).
 lĕmah, 31, 22 (1338).
 janma, 30, 28 (1320); 30, 32 (1321).
 medini, 30, 24 (1311).
 bhūmi, 25, 15 (1217); 27, 18 (1250); 31,
 19 (1335).

2.

netra, 30, 32 (1321); 30, 34 (1322).

- ro, 29, 27 (1284).
karna, 29, 34 (1298).
dwi, 24, 34 (1216).
ton (anon), 28, 15 (1253).
tangan (anangani), 25, 23 (1222); 27, 10 (1250).
lara, 31, 15 (1328); 32, 27 noot (1522).
paksa, 25, 15 (1217); 25, 28 (1233); 25, 29 (1235); 25, 30 (1236); 26, 11 (1240); 27, 18 (1250); 29, 15 (1279); 29, 30 (1293); 30, 28 (1320), 30, 34 (1322); 32, 16 (1332); 31, 29 (1352*); 32, 3 (1372*); 32, 27 noot (1522).
mata, 29, 28 (1290).
ba, of baba, 25, 23 (1222).
- 3.
- antĕlu, 31, 33 (1355).
api, 25, 28 (1233).
ambah (angambah), 31, 22 (1338).
agni, 30, 32 (1321); 30, 34 (1322); 31, 19 (1335); 31, 28 (1351); 31, 34 (1359); 31, 35 (1368); 31, 37 (1369); 32, 18 (1386); 32, 22 (1388).
rama, 30, 24 (1311).
kaya, 28, 15 (1253); 30, 1 (1308); 30, 27 (1319*); 30, 28 (1320); 31, 16 (1332); 38, 18 (1333*); 31, 19 (1335); 31, 22 (1338); 31, 24 (1349); 32, 9 (1373); 32, 21 (1388); 32, 26 (1403).
tĕlu, 32, 17 (1384).
sahut (anahut), 26, 9 (1238); 30, 19 (1310); 31, 15 (1328); 31, 23 (1348); 32, 3 (1372*); 32, 8 (1373); 32, 13 (1375); 32, 16 (1378).
weda, *vgl. onder* 4.
wĕlut, 32, 8 (1373).
guna, 25, 29 (1235); 25, 30 (1236); 29, 30 (1293); 29, 35 (1307); 31, 16 (1332); 31, 18 (1333*); 31, 28 (1352*); 32, 28 (1535).
bahni, 32, 9 (1373).
- 4.
- sagara, 32, 26 (1403).
weda, 26, 11 (1240); 31, 18 (1333*).
vgl. onder 3.
pat, 29, 27 (1284); 32, 17 (1384).
yuga, 31, 23 (1348); 31, 24 (1349); 32, 25 (1400).
- 5.
- anila, 31, 28 (1351).
artha, 25, 29 (1235).
wiṣaya (amiṣaya), 27, 18 (1250); 32, 13 (1375); 32, 28 (1535); 32, 27 noot (1522).
panah (amanah), 31, 34 (1355).
pawana, 31, 19 (1335).
pañca, 31, 34 (1359).
bhuta, 27, 10 (1250); 28, 15 (1253); 31, 33 (1355).
bâyu, 32, 28 (1535).
- 6.
- rasa, 24, 34 (1216); 25, 30 (1236); 31, 37 (1269).
wihat (wiyat), 31, 29 (1352*); 32, 3 (1372*); 32, 18 (1386).
- 7.
- rĕṣi, 24, 31 (1197); 29, 35 (1307).
kuda, 25, 15 (1217); 32, 13 (1375).
turangga, 29, 15 (1279).
parwata, 32, 9 (1373).
sapta (*wellicht* saptagni of saptagnya), 32, 16 (1378).
wiku, 32, 8 (1373).

8.

ula, 29, 27 (1284); 32, 17 (1384).

naga, 24, 32 (1198); 26, 9 (1238); 29, 34 (1298); 31, 15 (1328); 31, 23 (1348); 31, 35 (1368); 32, 21 (1388); 32, 22 (1388); *zie nog onder 1.*

liman, 31, 22 (1338).

matangga, 30, 1 (1308).

brahmaṇa, 32, 16 (1378); 32, 18 (1386); 32, 21 (1388); 32, 22 (1388).

9.

nawa, 31, 37 (1369).

sanga, 24, 31 (1197); 29, 15 (1279); 29, 30 (1293); 31, 24 (1349).

leng, 29, 34 (1298).

manawa, 31, 34 (1359).

muka, 24, 32 (1198); 29, 28 (1290); 30, 27 (1319*).

0.

ambara, 32, 26 (1403).

nora, 26, 11 (1240); 32, 25 (1400).

çunya, 29, 35 (1307); 30, 1 (1308); 30, 28 (1320); 32, 25 (1400).

gagana, 29, 28 (1290); 30, 19 (1310).

bhasmi, 27, 10 (1250).

De in den tekst voorkomende sengkala's, van welken er eenigen niet met volle zekerheid te lezen zijn, in geregelde volgorde tot staving van de hier voorgaande opgaven, en om te laten zien, dat zij naar waarschijnlijkheid eerst later bij de jaartallen in cijfers bijgeschreven werden, toen in dezen reeds fouten ingeslopen waren.

1197, reṣi-sanga-samadhi, 24, 31.

1198, naga-mukadara-tunggal, 24, 32.

1216, rasa-rupa-dwi-sitangsu, 24, 34.

1217, kuda-bhumi-pakṣaning-wong, 25, 15.

1222, ba-ba-tangan-wong, 25, 23.

1233, api-api-tangan-tunggal, 25, 28.

1235, artha-guṇa-pakṣa-wong, 25, 29.

1236, rasa-guṇa-pakṣa-wong, 25, 30.

1238, nâgânahut wulan, 26, 9; *de 2 niet uitgedrukt.*

1240, nora-weda-pakṣa-wong, 26, 11.

1250, bhasmi-bhuta-nangani-ratu, 27, 10.

1250, çunya-wiṣaya-pakṣa-bhumi, 27, 18.

1253, kaya-bhutânon-daging, 28, 15.

1279, sanga-turangga-pakṣâwani, 29, 15.

1284, pat-ula-ro-tunggal, 29, 27.

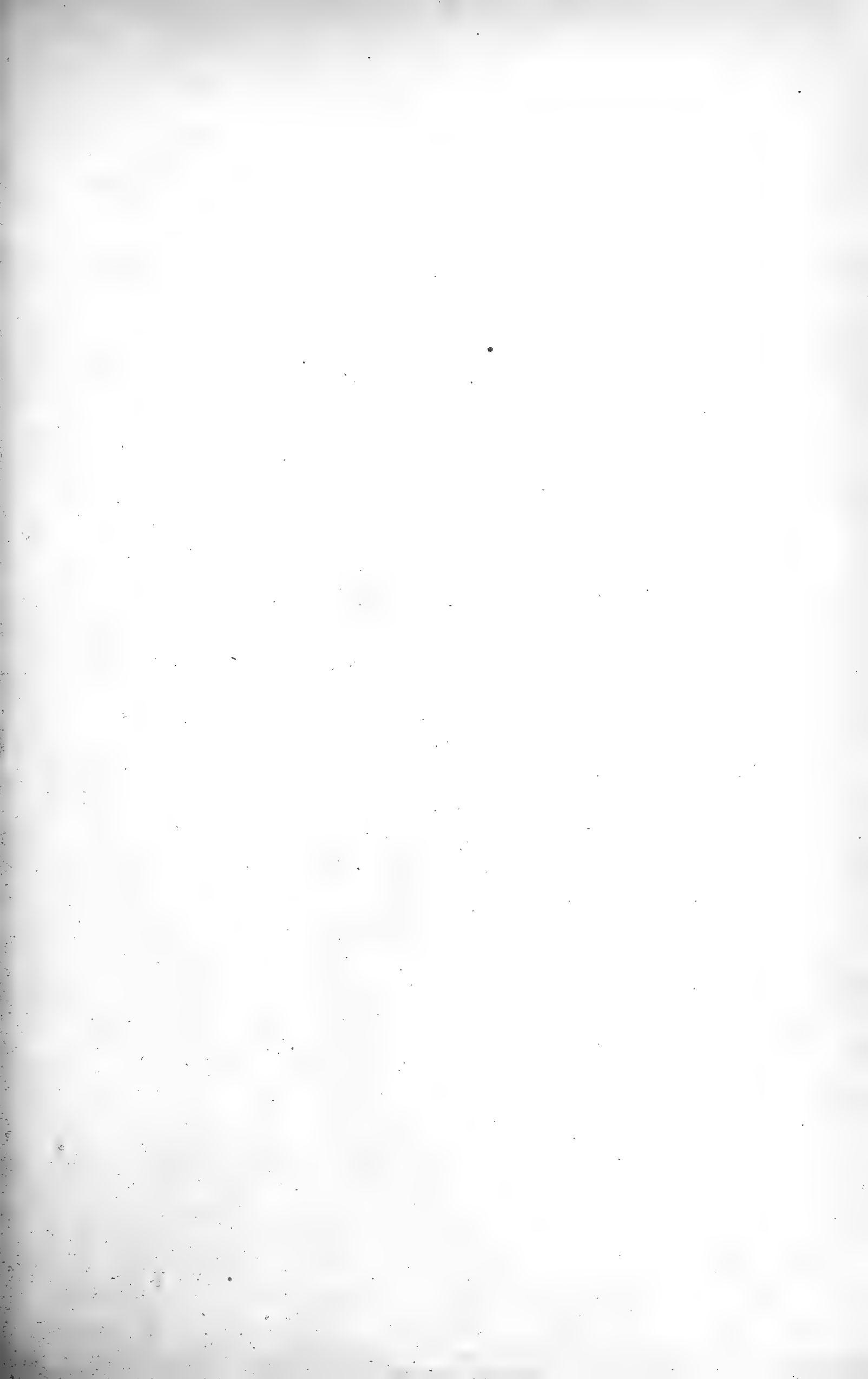
1290, gagana-muka-matendu, 29, 28.

1293, guṇa-sanga-pakṣaning-wong, 29, 30.

1298, naga-leng-karnaning-wong, 29, 34.

1307, reṣi-çunya-guṇa-tunggal, 29, 35.

- 1308, matangga-çunya-kayeku, 30, 1.
1310, gagana-rûpânahut-wulan, 30, 19.
1311, medini-rûpa-rameku, 30, 24.
1319*, mukaning-wong-kaya-naga, 30, 27; *in den tekst 1317, volgens de sengkala-woorden ten onrechte.*
1320, çunya-pakṣa-kaya-janma, 30, 28.
1321, janma-netragni-sitangsu, 30, 32.
1322, netra-pakṣagni-sitangsu, 30, 34.
1328, naga-larânahut-wulan, 31, 15.
1332, pakṣa-guṇa-kaya-wong, 31, 16.
1333*, kaya-weda-guṇaning-wong, 31, 18; *in den tekst 1343, volgens de sengkala-woorden terecht, maar weda kan ook drie kunnen beteekenen.*
1335, pawanâgni-kaya-bhumi, 31, 19.
1338, liman-kayângambah-lëmah, 31, 22.
1348, naga-yugânahut-wong, 31, 23.
1349, sanga-yuga-kaya-wong, 31, 24.
1351, rupânîlâgni-sitangsu, 31, 28.
1352*, pakṣa-wihat-guṇaning-wong, 31, 29; *in den tekst 1363, volgens de sengkala-woorden misschien terecht.*
1355, bhuta-manah-antëlu-tunggal, 31, 33.
1359, manawa-pañcâgni-walan, 31, 34.
1368, naga-gaṇâgni-sitangsu, 31, 35.
1369, nawa-rasâgni-sitangsu, 31, 37.
1372*, pakṣa-ganânahut-wulan, 32, 3; *in den tekst 1362, volgens de sengkala-woorden terecht.*
1373, wëlut-wiku-anahut-wulan, 32, 8; *in den tekst 137.*
1373, bahni-parwata-kayeku, 32, 9.
1375, wiṣaya-kudânahut-wong, 32, 13.
1378, brahmaṇa-saptagnyanahut-wulan, 32, 16.
1384, pat-ula-tëlung-wit, 32, 17.
1386, gaṇa-brahmaṇâgni-tunggal, 32, 18.
1388, brahmaṇa-naga-kaya-tunggal, 32, 21.
1388, brahmaṇa-nagâgni-çitangçu, 32, 22.
1400, çunya-nora-yuganing-wong, 32, 25.
1403, kaya-ambara-sagareku, 32, 26.
1522, lara-pakṣa-miṣayeku, 32, 27 (noot).
1535, wiṣaya-guṇa-bayuning-wong, 32, 28.
-

MAR 31 1916

7272

VERKLARING

VAN DE MEEST BEKENDE

JAVAANSCH E RAADS ELS
IN POËZIE

DOOR

W. MEIJER RANNEFT.

VERHANDELINGEN VAN HET BATAVIAASCH GENOOTSCHAP
VAN KUNSTEN EN WETENSCHAPPEN.

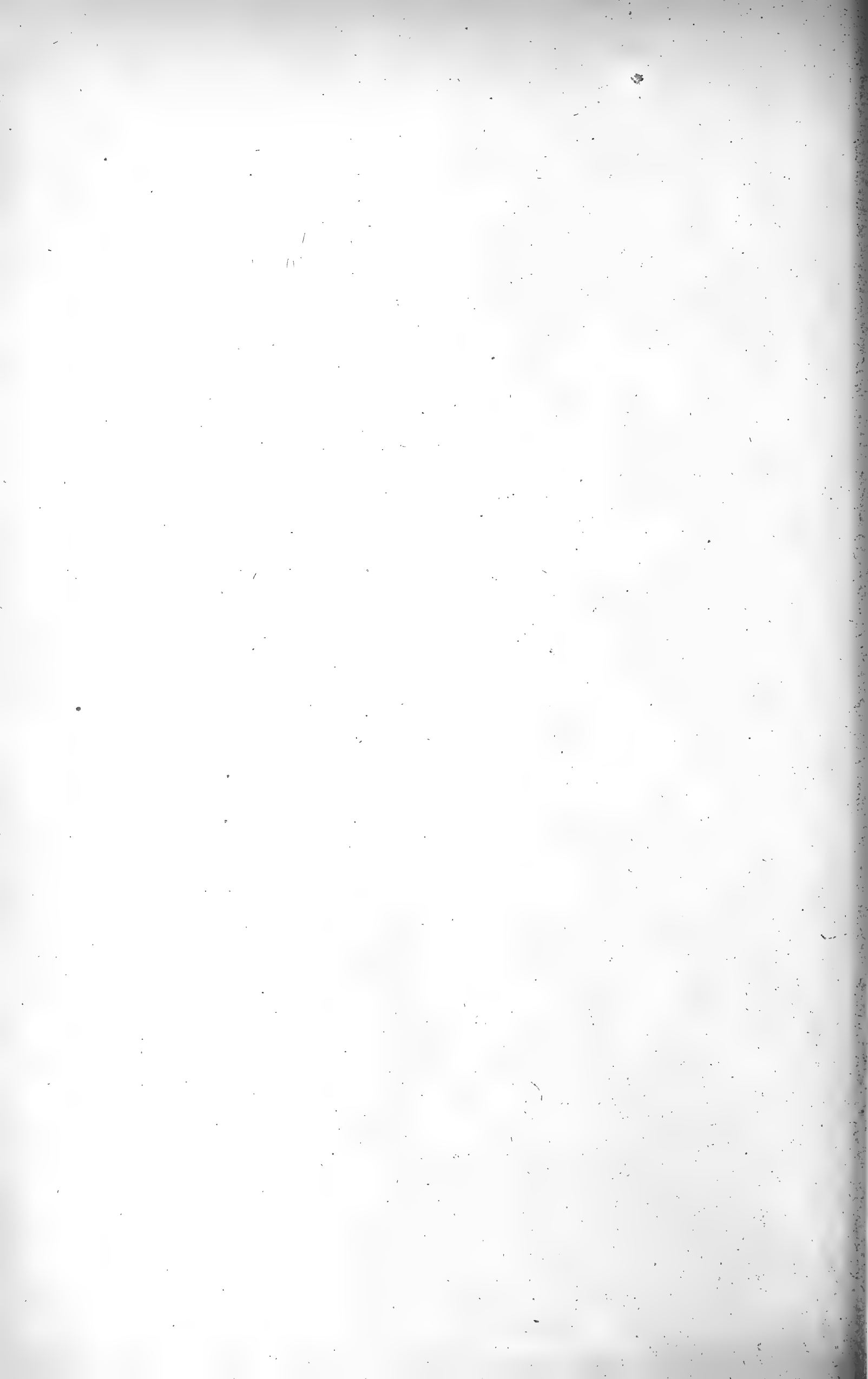
DEEL XLIX.

2° STUK.

BATAVIA,
ALBRECHT & RUSCHE.

'S HAGE
M. NIJHOFF.

1896.

MAR 31 1916

VERKLARING

VAN DE MEEST BEKENDE

JAVANSCHIE RAADSELS

IN POËZIE.

DOOR

W. MEIJER RANNEFT.

men ze voor de eerste maal aantreft. Verder gelieve de lezer de bijgevoegde lijst van die woorden op te slaan. Ook zijn de hier voorkomende *samentrekkingen* in een afzonderlijke lijst opgegeven.

Bij de raadsels op de zangwijze *Poetjoeng* komt het herhaaldelijk voor, dat het voorwerp, waarnaar gevraagd wordt, *Bapa Poetjoeng* wordt genoemd. Als vocatief gebezigd, heeft men dan al dadelijk een goed begin; want wanneer men, zooals hier het geval is, aanneemt, dat de strophe uit vijf pada-linga's bestaat, telt de eerste pada-linga met den eindklank oer vier lettergrepen.

In andere werken neemt men aan, dat elke strophe uit vier pada-linga's en de eerste daarvan uit 12 lettergrepen bestaat. In plaats van 4oe, 8oe, 6a, 8i en 12a wordt dan de volgorde 12oe, 6a, 8i en 12a.

Hierbij moet worden opgemerkt, dat men in het laatste geval toch altijd de samenvoeging van 4 en 8 in het oog houdt. De melodie geeft namelijk aanleiding om na de vierde lettergreep even te rusten en de dichter zorgt dan ook, dat die syllabe altijd de eindlettergreep van een woord is.

Een sterk voorbeeld van dit verschil in *lagoe* bij de zangwijze *Poetjoeng* vindt men in de verschillende uitgaven van de *Serat Kantjil*.

In de uitgave van Van Dorp & Co. te Semarang van 1875 bestaat de eerste pada-linga uit 12 lettergrepen met den eindklank oer, waarbij als regel is aangenomen, dat de vierde lettergreep altijd de eindlettergreep van een woord moet zijn. In de drie keeren, dat deze zangwijze hier voorkomt, is dit consequent volgehouden.

In de uitgave van het Koninklijk Instituut voor T. L. en V. van N. I. van 1878, bewerkt door Dr. Palmer Van den Broek, vindt men 4oe en 8oe door een *dirga-moeraras* (pangkat) gescheiden.

In de herziene uitgave van 1889 is dit teeken weggelaten.

Opmerkelijk, doch tevens begrijpelijk, is, dat de Javanen eene bepaalde voorliefde hebben voor enkele zangwijzen. Aan wien, hij zij hoog of laag in rang, men ook vraagt, welke melodieën hij het liefst hoort, altijd is het antwoord: *Dandang goela* en daarna *Sinom* en *Midjil*.

Hoewel men bij het kiezen der zangwijzen niet aan bepaalde regels gebonden is, houdt men toch wel een weinig rekening met de te behandelen onderwerpen. Bezingt de dichter bijv. oorlogstooneelen, dan bezigt hij meestal *Doerma* en *Pangkoer*. Schetst hij treurige scènes, dan kiest hij bij voorkeur *Maskoemambang* en *Megatroeh*. Voor tafereelen, waarin de vriendschap op den voorgrond treedt, gebruikt hij liefst *Dandang goela* en *Midjil*.

Zelfs in deze verzameling is dat eenigszins merkbaar. Zoo is hier de zangwijze *Doerma*, van het begin tot het einde, één oorlogskreet. Doch het is een strijd van vredelievenden aard, omdat bijna uitsluitend onderwerpen uit de Javaansche huishouding bezongen worden. De personen, die werken, zijn dan de strijders; hunne werktuigen zijn de wapenen en de te verwerken stof is het vijande-

keurig toch vraagt men zich af, of de dichter niet in staat geweest zou zijn om voor hetzelfde doel bij elkander behorende uitdrukkingen te gebruiken. Tevens doet zich dan de vraag voor, of het ook brokstukken uit een gedicht kunnen zijn.

Ik informeerde daarom naar de herkomst van dit raadsel bij verschillende personen, die zich met de studie van het Javaansch bezighouden. Na niet weinig keeren vergeefs gevraagd te hebben, vernam ik, dat het gedeelten uit verschillende, doch opeenvolgende strophen uit de *Poestaka radja* waren.

Voor zoover mij bekend, is dit werk nooit in *tembang* uitgegeven (1). In een handschrift, toebehoorende aan Raden Djaja Sajana, Demang te Soerakarta, waarvan mij het 1^e deel welwillend ter inzage werd afgestaan, vond ik op bladz. 510—511 de bedoelde strophen. Behoudens enkele, verbeterde schrijffouten luiden ze aldus:

ဖြေ့ မိတြကံတပေတေပိတေပျံ ဟာအေ-ညဒမေပျံစိစေတို့၊ ပိယိကမ္ပံပေတေပျံအေဝံ၊ ကတေကမကမ
ပိပိဒပျံအိဒ၊ ပျေတအိပုကတေပျံအိဒ၊ ကတေကမကမပျံအိဒ၊ ပိယိကမ္ပံပေတေပျံအေဝံ၊ ကတေကမကမ
ပေတေပိတေပျံ၊ အကမကမပေတေပိတေပျံအေဝံ၊ ပြေ့

ဖြေ့ မိတြပိကပေတေပျံအေဝံ၊ ဟာအေဝံ၊ ကတေကမကမပေတေပိတေပျံအေဝံ၊ ပိယိကမ္ပံပေတေပျံအေဝံ၊ ကတေကမကမ
ပေတေပိတေပျံ၊ အကမကမပေတေပိတေပျံအေဝံ၊ ပိယိကမ္ပံပေတေပျံအေဝံ၊ ကတေကမကမပေတေပိတေပျံအေဝံ၊
ပိယိကမ္ပံပေတေပျံအေဝံ၊ ပြေ့

ဖြေ့ မိတြပိကပေတေပျံအေဝံ၊ ဟာအေဝံ၊ ကတေကမကမပေတေပိတေပျံအေဝံ၊ ပိယိကမ္ပံပေတေပျံအေဝံ၊ ကတေကမကမ
ပေတေပိတေပျံ၊ အကမကမပေတေပိတေပျံအေဝံ၊ ပိယိကမ္ပံပေတေပျံအေဝံ၊ ကတေကမကမပေတေပိတေပျံအေဝံ၊
ပိယိကမ္ပံပေတေပျံအေဝံ၊ ပြေ့

ဖြေ့ ကတေကမကမပေတေပိတေပျံအေဝံ၊ ဟာအေဝံ၊ ကတေကမကမပေတေပိတေပျံအေဝံ၊ ပိယိကမ္ပံပေတေပျံအေဝံ၊ ကတေကမကမ
ပေတေပိတေပျံ၊ အကမကမပေတေပိတေပျံအေဝံ၊ ပိယိကမ္ပံပေတေပျံအေဝံ၊ ကတေကမကမပေတေပိတေပျံအေဝံ၊
ပိယိကမ္ပံပေတေပျံအေဝံ၊ ပြေ့

Het raadsel is dus samengesteld uit de

1 ^e	en	2 ^e	pada-linga	van de	1 ^e	strophe
3 ^e	en	4 ^e	" "	" "	2 ^e	"
5 ^e	en	6 ^e	" "	" "	3 ^e	"
7 ^e ,	8 ^e	en	9 ^e	" "	4	"

Alleen in de 4^e pada-linga bestaat verschil in redactie met het bovenvermelde raadsel, terwijl ook het eerste woord van de 7^e pada linga anders is. Hierbij moet worden opgemerkt, dat de redactie van de strophe uit het „Tijdschrift” de

(1) Eene proza-bewerking in 4 dln. komt voor onder de uitgaven van Vogel van der Heijde & Co. te Soerakarta en eene in 5 dln. onder die van H. Buning te Jogjakarta.

juiste is. Gaf men het raadsel volgens de aangehaalde regels uit dit handschrift, dan zou het niet geheel aan de gestelde eischen voldoen.

De vier strophen behelzen een gedeelte van den strijd tusschen het rijk Mamëang (in Kediri) en den reuzenvorst Kala Soewedda. Volledigheidshalve volgt hier de verklaring.

Spoedig werden de legers zichtbaar; bij het te voorschijn komen raakten zij slaags. Vrienden en vijanden raakten door elkaar. Luidruchtig vielen zij aan; beurtelings drongen zij elkander terug. Zij verdreven elkander, tot hunne krachten waren uitgeput. Eindelijk werd het leger der reuzen overwonnen en sloeg het op de vlucht zonder verder tegenstand te bieden (1).

Dadelijk sprak Sri Kala Soewedda de tooverspreuk *kamajan sari* uit. Als een bliksemflits (oogenblikkelijk) werd een aangename geur waargenomen. Een groote Dang Hjang verscheen en drong op de vijanden in, die zeer ongerust werden en zich verlaten gevoelden. Eenigen tijd daarna werden zij overwonnen. Hunne harten werden steeds kouder (zij werden steeds angstiger), alsof zij betooverd waren door de liefde (2).

Sang Kala Soewedda kwam nader; luid sprekende, hoonde hij zijne vijanden: „Waarom zijn de strijders van Mamëang zoo stil? Later zal uw vorst verschijnen; van zijne lippen zullen toornige woorden tot u komen. Gij zult genoemd worden menschen zonder verstand, daar gij zoo weinig beteekenend zijt en het werk niet ten einde kunt brengen (3).

Blijkbaar zijt gij machteloos om de bevelen uit te voeren en brengt gij uwen vorst in het ongeluk. Het is nu geheel anders dan bij het begin; toen vocht gij vreeselijk. Het past een leger-aanvoerder geen gevaren te kennen. De slechte

(1) In de laatste pada-linga van deze strophe vindt men eene bijeenvoeging van woorden, die met dezelfde letters geschreven worden, hetgeen men een *ယူပာနတ္ထိ* noemt. Dikwijls heeft zulk een samenvoeging geen bepaalde beteekenis en dient dan alleen om het aantal lettergrepen voltallig te maken.

Hetzelfde komt tweemaal voor in de tweede strophe, nl. in de zesde pada linga met de letters *သ* en *ပ* en in de achtste pada-linga met *က* en *ပ*.

(2) *ကျအာကျအိ* voor *ကျအာအာပိ*

ကကျက်ကကျ = overwonnen worden. Het verbum *ကျက်* is niet in gebruik, wel de vorm *ကျက်ကျက်ကကျ* = wedijveren.

ကျကျ = *ကပိ*

ပပိကျပ = *ကပပ*

ကျိပပက = voor *ကျိပပပက*

(3) *ပကျိ* voor *ပကျိပိ* = *ကပပိ*

ပပပပပပ is eene uitdrukking, welke ook in het dagelijksche leven voorkomt in de beteekenis van *weinig beduidend*.

Soera Wilaga is als de reus Singa Wërgil. Stellig wordt zijn hals de boete voor het verspreiden van ongelukken" (1).

Verder teeken ik hier nog aan, dat op het eerste blad van het handschrift wordt medegedeeld, dat *Empoe Oedaka* de vervaardiger is van het oorspronkelijk kawi-geschrift *Poestaka radja* en dat de overzetting in *kawi djarwa* is geschied door Raden Ngabehi Rongga Warsita in het jaar 1791 A. J. (= 1862 A. D.), welk jaartal met de volgende tjondra sangkala wordt aangeduid: $\text{ᨘᨗᨙᨚᨛ᨜᨝᨞᨟ᨠᨡᨢᨣᨤᨥᨦᨧᨨᨩᨪᨫᨬᨭᨮᨯᨰᨱᨲᨳᨴᨵᨶᨷᨸᨹᨺᨻᨼᨽᨾᨿ}$

Ten slotte betuig ik mijn dank aan Dr. Brandes te Batavia, eerstens voor de nauwkeurige inlichting omtrent alles, wat over Javaansche raadsels, zoowel in poëzie als in proza, verschenen is, en verder voor de belangrijke mededeeling betreffende het woord *tjangkriman*. Met het oog op de nog verborgen afkomst van dit woord heeft die mededeeling vooral waarde en laat ik ze dus hier volgen.

Dr. Brandes schrijft: „Dr. Van der Tuuk vestigde, nu reeds eenigen tijd „geleden, mijn aandacht op een versje in Raffles History of Java, 2^e ed. (die „van 1830 in 8°) deel I, bl. 457. Daar staat niet anders dan :

„Chechangkriman.

„(Sung by a Mother to her Child on her Arm.)

„Niahi ayu kapakan maniankil wakul,
„Kalong mabalanjar lakune manolenole,
„Sada gisu,
„Dayanin tuah kablag 'gandang.

„My handsome girl! in bringing a purchase from the market,
„When you have paid the price, cast not your eyes behind,
„But move quickly,
„Lest men may seize upon you.

(1) ᨘᨗᨙᨚᨛ beteekent eigenlijk *gezonden worden*.

$\text{ᨘᨗᨙᨚᨛ} = \text{ᨘᨗᨙᨚᨛ}$

ᨘᨗᨙᨚᨛ᨜᨝᨞᨟ voor ᨘᨗᨙᨚᨛ᨜᨝᨞᨟ De taling taroeng wordt er dikwijls onnoodig bijgevoegd.

$\text{ᨘᨗᨙᨚᨛ} = \text{ᨘᨗᨙᨚᨛ}$

$\text{ᨘᨗᨙᨚᨛ᨜᨝᨞᨟ᨠᨡᨢᨣᨤᨥᨦᨧᨨᨩᨪᨫᨬᨭᨮᨯᨰᨱᨲᨳᨴᨵᨶᨷᨸᨹᨺᨻᨼᨽᨾᨿ}$ = geen gevaren kennen.

ᨘᨗᨙᨚᨛ voor ᨘᨗᨙᨚᨛ

$\text{ᨘᨗᨙᨚᨛ} = \text{ᨘᨗᨙᨚᨛ}$

„Het hooge belang van deze plaats is, 1^e dat zij het eenige voorbeeld geeft van een strophe in *poetjoeng* voor Bali, waar men de maat anders niet kent, en 2^e dat „*ḥiḥ (ḥi) ḥiḥ*“ hier voorkomt met de beteekenis van slaapliedje, kinderdeuntje.

„De verdeeling is anders dan op Java, doch dat merkt men bij andere maten ook op. Tuah moet monosyllabisch worden gelezen, nl. twah.”

Dat ik bovengenoemde inlichting noodig had, bewijst reeds, dat ik nog niet voldoende op de hoogte ben van de Javaansche litteratuur; nog minder kan ik op vergelijkende taalstudie bogen. Ik heb slechts eene verklaring van de meest bekende raadsels geleverd als eene bijdrage tot de kennis der Javaansche taal.

MAGELANG, Mei 1893.

W. M. R.

INHOUD.

Inleiding.	Bl. I—VII
--------------------	--------------

ZANGWIJZEN.

Sinom	1.
Kinanti.	22.
Pangkoer	28.
Doerma.	40.
Dandang goela	45.
Poetjoeng	65.
Asmara dana.	72.
Midjil.	82.
Mas koemambang	85.
Mëgatroeh.	87.
Gamboeh	89.
Djoeroe-dëmoeng.	91.

Lijst van in poëzie gebruikelijke woorden, welke in deze verzameling voorkomen.	107.
--	------

Lijst van in poëzie gebruikelijke samentrekkingen en verkortingen, welke in deze verzameling voorkomen	113.
---	------

S I N O M.

1. [ဤကုန်တင်တင်အစား၊ မာမာတင်ကုန်တင်၊ မိမိမိမိတင်မာမာကုန် ကုန်တင်မာမာကုန်တင်၊
ကုန်တင်မာမာကုန်တင်၊ မိမိမိမိတင်မာမာကုန်တင်၊ မိမိမိမိတင်မာမာကုန်တင်၊ မိမိမိမိတင်မာမာကုန်တင်၊
ကုန်တင်မာမာကုန်တင်၊ မိမိမိမိတင်မာမာကုန်တင်၊ မိမိမိမိတင်မာမာကုန်တင်၊ မိမိမိမိတင်မာမာကုန်တင်၊
မိမိမိမိတင်မာမာကုန်တင်၊ မိမိမိမိတင်မာမာကုန်တင်၊ မိမိမိမိတင်မာမာကုန်တင်၊ မိမိမိမိတင်မာမာကုန်တင်၊
မိမိမိမိတင်မာမာကုန်တင်၊ မိမိမိမိတင်မာမာကုန်တင်၊ မိမိမိမိတင်မာမာကုန်တင်၊ မိမိမိမိတင်မာမာကုန်တင်၊

Hij kijkt telkens op in de lucht en likt de vingers. Hij loopt overal rond. Vervolgens ziet hij Sang Rětna, die mooie kleeren draagt. Hij legt op haar aan; treft hij haar, dan valt zij bezwijmd op den grond en wordt zij gevat. Hij neemt haar (dan) op de armen en blaast op haar. Zij wordt gestreeld en naar de slaappleats gebracht.

Oplossing: iemand, die met een blaaspijp schiet.

Toelichting: Het nat maken van de vingers geschiedt, opdat de klei niet aan de vingers zal blijven kleven.

- မာမာ = မာမာ
- ကုန်တင် = ကုန်တင်
- မာမာကုန်တင် = het juweel (benaming voor eene lieve vrouw); hier: de vogel.
- ကုန်တင်မာမာ = ကုန်တင်မာမာ = ကုန်တင်မာမာ
- ကုန်တင် = ကုန်တင်
- မာမာ = ကုန်တင် = bezwijmd.
- မိမိမိမိ = မိမိမိမိ
- မိမိမိမိတင်မာမာကုန်တင် is een verkorting van den pass. vorm မိမိမိမိတင်မာမာကုန်တင်
- မိမိမိမိတင်မာမာကုန်တင် = မိမိမိမိတင်မာမာကုန်တင်

2. [ဤကုန်တင်တင်မာမာကုန်တင်၊ ကုန်တင်မာမာကုန်တင်၊ ကုန်တင်မာမာကုန်တင်၊ ကုန်တင်မာမာကုန်တင်၊
ကုန်တင်မာမာကုန်တင်၊ ကုန်တင်မာမာကုန်တင်၊ ကုန်တင်မာမာကုန်တင်၊ ကုန်တင်မာမာကုန်တင်၊
ကုန်တင်မာမာကုန်တင်၊ ကုန်တင်မာမာကုန်တင်၊ ကုန်တင်မာမာကုန်တင်၊ ကုန်တင်မာမာကုန်တင်၊
ကုန်တင်မာမာကုန်တင်၊ ကုန်တင်မာမာကုန်တင်၊ ကုန်တင်မာမာကုန်တင်၊ ကုန်တင်မာမာကုန်တင်၊
ကုန်တင်မာမာကုန်တင်၊ ကုန်တင်မာမာကုန်တင်၊ ကုန်တင်မာမာကုန်တင်၊ ကုန်တင်မာမာကုန်တင်၊

Men heeft reeds lang naar de schoone vrouw gezocht. Gaarne vermaakt zij zich in den vijver. Zij draagt een blauw kleed, sierlijk met kant gegaarneerd. Zij verspreidt een welriekenden geur. De man nadert haar haastig. Sang Djah wordt gevat en krabt.

Hare kuiten worden zichtbaar en schitteren.

Het woord သို့ has betrekking op သတ်တတတေ and op ဆင့်တီတပတေ

6. (ဤ ဆင်သတ်ပူပူဆင်ပူပူ, သရဝေသီဆင်ပူပူ, သရဝေသီဆင်ပူပူ, သရဝေသီဆင်ပူပူ, သရဝေသီဆင်ပူပူ
ဆင်ပူပူ, သရဝေသီဆင်ပူပူ, သရဝေသီဆင်ပူပူ, သရဝေသီဆင်ပူပူ, သရဝေသီဆင်ပူပူ
တတေသီဆင်ပူပူ, သရဝေသီဆင်ပူပူ, သရဝေသီဆင်ပူပူ, သရဝေသီဆင်ပူပူ, သရဝေသီဆင်ပူပူ
|| တတေသီဆင်ပူပူ || ဆင်ပူပူ ||

De bloem der vrouwen is niet gescheiden van hem, die haar bezit. Omdat hij erg met haar ingenomen is, wordt zij overal meegenomen, waar hij gaat. Zij is verborgen en kan niet gezien worden; slechts een punt van haar kleed is zichtbaar. Zij spreekt snel, maar niemand begrijpt het. Als zij te voorschijn komt, wijst zij den tijd aan.

O p l o s s i n g: een horloge.

Toelichting: ပူပူဆင်ပူပူ = de bloem der vrouwen.

သို့ = verborgen.

ဆင်ပူပူ = ဆင်ပူပူ

သရဝေ = သရဝေ

ဆင်ပူပူ = ဆင်ပူပူ

ဟူဝေ, aan het einde van den laatsten regel, is hier vermoedelijk voor den rijm bijgevoegd.

7. (ဤ ရှုမဝတေပူပူဆင်ပူပူ, သီတပူပူဆင်ပူပူ, သရဝေသီဆင်ပူပူ, သရဝေသီဆင်ပူပူ, သရဝေသီဆင်ပူပူ
ဆင်ပူပူ, သရဝေသီဆင်ပူပူ, သရဝေသီဆင်ပူပူ, သရဝေသီဆင်ပူပူ, သရဝေသီဆင်ပူပူ
ဟူဝေသီဆင်ပူပူ, သရဝေသီဆင်ပူပူ, သရဝေသီဆင်ပူပူ, သရဝေသီဆင်ပူပူ, သရဝေသီဆင်ပူပူ
|| တတေသီဆင်ပူပူ || သရဝေသီဆင်ပူပူ ||

De bloem der schoonen is het kind van Baṭara Brama. In haar loop vermengt zij zich met den wind. Als zij loopt, houdt zij niet stil; ten laatste is zij niet meer te zien. Niemand kent de plaats, waar zij zich (dan) bevindt.

Als men bij de geboorte van Sang Rĕtna dicht bij haar is om mede te kijken, huilt men onverwacht, zonder redenen.

O p l o s s i n g: de rook.

Toelichting: ရှုမဝတေ, hoort men nog in de desa als krama van မဟာမဟာ

ပူပူ = ပူပူ

ပူပူဆင်ပူပူ = de bloem der schoonen.

ဆင်ပူပူ = မဟာမဟာ

ဆင်ပူပူ VOOR မဟာမဟာ

သရဝေ, VOOR သရဝေ, သရဝေ = သတ်တတတေ

သရဝေဆင်ပူပူ = onverwacht.

Toelichting: de ဟူမိတူၼိၼ်တူၼ်းၼ် is een groote boom.

ဟူမိ = ဟူမိဒ်

တူၼ်း = တူၼ်း

တူၼ်းၼ် = တူၼ်းၼ်

တူၼ်းၼ် = တူၼ်းၼ်

တူၼ်းၼ် = တူၼ်းၼ်

25. (အုၼ်) တူၼ်းၼ်တူၼ်းၼ်တူၼ်းၼ်တူၼ်းၼ်တူၼ်းၼ်တူၼ်းၼ်တူၼ်းၼ်တူၼ်းၼ်တူၼ်းၼ်တူၼ်းၼ်တူၼ်းၼ်
တူၼ်းၼ်တူၼ်းၼ်တူၼ်းၼ်တူၼ်းၼ်တူၼ်းၼ်တူၼ်းၼ်တူၼ်းၼ်တူၼ်းၼ်တူၼ်းၼ်တူၼ်းၼ်တူၼ်းၼ်
တူၼ်းၼ်တူၼ်းၼ်တူၼ်းၼ်တူၼ်းၼ်တူၼ်းၼ်တူၼ်းၼ်တူၼ်းၼ်တူၼ်းၼ်တူၼ်းၼ်တူၼ်းၼ်
တူၼ်းၼ်တူၼ်းၼ်တူၼ်းၼ်တူၼ်းၼ်တူၼ်းၼ်တူၼ်းၼ်တူၼ်းၼ်တူၼ်းၼ်တူၼ်းၼ်တူၼ်းၼ်
တူၼ်းၼ်တူၼ်းၼ်တူၼ်းၼ်တူၼ်းၼ်တူၼ်းၼ်တူၼ်းၼ်တူၼ်းၼ်တူၼ်းၼ်တူၼ်းၼ်တူၼ်းၼ်
တူၼ်းၼ်တူၼ်းၼ်တူၼ်းၼ်တူၼ်းၼ်တူၼ်းၼ်တူၼ်းၼ်တူၼ်းၼ်တူၼ်းၼ်တူၼ်းၼ်တူၼ်းၼ်

De naam van een kostbaar gewas bestaat uit vier lettergrepen. Als men de eerste twee lettergrepen er van afscheidt, hebben deze de beteekenis, dat het lichaam zijn gezondheid verloren heeft.

De twee lettergrepen, die zich achteraan bevinden, vormen den naam van een der zeven dagen.

Oplossing: lara-sětoe; Mal. نرستو Bij de Europeanen bekend onder den naam van *akar wangi*.

Toelichting: Lara-sětoe is eene grassoort van een meter hoogte. Van de welriekende wortels (*akar wangi*) maakt men waaiers, stoffers, mandjes en allerlei luxe-artikelen. Vooral in sommige streken van Bagelen komt dit gewas veel voor.

တူၼ်း = တူၼ်း

တူၼ်း = တူၼ်း

တူၼ်းၼ် = တူၼ်းၼ် of တူၼ်းၼ်

26. (အုၼ်) တူၼ်းၼ်တူၼ်းၼ်တူၼ်းၼ်တူၼ်းၼ်တူၼ်းၼ်တူၼ်းၼ်တူၼ်းၼ်တူၼ်းၼ်တူၼ်းၼ်တူၼ်းၼ်
တူၼ်းၼ်တူၼ်းၼ်တူၼ်းၼ်တူၼ်းၼ်တူၼ်းၼ်တူၼ်းၼ်တူၼ်းၼ်တူၼ်းၼ်တူၼ်းၼ်တူၼ်းၼ်
တူၼ်းၼ်တူၼ်းၼ်တူၼ်းၼ်တူၼ်းၼ်တူၼ်းၼ်တူၼ်းၼ်တူၼ်းၼ်တူၼ်းၼ်တူၼ်းၼ်တူၼ်းၼ်
တူၼ်းၼ်တူၼ်းၼ်တူၼ်းၼ်တူၼ်းၼ်တူၼ်းၼ်တူၼ်းၼ်တူၼ်းၼ်တူၼ်းၼ်တူၼ်းၼ်တူၼ်းၼ်
တူၼ်းၼ်တူၼ်းၼ်တူၼ်းၼ်တူၼ်းၼ်တူၼ်းၼ်တူၼ်းၼ်တူၼ်းၼ်တူၼ်းၼ်တူၼ်းၼ်တူၼ်းၼ်
တူၼ်းၼ်တူၼ်းၼ်တူၼ်းၼ်တူၼ်းၼ်တူၼ်းၼ်တူၼ်းၼ်တူၼ်းၼ်တူၼ်းၼ်တူၼ်းၼ်တူၼ်းၼ်

Het wordt gebruikt door den vorst en mag niet door de dienaren gebruikt worden. De naam er van bestaat uit vier lettergrepen. Als de voorste twee genomen worden, is de beteekenis een gevreesd wouddier, dat zijne makers verslindt.

De laatste twee lettergrepen vormen een kawi-woord, waarvan de beteekenis *panganggé* (kleedingstuk) en *doenoengan* (plaats) is.

Oplossing: singa-sana = troon, vorstelijke zetel.

KINANTI.

1. ဟိန္ဒူဝါဒ-ကျမ်း ဖြစ်ပုံအတိုင်း စာတမ်းကို လေ့လာပညာရှင်တို့က ဆန်းစစ်ကြည့်ရှုရာတွင် တွေ့ရှိရသော အကြောင်းကို ဖော်ပြရမည့်အတိုင်း ဖော်ပြပါသည်။ (ဟိန္ဒူဝါဒ)
 ဟိန္ဒူဝါဒ-ကျမ်း ဖြစ်ပုံအတိုင်း စာတမ်းကို လေ့လာပညာရှင်တို့က ဆန်းစစ်ကြည့်ရှုရာတွင် တွေ့ရှိရသော အကြောင်းကို ဖော်ပြရမည့်အတိုင်း ဖော်ပြပါသည်။

Er is eene buitengewoon schoone prinses; niemand is met haar te vergelijken. Het lichaam van Sang Rětna verandert elken dag.

Over dag zijn hare stralen zonder glans; alleen des nachts schittert zij in hooge mate.

O p l o s s i n g : de maan.

2. ဟိန္ဒူဝါဒ-ကျမ်း ဖြစ်ပုံအတိုင်း စာတမ်းကို လေ့လာပညာရှင်တို့က ဆန်းစစ်ကြည့်ရှုရာတွင် တွေ့ရှိရသော အကြောင်းကို ဖော်ပြရမည့်အတိုင်း ဖော်ပြပါသည်။ (ဟိန္ဒူဝါဒ)
 ဟိန္ဒူဝါဒ-ကျမ်း ဖြစ်ပုံအတိုင်း စာတမ်းကို လေ့လာပညာရှင်တို့က ဆန်းစစ်ကြည့်ရှုရာတွင် တွေ့ရှိရသော အကြောင်းကို ဖော်ပြရမည့်အတိုင်း ဖော်ပြပါသည်။

Er wordt een schouwspel vermeld; velen kijken er naar. Mannen en vrouwen zijn opeengehoopt en verdringen elkander. Maar zij zijn niet blij en wenschen, dat er spoedig een einde aan kome, opdat het geen verdriet aan andere menschen zal veroorzaken.

O p l o s s i n g : een huis in brand.

Toelichting: ဟိန္ဒူဝါဒ-ကျမ်း = ဟိန္ဒူဝါဒ

ကျမ်း = ဟိန္ဒူဝါဒ-ကျမ်း. Bij de samentrekking verandert de soekoe in ဟိန္ဒူဝါဒ

ကျမ်း = ဟိန္ဒူဝါဒ

ကျမ်း = ဟိန္ဒူဝါဒ-ကျမ်း

ကျမ်း = ဟိန္ဒူဝါဒ

ကျမ်း = ဟိန္ဒူဝါဒ

ကျမ်း of ကျမ်း

3. ဟိန္ဒူဝါဒ-ကျမ်း ဖြစ်ပုံအတိုင်း စာတမ်းကို လေ့လာပညာရှင်တို့က ဆန်းစစ်ကြည့်ရှုရာတွင် တွေ့ရှိရသော အကြောင်းကို ဖော်ပြရမည့်အတိုင်း ဖော်ပြပါသည်။ (ဟိန္ဒူဝါဒ)
 ဟိန္ဒူဝါဒ-ကျမ်း ဖြစ်ပုံအတိုင်း စာတမ်းကို လေ့လာပညာရှင်တို့က ဆန်းစစ်ကြည့်ရှုရာတွင် တွေ့ရှိရသော အကြောင်းကို ဖော်ပြရမည့်အတိုင်း ဖော်ပြပါသည်။

Als het op visite komt, is het zonder bēbēd of tapih. Die het ontvangen, zijn blij en ijverig in de weer om het te verzorgen. Als het heengaat, wordt het gekleed en tevens beweend.

6. (ပွဲ) ကိရုကသိဏသကအကုကုဒ်၊ သကအကဟပူဗိကဏ္ဍိ၊ သပုရကကုကကုကကအံပုဗ္ဗ၊ သိက
 ပုဗ္ဗဗုဒ္ဓဏ္ဍိကသိကိဗျ၊ သိကသုကဏ္ဍိဏသိက၊ ကုသုဗ္ဗသံပုဗ္ဗ၊ သိကသသိ၊ (ပွဲ)
 ပုဏ္ဏသံသိပုဗ္ဗ၊ သိသိဗျာ။

Het geheele lichaam omwonden, wordt zij dadelijk met kracht neêrgeworpen. Een poos trippelt Sang Rĕtna. Zij wordt gevat en hoog opgeworpen. Opgevangen in haar val, sterft Sang Djah in de hand.

O p l o s s i n g : een tol.

Toelichting: သိကသသိ = သသိ။

7. (ပွဲ) ကိရုသိသိသိသိပုဗ္ဗ၊ သဏ္ဍိကက(ဏ္ဍိ)သကဗ္ဗိ၊ ကကကသိဒံကကပုဗ္ဗသဟာ၊ သိကဟဗ္ဗ
 ပုဗ္ဗဗုဒ္ဓိ၊ ကုသုကကဏ္ဍိကသိကသိသိဗျ၊ သိသဏ္ဍိသကအဏ္ဍိကဏ္ဍိ၊ (ပွဲ)
 ပုဏ္ဏသံသိပုဗ္ဗ၊ သိသိသိသိဗျ။

Er worden vermeld vijf jagers, die in een bosch jagen. Twee sluipen overal in; (de andere) drie volgen achteraan.

Als zij (iets) krijgen, dooden ze het dadelijk in huis en het is net, alsof het daar opgegeten wordt.

O p l o s s i n g : iemand, die luizen zoekt.

Toelichting: De laatste zin bedoelt, dat de vijf vingers zich dan naar den mond begeven. Het beestje wordt tusschen de tanden gedood en daarna uitgespuwd.

သကဗ္ဗိ၊ သဟာ။

သပုဗ္ဗသဟာ၊ Het suffix an doet hier op herhaling.

သသိဗျ၊ = သသိ။

သဏ္ဍိ၊ = ကုသုဗ္ဗ။

သကအဟာ၊ (spr. သကဟာ) = alsof.

8. (ပွဲ) သပုဗ္ဗသိပုဗ္ဗိကုဗ္ဗ၊ ကကကကကသိကသိကိ၊ သသသိကိကပုဗ္ဗိဏ၊ ဗျသိဇိကဏ္ဍိက
 ကကကသိ၊ ကကကကသိသသဏ္ဍိ၊ ကဏ္ဍိကဏ္ဍိကသိသိ၊ (ပွဲ)
 ပုဏ္ဏသံသိပုဗ္ဗ၊ သိဏ္ဍိကသိဗျ။

Er worden zeven broeders vermeld; zij ontmoeten elkander nooit gedurende hun leven. Beurtelings zijn zij een voor een te zien. Al sterven ze, toch worden ze beurtelings weder levend.

O p l o s s i n g : de zeven dagen.

Toelichting: ကုဗ္ဗိဏ၊ = ကုဗ္ဗုဗျာ။

သသဏ္ဍိ၊ = သသိ။

9. *(ဖြန့်)* ယထိုသတင်းကို သိသော်လည်း သဘောကောင်းမည်ကဲ့သို့ သဘောကောင်းမည်ဟု သဘောထား
ဖမ်းမိသွားပြီးမှ သိသော်လည်းကောင်း သိရပြီးမှပေးသော သိမ်း
ယူခြင်းတို့ကို ယထိုအတိုင်း ဖြန့်
ယူခြင်းဟု သိရ၏။

Twee krijgslieden worden vermeld; men laat ze met elkaar vechten. Als ze in 't strijdperk komen, willen ze niet worstelen. Hun moed komt te voor- schijn, als ze geslagen worden; dan gaan ze strijden.

O p l o s s i n g: het laten vechten van gangsir's.

Toelichting: De gangsir's worden vóór 't gevecht geslagen met een သဏ၊ nerf van een klapperblad. De kleinere djangkrik's worden gekitteld met een grashalm.

သိသွားပြီးမှ = elkander van de plaats dringen.

ယူခြင်း = ယူခြင်း။

သိမ်း = သိမ်း။

10. *(ဖြန့်)* ဤသို့ဆိုသော်လည်းကောင်း ဤသို့ဆိုသော်လည်းကောင်း ဤသို့ဆိုသော်လည်းကောင်း သဘောကောင်းမည်ဟု သဘောထား
မိသွားပြီးမှ သိသော်လည်းကောင်း သိရပြီးမှပေးသော သိမ်း
ယူခြင်းတို့ကို ယထိုအတိုင်း ဖြန့်
ယူခြင်းဟု သိရ၏။

Er wordt een belooning vermeld; niemand kan haar noemen. Velen streven er naar en doen al het mogelijke om haar te krijgen.

En toch (gebeurt het) zelden, dat zij, die haar begeeren, er dadelijk mede beeftigd worden.

O p l o s s i n g: voorspoed.

Toelichting: ဤသို့ = zelden.

သဘောကောင်းမည်ဟု သဘောထား = သိမ်း

11. *(ဖြန့်)* ပို၍လည်းကောင်း သို့မဟုတ် ဤသို့ဆိုသော်လည်းကောင်း ဤသို့ဆိုသော်လည်းကောင်း သဘောကောင်းမည်ဟု သဘောထား
မိသွားပြီးမှ သိသော်လည်းကောင်း သိရပြီးမှပေးသော သိမ်း
ယူခြင်းတို့ကို ယထိုအတိုင်း ဖြန့်
ယူခြင်းဟု သိရ၏။

Het is nog donkerder dan de nacht; niets kan het ophelderen. Ook al wordt het door de zon bestraald, dan nog ziet het er donker uit. Men kan geen middel vinden om het juist te weten (voor de juiste duidelijkheid er van).

O p l o s s i n g: alles. wat nog niet gebeurd is.

Toelichting: ဤသို့ = သို့မဟုတ်

သဘောကောင်းမည်ဟု = သဘောကောင်းမည်ဟု

သဘောကောင်းမည်ဟု = သိမ်း

12. *(ဖြန့်)* ဤသို့ဆိုသော်လည်းကောင်း ဤသို့ဆိုသော်လည်းကောင်း ဤသို့ဆိုသော်လည်းကောင်း သဘောကောင်းမည်ဟု သဘောထား
မိသွားပြီးမှ သိသော်လည်းကောင်း သိရပြီးမှပေးသော သိမ်း
ယူခြင်းတို့ကို ယထိုအတိုင်း ဖြန့်
ယူခြင်းဟု သိရ၏။
Verh. Bat. Gen., Deel XLIX. 4.

၇၅၅၅ ဖြစ်၍ ဝိသေသနာပိဋိကံ၊ အတ္တကမ္မာန္တံ ဝိသေသနံ၊ (ဗြဟ္မ
|| အာမံ ဝိပုဗ္ဗာ၊ အာမံ ဝိပုဗ္ဗာ။

Voor hem, die het hebben wil, is er geen middel om het te koopen; zelfs
een vorst kan het niet.

Maar zij, die zich willen beijveren en er zich van jongs af mede bemoeien,
zullen, het geen door hen beoogd wordt, stellig verkrijgen.

O p l o s s i n g : bekwaamheid.

Toelichting: ၇၅၅၅၅, van အာမံ ဝိပုဗ္ဗာ

ဝိပုဗ္ဗာ = ဝိပုဗ္ဗာ, van ۞

၇၅၅၅ = ၇၅၅၅

- 13. (ဗြဟ္မ ၇၅၅၅၅ ဝိသေသနာပိဋိကံ၊ အတ္တကမ္မာန္တံ ဝိသေသနံ၊ ဝိသေသနာပိဋိကံ၊
 ဝိသေသနာပိဋိကံ၊ ဝိသေသနာပိဋိကံ၊ ဝိသေသနာပိဋိကံ၊ ဝိသေသနာပိဋိကံ၊ (ဗြဟ္မ
 || အာမံ ဝိပုဗ္ဗာ၊ ဝိပုဗ္ဗာ။

In een grot wordt iets gezien; het weet den smaak zonder te eten.

t' Is niet te gissen, welk een grooten invloed het heeft. Het veroorzaakt
geluk en ongeluk. Het is in staat iemand een belooning te doen krijgen,
(maar) veroorzaakt (ook) hartzeer.

O p l o s s i n g : de tong.

Toelichting: In den eersten zin bedoelt men, dat de buik eigenlijk eet,
omdat die alles krijgt. In de volgende zinnen heeft men het oog op *ver-*
standig en *onverstandig* spreken.

၇၅၅၅၅, VOOR ၇၅၅၅၅

၇၅၅၅ = ၇၅၅၅

၇၅၅၅၅ = ၇၅၅၅၅

- 14. (ဗြဟ္မ ၇၅၅၅၅ ဝိသေသနာပိဋိကံ၊ အတ္တကမ္မာန္တံ ဝိသေသနံ၊ ဝိသေသနာပိဋိကံ၊
 ဝိသေသနာပိဋိကံ၊ ဝိသေသနာပိဋိကံ၊ ဝိသေသနာပိဋိကံ၊ ဝိသေသနာပိဋိကံ၊ (ဗြဟ္မ
 || အာမံ ဝိပုဗ္ဗာ၊ အာမံ ဝိပုဗ္ဗာ။

Die het maakt, wil het niet. Die het bestelt, neemt het niet in bezit.
Die het koopt, heeft het in het geheel niet noodig voor zich zelf.

En degene, voor wien het bestemd is en die het ook gebruikt, ziet het niet.

O p l o s s i n g : een doodkist.

Toelichting: ဝိသေသနာပိဋိကံ = ၇၅၅၅၅

၇၅၅၅၅ = ၇၅၅၅၅

- 15. (ဗြဟ္မ ၇၅၅၅၅ ဝိသေသနာပိဋိကံ၊ အတ္တကမ္မာန္တံ ဝိသေသနံ၊ ဝိသေသနာပိဋိကံ၊
 ဝိသေသနာပိဋိကံ၊ ဝိသေသနာပိဋိကံ၊ ဝိသေသနာပိဋိကံ၊ ဝိသေသနာပိဋိကံ၊ (ဗြဟ္မ

ဣန္ဒြေမိဂ်၊ မျက်စိသင်္ကြာစုစာအုတ်၊ စင်္ဂါပိသင်္ကြာစုစာအုတ်၊ ဣန္ဒြေ
 ဣန္ဒြေမိဂ်၊ မျက်စိသင်္ကြာစုစာအုတ်၊ စင်္ဂါပိသင်္ကြာစုစာအုတ်။

Twee hoofden worden gezien en ook twee armen. Hij heeft in het geheel zes beenen en slechts tien vingers. Slecht vier beenen loopen en de twee andere raken den grond niet.

O p l o s s i n g: iemand, die te paard rijdt.

Toelichting: ဣန္ဒြေမိဂ်၊ ဖြစ် ဣန္ဒြေမိဂ်။

Dat မိဂ် is er maar bijgevoegd om de pada lingsa op i te doen eindigen.

16. ဣန္ဒြေမိဂ်၊ မျက်စိသင်္ကြာစုစာအုတ်၊ မျက်စိသင်္ကြာစုစာအုတ်၊ မျက်စိသင်္ကြာစုစာအုတ်၊ မျက်စိသင်္ကြာစုစာအုတ်၊ မျက်စိသင်္ကြာစုစာအုတ်၊ မျက်စိသင်္ကြာစုစာအုတ်၊ မျက်စိသင်္ကြာစုစာအုတ်၊ မျက်စိသင်္ကြာစုစာအုတ်၊ မျက်စိသင်္ကြာစုစာအုတ်၊ မျက်စိသင်္ကြာစုစာအုတ်၊ မျက်စိသင်္ကြာစုစာအုတ်။
 မျက်စိသင်္ကြာစုစာအုတ်၊ မျက်စိသင်္ကြာစုစာအုတ်။

Zijn lichaamsbouw is niet (altijd) dezelfde. (Er zijn) lange en korte, groote en kleine. Als men zijne diensten wil gebruiken, moet men herhaaldelijk op hem slaan. Langzamerhand verbergt hij zich dan en wordt slechts zijn hoofd gezien.

O p l o s s i n g: een spijker.

Toelichting: မျက်စိသင်္ကြာစုစာအုတ် = မျက်စိသင်္ကြာစုစာအုတ်။

17. ဣန္ဒြေမိဂ်၊ မျက်စိသင်္ကြာစုစာအုတ်၊ မျက်စိသင်္ကြာစုစာအုတ်၊ မျက်စိသင်္ကြာစုစာအုတ်၊ မျက်စိသင်္ကြာစုစာအုတ်၊ မျက်စိသင်္ကြာစုစာအုတ်၊ မျက်စိသင်္ကြာစုစာအုတ်၊ မျက်စိသင်္ကြာစုစာအုတ်၊ မျက်စိသင်္ကြာစုစာအုတ်၊ မျက်စိသင်္ကြာစုစာအုတ်၊ မျက်စိသင်္ကြာစုစာအုတ်၊ မျက်စိသင်္ကြာစုစာအုတ်။
 မျက်စိသင်္ကြာစုစာအုတ်။

Er worden alleen vermeld vier pooten, die niet gebruikt kunnen worden om te loopen en maar recht op blijven staan. Maar zij zijn toch nuttig en geven gemak aan het lichaam; door het (lichaam) op den schoot te nemen, brengen zij het tot rust.

O p l o s s i n g: een stoel.

Toelichting: မျက်စိသင်္ကြာစုစာအုတ် van ဣန္ဒြေမိဂ်။

PANCKOER.

1. (ဗြူဖူ ဟင်္သာကကြိတ်ဟဟဟဟ) ခါးစတို့ပြန်ခါးစတို့(ဗြူဖူဗြူဖူ) နှင့်ချောင်းကတူချောင်း ခါးစ
 နှင့်ဆီကတူ ဟင်္သာကကြိတ်ဟဟဟဟ နှင့်ချောင်းကတူချောင်း နှင့်ချောင်းကတူချောင်း နှင့်ချောင်းကတူချောင်း
 ကျမ်းဗြူဖူ (ဗြူဖူ
 ဟင်္သာကကြိတ်ဟဟဟဟ ဟင်္သာက

In den nacht verschijnt de Raden op het oorlogsveld, gewapend met een scherpen vuurpijl. Vele vijanden gonzen om hem heen; allen zijn dapper en met een bovennatuurlijke macht begaafd. Zij vallen in groot aantal op hem aan en vechten ongeregeld. (De Raden) wreekt zich niet, (als) hij door een overmacht overvallen wordt; niettegenstaande dat worden zijne vijanden weggevaagd.

O p l o s s i n g: een lamp.

Toelichting: Het raadsel doelt op de insecten, die 's avonds om de lamp vliegen.

- ဟဟဟဟဟ = ဟဟဟဟ
- ဗြူဖူ = vuurpijl, van ဗြူဖူ en ဟဟဟ
- ဟဟဟ = ဟဟဟဟ ဟဟဟဟ ဟဟဟဟ = ဟဟဟဟ
- ဟဟဟ = ဟဟဟ of ဟဟဟဟ
- ဟဟဟဟ = ဟဟဟ
- ကျမ်းဗြူဖူ = weggevaagd.

2. (ဗြူဖူ ဟင်္သာကကြိတ်ဟဟဟဟ) ဟင်္သာကကြိတ်ဟဟဟဟ ဟင်္သာကကြိတ်ဟဟဟဟ ဟင်္သာကကြိတ်ဟဟဟဟ
 ဟင်္သာကကြိတ်ဟဟဟဟ ဟင်္သာကကြိတ်ဟဟဟဟ ဟင်္သာကကြိတ်ဟဟဟဟ ဟင်္သာကကြိတ်ဟဟဟဟ
 ဟင်္သာကကြိတ်ဟဟဟဟ (ဗြူဖူ
 ဟင်္သာကကြိတ်ဟဟဟဟ ဟင်္သာကကြိတ်ဟဟဟဟ

Zij, die worstelen, vliegen in de lucht en beijveren zich om elkander te overwinnen. Werkelijk zijn zij met een buitengewone macht begaafd.

Zij vallen op elkander aan met scherpe wapenen, die dienen als middel om te verliezen of te overwinnen in den oorlog. Als een van beiden het verloren heeft, wordt hij weggeworpen en valt op grooten afstand neer.

O p l o s s i n g: mensen, die een vliegerwedstrijd houden.

Toelichting: De vliegertouwen worden daartoe met een mengsel van lijn

5. (၉၅၅) သဒ္ဒါစုကုမ္ပဏိပိပိဒ်ဗြဟ္မဏ်၊ ဟောသဒ္ဒါဒိပိန္နဲပိကံဝေရီရတိ၊ ဗြဟ္မိလိကောတေဒ္ဒါစု၊ ဟောသဒ္ဒါ
 ကောသလံ၊ သဒ္ဒါပိတုကောသလံ၊ သဒ္ဒါပိတုကောသလံ၊ သဒ္ဒါပိတုကောသလံ၊ သဒ္ဒါပိတုကောသလံ၊
 (၉၅၅)
 ။ ဟောသဒ္ဒါပိတုကောသလံ၊ ။

Zijn geaardheid is tweeërlei; hij veroorzaakt moeite en hij helpt. Als hij
 toornig is, verwekt hij vrees en veroorzaakt armoede.
 Om de waarheid de te zeggen, is *water*, hetgeen hij als vijand beschouwt,
 en *olie* is zijn vriendin, omdat zij in alles met hem meewerkt.
 O p l o s s i n g : vuur.
 T o e l i c h t i n g : သဒ္ဒါစု = ဟောသဒ္ဒါ
 ကောသလံ = ကောသလံ

6. (၉၅၆) ဟောသဒ္ဒါပိတုကောသလံ၊ သဒ္ဒါပိတုကောသလံ၊ သဒ္ဒါပိတုကောသလံ၊ သဒ္ဒါပိတုကောသလံ၊
 သဒ္ဒါပိတုကောသလံ၊ သဒ္ဒါပိတုကောသလံ၊ သဒ္ဒါပိတုကောသလံ၊ သဒ္ဒါပိတုကောသလံ၊
 သဒ္ဒါပိတုကောသလံ၊ သဒ္ဒါပိတုကောသလံ၊
 (၉၅၆)
 ။ ဟောသဒ္ဒါပိတုကောသလံ၊ ။

Van zijn geboorte af wordt hij opgesloten; (maar) hij is van buiten duidelijk
 zichtbaar. Hij beweegt zich heen en weer.
 Als men zich met hem bemoeit, geeft hij uitmuntende lessen, alhoewel hij
 stom is. Men behoeft hem slechts aan te zien om de windstreek te weten,
 die hij op het oog heeft.
 O p l o s s i n g : het kompas.
 T o e l i c h t i n g : သဒ္ဒါပိတုကောသလံ = duidelijk te zien.
 သဒ္ဒါပိတုကောသလံ = ဟောသဒ္ဒါပိတုကောသလံ
 သဒ္ဒါပိတုကောသလံ VOOR သဒ္ဒါပိတုကောသလံ

7. (၉၅၇) သဒ္ဒါပိတုကောသလံ၊ သဒ္ဒါပိတုကောသလံ၊ သဒ္ဒါပိတုကောသလံ၊ သဒ္ဒါပိတုကောသလံ၊
 သဒ္ဒါပိတုကောသလံ၊ သဒ္ဒါပိတုကောသလံ၊ သဒ္ဒါပိတုကောသလံ၊ သဒ္ဒါပိတုကောသလံ၊
 သဒ္ဒါပိတုကောသလံ၊ သဒ္ဒါပိတုကောသလံ၊
 သဒ္ဒါပိတုကောသလံ၊ သဒ္ဒါပိတုကောသလံ၊
 (၉၅၇)
 ။ ဟောသဒ္ဒါပိတုကောသလံ၊ ။

Er is een dier te vermelden. Als hij nog klein is en begeert te loopen, ge-
 bruikt hij vier beenen. In zijne jongelingsjaren loopt hij maar op twee be-
 nen. Als hij reeds oud is, gebruikt hij een drietal beenen om op te loopen-
 O p l o s s i n g : een mensch.
 T o e l i c h t i n g : သဒ္ဒါပိတုကောသလံ = သဒ္ဒါပိတုကောသလံ

8. (၉၅၈) သဒ္ဒါပိတုကောသလံ၊ သဒ္ဒါပိတုကောသလံ၊ သဒ္ဒါပိတုကောသလံ၊ သဒ္ဒါပိတုကောသလံ၊
 သဒ္ဒါပိတုကောသလံ၊ သဒ္ဒါပိတုကောသလံ၊ သဒ္ဒါပိတုကောသလံ၊ သဒ္ဒါပိတုကောသလံ၊
 သဒ္ဒါပိတုကောသလံ၊ သဒ္ဒါပိတုကောသလံ၊
 (၉၅၈)

Als men het woord in zijn geheel laat, beteekent het ook *kalimpoet ing ati* (vergeten).

O p l o s s i n g : kalalen = een van de lekkerste riviervisschen; hij heeft geene schubben.

22. (အုပ္ပ) ဗန္ဓုမိမိက်အိတဒ္ဓဟေတု၊ မန္တုမိကတုဗန္ဓုမိကအမိ၊ နံမိတုမဟေတု မြိမိကမဟေတု၊
ဗန္ဓုမိကမန္တုမိကံ၊ ဂမတုကတုမဟေတု အိမိကမန္တုမိကမံ၊ မန္တုမိကမဟေတု မိကအမိ၊
ဂမတုမဟေတု၊ (အုပ္ပ)
ပုဏ်အိမိမိကမိမိကံ

De letters van den naam van een zangwijze uit het middel-Javaansch vormen vijf lettergrepen.

Als slechts de voorste twee lettergrepen worden genomen, noemen zij een vrouw, die nog nooit, voor de eerste maal, met een man in aanraking is geweest.

De (andere) drie lettergrepen zijn de naam van een land, dat vroeger tot de *montja nagara* behoorde.

O p l o s s i n g : kënja-kadiri.

Toelichting : အိန္ဒုမိတဒ္ဓဟေတု = zangwijze van het middel-Javaansch; in tegenstelling met အိန္ဒုကိတု = de oude zangwijzen in kawi-gedichten en အိန္ဒုမိမိကမဟေတု = de gewone Javaansche zangwijzen. ဗုမိ = ကိတုမဟေတု၊ ဂမတုမဟေတု = de gewesten Kediri, Madioen. Kedoe, Bagelen en Banjoemas. မိကမ = မြမဟေတု။

23. (အုပ္ပ) ဗမိဒ္ဓိမိန္ဒုမဟေတုမိကံ၊ မိကိဒ္ဓိမိမိက်အိတဒ္ဓဟေတု၊ ဂမတုမိမိကမဟေတု၊ ဂမတုမိမိကမဟေတု၊
မဟေတု၊ ဂမတုမိမိကမဟေတု၊ မဟေတု၊ မိကမိမိကမဟေတု၊ မိကမိမိကမဟေတု၊ မိကမိမိကမဟေတု၊
မိကမိမိကမဟေတု၊ (အုပ္ပ)
ပုဏ်အိမိမိကမိမိကံ

Weder een woord van vijf lettergrepen en ook de naam van een zangwijze uit het middel-Javaansch.

Als de voorste drie lettergrepen genomen worden, is het (de naam van) een groot en sterk dier; als het woedend is, wordt het zeer gevreesd. De laatste twee letterprepen zijn de tegenstelling van *boemi* (aarde).

O p l o s s i n g : maésa-langit.

Toelichting : မြမ = မဟေတု။

24. (အုပ္ပ) မမဟေကိတုမိမိကံ၊ ဗန္ဓုမိကမန္တုမိကမဟေတု၊ မိမိကမန္တုမိကမဟေတု၊ ဂမတုမဟေတု၊ ဂမတုမဟေတု

ပွဲတို့ပြုရမ်းကံ၊ ရသေ့တို့ရသေ့အလိကတပယုဒ်ကန္တတို့၊ ကပ်ရံပိတုဂိတုဂိတု၊ မိမိပိတုတုပိ
 ကပ်၊ (ဗြူ
 ။ကပ်ပိပုတုး မိကကတုး။

De naam van een uitgestrekte plaats, met water gevuld, bestaat slechts uit drie lettergrepen. Wanneer de voorste twee genomen worden, (is het de naam van) het noodzakelijkste voedsel.

Als de voorste lettergreep weggelaten wordt, zijn de twee overblijvende de naam van het hecht van een mes.

O p l o s s i n g : een vijver.

Toelichting: Het woord *သမာဂ* hoort men nog in de benaming voor de *pandapa* van den Soesoehoenan: *သမာဂရသမာဂ* d. i. de plaats, waar men voor den vorst verschijnt.

ရသေ့ = ပိသေ့။

ရသေ့ကံ = မာတု။

ပြုရမ်းကံ = ရသေ့ရသေ့။

25 (ဗြူ ရသေ့တို့ပိရသေ့အိကံ၊ ဗြူမိကံဗြူမိကံဗြူမိကံ၊ မိရသေ့အလိကပိပိပိ၊ ကပ်ရံပိ
 ဗြူမိကံ၊ မိမိပိကံ ရသေ့ရသေ့အလိကတပယုဒ်၊ မိမိပိကံမိမိပိကံ၊ ကပ်ရံပိကံ
 ဝိတု၊ (ဗြူ
 ။ကပ်ပိပုတုး မိကကတုး။

Er is nog een plaats met water; de naam bestaat slechts uit drie lettergrepen. Als de laatste lettergreep er afgenomen wordt, zijn de voorste lettergrepen de naam van een *spleet* in den grond.

En wanneer de voorste lettergreep weggelaten wordt, is het een kawi-woord, dat *vijand* en *oorlog* beteekent.

O p l o s s i n g : een meer.

26. (ဗြူ သမာဂ(ဗြူသမာဂကံ၊ ဗြူမိကံဗြူမိကံဗြူမိကံ၊ ကပ်ရံပိကံမိမိပိကံ၊ ကပ်ရံပိကံ
 ရသေ့ရသေ့အလိကတပယုဒ်၊ ရသေ့ရသေ့အလိကတပယုဒ်၊ ကပ်ရံပိကံမိမိပိကံ၊ ကပ်ရံပိကံ
 ဝိတု၊ (ဗြူ
 ။ကပ်ပိပုတုး မိကကတုး။

De naam van de plaats, waar de letters staan, bestaat slechts uit drie lettergrepen. Als de voorste twee lettergrepen genomen worden, is de betekenis: *iets, waarnaar men zich richt*.

Als de voorste lettergreep weggelaten wordt, vormen de twee overblijvende een woord, dat men zegt van iemand, die te haastig is.

O p l o s s i n g : dalantjang (kr. van *dalantjan*) = papier van inlandsch fabrikaat.

Toelichting: Dit papier wordt vooral gebruikt voor het overschrijven van godsdienstige werken.

dalantjan van *dalantjan* = *dalantjan*

dalantjan = te haastig iets (waar men eigenlijk niets meê noodig heeft) doen.

7. (အမှု၊ သိကအိကပိန္နဲယူကတပရသဒ၊ နှံ့ပြီပိကယန္တိကစာပိ၊ မိစိသဒှိပိကယယူကတ
နှံ့ပိကစိုပိက၊ စိကယယန္တိမိန္တိကတပိယူက၊ မိန္တိကတပရသဒ၊ မိကပိကပိကပိ
ရိ၊ (အမှု၊
ပကတံပိယူက၊ သိကအိကပိ)

De naam 'een klein vogeltje, dat zeer bewegelijk is, bestaat slechts uit drie lettergrepen. Als de voorste twee lettergrepen worden afgescheiden, (vormen zij) den naam van een werktuig, dat gebruikt wordt om de paarden schoon te maken.

De laatste lettergreep beteekent *ora*.

O p l o s s i n g : sikatan.

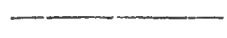
Toelichting: *sikatan* = *sikatan*

8. (အမှု၊ ဂုဏ်သိက္ခာမိန္တိယူက၊ ယန္တိကစိကပိကစာပိ၊ မိစိကစိုပိကယယူက၊ သိကပိက
ပရသဒ၊ မိသဒှိကစိုကတပိယူက၊ စိကပိကပိကပိယူက၊ သိကပိကပိကပိ
(အမှု၊
ပကတံပိယူက၊ သိကပိ)

Er is een oorlogswerktuig, waarvan de naam uit drie lettergrepen bestaat. Als slechts de voorste twee lettergrepen genomen worden, is de beteekenis *waloeja* (beteren) en ook *kendël* (ophouden).

En als de voorste weggelaten wordt, beteekenen de twee overblijvende lettergrepen hetzelfde als *liëp lindri* (bevallig).

O p l o s s i n g : een kanon.

3. (အရှင်) ဟန်တိအေး၊ ဗြဟ္မာရိယ၊ အစိရုဗိက၊ ဟန္တုဗျာရီ၊ မာဗိသိရိယ၊ ဝိသိ၊ ချိရုဗျာရီကဟာဗိ
 (အရှင်) မိမိကန္တုမရမာမာဗိ၊ ဗြဟ္မိကရုဗျာရီ၊ မိမိကရုဗျာရီ၊ (အရှင်)
 ။ ဟန်တိအေး၊ ဝိသိ၊ ဝိသိရုဗျာ

Te gelijk doen de strijders een stormenden aanval; allen zijn zeer dapper. Zij, die hun zijde kiezen, zijn allen van zwaarden voorzien.

Hunne vijanden zijn tien millioenen in aantal; allen worden onthoofd. Vervolgens worden ze aan elkander gebonden en in de gevangenis gezet.

O p l o s s i n g : menschen, die padi snijden.

Toelichting: မိမိအေး, een stormenden aanval doen.

- ရုဗိက = ဗျာရီက
- မိမိကရုဗျာ = afhouwen.
- ဗြဟ္မိကရုဗျာ = ရုဗိက

4. (အရှင်) မိဗြဟ္မသဒ္ဓကဟန္တုမရမာမာဗိ၊ မာဗိသိရိယ၊ မာဗိသိရိယ၊ မိမိကန္တု
 မိမိကန္တု၊ မိမိကန္တု၊ မိမိကန္တု၊ မိမိကန္တု၊ မိမိကန္တု၊ (အရှင်)
 ။ ဟန်တိအေး၊ ဝိသိ၊ ဝိသိရုဗျာ

Haastig rukt de Raden voorwaarts. Hij is gezeten op een strijdswagen met twee trekbeesten en heeft een knods in de hand.

Dadelijk laat hij opmarcheeren.

De aangevallenen worden allen rechts en links van een gescheiden en overreden door den schoonen oorlogswagen.

O p l o s s i n g : iemand, die ploegt.

Toelichting: de knods doelt op de zweep. ကဟ = strijdswagen. မာဗိသိရုဗျာ = trekbeest. မိ, voor ဟဟိ.

5. (အရှင်) ဟန်တိအေး၊ ဗြဟ္မာရိယ၊ အစိရုဗိက၊ ဟန္တုဗျာရီ၊ မာဗိသိရိယ၊ ဝိသိ၊ ချိရုဗျာရီကဟာဗိ
 (အရှင်) မိမိကန္တုမရမာမာဗိ၊ ဗြဟ္မိကရုဗျာရီ၊ မိမိကရုဗျာရီ၊ (အရှင်)
 ။ ဟန်တိအေး၊ ဝိသိ၊ ဝိသိရုဗျာ

Op den weg wordt zij aangerand en wordt er om haar geworsteld. De borst wordt opengesneden en gescheurd tot op de maag; hare ingewanden komen er uit. Zonder te jammeren sterft zij. Haar stoffelijk omhulsel blijft onverzorgd op den grond.

O p l o s s i n g : koopat.

Toelichting: De eerste zin bedoelt, dat, wanneer koopat op den weg te koop wordt aangeboden, de menschen toesnellen om er het eerst bij te zijn en er de grootste uit te zoeken.

6. *ဤ သံဃာတို့က သီလဝါဒများ ပြောဆိုရာတွင် သီလဝါဒကို လက်ထောက်ဆောင်ရွက်၍ ဝိသီလသဘာဝကို ထိန်းသိမ်းကာ
 သီလဝါဒကို မကျင့်သောသူတို့၏ နှုတ်ချာကို ဖြစ်စေရန်နှင့် ဤသို့ဆိုရာတွင် ဤ
 ပုဒ်များကို ဆိုလိုသည်ကို ဝိသီလဝါဒကို ဖြစ်စေရန်*

Twee krijgslieden laat men naar het slagveld oprukken. Zij slaan zich
 zelve op de gouden borsten. De oogharen staan overeind. Onafgebroken
 wordt beurtelings hun gelaat afgeveegd. Hevig brullende, stormen de strij-
 ders op elkander in.

O p l o s s i n g: mensen, die djangkrik's laten vechten.

Toelichting: Het afvegen van het gelaat doelt op het bestrijken met een
 grashalm om den moed op te wekken.

- တကယ်* of *တကယ်တကယ်*
မိမိတို့သည် = zich op de borst slaan.
တကယ် = မပြုမိမိ *တကယ်* = မိမိတို့
ထိပ်တင် = overeind staan.
သီလဝါဒ = brullen.

7. *ဤ နတ်တို့က သီလဝါဒကို ပြောဆိုရာတွင် သီလဝါဒကို လက်ထောက်ဆောင်ရွက်၍ ဝိသီလသဘာဝကို ထိန်းသိမ်းကာ
 သီလဝါဒကို မကျင့်သောသူတို့၏ နှုတ်ချာကို ဖြစ်စေရန်နှင့် ဤသို့ဆိုရာတွင် ဤ
 ပုဒ်များကို ဆိုလိုသည်ကို ဝိသီလဝါဒကို ဖြစ်စေရန်*

Bij het aanbreken van den dag komen zij uit de grot te voorschijn. Het
 is juist in de mongsa kapat. Dadelijk vliegen zij. Hun aantal is onfelbaar.

In de lucht gekomen, verdwijnen zij spoedig en vallen zonder vleugels op
 den grond.

O p l o s s i n g: de laron's.

Toelichting: Niet alleen 's avonds, maar ook in den vroegen morgen komen
 de laron's te voorschijn; wij merken dat zoo niet op, omdat onze huizen dan
 gesloten zijn.

Aangezien het mongsajjaar (voor Soerakarta) op 22 Juni aanvangt en de
 eerste drie maanden 41 + 23 + 24 = 88 dagen tellen, begint *mongsaj*
kapat op 19 September.

မိမိတို့ = မိမိတို့

8. *ဤ သီလဝါဒကို ပြောဆိုရာတွင် သီလဝါဒကို လက်ထောက်ဆောင်ရွက်၍ ဝိသီလသဘာဝကို ထိန်းသိမ်းကာ
 သီလဝါဒကို မကျင့်သောသူတို့၏ နှုတ်ချာကို ဖြစ်စေရန်နှင့် ဤသို့ဆိုရာတွင် ဤ
 ပုဒ်များကို ဆိုလိုသည်ကို ဝိသီလဝါဒကို ဖြစ်စေရန်*

Hij, die een aalmoes wil geven, zit aan den kant van het water. Hij denkt: moge mijn gift opgegeten worden.

Als er iemand is, die ze (de gift) eet, wordt het hem dadelijk belet; hij wordt gepakt en het loopt op zijn dood uit.

O p l o s s i n g: de hengelaar.

Toelichting: မေမေကလဲ = aalmoezen geven.

မေမေကလဲ = မေမေ

ကလဲ = ကလဲ

9. (ဗြူး) မေမေကလဲပေးအပ်ရန်အတွက် အရင်က နေထိုင်ရာ မြို့နယ် မိမိတို့အား အစားပေးပေး နေရာမှ ရွာသို့ ပို့ဆောင်ပေးရန် ဟု ဆိုပါသည်။ မိမိတို့အား အစားပေးရန် ဟု ဆိုပါသည်။ မိမိတို့အား အစားပေးရန် ဟု ဆိုပါသည်။ မိမိတို့အား အစားပေးရန် ဟု ဆိုပါသည်။

Hij, die wil worstelen, rukt spoedig voorwaarts. Hij is gewapend met een verschrikkelijke knods en draagt een gevangenis (kooi) aan de hand.

Wien hij ontmoet, wordt met de knods neergeslagen. Is hij getroffen, dan wordt hij, dood of levend, haastig gepakt en in de gevangenis gezet.

O p l o s s i n g: iemand, die sprinkhanen vangt met een pantjak.

Toelichting: Deze sprinkhanen moeten dienen als voedsel voor den vogel gëmak. De pantjak is een stuk leêr of een stuk gevlochten bamboe aan een langen steel. In Madioen noemt men dit werktuig tepak; het bestaat daar uit een rond stuk leêr, aan een dunne bamboe bevestigd.

မေမေကလဲ = ရှမ်းကလဲ

10. (ဗြူး) ကလဲကလဲပေးအပ်ရန်အတွက် အရင်က နေထိုင်ရာ မြို့နယ် မိမိတို့အား အစားပေးပေး နေရာမှ ရွာသို့ ပို့ဆောင်ပေးရန် ဟု ဆိုပါသည်။ မိမိတို့အား အစားပေးရန် ဟု ဆိုပါသည်။ မိမိတို့အား အစားပေးရန် ဟု ဆိုပါသည်။ မိမိတို့အား အစားပေးရန် ဟု ဆိုပါသည်။

Er wordt iemand vermeld, die oorlog voert in de rivier. Hij is voorzien van een uitmuntend wapen en heeft een gevangenis bij zich. Rechts en links werpt hij zijn wapen; de getroffenenen behoeft hij niet tweemaal te treffen (één keer is genoeg). Dadelijk worden zij in de gevangenis gezet, tot zij sterven.

O p l o s s i n g: iemand, die vischt met een djala (werpnet).

11. (ဗြူး) ရှမ်းကလဲပေးအပ်ရန်အတွက် အရင်က နေထိုင်ရာ မြို့နယ် မိမိတို့အား အစားပေးပေး နေရာမှ ရွာသို့ ပို့ဆောင်ပေးရန် ဟု ဆိုပါသည်။ မိမိတို့အား အစားပေးရန် ဟု ဆိုပါသည်။ မိမိတို့အား အစားပေးရန် ဟု ဆိုပါသည်။ မိမိတို့အား အစားပေးရန် ဟု ဆိုပါသည်။

Allen, die naar de strijdende krijgslieden kijken, staan in een kring.

Zij (de strijders) worden luidruchtig toegejuicht. Eindelijk worden ze gescheiden om hen te laten uitrusten. Straks mogen ze den strijd weer voortzetten, totdat een van beiden het verloren heeft.

Oplossing: mensen, die hanen laten vechten.

Toelichting: ᠠᠨᠠᠭᠠᠨᠠᠨᠠᠨ gevecht van man tegen man.

ᠰᠢᠷᠠᠰᠤ straks.

DANDANG GOELA.

1. (ဣတ္ထိ နှံတကတိဗိဒုတ်သကုကသံသိတိကျ၊ နံသယကပုဗြေကုမပုန္တုဒုဒ၊ သမိဇကသိတိဣတ္ထကုဒ၊ ကျ
 ကျကသိကုပိဝ်၊ ဂုယကဒိမိဗျာအပိဇိဗိဇိ၊ သိကုကသိကုကဝေယျ၊ သိကုပုန္တုကျကျ
 သကုဗျကသသိဝ်ကံ၊ ပုဗြေကသမိဇဒုဝိကမယျကအပိ၊ သိကုကသိကုကဒုဒ၊ (ဣတ္ထိ
 ဣကသံသိပုဗျဉ္ဇး ကုကသိဝ်ကံ။)

Sang Pékik had slechts twee vrouwen. De eene had veel kinderen, allen schoone jongelingen, te zamen zeven en twintig. Als men ze een voor een opnoemt, wordt de moeder het eerst vermeld en de vader het laatst.

De zonen en de vader zijn allen op het slagveld gesneuveld en worden (nog) door velen in eere gehouden.

O plossing: de dertig woekoe's.

Toelichting: De geschiedenis van Watoe Goenoeng, vorst van Giling-Wési, met zijne twee vrouwen, Dewi-Sinta en Dewi-Landép, van welke eerstgenoemde 27 en de tweede geene kinderen had, is overbekend. Evenzoo, dat de 30 woekoe's naar deze 30 personen genoemd zijn, waarbij Sinta de eerste en Watoe-Goenoeng de 30ste woekoe is.

သံသိကျ = de schoone (waarmeê de vorst Watoe-Goenoeng bedoeld wordt).

သိတိကျ = ကုကျ၊ KN သိတိကျ၊ KI.

2. (ဣတ္ထိ ကတုယသကသတုယကုသံသိတိကျ၊ နှံသယိဇကုပုဗြေကုမပုန္တုဒုဒ၊ ကိဣတ္ထိကိဣတ္ထိသသိကုကုကု၊
 သိသိကုပိကျကျ၊ ကုကဝေယျကုဒုဒုကုကဝေယျကုဒုဒု၊ သိသိကုကုကုကုကုကု၊ ကုကုကုကုကုကု
 သိသိကျကုကုကုကု၊ သိသိကျကုကုကုကုကု၊ သိသိကျကုကုကုကု၊ သိသိကျကုကုကုကု၊ (ဣတ္ထိ
 ဣကသံသိပုဗျဉ္ဇး ကုကျကျ)

Een groote, vreemdsoortige boom wordt vermeld. Een boom met acht namen, welke men beurteilings gebruikt.

Van zijne takken wordt vermeld, dat zij niet meer dan twaalf bedragen, elk met dertig en sommige met negen en twintig bloemen.

De vruchten aan de takken (zijn groepen), elk van zeven.

Bloemen en vruchten zijn gedeeltelijk wit en gedeeltelijk zwart.

O plossing: het (Javaansch-Mohammedaansche) jaar.

Toelichting: De acht namen doelen op de jaren van een *windoe*. Verder

worden de maan-maanden van 30 of 29 dagen en de woekoe's van zeven dagen bedoeld. In de 9de en 10de pada-linga denkt de dichter aan dag en nacht.

De takken zijn de maan-maanden;
 de bloemen „ „ datums;
 de vruchten „ „ dagen der week.

3. (ဤ ခေယုဗျံဝံမာသဝိဂံဝိဂံဝိ၊ ကဗျသိယဗျိကုဗကုဗကမ၊ ဝံသိခိယတယကုဗ၊ ဟဇိ
 မကဗုကုဗကုဗကု၊ ကဗိဒုဝိကမာဇိယဗျုဗိ၊ ဝိကကုကမဗုမဗ္ဗု၊ မတယမအဗျုဗ်၊ ခဗျုဗျု
 ဘဝံကကမ၊ ဝံမာသကုဗိကုဗကုဗကမ၊ ကဗိ၊ ကုဗကဝိမာဒမဝိကမဗျု၊ (ဤ
 ဣဗာဝံသိယုဗျုး ကုဗကုဗြိယ။

Vijf broeders worden vermeld; hunne bekwaamheden zijn zeer verschillend. De macht van den 1^{en} is, dat hij het vermogen bezit om volkomen te ruiken. De 2^e heeft het vermogen om te hooren. De 3^e heeft slechts de macht om goed te zien. De 4^e neemt kennis van alles, wat voelbaar is. De 5^e kent het verschil van al de smaken. Als ze gescheiden worden, ontstaat er een gebrek.

O p l o s s i n g : de vijf zinnen.

Toelichting: ဟဇိ = eene tooverformule om iets bovennatuurlijks te kunnen verrichten.

မဗျုဗိ၊ KI van မဗျုဗ်။
 မဗ္ဗုမဗ္ဗု = မဗ္ဗုမာဗာ = မဗ္ဗုမာကု။
 မတယမအဗျု၊ VAN မတယဗျု။
 မကဗိ၊ = ကကုဗာဒ။

4. (ဤ ကုဗဗ္ဗိဗ္ဗုဝံမာကုဗုသိဂံဝိ၊ ဟဇိဝိကမကုဗကုဗကမ၊ ကဗုဒုကုဗဗ္ဗိကုဗကုဗာဒ၊ မ
 ဝံမာဗ္ဗုမာကုဗျု၊ ကုဗကမအဗိဗ္ဗုမာကမဗိ၊ ခဗဗိပိကကုဗကုဗျု၊ ကုဗမာဝံသိယုဗျု၊ က
 ကုဗကဝိမာဂိဝံမာကုဗာဒ၊ ခဗျုဗျုဗာဝံမာဝံမာကုဗဗ္ဗိ၊ ကုဗကိကဗုမာမအဗျု၊ (ဤ
 ဣဗာဝံသိယုဗျုး မဗ္ဗုကဗိဒုမာမ။

Er worden een groot aantal broeders vermeld; hunne namen hangen af van de kleeding. Talrijk zijn hunne bedrijven, als men ze alle vermeldt. Telkens veranderen zij van kleeding.

Zij dooden en worden gedood. Naakt zijn de genen, die dood zijn.

Als zij leven, willen ze hunne broeders niet kennen en leggen het er werkelijk op toe om elkander in hun vrijheid te belemmeren.

O p l o s s i n g : de twintig letters.

Twee zijn djamban's.

Twee deuren dienen om geluiden op te vangen.

Twee dienen om geuren op te nemen en zijn van binnen met onkruid begroeid.

Oplossing: de negen openingen (van het menschelijke lichaam).

Toelichting: *၂ကယကအ* = het vrouwenverblijf in de kraton.

Het is mij niet duidelijk, welke redenen de dichter gehad kan hebben om het menschelijke lichaam zoo te noemen.

Het hekwerk doelt op de tanden.

မတကအုဒိ = een pagër met opstaande punten.

ကျယကျ (vechtende kapellen) = vleugeldeuren.

ကျိ = *မိဉ်*

ကကဒယကျ is eigenlijk een opening door ingraving gemaakt.

ကက = *မက*

7. *ဣန္ဒြေ* ခံ့ဆုဒ်ဟိကကျယအတိဟဟိ၊ ကကအတိဟိမအအ ဟိုဣန္ဒြေကူကူ၊ မိဣန္ဒြေဟိကမိဣန္ဒြေအကူ
 ဟိုဣန္ဒြေကူကူ၊ မိမိဣန္ဒြေအတိဟိကူ၊ မိမိကူမိဣန္ဒြေ၊ ကူမိဣန္ဒြေမိဣန္ဒြေ၊ ဟိုဣန္ဒြေ
 အမိဣန္ဒြေ၊ မိဣန္ဒြေကူမိဣန္ဒြေမိဣန္ဒြေ၊ မိမိဣန္ဒြေမိဣန္ဒြေ၊ *ဣန္ဒြေ*
ကူမိဣန္ဒြေ မိဣန္ဒြေ

De vijanden van de *bloem der schoonen* zijn ontelbaar en zitten reeds in de gevangenis; zij worden overgelaten aan den *god van het vuur*.

Na een geruimen tijd worden ze uit de gevangenis gehaald, in eene andere woning geplaatst en geбаад.

Daarna worden ze weêr overgebracht naar de eerstvermelde gevangenis. Vervolgens komen ze er uit in den vorm van een *nandjoeng* (rijstmandje).

Oplossing: iemand (eene vrouw), die rijst kookt (in een koekoesan, die in een dandang geplaatst is).

Toelichting: De dichter spreekt van vijanden, omdat de vrouw er zooveel moeite mede heeft. De tweede zin doelt op het overstorten van de rijst, welke als dan met kokend water overgoten wordt. Deze bewerking *ကျ* dient om de rijst zacht te maken.

ဟိုဣန္ဒြေကူ VOOR *ဟိုဣန္ဒြေကူကူ*

ဟိုဣန္ဒြေ = *မဟိုဣန္ဒြေ*

မိမိကူ VAN *မိမိကူ* = *မူကူ*

ဣန္ဒြေ = *ကိဣန္ဒြေ*

ဟိုဣန္ဒြေ = *မဟိုဣန္ဒြေ*

မိမိဣန္ဒြေ = *မိမိဣန္ဒြေ* *ကူမိဣန္ဒြေ* = *မိမိဣန္ဒြေ*

မုဆိုးမိကျွေး is een benaming voor een schoone vrouw.

ကံပီပီ = မိမိ၏ မိမိ၏ = ကျွေး
ဘာသာ = ကံပီပီ၏ ကံပီပီ = ကံပီပီ၏

10. (ဤ) ကမ္ဘာပစ္စည်းတို့ဖြစ်ပေါ်လာရာကတစ်ဆင့် စွန့်ခွာသော အရာများကို အဓိကအားဖြင့် ဝိညာဏ်စုအဖြစ် ခေါ်တွင်သည်။ ဤအရာများကို အဓိကအားဖြင့် ဝိညာဏ်စုအဖြစ် ခေါ်တွင်သည်။ ဤအရာများကို အဓိကအားဖြင့် ဝိညာဏ်စုအဖြစ် ခေါ်တွင်သည်။

Het komt voort uit den grond of uit de lucht; er zijn vele soorten van. Het is uitermate sterk en kan door nauwe openingen dringen. Als het uitgelaten is, kan niet iedereen het weerstaan.

In de geheele wereld is het gebruik er van noodzakelijk.

Het is, alsof het geen waarde heeft, maar, als het er niet is, geeft het moeielijkheid.

Oplossing: het water.
Toelichting: ကမ္ဘာပစ္စည်း = ကံပီပီ၏
ဖြောင့်မြတ် = မိမိ၏ ဖြောင့်မြတ် = ကံပီပီ
ကမ္ဘာပစ္စည်း = door een kleine opening dringen.

Bekend is de uitdrukking: ကမ္ဘာပစ္စည်းတို့ကို = op alles een middel weten te vinden.

ကျွေးမိ = ကံပီပီ val. ကံပီပီ
ဝိညာဏ်စုကို = kiesen dengene, die het wederstaat = niet iedereen kan het wederstaan.
ကျွေးမိ = ကမ္ဘာပစ္စည်း

11. (ဤ) ငါ၏အဖွဲ့က ကမ္ဘာပစ္စည်းတို့ကို အဓိကအားဖြင့် ဝိညာဏ်စုအဖြစ် ခေါ်တွင်သည်။ ဤအရာများကို အဓိကအားဖြင့် ဝိညာဏ်စုအဖြစ် ခေါ်တွင်သည်။ ဤအရာများကို အဓိကအားဖြင့် ဝိညာဏ်စုအဖြစ် ခေါ်တွင်သည်။

Ik geef u een raadsel op, dat uit vijf lettergrepen bestaat; het is de naam van eene onbeduidende bladsoort.
Als de voorste twee lettergrepen genomen worden, is het de naam van iets, uit de zee afkomstig en dat door alle menschen gebruikt wordt.
De overblijvende drie lettergrepen beteekenen het loon (de rente) bij het uitzetten van geld.
Oplossing: oejah-oejahan.

Toelichting: *विश्रान्तः*. Deze pass. vorm wordt ook wel in gewoon Javaansch gebruikt, doch luidt dan meestal *श्रान्तः = श्रान्तः*

श्रान्तः. De *न्तः* dient hier alleen om het aantal lettergrepen voltallig te maken.

कलिका kr. van *कल* = bestanddeel.

26. *मृगा मंसिवादिवाद्यविद्युत्सिद्धिः पञ्चमिनामपञ्चमिनाम श्रान्तविनाशकविश्रान्तः श्रान्तः*
मंसिवादिवाद्यः पञ्चमिनामपञ्चमिनामपञ्चमिनामपञ्चमिनामपञ्चमिनामपञ्चमिनामपञ्चमिनामपञ्चमिनाम
मंसिवादिवाद्यः पञ्चमिनामपञ्चमिनामपञ्चमिनामपञ्चमिनामपञ्चमिनामपञ्चमिनामपञ्चमिनाम
पञ्चमिनामपञ्चमिनामपञ्चमिनामपञ्चमिनामपञ्चमिनामपञ्चमिनामपञ्चमिनामपञ्चमिनाम

Het ontstaat uit staal en ijzer; de letters van den naam vormen vier lettergrepen. Als de voorste twee afgescheiden worden, beteekenen ze hetzelfde als *mongsā* en ook *nalika* en *wantji* of ook den naam van een werktuig om vogels te vangen

De overblijvende twee lettergrepen noemen het stijgen uit eene rivier (na een bad).

Oplossing: *kala-mēntas* = zware roest.

Toelichting: *कालः* = 1^e tijd; 2^e strik om kleine dieren te vangen.
श्रान्तः = *विश्रान्तः*

27. *मृगा मंसिवादिवाद्यविद्युत्सिद्धिः पञ्चमिनामपञ्चमिनामपञ्चमिनामपञ्चमिनामपञ्चमिनामपञ्चमिनामपञ्चमिनाम*
मंसिवादिवाद्यः पञ्चमिनामपञ्चमिनामपञ्चमिनामपञ्चमिनामपञ्चमिनामपञ्चमिनामपञ्चमिनामपञ्चमिनाम
मंसिवादिवाद्यः पञ्चमिनामपञ्चमिनामपञ्चमिनामपञ्चमिनामपञ्चमिनामपञ्चमिनामपञ्चमिनामपञ्चमिनाम
पञ्चमिनामपञ्चमिनामपञ्चमिनामपञ्चमिनामपञ्चमिनामपञ्चमिनामपञ्चमिनामपञ्चमिनाम

Er wordt een *kēris*vorm vermeld; de letters van den naam vormen zes lettergrepen.

De voorste twee zijn de naam van een vogel. De twee daaropvolgende lettergrepen zijn de naam van alles, wat men in den vreemde noodig heeft.

De twee overblijvende lettergrepen zijn de naam van (een hoop) rijst in den vorm van de *tjīṭakan* (hier een *koekoesan*).

Oplossing: *djalak-sangoe-toempēng*.

Toelichting: *श्रान्तः* = op reis.

रिपञ्चमिनामपञ्चमिनामपञ्चमिनामपञ्चमिनामपञ्चमिनामपञ्चमिनामपञ्चमिनाम

28. *मृगा मंसिवादिवाद्यविद्युत्सिद्धिः पञ्चमिनामपञ्चमिनामपञ्चमिनामपञ्चमिनामपञ्चमिनामपञ्चमिनामपञ्चमिनाम*
मंसिवादिवाद्यः पञ्चमिनामपञ्चमिनामपञ्चमिनामपञ्चमिनामपञ्चमिनामपञ्चमिनामपञ्चमिनामपञ्चमिनाम
मंसिवादिवाद्यः पञ्चमिनामपञ्चमिनामपञ्चमिनामपञ्चमिनामपञ्चमिनामपञ्चमिनामपञ्चमिनामपञ्चमिनाम
पञ्चमिनामपञ्चमिनामपञ्चमिनामपञ्चमिनामपञ्चमिनामपञ्चमिनामपञ्चमिनामपञ्चमिनाम

De overblijvende twee lettergrepen (beteekenen) *naderkomen* en de tegenstelling is *moendoer* (achteruitgaan).

Oplossing: pada-mara, naam van een gerecht, dat uit een groot aantal ingrediënten bestaat.

Toelichting: Deze benaming is zeer gepast, omdat *မပမာက* letterlijk beteekent: *alles komt bij elkaar*.

35. (ဤ) ဝေဠုမိဗျူဟာရတံစာအမိဇိံ၊ ဝိကံဟဠိကိမ်ယဟူမာ၊ ဝေဠုဝိကဟကအာရု၊ ကံကဝိဒဝိကဟဟူဟူ၊ ဝိန္ဒုကဝိကိကိကမအာမိ၊ ရုကရုကရုပိကဝိဒဝိက၊ ရုကရုပိမိကိကိလျ၊ ကံကဝိဒဝိကဟဟူဟူ၊ မကိမ်ကဟဠိကိမ်ယဟူမာ၊ မိလဒကိမ်ယဟူဟူ၊ (ဤ) ဟကံမိဗျူဟး မိမာမာရိ။

De letters van den naam van eene bladsoort, welke dikwijls als geneesmiddel gebruikt wordt, vormen vier lettergrepen.

De voorste twee lettergrepen zijn een kawi-woord, dat beteekent: *wangi* (welriekend), ten tweede *konjoh* (Kr. van borèh), en ten derde: *dèdès* (muskus). De laatste twee lettergrepen (beteekenen iets), dat voortkomt uit bloemen; dikwijls dient het als geneesmiddel en het wordt ook gebruikt voor *boerat* (borèh).

Oplossing: wida-sari (naam van een kruipplant).

Toelichting: *မာရိ* = 1^e stuifmeel; 2e de bloem van den *ကကမာရိ*။

36. (ဤ) ရုကရုမိဗျူဟာရတံစာအမိဇိံ၊ ဝေဠုမိဗျူဟာရတံစာအမိဇိံ၊ ဝေဠုဝိကဟကအာရု၊ ကံကဝိဒဝိကဟဟူဟူ၊ မိလဒပိကံကဝိဒဝိကိကိ၊ မာမာမာမိဗျူဟာရတံစာအမိဇိံ၊ မိလဒပိကံကဝိဒဝိကိကိ၊ မာမာမာမိဗျူဟာရတံစာအမိဇိံ၊ မိလဒပိကံကဝိဒဝိကိကိ၊ မာမာမာမိဗျူဟာရတံစာအမိဇိံ၊ (ဤ) ဟကံမိဗျူဟး မာမာမာမာ။

Er is weêr eene bladsoort, welke ook dikwijls als geneesmiddel gebruikt wordt. De letters vormen vier lettergrepen.

Al worden de voorste twee lettergrepen van de laatste twee gescheiden, toch is de beteekenis (der beide deelen) gelijk, (nl.) het woord, (dat gebruikt wordt) door menschen, die iets vragen.

Als de vier lettergrepen in hun geheel gelaten worden, is de beteekenis: *barang-barang* (het een of ander).

Oplossing: apa-apa (naam van een lagen heester).

Toelichting: Deze plant is vrij algemeen bekend. Als men op reis gaat, steekt men een blaadje achter het oor, als voorbehoedmiddel om niet een of ander ongeval (apa-apa) te krijgen.

မာမာမာ, Kr. van *မိမိဒ*။

37. (အရှု ဗသံဏှမကအဒကမိဂ်ဂိ၊ ဗသ္မိကမ ဗြသေပိတက အာဗဒ်ပိဂုကမ်အာကမ်၊ မိဂ်ဂိတဗယျာ၊ မမကမိမကရကပကပိကဒိ၊ ရမကမမမန္တိဗ္ဗိက၊ ဗြိပိတပိဂုဂ်၊ မိဂ်ဂိတဗြိကဗြုဒ၊ မိဂ်ဂိမဒိပုဂ္ဂိဗ္ဗိကမာဗြိမိဗ္ဗိ၊ ရကကဒိမဂ်ဂိမ(ဗုဗ)၊ (အရှု
 ။အာမံဗိပုဂ္ဂုး ဗကဂ်ဂိဂ်။

Een pasanggrahan onder Soerakarta wordt vermeld; de naam bestaat uit vier lettergrepen. De twee voorste lettergrepen (beteekenen) de plaats, waar de wilde dieren en de vogels zijn. De twee laatste lettergrepen vormen een kawi-woord, dat dikwijls gebruikt wordt; het beteekent: een overal dicht begroeid stuk grond, dat uit de verte zichtbaar is.

O p l o s s i n g: Wanagiri.

Toelichting: In dit en het volgende raadsel bedoelt men met pasanggrahan een lustverblijf van den vorst, zooals er in vroegeren tijd te Wanagiri een was en ook te Karangpandan. Tegenwoordig heeft de Soesoehoenan een luthuis te *ပမိဂ်ဂိ* aan den Bangawan, terwijl dat van Mangkoe Nagara te *မဂ်ဂိ* is.

38. (အရှု ရမဒ္ဓိက ဗသံဏှမကမိဂ်ဂိ၊ မိဂ်ဂိကဗဒ်ဗြုဒ်ပိဂုကမ်၊ မိဂ်ဂိပိတကမကအာကမ်၊ မိဂ်ဂိကမိဂ်ဂိတဗယျာ၊ ရမပမကမိဂ်ဂိဗြိဒ်ဗြိဒ်ဗြိဒ်၊ မမကမိမိဂ်ဂိ၊ ဗြိပိတပိဂုဂ်၊ ဗသ္မိကမ
 ပုဂ္ဂုးကမရမိဂ်ဂိ၊ မိဂ်ဂိမိဂ်ဂိမိဂ်ဂိ၊ မိဂ်ဂိမိဂ်ဂိ၊ မိဂ်ဂိမိဂ်ဂိ၊ မိဂ်ဂိမိဂ်ဂိ၊ (အရှု
 ။အာမံဗိပုဂ္ဂုး ကမ်မကမိဂ်ဂိ။

Er is nog een pasanggrahan, ook eene onderhoorigheid van Soerakarta. De letters (van den naam) vormen vier lettergrepen.

De voorste twee (beteekenen) een groote rots in zee. De overblijvende twee lettergrepen zijn de naam van eene bladsoort, welke als mengsel bij verschillende bloemsoorten gebruikt wordt en een eenigszins aangenamen geur heeft.

O p l o s s i n g: Karangpandan.

Toelichting: ဗြုဒ်, voor ဗြုဒ်မိဂ်

မိဂ်ဂိ = မိဂ်ဂိမိဂ်ဂိ = verschillende soorten.

မိဂ် of *ရမဒ္ဓိ* = ကမ

ဂ် = မဂ်

39. (အရှု ဗသ္မိကမိဂ်ဂိမိဂ်ဂိ၊ မဗြိကမိဂ်ဂိမိဂ်ဂိ၊ အာဗဒ်ပိဂုကမ်အာကမ်၊ မိဂ်ဂိတဗယျာ၊ မိဂ်ဂိမိဂ်ဂိမိဂ်ဂိ၊ မိဂ်ဂိမိဂ်ဂိမိဂ်ဂိ၊ မိဂ်ဂိမိဂ်ဂိမိဂ်ဂိ၊ မိဂ်ဂိမိဂ်ဂိမိဂ်ဂိ၊ မိဂ်ဂိမိဂ်ဂိမိဂ်ဂိ၊ မိဂ်ဂိမိဂ်ဂိမိဂ်ဂိ၊ (အရှု
 ။အာမံဗိပုဂ္ဂုး မိဂ်ဂိမိဂ်ဂိ။

De letters van den naam van een desa onder Soerakarta vormen slechts drie lettergrepen.

De twee voorste lettergrepen zijn een Javaansch ngoko-woord en de naam van een boom, die in het bosch groeit. Hij (de boom) bewijst vele diensten en wordt door de bevolking van het geheele land gebruikt.

Wat de laatste lettergreep betreft, zij is de tegenstelling van *sěpoe* (oud).

O p l o s s i n g : djatinom.

Toelichting: ဝိတုၤ = ဟမ္မာ

40. ဗြဟ္မ ဂုဏ်စုံညွှန် အပိဒုဘုမ္မာ အပိဒိ ဟန္တဝိကသန္တရုသိကံ မိဂ်ကံကကပိဒုဘိဂ္ဂိဂုဏ် ဂုဏ်
မခိဝိညွှန် ဟန္တဝိကသန္တရုသိကံ အပိဒိ ဟန္တဝိကသန္တရုသိကံ မိဂ်ကံကကပိဒုဘိဂ္ဂိဂုဏ်
ဂုဏ်စုံညွှန် အပိဒုဘုမ္မာ အပိဒိ ဟန္တဝိကသန္တရုသိကံ မိဂ်ကံကကပိဒုဘိဂ္ဂိဂုဏ်
မခိဝိညွှန် ဟန္တဝိကသန္တရုသိကံ

Er is weêr eene desa; de letters van den naam vormen vier lettergrepen.

De twee voorste (beteekenen) een nuttige vloeistof, die door alle menschen gebruikt wordt.

De twee laatste lettergrepen beteekenen *wěwě* (geven). Als men de voorste en de laatste letter (van het woord) wegneemt, is de beteekenis (van het overblijvende) *ngirangi* (verminderen).

O p l o s s i n g : Banjoedana.

41. ဗြဟ္မ ဝိဒုဘုမ္မာ အပိဒုဘုမ္မာ အပိဒိ ဟန္တဝိကသန္တရုသိကံ မိဂ်ကံကကပိဒုဘိဂ္ဂိဂုဏ်
မခိဝိညွှန် ဟန္တဝိကသန္တရုသိကံ အပိဒိ ဟန္တဝိကသန္တရုသိကံ မိဂ်ကံကကပိဒုဘိဂ္ဂိဂုဏ်
မခိဝိညွှန် ဟန္တဝိကသန္တရုသိကံ အပိဒိ ဟန္တဝိကသန္တရုသိကံ မိဂ်ကံကကပိဒုဘိဂ္ဂိဂုဏ်
မခိဝိညွှန် ဟန္တဝိကသန္တရုသိကံ

Weêr een woord van vier lettergrepen en ook de naam van een desa.

De twee voorste (beteekenen) eene plaats met eene groote hoeveelheid water, dat afkomstig is van bronnen en bergen.

De twee overblijvende lettergrepen beteekenen als *krāmā*-woord *karja* (maken) en als *kawi*-woord *pěrang* (oorlog) of *wisma* (huis).

O p l o s s i n g : Kalijasa.

Toelichting: Omtrent het gebruik van ဟမ္မာ in hedendaagsch Javaansch moet worden opgemerkt, dat het als *krāmā* van ကာယာ, alleen gebruikt wordt, als men spreekt van *groote voorwerpen maken*; anders gebruikt men မခိဝိညွှန်. Het wordt echter steeds als KI. van ကာယာ gebruikt.

POETJOENG.

1. (အပြု ခပ်စိတ်ပျော့၊ သာယာကျစိတ်ပျော့၊ မိမိအိမ်ကမ်းထဲမှာ၊ ဂုဏ်တို့ပါအသေအတမ်း၊ မာ
 ဗွေမိမိကမ်း၊ ဝါမိမိကမ်းထဲမှာ၊ (အပြု
 ။ ဘယ်လိုပျော့၊ မထိရဘူးဟေ့။

Hetgeen vermeld wordt, heeft een schitterenden, stralenden glans; in de verte is het zichtbaar. Als men dicht bij komt, wordt het hoe langer hoe mooier. Het kan 'opheldering' geven omtrent een geheim, dat niet te zien is.

O p l o s s i n g: een spiegel.
Toelichting: ပျော့ပျော့၊ ပျော့ပျော့ဟေ့။

2. (အပြု ခပ်စိတ်ပျော့၊ ဂုဏ်တို့ပါအသေအတမ်း၊ ဝါမိမိကမ်းထဲမှာ၊ မာဗွေမိမိကမ်း၊
 မာဗွေမိမိကမ်းထဲမှာ၊ (အပြု
 ။ ဘယ်လိုပျော့၊ ဂုဏ်တို့ပါအသေဟေ့။

Het wordt hoe langer hoe grooter, als er iets afgenomen wordt. Als er iets bijgevoegd wordt, wordt het hoe langer hoe kleiner.. Waarlijk! het schijnt onmogelijk, maar het is (toch) werkelijk zoo.

O p l o s s i n g: een gat.
Toelichting: ခပ်စိတ်ပျော့ = ခပ်စိတ်ပျော့။

3. (အပြု ဂုဏ်တို့ပါအသေအတမ်း၊ မာဗွေမိမိကမ်းထဲမှာ၊ မာဗွေမိမိကမ်းထဲမှာ၊
 မာဗွေမိမိကမ်းထဲမှာ၊ (အပြု
 ။ ဘယ်လိုပျော့၊ မာဗွေမိမိ။

Als het er juist is, veroorzaakt het onduidelijkheid bij het zien. Als het niet te zien is, (kan men) duidelijk zien. Raad nu dat, waarvan de naam geheim gehouden wordt.

O p l o s s i n g: duisternis.

4. (အပြု မာဗွေမိမိကမ်းထဲမှာ၊ မာဗွေမိမိကမ်းထဲမှာ၊ မာဗွေမိမိကမ်းထဲမှာ၊
 မာဗွေမိမိကမ်းထဲမှာ၊ (အပြု
 ။ ဘယ်လိုပျော့၊ မာဗွေမိမိကမ်းထဲမှာ။

8. (အပြု) ကံဆံ့အကံ့, တကယ့်အံ့ပိယိယုတ်, ညှန်ဖျေတော်ကံ့, ရဟဝေဒိယိယိယိတကံ့လိ, ပြုလိ
ကံ့ရဟတကံ့(ဟဟတကံ့)ကံ့ဟဟ, (အပြု
ပဲကံ့ထံဆံ့ဖျေတုံး ကံ့ထံလဲ။

Alleen 's nachts komt Bapa Poetjoeng te voorschijn, met het doel om voedsel op te sporen. Over dag verbergt hij zich om te slapen. Zijne wijze van slapen is zoo, dat hij zijne voeten naar de zon richt.

O p l o s s i n g: een kalong.

Toelichting: De laatste zin doelt er op, dat de kalong aan de achterpooten en dus met den kop naar beneden hangt.

ဟဟ, verkorting van ဟဟဟ။

ရကံ့(ဟ) = ဟဟ။

ဟဟတကံ့ ကံ့ထံဖျေ, VOOR ဟဟတကံ့ ကံ့ထံဖျေ။

9. (အပြု) တကယ့်အံ့, ရဟတလိယဟဟဟဟဟဟ, လိဟဟဟဟဟဟဟဟ, လိဟဟဟဟဟဟဟဟ, ရဟ
ဟဟဟဟဟဟဟဟဟဟဟဟဟဟဟဟ (အပြု
ပဲကံ့ထံဆံ့ဖျေတုံး မိရဟဟဟ။

De macht van Bapa Poetjoeng is verwonderlijk; hij kan dichtbij brengen, hetgeen in de verte te zien is. Het is dan zoo duidelijk zichtbaar, alsof men er mede in gezelschap was.

O p l o s s i n g: een verrekijker.

10. (အပြု) ရဟဟဟဟဟဟဟ, လိဟဟဟဟဟဟဟဟ, ဟဟဟဟဟဟဟဟဟဟ, ဟဟဟဟဟဟဟဟဟဟဟဟ, ဟဟဟဟဟဟဟဟဟဟဟဟ
လိဟဟဟဟဟဟဟဟဟဟဟဟဟဟ (အပြု
ပဲကံ့ထံဆံ့ဖျေတုံး ဟဟဟဟဟဟဟ။

De levenden verlangen er naar om het te krijgen en zij, die het hebben, zijn zelden vroolijk en tevreden van hart. Raad nu, hetgeen met het raadsel bedoeld wordt.

O p l o s s i n g: een hooge leeftijd.

Toelichting: ဟဟဟ, VOOR ဟဟဟ။

11. (အပြု) ဟဟဟဟဟဟဟဟ, ရဟဟဟဟဟဟဟဟဟဟ, ဟဟဟဟဟဟဟဟဟဟ, မိဟဟဟဟဟဟဟဟဟဟ, ဟဟဟဟ
ဟဟဟဟဟဟဟဟဟဟဟဟဟ (အပြု
ပဲကံ့ထံဆံ့ဖျေတုံး ဟဟဟဟဟဟဟဟဟဟ။

Over dag doet hij uitsterft weinig dienst. Als de zon onder is, gaat hij

Een voorname doos dient als bewaarder van woorden. Er zijn er, die een witte en ook die een gele kleur hebben. Niemand begeert den inhoud.

O p l o s s i n g: een kwispedoor.

Toelichting: Het woord *tēmboeng* is hier figuurlijk gebruikt voor datgene, wat de lippen verlaat, nl. het speeksel.

In den tweeden zin bedoelt men, dat de pakketjohan gemaakt is van zilver of koper; in de desa gebruikt men echter bamboekokers voor dat doel.

- 15. (အဖွဲ့ ယုတ္တမိဂ္ဂုဗျာ ကျေယုဇာဗြဟ္မိဂ္ဂုဗ္ဗကယျာ နံသဝေသိနံသဗျာ မာဇ္ဇကတဗျိဗျတ္တိဗျာ ယုတ္တမိဂ္ဂုဗျာ အသံယုတ္တမိဂ္ဂုဗျာ ကျေယုဇာဗြဟ္မိဂ္ဂုဗ္ဗကယျာ (အဖွဲ့) ယုတ္တမိဂ္ဂုဗျာ မာဇ္ဇကတဗျိဗျတ္တိဗျာ

Rětna ning Roem ligt voorover en is in hout gevat. Er zijn vijf, die achter haar de wacht houden. Als Sang Rětna loopt, braakt zij bloed.

O p l o s s i n g: het kannetje van de batikster, (waarmede zij de wasfiguren op het doek brengt).

Toelichting: De tjanṅing wordt hier bij eene lieve vrouw vergeleken. Met vijf bedoeld men de vijf vingers, die het houten handvat van de kleine tjanṅing vasthouden.

Met bloed bedoelt men het vloeibare was, dat uit de tuit van de tjanṅing komt.

- သဗျာ = သမိဂ္ဂ
- ယုတ္တမိဂ္ဂုဗျာ = ဝိသိဂ္ဂ
- ကျေယုဇာဗြဟ္မိဂ္ဂုဗ္ဗကယျာ KI. van နေဓိဂ္ဂ

- 16. (အဖွဲ့ ယုတ္တမိဂ္ဂုဗျာ ကျေယုဇာဗြဟ္မိဂ္ဂုဗ္ဗကယျာ နံသဝေသိနံသဗျာ မာဇ္ဇကတဗျိဗျတ္တိဗျာ ယုတ္တမိဂ္ဂုဗျာ အသံယုတ္တမိဂ္ဂုဗျာ ကျေယုဇာဗြဟ္မိဂ္ဂုဗ္ဗကယျာ (အဖွဲ့) ယုတ္တမိဂ္ဂုဗျာ မာဇ္ဇကတဗျိဗျတ္တိဗျာ

Er zijn er, die wit, en er zijn er, die zwart zijn; zij loopen zonder voeten. De zwarte doen vermoeden, dat zij na korten tijd tranen zullen storten.

O p l o s s i n g: lichte en donkere wolken.

Toelichting: ခန္ဓကဗျိ van ခန္ဓက In het dagelijksche leven zegt men meestal ခန္ဓက

- ကျေယုဇာဗြဟ္မိဂ္ဂုဗ္ဗကယျာ = uitstorten.
- ယုတ္တမိဂ္ဂုဗျာ KI. van ယုတ္တ

- 17. (အဖွဲ့ ယုတ္တမိဂ္ဂုဗျာ ကျေယုဇာဗြဟ္မိဂ္ဂုဗ္ဗကယျာ နံသဝေသိနံသဗျာ မာဇ္ဇကတဗျိဗျတ္တိဗျာ ယုတ္တမိဂ္ဂုဗျာ အသံယုတ္တမိဂ္ဂုဗျာ ကျေယုဇာဗြဟ္မိဂ္ဂုဗ္ဗကယျာ (အဖွဲ့) ယုတ္တမိဂ္ဂုဗျာ မာဇ္ဇကတဗျိဗျတ္တိဗျာ

12. (အဖူ) နိန္ဒိဗြိဝိကယန္တဝိ၊ ဟူကုကုန္တဝိန္တုန္တု၊ ဗျာဏ္ဍိဏကုဟာဝိယကုန္တု၊ ဂယန္တိကဏိဝိကုန္တု
 ယယ၊ ဂယကုကဏယဟူကုကု၊ ကဗြန္တုဒယဟာဂိဝိယုဏ္ဍု၊ ဂုဏ်ကဏိန္ဒဗြိဝိယ၊ (အဖူ)
 ။ကဏိဏိယုဏ္ဍုး ကကုဂံး

Een woord van twee lettergrepen is de naam van een dier, dat kan vliegen. Alleen 's nachts komt het naar buiten; over dag verbergt het zich.

Het bedoelde woord wordt dagelijks gebruikt als tegenstelling van wewah (vermeerdering).

Oplossing: kalong.

Toelichting: ဟာဂိ = မိက

13. (အဖူ) နိန္ဒိဗြိဝိကယန္တဝိ၊ ယုသဝိဏယာဓိယုကုကု၊ ဂယကုဂိသဒကုဂိဒဗြိကုကု၊ နေကုကုဒဏိ
 နိန္ဒဗြိကု၊ ဂံသဝိကဏိယုဏ္ဍုဏ္ဍု၊ ဂုဏ်ကုကုကုကုကုကုကုကု၊ နိယဒယန္တဝိကုကုကုကုကု
 ဤ (အဖူ)
 ။ကဏိဏိယုဏ္ဍုး ယုကုကုကု

Een woord van drie lettergrepen is de naam van een fraaie welriekende bloem. Als de voorste twee afgescheiden worden, zijn zij de tegenstelling van djoewèh (praatziek). De laatste lettergreep is het geluid van iemand, die roept; een ook de naam van een vrucht.

Oplossing: rëgoelo = roos.

Toelichting: ယုကုကု = welriekend.

ယုကု = niet spraakzaam, stil.

ဟကုကုကု (stamw. werkw.) = roepen.

14. (အဖူ) ဂုကုကုဂိဒကုကုကုကု၊ နာဏ္ဍိဗြိဝိကယန္တဝိကု၊ ဂယကုဂိကုကုကုကုကုကု၊ ယန္တဝိယုကုကု
 နိန္ဒဗြိကု၊ ယန္တဝိဗြိကုကုကုကု၊ ဂံသဝိကဏိယုဏ္ဍုဏ္ဍု၊ နာဏ္ဍိဗြိဝိကုကုကုကုကုကု (အဖူ)
 ။ကဏိဏိယုဏ္ဍုး ဗြိကုကု

Een grootè deur wordt vermeld; de naam bestaat uit vier lettergrepen. Als men de voorste neemt, is het de naam van iemand, die de oppermacht alleen in handen heeft.

De laatste drie lettergrepen beteekenen: het doel hebben iemand op te wachten.

Oplossing: sri-manganti (naam van een der poorten van de kraton).

Toelichting; နေကု or သနေကု = မိမိကု၊ ကဏိကု၊ VORR ကဏိကု၊ နာဏ္ဍိဗြိဝိကု = "iemand opwachten" is, hetgeen gedacht wordt in het hart = het doel hebben iemand op te wachten.

15. (အရှေ့) စာဝိကဝိသိယဇာတိ၊ ဗန္ဓုဂိယုတ္တံဗြဟ္မိကာ၊ ဝိသယကမိတ်ဗေဒက၊ ဝိဂုဏ်ပုဏ်ဇာတိ
 ဝိဂုဏ်၊ ဗုဒ္ဓိကဏိကိဝေဒိက၊ ဝိဂုဏ်ဝိသိယကမိတ်ဗုဒ္ဓိ၊ ဂုဏ်ပုဏ်ဇာတိ ဝိသိယက၊ (အရှေ့)
 ။ ဂုဏ်ပုဏ်ဇာတိ ။ ဂုဏ်ပုဏ်ဇာတိ

Ik word gebruikt als geneesmiddel; mijn naam bestaat uit slechts drie lettergrepen.

De voorste beteekent gërbong (een voertuig met een gordijn omhangen) of baïta (een vaartuig).

De laatste twee lettergrepen zijn de tegenstelling van kogoeg (een tegenzin in iets hebben).

Oplossing: djong-raüb (naam van eene specerij).

Toelichting: ဂုဏ် = een jonk.

ကမိတ်ဗေဒက = lust in iets hebben.

16. (အရှေ့) ဂုဏ်ပုဏ်ဇာတိ၊ ဗန္ဓုဂိယုတ္တံဗြဟ္မိကာ၊ ဝိသယကမိတ်ဗေဒက၊ ဝိဂုဏ်ပုဏ်ဇာ
 တိ၊ ဝိသယကမိတ်ဗေဒက၊ ဝိဂုဏ်ပုဏ်ဇာတိ၊ ဝိသယကမိတ်ဗေဒက၊ ဝိဂုဏ်ပုဏ်ဇာတိ၊ (အရှေ့)
 ။ ဂုဏ်ပုဏ်ဇာတိ ။ ဝိသယကမိတ်ဗေဒက

Er is weer iets, dat als geneesmiddel dient: de naam bestaat uit vier lettergrepen. De voorste twee beteekenen (zegt men van) alles, wat werkelijk plaats heeft.

De laatste twee lettergrepen zijn de naam van een poetraning soenoe (kinds-kind) en beteekenen ook hetzelfde als mongsa (tijd).

Oplossing: sida-wajah (naam van een weinig bekende, welriekende houtsoort).

Toelichting: ကမိတ်ဗေဒက in plaats van ကမိတ်ဗေဒက၊ niet alleen voor den rijm, maar ook omdat het deftiger is.

ပုဏ်ဇာတိ = ဝိသယကမိတ်ဗေဒက

17. (အရှေ့) ဝိသယကမိတ်ဗေဒက၊ ဝိဂုဏ်ပုဏ်ဇာတိ၊ ဝိသယကမိတ်ဗေဒက၊ ဝိဂုဏ်ပုဏ်ဇာ
 တိ၊ ဝိသယကမိတ်ဗေဒက၊ ဝိဂုဏ်ပုဏ်ဇာတိ၊ ဝိသယကမိတ်ဗေဒက၊ ဝိဂုဏ်ပုဏ်ဇာတိ၊ (အရှေ့)
 ။ ဝိသယကမိတ်ဗေဒက ။ ဝိသယကမိတ်ဗေဒက

Ik ben een waterdier; mijn naam bestaat uit vier lettergrepen.

Wanneer ik van een gescheiden wordt in deelen, elk van twee lettergrepen, dan hebben het voorste en het laatste deel dezelfde beteekenis: (nl.) hout, dat wat veel met het vuur in aanraking geweest en tot in zijn binnenste zwart gebrand is.

Oplossing: arëng-arëng (naam van een visch).

Toelichting; ဝိသယ = ဝိသယကမိတ်ဗေဒက

ဂုဏ်ပုဏ်ဇာတိ = door branden zwart geworden.

18. (အဘူရီ) မိလိယာန်ဝိကအာရိယံ၊ ဟေဗ္ဗကုတ္တုပိကကမ္ဘာ၊ ဝိကမာရကပိယာရက္ခက၊ ဝိကမာရက္ခကဒိန္ဒရိ
 ကမ္ဘာ၊ မာရိယုက္ခိယာရိယာ၊ ဝိကမ္ဘာပိယာရိယာ၊ ဝိကမ္ဘာပိယာရိယာ၊ မာရိယုက္ခိယာရိယာ၊ (အဘူရီ)
 ဝိကမ္ဘာပိယာရိယာ၊ ကမ္ဘာရိယာ။

Er is weer een woord van vier lettergrepen; (het beteekent iets), dat behoort tot de reukgevende stoffen.

De voorste twee zijn de naam van iets, dat niet te zien is en slechts waargenomen wordt door de punt van de tong.

De overblijvende twee lettergrepen (beteekenen) milara (pijnigen) en lalara (ziekte).

O p l o s s i n g: rasa-mala (naam van eene welriekende gomsoort).

Toelichting: ကမ္ဘာ in de beteekenis van een kwaal hebben wordt alleen gebruikt voor uitwendige kwalen, bijv. huidziekten of steenpuisten.

19. (အဘူရီ) မိလိယာန်ဝိကအာရိယံ၊ ဟေဗ္ဗကုတ္တုပိကကမ္ဘာ၊ ဝိကမာရကပိယာရက္ခက၊ ဝိကမာရက္ခကဒိန္ဒရိ
 ကမ္ဘာ၊ မာရိယုက္ခိယာရိယာ၊ ဝိကမ္ဘာပိယာရိယာ၊ ဝိကမ္ဘာပိယာရိယာ၊ မာရိယုက္ခိယာရိယာ၊ (အဘူရီ)
 ဝိကမ္ဘာပိယာရိယာ၊ ကမ္ဘာရိယာ။

Mijn naam bestaat slechts uit drie lettergrepen en beteekent hetgeen voortkomt uit het lichaam.

Als de twee voorste afgescheiden worden, zegt men dat van alles, wat op reis wordt achtergelaten.

De laatste lettergreep (beteekent) een schadelijk insect in het papier en in de kleeren.

O p l o s s i n g: karingët = zweet.

Toelichting; In verschillende streken wordt het in den laatsten zin bedoelde insect verschillend genoemd; in de noordelijke gewesten hoort men ဝိကမ္ဘာ or ကမ္ဘာ, elders ကမ္ဘာ en het meest မာရိယုက္ခိယာ။

ဝိကမ္ဘာ V O O R မာရိယုက္ခိယာ။

ဟေဗ္ဗကုတ္တုပိကကမ္ဘာ = ဟေဗ္ဗကုတ္တုပိကကမ္ဘာ။

20. (အဘူရီ) မိလိယာန်ဝိကအာရိယံ၊ ဟေဗ္ဗကုတ္တုပိကကမ္ဘာ၊ ဝိကမာရကပိယာရက္ခက၊ ဝိကမာရက္ခကဒိန္ဒရိ
 ကမ္ဘာ၊ မာရိယုက္ခိယာရိယာ၊ ဝိကမ္ဘာပိယာရိယာ၊ ဝိကမ္ဘာပိယာရိယာ၊ မာရိယုက္ခိယာရိယာ၊ (အဘူရီ)
 ဝိကမ္ဘာပိယာရိယာ၊ ကမ္ဘာရိယာ။

Ik ben (een zangwijze, behoorende tot) middel tēmbang; mijn naam bestaat uit vier lettergrepen. De voorste is de naam van een delfstof, die er fraai uitziet.

De laatste drie lettergrepen, zegt men van alles, wat niet zinkt in het water.

O p l o s s i n g: mas-koemambang.

မလိမ္မာကျသောအရာ = kleeren van geringe waarde;

တိုက်ကျသောအရာ = geringe menschen;

မလိမ္မာကျသောအရာ = poppen, die geen hoofdrol vervullen.

MAS-KOEMAMBANG.

1. (အဖွဲ့) ဝဲဟံ့ဂီကန္တုက ဟင်္ဂိကဝဲဟံ့ကတိုဝ်၊ ခိစိန္တုယံ့ကုကုဟံ့၊ ပုဗ္ဗိဝဲဟံ့ကတိုဝ်ကန္တု၊ ဝိကိကိကိ
 ကုဗ္ဗိကုဗ္ဗိ၊ (အဖွဲ့)
 ဂုဏ်ကိကိပုဗ္ဗိ၊ ဝိန္တု။

Zij gaat buitengewoon snel; er is niets, dat haar evenaart. Een kogel wordt door haar overtroffen. Waar zij wezen wil, komt zij in een oogenblik.

Oplossing: de gedachte.

Toelichting: ဝိကိကိပုဗ္ဗိ၊ VORR ဝိကိကိပုဗ္ဗိ။

ဝဲဟံ့ကိကိပုဗ္ဗိ = een oogenblik.

2. (အဖွဲ့) ဝိကိကိပုဗ္ဗိကိကိပုဗ္ဗိကိကိပုဗ္ဗိကိကိပုဗ္ဗိ၊ ဝဲဟံ့ကိကိပုဗ္ဗိကိကိပုဗ္ဗိ၊ ဝဲဟံ့ကိကိပုဗ္ဗိကိကိပုဗ္ဗိ၊
 ကိကိကိကိကိကိကိ၊ (အဖွဲ့)
 ဂုဏ်ကိကိပုဗ္ဗိ၊ ကိကိ။

Een krijgsman daalt een zekeren berg af en wil zich met zijne stamgenooten vereenigen. Wegens zijn buitengewone dapperheid voegen zich, overal waar hij gaat, makkers bij hem.

Oplossing: eene rivier.

Toelichting: ဝိကိကိပုဗ္ဗိ၊ VORR ဝိကိကိပုဗ္ဗိ။

ဝဲဟံ့ကိကိပုဗ္ဗိ၊ VORR ဝဲဟံ့ကိကိပုဗ္ဗိ။

3. (အဖွဲ့) ဝဲဟံ့ကိကိပုဗ္ဗိကိကိပုဗ္ဗိကိကိပုဗ္ဗိ၊ ဝဲဟံ့ကိကိပုဗ္ဗိကိကိပုဗ္ဗိ၊ ဝဲဟံ့ကိကိပုဗ္ဗိကိကိပုဗ္ဗိ၊
 ဝဲဟံ့ကိကိပုဗ္ဗိကိကိပုဗ္ဗိ၊ (အဖွဲ့)
 ဂုဏ်ကိကိပုဗ္ဗိ၊ ဝဲဟံ့ကိကိပုဗ္ဗိ။

Mijne stamgenooten zijn verschillend van kleur, (nl.) zwart, gestreept of rood. Als mijn hoofd door het vuur getroffen wordt, springt mijn lichaam uit elkaar en verspreidt zich naar alle richtingen.

Oplossing: een mértjon.

Toelichting: ဝဲဟံ့ကိ = ဝဲဟံ့ကိ။

ပုဗ္ဗိ = dwars gestreept.

မုဆိုး = မာဆိုး

ချီရက်ပျော့ VOR ချီရက်ပျော့

မိရက် VOR မိရက်

မာကြီး = ကြီး

မိ = VOR မိ

4. မြေ ဂုဏ်တို့ကဲ့သို့ပင်ကတိကမာရမိပေမယ့်၊ ကမ္ဘာ့ဂုဏ်တို့ကဲ့သို့ပင် မြေကမာရမိပေမယ့်၊ မိ
 မိရက်ကတိကမာရမိပေမယ့်၊ မြေ
 ကမ္ဘာ့ဂုဏ်တို့ကဲ့သို့ပင်ကတိကမာရမိပေမယ့်

Er zijn prinsessen, die er zeer leelijk uitzien; zij zijn met hun velen. Zij leven in afzondering in den grond; als ze er uitkomen, zien ze er goed uit.

Oplossing: vruchten, die door broeiing in den grond rijp gemaakt worden.

Toelichting: Het is bekend, dat men dikwijls onrijp geplukte vruchten rijp maakt door ze eenige dagen, bijv. een week, in den grond te bewaren.

MĒCATROEH.

1. (ဤ) ဂုဏ်ရှိစွာကမ်းကပ်သောစိတ္တဗျူဟာ၊ ဗဟိန္ဒြေသမာဓိရမာဏဗြဟ္မာ၊ ဂုဏ်ရှိစွာစိတ္တဗျူဟာ၊
 ဂုဏ်ရှိစွာသောသမာဓိ၊ ဂုဏ်ရှိစွာသောစိတ္တဗျူဟာ၊ (ဤ)
 ။ ဗဟိန္ဒြေသမာဓိရမာဏဗြဟ္မာ ။

Er zijn gedaanten, die, paarsgewijze, rechtop in de hoogte gezet worden. Zij gebruiken een witte, een roode en een zwarte (donkerblauwe) sampoeer en gelijken op een regenboog.

Werkelijk ziet men ze zelden; die ze er op nahouden, zijn de regenten.

O p l o s s i n g: oemboel-oemboel.

Toelichting: Een oemboel-oemboel is een stuk vlaggedoek van ongeveer 10 meter lang, beneden ruim 1/2 meter breed en boven in een punt uitlopende. Aan een bamboe bevestigd, worden ze, altijd paarsgewijze, rechtop gezet en bij feestelijke gelegenheden aan den ingang van de kaboepaten geplaatst. Wegens den gebogen vorm van de bamboe spreekt de dichter van een regenboog.

ဗဟိန္ဒြေ = ဗဟိန္ဒြေ

ဂုဏ်ရှိစွာ = ဂုဏ်ရှိစွာ

ဂုဏ်ရှိစွာသော = ဂုဏ်ရှိစွာသော

2. (ဤ) ဂုဏ်ရှိစွာကမ်းကပ်သောစိတ္တဗျူဟာ၊ ဗဟိန္ဒြေသမာဓိရမာဏဗြဟ္မာ၊ ဂုဏ်ရှိစွာစိတ္တဗျူဟာ၊
 ဂုဏ်ရှိစွာသောသမာဓိ၊ ဂုဏ်ရှိစွာသောစိတ္တဗျူဟာ၊ (ဤ)
 ။ ဗဟိန္ဒြေသမာဓိရမာဏဗြဟ္မာ ။

Er zijn roovers op rijen geschaard in de grot; zij vormen twee rijen. Wat binnen komt, sterft zeker, overweldigd door de strijders. De lijken verdwijnen, zonder dat men het ziet.

O p l o s s i n g: de tanden.

Toelichting: ဗဟိန္ဒြေ = ဂုဏ်ရှိစွာ

ဂုဏ်ရှိစွာ = ဂုဏ်ရှိစွာ

3. (ဤ) ဂုဏ်ရှိစွာကမ်းကပ်သောစိတ္တဗျူဟာ၊ ဗဟိန္ဒြေသမာဓိရမာဏဗြဟ္မာ၊ ဂုဏ်ရှိစွာစိတ္တဗျူဟာ၊
 ဂုဏ်ရှိစွာသောသမာဓိ၊ ဂုဏ်ရှိစွာသောစိတ္တဗျူဟာ၊ (ဤ)
 ။ ဗဟိန္ဒြေသမာဓိရမာဏဗြဟ္မာ ။

Wel, hoe is de ware naam van de gedragslijn, die voor alle menschen in deze wereld, onverschillig van welken landaard en van waar zij afkomstig mogen zijn, goed en passend is om gevolgd te worden?

O p l o s s i n g: edelmoedigheid.

Toelichting: ကတ္တု = ကမတ္တု

မာဏ = ကိရိတ္တု

4. (ဇမ္ဗူ ကမ္ဘာပေါ်ပျောက်သော သီရိမာဏမာဏိယုတ္တု၊ ဆရာမိတ်ပုဂ္ဂိုလ်၊ ကမ္ဘာပေါ်ပျောက်သော သီရိမာဏမာဏိယုတ္တု၊ ရာမည
 ဟောတော်မူမည့် လိမ္မော်မာဏမာဏိယုတ္တု၊ (ဇမ္ဗူ
 ပူဇော်တော်မူမည့် မိကမာဏိယုတ္တု)

Plaatsvervanger te zijn is zijn eenig werk. Hij gaat overal heen, ofschoon hij blind, doof en stom is. Als hij gezien wordt door iemand, die kundig is, behoeft deze hem slechts aan te kijken om hem te begrijpen.

O p l o s s i n g: een brief.

Toelichting: Men spreekt van ဘာသာစာအုပ် in tegenstelling met ဘာသာစာအုပ် = een boek.

ဗုဒ္ဓ = ဝိသုဒ္ဓိ

စာအုပ် = kundig, bedreven.

5. (ဇမ္ဗူ မြို့မိတ်ယုတ္တု ကမ္ဘာပေါ်ပျောက်သော သီရိမာဏမာဏိယုတ္တု၊ စိတ်ကမ္ဘာပေါ်ပျောက်သော သီရိမာဏမာဏိယုတ္တု၊
 မြို့မိတ်ယုတ္တု စိတ်ကမ္ဘာပေါ်ပျောက်သော သီရိမာဏမာဏိယုတ္တု၊ (ဇမ္ဗူ
 ပူဇော်တော်မူမည့် မိကမာဏိယုတ္တု)

Dikwijls word ik als kinderspeelgoed gebruikt en dikwijls help ik menschen, als zij bezig zijn zich boos te maken.

Ook tred ik in de plaats van hen, die trachten hulp te verleen aan gebrekkigen.

O p l o s s i n g: een wandelstok.

Toelichting: ဘာသာစာအုပ် = ဗုဒ္ဓကမ္ဘာပေါ်ပျောက်သော သီရိမာဏမာဏိယုတ္တု = (zelf) uitvoeren.

စိတ် = ဗုဒ္ဓ

CAMBOEH.

1. (အဖွဲ့) ဂုဏ်အောင်မြင်အောင်မြင်၊ ဟင်္သာတောင်ပေါ်တွင်ပျံသန်း၊ မိမိတို့အားကျင့်စဉ်အားလုံးကလေး
 ခြေထောက်၊ အစိတ်အပိုင်းကိုလည်း ဂုဏ်အောင်မြင်အောင်မြင်အောင်မြင်အောင်မြင် (အဖွဲ့)
 ဂုဏ်အောင်မြင်အောင်မြင်အောင်မြင်

Er is een groote berg met twee grotten naast elkander. Inwendig zijn ze dicht begroeid met onkruid. Onafgebroken waait een sterke wind, (die de grotten) vult.

Ook is er een bron, die slijk afvoert; als het stormt, komt er een vorm (bel) te voorschijn.

- O p l o s s i n g : de neus.
- Toelichting: De derde zin doelt op de ademhaling.
- မိမိတို့ = aanhoudend waaien.
- ကျေးဇူး = een bron.
- ဟင်္သာ = slijk.
- ဂုဏ်အောင် = ဂုဏ်အောင်

2. (အဖွဲ့) ကိုယ်ပျံသန်းအောင်မြင်၊ ဟင်္သာတောင်ပေါ်တွင်ပျံသန်း၊ မိမိတို့အားကျင့်စဉ်အားလုံးကလေး
 ခြေထောက်၊ အစိတ်အပိုင်းကိုလည်း ဂုဏ်အောင်မြင်အောင်မြင်အောင်မြင်အောင်မြင် (အဖွဲ့)
 ဂုဏ်အောင်မြင်အောင်မြင်အောင်မြင်

Groot en hoog is zijn lichaamsbouw. Hij heeft zijden, maar hij draagt nooit een buikband. Hij heeft voeten, maar hij kan niet loopen. Uit de verte ziet hij er voornaam uit; als men naderbij komt, wordt hij leelijk.

O p l o s s i n g : een berg.

3. (အဖွဲ့) ဘုံအောင်မြင်အောင်မြင်၊ ဟင်္သာတောင်ပေါ်တွင်ပျံသန်း၊ မိမိတို့အားကျင့်စဉ်အားလုံးကလေး
 ခြေထောက်၊ အစိတ်အပိုင်းကိုလည်း ဂုဏ်အောင်မြင်အောင်မြင်အောင်မြင်အောင်မြင် (အဖွဲ့)
 ဂုဏ်အောင်မြင်အောင်မြင်အောင်မြင်

Hun werk is vliegen, in troepen vereenigd, overal heen. Hun gamelan laat zich op een afstand hooren; zonder afwisseling is de melodie. Het geluid houdt op, als zij rusten.

- O p l o s s i n g : opvliegende duiven, voorzien van sawangan's.
- Toelichting: ဟင်္သာတောင်ပေါ်တွင်ပျံသန်း၊ မိမိတို့အားကျင့်စဉ်အားလုံးကလေး

4. (အဖြေ) စုကတလသယုဂ်သင်္ဃာန်၊ ချကစိကစုံဟူဗျဏိဗျဏ်၊ ကစိသဟဗ္ဗဏ္ဍဏ္ဍိကဏ္ဍကအစိ၊ နှိမာ
ကအဏအစိစိသယုဗျဏ်၊ သယုဗျဏ္ဍကစုကစုကစု၊ (အဖြေ
ပူဇော်စံဗိယုဗျဏ်း ဟဗျဏ်း။

Vier broeders worden vermeld. Zij hebben er alleen plezier in om elkan-
der na te jagen, maar zij vangden elkander den geheelen dag niet. Daarbij
is het, alsof zij allen aaneengeschakeld zijn. Zij voelen zich volstrekt niet
vermoeid.

Oplossing: de wind.

Toelichting: သကအဗျဏ် = သယုဗျဏ် = ဗြဟ္မာသဗျဏ်။

ကယုဗျဏ် = ကယုဗျဏ်။

ဗျဏ္ဍကဗျဏ် = ဗိဂ္ဂဟကဗျဏ် = in het geheel niet; bijv. ဗိဂ္ဂဟကဗျဏ်ကဗျဏ်
= er is in het geheel geen verschil.

5. (အဖြေ) ချကစိကစုံဟူဗျဏ်၊ သိကဒံစိကစိစုံဟူဗျဏ်၊ ကစုံဟူဗျဏ်၊ သိကစုံဟူဗျဏ်၊
သိကစုံဟူဗျဏ်၊ သိကစုံဟူဗျဏ်၊ သိကစုံဟူဗျဏ်၊ (အဖြေ
ပူဇော်စံဗိယုဗျဏ်း ဗိယုဗျဏ်း သိကစုံဟူဗျဏ်၊ သိကစုံဟူဗျဏ်၊ သိကစုံဟူဗျဏ်။

Er wordt vermeld, dat het zes beenen, drie hoofden en zes armen heeft.
Slechts vier beenen loopen; de andere twee liggen uitgestrekt. Overal blijft
het onder dak.

Oplossing: iemand, die in een hangende tandoe zit en door twee
mensen gedragen wordt.

Toelichting: သိကစုံဟူဗျဏ် — သိကစုံဟူဗျဏ်။

6. (အဖြေ) ဟဗျဏ်း ဗျဏ်း သိကစုံဟူဗျဏ်၊ သိကစုံဟူဗျဏ်၊ သိကစုံဟူဗျဏ်၊ သိကစုံဟူဗျဏ်၊
သိကစုံဟူဗျဏ်၊ သိကစုံဟူဗျဏ်၊ သိကစုံဟူဗျဏ်၊ သိကစုံဟူဗျဏ်၊ (အဖြေ
ပူဇော်စံဗိယုဗျဏ်း ဗျဏ်း သိကစုံဟူဗျဏ်။

Zij wonen in het water. Dag en nacht is dansen hun werk. Hun aantal
is ontelbaar. Na eenigen tijd veranderen zij van gedaante; dan vliegen en
zingen zij en veroorzaken den menschen last.

Oplossing: de larven van de muskieten.

Toelichting: သိကစုံဟူဗျဏ် = သိကစုံ KN.

သိကစုံဟူဗျဏ် = van gedaante veranderen.

Is men een weinig met hen bevriend, dan ondervindt men hun weldadigen invloed.

Als men de maat niet in acht neemt (ze onmatig gebruikt), raakt men in het verderf.

O p l o s s i n g: (geestrijke) dranken.

Toelichting: ငိုက် = ကျိက်

- 6. (ဗြဟ္မ) ဟဗ္ဗဒေဗျဉ္ဇကမိကာ ဗျကဗိဗုဗက်ယယုဗျဗျာ ဗိဂုဝဗဂုဗာယဗိဗဗျာ ဗာဗဒိဗဒုဗုဗာ ဗုဗျဗျာ ဗိဗဒဗျဉ္ဇကမိကာ ဗိဗျဗျာ ဗိဗကဗျဗျဗိဗကဗျဗျာ ဗိဗဂုဝဗဂုဗိဗကဗျဗျာ (ဗြဟ္မ) ဗာဗက်ဗိဗျဗျာ ဗိဗိဗဒဗျဉ္ဇကမိကာ

De klèur is eenigszins zwart. Reeds toen zij bewerkt werden, heeft men den vorm verschillend gemaakt. Zij scheiden niet van elkaar, als zij werken. Vóór- en achteruitgaan is de beweging en zij maken alles, wat (door de gandik) betreden wordt, fijn.

Een gedeelte komt er vóór te liggen (valt van de pipisan af).

O p l o s s i n g: pipisan en gandik.

Toelichting: Een pipisan is een langwerpige, vierkante steen om medicijnen op fijn te wrijven met de daarbij behorende gandik (rolsteen).

ဟဗ္ဗဒေဗျဗျာ = eenigszins zwart.

ဗုဗက်ယ = bewerken.

ဗျဗျဗျာ = ဗိဗျာ

- 7. (ဗြဟ္မ) ကျဂုဗာဗျဗိဗိဗကဗျဗျာ ဗာဗိဗကဗျဗျာ ဗျဗိဗကဗျဗျာ ဗျဗိဗကဗျဗျာ ဗျဗိဗကဗျဗျာ ဗျဗိဗကဗျဗျာ ဗျဗိဗကဗျဗျာ ဗျဗိဗကဗျဗျာ (ဗြဟ္မ) ဗာဗက်ဗိဗျဗျာ ဗာဗကကျဂု

Het zijn vier goeroe's, die vermeld worden.

Zij bezitten geen wetenschap; daarom geven zij geen onderwijs aan al hunne leerlingen. Hun werk is iets op het hoofd te dragen en al hunne leerlingen doen ook zoo; steeds dragen zij iets op hunne hoofden.

O p l o s s i n g: de (vier) hoofdpilaren van een huis.

Toelichting: Met de „leerlingen” worden de overige stijlen bedoeld.

ဗျဗိဗက = ဗျဗိဗက

ဗိဗက = op het hoofd dragen. ဗျဗိဗကဗျဗျာ obj. den.

ဗိဗျာ = ဗျဗိဗျာ

ဗျဗျာ = ဗိဗျဗျာ

11. (အဖွဲ့) သစ်ကိုးပါးကပါဆွဲကိတ်၊ နှစ်ကျဆက်ဆက်ကုန်ကုန်၊ မိသားစုကိတ်ကိတ်ကိတ်ကိတ်၊ နှစ်ကျဆက်ဆက်ကုန်ကုန်၊ (အဖွဲ့) သစ်ကိုးပါးကပါဆွဲကိတ်၊ နှစ်ကျဆက်ဆက်ကုန်ကုန်။

Mijn naam bestaat uit vier lettergrepen. (Ik ben) eene plaats ten zuiden en ten noorden van de kadaton gelegen.

Als de twee voorste lettergrepen van de twee laatste gescheiden worden, is er geen verschil in de beteekenis, (nl.) wild rollend water.

O p l o s s i n g: aloen-aloen.

Toelichting: De dichter heeft hier het oog op de kadaton te Soerakarta, welke zoowel aan de zuid-, als aan de noordzijde aan een aloen-aloen grenst.

ကုန်ကုန် = golf.

12. (အဖွဲ့) ပါးစုံကိတ်ကိတ်ကိတ်ကိတ်၊ မိတ်ကိတ်ကိတ်ကိတ်ကိတ်၊ နှစ်ကျဆက်ဆက်ကုန်ကုန်၊ သစ်ကိုးပါးကပါဆွဲကိတ်၊ မိတ်ကိတ်ကိတ်ကိတ်ကိတ်၊ မိတ်ကိတ်ကိတ်ကိတ်ကိတ်၊ နှစ်ကျဆက်ဆက်ကုန်ကုန်၊ မိတ်ကိတ်ကိတ်ကိတ်ကိတ်၊ (အဖွဲ့) ပါးစုံကိတ်ကိတ်ကိတ်ကိတ်၊ နှစ်ကျဆက်ဆက်ကုန်ကုန်။

Een in kleuren geweven stof; de naam bestaat uit vijf lettergrepen. De twee voorste lettergrepen (beteekenen) eene vrouw, die haar man verloren heeft. De laatste drie lettergrepen beteekenen hetzelfde als oebaja (belofte).

O p l o s s i n g: ronda-samaja (naam van een gestreept weefpatroon).

Toelichting: In den eersten zin is de duidelijkheid aan de poëzie opge-offerd. Er staat woordelijk: „eene stof, gepractiseerd (uitgedacht) met kleuren, door middel van weven.” Het woord မိတ်ကိတ် is ingelascht voor de maat.

Hier volgen een paar voorbeelden, hoe het woord နှစ်ကျဆက် ကိတ်ကိတ် wordt.

1^e နှစ်ကျဆက် = iets zoo maken, dat het de gedaante heeft van het een of ander; bijv. ကုန်ကုန်ကိတ်ကိတ်ကိတ် = een groot stuk hout, gefatsoeneerd tot een mensch.

2^e နှစ်ကျဆက် = iets practiseeren, uitdenken; bijv. သစ်ကိုးပါးကပါဆွဲကိတ်ကိတ် = wie heeft dat uitgedacht?

13. (အဖွဲ့) သစ်ကိုးပါးကပါဆွဲကိတ်၊ မိတ်ကိတ်ကိတ်ကိတ်ကိတ်၊ နှစ်ကျဆက်ဆက်ကုန်ကုန်၊ သစ်ကိုးပါးကပါဆွဲကိတ်၊ မိတ်ကိတ်ကိတ်ကိတ်ကိတ်၊ မိတ်ကိတ်ကိတ်ကိတ်ကိတ်၊ နှစ်ကျဆက်ဆက်ကုန်ကုန်၊ သစ်ကိုးပါးကပါဆွဲကိတ်၊ မိတ်ကိတ်ကိတ်ကိတ်ကိတ်၊ (အဖွဲ့) သစ်ကိုးပါးကပါဆွဲကိတ်၊ မိတ်ကိတ်ကိတ်ကိတ်ကိတ်။

De naam van de onderscheidings-teekenen van hooge personen bestaat uit vier lettergrepen.

Als de twee voorste lettergrepen worden afgescheiden, zijn ze de naam

van rijst in afzonderlijke korrels. De twee overblijvende beteekenen hetzelfde als tata en lakoe.

O p l o s s i n g: oepa-tjara = de waardigheids-teekenen, die personen van hoogen rang worden voor- en nagedragen.

Toelichting: Voor alle inlandsche ambtenaren zijn de oepa-tjara en het aantal dragers er van bij voorschrift geregeld. Het voeren van deze staatsie geraakt echter meer en meer in onbruik, althans in de Gouvernementslanden. Met uitzondering van de staatsie-pajoeng bezitten vele Hoofden niet eens de hun toekomende oepa-tjara. Zij zeggen, dat het hun te lastig en te kostbaar is om er dragers op na te houden. Het is dan ook een gebruik uit een vroeger tijdperk, toen de toestanden geheel anders waren.

Alleen de regenten houden er nog de hand aan, nl. voor zoover hun eigen persoon betreft. Bij elke officieele gelegenheid verschijnen zij gaarne met al hunne waardigheids-teekenen.

- 14. (အဏ္ဏိ ခာဂိကသယျာဏိကန္တိ၊ သန္တုပိကသန္တုဂိပုတ္တ၊ ကကပိန္နဲကပိဒသယျာဏ္ဍိ၊ သကန္တိယန္တိကအဂိက၊ ပုဂိကပိဗျာဏ္ဍိပုတ္တ၊ ကကန္တုကအပုန္တိပိက၊ ဂပဒပိပုတ္တပုဂိကိပုတ္တ၊ (အဏ္ဏိ) ပကခိပုတ္တ၊ ခိကသယျာဏ္ဍိ။

Ik ben een kērisvorm; mijn naam bestaat uit vier lettergrepen. De voorste twee vormen een kawi-woord, dat beteekent: „de plaats, waar het lichaam rust geniet.”

De overblijvende (beteekenen) de bedekking van een bloem; de vrucht er van dient slechts om gekauwd te worden.

O p l o s s i n g: tilam-oepih.

Toelichting: ကန္တိပုတ္တ in plaats van ကန္တိပုတ္တ။

ပုတ္တ (Ar.) = beteekenis.

သယျာဏ္ဍိ = ခုံကိတ္တ။

ခိကသယျာဏ္ဍိ = သန္တုဂိပုတ္တ။

ပုဂိကိ = de bladscheede van den pinangboom.

- 15. (အဏ္ဏိ ခာဂိကသယျာဏ္ဍိပုဂိက၊ သန္တုပိကသန္တုဂိပုတ္တ၊ ကကပိန္နဲကပိဒသယျာဏ္ဍိ၊ သန္တုဂိပုတ္တ၊ ကကန္တုကအပုန္တိပိက၊ ဂပဒပိပုတ္တပုဂိကိပုတ္တ၊ (အဏ္ဏိ) ပကခိပုတ္တ၊ သန္တုကန္တိပုတ္တ။

Weêr een kēris-vorm; de naam bestaat uit vier lettergrepen. De voorste twee zijn de naam van den tegenhouder van het kleed (om het afzakken te beletten).

De twee overblijvende lettergrepen zijn de naam van een edelgesteente van buitengewone schoonheid.

O p l o s s i n g: saboek-intén.

25. (အဖြေ) ၎င်းတို့၏အသံအဓိပ္ပာယ်ကို ရှင်းပြပါ။ ၎င်းတို့၏အသံအဓိပ္ပာယ်ကို ရှင်းပြပါ။ ၎င်းတို့၏အသံအဓိပ္ပာယ်ကို ရှင်းပြပါ။
 ၎င်းတို့၏အသံအဓိပ္ပာယ်ကို ရှင်းပြပါ။ ၎င်းတို့၏အသံအဓိပ္ပာယ်ကို ရှင်းပြပါ။ ၎င်းတို့၏အသံအဓိပ္ပာယ်ကို ရှင်းပြပါ။

Er is een woord van vier lettergrepen; het is de naam van een kleur van hanen.

Als de twee voorste lettergrepen worden afgescheiden, zijn zij de naam van een in kleuren geweven stof.

De twee laatste lettergrepen (beteekenen) een zeer noodig voedsel.

O p l o s s i n g: loerik-sëkoel (zwart met witte stippen).

26. (အဖြေ) ၎င်းတို့၏အသံအဓိပ္ပာယ်ကို ရှင်းပြပါ။ ၎င်းတို့၏အသံအဓိပ္ပာယ်ကို ရှင်းပြပါ။ ၎င်းတို့၏အသံအဓိပ္ပာယ်ကို ရှင်းပြပါ။
 ၎င်းတို့၏အသံအဓိပ္ပာယ်ကို ရှင်းပြပါ။ ၎င်းတို့၏အသံအဓိပ္ပာယ်ကို ရှင်းပြပါ။ ၎င်းတို့၏အသံအဓိပ္ပာယ်ကို ရှင်းပြပါ။

De kleur van een paard wordt vermeld; de letters vormen vier lettergrepen.

De twee voorste lettergrepen (beteekenen iets), door welks invloed alle zaden, wortels en bladeren groeien.

De overblijvende (twee lettergrepen) zegt men, als iets door water aangeraakt is.

O p l o s s i n g: lëmah-tëlës (donkervaal).

Toelichting: ဗြဟ္မာ = grond; နိဗ္ဗာန် = nat.

အသံအဓိပ္ပာယ် (Ar.) = invloed.

လောက = ရဟန်းအသံအဓိပ္ပာယ်

အသံ = ရဟန်းအသံအဓိပ္ပာယ်

အသံ = ရဟန်းအသံအဓိပ္ပာယ်

27. (အဖြေ) ၎င်းတို့၏အသံအဓိပ္ပာယ်ကို ရှင်းပြပါ။ ၎င်းတို့၏အသံအဓိပ္ပာယ်ကို ရှင်းပြပါ။ ၎င်းတို့၏အသံအဓိပ္ပာယ်ကို ရှင်းပြပါ။
 ၎င်းတို့၏အသံအဓိပ္ပာယ်ကို ရှင်းပြပါ။ ၎င်းတို့၏အသံအဓိပ္ပာယ်ကို ရှင်းပြပါ။ ၎င်းတို့၏အသံအဓိပ္ပာယ်ကို ရှင်းပြပါ။

Weêr een kleur van een paard; de letters vormen vier lettergrepen.

Als de twee voorste genomen worden, is het een voortbrengsel uit het plantenrijk; het heeft een heerlijken smaak.

De twee laatste lettergrepen (beteekenen) zwart door het vuur.

O p l o s s i n g: "goela-gësëng (zwart bruin).

Toelichting: ဂေါ = geschroeid.

ကျွန်း = aangebrande suiker.

De schrijfwijze သာဓကရီရီရီရီရီ heeft eigenlijk geen reden van bestaan, want dan zou men ook ရာဇာဓိရီရီ in plaats van သာဓိရီရီ (သာဓကရီရီ) en ရာဇာဓိရီရီ in plaats van သာဓကရီရီ (သာဓကရီရီ) moeten schrijven [1]. Het doel van dien taling-taroeng is om aan te geven, dat men sandjätèng en niet sandjatèng wil laten hooren.

Men heeft een reeks van woorden om de verschillende wijzen van staan uit te drukken. Behalve သာဓကရီရီရီ, zijn de voornaamste:

- သာဓကရီရီရီ = op de wang slaan.
- သာဓကရီရီရီ = op het hoofd slaan.
- သာဓကရီရီရီ = op den rug slaan.
- သာဓကရီရီရီ = op de borst slaan.
- သာဓကရီရီရီ = op de billen slaan.

34. (ဗြဟ္မ) ရာဇာဓိရီရီရီရီရီရီရီ သာဓကရီရီရီရီရီရီရီရီ ရာဇာဓိရီရီရီရီရီရီရီရီ သာဓကရီရီရီရီရီရီရီရီရီ
 သာဓကရီရီရီရီရီရီရီရီရီ သာဓကရီရီရီရီရီရီရီရီရီ သာဓကရီရီရီရီရီရီရီရီရီ သာဓကရီရီရီရီရီရီရီရီရီ
 ရာဇာဓိရီရီရီရီရီရီရီရီ (ဗြဟ္မ)
 သာဓကရီရီရီရီရီရီရီရီရီ

Er is een versiersel voor het lichaam; de letters vormen vier lettergrepen. Als de twee voorste genomen worden, is het een licht, dat slechts voor een oogenblik schittert.

De twee laatste lettergrepen (noemen iets), dat zich boven den elleboog bevindt.

O p l o s s i n g : kilat-baoc.

Toelichting: Een သာဓကရီရီရီရီရီရီရီ is een boven-armband, dien men tegenwoordig nog door bruid en bruidegom ziet dragen. Meestal is zulk een armband versierd met een vogel, die iets in den bek heeft, dat onafgebroken in trillende beweging is.

- သာဓကရီရီရီရီရီရီရီ = သာဓိရီရီ
- သာဓကရီရီရီရီရီရီရီ = weerlicht.
- သာဓကရီရီရီရီရီရီရီရီ = de elleboog.
- သာဓကရီရီရီရီရီရီရီ = de bovenarm.

35. (ဗြဟ္မ) သာဓကရီရီရီရီရီရီရီ သာဓကရီရီရီရီရီရီရီရီ ရာဇာဓိရီရီရီရီရီရီရီရီ သာဓကရီရီရီရီရီရီရီရီရီ
 သာဓကရီရီရီရီရီရီရီရီရီ ရာဇာဓိရီရီရီရီရီရီရီရီ သာဓကရီရီရီရီရီရီရီရီရီ သာဓကရီရီရီရီရီရီရီရီရီ
 သာဓကရီရီရီရီရီရီရီရီရီရီ သာဓကရီရီရီရီရီရီရီရီရီရီ (ဗြဟ္မ)
 သာဓကရီရီရီရီရီရီရီရီရီ

Weêr een lichaams-sieraad; de letters vormen slechts drie lettergrepen.

[1] Dat de woeloe in သာဓိရီရီရီ behouden blijft, is een uitzondering.

Als men de laatste lettergreep weglaat, is het de naam van iets, dat zich altijd op de borst van mannen en vrouwen bevindt (de boezem).

Als de voorste lettergreep weggenomen wordt, is de beteekenis gelijk aan tanjatna (niet herinneren).

O p l o s s i n g : soesoepé = een vingerring.

36. (အုပ္ပ မြွေက အကျဲမကုတ္တုတ္တုကံတံ၊ မိတ်တံပိတံပုတ္တုမိပ္ပတ္တု၊ ဂယဗိဗ္ဗာယက ပိပ္ပတ္တု၊ မိမိန္ဒြေပ
မိပ္ပတ္တုအိဗ္ဗာ၊ ဂယမာ ဝိဂုမာမာ အနကပယုတ္တု၊ ကန္တုတ္တုမိဒံပုတ္တုမိကံ၊ မုတ္တုကုတ္တုမိပ္ပတ္တု၊ (အုပ္ပ
ပုဗ္ဗာမိပ္ပတ္တု၊ မကုတ္တု)

Groote balken, bestemd om te ondersteunen. De letters vormen drie lettergrepen. Als de laatste weggelaten wordt, (is de beteekenis) de tegenstelling van siang (dag).

Als de voorste weggenomen wordt, zijn de twee overblijvende de naam van hetgeen men bij het loopen te volgen heeft.

O p l o s s i n g : daloeroeng = de steunbalken, dwarsliggers van een dak of een brug.

37. (အုပ္ပ မိမိန္ဒြေပ မကုတ္တုမိကံ၊ မိမိန္ဒြေပမိပ္ပတ္တု၊ ဂယမာ ဝိဂုမာမာ အနကပယုတ္တု၊ ဂယမာ
မိမိန္ဒြေပမိပ္ပတ္တု၊ ဂယမာ ဝိဂုမာမာ အနကပယုတ္တု၊ မိမိန္ဒြေပမိပ္ပတ္တု၊ မိမိန္ဒြေပမိပ္ပတ္တု၊ (အုပ္ပ
ပုဗ္ဗာမိပ္ပတ္တု၊ မကုတ္တုကံ)

Het wordt gevonden aan een kēris; de letters vormen vier lettergrepen. Als de twee voorste genomen worden, zijn zij het gordijn van de tanden. En de twee overblijvende lettergrepen zijn de naam van wild dier, dat slechts door vorsten er op nagehouden wordt.

O p l o s s i n g : lambé = gadjah.
Toelichting: မိမိန္ဒြေ = gordijn, scherm.

မကုတ္တုကံ noemt men het dikke uiteinde van de ဂုမာမာ, omdat het eenigszins gelijk op de lip van een olifant. De gondja is het breede bovenstuk van het lemmer van een kēris.

Dr. Palmer van den Broek heeft terecht in zijn voorbericht op de Sērat kantjil opgemerkt, dat de olifant, hoewel niet op Java voorkomende, toch bekend is bij het volk, omdat deze dieren er door de Javaansche vorsten op worden nagehouden.

Ik teeken hierbij aan, dat de tegenwoordige Soesoehoenan van Soerakarta drie olifanten heeft. Als het garēbég is, worden deze dieren, de koppen met borèh besmeerd, de aloen-aloen rondgeleid.

38. (အဖူ ညွှန်ဝိပဗျာဒါနာဒကံ သံဃိဝိကသန္တဝိပဗျာ၊ နာကသန္တိဝိပဗျာ၊ နံကစိဒါ
 ညေဝေဝေဝေဝေ၊ ဂုဂုစိဒါနန္တဝိပဗျာ၊ နာကစိဒါဝိပဗျာ၊ သုဝေဝေဝေဝေ
 ဝေဝေဝေ၊ (အဖူ
 ။ကန်စိပဗျာ ဝေဝေဝေ

De naam van een desa; de letters, alle zonder sandangan's, vormen vier lettergrepen. De twee voorste beteekenen een onbeduidende vrucht met een lekkeren geur.

De twee laatste (beteekenen) een getal beneden tien.

O p l o s s i n g: Madjasanga.

39. (အဖူ ညွှန်ဝိပဗျာဒါနာဒကံ သံဃိဝိကသန္တဝိပဗျာ၊ ဂုဂုစိဒါနန္တဝိပဗျာ၊ နံကစိဒါ
 ဂုဂုစိဒါ၊ သန္တဝိပဗျာ၊ ဂုဂုစိဒါ၊ ဂုဂုစိဒါ၊ ဂုဂုစိဒါ၊ ဂုဂုစိဒါ၊ (အဖူ
 ။ကန်စိပဗျာ ဝေဝေဝေ

Weêr de naam van een desa; de letters vormen slechts drie lettergrepen. Men zegt het ook van alles, wat door den vorst verboden wordt.

Als de laatste lettergreep weggelaten wordt is het de tegenstelling van moerah (goepkoop).

O p l o s s i n g: Larangan.

Toelichting: သန္တဝိပဗျာ of သန္တဝိပဗျာ van ဝေဝေ

In den vierden regel is ဂုဂုစိဒါ, gebruikt in plaats van ဂုဂုစိဒါ. Dit is een dichterlijke vrijheid, want het suffix ဝေ, vertegenwoordigt het suffix ဂု, of ဝေ. In ဂုဂုစိဒါ, is de laatste lettergreep een deel van het woord en geen affix. Het daaropvolgende သန္တဝိပဗျာ, in plaats van သန္တဝိပဗျာ, is goed.

Ook in het Kawi-Jav. Wdb. van Winter staat achter ဂုဂုစိဒါ, verkeerde-
 lijk ဂုဂုစိဒါ, opgegeven naast de juiste beteekenis: ဂုဂုစိဒါ, (of ဂုဂုစိဒါ)= ဝေဝေ
 ဂုဂု

40. (အဖူ ဂုဂုစိဒါနန္တဝိပဗျာ၊ သံဃိဝိကသန္တဝိပဗျာ၊ ဂုဂုစိဒါနန္တဝိပဗျာ၊ ဂုဂုစိဒါ
 ဂုဂုစိဒါ၊ ဂုဂုစိဒါ၊ ဂုဂုစိဒါ၊ ဂုဂုစိဒါ၊ ဂုဂုစိဒါ၊ ဂုဂုစိဒါ၊ (အဖူ
 ။ကန်စိပဗျာ ဝေဝေဝေ

Er is een gëndingan; de letters vormen vier lettergrepen. De twee voorste zijn de naam van eene bamboesoort.

De twee laatste lettergrepen beteekenen hetzelfde als de kleuren tjëmëng, langking en djamoës.

O p l o s s i n g: pëtoeng-woeloeng (naam van eene melodie van de gamelan).

Verh. Bat. Gen., deel XLIX.

Toelichting: *ဝိဇ္ဇီ*, *Kr. van ၁၀၆*

ဝိဇ္ဇီ en *၁၀၆* beteekenen hetzelfde als *၁၀၆*, doch worden alleen in *těmbang* gebruikt.

၁၀၆ = blauwzwart.

41. *ကြို့* ဟူ၍ ဗညရီဗညရီဗညရီဗညရီ ဟူ၍ *ကြို့* ဟူ၍ ဗညရီဗညရီဗညရီဗညရီ ဟူ၍ *ကြို့* ဟူ၍ ဗညရီဗညရီဗညရီဗညရီ ဟူ၍ *ကြို့* ဟူ၍ ဗညရီဗညရီဗညရီဗညရီ ဟူ၍ *ကြို့* ဟူ၍ ဗညရီဗညရီဗညရီဗညရီ ဟူ၍ *ကြို့* ဟူ၍ ဗညရီဗညရီဗညရီဗညရီ ဟူ၍

De letters van den naam van een batikpatroon vormen vier lettergrepen. De twee voorste vormen een ngoko-woord, de twee laatste lettergrepen een kawi-woord; maar de beteekenis is gelijk, nl. water, dat van boven komt. *Oplossing: oedan-riris.*

42. *ကြို့* ဟူ၍ ဗညရီဗညရီဗညရီဗညရီ ဟူ၍ *ကြို့* ဟူ၍ ဗညရီဗညရီဗညရီဗညရီ ဟူ၍ *ကြို့* ဟူ၍ ဗညရီဗညရီဗညရီဗညရီ ဟူ၍ *ကြို့* ဟူ၍ ဗညရီဗညရီဗညရီဗညရီ ဟူ၍ *ကြို့* ဟူ၍ ဗညရီဗညရီဗညရီဗညရီ ဟူ၍ *ကြို့* ဟူ၍ ဗညရီဗညရီဗညရီဗညရီ ဟူ၍

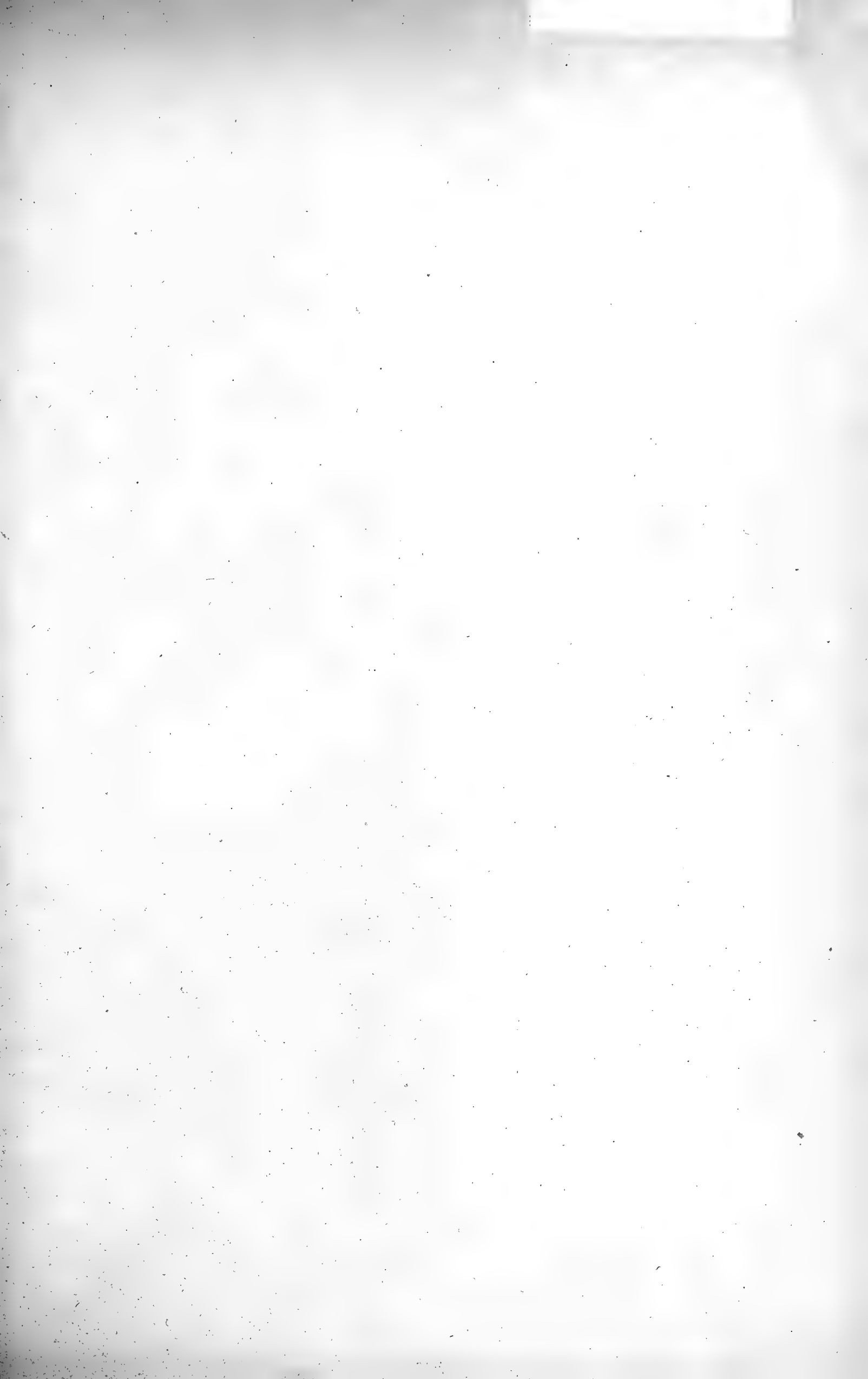
Weer een batikpatroon; de letters vormen vier lettergrepen. De twee voorste (beteekenen) een grooten steen (rots) in de zee. De twee laatste lettergrepen zegt men van alles, wat niet goed meer is. *Oplossing: parang-roesak.*

Toelichting: ၁၀၆ = *၁၀၆*

43. *ကြို့* ဟူ၍ ဗညရီဗညရီဗညရီဗညရီ ဟူ၍ *ကြို့* ဟူ၍ ဗညရီဗညရီဗညရီဗညရီ ဟူ၍ *ကြို့* ဟူ၍ ဗညရီဗညရီဗညရီဗညရီ ဟူ၍ *ကြို့* ဟူ၍ ဗညရီဗညရီဗညရီဗညရီ ဟူ၍ *ကြို့* ဟူ၍ ဗညရီဗညရီဗညရီဗညရီ ဟူ၍ *ကြို့* ဟူ၍ ဗညရီဗညရီဗညရီဗညရီ ဟူ၍

De letters van den naam van een desa vormen vier lettergrepen. De twee voorste beteekenen hetzelfde als het woord *raáb* (lust in iets hebben). De overblijvende twee beteekenen zooveel als *madjěng* (voorwaarts gaan) en de tegenstelling is *moendoer* (achteruitgaan). *Oplossing: Soedi-mara.*

1916

7272

HET DIALEKT VAN DJAPARA

DOOR

A. H. J. G. WALBEEHM.

Tijdelijk leeraar in het Javaansch aan afd. B van het Gymnasium Willem III te Meester-Cornelis.

VERHANDELINGEN VAN HET BATAVIAASCH GENOOTSCHAP
VAN KUNSTEN EN WETENSCHAPPEN.

DEEL XLIX.

3^e STUK.

BATAVIA
ALBRECHT & Co.

'S HAGE
M. NIJHOFF.

1897.

MAR 31 1916

HET DIALEKT VAN DJAPARA

DOOR

A. H. J. G. WALBEEHM.

Tijdelijk leeraar in het Javaansch aan afd. B van het Gymnasium Willem III te Meester-Cornelis.

HET DIALEKT VAN DJAPARÁ.

INLEIDING.

Reeds 35 jaar geleden werd door nu wijlen den Heer K. F. HOLLE een eerste poging gedaan, om te geraken tot de kennis van de verschillende dialekten in het Javaansch. Het duurde echter nog geruimen tijd, voor en aler het tot een begin van uitvoering kwam. Eerst in Oktober 1864 toch werden aan de verschillende residenten van Java woordenlijsten ter invulling toegezonden. De Heer HOLLE, in wiens bezit zich de ter zake gevoerde briefwisseling en de verschillende ingevuld terug ontvangen woordenlijsten bevonden, stond mij een en ander op mijn verzoek met de grootste welwillendheid ter inzage af.

Die woordenlijsten dan bevatten een 300 tal van de meest voorkomende woorden met de vertaling daarvan in het Sálá'sch dialekt. Zij waren samengesteld door Dr. W. PALMER VAN DEN BROEK te Soerákartá, die echter blijkens zijn begeleidend schrijven niet veel van de zaak verwachtte met het oog op de geringe taalkennis der „halfgeleerden”, welke die lijsten zouden moeten invullen. Intusschen vindt men er toch hoogst belangrijke bijdragen bij, meermalen zelfs juister dan de oorspronkelijke woordenlijst.

In druk zijn de resultaten van dit onderzoek nooit verschenen.

Wél vindt men in verschillende tijdschriften opgaven van in een zekere bepaalde streek in gebruik zijnde dialektische woorden, zoo in de Indische Gids van Oktober 1892 voor Pakalongan, in Tijdschr. T. L. V. XXXVI voor Dèrmajoe en in Tijdschr. B.B., dl. 14 voor N. O. Tjirëbon, resp. van de hand van de Heeren D. VOOREN, Dr. J. GRONEMAN en M. HERZ.

In de Bijdr. T. L. V. v. N. I., 4e volgrees, IV verscheen van de hand van den toenmaligen — later naar Brëbës overgeplaatsten — Regent van Koedoes RADEN MAS TOEMËNGGOENG TJÂNDRÂNAGARÁ een uitvoerige lijst van de te Koedoes in gebruik zijnde, uit vreemde talen overgenomen woorden.

In verschillende opstellen van den Heer J. KNEBEL in Tijdschr. T. L. V. XXXVII en XXXVIII vindt men verder nog opgaven betreffende het dialekt van Brëbës.

Van mijn hand verscheen in Tijdschr. T. L. V. XXXVIII een opstel over het dialekt van het distrikt Bandjaran (res. Djapará). 1)

1) *Noot.* Met het ook uit een oogpunt van dialektstudie zeer belangrijke opstel van den Heer CH. TE MECHELEN, getiteld „Eenige dagen het desaleven mēegeleefd” (Tijdschr. T. L. V. XXV) maakte ik tot mijn leedwezen te laat kennis, om er voor de samenstelling van deze verhandeling nog gebruik van te kunnen maken.

residentie Rëmbang komt het dialekt van de afdeelingen Blorå en Rëmbang zoo goed als geheel overeen met dat van Djapårå, terwijl het oostelijkste gedeelte der residentie een overgang schijnt te vormen naar het dialekt van Soeråbåjå.

Voor het hier behandelde dialekt, dat ik voorstel, het Djapårå'sche te noemen, ontving ik mijn opgaven: voor Djapårå van den Regent RADEN MAS ADIPATI ARJÅ SASRANINGRAT, voor Koedoes van den Regent RADEN TOEMËNGGOENG TJÅKRÅNAGÅRÅ, voor Paçi en Djoewånå van MAS SASTRÅHARDJÅ, voor Rëmbang van den Regent RADEN TOEMËNGGOENG DJÅJÅ ADININGRAT, voor Blorå van den gepensionneerden Regent RADEN MAS ADIPATI TJÅKRÅNAGÅRÅ en voor Bodjånagårå van den Regent RADEN TOEMËNGGOENG RËKSÅKOESOEMÅ.

Daar uit de ontvangen opgaven bleek, dat zoo goed als geen verschil valt aan te wijzen tusschen de taal, die gesproken wordt te Paçi en te Djoewånå, zoo heb ik bij de samenstelling van dit werk beide steeds als één beschouwd. Alleen waar een enkele maal een afwijking viel te konstateeren, vindt men er dus Djoewånå in vermeld.

Mijn opgaven betreffende het taalgebruik te Sålå verkreeg ik van mijn helper RADEN PADMÅSOESASTRÅ en van eenige ander Sålåneezen, die tijdelijk te Batavia waren.

Oorspronkelijk was het mijn bedoeling, deze dialekten te vergelijken met dat van de hoofdplaats Samarang, ten einde al dadelijk een overzicht te hebben van de punten van overeenkomst en verschil. Een mijner gewezen leerlingen, de te Samarang geplaatste ambtenaar ter beschikking H. Th. WEEHUIZEN had mij ter zake zijn medewerking toegezegd en ook mocht ik reeds eenige opgaven ontvangen, toen bedoelde ambtenaar overgeplaatst werd naar Sumatra. Temeer betreurde ik dit, daar het reeds ontvangene mij de hoop deed koesteren, dat een bijdrage zou worden geleverd, die desnoods in aanmerking zou kunnen komen voor zelfstandige publicatie.

Voor Rëmbang was mij bij de verzameling van gegevens eveneens een mijner gewezen leerlingen behulpzaam, t. w. de ambtenaar ter beschikking W. M. INGENLUYFF.

Aan al dezen, die tot de samenstelling van dit werk hebben bijgedragen, mijn hartelijke dank.

De verschillen, die het Djapårå'sch dialekt met het Sålåsche vertoont, kan men onderscheiden in:

- A. het gebruik van andere woorden,
- B. het voorkomen van dezelfde woorden, maar in eenigszins gewijzigden vorm,
- C. het gebruik van andere grammatikale vormen.

Ten aanzien van A kan men nog nader onderscheiden:

- I. die woorden, die te Sålå in het geheel niet verstaan worden;

IV

- II. die woorden, welke er wel verstaan worden, maar er of niet, of in mindere mate in gebruik zijn, t. w. de nummers 20, 68, 75, 81, 94, 130, 136, 147, 182, 206, 215, 247, 253, 256, 275, 290, 292, 327, 330, 337, 350, 355, 378, 379, 396, 407, 430, 435, 520, 549, 565, 608, 635, 645, 647, 682, 688, 690, 731, 755, 765, 813, 820, 821, 853, 861, 862, 943 (II), 955, 1017, 1021 (I), 1031, 1052, 1053 en 1068;
- III. die woorden, welke te Sălă geheel verouderd zijn en daar alleen nog maar in tĕmbang voorkomen, t. w. de nummers 19, 45, 124 (I), 189, 262, 276, 296, 302, 338, 342, 428, 448, 455, 502, 530, 552, 575, 576, 652, 673, 749, 855, 865, 866, 873, 887, 899, 992, 1006, 1054 en 1055.

Onder deze rubriek A zijn er verscheidene woorden, blijkbaar overgenomen uit het Hollandsch, het Maleisch, het Arabisch en het Chineesch, t. w. de nummers 11, 28, 34, 68, 71, 74, 89 (I), 128, 182, 188, 206, 207, 230, 234, 244, 247, 253, 254 (?), 266, 275, 278, 279, 308, 314, 330, 337, 339, 340, 345, 346, 348, 361 (?), 364, 365, 369, 370, 392, 422, 424, 436, 441, 453, 468, 473, 480, 488, 491, 523, 525, 531, 534, 535 (I), 541, 542, 545, 555, 569, 573, 580, 582, 583, 589, 679, 699, 711, 723, 725, 732, 734, 737, 739, 744, 751, 755, 758, 759, 760, 762, 764, 769, 774, 777, 780 (I), 785, 794, 797, 812, 814, 838, 874, 875, 879, 881 (I), 883, 884, 885, 886, 888, 898, 899, 904, 909, 933, 934, 950, 953, 958 (I), 981, 994, 1003, 1017, 1052, 1062, 1065, 1066 en 1072.

Dit is gemakkelijk te verklaren uit de meer veelvuldige aanraking met vreemdelingen in het algemeen en met het Europeesch bestuur in het bijzonder. Toch is het niet zoo uitgebreid, als gewoonlijk aangenomen wordt, daar bv. de nummers 45, 276, 302, 338, 455, 575, 673, 749 en 1054, die in vorm geheel overeenkomen met het Maleisch, niet daaruit, maar uit het tĕmbang overgenomen zijn, terwijl de nummers 28, 71, 74, 128, 182, 206, 244, 247, 253, 277, 278, 286, 308 (?), 330, 332, 339, 340, 344, 365, 367, 372, 382, 436, 441, 468, 473, 519, 526, 531, 534, 535 (II), 536, 537, 548, 564, 573, 583, 589, 590, 625, 627, 678, 711, 735, 737, 739, 744, 751, 754, 755, 759, 760, 764, 765, 766, 767, 780 (I), 785, 794, 797, 874, 899, 909, 951, 958, 1003, 1011 en 1062 ook te Soerâ-kartâ, zij het dan ook meestal of in gewijzigden vorm, of in een andere beteekenis in gebruik zijn. En omgekeerd komen in het Sălă'sch dialect ook wel vreemde woorden voor, die men in het Djapârâ'sche weder niet kent.

Verskillende van de woorden, vallende onder deze rubriek A hebben betrekking op de taalsoorten. Hierbij heeft men in aanmerking te nemen, dat zeer veel woorden, die te Sk gelden als KI., in Djapârâ in gebruik zijn als gewoon K., zoodat men geregeld ook van meer ontwikkelden zal hooren bv. *manak*. Te Sk zou dat als KD. beschouwd worden, zie Taalsoorten, 6—20. En evenzoo worden krâmâ-uitdrukkingen, die te Sk uitsluitend van menschen en niet van dieren gebezigd worden, in het Djapârâ'sche ook voor deze laatste gebruikt, vergelijk bv. n° 651.

Voor de verschillen, onder **B** bedoeld kunnen soms vaste regels gegeven worden:

- I. De dialektische woorden zijn verkortingen. Verkorting nu heeft, zooals bekend is, in het Javaansch meestal plaats door samentrekking, door weglating van de eerste lettergreep dan wel door verandering van de eerste aksará in een *an*. Ook in Sälá'sch Javaansch komen verkortingen, vooral van meerlettergrepige woorden niet zelden voor, bv. *qasiqas* en *qas* voor *qasiqas*, *siqij* voor *siqijij*, *siqas* voor *siqas*, *anqij* voor *anqasij*, *aqij* voor *aqij*, *si* voor *siqas* en *anqij* voor *anqijij*. Ten onrechte vindt men dan ook in Wdl. *qasiqas*, *siqij* en *siqas* als dialektische, d. w. z. te Sälá niet-gebruikelijke woorden opgegeven.

Onder deze rubriek van verkortingen heeft men te brengen de nummers 4, 5, 25 (nl. als verkorting van *qasijij*), 31, 57, 58, 64, 66, 78, 82, 86, 88, 116, 121 (nl. als verkorting van *anqij?*), 123 (I), 124 (II), 131, 153, 154, 171, 176, 180 (nl. als verkorting van *si?*), 203, 205, 214 (III), 216 (II), 217 (II), 218 (II), 258, 301, 323, 362, 373, 388, 413, 416 (nl. als verkorting van *anqasijij*), 425, 427, 446, 528, 563, 572, 585, 588, 594, 595, 599, 659 (?), 784, 789, 801, 816, 928, 972 en 996.

Als uitzondering doen zich intusschen ook enkele gevallen voor, dat men omgekeerd juist te Sälá het verkorte woord bezigt, gesteld altijd, dat in die gevallen werkelijk verkorting heeft plaats gehad. Vergelijk bv. de nummers 12, 69, 95¹⁾, 99, 172, 193, 447, 695, 855, 889 en 951.

- II. De *i* en *oe* gaan in een door de wignjan gesloten eindlettergreep over in resp *e* en *o*, zie de nummers 2 en 3.

Ook in andere gevallen heeft diezelfde klankverwisseling plaats, vergelijk bv. de nummers 56, 85 (I), 91, 179, 286, 321, 341, 367, 538, 860, 954 en 962.

Het omgekeerde doet zich voor bij de nummers 37 (nl. tegenover *qasijij*), 62, 92, 111, 260, 429, 492 (nl. tegenover *qasijij*), 537, 656, 665, 712 en 713. Vergelijk ook n° 939.

- III. Tusschen een neusletter en een onmiddellijk daarop volgende *n* of *ns* wordt een met die neusletter overeenkomende scherpe klemletter ingeschoven. Hieronder vallen de nummers 183 (nl. van *anqij*), 360, 401, 605 (gecombineerd met V), 691 en 781.

- IV. Tusschen een neusletter en een onmiddellijk daarop volgende *n* of *ns* wordt een met die neusletter overeenkomende zachte klemletter ingeschoven. Hieronder vallen de nummers 200 (nl. van *anqij*) en 1040.

1) *Noot.* Intusschen zou *qasijij* in verband met het door Wbk. vermelde *siqasijij* ook een verkorting kunnen zijn van *qasijijijij*, zie n° 1025.

V. Aan het eind van een open lettergreep wordt een neusletter ingeschoven.¹⁾ Hieronder vallen de nummers 50 (III), 51 (II), 52 (vergelijk n° 179), 53, 187, 304, 500, 504, 605 (gecombineerd met III), 703, 720, 815 en 926 (I).

Ook het omgekeerde doet zich echter voor. Vergelijk bv. de nummers 57, 78 en 205.

Deze laatste nummers vallen dus alle ook onder de rubriek verkortingen (B I).

Eigenaardig is het verder, dat vele verwantschapsbenamingen, die te Sâlâ een open eindlettergreep hebben, in het Djapârâ'sch dialect gesloten zijn door een *an*. Te eigenaardiger, waar ook in Sâlâ'sch Javaansch die woorden gesloten worden door een *an*, zoodra er een bezittelijk achtervoegsel achter komt. Ook de overgang van resp. *i* en *oe* in *e* en *o*, welke alsdan plaats heeft, vindt men gewoonlijk in de Djapârâ'sche woorden terug. Vergelijk de nummers 103, 134, 135, 336 en 655.

Ook bij woorden, die geen verwantschapsbenamingen zijn, komt soms hetzelfde voor, zooals ook te Sâlâ een enkele maal in de spreektaal (bv. *ḡḡḡḡḡḡ* voor *ḡḡḡḡ*, *ḡḡḡḡḡḡ* voor *ḡḡḡḡ* en *ḡḡḡḡḡḡḡḡḡḡ*, dat echter Kas. is, voor *ḡḡḡḡḡḡḡ*). Vergelijk bv. de nummers 117, 270, 456, 466, 503 (nl. tegenover *ḡḡḡḡ* = *ḡḡḡḡ*) en 803.

Het verschijnsel, dat een *an* op het eind van een woord overgaat in de *an*, dat zich voordoet bij de nummers 331 en 418, vindt men eveneens te Sâlâ terug, voornamelijk in de spreektaal. Vergelijk bv. *ḡḡḡḡḡḡ* voor *ḡḡḡḡḡḡ*, *ḡḡḡḡḡḡḡḡ* voor *ḡḡḡḡḡḡḡḡ* en *ḡḡḡḡḡḡḡḡ* voor *ḡḡḡḡḡḡḡḡ*.

Ook andere aksârâ's gaan in het Djapârâ'sch dialect soms op dezelfde wijze over in de *an*, bv. de *an* in de nos 104 en 669, de *an* in de nos 611 en 800 en de wignjan in n° 620. Ook dit komt een enkele maal in het Sâlâ'sch dialect voor, vergelijk bv. *ḡḡḡḡḡḡ* voor *ḡḡḡḡ* en *ḡḡḡḡḡḡḡḡ* voor *ḡḡḡḡḡḡ*.

Eigenaardig is het verwisselen van de *an* en de *an*. Zou bij de nummers 372 en 987 de reden daarvan gezocht kunnen worden in een juister weergeven van de uitspraak in de vreemde taal, het omgekeerde moet men konstateeren bij de nummers 382 en 411. Vergelijk verder de nummers 410 en 505 (nl. tegenover *ḡḡḡḡḡḡḡḡ* = *ḡḡḡḡ*) en ook n° 88.

Onder de rubriek C vallen:

- I. het gebruik van het achtervoegsel *an* in stede van *ḡḡḡḡḡḡ*, ook in de aantoonende wijs, zie n° 202;
- II. het behoud van den uitgang *an* bij het passief met *an* en bij dat met *an* zie n° 1;

1) *Noet.* Ook in Sâlâ'sch Javaansch komt dit, zij het dan ook slechts bij uitzondering, voor. Vergelijk bv. *ḡḡḡḡḡḡḡḡ*, *ḡḡḡḡḡḡḡḡ* en *ḡḡḡḡḡḡḡḡḡḡ*.

- III. het vormen van de gebiedende wijs: in het aktief door de onbepaalde wijs en in het passief door de onbepaalde wijs met afwerping van den neusklink;
 IV. het gebruik van den derden persoon van het passief met *a* voor den passieven vorm van de gebiedende wijs; ¹⁾
 V. het afwijkend gebruik van de telwoorden, zie bij n° 349.

Het gebruik van verschillende dezer vormen zou men weder onder een andere rubriek kunnen brengen, t. w. II en III onder A III en IV onder A II.

Wat II, III en IV der rubriek B betreft, zij hier in aansluiting bij den tekst ten allen overvloede nog aangeteekend, dat de opgegeven nummers slechts te beschouwen zijn als voorbeelden. Het zou een punt van nader, gezet onderzoek moeten uitmaken, op welke woorden die vervormingen wèl en op welke zij niet toegepast kunnen worden. Zooveel is intusschen zeker, dat ze zeer algemeen voorkomen.

Behalve door het gebruik van andere woorden en vormen wijkt het Djapàrà'sch dialekt ook nog van het Sàlà'sche af door het accent. Kenmerkend is verder, dat antwoorden als *η κη κη κη κη*, *α α α α α α*, *α η α α α α*, enz. veel harder uitgeroepen, ja bijna uitgeschreeuwd worden. In ngoko komt dit intusschen niet voor.

Ook het schrift wijkt in Djapàrà in sommige opzichten af van het Soerakarta'sche type. Kenmerkend zijn bv. de lange soekoe's en het plaatsen van de tjëtjak vóór de oeloe, bv. *α*. Verder wordt er veel meer dan te Soerakarta gebruik gemaakt van verbindingen tusschen een aksàrà en de bijbehorende pasangan. Evenals te Soerakarta vindt men altijd verbonden de pasangan's *nà* en *njà* (de pasangan *wà* daarentegen soms ook niet). Maar verder vindt men bijna altijd verbonden de pasangan's *tjà* en *dà*, zeer dikwijls de pasangan's *hà*, *sà*, *pà*, *djà*, *mà*, *bà* en *tà* en soms ook de pasangan *dà*, terwijl te Soerakarta dit bij de *tjà*, *dà* en *tà* slechts bij uitzondering, bij de overige zelfs slechts bij zeer hooge uitzondering, zoo al ooit plaats heeft. Eigenaardig is ook het zeer veel voorkomend gebruik van de *α* voor de pasangan *tà*, ook als kleine letter. Verder wordt hier betrekkelijk zeer weinig gebruik gemaakt van de verbindingen *αα*, *αα* en *αη* en schrijft men daarvoor eenvoudig *αα*, *αα* en *αα*. Eindelijk vinden de leestekens veel minder toepassing dan in het Soerakarta'sche schrift. De adëg-adëg komt betrekkelijk zelden voor en de pàdà-loehoer, -madyà en -andap, de goeroe en de pantjak (*ο α* en niet *α ο α*, zooals men steeds opgegeven vindt) worden zelfs slechts bij hooge uitzondering gebruikt en dan nog waarschijnlijk alleen door meer geletterden in navolging van het Sàlà'sche schrift. Daarentegen bezigt men algemeen de *angka-*

1) *Noöt.* Ook in Sàlà'sch Javaansch komt dit laatste, zij het dan ook meer bij uitzondering, voor. Eigenaardig is dit gebruik van den derden persoon bij een werkwoordsvorm, die uitdrukt een handeling, te verrichten door den tweeden persoon. Iets dergelijks komt intusschen ook te Sàlà voor bij de voornemende wijs meervoud in het passief, waar de derde persoon van ditzelfde passief met *a* gebezigd wordt in stede van den eersten persoon.

VIII

doea om een woordverdubbeling aan te geven, terwijl men in Soeråkartå dit slechts bij hooge uitzondering doet en gewoonlijk de woordverdubbeling voluit neerschrijft.

Vele van deze eigenaardigheden komen algemeen voor in de Pasisir-streek, en zelfs elders. Zoo is bv. het schrijven van de tjëtjak vóór de oeloe ook te Jogjåkartå zeer gewoon.

Bij de samenstelling van den tekst ging ik allereerst uit van bestaande werken: de bovengenoemde Woordenlijst, het opstel van den Regent van Koedoes, de verzameling brieven, enz. van den Heer J. A. v. d. BROEK ¹⁾ en verder van de ter Landsdrukkerij uitgegeven „Reizen van Raden Mas Arjå Poerwålalånå” (uitgave 1865—66). De in die werken voorkomende dialektische uitdrukkingen verzamelde ik in een staat, dien ik aan mijn bovengenoemde medewerkers in de residentieën Djapårå en Rëmbang toezond met beleefd verzoek, op te willen geven, in hoeverre die uitdrukkingen daar gebruikelijk waren. Met de meeste welwillendheid werd hieraan voldaan, terwijl ik daarenboven nog soms zeer uitgebreide opgaven betreffende andere, door mij niet opgegeven dialektismen mocht ontvangen. Door een en ander steeg het aantal woorden, dat ik in den tekst kon opnemen tot ruim duizend.

Hoezeer het ook alle waardeering verdient, dat men niettegenstaande zijn ambtsbezigheden toch den tijd heeft kunnen en willen vinden tot het doorwerken en neerschrijven van vrij lijvige staten en hoezeer daardoor ook opnieuw het bewijs is geleverd, dat de Javaansche aristocratie zeer veel belang stelt in dergelijke taalkundige onderzoekingen, zoo kon het toch niet anders, of het resultaat van een en ander moest, zoo al niet onbevredigend, dan toch onvolledig blijven. Misverstand aan beide zijden was bij de gevolgde werkwijze nu eenmaal onvermijdelijk, temeer waar ik uit den aard der zaak een niet al te onbescheiden gebruik mocht maken van de zoo welwillend aangeboden hulp. Bij een zoo groot aantal woorden toch zou dat moeten leiden tot een even landurige als lijvige briefwisseling. Met name vestig ik er hier de aandacht op, dat in de opgegeven voorbeelden tal van Sålå'sche woorden en vormen voorkomen, die in de betrokken streek niet gebruikelijk zijn. Verwondering behoeft dit niet te baren, waar het Sålå'sch dialekt nog steeds algemeen beschouwd wordt als *het* Javaansch bij uitnemendheid, waarvan men zich dus in de schrijftaal behoort te bedienen met uitsluiting van alle andere dialekten.

1) *Noot.* Nl. die, welke betrekking heeft op de residentieën Samarang en Djapårå. (Delft, W. BEETS 1884). Het behoeft geen betoog, dat voor de studie der dialekten dergelijke verzamelingen een hoogst belangrijk materiaal opleveren, niet alleen ten aanzien van de taal, maar ook ten opzichte van het schrift (bv. ten aanzien van de onderlinge plaatsing van oeloe of pëpët en tjëtjak). Het valt dan ook ten zeerste betreuren, dat de heer v. d. BROEK na het verschijnen van het 1e stuk van het 1e deel (Bantam, Krawang, Tjirëbon, Tëgal, Pakalongan, Bagëlen, Banjoemas en Këdoe) in 1886 geen uitvoering heeft gegeven aan zijn voornemen, om ook het tweede deel te doen verschijnen.

De ondervinding, opgedaan bij de samenstelling van mijn werk over de taalsoorten had mij bovendien reeds geleerd, dat ook, nadat men meent door herhaaldelijk over en weder schrijven eindelijk tot een betrouwbaar resultaat gekomen te zijn, soms tot meer dan een derde van het opgestelde of onjuist, of onvolledig is. ¹⁾ De eenige weg, om tot een in alle opzichten bevredigend resultaat te komen, zou dan ook zijn, de reeds verkregen gegevens persoonlijk te gaan verifiëren, zoowel in Djapårà en Rëmbang als te Soeråkartå. Daar ik hiervan echter om verschillende redenen heb moeten afzien, zoo heb ik gemeend, ook zonder dat nader onderzoek maar tot publicatie over te moeten gaan, in de hoop, dat later een ander, dan wel ikzelf dat werk ter hand zal kunnen nemen. Gemakshalve zijn daarom de woorden in den tekst van een doorlopend nummer voorzien. ²⁾ Maakt dus het hierbij aangeboden aanspraak noch op volledigheid, noch op volkomen juistheid, toch hoop ik, dat het als bijdrage tot de kennis der Javaansche dialekten niet geheel en al zonder waarde zal blijken te zijn.

Bij het samenstellen van dit werk bleken verschillende in de Woordenlijst vermelde woorden ook te Soeråkartå gebruikelijk te zijn. Ik nam ze daarom ook niet op. Behalve de boven op blz. 5 vermelde zijn het nog de volgende:

ᮘᮧᮒᮧᮒ = ᮘᮧᮘ, opgegeven voor (Sm.);

ᮘᮧᮒᮧᮒ = ᮘᮧᮒᮧᮒᮧᮒ, " " Sm.; zie ook Wbk.;

ᮘᮧᮒᮧᮒᮧᮒ, als fac. K. van ᮘᮧᮒᮧᮒ opgegeven voor Bl., te Sålå als KD. in gebruik, zie Taalsoorten, VII bij ᮘᮧᮒᮧᮒ;

ᮘᮧᮒᮧᮒ = ᮘᮧᮒᮧᮒ, opgegeven voor Sm.;

ᮘᮧᮒᮧᮒ = ᮘᮧᮒ, " " Tj.;

ᮘᮧᮒᮧᮒᮧᮒ = ᮘᮧᮒᮧᮒ, " " Bn.;

ᮘᮧᮒᮧᮒ = ᮘᮧᮒᮧᮒᮧᮒ, opgegeven voor (Bn.);

ᮘᮧᮒᮧᮒᮧᮒ = ᮘᮧᮒᮧᮒᮧᮒ, " " (Bn.);

ᮘᮧᮒᮧᮒᮧᮒ, opgegeven voor Tg. Dit woord is ook te Sålå in gebruik in denzelfden zin als ᮘᮧᮒᮧᮒᮧᮒ, d. w. z. als benaming van een teek, de z g. „varkensluis”, een dier, dat men ook veel op honden aantreft. De aantekening, die men in Wdl. aantreft: „ᮘᮧᮒ Sk. ᮘᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒᮧᮒ”, is dan ook — verondersteld, dat het gebruik te Tëgal met dat in Djapårà

1) *Noot.* Zoo zal men dan ook in dezen tekst verschillende verbeteringen vinden van mijn artikel over het Bandjaran'sch dialekt. De daar reeds vermelde woorden nam ik alle hier over. Het al-dan niet-gebruik in het distrikt Bandjaran vermeldde ik echter alleen dan, wanneer het afweek van het gebruik in de afdeeling Djapårà, waarvan dat distrikt een deel uitmaakt.

2) *Noot.* De dialektische uitdrukkingen zijn alle zooveel mogelijk opgenomen bij de grondvormen. Waar de afleiding niet geheel en al zeker is, z. a. bv. bij ᮘᮧᮒᮧᮒᮧᮒ, ᮘᮧᮒᮧᮒᮧᮒ en ᮘᮧᮒᮧᮒᮧᮒ, zijn zij veiligheidshalve behandeld bij den vorm zelf.

- overeenkomt — minder juist, aangezien een မိတ္တူ of ကမိတ္တူ is de z. g. (zwarte, springende) „hondevloo”;
- $\text{ကမိတ္တူ} = \text{ကမိ}$, opgegeven voor Kb., zie Taalsoorten, XII bij ကမိ ;
- $\text{ကျွမ်းကျင်မိကမ္ဘာမိ} = \text{ကျွမ်းကျင်မိကမ္ဘာမိ}$, opgegeven voor Dj., vergelijk J. Z. II, 19;
- $\text{မိကမ္ဘာမိ} = \text{မိကမ္ဘာမိ}$, opgegeven voor Bn. Het voor Sk opgegevene မိကမ္ဘာမိ heeft een andere beteekenis, zie Taalsoorten, I bij မိကမ္ဘာမိ ;
- $\text{မိကမ္ဘာမိ} = \text{မိကမ္ဘာမိ}$, opgegeven voor de residentien Tégál, Pakalongan, Djapará, Rěmbang en Madioen. Zooals Wdl. ook vermeldt, is het te Sålå als KD. in gebruik;
- $\text{ကမ္ဘာ} = \text{ကမ္ဘာ}$, — abusievelijk als grondwoord — opgegeven voor (Dj.), te Sk als KD. in gebruik, zie Taalsoorten, VII bij ကမ္ဘာ ;
- ကမ္ဘာ , opgegeven voor Dj. Te Sk is volgens mijn berichtgevers juist ကမ္ဘာ meer in gebruik dan ကမ္ဘာမိ ;
- $\text{မိကမ္ဘာမိ} = \text{မိကမ္ဘာမိ}$, opgegeven voor Bn., Sm. (M.);
- $\text{မိကမ္ဘာမိ} = \text{မိ}$, opgegeven voor Tjr. (M.). Zie Taalsoorten, bijvoegsel I—9;
- $\text{ကမ္ဘာမိ} = \text{ကမ္ဘာမိ}$, opgegeven voor Bl. Bn. Zie Taalsoorten, bijvoegsel III—19.

Verder werden mij nog door mijn berichtgevers als dialektisch verschillende uitdrukkingen opgegeven, die later bleken, ook te Sålå in dezelfde beteekenis in gebruik te zijn. Voor zoover zij niet reeds in Wbk. vermeld staan, volgen zij hieronder:

- $\text{မကမ္ဘာမိ} = \text{မကမ္ဘာမိ}$ en in het K. evenzoo မကမ္ဘာမိ . Daarnaast komt te Sk in dezelfde beteekenis ook nog voor de vorm မိကမ္ဘာမိ , dien Wbk. evenmin opgeeft;
- $\text{ကမ္ဘာမိ} = \text{ကမ္ဘာမိ}$;
- $\text{ကမ္ဘာမိ} = \text{ကမ္ဘာမိ}$, voor „praatjes”, opgegeven als malayisme, en zóó ook te Sk in gebruik;
- $\text{မိကမ္ဘာမိ} = \text{မိကမ္ဘာမိ}$, te Sk meer speciaal in de spreektaal in gebruik;
- $\text{ကမ္ဘာမိ} = \text{ကမ္ဘာမိ}$ voor „gestrafte”, „dwangarbeider”;
- $\text{မကမ္ဘာမိ} = \text{မကမ္ဘာမိ}$ in den zin van „opheldering vragen”, grw. မကမ္ဘာမိ ;
- $\text{ကမ္ဘာမိ} = \text{ကမ္ဘာမိ}$, naar het schijnt, alleen in dezen eenen vorm voorkomende;
- $\text{ကမ္ဘာမိ} = \text{မိကမ္ဘာမိ}$; Wbk. geeft het op als poët.;
- $\text{ကမ္ဘာမိ} = \text{ကမ္ဘာမိ}$; Wbk. geeft het alleen op in de meer voorkomende beteekenis van „eerbiedig”;
- $\text{မကမ္ဘာမိ} = \text{မကမ္ဘာမိ}$;

ကိမ်ပိဏ္ဍ = ကိမ်ပိဏ္ဍ; de door Wbk. wèl opgegeven beteekenis ကိမ်ပိဏ္ဍ = ကိမ်ပိဏ္ဍ
 ဏ္ဍ was aan mijn berichtgevers onbekend;
 နာရီ and နာရီ als verkortingen van နာရီနာရီ and နာရီနာရီ, vergelijk echter
 ook Wbk. bij နာရီ;

- ကုသကုသ = ကုသ;
- ယာဉ် = ယာဉ် or ယာဉ်;
- ကံကံ = ကံ;
- ကုသ = ကုသ;
- ကိမ်ပိဏ္ဍ = ကိမ်ပိဏ္ဍ.

Evenzoo volgen hier nog eenige woorden, voorkomende in het artikel van
 R. M. T. Tjándranagará, maar niet in Wbk., hoewel zij ook te Sálá in gebruik zijn:
 ကိမ်ပိဏ္ဍ = ကိမ်ပိဏ္ဍ. De gelijkstelling is minder juist: In verband met de opge-
 geven Hollandsche vertaling „slaan” moet het zijn ကိမ်ပိဏ္ဍ = ကိမ်ပိဏ္ဍ. Op
 zichzelf is te Sálá dit woord weinig in gebruik, maar zeer gewoon is de uitdrukking
 ကိမ်ပိဏ္ဍ = „voortdurend ranselen”. Meer in gebruik is het werkwoord ကိမ်ပိဏ္ဍ,
 bv. in ကိမ်ပိဏ္ဍ or — bij het spel — ကိမ်ပိဏ္ဍ: ကိမ်ပိဏ္ဍ;

ကိမ်ပိဏ္ဍ = ကိမ်ပိဏ္ဍ. Deze woorden beteekenen niet hetzelfde: Het eerste beteekent
 „handdoek”, het tweede „een kleed, om na het baden aan te trekken”;
 ကိမ်ပိဏ္ဍ = ကိမ်ပိဏ္ဍ. Als boven. Het eerste beteekent „aannemer”, het tweede
 „borg”;
 ကိမ်ပိဏ္ဍ, ons „examen”;

ကိမ်ပိဏ္ဍ = ကိမ်ပိဏ္ဍ or ကိမ်ပိဏ္ဍ, nl. in den zin van „overgeven”, „overdoen”.
 Evenzoo komt te Sálá voor ကိမ်ပိဏ္ဍ, een technische term bij het knikkeren
 (= het gedeelte, gelegen achter de aanvangslijn);
 ကိမ်ပိဏ္ဍ = ကိမ်ပိဏ္ဍ, ons „appel”, ook voor „revisie”;
 ကိမ်ပိဏ္ဍ = ကိမ်ပိဏ္ဍ, nl. in de beteekenis van „opperbest”. Ook in die van „nummer”
 geeft Wbk. het niet op.

ကိမ်ပိဏ္ဍ = ကိမ်ပိဏ္ဍ, ons „rekest”, te Sk gewoonlijk ကိမ်ပိဏ္ဍ;
 ကိမ်ပိဏ္ဍ = ကိမ်ပိဏ္ဍ;
 ကိမ်ပိဏ္ဍ = ကိမ်ပိဏ္ဍ or ကိမ်ပိဏ္ဍ. Wbk. geeft geen dezer woorden op. De
 beteekenis is „koperslager”, maar speciaal voor geelkoper (voor roodkoper
 is het ကိမ်ပိဏ္ဍ);
 ကိမ်ပိဏ္ဍ = ကိမ်ပိဏ္ဍ, ons „kompleet”, te Sk gewoonlijk ကိမ်ပိဏ္ဍ;
 ကိမ်ပိဏ္ဍ, ons „instruktie”, te Sk gewoonlijk ကိမ်ပိဏ္ဍ. De gelijkstelling met ကိမ်ပိဏ္ဍ
 is dus minder juist, daar het meer overeenkomt met ကိမ်ပိဏ္ဍ;

၁၁၅၅. De gelijkstelling met ကေတုဗ္ဗိ is minder juist, daar het, z. a. ook opgegeven wordt, speciaal is een zak in een kleedingstuk, dus = ကေတုဗ္ဗိဗေဗ္ဗိ;
 မိၤကေတု, ons „stal”. De gelijkstelling met ကိၤကေတုဗ္ဗိ is minder juist: Zoowel in Djapara, als te Sk is ကိၤကေတုဗ္ဗိ de benaming van afzonderlijke, op zichzelf staande stallen voor 1 of 2 paarden, terwijl မိၤကေတု or ကိၤကေတု heeten de stallingen, zooals wij die kennen. Intusschen schijnt in Djapara မိၤကေတု, te Sk daarentegen ကိၤကေတု meer gewoon te zijn. Een ander မိၤကေတု in မိၤကေတုကေတု (= stalen pen) is een vervorming van ons „staal”;
 မိၤကေတုဗ္ဗိ = ကေတုဗ္ဗိကေတု, ons „slot”;
 ကေတုဗ္ဗိ = ကေတုဗ္ဗိကေတု, ons „loterij”;
 ကေတုဗ္ဗိ, ons „dogkar” of „dos-a-dos”, te Sk gewoonlijk ကေတုဗ္ဗိကေတု;
 ကိၤကေတုဗ္ဗိ = ကိၤကေတုဗ္ဗိ, ons „voorschot”;
 ကေတုဗ္ဗိ. In verband met de Hollandsche vertaling „bankroet” is de gelijkstelling met ကေတုဗ္ဗိ minder juist: Daarvoor toch zegt men te Sk ကေတုဗ္ဗိကေတု, terwijl ကေတုဗ္ဗိ er beteekent „uit gebrek aan krachten niet verder voort kunnen”.

In den tekst nam ik niet op woorden als ကေတုဗ္ဗိ voor ကေတုဗ္ဗိကေတု (vdBr. 40—2 v.o.), ကေတုဗ္ဗိ voor ကေတုဗ္ဗိ (vdBr. 94—1), ကေတုဗ္ဗိကေတု voor ကေတုဗ္ဗိကေတု (vdBr. 94—5), enz. en omgekeerd ကေတုဗ္ဗိကေတု voor ကေတုဗ္ဗိ (in een brief van Blora). Hier toch heeft men blijkens inlichtingen van mijn berichtgevers te doen met een foutieve of onregelmatige schrijfwijze, zooals ook te Sâlâ wel voorkomt.

LIJST VAN VERKORTINGEN 1).

- B = Banjoemas
Ba = Bandjaran
Bat. Gen. = Bataviaasch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen
Bdj = Bandjarnagara
Bg = Bagëlen
BK. = bàsà kadaton
Bl = Blorå
Bn = Bodjånagårå
Br = Brëbës
Bs = Bobotsari
Bijdr. = Lijst van vreemde woorden, enz. te Koedoes, Bijdragen
v. h. Koninklijk Instituut, vierde volgreeks, deel IV 2)
cfm. = conform
Corr. = Corrector
C. P. = C. Poensen
Dial. Ba = Eenige opmerkingen over het Javaansch, zooals dat ge-
sproken wordt in het distrikt Bandjaran, Tijdschr. T. L. V. XXXVIII
Dj = Djapårå
Djw = Djoewånå
Dm == Dëmak

1) *Noot.* Die, betrekking hebbende op plaatsnamen, nam ik behoudens een enkele uitzondering onveranderd over uit de Woordenlijst. Niettegenstaande zij daarin verre van systematisch zijn, meende ik dat te moeten doen ter vermijding van verwarring bij aanhalingen, enz. Ook de in den tekst bijgevoegde haakjes in aanhalingen uit Wdl. zijn onveranderd overgenomen, hoewel ze dikwijls geheel overbodig zijn. Een vaste waarde toch hebben die haakjes in Wdl. niet. Op de eene plaats dienen zij blijkbaar tot toelichting bij den voorafgenoemden plaatsnaam, bv. bij *ᮊᮧᮒᮧᮒ* (zie n° 17), maar elders kunnen zij daar weder niet het minste verband mede hebben, bv. bij *ᮊᮧᮒᮧᮒ* (zie n° 67), of komen zij voor bij een plaatsnaam, zonder dat tegelijk andere genoemd worden, bv. bij *ᮊᮧᮒᮧᮒ* (zie n° 66).

2) *Noot.* De bijgevoegde, uit dat artikel overgenomen teekens hebben de volgende waarde:

- () speciaal gebezigd door Inlandsche ambtenaren en in het algemeen door hen, die veel met Europeanen en andere vreemdelingen in aanraking komen en ook met hen korrespondeeren;
(*) bij de bevolking in gebruik, doch niet algemeen, meestal bij hen, die in de omstreken eener hoofdplaats wonen;
(**) zoo goed als algemeen in gebruik;
(***) algemeen in gebruik.

- D. W. = Damar Woelan, uitgave Bat. Gen.
 fac sim. = Collectie gelithografeerde handschriften, uitgegeven door
 te Mechelen
 G = Gombong
 Gr = Grobogan
 grw. = grondwoord
 Jav. = Javaansch
 J. B. = Javaansche brieven (uitgave T. Roorda)
 J. L. W. = Javaansch Leesboek door Walbeehm, 1896
 J. W. = Javaansche Wetten (uitgave T. Roorda)
 J. Z. I en II. = Javaansche Zamenspraken van Winter, 1^e en 2^e deel,
 uitgave 1848 en 1858
 K. = krāmā
 Kas. = bāsā kasar
 Kb = Kaboemen
 KD. = krāmā-desā
 Kd = Kēḍoe
 KI. = krāmā-inggil
 Kl = Kēndal
 Klw = Kaliwira ¹⁾
 KN. = krāmā-ngoko
 Kr = Karanganyar
 Ks = Koedoes
 Kt = Koetoe
 Kw. = kawi
 L. B. S. = Lajang babasan lan salokā, Landsdrukkerij 1883
 Ls = Lasēm
 M = Madioen
 Mal. = Maleisch
 Md. = madyā
 Mg = Magētan
 Mgl = Magēlang
 Mp = Maospati
 N. = ngoko
 Ng = Ngambal
 Ngj = Ngajogjakartā
 Ngt = Ngoetēran
 O = Oengaran
 OJ. = Oost-Java of Oost-Javaansch
 pass. = passief

1) *Noot.* In plaats van K, ter vermijding van verwarving met K, = krāmā.

- Pd = Paḍangan
 Pk = Pakalongan
 P. L. I en II = Reizen van Raden Mas Arjā Poerwālalānā, 1^e en
 2^e stuk, Landsdrukkerij, 1865 en 1866
 Pm = Pamalang
 poët. = poëtisch
 Ptj = Patjitan
 Pw = Poerwārēdjā
 R = Rēmbang
 Rh. = Rhemrev
 S = Sapoeran
 SG. = Sollewijn Gelpke
 Sk = Soerākartā
 Sl = Sālātīgā
 Sm = Soemārātā (Pānārāgā)
 Smr = Samarang
 Soend. = Soendaneesch
 Suppl. = Supplement op het Woordenboek van Gericke en Roorda
 door Jansz
 T = Toeban
 Taalsoorten = De Taalsoorten in het Javaansch door Walbeehm, 1896
 TD. = tēmboeng-desā
 Tg = Tégal
 Tj = Tjilatjap
 Tjr = Tjaroeban
 t. M. = te Mechelen
 Tm = Tēmangoeng
 TP. = tēmboeng-pasisir
 vdBr. = Verzameling van Javaansche Brieven, enz. door J. A. v. d. Broek
 (1e deel, 2e stuk)
 verpl. = verplicht
 vnw. = voornaamwoord
 voorb. = voorbeeld
 Wbk. = Woordenboek van Gericke en Roorda (uitgave 1886)
 Wdl. = Javaansche Woordenlijst, samengesteld door de Nooy
 WJ. = West-Java of West-Javaansch
 Ws = Wānāsābā
 Z. V. I en II = Zedelijke Verhalen door Winter, 1^e en 2^e deel, 1889 en 1891
 1001 N. I en II = Javaansche vertaling van de 1001 Nacht door
 Winter, 1^e en 2^e deel.
-

11. မိမိ၏ = မိမိ၏ Dj, Ks, Pt, R, Bl.
Zie Dial. Ba.

12. စုစုပေါင်း = စုစုပေါင်း Dj, Ks, Pt, R, Bl.
WDL: geeft het op voor (Kb.) (M.).

Voor Bl werd mij nog opgegeven een beteekenis စုစုပေါင်း = မိမိ.
Voor zoover hier niet aan een vergissing gedacht moet worden, wijkt dus ook dit figuurlijke gebruik af van dat te Soerakarta. Daar toch is စုစုပေါင်း in figuurlijken zin in gebruik voor „overeenstemmen”, „met *iets* overeenkomen” dus = စုစုပေါင်း, terwijl te Bl de beteekenis zou zijn „duidelijk”, „helder”. Deze laatste beteekenis werd ook voor geen enkele andere plaats opgegeven.

13. စုစုပေါင်း ခြေ = စုစုပေါင်း.

14. စုစုပေါင်း ခြေ = စုစုပေါင်း.

15. စုစုပေါင်း = စုစုပေါင်း Dj, Pt.
Komt niet voor te Bl.

VOORB: စုစုပေါင်းစုစုပေါင်း (Pt)
In dezelfde beteekenis werd ook opgegeven စုစုပေါင်းစုစုပေါင်း. Het grondwoord op zichzelf beteekent te Sk „opwerpen en weer opvangen”.

WDL: geeft စုစုပေါင်းစုစုပေါင်း = စုစုပေါင်းစုစုပေါင်း op voor Tg.

16. စုစုပေါင်း = စုစုပေါင်း Ks, Pt, R, Bl.

VOORB: စုစုပေါင်းစုစုပေါင်း
Naast စုစုပေါင်း komt echter ook စုစုပေါင်း voor.
WDL: vermeldt het voor Tg., en geeft daarbij tevens op, dat စုစုပေါင်း er gebruikt wordt voor စုစုပေါင်း. Dit laatste komt in het Djapara'sch dialekt niet voor.
P.L. I: 144 — 17.

17. မိမိ၏ I = မိမိ၏ Dj, Ks, R, Bl.

VOORB: စုစုပေါင်းစုစုပေါင်းစုစုပေါင်းစုစုပေါင်းစုစုပေါင်း (Bl)

II = စုစုပေါင်း Pt, R.

III = သပိတဏ Dj (maar hier werd opgegeven သိတုဒ္ဓါ), R.

Zie ook သိတုဒ္ဓါ.

WDL: geeft het op in de beteekenis I voor Bl., in de beteekenis II voor Kr. (Bg.), in de beteekenis III voor Dj.

18. သိတုဒ္ဓါ = စာတုဒ္ဓါ Pt, R, Bl.

Zie ook သိတုဒ္ဓါ.

WDL: „ သိတုဒ္ဓါ (Bn.) စာတုဒ္ဓါ = စာတုဒ္ဓါ = သိတုဒ္ဓါ ”

De bedoeling is niet recht duidelijk. Waarschijnlijk echter wordt er hetzelfde mede bedoeld en evenzoo in het volgende artikel: „ သိတုဒ္ဓါ သိယး (Mgl.) စာတုဒ္ဓါ ”

19. သိတုဒ္ဓါ

သိတုဒ္ဓါ = စာတုဒ္ဓါ, nl. in den zin van „zwijgen” Dj, Ks, Pt, R.

Komt niet voor te Bl.

VOORB: စာတုဒ္ဓါ သိတုဒ္ဓါ စာတုဒ္ဓါ စာတုဒ္ဓါ စာတုဒ္ဓါ စာတုဒ္ဓါ စာတုဒ္ဓါ (R)

WBK: geeft het alleen op als tēmbang.

20. သိတုဒ္ဓါ = စာတုဒ္ဓါ Dj, Ks, Pt, Bl.

Komt niet voor te R.

WBK: geeft het alleen op als tēmbang. Ook te Sk komt het intusschen wel eens voor, zij het dan ook alleen in de spreektaal.

WDL: „ သိတုဒ္ဓါ စာတုဒ္ဓါ စာတုဒ္ဓါ = စာတုဒ္ဓါ = စာတုဒ္ဓါ Bl.”

De bedoeling van den schrijver is niet erg duidelijk. Is စာတုဒ္ဓါ ergens = စာတုဒ္ဓါ en te Bl. = စာတုဒ္ဓါ, of zijn die drie woorden te Bl alle gelijk van beteekenis? En heeft de schrijfwijze (voluit en tusschen pangkat's) van စာတုဒ္ဓါ in verband met de elders gebruikelijke afkorting tot Kw. hier de beteekenis van een gelijkstelling met သိတုဒ္ဓါ? Ook elders stuit men herhaaldelijk op dergelijke raadsels, zonder dat gedacht kan worden aan misverstand bij den corrector, aangezien dat bv. in dit geval de schrijver zelf was.

21. သိတုဒ္ဓါ

စာတုဒ္ဓါ = သိတုဒ္ဓါ Dj, Ks, Pt, R.

VOORB: သိတုဒ္ဓါ စာတုဒ္ဓါ စာတုဒ္ဓါ စာတုဒ္ဓါ စာတုဒ္ဓါ စာတုဒ္ဓါ (Ks)

WBK: geeft het op als beteekenende „uitgenoodigden”. Volgens mijn berichtgevers beteekent het te Sk „uitgenoodigd, speciaal voor een slametan”.

WDL: geeft het op voor (Tg.), Pw., K., Kb., B., Mgl.

WBK: geeft alleen op in de beteekenis van „goed gevuld, bv. van aren”.

WDL: geeft het op voor Dj. Bl.

27.

 = Dj, Bl.

Komt niet voor te R.

28. = Dj, Ks, Pt, R.

WBK: geeft het alleen op in de Sàlá'sche beteekenis van „voorspoed”, „voorspoedig”.

WDL: geeft het niet op, wel den vorm als te Tg. dialektisch voor .

BIJDR: (**).

29. = Dj, Pt, Bl.

Is niet in gebruik te Ks, R.

Zie ook , en .

WBK: geeft het in dezelfde beteekenis op. Volgens mijn berichtgevers echter is het te Sk alleen in gebruik in de beteekenis van „zich vestigen”, „ergens vast verblijf houden”, bv. . Verder ook figuurlijk bij het spel, nl. wanneer men komt op een opening, waar geen steentjes meer in zitten.

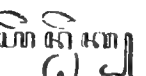
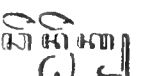
30. I = Dj, Ks, Pt, Bl.

Komt niet voor te R.

II = Dj, R, Bl.

Zie ook bij .

WDL: geeft het in de eerste beteekenis op voor (Kt.), (M.).

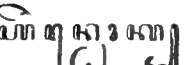

31. = Pt.

Is niet in gebruik te R, Bl.

WDL: vermeldt het voor (Bl. Bn).

32. = R.

Zie ook .

33. = Dj, Ks, Pt, Bl.

Komt niet voor te R.

Zie ook *မာရုတ္တ*.

WDL: vermeldt het voor Bl.

34. *မာရုတ္တ* = *မာရုတ္တ* Dj, Ks.

Komt niet voor te R.

Uit den aard der zaak meer speciaal bekend aan opiumschuivers.

BIJDR: ().

35. *မာရုတ္တ*

မာရုတ္တ *မာရုတ္တ* = *မာရုတ္တ* Ks, Pt, R, Bl.

WBK: „*မာရုတ္တ* KN. iets dat tot een koek plat gedrukt is, *zoals trasi, djoewadah, gètoek, enz. မာရုတ္တ မာရုတ္တ* bep. *djoewadah. မာရုတ္တ မာရုတ္တ* tot een koek plat drukken. WW.

WDL: „*မာရုတ္တ မာရုတ္တ မာရုတ္တ မာရုတ္တ မာရုတ္တ*”.

Vergeeten is, bij te voegen de plaats, waar het in dien zin in gebruik is.

Volgens mijn berichtgevers is *မာရုတ္တ* te Sk in gebruik als telmaat voor platte koeken, bv. *trasi. မာရုတ္တ မာရုတ္တ* komt volgens hen niet voor, wel *မာရုတ္တ မာရုတ္တ* in den zin, door WW. opgegeven. En nu is te Ks, Pt, R, Bl *မာရုတ္တ မာရုတ္တ* het residu, de ampas, die overblijft, nadat de *မာရုတ္တ* uit de *မာရုတ္တ* (= gegiste kleefrijst) is geperst.

36. *မာရုတ္တ* I = *မာရုတ္တ* Pt.

II = *မာရုတ္တ*

Komt niet voor te R.

WDL: geeft het in de beteekenis I op voor Bn. [en in de vrij wel daarmede gelijk staande van *မာရုတ္တ* ook voor Tjr. Mg. (M)] en in de beteekenis II voor Bl. Verder ook = *မာရုတ္တ* voor Bn.

37. *မာရုတ္တ* = *မာရုတ္တ* Dj.

Komt niet voor te R, Bl.

WBK: geeft het naast *မာရုတ္တ* op als Kas. voor *မာရုတ္တ*. Volgens mijn berichtgevers is te Sk alleen *မာရုတ္တ* in gebruik. Vergelijk echter ook het boven bij *မာရုတ္တ* medegedeelde ten aanzien van *မာရုတ္တ* en *မာရုတ္တ*.

WDL: geeft het op voor Sm. (M.) en *မာရုတ္တ* = *မာရုတ္တ* voor Ngj. Dit moet natuurlijk zijn *မာရုတ္တ*, want bij *မာရုတ္တ* wordt dit juist als te Sk niet gebruikelijk opgegeven.

38. ဟန့်ကျ

ဟန့်ကျ I = ဟန့်ကျ Pt.

VOORB: ဟန့်ကျပါပီဟန့်ကျပါပီဟန့်ကျပါပီဟန့်ကျပါပီဟန့်ကျပါပီဟန့်ကျပါပီ (Pt)

II = ဟန့်ကျ, ဟန့်ကျပါပီ Dj, Pt.

VOORB: ဟန့်ကျပါပီဟန့်ကျပါပီဟန့်ကျပါပီဟန့်ကျပါပီဟန့်ကျပါပီဟန့်ကျပါပီ (Pt)

Komt niet voor te Bl.

WBK: geeft het niet op, trouwens de te Sk wél gebruikelijke woorden ဟန့်ကျပါပီဟန့်ကျပါပီ = „afgeschrikt zijn” en ဟန့်ကျပါပီဟန့်ကျပါပီ = „aanhoudend kloppen, van het hart”, „hartklopping krijgen” evenmin.

WDL: geeft het op = ဟန့်ကျ voor M. en = ဟန့်ကျပါပီဟန့်ကျပါပီ voor Bn.

39. ဟန့်ကျ

ဟန့်ကျ = ဟန့်ကျ Dj.

Komt niet voor te Pt, R, Bl.

WDL: geeft het in dezen zin op voor Dj.

40. ဟန့်ကျ

ဟန့်ကျ = ဟန့်ကျ Dj, Ks, Pt, Bl.

Is niet in gebruik te R.

ဟန့်ကျ I = ဟန့်ကျဟန့်ကျ Dj, Ks.

II = ဟန့်ကျဟန့်ကျ Ks, Pt.

VOORB: ဟန့်ကျဟန့်ကျ (Ks)

ဟန့်ကျဟန့်ကျ = ဟန့်ကျဟန့်ကျဟန့်ကျဟန့်ကျ

Komt niet voor te Ks, R.

WBK: geeft alleen op ဟန့်ကျဟန့်ကျ in de beteekenis van „drinkbeker”. Het is te Sk bovendien nog in gebruik als bijstelling = „om te drinken”, bv. in ဟန့်ကျဟန့်ကျဟန့်ကျဟန့်ကျဟန့်ကျဟန့်ကျ. De reden dat ဟန့်ကျဟန့်ကျ te Sk niet gebruikt wordt in de beteekenis van „aangeboden”, is waarschijnlijk, dat het ook voorkomt als KI. van ဟန့်ကျဟန့်ကျ. De evenzoo onregelmatige vorm ဟန့်ကျဟန့်ကျ toch is ook te Sk gebruikelijk, zij het dan ook alleen bij uitzondering naast den regelmatigen vorm ဟန့်ကျ.

VDBR: ဟန့်ကျဟန့်ကျ 3—6 v.o. (Kl), 58—9 v.o. (Smer), 60—12 v.o. (Sl), 69—1 (Gr), 87—15 v.o. (Pt), 130—1 (Djw), enz.

P. L. II: 34—4 $\eta\lambda\lambda\eta\lambda\eta\lambda\eta\lambda\eta\lambda\eta\lambda\eta\lambda\eta\lambda\eta\lambda\eta\lambda\eta\lambda\eta$ 163—15 $\eta\lambda\eta\lambda\eta\lambda$
 $\eta\lambda\eta\lambda\eta\lambda$ (ဆိုရမည်) $\eta\lambda\eta\lambda\eta\lambda$

41. $\eta\lambda\eta\lambda\eta\lambda$ = $\eta\lambda\eta$ Dj, Ks.

Komt niet voor te R.

Zie Dial. Ba.

42. $\eta\lambda\eta\lambda\eta\lambda$ = $\eta\lambda\eta\lambda$ R, Bu.

Vergelijk ook $\eta\lambda\eta\lambda\eta\lambda$ en $\eta\lambda\eta\lambda\eta\lambda\eta$.

WDL: geeft het op voor Bu.

43. $\eta\lambda\eta\lambda\eta\lambda$ = $\eta\lambda\eta\eta$ Ks, Pt, R, Bl.

Komt niet voor te Dj.

WDL: vermeldt het voor Bl.

Opgemerkt zij hier nog, dat een $\eta\lambda\eta\eta$ bepaaldelijk dient voor berging van keukengereedschap (zie Wbk.).

44. $\eta\lambda\eta\lambda\eta$ = $\eta\lambda\eta\lambda\eta$ Bl.

Komt niet voor te Dj, Pt, R.

Vergelijk ook $\eta\lambda\eta\lambda\eta$.

WBK: geeft het alleen op voor WJ.

WDL: „ $\eta\lambda\eta\lambda\eta\lambda$: $\eta\lambda\eta\lambda\eta\lambda$ “ Tg. $\eta\lambda\eta\lambda\eta\lambda$ „ Tj. $\eta\lambda\eta\lambda\eta\lambda\eta$ ”

Ook in Tj. zal het waarschijnlijk wel als K. in gebruik zijn, hoewel men uit het bovenstaande zou moeten opmaken, dat het er N. of KN. is.

45. $\eta\lambda\eta\lambda\eta\lambda$ = $\eta\lambda\eta\lambda\eta\lambda\eta$ Dj, Pt, R, Bl (maar hier opgegeven als TD.).

$\eta\lambda\eta\lambda\eta\lambda\eta\lambda\eta\lambda\eta\lambda\eta\lambda\eta\lambda\eta\lambda\eta\lambda\eta\lambda\eta\lambda\eta$ = $\eta\lambda\eta\lambda\eta\lambda\eta\lambda\eta\lambda\eta\lambda\eta\lambda\eta\lambda\eta\lambda\eta\lambda\eta$ Pt, R, Bl.

VOORB: zie bij $\eta\lambda\eta\lambda\eta\lambda\eta\lambda\eta\lambda\eta\lambda\eta\lambda\eta\lambda\eta\lambda\eta\lambda\eta\lambda\eta\lambda\eta$ (waar echter de vorm $\eta\lambda\eta\lambda\eta\lambda\eta\lambda\eta\lambda\eta\lambda\eta\lambda\eta\lambda\eta\lambda\eta\lambda\eta\lambda\eta\lambda\eta$ in N. voorkomt).

Opgemerkt moet worden, dat de vormen met $\eta\lambda\eta\lambda\eta\lambda\eta$ bepaaldelijk K. zijn en dat zij, evenals bv. $\eta\lambda\eta\lambda\eta\lambda\eta\lambda\eta\lambda\eta$, $\eta\lambda\eta\lambda\eta\lambda\eta\lambda\eta\lambda\eta\lambda\eta$ enz. alleen van menschen gebezigd kunnen worden.

WBK: vermeldt $\eta\lambda\eta\lambda\eta\lambda\eta\lambda\eta\lambda\eta\lambda\eta\lambda\eta\lambda\eta\lambda\eta\lambda\eta\lambda\eta\lambda\eta$ als Malayisme en verder als KN. voor OJ. Ook $\eta\lambda\eta\lambda\eta\lambda\eta\lambda\eta\lambda\eta\lambda\eta\lambda\eta\lambda\eta\lambda\eta\lambda\eta\lambda\eta\lambda\eta\lambda\eta\lambda\eta$ wordt er op gezag van Rh. vermeld in de beteekenis van $\eta\lambda\eta\lambda\eta\lambda\eta\lambda\eta\lambda\eta\lambda\eta\lambda\eta\lambda\eta\lambda\eta\lambda\eta\lambda\eta\lambda\eta$. In die beteekenis is het volgens mijn berichtgevers te Sk niet in gebruik. Ten aanzien van $\eta\lambda\eta\lambda\eta\lambda\eta\lambda\eta\lambda\eta\lambda\eta\lambda\eta\lambda\eta\lambda\eta\lambda\eta\lambda\eta\lambda\eta$, dat door Wbk. speciaal voor OJ. wordt opgegeven, zij nog opgemerkt, dat het ook te Sk gebruikelijk is.

WDL: vermeldt $\eta\lambda\eta\lambda\eta\lambda\eta\lambda\eta\lambda\eta\lambda\eta\lambda\eta\lambda\eta\lambda\eta\lambda\eta\lambda\eta\lambda\eta$ niet, maar wel $\eta\lambda\eta\lambda\eta\lambda\eta\lambda\eta\lambda\eta\lambda\eta\lambda\eta\lambda\eta\lambda\eta\lambda\eta\lambda\eta\lambda\eta$ als K. voor menschen en gebruikelijk te Pm. (Tg.) en Kr. (Bg.).

BIJDR: *မိကျော့* (*).

46. *မိကျော့*

မိကျော့ = *မာအာကျော့မိကျော့*, *ကျော့မိကျော့* Dj, Ks.

Komt niet voor te R.

Zie Dial. Ba. Het woord is dus ook elders in gebruik. Het wordt ook figuurlijk gebezigd voor menschen, bv: *ကျော့မိကျော့မာအာကျော့မိကျော့မာအာကျော့* (Ks)

47. *မိကျော့*

မိကျော့မိကျော့ = *မာကျော့မာ* Pt.

Vergelijk ook *ကျော့မိ*.

48. *ကျော့မိ*

ကျော့မိကျော့မိ = *မာကျော့မာ* Ks.

Komt niet voor te R, Pt (maar vergelijk *မိကျော့*).

WBK: geeft dezen vorm niet op, wel *ကျော့မိကျော့မိ* in een daarmede overeenkomenden zin. Volgens mijn berichtgevers wordt dit laatste te Sk alleen gebezigd in de beteekenis van „iets nabootsen”.

WDL: geeft het op voor Dj.

49. *မာကျော့မိ* = *ကျော့မိကျော့မိ* Pt, R, Bl.

Komt niet voor te Dj.

WDL: geeft het in dezen zin op voor Bn. en bovendien nog voor M. als beteekenende *မိကျော့မိ*.

Volgens mijn berichtgevers is een *မာကျော့မိ* gewoonlijk (of altijd?) gemaakt van randoe-hout.

50. *မိကျော့* I = *ကျော့မိကျော့မိ* Dj, Ks, Pt, R, Bl.

II = *ကျော့မိကျော့မိ* R, Bl.

III *မာမိကျော့* = *မာမိကျော့* Dj, R, Bl.

WBK: geeft het alleen op in de Sålå'sche beteekenis van „kleintje”, „uitwas”.

WDL: vermeldt het in de beteekenis van 1° *မိကျော့*, 2° *ကျော့မိကျော့မိ* voor Bl. en in die van *မိကျော့* (in *မာမိကျော့*) voor Kr. (Bg.). Volgens mijn berichtgevers is een *မိကျော့* in Djapara grooter dan een *မိကျော့*, maar kleiner dan een *ကျော့မိ*. Beide deze laatste woorden zijn er ook in gebruik.

51. မိတ်စုဆွဲကျ I = မိတ်စုဆွဲ

Komt niet voor te Ks, Pt.

II = စုဆွဲကျ Ks, Pt.

Komt niet voor te R.

VOORB: စုံစာစာမိတ်စာမိတ်စုဆွဲကျ (Wdl. Bl.)

WDL: geeft het in beide beteekenissen op voor Bl.

52. မာစုဆွဲ = မာစု Ks, Pt, Bl.

VOORB: မာစာစုဆွဲကျ (Wdl.)

Voor R. werd opgegeven မာစုဆွဲ. Zie ook မာစုဆွဲ.

WDL: vermeldt het voor Dj., maar stelt het gelijk met မာစု, wat onjuist is, aangezien het grondwoord is မာစု, zoodat men ook zegt မာစုဆွဲကျ.

53. မိတ်စုဆွဲ zie မာစုဆွဲ.

54. မာစုဆွဲ zie စုဆွဲ.

55. စုမာစုဆွဲ = မိတ်စုဆွဲ Dj, Ks, Pt, R, Bl.

WBK: geeft စုမာစုဆွဲ alleen op als benaming van een mosselsoort en စုမာစုဆွဲ als beteekenende: „vrees zoeken aan te jagen of kwellen, door grootspraak; met gebaren uitjouwen”.

WDL: „စုမာစုဆွဲ: မိတ်စုဆွဲ မာစုဆွဲ မာစုဆွဲကျ Pk., Dj., Rm. (lees R.), M. စုမာစုဆွဲမိတ်စုဆွဲမိတ်စုဆွဲ စုမာစုဆွဲမိတ်စုဆွဲမိတ်စုဆွဲ”

Het is niet duidelijk, waarop de bijvoeging „စုမာစုဆွဲမိတ်စုဆွဲမိတ်စုဆွဲ” slaat. Waarschijnlijk is de bedoeling, dat het in dien zin te Sk gebruikt wordt, wat dan overeen zou komen met Wbk. en met mijn inlichtingen. Evenmin blijkt uit Wdl., waar စုမာစုဆွဲ (စုမာစုဆွဲ is waarschijnlijk een drukfout) in gebruik is in den zin van မိ.မိ.မိ.မိ. Volgens mijn inlichtingen is စုမာစုဆွဲ ook te Sk in gebruik in de door Wbk. opgegeven beteekenis. Alleen ontkenden mijn berichtgevers, dat er in opgesloten ligt een begrip van vreesaanjaging.

vDBR: 20—16 (K1).

56. စုမာစုဆွဲ = မိတ်စုဆွဲ, မိတ်စုဆွဲ Dj, Ks, Pt.

Komt niet voor te R, Bl.

WDL: geeft het op voor Dj.

57. စုမာစုဆွဲ = စုမာစုဆွဲ Ks, Pt, R, Bl.

WDL: vermeldt het voor Bn.

58. $\text{ဟဟူၤ} = \text{ဟဟူၤ}$ Ks (hier naast ဟဟူၤ in gebruik), Pt, R.

WDL: geeft beide woorden naast elkander op. Volgens mijn berichtgevers echter is ဟဟူၤ te Sk niet gebruikelijk.

59. မိမိ

$\text{မိမိ} = \text{မိမိ}$ (als bij မိမိ) Dj, Pt, R, Bl.

WBK: geeft bij မိမိ op „ $\text{မိမိမိ} = \text{မိမိမိ}$, Rh.” en bij မိမိ : „ မိမိမိ , *sva.* မိမိမိ ” Mijn berichtgevers kenden het woord in deze beteekenis niet.

WDL: geeft het op voor Ws., Kd., B. en wel bij မိမိ . M. i. echter is de stam မိမိ in verband met den vorm $\text{မိမိမိမိ} = \text{မိမိမိမိ}$, bv. မိမိမိမိမိမိ မိမိမိမိမိမိ (Bl.). မိမိ is dan evenals het overeenkomstige မိမိ een werkwoord met မိမိ . Zie echter ook bij မိမိ .

60. မိမိ zie မိမိ .

61. မိမိ zie မိမိ .

62. $\text{ဟဟ} = \text{ဟဟဟ}$ Dj, Pt.

Het komt zoo voor in verschillende brieven, zie beneden. Waarschijnlijk is het echter slechts een slordige schrijfwijze. Het werd mij intusschen voor Pt bepaaldelijk als een dialectisme opgegeven.

vDBR: 87—3 (Ks) enz.

63. $\text{ဟဟ} \text{ I} = \text{ဟဟ}$, *nl.* als *uitroep* Dj, Ks, R, Bl.

$\text{ဟဟ} = \text{ဟဟဟဟဟ}$ Ks, Pt, R, Bl.

WBK: geeft beide vormen alleen op in de Sälä'sche beteekenis van resp. „doel” en „beoogen” en verder ဟဟ nog als *tëmbang* voor ဟဟ (= I?).

WDL: geeft $\text{ဟဟ} = \text{ဟဟဟဟဟ}$ op voor Tj. en $\text{ဟဟဟဟဟ} = \text{ဟဟဟဟ}$ voor Tg.

64. $\text{ဟဟ} = \text{ဟဟ}$ Dj, Ks, Pt, R.

Komt niet voor te Bl.

VOORB: zie bij ဟဟ .

65. $\text{ဟဟဟ} = \text{ဟဟဟ}$ Dj, Ks, Pt.

Komt niet voor te R, Bl.

WBK: geeft het naast *ရဟကဗျ* op. Volgens mijn berichtgevers is alleen dit laatste te Sk in gebruik.

WDL: geeft alleen *ရဟကဗျ* op als te (Ws.) Bg. dialektisch voor *မိကဗျ*. Wat daarmee te maken heeft de vermelding, dat men te Sk *ရဟကဗျ* zegt, is niet recht duidelijk.

P. L. I: 8—7.

66. *ယံစုဘုစုက* = *ယံစုဘုစုက* Dj, Ks, Pt, Bl.

Komt niet voor te R.

WDL: „*ယဟကဗျ* (Dj.) *ယဟကဗျ* *ယဟကဗျ*”

Deze gelijkstelling is minder juist. Het is eenvoudig een verkorting.

67. *ယဟကဗျ* = *ယဟကဗျ*, nl. in den zin van „wegjagen” Dj, Ks, Pt.

Komt niet voor te R, Bl (maar vergelijk *ယဟကဗျ*).

WBK: geeft het alleen op in de Sälå'sche beteekenis van „uitvaardiging, van een bevel enz.”. De ook te Sk gebruikelijke uitdrukking *ရဟကဗျ* wordt er in verklaard door „iemand om weggejaagd te worden”. Wat dus in verband zou kunnen staan met de Djapårà'sche beteekenis van *ယဟကဗျ*.

WDL: geeft het op voor Bs. (Bg.).

68. *ယံမိကဗျ* = *ယံမိကဗျ* Dj, Ks.

Komt niet voor te R.

WBK: geeft het behalve in de Sälå'sche beteekenis, nl. = *ယံမိကဗျ* ook op in dezen zin. Zoo is het echter volgens mijn berichtgevers te Sk niet in gebruik.

69. *ယဟကဗျ* I = *ယဟကဗျ* Dj, Ks.

Komt niet voor te R.

ယဟကဗျ = *ယဟကဗျ* R, Bl.

Komt in deze beteekenis niet voor te Ks, Pt.

WBK: geeft *ယဟကဗျ* alleen op in de beteekenis van „hart van een pisang-stam”. Van *ယဟကဗျ* geeft het als beteekenis op „huis van arrest”. Volgens mijn berichtgevers is dit woord te Sk alleen in gebruik in de beteekenissen van „arrest” en van „met arrest gestrafte”, dus voor desahoofden, aanbtenaren enz.

WDL: geeft *ယဟကဗျ* = *ယဟကဗျ* op voor Tjr., (M.).

vDBR: *ယဟကဗျ* 26—7 (Kl).

70. ဟာယုယျ

မိဟာယုယျ = ဟူရဟာယုယျ Ks, R.

VOORB: မိဟာယုယျ (P. L. I, 1—13)

WBK: geeft het evenzoo ook als werkwoord op. Volgens mijn berichtgevers echter is het te Sk alleen als zelfst. naamw. in gebruik.

P. L. I: 1—13, 29—3 enz.

71. ရှမ်းမာ = ယုကျရမ်း Dj, Ks, R.

Voor Pt werden ရှမ်းမာ en ယုကျရမ်း als afzonderlijke planten opgegeven.

WBK: geeft ရှမ်းမာ niet op, wel မာ zelf, nl. als „roos”. Volgens mijn berichtgevers is dat minder juist. Men zegt wel ယုကျရမ်းမာ voor „Perzische roos” en ယုကျရမ်းမာ voor „rozenwater”, maar niet မာ alleen. De Europeesche rozen noemt men gewoonlijk ရှမ်း.

BIJDR: မိဟာယုယျ (*).

72. ဟူဟူဟူ = မိဟူဟူ Dj, Ks, Pt, R, Bl.

WBK: geeft het alleen op in de Sälå'sche beteekenis van „al wat dient om op te hoogen”.

WDL: geeft het op voor Dj. Tm.

73. ဟာမိ = မိဟာ, မာ Dj.

Komt niet voor te Pt, R, Bl. Zie echter ook bij မိ.

WBK: geeft het alleen op in de Sälå'sche beteekenis van „bedaard”, „rustig”.

WDL: geeft het op voor Dj. Mgl.

74. ဟာဟူ I = မာဟူဟူ Dj.

II = မာဟူဟူ Dj.

Komt niet voor te Ks.

WBK: geeft het in deze beteekenissen niet op, wel in de te Sk gebruikelijke van „recht” (naast ဟာဟူ) en van „haakje, aan een kleedingstuk”.

BIJDR: (***) geeft als gelijkwaardige Sälå'sche termen alleen op မာဟူဟူ en မာဟူဟူ. Voor haken bij een deur of raam zegt men echter te Sk niet မာဟူဟူ, maar မာဟူဟူ.

75. မိဟာ = မာဟာ Dj, Ks, Pt, R, Bl, Bn.

ရှုမကတော့ zou dan de daarnaast staande vorm voor het stamwoordelijk werkwoord, overeenkomende met မကတော့, kunnen zijn.

De Regent van R. gaf als voorbeeld op: မကတော့သောမကတော့ရှုမကတော့မိမိမကတော့ ရှုမကတော့ (ရှုမကတော့, မကတော့) ကတော့

Ook မကတော့ is dus = ကတော့မိ or ကတော့မိ.

81. မကတော့ = ကတော့ Dj, Pt, R, Bl, Bn.

Zie ook bij မကတော့.

Ook hier staan en မကတော့ en မကတော့ tegenover ကတော့မိ.

WBK: geeft het alleen op in de beteekenis van „lachen”. Volgens mijn berichtgevers echter moet het ook in deze beteekenis te Sk in de spreektaal voorkomen, maar alleen in den vorm မကတော့မိ = ကတော့မိ. Evenzoo zijn te Sk in de spreektaal in gebruik alle vormen van မကတော့ (z. a. bv. မကတော့မိ), waarmede ook dit မကတော့ in verband staat.

WDL: geeft မကတော့ = ကတော့ op voor Bl. Bn.

82. မကတော့ = မကတော့ Ks, Pt, R.

Komt niet voor te Dj.

Vergelijk ook မကတော့.

WBK: geeft het in deze beteekenis niet op, wel in de Sâlâ'sche van „haarwong” (KI.) en „krul” (KN.).

WDL: geeft het in deze beteekenis op voor Pm.

83. မကတော့

မကတော့ = မကတော့, maar alleen van het hoesten Pt. (hier ook van het lachen), Bl.

Komt niet voor te Dj, Ks, R. Zie echter ook bij မကတော့.

WBK: geeft het niet op, ofschoon het ook te Sk voorkomt, zij het dan ook in een andere beteekenis, nl. „vlug met kleine passen loopen”, „trippelen”.

84. မကတော့

မကတော့ I = မကတော့, maar alleen van het lachen Pt, R, Bl.

Komt niet voor te Dj, Ks.

II = မကတော့ Pt, R, Bl.

Komt niet voor te Dj, Ks.

Zie ook bij မကတော့.

WBK: geeft het niet op, trouwens het te Sk wél gebruikelijke *anm^{sk}* evenmin. Het beteekent „onafgebroken”, speciaal van waken en van het slaan van een p_{er}koetoet.

85. *anm^{sk}* I = *anm^{sk}* Bl.

Komt niet voor te Dj, R.

II *anm^{sk}* = *anm^{sk}* Dj, Pt, Bl.

Komt niet voor te R.

WDL: vermeldt de tweede beteekenis voor Pk.

In de eerste beteekenis vergelijkte men *anm^{sk}*, dat te Sk spreektaal is voor *anm^{sk}*, en in de tweede beteekenis *anm^{sk}*, dat te Sk beteekent „zich veel laten voorstaan op iets”.

86. *anm^{sk}* = *anm^{sk}* Dj, Pt, R, Bl.

WDL: vermeldt het voor Bl.

87. *anm^{sk}*

anm^{sk} = *anm^{sk}* Dj, Ks, Pt, R.

VOORB: *anm^{sk}*

88. *anm^{sk}*

anm^{sk} = *anm^{sk}* Pt, Bl.

Komt niet voor te R.

WDL: geeft het op als dialektisch voor *anm^{sk}* te Mg.

89. *anm^{sk}*

I = *anm^{sk}* Dj, Ks, Pt, R.

II = *anm^{sk}* Dj, Ks, Pt, R.

WBK: geeft alleen de eerste beteekenis op en wel als „WJ. *Sd. Ml.*”

BIJDR: (**) geeft *anm^{sk}* op = *anm^{sk}*. Dit laatste is minder juist: *anm^{sk}* = *anm^{sk}* en *anm^{sk}* op zichzelf is niet in gebruik. Wél komt voor *anm^{sk}* Sk = *anm^{sk}* Dj.

vdBr: beteekenis I: 10—18 (Kl), 112—15 (Pt), 139—17 (Djw).

beteekenis II: 109—9 v.o. (Pt), 111—2 (Pt), 128—4 (Djw).

Evenzoo zijn in gebruik *anm^{sk}* (vdBr. 112—15, Pt) en *anm^{sk}* (vdBr. 82—3, Ks) in den zin van *anm^{sk}*.

မရမာပျာ = ရမာပျာ Dj, Ks, Pt.

De Regent van R gaf op မိရမာပျာ.

WDL: geeft မရမာပျာ op voor Dj.

vDBR: 124—12 (Djw).

96. မာမာ I = ပျာပျာ, nl. in den zin van „onderarm” Dj, Ks, Pt, R.

II = မာမာ, nl. als vlaktemaat en wel als krāmā-term Pt.

WBK: geeft het in deze beteekenissen niet op, wel als lengtemaat, nl. de lengte van den onderarm.

97. မိမိပျာ = မိမိ Dj, Pt, Bl, Bn.

Komt niet voor te R.

Vergelijk ook မိမိပျာ en မိမိပျာ.

WDL: vermeldt het voor Bl., Bn., T.

98. ရမာပျာ

ရမာရမာပျာ = ရမာပျာ

Komt niet voor te Bl.

WDL: geeft het op voor Dj onder het grondwoord ရမာပျာ. Zou deze afleiding, ook door mij overgenomen, echter wel de juiste zijn?

99. ရမာရမာ = ရမာ Ks, Pt, R, Bl.

Zie ook bij ရမာရမာပျာ.

WDL: vermeldt het voor Bl.

100. ရမာပျာ

ရမာပျာ = ရမာပျာမိ Dj, Pt, R.

P. L. I: 36—3.

101. မာမိ

မာမိမာမိ = မာမိ Dj, Ks.

Voor Pt werd mij opgegeven, dat bij een မာမိမာမိ het water er nog doorheen kan stroomen, zoodat het dus meer een versperring zou zijn. Te Sk is het in een anderen zin in gebruik, nl. = မာမိ, „een touw of iets dergelijks om een weg af te sluiten”. Bv. ကမာမိမာမိမာမိမာမိမာမိ မာမိမာမိမာမိ.

WBK: geeft als betekenis van မာမိ ook op „een touw” en zegt verder

„*တင်္ဂါ*, iets vastbinden; van een *တင်* voorzien *bv. een plaats, om den toegang te beletten; ook zva. တင်္ဂါ*, Rh.” Volgens mijn berichtgevers is *တင်္ဂါ* te Sk niet in gebruik in den zin van „vastbinden”, evenmin als *တင်* in dien van „touw”. Verder gaven zij op *တင်တင်* als benaming van het teeken, dat men aan iets aanbrengt, om zijn eigendom aan te duiden en *တင်တင်္ဂါ* als „iets, speciaal een meisje voor zich bestemmen”, dus zva. *တင်တင်္ဂါ*.

De gelijkstelling met *တင်* kan nooit goed zijn, aangezien dit laatste geen werkwoord is, maar een bijv. naamw., of — wil men liever — een verleden deelwoord. Maar bovendien gaat *တင်* verder, daar men de betrokkene dan reeds tot zich genomen heeft en *တင်တင်္ဂါ* alleen doelt op het daartoe geuite verlangen of voornemen.

102. *ဟွတ်* = *ဟွတ်*, *ဟွတ်* Dj, Pt, R.

Vergelijk Dial. Ba bij *ဟွတ်*.

103. *ဟွတ်ဟွတ်* = *ဟွတ်* Dj, Ks, Pt, R, Bl.

Vergelijk ook *ဟွတ်*.

WBK: geeft het op als spreektaal.

WDL: „*ဟွတ်ဟွတ်* : *ဟွတ်* Dj., Smr., O. *တင်* Sk. *တင်တင်တင်တင်တင်တင်တင်တင်*”

Volgens mijn berichtgevers is *ဟွတ်ဟွတ်* te Sk niet in gebruik, althans niet op zichzelf. Wel komen voor de vormen *ဟွတ်ဟွတ်*, *ဟွတ်ဟွတ်* enz., maar daarin is de *တ* een onregelmatig ingeschoven aksará en hoort zij niet tot het woord zelf.

104. *ဟွတ်ဟွတ်ဟွတ်*

ဟွတ်ဟွတ်ဟွတ်ဟွတ်ဟွတ်ဟွတ် = *ဟွတ်ဟွတ်ဟွတ်ဟွတ်* Ks, Pt.

WBK: geeft den vorm *ဟွတ်ဟွတ်ဟွတ်ဟွတ်ဟွတ်* op in de beteekenis van „verscheuren”. Volgens mijn berichtgevers echter is hij te Sk niet in gebruik. Het daar wél gebruikelijke *ဟွတ်ဟွတ်ဟွတ်* vindt men daarentegen niet opgegeven. De beteekenis is „heen en weder sleuren”.

105. *ဟွတ်ဟွတ်* = *ဟွတ်ဟွတ်* Dj, Ks, Pt, R.

ဟွတ်ဟွတ် = *ဟွတ်ဟွတ်ဟွတ်ဟွတ်* Dj.

Zie Dial. Ba en vergelijk ook Ontjen-ontjen I, 21—5 v.o.

106. *ဟွတ်ဟွတ်ဟွတ်*

ဟွတ်ဟွတ်ဟွတ်ဟွတ်ဟွတ်ဟွတ် I = *ဟွတ်ဟွတ်*, *ဟွတ်ဟွတ်* Dj, Pt, Bl.

II = ဂုဏ်သရေတို့ Dj, Bl.

WDL: vermeldt ဂုဏ်သရေတို့ = ဂုဏ်သရေတို့ voor Bl. en = ဂုဏ်သရေတို့ voor Bl.

107. မိမိ

I ဂုဏ်သရေ = မိမိ

Komt niet voor te R.

VOORB: ဂုဏ်သရေတို့ = ဂုဏ်သရေတို့ (P. L. I, 144—17)

WBK: geeft als beteekenis op „door den stroom van het water meêgedreven worden, wegdrijven, verdrinken; drijven, vlieten”.

Volgens mijn berichtgevers kan het alleen gebruikt worden voor „wegdrijven” in den zin van „verloren gaan”, dus niet als bv. de opvarenden van een boot deze eenvoudig met den stroom van het water laten meedrijven.

မိမိဂုဏ်သရေ = ဂုဏ်သရေတို့ Dj, Ks, Pt. R, Bl.

WBK: vermeldt မိမိဂုဏ်သရေ = ဂုဏ်သရေတို့ als opgegeven door SG. Het is in dien zin te Sk niet gebruikelijk. In het Djapara'sch dialect zegt men met verdubbeling မိမိဂုဏ်သရေမိမိဂုဏ်သရေ.

WDL: geeft evenzoo onverdubbeld မိမိဂုဏ်သရေ op en wel voor Pw.

II မိမိဂုဏ်သရေ = မိမိဂုဏ်သရေ Dj, R, Bl.

Komt niet voor te Ks.

WDL: bedoelt waarschijnlijk hetzelfde met „မိမိ . . . Ls. (Rb.) မိမိဂုဏ်သရေ = မိမိဂုဏ်သရေ” Voor Rb. heeft men waarschijnlijk te lezen R.

108. မိမိလေး

ဂုဏ်သရေမိမိလေး = ဂုဏ်သရေတို့, nl. in de beteekenis van „dat doet me nu eens plezier” Ks, Pt.

Komt niet voor te R.

WBK: geeft het niet op, trouwens deze beteekenis van ဂုဏ်သရေတို့ evenmin.

WDL: geeft het op voor Bl. Voor ဂုဏ်သရေတို့ leze men ဂုဏ်သရေတို့.

109. မိမိလေး = မိမိ Ks, Pt, R, Bl.

WDL: မိမိလေး Dj. မိမိလေး မိမိလေး မိမိ Tg. မိမိလေး မိမိလေး မိမိ Ng. (Kb.) မိမိလေး ဂုဏ်သရေ = မိမိဂုဏ်သရေ

De bedoeling van den schrijver is niet zeer duidelijk. Zoo als het er staat, kan men niet anders lezen, dan dat မိမိလေး te Dj dialectisch is voor မိမိလေး.

အုမ်၊ en အုမ်၊ te Tg voor ဟုမ်၊ အုမ်၊ en အုမ်၊ en te Ng en (of in?) Kb
voor ဟုမ်၊ en ဟုမ်၊ = ဟုမ်၊။ Bovendien is volgens mijn bericht-
gevers အုမ်၊ in den zin van အုမ်၊ ook te Sk in gebruik, en wel als verkor-
ting van အုမ်၊အုမ်၊အုမ်၊၊ z.a. Wbk. ook opgeeft.

110. ဟုမ်၊

ဟုမ်၊အုမ်၊အုမ်၊ zea. အုမ်၊အုမ်၊။

WDL: geeft als beteekenis voor Bl. op အုမ်၊။

111. ဟုမ်၊ = ဟုမ်၊ Dj, Ks, Pt, Bl.

Komt niet voor te R.

WBK: geeft naast elkander op ဟုမ်၊ en ဟုမ်၊။ Volgens mijn be-
richtgevers echter is te Sk alleen het eerste in gebruik.

WDL: „ဟုမ်၊: ဟုမ်၊ဟုမ်၊ (Pm.) ဟုမ်၊ဟုမ်၊။” in Sk ဟုမ်၊
ဟုမ်၊။ ဟုမ်၊ဟုမ်၊: ဟုမ်၊။”

Dus te Sk is ဟုမ်၊ = ဟုမ်၊ဟုမ်၊? Of heeft men hier aan een ver-
gissing te denken van den schrijver, die ဟုမ်၊ဟုမ်၊ neerschreef voor
ဟုမ်၊ဟုမ်၊?

vDBR: 90—2 v.o. (Pt).

112. ဟုမ်၊

ဟုမ်၊ = ဟုမ်၊ R.

Komt niet voor te Pt.

VOORB: အုမ်၊ဟုမ်၊ဟုမ်၊။ (R)

113. ဟုမ်၊ = ဟုမ်၊

Komt niet voor te R.

BIJDR: () .

114. ဟုမ်၊၊ zie ဟုမ်၊။

115. ဟုမ်၊

ဟုမ်၊ဟုမ်၊ = ဟုမ်၊ဟုမ်၊၊ nl. in den zin van „iets over den
grond sleepen” Dj, Ks, Pt, Bl.

Komt niet voor te R.

WBK: geeft alleen op de Sälå'sche beteekenissen: ဟုမ်၊ = „afdruipen”

en *ရဟတရိပ်* = „rolletje tabak”. Van den vorm *ရဟတရိပ်ရဟတရိပ်* geeft het alleen op een beteekenis „ruchtbaar maken”.

WDL: geeft voor Sk nog een andere beteekenis op, nl. *အိမ်ရှေ့ကုတ်ကရိပ်*, waarvan volgens mijn inlichtingen ook *ရဟတရိပ်* een bestanddeel is.

116. *ဟဟဟဟ* = *ဟဟဟဟ* Ks.

117. *ရဟတရိပ်*

ရဟတရိပ် = *ရဟတ*, *ရိပ်* Ks, Pt, R, Bl.

Wordt niet gebruikt te Ba.

Zie Dial. Ba. Hetgeen ter zake door den *wadānā* van Ba opgegeven werd, nl. dat het alleen te Pt in gebruik zou zijn, is dus minder juist.

118. *ဟဟဟဟ* = *ဟဟ* Dj, Ks, Pt, R, Bl (maar hier is *ဟဟ* meer gewoon).

Zie Dial. Ba. Voor Pt, R en Bl. werd als beteekenis van *ရဟတရိပ်* ook opgegeven *ရဟတရိပ်* en als voorbeeld *ရဟတရိပ်ရဟတရိပ်* *ဟဟဟဟ*. In het door den *wadānā* van Ba opgegeven voorbeeld zou er ook *ရဟတရိပ်* voor in de plaats gesteld kunnen worden.

119. *ဟဟဟ*

ဟဟဟ = *ဟဟ* Dj, Ks, Pt, R, Bl.

WBK: geeft het alleen op in de Sålå'sche beteekenis van „iemand te gast, tot een gastmaal, noodigen”, en wel als gewoonlijk herhaald tot *ဟဟဟဟဟဟ*. Volgens mijn berichtgevers komt de niet-herhaalde vorm te Sk in het geheel niet voor. In Djapará wordt het gebruikt voor „uitnoodigen” in het algemeen.

WDL: geeft het op voor Tg.

VDBR: 80—4 (Dj).

120. *ဟဟဟ*

ဟဟဟဟ = *ဟဟဟဟ* *ဟဟဟဟ* *ဟဟဟဟ* *ဟဟဟဟ* (in denzelfden zin wordt bij het spelen te Sk *ဟဟ* gebezigd) Pt, R, Bl.

VOORB: *ရဟတရိပ်ရဟတရိပ်ရဟတရိပ်ရဟတရိပ်* = *ရဟတရိပ်ရဟတရိပ်* *ရဟတရိပ်ရဟတရိပ်* (R)

WBK: geeft het alleen op in de Sålå'sche beteekenis, nl. als benaming van een grassoort.

121. *ဟဟ* = *ဟဟ*, *ဟဟ* Ks, Pt.

Is niet in gebruik te R, Bl.

WDL: geeft het niet op. Vergelijk echter *ဟတုကတု*.

122. *ဟတုကတု* = *ဟတုကတု* Dj, R.

Komt niet voor te Pt, Bl.

VOORB: *ဟတုကတု နိဒါန်းတို့အားဖြင့် ဟတုကတုကို ဝါဒီတို့က ဟတုကတုဟု ခေါ်ဆို၍ အတုကတု ဟု ခေါ်ဆိုသကဲ့သို့ (R)*

Vergelijk ook *ကတု*.

WBK: geeft het in deze beteekenis niet op. Vergelijk echter het artikel van Dr. BRANDES in het Maandbl. Huis, Opvoed.

123. *ဟတု* I = *ဟတု* Dj.

II *ဟတု* = *ဟတု* Dj, Pt, R, Bl.

Komt niet voor te Ks.

WBK: geeft *ဟတု* op in verschillende andere beteekenissen, waarin het te Sk in gebruik is.

WDL: vermeldt bij *ဟတု* nog een andere, evenzeer te Sk gebruikelijke beteekenis, nl. „binnenhalen van padi”. Die beteekenis heeft echter met dit *ဟတု* niets te maken, want het grondwoord daarvan is niet *ဟတု*, maar *ဟတု*.

124. *ဟတု*

ဟတုကတု I = *ဟတုကတု* Ks, Pt, Bl.

Komt niet voor te R.

II = *ဟတုကတု* Bl.

125. *ဟတု* = *ဟတု* Dj, Ks, Pt, R, Bl.

WBK: geeft het in dezen zin niet op, wel als *těmbang* voor „schutting”.

WDL: „*ဟတု* Kw., Dj., Bl., Pd. (Bn.) *ဟတု*”.

Men heeft hier waarschijnlijk aan een vergissing van den schrijver te denken: *ဟတု* toch is wel in den zin van „schutting” kawi of *těmbang*, maar niet in dien van „willen”.

126. *ဟတု* = *ဟတု* Dj, Ks (maar hier minder gewoon), Pt, Bl.

Komt niet voor te R.

Gewoonlijk in den vorm *ဟတုကတု*.

WBK: „*ဟတု* of *ဟတု* of *ဟတုကတု* pardon! excuus! voor ik weet het niet”.

Volgens mijn berichtgevers echter is het in dien zin te Sk niet in gebruik.

WDL: vermeldt het voor Tj. (M).

127. ဟဟဟဟ = ဟဟဟဟ Ks.

VOORB: ဟဟဟဟဟဟ (Ks)

WDL: geeft het op voor Pk.

128. မိဟဟ

မိဟဟ = ဟဟဟဟ Dj, Ks, Pt, Bl.

WBK: vermeldt မိဟဟ 1° in de Sälä'sche beteekenis van „bepraten”, 2° als opgegeven door SG. in de bovenstaande beteekenis.

Volgens mijn berichtgevers is het te Sk bovendien nog in gebruik in den zin van „de bovenste laag van den grond omwerken en rondom de planten ophoogen”. In Djapàrà beteekent het bepaaldelijk „kweekbeddingen maken”.

WDL: geeft het op, zonder evenwel de streken te vermelden, waar het in dien zin in gebruik is.

129. ဟဟဟဟ

Zie Dial. Ba bij ဟဟဟဟဟဟ.

130. ဟဟဟဟ = ဟဟဟဟဟ Dj, Ks, Pt, Bl.

Voor R werd မိဟဟ als meest gewone term opgegeven.

WBK: geeft het evenzoo op en het wordt dan ook te Sk gebezigd. Het verschil ligt hierin, dat in Djapàrà ဟဟဟဟ de meest gewone term is en te Sk daarentegen ဟဟဟဟဟ.

WDL: vermeldt het voor Tg.

131. မိဟဟ

မိဟဟ = ဟဟဟဟဟ Dj, Ks, Pt, R, Bl, Bn.

Vergelijk ook မိဟဟ.

WDL: vermeldt het bij မိဟဟ voor Sm. Dj en bij မိဟဟ voor Bn.

132. ဟဟဟဟ

ဟဟဟဟ I = ဟဟဟ Ks, Pt.

Komt niet voor te Dj, Bl.

II = ဟဟဟ, ဟဟဟဟဟဟ Bl.

Komt niet voor te Dj, Ks.

WBK: geeft alleen op *ဟတုသး* zelf, dat te Sk in gebruik is als uitroep.

WDL: geeft de beteekenis I op voor Tg.

133. *ဟတု* = *ဟတု* Bl.

Komt niet voor te R.

WDL: vermeldt het in den zin van *ဟတု* voor Wg. (M.N.). Waarschijnlijk wordt met de laatste verkorting bedoeld Mangkoenagaran. Ook te Sk is intusschen volgens mijn berichtgevers *ဟတု* als verkorting van *ဟတု* in gebruik.

134. *ဟတု* = *ဟတု* Dj, Ks, Pt, R.

Zie Dial. Ba en vergelijk ook *ဟတု*.

vDBR: 132—9 en 133—5 (Djw).

135. *ဟတု* = *ဟတု* Dj, Pt (hier is echter *ဟတု* meer gewoon).

Komt niet voor te R, Bl.

Vergelijk ook *ဟတု*.

WBK: geeft het op als TP.

WDL: vermeldt het voor Tm.

136. *ဟတု* = *ဟတု*, nl. van een rivier Dj, Ks, Bl.

WBK: geeft het evenzoo op: "*ဟတု* voor *ဟတု* de bovenkant van een rivier". Volgens mijn berichtgevers echter is te Sk het grondwoord niet in gebruik.

P. L. I: 144—7.

137. *ဟတု* I = *ဟတု* Dj, Ks, Pt, R, Bl, Bn.

II = *ဟတု* Ks, Pt (maar hier minder gebruikelijk), R.

Komt niet voor te Bl.

VOORB: *ဟတုဟတုဟတုဟတု* *ဟတုဟတုဟတုဟတု* (Pt)

In beide beteekenissen is het meer speciaal in de spreektaal in gebruik.

Gewoonlijk wordt *ဟတု* verkort tot *ဟတု*. Zie ook *ဟတု* en *ဟတု*.

WBK: geeft het in de beteekenis I op als TP.

WDL: vermeldt het in de beteekenis I voor Pk., Dj., Rmb., Ls., Bn., Bl., Sm. Tj., (M.).

BIJDR: (***) geeft het op in de beteekenis I.

138. *ဟတု* = *ဟတု*

VOORB: *ဟတုဟတုဟတု*

Komt niet voor te Pt, Bl.

vDBR: 129--8 v.o. (Djw).

139. **မိၵ်းယျ = မျၵ်းယျ** Dj (opgegeven als TD.), Ks (maar hier minder gebruikelijk).

Komt niet voor te Ba, Pt, Bl.

Vergelijk Dial. Ba.

140. **မ္ၵ်း I = မိၵ်းယျ** Dj, Ks, Pt.

Komt niet voor te R.

WBK: geeft het op als KD. en zoo is het ook te Sk in gebruik. In Djapara'sch Javaansch daarentegen is het N.

II = ? Pt.

VOORB: **မၵ်းယျၵ်းယျ** မိၵ်းယျၵ်းယျ မၵ်းယျၵ်းယျၵ်းယျ (ၵ်းယျၵ်းယျ? W.)
မၵ်းယျၵ်းယျ မိၵ်းယျၵ်းယျ (Pt)

Mijn berichtgever van Pt gaf als verklaring op: „မိၵ်းယျၵ်းယျ မိၵ်းယျၵ်းယျ မိၵ်းယျၵ်းယျ မိၵ်းယျၵ်းယျ”, dat echter in het eerst opgegeven voorbeeld geen zin heeft.

WBK: geeft het op = မိၵ်း. Volgens mijn berichtgevers is het te Sk op zichzelf ongebruikelijk en is de vorm voor „begrijpen” မ္ၵ်း.

141. **မ္ၵ်း = မျၵ်း** Dj, Ks, Pt, R, Bl.

Zie ook မျၵ်း.

WDL: vermeldt het voor Dj., Rb., Bl., Bn., M., Sm.

142. **မိၵ်း**

မိၵ်း မိၵ်း ယျ = မိၵ်းယျ မိၵ်းယျ Dj, Ks, Pt, R, Bl.

WBK: geeft het op in dezelfde beteekenis van „verrekening”. Volgens mijn berichtgevers echter is te Sk deze vorm niet in gebruik en heeft daar မိၵ်း een ongunstige beteekenis, nl. „op een cent doodvallen”. Een enkele gaf nog van မိၵ်း op een beteekenis = မၵ်း (nl. als „terechtwijzen”).

P. L. I: 35-2: မိၵ်းယျ မိၵ်းယျ မိၵ်းယျ မိၵ်းယျ မိၵ်းယျ မိၵ်းယျ မိၵ်းယျ မိၵ်းယျ

143. **မိၵ်းယျ = မိၵ်း** R.

Komt niet voor te Pt, Bl.

VOORB: **မိၵ်းယျ** မိၵ်းယျ မိၵ်းယျ မိၵ်းယျ မိၵ်းယျ မိၵ်းယျ မိၵ်းယျ မိၵ်းယျ (R)

144. **မၵ်းယျ = မၵ်းယျ** Pt.

Komt niet voor te Ks, R, Bl.

WBK: geeft het alleen op als ongebruikelijk grondwoord.

145. $\text{ပတဲပဲး} = \text{ပတဲပဲး},$ *nl. als uitroep* Ks, R, Bl.

VOORB: $\text{ပတဲပဲး၊ ပတဲပဲး၊ ပတဲပဲး} \text{ (Bl)}$

WDL: vermeldt het zonder opgave van de plaats, waar het gebruikelijk is.

146. ပတ္တဲး

$\text{ပိတ်ပတ်ပတ္တဲးပတ္တဲးပတ်ပတ်} = \text{ပိတ်ပတ်} \text{ R.}$

Zie bij $\text{ပတ်ပတ်}.$

WBK: geeft $\text{ပတ္တဲး၊ ပတ္တဲး၊ ပတ်ပတ်}$ alleen op in de Sâlá'sche beteekenis, *nl. als bladnaam.*

147. ပတ္တဲး

$\text{ပတ္တဲးပတ်ပတ်} = \text{ပတ်ပတ်} \text{ Dj, Ks, Pt, Bl.}$

Komt niet voor te R.

WBK: geeft alle vormen van ပတ်ပတ် , ook ပတ္တဲး , op als *těmbang*, behalve ပတ်ပတ် , dat als KI. opgegeven wordt. Volgens mijn berichtgevers zijn zoowel ပတ်ပတ် als ပတ်ပတ် te Sk als KI. in gebruik, maar alleen ten aanzien van het Opperwezen. Vergelijk ook *Taalsoorten*, XII.

vDBR: 45—4 v.o. (KI).

148. $\text{ပတ်ပတ်} = \text{ပိတ်ပတ်} \text{ Smr.}$

Het wordt daar *nl. als KN.*, te Sk als K. *gebezigd.*

Komt niet voor te Pt.

Voor Ks werd het opgegeven als een weinig gebruikelijk K. naast ပတ် en $\text{ပတ်}.$

WBK: geeft het in de eerste plaats op volgens het Sâlá'sch gebruik, maar vermeldt ook als opgave van Rh.: $\text{ပိတ်ပတ်} \text{ KN.} =$ „*kuiken*”, $\text{ပတ်ပတ်} \text{ N.},$ $\text{ပတ်} \text{ K.} =$ „*volwassen kip*”, „*klokken*”.

149. ပိတ်ပတ်

$\text{ပိတ်ပတ်} = \text{ပိတ်ပတ်၊ ပတ်ပတ်၊ ပိတ်ပတ်၊ ပိတ်ပတ်} \text{ R}$

Komt niet voor te Bl.

VOORB: $\text{ပတ်ပတ်၊ ပတ်ပတ်၊ ပိတ်ပတ်၊ ပိတ်ပတ်၊ ပတ်ပတ်၊ ပိတ်ပတ်၊ ပိတ်ပတ်} \text{ (R)}$

Vergelijk ook ပတ် en $\text{ပတ်}.$

WDL: geeft het, maar als grondwoord, in de beteekenis van ပတ်ပတ် op voor Kd.

ကောလ္လိယာသီရိဗုဒ္ဓိ = ကောလ္လိယာသီရိဗုဒ္ဓိ Pt, R, Bl.

VOORB: zie bij သီရိဗုဒ္ဓိ.

Vergelijk ook ဗုဒ္ဓိဗုဒ္ဓိ.

WBK: geeft in denzelfden zin op ကောလ္လိယာသီရိဗုဒ္ဓိ, dat echter volgens mijn berichtgevers evenmin te Sk in gebruik moet zijn.

159. ပါဏိနီ

ပါဏိနီ = သီရိဗုဒ္ဓိ R.

Vergelijk Dial. Ba bij သီရိဗုဒ္ဓိ, en zie ook beneden bij သီရိဗုဒ္ဓိ, သီရိဗုဒ္ဓိ, နှစ် en နှစ်.

160. ပါဏိနီ I = ကောလ္လိယာ Pt, R.

Komt niet voor te Dj.

II = နှစ်, nl. als uitroep R.

Komt niet voor te Dj.

III = နှစ် R.

Komt niet voor te Dj, Pt, Bl.

WBK: geeft het als tusschenwerpsel alleen op in de Sālā'sche beteekenis van „och”, „toe”.

WDL: geeft het in alle drie deze beteekenissen op voor Dj.

161. ကောလ္လိယာ

ကောလ္လိယာ = ကောလ္လိယာ Pt, Bl.

Komt niet voor te R.

Het is in gebruik als K. (of KD?). Vergelijk Taalsoorten, III—2, a.

162. နှစ်

နှစ် = နှစ်, nl. in den zin van „een voer- of vaartuig huren” Dj,

Ks, Pt, Bl, R.

VOORB: ကောလ္လိယာသီရိဗုဒ္ဓိသီရိဗုဒ္ဓိသီရိဗုဒ္ဓိ

Het komt ook voor in den vorm ကောလ္လိယာ.

WBK: geeft het in dezelfde beteekenis op. Volgens mijn berichtgevers echter is het te Sk niet in gebruik. Wel kenden zij de vormen ကောလ္လိယာ = ကောလ္လိယာ (ook bv. van batikken enz.) en ကောလ္လိယာ = ကောလ္လိယာ. Zij gaven verder nog als KD. daarvoor op ကောလ္လိယာ en ကောလ္လိယာ.

Volgens mijn berichtgevers echter is te Sk geen van beide woorden in gebruik.

vDBR: 124—6 v.o. (Djw).

177. ၵပတၢ်ဒုၵတၢ် I = ၵပတၢ် ဒ့, Ks, Pt, R, Bl.

VOORB: ၵပတၢ်ဒုၵတၢ်ဒုၵတၢ်ဒုၵတၢ် (Pt)

II ၵပတၢ်ဒုၵတၢ်ဒုၵတၢ်ဒုၵတၢ် = ၵပတၢ်ဒုၵတၢ် ဒ့, Ks, Pt, R.

Zie ook bij ၵပတၢ်.

WBK: geeft alleen op ၵပတၢ်ဒုၵတၢ်ဒုၵတၢ် in de beteekenis van „stok om ergens bij te komen”.

WDL: geeft de beteekenis I op voor de residentien Dj en R.

178. ၵပတၢ်ဒုၵတၢ် = ၵပတၢ် ဒ့, Pt, R, Bl.

VOORB: ၵပတၢ်ဒုၵတၢ်ဒုၵတၢ် (R)

WDL: geeft het op voor Bn.

179. ၵပတၢ်ဒုၵတၢ် = ၵပတၢ် ဒ့, Pt, R, Bl.

WDL: geeft het niet op, maar vergelijk ၵပတၢ်ဒုၵတၢ်.

180. ၵပတၢ် I = ၵပတၢ် ဒ့, Ks, Pt, R, Bl (maar hier minder gewoon), Bn.

VOORB: ၵပတၢ်ဒုၵတၢ်ဒုၵတၢ်

II = ၵပတၢ် R.

Komt niet voor te Ks. Vergelijk echter ၵပ.

VOORB: ၵပတၢ်ဒုၵတၢ်ဒုၵတၢ်ဒုၵတၢ်ဒုၵတၢ် ၵပတၢ်ဒုၵတၢ်ဒုၵတၢ်ဒုၵတၢ် (R)

WW. geven in hun *Aanmerkingen*, T.v. N. I. VIII, dl. I, blz. 9 ook op ၵပတၢ်ဒုၵတၢ် en ၵပတၢ်ဒုၵတၢ်, beide echter als minder gebruikelijk.

WDL: vermeldt ၵပ = ၵပတၢ် voor Dj.

vDBR: beteekenis I: 94—8 v.o. en 94—3 v.o. (Pt).

P.L.I: beteekenis I: 143—5.

181. ၵပတၢ်ဒုၵတၢ် = ၵပတၢ် ဒ့ Pt, R.

WBK: geeft het op als beteekenende: „een lederen tasch, WW.” Aan mijn berichtgevers was die beteekenis onbekend.

BIJDR: ().

182. ၵပတၢ်ဒုၵတၢ်ဒုၵတၢ် = ၵပတၢ် ဒ့ Dj, Ks, Pt.

Zie Dial. Ba.

vDBR: 115—7 (Pt), 138—1 (Djw).

BIJDR: (* *).

183. မ်းကွဲ၍ *zie* မ်းကွဲ၍.

184. မ်းကွဲ၍ = မ်းကွဲ၍, *nl. in den zin van „drukkend”* Dj, Ks, Pt, R, Bl, Bn.

VOORB: မ်းကွဲ၍မ်းကွဲ၍မ်းကွဲ၍မ်းကွဲ၍မ်းကွဲ၍မ်းကွဲ၍ (R)

WBK: geeft het alleen op in de Sälå'sche beteekenis van „stoving”.

WDL: geeft het op voor Tjr., (M.).

185. မ်းကွဲ၍

မ်းကွဲ၍(မ်းကွဲ၍, မ်းကွဲ၍ ဘဏ် *enz., gebruikt voor den 1^{en} en 2^{en} pers.* Ks, Pt, R.

Zie ook bij *ကမ္ဘာ*.

vDBR: 73—5 v.o. (Dj).

186. မ်းကွဲ၍

မ်းကွဲ၍ = မ်းကွဲ၍ Dj, Ks, Pt.

Komt niet voor te R, Bl.

WBK: geeft het alleen op in de te Sk gebruikelijke beteekenis van „aan iets denken”.

vDBR: 128—8 v.o. မ်းကွဲ၍မ်းကွဲ၍မ်းကွဲ၍မ်းကွဲ၍မ်းကွဲ၍ (Djw)

187. မ်းကွဲ၍ = မ်းကွဲ၍ Ks, Pt, R.

Komt niet voor te Bl.

WBK: geeft beide naast elkander op. Volgens mijn berichtgevers echter komt မ်းကွဲ၍ te Sk alleen voor als K. van မ်းကွဲ၍. Men vindt het echter in de beteekenis van „afkomst” in 1001 N. I, 485—6.

vDBR: 17--11 (Kl).

188. မ်းကွဲ၍ = မ်းကွဲ၍, *nl. in den zin van „aanslaan in een belasting”*

Dj, Ks, Pt, R.

BIJDR: (*) noemt als gelijkwaardigen Sälå'schen term မ်းကွဲ၍မ်းကွဲ၍.

Die uitdrukking was echter aan mijn berichtgevers onbekend.

189. မ်းကွဲ၍ = မ်းကွဲ၍ Dj, Ks, Pt, R.

Komt niet voor te Bl.

VOORB: မ်းကွဲ၍မ်းကွဲ၍မ်းကွဲ၍မ်းကွဲ၍မ်းကွဲ၍မ်းကွဲ၍ *of* မ်းကွဲ၍မ်းကွဲ၍မ်းကွဲ၍ (Pt)

Op de gewone wijze (vergelijk မ်းကွဲ၍ en မ်းကွဲ၍) wordt dit woord ook vervormd tot မ်းကွဲ၍ en မ်းကွဲ၍.

WBK: geeft het alleen op als *těmbang*.

VOORB: တကုသက ဝိက္ခယက အိပ်ကိပ်က ဝိက္ခယက (Ks) ခိပ်က
ကမ ဝိက္ခယက ဝိက္ခယက ဝိက္ခယက ဝိက္ခယက ဝိက္ခယက (Ks)

WBK: geeft het in dezelfde beteekenis op: „wat iets, zooals water in een
goot, in zijn loop belemmert”. Volgens mijn berichtgevers echter is het te
Sk niet gebruikelijk en zegt men daar ဝိက္ခယက ဝိက္ခယက of ဝိက္ခယက ဝိက္ခယက. Tegen-
over den vorm ဝိက္ခယက ဝိက္ခယက staat echter niet ဝိက္ခယက ဝိက္ခယက, maar ဝိက္ခယက
က ဝိက္ခယက.

199. ဝိက္ခယက

ဝိက္ခယက ဝိက္ခယက = ဝိက္ခယက ဝိက္ခယက Dj, Ks, Pt, R, Bl.

WBK: geeft op ဝိက္ခယက, wat echter onjuist is. De uitdrukking schijnt
alleen in K. voor te komen; maar aangezien ဝိက္ခယက hier het K. is van ဝိက္ခယက,
zou in ieder geval het N. moeten luiden ဝိက္ခယက, evenals men zegt
ဝိက္ခယက ဝိက္ခယက. Dit laatste schijnt ook te Sk voor te komen, maar ဝိက္ခယက
နက niet.

vDBR: 69—8 (Gr).

200. ဝိက္ခယက = ဝိက္ခယက Dj.

Komt niet voor te Pt. Zie echter ook bij ဝိက္ခယက.

201. ဝိက္ခယက = ဝိက္ခယက Dj, Pt.

Komt niet voor te R, Bl.

WBK: geeft ဝိက္ခယက als het meest gewone woord op. Volgens mijn bericht-
gevers echter is te Sk alleen ဝိက္ခယက in gebruik.

P. L. I: 61—10: တကုသက ဝိက္ခယက ဝိက္ခယက ဝိက္ခယက ဝိက္ခယက ဝိက္ခယက ဝိက္ခယက ဝိက္ခယက

202. ဝိက္ခယက = ဝိက္ခယက Dj, Ks, Pt, R, Bn.

Zie Dial. Ba.

vDBR: 85—7 v.o. (Ks), 126—5 (Djw).

203. ဝိက္ခယက = ဝိက္ခယက, nl. als verkorting van ဝိက္ခယက Dj, Pt, Bl.

WBK: geeft het alleen op als uitroep, in welken zin het ook te Sk in
gebruik is.

WDL: vermeldt het voor Dj.

204. ဝိက္ခယက I = ဝိက္ခယက Dj, Pt, Bl.

Komt niet voor te R.

II = ဝိက္ခယက Dj, Ks, Pt, R.

Komt niet voor te Bl.

WBK: geeft het in de eerste beteekenis op. Volgens mijn berichtgevers echter is het te Sk niet in gebruik.

WDL: vermeldt ၵမာမာၵ်း in de beteekenis I voor Pk en in de beteekenis II voor Bl. Bij ၵမာမာၵ်း wordt dit laatste nog eens herhaald. Volgens mijn berichtgevers echter zou het daar zóó niet in gebruik zijn.

205. ၵိကဉ် = ၵိကဉ် Dj, Ks (maar hier is ၵိမိၵ်း meer gewoon), Pt.

WBK: geeft beide vormen naast elkander op. Volgens mijn berichtgevers echter zegt men te Sk uitsluitend ၵိကဉ်. Vergelijk echter J. Z. I, 233 (in de latere drukken veranderd in ၵိမိကဉ်), maar elders, bv. op blz. 15 weer ၵိကဉ်.

BIJDR: (* * *).

206. ၵါကဉ်ၵ်း = ၵါကဉ်ၵ်း Dj, Ks, Pt, R, Bn.

VOORB: ၵါကဉ်ၵ်း (Smr)

WBK: „loos, valsch, stout; baldadig, WW.”

Volgens mijn berichtgevers wordt ၵါကဉ်ၵ်း te Sk als Malayisme beschouwd.

Van kinderen bv. zal men liever zeggen ၵါကဉ်ၵ်း.

207. ၵါကဉ်ၵ်း = ၵါကဉ်ၵ်း, ၵါကဉ်ၵ်း Dj.

BIJDR ().

208. ၵိကဉ်ၵ်း = ? Pt, R, Bl.

VOORB: ၵါကဉ်ၵ်း (R)

Als verklaring werd opgegeven: ၵါကဉ်ၵ်း

Voor Bl werd bovendien nog een beteekenis opgegeven = ၵိကဉ်ၵ်း.

209. ၵါကဉ်ၵ်း = ? Ba, Ks, Pt.

Zie Dial. Ba. Voor Pt werd nog als voorbeeld opgegeven ၵါကဉ်ၵ်း Hierin is dus ၵါကဉ်ၵ်း zva. het Sàlá'sche ၵါကဉ်ၵ်း. Hetzelfde werd opgegeven voor Bn.

210. ၵါကဉ်ၵ်း zva. ၵါကဉ်ၵ်း.

211. ၵါကဉ်ၵ်း = ၵါကဉ်ၵ်း Dj, Bl.

Daar het mij onbekend is, wat hiervan het grondwoord is: ၵါကဉ်ၵ်း of ၵါကဉ်ၵ်း, zoo heb ik het maar bij de ၵါကဉ်ၵ်း geplaatst.

212. ၵါကဉ်ၵ်း = ၵါကဉ်ၵ်း Dj, Ks, Pt, Bl.

Komt niet voor te R.

Vergelijk ook *မာမိ*.

WDL: geeft het op voor O.

P. L. I: 43—17, 98—8 enz.

213. *မာမာမိ*.

မာမာမိ = *မာမာမိ*

WBK: geeft het evenzoo op, maar schijnt een fijn verschil aan te nemen tusschen den vorm met en dien zonder *မ*. Dit verschil komt intusschen alleen daarop neer, dat *မာမာမိ* deftiger is. Volgens mijn berichtgevers wordt het te Sk niet gebezigd. Vergelijk echter J. B. 187. Naar ik meen, is in Pasisir-Javaansch alleen de *krāmā*-vorm in gebruik.

214. *မိ* I *zie* *မာမိ*.

II = *မာမိ*, *မာမိ* Dj, Ks.

III = *မာမိ* Dj, Ks, R.

Zie wat betreft II en III Dial. Ba en vergelijk ook *မာမိ*.

215. *မိ*

မိ = *မာမိ* Ks, Pt, R, Bl.

WBK: geeft het ook in deze beteekenis op, en met name in oudere stukken treft men het ook in Soerákartá'sch Javaansch aan. Thans schijnt *မိ* er echter alleen als hooge uitzondering gebruikt te worden in den zin van „ophouden”.

WDL: vermeldt het voor Pk.

216. *မိ* I = *မာမိ*, *မာမိ* Dj, Pt, R.

VOORB: *မာမိမာမိမာမိမာမိမာမိ* (R)

II = *မာမိ* Dj, Pt, R.

VOORB: *မာမိမာမိမာမိမာမိမာမိမာမိ* (R)

WBK: geeft het in dezen zin op als *těmbang*. Bovendien is het te Sk nog in gebruik als verkorting van *မာမိ*. Vergelijk ook *မာမိ*.

217. *မာမိ* I = *မာမိ*, *မာမိ* Dj, R.

II = *မာမိ* Dj, R.

Zie ook *anqjy:ny, an, an, qan* en *an*.

WBK: geeft het in de beteekenis II op als *tëmbang* en als TP.

WDL: geeft het op voor Bl.

218. *anqjy I* = *anqjy*, *anqjy* Dj, Ks, Pt, R.

II = *anqjy* Dj, Ks, Pt, R.

vDBR: 9—14 (Kl, maar hier *anqjy*), 128—1 v.o. (Djw).

219. *anqjy* = *anqjy* Dj, Ks, Pt.

Komt niet voor te R.

Zie Dial. Ba en vergelijk ook boven *anqjy*.

220. *anqjy* = *anqjy* Dj, Ks, Pt, Bl.

WBK: geeft het woord alleen op in de Sâlâ'sche beteekenis, nl. = „de klonters in de dawet”. In Djapârâ daarentegen is het in gebruik voor de lekkernij zelf, dus met inbegrip van de saus.

WDL: geeft het op voor Dj.

221. *anqjy* zie *anqjy*.

222. *anqjy*

anqjy = *anqjy* Dj, Ks, Pt, R, Bl.

WBK: geeft *anqjy* op als TP. voor *anqjy*. Dit is minder juist, aangezien beide te Sk in gebruik zijn. Voor „aanhaken” geeft Wbk. alleen *anqjy* op.

P. L. I: 7—6 *anqjy* *anqjy* *anqjy* *anqjy* *anqjy* *anqjy*

223. *anqjy* = *anqjy* Dj, R, Bl.

Komt niet voor te Pt.

Volgens opgave van Bl zou het daar beteekenen een hooger grad van modderigheid dan *anqjy*. Vergelijk ook *anqjy*.

224. *anqjy I* = *anqjy* Ks, Pt.

Komt niet voor te R.

II = *anqjy*, *anqjy* Dj, Pt.

WBK: geeft het woord alleen op in de Soerâkartâ'sche beteekenis, nl. = „schraag”.

WDL: vermeldt het voor Dj alleen als beteekenende *anqjy*, dus als de gesp

van een buikband. Volgens mijn opgaven zou het ook gelijk zijn aan *မိစံ*
မာကျ, dus = de kleine gespen aan tuig, kousebanden enz.

225. *မိရက* = *ကျရယကျ* Dj, Ks, Pt, R.

VOORB: *မိစံမာဒိမိမိဒ်မိရကမိကျယကရကယကံ* (R)

WBK: geeft het in dezelfde beteekenis op. Volgens mijn berichtgevers echter is het te Sk niet in gebruik. In verband met de beteekenis van *မိ* zou het ook wel een afleiding daarvan kunnen zijn, dus = *မိရက*.

226. *မိယကျ* zie *မိမိ*.

227. *ရယယကျ* = *မိယကျ* Dj, Ks, Pt, R.

Vergelijk ook *ရယယကျ*.

228. *ရယရယ* = *ကျကျ*, *nl. als grondwoord van မိကျကျ* Pt.

Vergelijk ook *ရယကျ*.

229. *မိကယကျ* = *မိရကျ* R, Bl.

Vergelijk ook *မိက*.

WDL: geeft het op voor R., Ls.

230. *ကျမိကျ* = *ကျယယကျ*

WBK: geeft geen van beide woorden op. Het is de benaming van een gestreept Javaansch weefsel.

BIJDR: () geeft als Sâlâ'schen term op *ရယရယကျ*, dat echter eveneens TP. is.

231. *မိကျ* = *မိရကျ* Dj, Ks, R, Bl.

Zie ook *မိက*.

232. *မိကျ* = *မိရကျ* Dj, Ks, Pt, R.

Zie Dial. Ba en vergelijk ook boven *မိက*.

233. *မာမိယ*

မာမိယ = *မာမိ* (?) R.

Komt niet voor te Ks.

VOORB: *မာမိယကရယယကရမာမိယကရယကရမာမိယကရယ* (R)

WBK: geeft het op in de beteekenis van „iets begrijpen”. Volgens mijn

berichtgevers zijn in dien zin te Sk alleen de vormen *ခရီးပျ* en *ခရီးပေ* in gebruik.

234. *လိလိ* = *လလ*, *nl. in den zin van „lak”* Pt.

BIJDR: ().

235. *လေ* = *လေ* Dj, Ks, Pt, R.

WBK: geeft beide woorden naast elkander op. Volgens mijn berichtgevers echter is te Sk alleen *လေ* in gebruik.

236. *ရလရ* = *ရရ* Di, Ks, R (maar hier naast *ရရ* opgegeven).

Komt niet voor te Pt, Bl.

WBK: geeft beide woorden naast elkander op. Volgens mijn berichtgevers echter is te Sk alleen *ရရ* in gebruik.

WDL: geeft het op voor Tg.

P. L. II: 92—10 en 93—8.

237. *ခရီးပျ* = *ရလရလ* Dj, Ks, Pt, R, Bl.

Voor Ks werd het alleen opgegeven in den vorm *ခရီးပျ* = *ရလရလ*. Deze laatste vorm, ook in Wbk. voorkomende, was aan mijn berichtgevers onbekend. Vergelijk ook *ခရီးပျ*, *ခရီး* en *ခရီးပျ*.

WBK: geeft het behalve in de Sålå'sche beteekenis (nl. als KI. van *ရလရလ*) ook op in die van „schoteltje”. Volgens mijn berichtgevers echter is het in dien zin te Sk niet in gebruik.

WDL: geeft het in dezen zin op voor Bl.

238. *ခရီးပျ* = *ရလရလ* Dj, Pt (maar hier minder gebruikelijk dan *ခရီးပျ* of *ခရီးပျ*).

Komt niet voor te Bl.

Vergelijk ook *ခရီးပျ*.

WDL: geeft het op voor Dj.

239. *ရလရ*

ရလရရလရ = *ရလရလရလရ* R.

Komt niet voor te Dj.

VOORB: *ခရီးပျခရီးပျခရီးပျခရီးပျခရီးပျခရီးပျခရီးပျ* (R)

WBK: geeft alleen op *ရလရ* als *těmbang* in de beteekenis van „grootte begeerte”. *ရလရ* komt echter ook als KN. voor.

ကျကတလိယက...
Verder ook in ... = „iemand ergens in betrekken” (?)

WDL: geeft alleen den vorm ... op als dialektisch voor O.

BIJDR: (* *) geeft ... ook op = ... Deze gelijkstelling is echter minder juist, aangezien volgens mijn berichtgevers ... te Sk alleen in gebruik is in de samenstelling ... = „samengesteld woord”.

248. ... I = ... Bl.

Komt niet voor te Dj.

II = ...

Komt niet voor te Dj, R.

WBK: geeft het niet op, maar noemt ... op zichzelf evenmin. Het laatste is de benaming van de uitstekende voorstukken aan een ...
... (CP. geeft op ...).

WDL: geeft de beteekenis II op voor Bl.

249. ... = ... nl. als K. van ... Pt.

VOORB: ... (Pt)

... = ... Dj, Ks, Pt, R, Bl.

Het is als kramãterm in gebruik.

WBK: geeft het in deze beteekenis alleen op als K. voor ... Te Sk is het echter uitsluitend K. voor ... in Djapara bovendien ook voor ... en ...

WDL: geeft het op als te Bl dialektisch voor ... en ...

250. ... = ... Dj, Pt, R.

VOORB: ... (R)

WBK: geeft het op als TD. Aan mijn berichtgevers was het echter ook als zoodanig onbekend. Vergelijk intusschen ook het te Sk gebruikelijke ...

251. ... zva. ...

252. ... = ... Ks, Pt, R, Bl.

VOORB: ...

WBK: geeft het op als TP.

253. ... = ... Dj, Pt, R, Bl (maar hier is ... meer gewoon).

Komt niet voor te Dj, R.

Vergelijk ook ကုဒ်.

261. ဂုဏ်သိက္ခာ of ဂုဏ်သိက္ခာ ခြံ ဝတ်ပြုခြင်း.

262. ဂုဏ်သိက္ခာသိက္ခာ = ဂုဏ်သိက္ခာသိက္ခာ.

Komt niet voor te Bl.

WBK: geeft het in verschillende beteekenissen op, die echter volgens mijn berichtgevers geen van alle te Sk gebruikelijk zijn.

WDL: geeft het op voor S., (Ws.).

vDBR: 21—10 (Kl).

263. ဂုဏ်သိက္ခာ = ကံတို့ကို ဂုဏ်သိက္ခာ Dj, R.

WBK: geeft het alleen op in de Sâlâ'sche beteekenis, nl. als grondwoord van ဂုဏ်သိက္ခာ = „steenigen”. Vergelijk ook ကံတို့ကို en ကံတို့ကို.

WDL: geeft het op voor (Bl.) O.

vDBR: 33—2 (Kl).

264. ဂုဏ်သိက္ခာ = ကံတို့ကိုကို Dj.

Vergelijk ook ကံတို့ကို.

WBK: vermeldt het als opgegeven door Rh. Volgens mijn berichtgevers echter is het te Sk niet in gebruik.

WDL: geeft het op voor Pk., Br.

265. ဂုဏ်သိက္ခာ gebruikt als pers. voornw. v.d. 1^{en} persoon.

Evenzoo zijn in gebruik ကံတို့ကို en ကံတို့ကို. Zie ook ကံတို့ကို.

vDBR: 60—2 (Smr), 71—3 (Dj) enz.

Eigenaardig is het, dat andere verwantschapsbenamingen te Sk wél zoo in gebruik zijn, bv. ကံတို့ကို en ကံတို့ကို.

266. ဂုဏ်သိက္ခာ I = ကံတို့ကို Dj, Ks.

II = ကံတို့ကို.

Komt niet voor te Ks.

III = ကံတို့ကိုကိုကိုကို.

Komt niet voor te Ks.

WBK: geeft ကံတို့ကိုကိုကိုကို op als Hollandisme. Volgens mijn berichtgevers echter is het te Sk niet in gebruik.

BIJDR: (*) geeft het in alle drie beteekenissen op.

267. ဂုဏ်သိက္ခာသိက္ခာ

တၢ်လၢၤတၢ်တၢ်တၢ် = တၢ်တၢ်တၢ် Dj, Bl.

Komt niet voor te Ks, R.

VOORB: တၢ်တၢ်တၢ်တၢ်တၢ်တၢ်တၢ်တၢ် (Bl)

WBK: geeft den vorm alleen op in de Sålå'sche beteekenis van „strootjes maken”.

268. တၢ်တၢ်

တၢ်တၢ်တၢ် = တၢ်တၢ် Dj, Ks, Pt, Bl.

Komt niet voor te R. Vergelijk echter တၢ်တၢ်တၢ်တၢ်.

Evenzoo in K. တၢ်တၢ်တၢ် en တၢ်တၢ်တၢ်.

WBK: geeft het op als TP.

WDL: geeft het op voor Pd., (Bn.).

vDBR: 74—6 (Dj. Eigenaardig is het gebruik hier in een ontkenning. Te Sk toch zegt men dan niet တၢ်တၢ်တၢ်တၢ်, maar တၢ်တၢ်တၢ်တၢ်), 106—22 (Ks), 98—1 (Pt).

269. တၢ်တၢ် = တၢ်တၢ် Dj, Pt.

Komt niet voor te R, Bl.

Het is als KD.-term in gebruik.

WBK: geeft het alleen op in de Sålå'sche beteekenis, nl. als K. van တၢ်တၢ်.

270. တၢ်တၢ်တၢ်တၢ်တၢ် en တၢ်တၢ်တၢ်တၢ်တၢ် = တၢ်တၢ် Dj, Ks, Pt (maar hier speciaal als spreektaal opgegeven), R.

Komt niet voor te Bl.

Zie ook bij တၢ်တၢ်.

VOORB: တၢ်တၢ်တၢ်တၢ်တၢ်တၢ်တၢ် (R)

WDL: geeft alleen တၢ်တၢ်တၢ်တၢ် op voor Ls., (Rb.).

271. တၢ်တၢ်

တၢ်တၢ်တၢ် N. တၢ်တၢ်တၢ်တၢ်တၢ် K. = တၢ်တၢ်တၢ်တၢ်တၢ် Ks, Pt, Bl (maar hier is တၢ်တၢ်တၢ်တၢ်တၢ် meer gewoon).

Komt niet voor te R.

VOORB: တၢ်တၢ်တၢ်တၢ်တၢ်တၢ် (Ks)

WBK: geeft het in een hiermede ongeveer overeenkomstigen zin op, nl. in dien van „zich bedenken”, „twijfelachtig, of het zoo zijn zal”. Volgens mijn berichtgevers echter is het te Sk niet in gebruik.

272. တၢ်တၢ် = တၢ်တၢ် Dj, Ks, Pt, R, Bl, Bn.

VOORB: မိမိတို့ကဲ့သို့၊ မကတို့ကဲ့သို့ (Pt)

WBK: geeft het alleen op in de Sälå'sche beteekenis van „wanordelijk” enz.

WDL: geeft het op voor T.

273. လှမာကျ = ခါမာကျ Dj, Ks, Pt.

Komt niet voor te R, Bl.

WBK: geeft het op als KD. Volgens mijn berichtgevers echter is het ook als zoodanig te Sk niet in gebruik.

WDL: geeft het op als te (Pm.) dialektisch voor ဂမာကျ. Als men hier niet aan een vergissing te denken heeft, wijkt het dus in zooverre af van het Djaparå'sch dialekt, dat het hier K., daar N. is.

P. L. I: 205—6.

274. လှမိကျ = ခါမိကျ ?

VOORB: ကာမိကာမာမိမာမိကျကဲ့သို့ (P.L.I, 48—10)

Komt niet voor te Pt, R, Bl.

WBK: geeft het alleen op in de ook te Sk gebruikelijke beteekenis van „schoon”.

275. ဂုဘမိဂုမာမိ = ဂုဂုဘမိဂုမာမိကျ Dj, Ks.

Komt niet voor te R, Bl.

Het schijnt ook te Sk wel verstaan te worden.

P. L. I: 2—16, 76—14 enz.

276. ဂုမိယ I = ဂမိ Dj, Ks, Pt.

Komt niet voor te R.

II = မိမိကျ Bl.

WBK: geeft het alleen op in de beteekenis I en wel als tēmbang. Het wordt bovendien te Sk nog gebezigd in dezelfde beteekenis als မိမိ, bv. ကာမာမိမိမိမိမိ. Dit မိမိ is dus geen tēmbang, zooals Wbk. opgeeft.

WDL: vermeldt het in de beteekenis I voor Dj.

277. လှမာ = လှမာကျ Dj.

WBK: geeft geen van beide vormen op. လှမာ is echter te Sk een zeer veel voorkomend woord, dat beteekent „bank” (van *rustbank*).

BIJDR: ().

278. လှမာကျ = လှမာ Ba, Ks, Pt.

Zie ook Dial. Ba.

vDBR: 16—14 (Kl), 109—6 v.o. (Pt), 114—9 (Pt; *maar hier in* *အဖွဲ့အစည်း* *ရယူ၍, dus voor* *အဖွဲ့အစည်း* *ကိုယ်တော်*), 128—8 (Djw).

BIJDR: (**).

279. ဘဏ်ကျ = ညှိနှိုင်းပျံ့, ခြေစိုက်ပျံ့ Dj, Ks, Pt, R.

Voor Bl werd het als Malayisme opgegeven.

WBK: geeft het in denzelfden zin op. Volgens mijn berichtgevers echter is het te Sk niet in gebruik.

vDBR: 101—13 (Pt).

BIJDR: (**).

280. ဘုရားကျ = စုပေါင်းရယူပေးကျ Pt, R.

Komt niet voor te Bl.

WBK: geeft het alleen op in de Sålå'sche beteekenissen van „*iemand dwingen*” enz.

vDBR: 104—11 *မိမိတို့အဖွဲ့အစည်းအရပ်အရပ်က ဘုရားကျပါကသာ* (Pt) *Lees* *ဘုရားကျ*.

281. ဘဝိ *zie* ဝိဝိဏ် *en* ဘဏ်.

282. စုပေါင်းရယူပေးကျ = ယူရယူပေးကျ, ခြေစိုက်ရယူပေးကျ Ks, Pt (maar hier is *ယူရယူပေးကျ* meer gewoon), Bl.

Komt niet voor te Dj.

WBK: geeft het ook in deze beteekenis op. Volgens mijn berichtgevers echter is te Sk alleen gebruikelijk een ander *စုပေါင်းရယူပေးကျ* in *စုပေါင်းရယူပေးကျ* = „gezamenlijk de kosten van iets dragen” (te Pt naar ik meen *စုပေါင်းရယူပေးကျ*) en verder *စုပေါင်းရယူပေးကျ* op zichzelf in den zin van „in een kring zitten, *van een menigte*”.

P. L. I: 67—19.

283. ဘဏ် = ယူရယူပေးကျ Bl.

Het kan uit den aard der zaak alleen door min of meer aanzienlijke personen gebezigd worden.

Zie ook bij *ဘဏ်* en *ဝိဝိဏ်*.

vDBR: 72—6 (Dj), 82—14 (Ks).

284. ဘဏ်

ဘဏ်ဘဏ်ယူပေးကျ = ယူရယူပေးကျ Dj, Ks, Pt, R, Bl.

P. L. I: 42—16.

285. ဘဏ်

ဖြေအကျွဲ en ဖြေအိန္ဒြေ = စုအာစုအိန္ဒြေ Ks, Pt, Bl.

WBK: geeft beide vormen in dezelfde beteekenis op. Volgens mijn berichtgevers is te Sk alleen gebruikelijk ဖြေအိန္ဒြေ en wel uitsluitend in den zin van „bewaren”, „opbergen”.

P. L. I: 28—6, 58—19 မဖြေအိန္ဒြေမအာစုအိန္ဒြေ, 83—5, 91—4 မဖြေအိန္ဒြေမအာစုအိန္ဒြေ, 95—3 ဖြေအိန္ဒြေအာစုအိန္ဒြေ.

286. စုအာစုအိန္ဒြေ = စုအိန္ဒြေ Dj, Ks, Pt, R, Bl.

BIJDR: () geeft op စုအိန္ဒြေ en niet စုအာစုအိန္ဒြေ.

vDBR: 34—15 (Kl).

287. စုအိန္ဒြေအကျွဲ = အကျွဲစုအိန္ဒြေ Dj, Ks, Pt.

WBK: geeft het in dezelfde beteekenis op. Volgens mijn berichtgevers echter is het te Sk alleen in gebruik in den zin van „dubbel, van bloemen”, bv. စုအာစုအိန္ဒြေစုအိန္ဒြေအကျွဲ.

P. L. II: 75—17.

288. အကျွဲ

မိအကျွဲအကျွဲ = မိအကျွဲအကျွဲ Ks, Pt, R, Bl.

vDBR: 94—12 (Pt), 100—10 (Pt).

289. အကျွဲအကျွဲ = အကျွဲအကျွဲ Dj, Ks, Pt.

Zie Dial. Ba. Volgens mijn berichtgevers is het te Sk niet in gebruik.

290. စုအာစုအိန္ဒြေ = အကျွဲအကျွဲ Ks, Pt.

WBK: geeft het in dezelfde beteekenis op als Malayisme. Het schijnt echter te Sk alleen in gebruik te zijn in de uitdrukkingen စုအာစုအိန္ဒြေအကျွဲ en စုအာစုအိန္ဒြေ.

BIJDR: (*).

291. စိစုအိန္ဒြေ = မအကျွဲအကျွဲ Dj, Pt.

Het is als krāmā-inggil-term in gebruik.

WBK: geeft het alleen op in de Sålå'sche beteekenis van „mantel”, „sjaal”, en wel als KN.

292. စုအိန္ဒြေ = အကျွဲ Ba, Ks, Pt.

Zie Dial. Ba.

BIJDR: (**).

293. စိစုအိန္ဒြေ = စိစုအိန္ဒြေ Bn.

ဘိဏ္ဍာန် = ဘဏ္ဍာန် Dj.

299. စုဏ္ဍာန် = စုဏ္ဍာန် R.

Vergelijk စုဏ္ဍာန်.

300. စုဏ္ဍာန်

စုဏ္ဍာန် = စုဏ္ဍာန် Ks, Pt, R, Bl, Bn.

VOORB: ဟေမ္မိစုဏ္ဍာန်ဟေမ္မိစုဏ္ဍာန် (R)

WBK: geeft evenzoo als betekenis op „gelasten”. Volgens mijn berichtgevers echter beteekent het te Sk uitsluitend „iemand met een boodschap uitzenden”. Eigenaardig is het daarom, dat ook te Sk de KI-term စုဏ္ဍာန် wel in dien zin gebezigd wordt, bv. in စုဏ္ဍာန်စုဏ္ဍာန်.

301. စာမိ = စာမိန် Dj, Pt, Bl.

302. စာမိန်

စာမိန် N. စာမိန် or စာမိန် K. = စာမိန်

Dj, Ks, Pt, Bl.

WBK: geeft wel den ngoko-term, maar niet de krāmā-terminen op. Vergelijk Taalsoorten, VII bij စာမိန်.

vDBR: 22—1 (Kl), 124—10 (Djw), 125—11 (Djw), 126—16 (Djw).

P. L. II: 153—14.

303. စာမိန် = စာမိန် Bl.

Komt niet voor te Pt, R.

WBK: geeft het behalve in de Sālā'sche betekenis, nl. als benaming van een medicinalen wortel ook op in စာမိန် = စာမိန်. Aan mijn berichtgevers was deze laatste betekenis onbekend.

304. စာမိန် = စာမိန် Dj, Ks, Pt (maar hier is စာမိန် meer gewoon), Bl.

Komt niet voor te R.

Vergelijk ook စာမိန်.

WDL: geeft het op voor Dj., Bl.

305. စာမိန် = စာမိန် R.

Vergelijk ook စာမိန်.

306. စာမိန် = စာမိန် Dj, Ks, Pt,

WBK: geeft het in dezelfde beteekenis op. Volgens mijn berichtgevers echter komt het zoo te Sk niet voor. Men vindt het intusschen zoo in 244 Verh. 139—7. Vergelijk ook boven bij *၇၂၀၀၅၇*.

vDBR: 119—11 (Djw).

328. *ကတၢၢ်* = *ကတၢၢ်* Ks.

VOORB: *ကတၢၢ်* (Smr)

WBK: geeft het op in de Sâlâ'sche beteekenis, nl. als „plank; deksel van een graf; het bord van den band van een boek; de houten scheê van een Jav. degen, die met leér, zilver of goud overtrokken wordt; de lijst van een schilderij of plaat". Bovendien is te Sk nog in gebruik *ကတၢၢ်* = een wijdgevlochten bamboe-pagger om aanplantingen enz.

329. *ကတၢၢ်*

ကတၢၢ် = *ကတၢၢ်* R, Bl.

Komt niet voor te Dj, Pt.

VOORB: *ကတၢၢ်* (R)

Voor Dj, Pt werd in de plaats van dezen vorm opgegeven *ကတၢၢ်*.

WBK: geeft *ကတၢၢ်* alleen op in de beteekenis van „gedruisch”.

330. *ကတၢၢ်* = *ကတၢၢ်*

Komt niet voor te R.

WBK: geeft het ook in dezen zin op, zij het dan ook alleen voor Arabische letters. Volgens mijn berichtgevers echter is het te Sk behalve in de uitdrukkingen *ကတၢၢ်* en *ကတၢၢ်*, dus = „Woensdagsche-” en „Donderdagsche kalender” alleen in gebruik op de scholen.

BIJDR: ().

331. *ကတၢၢ်* = *ကတၢၢ်* Pt.

Vergelijk ook *ကတၢၢ်*.

332. *ကတၢၢ်* = *ကတၢၢ်*, *ကတၢၢ်*, nl. alleen in den zin van „nok” Pt.

Komt niet voor te Ks, R.

BIJDR: ().

333. *ကတၢၢ်* = *ကတၢၢ်*, nl. in den zin van „dekplank” Dj.

WBK: geeft het in een hiermede overeenkomstigen zin op. Volgens mijn berichtgevers beteekent het te Sk alleen „jaloezie” enz. Vergelijk ook *ကတၢၢ်*.

ကတၢၢ်.

WDL: „: ကျမ : KW. ကေကျ ကံကေပိယကမိကေကျကမကေပိယကျ ကေကမိကေပိယ
ကျမိကေပိယကျကေကမိကေပိယ”

Dit is in zooverre onjuist, dat het woord gebezigd wordt als K., zoodat het is = ကေပိယ en niet = ကေကျ.

vDBR: 65—15 (Dm).

P. L. I: 213—4 ကေကျကေပိယကျမိကေပိယ

339. ကေကျကေပိယ = ကေကျကေပိယ Ks.

WBK: geeft als beteekenis van ကေကျကေပိယ op: „groote ketel zonder tuit” en van ကေကျကေပိယ: „ketel met een tuit om water te koken, theeketel”. Volgens mijn berichtgevers is dat minder juist: Een ကေကျကေပိယ is te Sk een trekpot van Europeesch maaksel (ကေကျကေပိယ van Chineesch maaksel) en een ကေကျကေပိယ kan nooit een theeketel zijn.

BIJDR; ().

340. ကေပိယ = ကေပိယ

WBK: geeft het alleen op in de te Sk gebruikelijke beteekenissen van „standvastig” en van „pakkist”.

BIJDR: (*).

341. ကေပိယ = ကေပိယ Dj, Ks, Pt, Bl.

vDBR: 139—21 (Djw).

342. ကေပိယ = ကေပိယ Dj, Pt, Bl.

WBK: geeft het op in de Sålå'sche beteekenis van „aanhoudend zacht wrijven” en vermeldt het verder als door Rh. opgegeven in den zin van ကေပိယ. Volgens mijn berichtgevers wordt in de laatste beteekenis te Sk alleen ကေပိယ gezegd. In tẽbang schijnt het echter een enkele maal gebezigd te worden, zoo in de de door Rånggå Warsitå opgestelde Adji Pamåså in den zang, beginnende met ကေပိယကျ.

WDL: geeft het op voor Dj.

P. L. I: 83—13, 90—5 enz.

343. ကေပိယ = ကေပိယ Ks, Pt, Bl.

Vergelijk ook ကေပိယ.

WBK: geeft het niet op. Volgens mijn berichtgevers echter komt het te Sk in tẽbang voor in de beteekenis van ကေပိယ of ကေပိယ.

344. ကေပိယ = ကေပိယ Dj, Pt.

Zie ook bij မိမိတို့.

WBK: geeft ook op မိမိတို့ voor „satijn”. Volgens mijn berichtgevers echter zegt men te Sk မိမိ. Zie intusschen 1001 N. II, 158—9.

BIJDR: (*).

345. နီရူယူ = ? Dj.

WBK: geeft als beteekenis op: „stof, in den zin van een Europesche stof, zooals zijde, daar een kleedingstuk van gemaakt wordt”. Volgens mijn berichtgevers echter wordt het woord te Sk niet gebruikt.

BIJDR: (*) geeft als beteekenis op: „stofgoed, hiermede wordt ook dik satijn bedoeld”.

346. နီရူယူ = ဟရ်ကရူ

WBK: geeft နီရူယူ niet op en van ဟရ်ကရူ alleen de beteekenis „pronkstuk”, „zondagspak”. Het wordt echter ook gebruikt voor ons „groot-kostuum”.

BIJDR: geeft als gelijkwaardige Sâlâ'sche termen op နီရူယူ en နီရူမိ. Volgens mijn berichtgevers echter wordt het eerste niet gebruikt en နီရူမိ, niet နီရူ (een verbastering van ons „groot tenue”), alleen in den zin van ons „in de puntjes gekleed”, „tiré à quatre épingles”, gewoonlijk spottenderwijze. Ook Wbk. geeft echter als beteekenis van နီရူမိ op „groot tenue”.

347. နီမံ = နီမံ Dj, Ks, Pt.

Komt niet voor te Bl.

WDL: vermeldt het als dialektisch voor (Rmb.) (M.) Ng., (Kb.) en als TD. voor Sk. Volgens mijn berichtgevers echter is het te Sk ook als TD. niet in gebruik.

348. နီဟု = နီဟု, nl. in den zin van „uitgekookt of uitgeperst sap”, „saus” Dj.

349. နီဟု

နီဟုဟု = နီဟု Ks, Pt, Bl.

Dit komt bij alle telwoorden voor, nl. dat ze onveranderd ook bijvoegelijk gebruikt worden en zelfs komen voor woorden, die geen telmaat uitdrukken, vergelijk vdBR: 117—15 မိမိ 2 မိမိ (Djw), 120—9 ဟရ် 3 မိမိ (Djw), 119—2 နီဟု 1 မိမိဟု (Djw). Evenzoo fac sim. 37 နီဟုဟု (Ngj).

In Bl schijnt dit echter minder algemeen te zijn. Men zegt daar ten minste niet မိမိဟု, maar မိမိဟု.

BIJDR: geeft het ook voor Ks op, bw. နီဟုဟုဟုဟုဟုဟု.

P. L. II: 130—9 နီဟုဟုဟု, 191—16 မိမိဟုဟုဟုဟုဟု.

BIJDR: (***)

356. နိရယော I = မိယော Dj, Pt, Bl.

Komt niet voor te R.

II = နိရယော R, Bl.

III = မိနိယော Bl.

WBK: geeft het behalve in de Sälå'sche beteekenissen van „kleverig” en „villen” (grw.) ook op als: „benaming van een nauwsluitend fatsoen van buis”. Deze laatste beteekenis was aan mijn berichtgevers onbekend.

WDL: geeft het in de beteekenis I op voor Dj., Bl., in de beteekenis II voor Bn., in de beteekenis III voor Tjr., (M.).

357. ရေရေယော = ရေရေယော Pt.

Vergelijk ook ရေရေ en ရေရေယော .

358. ရေရေယော zie ရေရေယော .

359. မိယော

မိယော = ? Ba.

Zie Dial. Ba.

360. မိယော = မိယော Pt, R, Bl (maar hier opgegeven als TD.).

Komt niet voor te Dj, Ks. Zie echter ook bij မိယော .

WBK: geeft het niet op, wél မိယော en မိယော . Volgens mijn berichtgevers echter zijn deze woorden te Sk niet in gebruik.

361. မိယော = မိယော , မိယော , ရေရေယော Dj, Ks.

BIJDR: ().

362. မိယော = မိယော , nl. in den zin van မိယော R.

Vergelijk ook မိယော , မိယော en မိယော .

WDL: geeft het voor (Bl.) op als beteekenende မိယော . Waarschijnlijk wordt hiermede hetzelfde bedoeld.

363. ရေရေယော = ရေရေယော , မိယော Dj, Ks.

Komt niet voor te Pt, R, Bl.

VOORB: ရေရေယော (Ks)

364. မိယော = မိယော Dj, R.

Vergelijk *အိမယဗျ*.

365. *ကယျ* = *ကယဒိ*, *မိတူဗျ* Dj.

WBK: geeft het behalve in de Sålå'sche beteekenissen van „uier”, „zwezerik”, „krijt” en „kamfer” ook op als Malayisme voor „kalk”. Het schijnt zoo echter te Sk niet gebezigd te worden.

BIJDR: (*).

366. *မိပိ* = *မိပိ* Dj, Ks, Pt, R, Bl.

367. *ကယျ* = *ကိပိ*, *nl.* in den zin van „keper” Dj.

Komt niet voor te R.

WBK: „*ကိပိ*, 1. (Tj.) *dial.v.* *ကိပိ*, *Holl.* keper.”

Het is niet duidelijk, wat de beteekenis hiervan is. Is het de bedoeling, te zeggen, dat *ကိပိ* dialectisch is voor het Sålå'sche *ကိပိ*, waarom dan *ကိပိ* zelf niet opgegeven? Volgens mijn berichtgevers echter is juist *ကိပိ* de Sålå'sche term en is *ကိပိ* te Sk alleen als TD. in gebruik.

vDBR: 20—8 (Kl).

368. *ကယဒိပိဗျ* = *ကိပိဗျ* R.

VOORB: *ကယဒိပိဗျ* *ကိပိဗျ* *ကိပိဗျ* *ကိပိဗျ* *ကိပိဗျ* *ကိပိဗျ* *ကိပိဗျ* *ကိပိဗျ* *ကိပိဗျ* *ကိပိဗျ* (R)

WBK: geeft geen van beide woorden op. De beteekenis is „kaartspelen”, *nl.* met Chinese kaartjes.

Voor Dj, Ks, Pt en Bl werd *ကိပိဗျ* opgegeven als beteekenende de kaartjes, waarmede dat spel gespeeld wordt. Te Sk zegt men daarvoor eenvoudig *ကိပိဗျ*.

Voor Pt werd nog opgegeven: „*ကိပိဗျ* *ကိပိဗျ* *ကိပိဗျ* *ကိပိဗျ* *ကိပိဗျ* *ကိပိဗျ* *ကိပိဗျ* *ကိပိဗျ* *ကိပိဗျ* *ကိပိဗျ* 2, *ကိပိဗျ* 1 *ကိပိဗျ* (ကိ) *ကိပိဗျ* 1 *ကိပိဗျ* *ကိပိဗျ* *ကိပိဗျ* *ကိပိဗျ* *ကိပိဗျ*”

369. *ကိပိဗျ* = *ကိပိဗျ*, *nl.* in den zin van „Europesche- of Chineesche waaier” Ks.

Komt niet voor te R.

Vergelijk ook *အိမယဗျ*.

WBK: geeft in dezen zin *ကိပိဗျ* zelfs op als meer gewoon dan *ကိပိဗျ*. Volgens mijn berichtgevers echter wordt *ကိပိဗျ* te Sk niet gebruikt. De onderscheiding, die in BIJDR. gemaakt wordt, *nl.* *ကိပိဗျ* voor ronde waaier, die niet gevouwen kunnen worden, en *ကိပိဗျ* voor de Europeesche en Chi-

neesche waaiers, is volgens hen dan ook onjuist. In beide gevallen zegt men te Sk *မိမိကျ*.

BIJDR: ().

370. *မိမိကျ* = *မိမိကျ* Pt, Bl.

Komt niet voor te R. Vergelijk echter ook *မိမိကျ*.

WDL: geeft het niet op, wel *မိမိကျ* in denzelfden zin voor Tg.

371. *ကျကျ* = *မကျကျ* Dj, Ks, Pt, R, Bl.

WBK: geeft bij *ကျကျ* dit op als naam van den boom en *မကျကျ* als naam van de vrucht, terwijl bij *မကျကျ* weder dit laatste vermeld wordt als naam van den boom met toevoeging van de woorden: „*volg. Rh. heet meer bep. de vrucht မကျကျ en de wortel en bladeren ကျကျ*”. Volgens mijn berichtgevers heet de boom *မကျကျ* en is *ကျကျ* alleen de benaming van de wortels. In Djapara nu noemt men alles *ကျကျ*, zoodat men bv. zegt *မိကျကျ*, *ကျကျကျကျ* enz. Voor Bl werd mij opgegeven, dat de jonge vruchten *မိကျကျ* heeten (cfm. Sk) en de oude vruchten *မကျကျ*. Voor Pt werd opgegeven *မကျကျ* = *ကျကျကျကျ* *မိမိကျ* *မကျကျ* (*ကျကျကျကျ*).

WDL: geeft het op voor Bl.

372. *ကျကျ* = *ကျကျ* Dj.

Komt niet voor te R.

BIJDR: ().

373. *မိမိကျ* = *မိမိကျ* Dj, Ks, Pt, Bl.

VOORB: *ကျကျကျကျ* (P. L. I, 85—13).

Vergelijk ook *မိမိကျ* en *မိမိကျ*.

WBK: geeft *မိမိကျ* op naast *မိမိကျ*. Volgens mijn berichtgevers echter komt *မိမိကျ* op zichzelf alleen in enkele uitdrukkingen voor, zoo *မိမိကျ* *မိမိကျ* *မိမိကျ* en *မိမိကျ* *မိမိကျ* (= op zijn minst).

P. L. I: 55—4, 65—16, 84—16 enz.

374. *မိမိကျ* = *မိမိကျ*, *မိမိကျ* Dj, Ks, Pt, R, Bl.

VOORB: *မိမိကျ* *မိမိကျ* *မိမိကျ* (Ks)

WBK: geeft het op als *poët*.

WDL: „ *မိမိကျ*: Dj., (Bl.) *မိမိကျ* *မိမိကျ* k. = *မိမိကျ* k.”

Dit is natuurlijk een vergissing, want zoo als het er staat zou *မိမိကျ* N. en *မိမိကျ* K. zijn, terwijl het eerste eenvoudig een verkorting is van het

laatste, evenals men te Sk in enkele uitdrukkingen *လၢၤခိၤတၢ်* verkort tot *ခိၤတၢ်*. Vergelijk ook boven bij *ခိၤခိၤတၢ်*.

De Regent van Ks gaf het op als gebruikelijk in Djapará, Rěmbang en verder oostwaarts.

375. *တၢ်တၢ်* = *တၢ်တၢ်* R.

Vergelijk ook *တၢ်တၢ်တၢ်*.

WBK: geeft het woord in deze beteekenis niet op, wel in de Sălă'sche van „sluier”.

376. *ကၢၤ* = *တၢ်တၢ်* Dj, Ks, Pt, Bl, Bn.

Zie Dial. Ba.

377. *တၢ်ကၢၤတၢ်* I = *တၢ်တၢ်* (?) Bl.

Te Sk beteekent *တၢ်ကၢၤတၢ်* alleen „jonge djatiboom”, maar hier is het blijkbaar gebruikt in den zin van „dolk”. Vergelijk ook Wbk.

II *တၢ်ကၢၤတၢ်* = *တၢ်တၢ်* Dj.

In de beteekenis II werd voor R opgegeven *တၢ်ကၢၤတၢ်*.

WBK: geeft het in verschillende beteekenissen op, o.a. ook die sub II genoemd. Volgens mijn berichtgevers beteekent het te Sk alleen „tijdelijke pasangrahan”.

WDL: geeft het op in de beteekenis II en wel voor Dj.

378. *ကၢၤ* = *တၢ်တၢ်* Dj, Ks, Pt.

WBK: geeft het behalve in de te Sk gebruikelijke beteekenissen van „zoals” en van „middelen tot onderhoud” ook op in die van „gegoed”. Het is daar echter niet het meest gewone woord zooals in de pasisir-streek.

379. *ကၢၤ* N. *ကၢၤ* K.

တၢ်ကၢၤ = *တၢ်တၢ်* Dj, Ks, Pt, R.

WBK: geeft het ook op. Volgens mijn berichtgevers echter is te Sk het meest gewone woord *တၢ်တၢ်*, dat in Djapará zelden of nooit gebruikt wordt.

BIJDR: (***)

380. *ကၢၤ*

တၢ်ကၢၤ = ? (= naar links wenden, van een prauw) Ks, Pt.

Komt niet voor te Bl.

Naast *တၢ်ကၢၤ*. Voor het naar rechts wenden zegt men *တၢ်ကၢၤ*.

Vergelijk ook boven bij $\eta\lambda\mu\sigma\tau$.

WBK: geeft $\kappa\eta\lambda\mu\sigma\tau$ niet op, maar vermeldt bij $\mu\alpha\lambda\gamma$: „in $\mu\alpha\lambda\gamma$ of $\kappa\alpha\lambda\gamma$ v. $\sigma\mu\alpha\lambda\gamma$ als *scheepsterm*, een vaartuig pagaaijen, nl. het water naar zich toehalen”. Van $\kappa\eta\lambda\mu\sigma\tau$ wordt behalve de Sålå'sche beteekenis van „iets met een hefboom lichten” ook opgegeven: „een vaartuig met een pagaai wenden of sturen”. Een en ander komt dus niet geheel overeen met het gebruik in Djaparå.

381. $\kappa\eta\lambda\mu\sigma\tau$

$\kappa\eta\lambda\mu\sigma\tau$ = $\mu\eta\lambda\mu\sigma\tau$, nl. in den zin van „desaverkiezing” Dj, Ks.

VOORB: $\kappa\eta\lambda\mu\sigma\tau\mu\lambda\gamma\mu\sigma\tau\mu\lambda\gamma\mu\sigma\tau\mu\lambda\gamma\mu\sigma\tau$ (Ks)

Komt niet voor te Pt, Bl.

WBK: geeft $\kappa\eta\lambda\mu\sigma\tau$ alleen op in de te Sk gebruikelijke beteekenis van „proef”, „beproeving”.

382. $\kappa\eta\lambda\mu\sigma\tau$ = $\kappa\eta\lambda\mu\sigma\tau$ Dj.

WBK: geeft geen van beide vormen op. De beteekenis is „kommandeeren”.

BIJDR: geeft ook voor Sk op $\kappa\eta\lambda\mu\sigma\tau$. Volgens mijn berichtgevers echter zegt men er $\kappa\eta\lambda\mu\sigma\tau$.

383. $\kappa\eta\lambda\mu\sigma\tau$ = $\kappa\eta\lambda\mu\sigma\tau$ Dj, Ks (maar hier is $\kappa\eta\lambda\mu\sigma\tau$ meer gewoon), Pt, Bl.

Komt niet voor te R.

WBK: geeft het naast $\kappa\eta\lambda\mu\sigma\tau$ op. Volgens mijn berichtgevers echter is het te Sk niet in gebruik.

VDBR: 68—6 (Snr).

384. $\kappa\eta\lambda\mu\sigma\tau$ = $\kappa\eta\lambda\mu\sigma\tau$ Pt, Bl.

WBK: geeft het in dezelfde beteekenis op en bovendien nog als gelijkwaardig met $\kappa\eta\lambda\mu\sigma\tau$ = „dicht aan elkander”, „compres”. Volgens mijn berichtgevers worden noch $\kappa\eta\lambda\mu\sigma\tau$, noch $\kappa\eta\lambda\mu\sigma\tau$ zoo gebruikt. $\kappa\eta\lambda\mu\sigma\tau$ beteekent volgens hen alleen „kleverig”, „innig samenhangend”, terwijl $\kappa\eta\lambda\mu\sigma\tau$ is 1° de naam van een lagoe en 2° = „kozijn”.

WDL: geeft voor Dj. op $\kappa\eta\lambda\mu\sigma\tau$ = $\kappa\eta\lambda\mu\sigma\tau$, wat onjuist is, want het wordt als K. (of KD.?) gebruikt en is dus gelijk aan $\kappa\eta\lambda\mu\sigma\tau$, dat te Sk het K. (Wbk. geeft op KD.) is voor $\kappa\eta\lambda\mu\sigma\tau$.

385. $\kappa\eta\lambda\mu\sigma\tau$ = $\kappa\eta\lambda\mu\sigma\tau$ Dj, Ks.

Zie Dial. Ba.

392. ၵကောဒဏ် = ၵကောဒဏ်, ၵကောဒဏ် Dj.

Komt niet voor te R.

WDL: geeft het op voor (Bn.).

BIJDR: (*).

393. ၵကောဒဏ်

ၵကောဒဏ် I = ၵကောဒဏ် Dj, Pt.

Komt niet voor te Bl.

II = ၵကောဒဏ်, nl. in de beteekenis van „Chineesch telraam” Bl.

III = ၵကောဒဏ် = ၵကောဒဏ် ၵကောဒဏ် ၵကောဒဏ် Pt.

WBK: geeft den vorm niet op, hoewel hij ook te Sk gebruikt wordt, nl. in de beteekenis van „hansop”. Ook de beteekenis ၵကောဒဏ် = „Chineesch telraam” wordt in Wbk. niet opgegeven.

WDL: geeft het in de beteekenis I op voor Dj.

394. ၵကောဒဏ်

ၵကောဒဏ် I = ၵကောဒဏ် Dj.

Komt niet voor te Pt, R.

II = ၵကောဒဏ် Bl.

VOORB: ၵကောဒဏ် (Bl)

WBK: geeft het ook op in de beteekenis I. Volgens mijn berichtgevers echter is het zoo te Sk niet in gebruik.

WDL: geeft het in de beteekenis I op voor Smr.

395. ၵကောဒဏ် = 1/3 baoc Ks, Pt.

Te Sk bestaat hiervoor geen afzonderlijke term. Van rijstvelden gesproken beteekent daar ၵကောဒဏ် „vak”.

396. ၵကောဒဏ် = ၵကောဒဏ်, nl. in den zin van „sandalen” Dj, Ks, Pt, Bl.

Voor Ks ook opgegeven in den vorm ၵကောဒဏ်.

WBK: geeft alleen ၵကောဒဏ် en niet het ook te Sk in denzelfden zin gebruikelijke ၵကောဒဏ် op. Beide worden echter daar alleen in figuurlijken zin gebruikt (en niet ook in de letterlijke beteekenis, z.a. Wbk. opgeeft), bv.

in de uitdrukking *ဟဟဟဟဟဟဟဟဟဟ*. Ook *ဟဟဟဟ* vindt men in Wbk. niet opgegeven, wel het gelijkwaardige *ဟဟဟဟ*.

WDL: geeft het op voor Dj., maar schijnt het woord te beschouwen als een passief met *ဟ* van een grondwoord *ဟဟဟဟ*. Men vindt het althans als *ဟဟဟဟ* bij *ဟဟဟဟ* opgegeven.

397. *ဟဟဟဟ* zie *ဟဟဟဟ*.

398. *ဟဟဟဟ* = *ဟဟဟဟ* Dj, Pt.

Komt niet voor te R.

vDBR: 3—3 (Kl).

399. *ဟ* N. *ဟ* K.

ဟဟ = *ဟ* . . . *ဟဟ*

VOORB: *ဟဟဟဟဟဟဟဟ* : *ဟ* : *ဟဟဟဟ* (P. L. I, 99—10)

P. L. I: 99—10; II, 198—15 enz.

400. *ဟ* zie *ဟ*.

401. *ဟ*

ဟ = *ဟ* Dj, Ks, Pt, Bl.

Voor Bl werd daarnaast ook opgegeven *ဟ*, dat ik ook in Pt herhaaldelijk hoorde. Voor Dj werd ook opgegeven *ဟ*. Vergelijk ook *ဟ*.

WBK: geeft het niet op, zie echter bij *ဟ* en vergelijk ook *ဟ*.

402. *ဟဟ* = *ဟဟ* Ks, Pt, R.

VOORB: *ဟဟဟဟဟဟဟဟ* : *ဟဟဟဟ* (Ks)

Zie ook bij *ဟ*.

WBK: geeft het niet op. Ook te Sk is echter het woord in gebruik, maar in een andere beteekenis, nl „met vijf kaarten nog beneden de 21 zijn, bij het *vingt-et-un-spel*”.

403. *ဟဟ* = *ဟဟ* Dj.

Komt niet voor te R.

Zie Dial. Ba en vergelijk ook *ဟဟ* en *ဟဟ*.

Men vindt het ook in het Leesboek achter de Bekn. Jav. gramm. (1882), 249—13.

404. *ဟဟ* = *ဟဟ* Dj, R.

WBK: geeft het in deze beteekenissen niet op.

WDL: vermeldt ၵၢၵ်ႉပီၵ်ႉ == ၵၢၵ်ႉပီၵ်ႉ voor Dj.

411. ၵၢၵ်ႉ = ၵၢၵ်ႉ Dj.

Komt niet voor te R.

WBK: geeft ၵၢၵ်ႉ op in de betekenis van „kniesp”. Mijn berichtgevers echter kenden het woord niet en noemden daarvoor ၵၢၵ်ႉ. Het te Sk wél gebruikelijke ၵၢၵ်ႉ komt niet in Wbk. voor. De betekenis is „das”.

BIJDR: () geeft als gelijkwaardigen Sálá'schen term op ၵၢၵ်ႉပီၵ်ႉ. Dit zou beter gebruikt kunnen worden voor „strop”.

412. ၵၢၵ်ႉ = ၵၢၵ်ႉ Pt, R, Bl.

Komt niet voor te Ks.

VOORB: ၵၢၵ်ႉပီၵ်ႉၵၢၵ်ႉပီၵ်ႉၵၢၵ်ႉပီၵ်ႉၵၢၵ်ႉပီၵ်ႉ (R)

WBK: geeft ၵၢၵ်ႉ alleen op in de Sálá'sche betekenis van „meenen” enz.

413. ၵၢၵ်ႉ = ၵၢၵ်ႉ Dj, Ks, Pt, R, Bl.

Evenzoo in het K. ၵၢၵ်ႉပီၵ်ႉ = ၵၢၵ်ႉပီၵ်ႉ.

WBK: geeft ၵၢၵ်ႉ N., ၵၢၵ်ႉပီၵ်ႉ K. op als spreektaal voor ၵၢၵ်ႉပီၵ်ႉ N., ၵၢၵ်ႉပီၵ်ႉ K. Volgens mijn berichtgevers komen noch ၵၢၵ်ႉ, noch ၵၢၵ်ႉပီၵ်ႉ te Sk voor, ook niet in de spreektaal.

vDBR: 141—2 (Djw).

414. ၵၢၵ်ႉ = ၵၢၵ်ႉ Ba.

Komt niet voor te Dj, Pt, R.

Zie Dial. Ba.

415. ၵၢၵ်ႉ

ၵၢၵ်ႉပီၵ်ႉ = ၵၢၵ်ႉပီၵ်ႉ, ၵၢၵ်ႉပီၵ်ႉ R.

Komt niet voor te Pt, Bl.

VOORB: ၵၢၵ်ႉပီၵ်ႉၵၢၵ်ႉပီၵ်ႉၵၢၵ်ႉပီၵ်ႉၵၢၵ်ႉပီၵ်ႉၵၢၵ်ႉပီၵ်ႉ ၵၢၵ်ႉပီၵ်ႉ ၵၢၵ်ႉပီၵ်ႉၵၢၵ်ႉပီၵ်ႉၵၢၵ်ႉပီၵ်ႉ ၵၢၵ်ႉပီၵ်ႉ ၵၢၵ်ႉပီၵ်ႉ ၵၢၵ်ႉပီၵ်ႉ ၵၢၵ်ႉပီၵ်ႉ ၵၢၵ်ႉပီၵ်ႉ ၵၢၵ်ႉပီၵ်ႉ (R)

WBK: geeft den vorm ၵၢၵ်ႉ in het geheel niet op.

416. ၵၢၵ်ႉ bezittel. voornw. v.d. 1^{en} pers. in KI. Dj, Ks, Pt, Bl.

VOORB: ၵၢၵ်ႉပီၵ်ႉ (Pt)

WBK: geeft het in dezen zin niet op. Zie echter Taalsoorten, XII.

417. ဂုဏ်အောင် = ဂုဏ်အောင်, ဂုဏ်အောင်, *nl.* als „wijzer van een uurwerk”.

Komt niet voor te R, Bl.

WBK: geeft het alleen op in de Sälå'sche beteekenis van „naald”. De beteekenis „wijzer” van ဂုဏ်အောင် vindt men in Wbk. niet.

P. L. I: 10—5.

418. မိဂုဏ်အောင် = မိဂုဏ်အောင် Dj, Ks, Pt, R.

Komt niet voor te Bl.

VOORB: မိဂုဏ်အောင် မိဂုဏ်အောင် မိဂုဏ်အောင် မိဂုဏ်အောင် မိဂုဏ်အောင် မိဂုဏ်အောင် မိဂုဏ်အောင် မိဂုဏ်အောင် (R)

Ook wel verkort tot မိဂုဏ်. Vergelijk ook မိဂုဏ်.

WBK: geeft မိဂုဏ်အောင် op als een afleiding van မိဂုဏ်အောင် (volgens de in Wbk. gevolgde spelling မိဂုဏ်အောင်), een verkorting van မိဂုဏ်အောင်, terwijl မိဂုဏ်အောင် wordt opgegeven als een verkorting van မိဂုဏ်အောင်. Uit de uitspraak (*dimèné*) blijkt intusschen, dat မိဂုဏ်အောင် is een afleiding, door middel van မိဂုဏ် gevormd van het met မိဂုဏ်အောင် gelijkwaardige မိဂုဏ်အောင်.

419. ဂုဏ်အောင် *zie* ဂုဏ်အောင်.

420. မိဂုဏ်

မိဂုဏ်အောင် = မိဂုဏ်အောင် Bl.

Te Pt is het alleen in gebruik als bijstelling, *bv.* မိဂုဏ်အောင် မိဂုဏ်အောင်, dus in den zin van „om er rijst mede te stoomen”. Te Sk is de vorm in het geheel niet in gebruik.

WDL: vermeldt hem voor Tj.

421. မိဂုဏ် I = မိဂုဏ် R.

VOORB: မိဂုဏ်အောင် : မိဂုဏ်အောင် မိဂုဏ်အောင် မိဂုဏ်အောင် (R)

Komt niet voor te Pt.

II = မိဂုဏ် Bl.

Hoe het in het N. is, werd niet opgegeven.

Komt niet voor te Pt.

422. မိဂုဏ် = မိဂုဏ်

Komt niet voor te R.

BIJDR: () geeft als overeenkomstigen Sälå'schen term op မိဂုဏ်အောင်, wat echter meer gebruikt schijnt te worden voor een oud-model kabinet.

423. နေ့ I = နေ့ Dj, Ks, Pt.

II = နေ့, *nl. in vragen als ကိစ္စအားရမိကေ* Ks, Pt.

Komt niet voor te Bl.

WBK: geeft de beteekenis I op als malayisme en de beteekenis II als KN. Geen van beide is echter volgens mijn berichtgevers te Sk in gebruik.

WDL: geeft de beteekenis I op voor Rmb., Bl.

424. နေ့

နေ့ = နေ့, နေ့ Ks, Pt.

WBK: geeft den vorm ook in deze beteekenis op. Volgens mijn berichtgevers echter wordt hij te Sk niet gebezigd.

BIJDR: (**).

In P. L. II: 115—6 vindt men het gebezigd in den zin van „tegenhouden, van water”, dus = နေ့.

425. နေ့ယုယု = နေ့ယုယု Dj.

Vergelijk ook နေ့ယု.

426. နေ့ယုယု I = နေ့ယုယု, နေ့ယုယု Dj, Pt, R, Bl.

VOORB: နေ့ယုယုယုယုယုယုယုယုယုယုယုယုယု (Wdl.)

II = နေ့ယု Dj, Bl.

Wat het grondwoord zou kunnen zijn van နေ့ယုယု is mij niet duidelijk.

WBK: geeft het niet op. Trouwens het te Sk wél gebruikelijke နေ့ယုယု evenmin. Het beteekent „sterk”, „deugdzaam”.

WDL: geeft het in de beteekenis I op voor (Dj., Bl.).

427. နေ့ = နေ့ Dj, Ks, Pt, Bl.

VOORB: နေ့ယုယု (Ks)

WBK: geeft het op als „in de spreektaal verkorting van နေ့ယုယု en van နေ့ယုယု”. Volgens mijn berichtgevers komt het te Sk niet voor.

428. နေ့ = နေ့, နေ့ R.

Te Sk is het alleen in tēmbang in gebruik.

429. နေ့ ^၀ _၀ *zva.* နေ့ ^၀ _၀

430. နေ့ = နေ့, *nl. van een ledikant* Dj.

WBK: geeft het in dezelfde beteekenis op als *malayisme*. Als zoodanig echter is het volgens mijn berichtgevers te Sk alleen in gebruik voor $\eta\eta$ $\eta\eta$. In Djapara is het in de laatste beteekenis het gewone woord en komt $\eta\eta$ $\eta\eta$ zelden of nooit voor. Het door Wbk. daarnaast opgegeven η was aan mijn berichtgevers onbekend. Het werd mij intusschen ook voor Dj opgegeven.

BIJDR: ().

431. η η

η η η η η = η η Dj, Ks.

Voor R werd opgegeven $\eta\eta$.

WBK: geeft het alleen op in de ook te Sk gebruikelijke beteekenis van „handtekening”.

BIJDR: (**).

432. η η η η η zie η η η η .

433. η η η η = η η η η Ks, Pt.

WBK: geeft het op als *malayisme* voor $\eta\eta$. Vergelijk echter Dial.

Ba bij dit woord.

BIJDR: (***)

434. η η η η I = η η η η Bl.

Voor R werd opgegeven $\eta\eta$.

II = η η η η Dj, Ks, Pt.

VOORB: $\eta\eta$ $\eta\eta$ $\eta\eta$ $\eta\eta$ (Ks) $\eta\eta$ $\eta\eta$ $\eta\eta$ $\eta\eta$ $\eta\eta$ $\eta\eta$ (Pt)

III η η η η = η η η η Bl.

WBK: geeft alleen op de te Sk gebruikelijke beteekenissen, nl. van I: „den voet oplichten, bij het *tandakken*” en van II: „*zieltogen*”.

WDL: „ $\eta\eta$: $\eta\eta$ Dj. $\eta\eta$ $\eta\eta$ $\eta\eta$ = $\eta\eta$ $\eta\eta$ $\eta\eta$ $\eta\eta$ ”

Zooals het er staat, heeft het laatste geen zin. Voor $\eta\eta$ moet men er waarschijnlijk lezen $\eta\eta$, want dat zou ook van $\eta\eta$ afgeleid kunnen zijn.

435. η η η η = η η η η Ks, Pt.

Vergelijk ook မိမိယျ.

WBK: geeft het in dezelfde beteekenis op. Volgens mijn berichtgevers echter is het zoo te Sk niet in gebruik.

WDL: „မိယျ = မိရဇ်၊ Pk. မာကျမိယျ = မိရဇ်ကမိရဇ်ကတပာမိရဇ်ကမာဗြမာဇ်ကမိ”

Dus မိယျ is niet = မိရဇ်, maar = မိရဇ်, wat bovendien moet zijn မိရဇ်ယျ, want in zulk een zin wordt te Sk မိရဇ် niet gebruikt.

vDBR: 25—6 (Kl).

447. မိယျကည = မိယျကည Dj, Ks, Pt.

Zie Dial. Ba.

448. ဟူမိကျ

မိဟူမိကျ = ဟူမိကျ Ks, Pt.

Komt niet voor te R, Bl.

ဗြဟူမိကျ = ဟူမိကျ Pt.

Komt niet voor te Ks, R, Bl.

WBK: geeft beide op als „Kw. en als deftige uitdrukking”. Volgens mijn berichtgevers zijn ze te Sk alleen nog maar in tēmbang in gebruik.

vDBR: 73—10 (Dj).

449. ဟူမိကျ = ဟူမိကျ Dj, R, Bl.

Vergelijk ook မိကျဟူ, မိကျဟူ en မိကျဟူ.

450. ဟူမိကျ = ဟူမိကျ

Zie Dial. Ba bij ဟူမိကျ.

451. မိမိကျ ခြေ မိမိကျ.

452. ဟူမိကျ = ဟူမိကျ Dj, Ks, Pt, Bl.

WBK: geeft naast elkander op မိကျဟူ, မိကျဟူ, ဟူမိကျ, ဟူမိကျ en မိကျဟူ. Volgens mijn berichtgevers is te Sk alleen gebruikelijk မိကျဟူ, in de spreektaal wel eens verkort tot ဟူမိကျ, en komt alleen ဟူမိကျ ook wel eens in tēmbang voor.

WDL: „မိကျဟူ = မိကျဟူ Br. မိ Sk. မိကျဟူမိကျဟူ Tg., Pk., Kb. မိကျဟူ = မိကျဟူ”

Het is niet duidelijk of men bij dit laatste woord te denken heeft aan een schrijf- of drukfout, dan wel dat de herhaling eenvoudig moet worden toegeschreven aan een minder zorgvuldige bewerking.

453. 𑀓𑀲𑀭𑀮𑀸𑀓 = 𑀓𑀲𑀭𑀮𑀸𑀓 Dj, Ks, Pt.

Zie Dial. Ba en vergelijk 𑀓𑀲𑀭𑀮𑀸𑀓.

BIJDR: geeft als Sâlâ'sch Javaansch voor „langzaam” op 𑀲𑀓𑀲𑀸, een woord aan mijn berichtgevers onbekend.

454. 𑀓𑀲𑀭𑀮𑀸𑀓 = 𑀓𑀲𑀭𑀮𑀸𑀓 Dj.

Komt niet voor te Pt, R.

Zie ook bij 𑀓𑀲𑀭𑀮𑀸𑀓.

455. 𑀓𑀲𑀸, 𑀓𑀲𑀸𑀓, 𑀓𑀲𑀸𑀓 = 𑀓𑀲𑀸 Dj, Ks, R.

Vergelijk ook 𑀓𑀲𑀸𑀓.

WBK: geeft bij 𑀓𑀲𑀸 dit woord op als KN., maar noemt bij 𑀓𑀲𑀸𑀓, waarnaar bij 𑀓𑀲𑀸 verwezen wordt, „𑀓𑀲𑀸𑀓, 𑀓𑀲𑀸𑀓 en verk. 𑀓𑀲𑀸” tĕmbang. Verder wordt 𑀓𑀲𑀸 nog als KN. opgegeven in de beteekenis van „onverschillig”. Aan mijn berichtgevers was deze laatste beteekenis onbekend.

WDL: „: 𑀓𑀲𑀸: 𑀓𑀲𑀸𑀓 Ml 𑀓𑀲𑀸 (Tm.)”. Welke plaats met dit Ml bedoeld wordt en waarop dat (Tm.) slaat, is niet recht duidelijk.

vDBR: 12—7 (Kl).

456. 𑀓𑀲𑀸𑀓 = 𑀓𑀲𑀸 R.

Waarschijnlijk afgeleid van 𑀓𑀲𑀸𑀓 = 𑀓𑀲𑀸. Vergelijk ook 𑀓𑀲𑀸.

457. 𑀓𑀲𑀸𑀓 = 𑀓𑀲𑀸𑀓 R.

WBK: geeft 𑀓𑀲𑀸𑀓 en 𑀲𑀓𑀲𑀸 beide op als benaming voor een van bamboe gevlochten waaier om vuur aan te waaien of zich te verkoelen. Volgens mijn berichtgevers is te Sk alleen 𑀲𑀓𑀲𑀸 gebruikelijk en wordt dat voorwerp alleen gebruikt om vuur aan te waaien.

Vergelijk ook 𑀓𑀲𑀸𑀓.

458. 𑀲𑀓𑀲𑀸 = 𑀲𑀓𑀲𑀸 Dj, Pt.

Komt niet voor te Bl.

Vergelijk ook 𑀲𑀓𑀲𑀸, 𑀲𑀓𑀲𑀸 en 𑀲𑀓𑀲𑀸.

vDBR: 89—1 v.o. (Pt). In een noot is bijgevoegd: „𑀲𑀓𑀲𑀸, vermolmd, voos. W. t. M.” Dit is minder juist. Het woord beteekent „dekplank”.

459. 𑀲𑀓𑀲𑀸

𑀲𑀓𑀲𑀸 = 𑀲𑀓𑀲𑀸, nl. van een ledikant R.

Verh. Bat. Gen., Dl. 49.

WBK: geeft het ook in deze beteekenis op. Aan mijn berichtgevers was het echter onbekend.

ကလေး = ကလေး Pt, Bl.

WBK: geeft ကလေး alleen op in de Sâlâ'sche beteekenis van „opvangen”.

460. ကြွေကြွေ

ကြွေကြွေ = ကြွေကြွေ, ကြွေကြွေ Ba

Komt niet voor te R.

Zie Dial. Ba.

461. ကြွေကြွေ

ကြွေကြွေ = ကြွေကြွေ Bl.

Komt niet voor te Ks, Pt, R.

WBK: geeft ကြွေကြွေ alleen op als K. van ကြွေကြွေ = „vechthanen wasschen en drenken”. Bovendien zijn die woorden te Sk nog in gebruik in de beteekenis van „vervloeken”, nl. dat de betrokkene tot water zal worden. Het passief ကြွေကြွေ voor ကြွေကြွေ of ကြွေကြွေ is zoowel te Sk als te Ks, Pt, enz in gebruik.

WDL: geeft ကြွေကြွေ = ကြွေကြွေ op voor Dj. De gelijkstelling is in zooverre onjuist, dat het is een krāmā-uitdrukking, zoodat ze is = ကြွေကြွေ. In het betrekkelijke artikel leze men bovendien ကြွေကြွေ voor ကြွေကြွေ, dat daar heelemaal geen zin geeft.

462. ကြွေကြွေ = ကြွေကြွေ Dj.

Komt niet voor te R.

WBK: geeft het Sâlâ'sche woord niet op, maar alleen ကြွေကြွေ, en wel — waarschijnlijk in navolging van BIJDR.— als samenstelling van ကြွေ and het Holl. olie. Te Sk echter zegt men ကြွေ and niet ကြွေ, waardoor die geheele afleiding minder waarschijnlijk wordt.

BIJDR: (* *).

463. ကြွေကြွေ = ကြွေကြွေ Dj (hier opgegeven als verkorting van ကြွေကြွေ), Ks.

BIJDR: (*) vermeldt als gelijkwaardigen Sâlâ'schen term ကြွေကြွေ „ကြွေကြွေ”. Het laatste woord was aan mijn berichtgevers onbekend. Ook ကြွေကြွေ schijnt te Sk minder gebruikelijk te zijn. In Djapará is het echter de gewone uitdrukking.

mijn berichtgevers wordt het te Sk alleen gebezigd in den zin van *ကုမ္ပဏီ*.

BIJDR: (**).

474. *မိတ်(အိတ်)* = *မိတ်(အိတ်)*, *nl. als „petroleumblik”* Ks, Pt, R.

WBK: geeft deze beteekenis van geen van beide woorden op, wel *မိတ်(အိတ်)* als „vuil, *bv. v. koper”* en *မိတ်(အိတ်)* als „groot bekken”.

475. *အေ(အေ)*

အေ(အေ) = *အေ(အေ)*, *nl. in den zin van „dekplank”* Bl.

Komt niet voor te Dj.

Vergelijk ook *အေ(အေ)*.

Voor R werd opgegeven *အေ(အေ)*, dat te Sk alleen in gebruik is in den zin van „zich op elkander werpen”.

476. *အေ(အေ)* = *အေ(အေ)* Dj, Ks, Pt.

VOORB: *အေ(အေ)* (Ks)

WBK: geeft het in denzelfden zin op. Volgens mijn berichtgevers echter wordt het te Sk alleen gebezigd 1° in figuurlijke beteekenis als „middel tot beschutting” en 2° in den zin van „vijver”, *bv. in အေ(အေ)*, den naam van een aan den Soesoehoenan toebehoorend meer te Kartasoeerå.

477. *အေ(အေ)* = *အေ(အေ)* Dj, Ks, Pt, R, Bl (maar hier weinig in gebruik).

VOORB: *အေ(အေ)* (R)

WBK: geeft het op zoowel in deze beteekenis, als in die van „vol”, „in rijen geschaard”. Volgens mijn berichtgevers is het te Sk in de eerste beteekenis niet- en in de tweede alleen in *tëmbang* in gebruik.

WDL: geeft het in de beteekenis van *အေ(အေ)* op voor Bn.

478. *အေ(အေ)*

အေ(အေ) = *အေ(အေ)* Dj, Ks, Pt.

Volgens een enkele zou het ook te Sk in gebruik zijn.

479. *အေ(အေ)*

I *အေ(အေ)* = *အေ(အေ)* Dj, Ks, Pt, Bl.

VOORB: *အေ(အေ)* (Ks)

II *အေ(အေ)* = *အေ(အေ)*, *nl. in den zin van „werkbare man”, „heerendienstplichtige”* Pt, Bl.

WBK: geeft alleen op de ook te Sk gebruikelijke beteekenis van $\eta\eta\eta\eta$
 $\eta\eta\eta\eta = \text{„een soort mand”}$.

480. $\eta\eta\eta\eta$
 $\eta\eta$

$\eta\eta\eta\eta\eta\eta\eta\eta = \eta\eta\eta\eta$ Dj.

BIJDR: (***)

481. $\eta\eta\eta\eta$ = $\eta\eta\eta\eta\eta\eta\eta\eta$ Ks, Pt, Bl.

WBK: geeft het alleen op in de te Sk gebruikelijke beteekenissen van 1° „zich doof houden”, „ongezeggelijk”, „lijdelijk verzet”, 2° „dam” of „dijk”, en verder ook = $\eta\eta\eta\eta$. In deze laatste beteekenis was het aan mijn berichtgevers onbekend.

WDL: vermeldt $\eta\eta\eta\eta$ = $\eta\eta\eta\eta\eta\eta\eta\eta$ voor Dj.

482. $\eta\eta\eta\eta$
 $\eta\eta$

$\eta\eta\eta\eta = \eta\eta\eta\eta\eta\eta$ Dj, Ks.

Zie Dial. Ba.

483. $\eta\eta\eta\eta\eta\eta$ = $\eta\eta\eta\eta\eta\eta\eta\eta$ Bl.

VOORB: $\eta\eta\eta\eta\eta\eta\eta\eta\eta\eta\eta\eta\eta\eta$ (Wdl.)

Komt niet voor te Pt, R.

WBK: geeft het alleen op als grw. in de beteekenis van „omkappen”.

WDL: vermeldt $\eta\eta\eta\eta\eta\eta$ = $\eta\eta\eta\eta\eta\eta\eta\eta$ voor Dj.

484. $\eta\eta\eta\eta\eta\eta$ I = $\eta\eta\eta\eta\eta\eta\eta\eta$ Dj, Pt, R, Bl.

II = $\eta\eta\eta\eta\eta\eta\eta\eta$, $\eta\eta\eta\eta\eta\eta\eta\eta$ Dj, Ks.

VOORB: $\eta\eta\eta\eta\eta\eta\eta\eta\eta\eta\eta\eta\eta\eta$ (Ks)

Komt niet voor te Bl.

WDL: vermeldt het als dialektisch voor $\eta\eta\eta\eta\eta\eta\eta\eta\eta\eta$ te (Dj.). Dit laatste beteekent echter te Sk „de dag van het feest”. De bedoeling is waarschijnlijk dezelfde als boven opgegeven werd. Het schijnt intusschen wel afgeleid te zijn van $\eta\eta\eta\eta\eta\eta\eta\eta\eta\eta$.

Hoe het woord in de eerste beteekenis gespeld moet worden, bleek uit de ontvangen opgaven niet. Ik nam de spelling over van Wdl., waar het echter staat bij $\eta\eta\eta\eta$ als grondwoord, maar veronderstel, dat de twee laatste lettergrepen het woord $\eta\eta\eta\eta = \eta\eta\eta\eta$ bevatten, zoodat het misschien beter zou zijn, te schrijven $\eta\eta\eta\eta\eta\eta\eta\eta$. De lettergreep $\eta\eta\eta\eta$ zou dan kunnen

492. 𑄂𑄣 𑄂𑄣𑄢 = 𑄂𑄣 𑄂𑄣𑄢 Dj, Ks, Pt, R, Bl.

VOORB: 𑄂𑄣 𑄂𑄣 𑄂𑄣 𑄂𑄣 𑄂𑄣 𑄂𑄣 𑄂𑄣 𑄂𑄣 𑄂𑄣 𑄂𑄣 𑄂𑄣 𑄂𑄣 𑄂𑄣 𑄂𑄣 𑄂𑄣 (R).

WBK: geeft het niet op, trouwens het te Sk naast 𑄂𑄣 𑄂𑄣𑄢 (eveneens als grw.), maar meer speciaal in de spreektaal gebruikelijke 𑄂𑄣 𑄂𑄣𑄢 evenmin.

WDL: geeft 𑄂𑄣 𑄂𑄣𑄢 niet op, wel 𑄂𑄣 𑄂𑄣 𑄂𑄣 𑄂𑄣𑄢 = 𑄂𑄣 𑄂𑄣 𑄂𑄣 𑄂𑄣𑄢 voor (Dj.). Vergelijk echter boven.

493. 𑄂𑄣 𑄂𑄣 𑄂𑄣𑄢 zie 𑄂𑄣 𑄂𑄣 𑄂𑄣 𑄂𑄣 II.

494. 𑄂𑄣 𑄂𑄣 𑄂𑄣 = 𑄂𑄣 𑄂𑄣 Ks, Pt.

WBK: geeft het in twee beteekenissen op: 1° „het wacht houden van ambtenaren”, 2° „een buitenshuis wonende geringe bediende, die dagelijks eenig dienstwerk komt verrichten”. In de laatste betekenis werd het mij ook voor Bl opgegeven, maar is het volgens mijn berichtgevers te Sk niet in gebruik.

In Djapara beteekent het een heerendienstplichtige, die bij het desahoofd uitkomt voor de huiselijke werkzaamheden. In Sk schijnen dergelijke diensten eerst in den laatsten tijd ontstaan te zijn in navolging van de Kamangkoe-nagaran, waar die personen den naam dragen van 𑄂𑄣 𑄂𑄣. Wbk. geeft dit niet op. Zie ook J. L. W. 34—11.

WDL: „: 𑄂𑄣 𑄂𑄣 𑄂𑄣 : 𑄂𑄣 𑄂𑄣 = 𑄂𑄣 𑄂𑄣 Dj 𑄂𑄣 𑄂𑄣 𑄂𑄣 𑄂𑄣 𑄂𑄣 𑄂𑄣 𑄂𑄣 𑄂𑄣 = 𑄂𑄣 𑄂𑄣 𑄂𑄣 𑄂𑄣 𑄂𑄣 𑄂𑄣 𑄂𑄣 𑄂𑄣”

In verband met de omstandigheid, dat de z.g. pantjendiensten bij de Inlandsche ambtenaren reeds jaren geleden afgeschaffd zijn, zou te Dj dus 𑄂𑄣 𑄂𑄣 𑄂𑄣 beteekenen „paardenjongen”. Te eigenaardiger is dit, daar in Pati juist de pantjen's van het desahoofd worden onderscheiden in 𑄂𑄣 𑄂𑄣 voor het onderhoud van het paard en 𑄂𑄣 𑄂𑄣 𑄂𑄣 voor de huiselijke werkzaamheden.

495. 𑄂𑄣 I = 𑄂𑄣 Dj, Bl.

VOORB: 𑄂𑄣 𑄂𑄣 𑄂𑄣 𑄂𑄣 𑄂𑄣 𑄂𑄣 𑄂𑄣 𑄂𑄣 (Bl)

II = 𑄂𑄣 𑄂𑄣 Dj, Pt.

VOORB: 𑄂𑄣 𑄂𑄣 𑄂𑄣 𑄂𑄣 𑄂𑄣 𑄂𑄣 𑄂𑄣 𑄂𑄣 : 𑄂𑄣 𑄂𑄣 𑄂𑄣 𑄂𑄣 𑄂𑄣 (Pt)

EVENZOO IS 𑄂𑄣 𑄂𑄣 = 𑄂𑄣 𑄂𑄣 of 𑄂𑄣 𑄂𑄣.

WBK: geeft het alleen op in de uit het Chineesch overgenomen betekenis van „stam”.

WDL: geeft het eveneens als uit het Chineesch overgenomen op in de betekenis II voor Dj. Dit zal waarschijnlijk wel een vergissing zijn.

496. 𑀧𑀸𑀓𑀲𑀢𑀺

𑀧𑀸𑀓𑀲𑀢𑀺 𑀧𑀸𑀓𑀲𑀢𑀺 𑀧𑀸𑀓𑀲𑀢𑀺 𑀧𑀸𑀓𑀲𑀢𑀺 𑀧𑀸𑀓𑀲𑀢𑀺 𑀧𑀸𑀓𑀲𑀢𑀺 = 𑀧𑀸𑀓𑀲𑀢𑀺 𑀧𑀸𑀓𑀲𑀢𑀺 𑀧𑀸𑀓𑀲𑀢𑀺 𑀧𑀸𑀓𑀲𑀢𑀺 𑀧𑀸𑀓𑀲𑀢𑀺 𑀧𑀸𑀓𑀲𑀢𑀺 Dj,

Ks, Pt, R, Bl.

vDBR: 116—13 (Pt).

497. 𑀧𑀸𑀓𑀲𑀢𑀺 𑀧𑀸𑀓𑀲𑀢𑀺 *zie* 𑀧𑀸𑀓𑀲𑀢𑀺 𑀧𑀸𑀓𑀲𑀢𑀺.

498. 𑀧𑀸𑀓

𑀧𑀸𑀓𑀲𑀢𑀺 = 𑀧𑀸𑀓𑀲𑀢𑀺 𑀧𑀸𑀓𑀲𑀢𑀺 R.

Komt niet voor te Pt.

De Rêgent van R gaf nog als verklaring op 𑀧𑀸𑀓𑀲𑀢𑀺, een woord, aan mijn berichtgevers onbekend. Voor Dj werd opgegeven 𑀧𑀸𑀓 = 𑀧𑀸𑀓.

VOORB: zie bij 𑀧𑀸𑀓𑀲𑀢𑀺.

WBK: geeft 𑀧𑀸𑀓 op in de beteekenis van „een vaartuig, dat *met een ander* gelijk zeilt of uitzeilt”. Aan mijn berichtgevers was deze beteekenis onbekend.

499. 𑀧𑀸𑀓𑀲𑀢𑀺 = 𑀧𑀸𑀓𑀲𑀢𑀺 Dj, Ks, Pt, Bl (maar hier weinig in gebruik).

Zie Dial. Ba. Wat daar staat is echter in verschillende opzichten nader gebleken, minder juist te zijn. Hetgeen daar 𑀧𑀸𑀓𑀲𑀢𑀺 genoemd werd, moet 𑀧𑀸𑀓𑀲𑀢𑀺 zijn, daar een 𑀧𑀸𑀓𑀲𑀢𑀺 te Sk geen voetstuk heeft. De beschrijving van Wbk. ten aanzien van dit laatste woord is dus goed. Wat 𑀧𑀸𑀓𑀲𑀢𑀺 genoemd werd, moet zijn 𑀧𑀸𑀓𑀲𑀢𑀺, aangezien 𑀧𑀸𑀓𑀲𑀢𑀺 meer speciaal een schepnet beteekent.

500. 𑀧𑀸𑀓 = 𑀧𑀸𑀓, 𑀧𑀸𑀓 Pt.

Daarnaast werd ook opgegeven 𑀧𑀸𑀓.

WBK: geeft geen van beide woorden in dezen zin op, trouwens het ook in de Sâlâ'sche spreektaal met dezelfde beteekenis in gebruik zijnde 𑀧𑀸𑀓 evenmin.

Vergelijk ook 𑀧𑀸𑀓𑀲𑀢𑀺.

501. 𑀧𑀸𑀓 *zie* 𑀧𑀸𑀓.

502. 𑀧𑀸𑀓 = 𑀧𑀸𑀓𑀲𑀢𑀺 Pt (maar hier weinig in gebruik), R, Bl (maar

hier opgegeven als TD).

WBK: geeft het op als tēmbang.

Verh. Bat. Gen., Dl. 49.

Komt niet voor te Pt, Bl.

Vergelijk မိရသးတၢ်.

WDL: geeft het op voor (Dj.), nu weder onder ရဟရသးတၢ်.

510. မှ် = မိာဝါ Dj, Ks.

Zie Dial. Ba.

Mogelijk is het een vervorming van မိာဝါ over မှ်.

511. မြေ

မြေမြေ = မြေမြေ Dj, Pt, Bl.

Komt niet voor te Ks, R.

vDBR: 133—2 (Djw).

512. မြေ I = မြေ, alleen in den zin van „paarden stationneeren” Dj, Ks

(maar hier minder gewoon, zoodat men bv. voor မြေကတၢ်ကတၢ် zegt မိရသးတၢ်), Pt.

II = ရဟရသးတၢ်, nl. in den zin van „voorrijder” Bl.

Is niet in gebruik te Pt, Dj.

Komt ook voor in den vorm ရဟရသး.

WBK: geeft het op in den zin van „boegseeren”. Volgens mijn berichtgevers echter is het te Sk niet in gebruik. Daarentegen geeft Wbk. ရဟရသး niet op in de ook te Sk gebruikelijke beteekenis van „voorrijder”.

WDL: geeft ရဟရသး in de beteekenis II op voor Bn.

vDBR: 123—7 v.o. en 3 v.o. (Djw).

513. ရဟရသး zie မြေ.

514. ရဟရသး = ရဟရသး Dj, Ks, Pt, Bl.

မိရသးတၢ် မြေကတၢ်ကတၢ် မိရသးတၢ် မြေကတၢ်ကတၢ် (Ks)

Voor Ks werd als verklaring opgegeven မိရသးတၢ်, dat echter in dien zin te Sk niet gebruikt schijnt te worden.

WDL: geeft het op voor (Bl.).

515. ရဟရသး = မြေမြေ Dj, Ks, R, Bl.

VOORB: မြေမြေရဟရသး မိရသးတၢ် မြေကတၢ်ကတၢ် ရဟရသး မြေကတၢ်ကတၢ် မြေကတၢ်ကတၢ် ရဟရသး မြေကတၢ်ကတၢ် (R)

Vergelijk ook မြေ.

WBK: geeft *ကုမ်းကုမ်း* evenzoo op in de beteekenis van „omkopen”. Volgens mijn berichtgevers echter is het woord zoo te Sk niet in gebruik.

516. *မိမိရက* = *မိမိရက* R, Bl.

Komt niet voor te Pt.

VOORB: *မိမိရကမိမိရကမိမိရကမိမိရကမိမိရကမိမိရကမိမိရကမိမိရကမိမိရကမိမိရကမိမိရကမိမိရက* (R)

WDL: geeft het op voor Bn.

517. *ရကရက* = *ရကရက* Dj.

Zie Dial. Ba.

518. *မိက* = *မိက*, *nl. in den zin van „veger” of „wisscher”* Dj, Pt, Bl.

WBK: geeft het ook in deze beteekenis op op gezag van JR. (?). Volgens mijn berichtgevers echter is het te Sk alleen in gebruik als K. van *ရက* = „het indringen” en als KD. van *ရက* = „het weten”.

WDL: vermeldt *မိက* = *မိက* voor Bl.

519. *ရကရက* = *ရကရက* Dj, Ks, Pt.

Komt niet voor te Bl.

WDL: vermeldt het voor (Dj.).

520. *ရက* = *ရက* Dj, Ks, Pt.

Het is als (facultatieve?) *krāmā*-term in gebruik.

WBK: geeft het in dezen zin op als *těmbang*, „*ook wel als Krama*”. Volgens mijn berichtgevers komt het te Sk slechts zelden en dan hoofdzakelijk als TD. voor. Zij wilden het in ieder geval beschouwd hebben als KD.

521. *ရက* I = *ရက* Bl.

Komt niet voor te Ks, Pt.

II = *မိက* Pt.

Komt niet voor te Ks.

WBK: geeft het behalve in de ook te Sk gebruikelijke beteekenis van „omrastering” ook op in de beteekenis II. Volgens mijn berichtgevers echter komt het zoo te Sk niet voor.

WDL: geeft het voor Bl. op in de beteekenis I.

vDBR: beteekenis II, 123—5 (Djw). *ရက* is hier een gewone (foutieve) schrijfwijze voor *ရက*.

522. *မိက* = *ရက*, *မိက* R, Bl.

Komt niet voor te Pt.

VOORB: *ဟကုရမယုကယုဗကဒိယုဋ္ဌိမိဗျကကုရ* (R)

WDL: geeft het op voor (Bn.).

523. *မာဂျ*

မာဂျကကိ = *ကုရဒဒိမိမိဗျ*

Komt niet voor te Ks, R. Voor deze plaatsen werd opgegeven *ကမ္ပမ္ပ*.

မာဂျကကိ = *ကုရဒဒိမိဗျ* Ks.

WBK: geeft wel op de uitdrukking *မာဂျကကိ*, maar niet *မာဂျကကိ*. Te Sk zegt men volgens mijn berichtgevers alleen *ကုရဒဒိ* met bijvoeging van *မိမိဗျ* of *မိဗျ*, als niet reeds uit den zin zelf blijkt, of men bedoelt „kous” dan wel „handschoen”.

BIJDR: ().

524. *မိဗျကကိ* zie *ကုရဒဒိမိဗျ*.

525. *မိဗျကကိ* = (*ဗျက* , *ကကိ* Dj, Ks, Pt.

Zie Dial. Ba.

BIJDR: ().

526. *မိဗျကကိ* = *မိဗျကကိ* , *မိဗျကကိ* Pt.

WBK: geeft voor *မိဗျကကိ* als beteekenissen op zoowel „school”, als „schoolgaan”. Te Sk wordt het alleen in de tweede beteekenis gebruikt en zegt men voor „school” *မိဗျကကိဗျက*, een en ander volgens mijn berichtgevers cfm. Bijdr.

BIJDR: (**).

527. *မာကဗျ* = *မာကဗျ* Dj, Ks, R, Bl.

Komt niet voor te Pt.

VOORB: *ကုရဒဒိမိဗျကကိဗျက* : *မိဗျကကိဗျက* : *မိဗျကကိဗျက* : *မိဗျကကိဗျက* (R)

528. *မိဗျကကိ* = *မိဗျကကိ* R.

Komt niet voor te Ks, Pt, Bl. Vergelijk echter *မိဗျကကိ*.

VOORB: *ကုရဒဒိမိဗျကကိဗျက* (*မာက*) *ကုရဒဒိမိဗျကကိဗျက* : *မိဗျကကိဗျက* : *မိဗျကကိဗျက* (R)

529. *မိဗျက*

မိဗျက = *မိဗျက* Pt, R, Bl.

VOORB: *မာကဗျကကိဗျက* : *မိဗျကကိဗျက* : *မိဗျကကိဗျက* (R)

530. 𑀓𑀸𑀓𑀾 = 𑀓𑀸𑀓𑀾𑀓𑀸 Dj, Ks, Pt, Bl.

Vergelijk ook 𑀓𑀸𑀓𑀾𑀓𑀸.

WBK: geeft het in deze beteekenis alleen op als tēmbang.

WDL: geeft het op voor Dj.

531. 𑀓𑀸𑀓𑀾

𑀓𑀸𑀓𑀾 𑀓𑀸𑀓𑀾 𑀓𑀸𑀓𑀾 𑀓𑀸𑀓𑀾 = 𑀓𑀸𑀓𑀾 𑀓𑀸𑀓𑀾 𑀓𑀸𑀓𑀾 𑀓𑀸𑀓𑀾.

WBK: geeft naast deze uitdrukking nog enkele andere vormen en samenstellingen op. Volgens mijn berichtgevers is te Sk alleen — zij het dan ook zeldzaam — in gebruik 𑀓𑀸𑀓𑀾𑀓𑀸 = „eens van zin”.

BIJDR: (*).

532. 𑀓𑀸𑀓𑀾

𑀓𑀸𑀓𑀾𑀓𑀸 = 𑀓𑀸𑀓𑀾𑀓𑀸 Ks.

Naast 𑀓𑀸𑀓𑀾𑀓𑀸.

WBK: geeft 𑀓𑀸𑀓𑀾 alleen op in de Sålå'sche beteekenis van „speetje vleesch aan een spit gebraden”. Dit laatste moet zijn *geroosterd*.

533. 𑀓𑀸𑀓𑀾 = 𑀓𑀸𑀓𑀾𑀓𑀸 Dj, Ks, Pt, Bl.

Het woord is als krāmā-term in gebruik. Vergelijk Taalsoorten, VII bij 𑀓𑀸𑀓𑀾. Dit laatste woord schijnt in het Djapāra'sch dialekt niet voor te komen.

534. 𑀓𑀸𑀓𑀾 = 𑀓𑀸𑀓𑀾𑀓𑀸𑀓𑀸𑀓𑀸𑀓𑀸 Dj.

WBK: geeft het niet op, ofschoon het ook te Sk naast 𑀓𑀸𑀓𑀾 schijnt voor te komen, dus in den zin van „inbeslagname”, en niet in dien van „dagvaarderen”.

BIJDR: (*).

535. 𑀓𑀸𑀓𑀾𑀓𑀸 I (steen) = 𑀓𑀸𑀓𑀾𑀓𑀸 Pt.

II (satijn) = 𑀓𑀸𑀓𑀾𑀓𑀸

Zie ook bij 𑀓𑀸𑀓𑀾𑀓𑀸.

BIJDR: (***) geeft als gelijkwaardigen Sålå'schen term op „𑀓𑀸𑀓𑀾𑀓𑀸” ook voor satijn”. Waarschijnlijk is dit een druk- of schrijffout, want volgens mijn berichtgevers wordt 𑀓𑀸𑀓𑀾𑀓𑀸 te Sk alleen gebruikt voor „knikker”. Wbk. verwijst bij dit woord naar 𑀓𑀸𑀓𑀾𑀓𑀸, dat men er echter tevergeefs in zoekt. Aan mijn berichtgevers was dit laatste woord onbekend.

536. မိ(ဖြေ)လၢၤၤ = မိ(ဖြေ)လၢၤၤ Dj.

WBK: geeft geen van beide woorden op. Beide zijn waarschijnlijk ver-
vormingen van het Holl. *astrallamp*. De beteekenis is „petroleumlamp”.

BIJDR: (*) noemt မိ(ဖြေ)လၢၤၤ ook als Sålå'schen term. Aan mijn berichtge-
vers echter was het woord onbekend.

537. မိ(ဖြေ) = မိ(ဖြေ)

WBK: geeft geen van beide woorden op, ofschoon beide te Sk in gebruik
zijn. Het eerste beteekent daar „streng”, als telmaat voor garen enz., het
tweede beteekent „leidstreng”.

BIJDR: (**) geeft ook in de laatste beteekenis voor Sk op မိ(ဖြေ). Volgens
mijn berichtgevers is dit onjuist.

538. မိ(ဖြေ)လၢၤၤ = မိ(ဖြေ)လၢၤၤ Dj.

Komt niet voor te Pt, R, Bl. Vergelijk echter ook မိ(ဖြေ)လၢၤၤ.

WBK: geeft geen van beide woorden op. De beteekenis is „petroleum-
lamp”, nl. die soort, waarbij de lamp in een glazen stolp geplaatst wordt.

BIJDR: (*) geeft als Sålå'schen term op မိ(ဖြေ)လၢၤၤ. Volgens mijn be-
richtgevers echter wordt dit daar niet gebezigd.

539. မိ(ဖြေ) = မိ(ဖြေ) Dj, Ks, Pt, Bl.

WBK: geeft geen van beide woorden op. De beteekenis is „gom-elastiek”,
nl. om schrift uit te wisschen.

540. မိ(ဖြေ)လၢၤၤ = ? Dj.

BIJDR: () geeft als beteekenis op: „een reep leër verbonden aan de
stang van het achterpaard waardoor de streng van het voorpaard gaat”.
De Regent van R gaf als Sålå'schen term op မိ(ဖြေ)လၢၤၤ, dat echter in die be-
teekenis aan mijn berichtgevers onbekend was.

541. မိ(ဖြေ)လၢၤၤ I = မိ(ဖြေ)လၢၤၤ

II = မိ(ဖြေ) Dj, Ks, Pt.

VOORB: မိ(ဖြေ)လၢၤၤ (Ks)

De Regent van R gaf nog als daar gebruikelijk op မိ(ဖြေ)လၢၤၤ. Het bleek
niet duidelijk, welke van de twee beteekenissen daarmede bedoeld werd.
Te Sk beteekent het volgens mijn berichtgevers uitsluitend „vierkant”.

Vergelijk ook မိ(ဖြေ)လၢၤၤ.

542. မိ(ဖြေ)လၢၤၤ

မိကျွမ်း = ကျွမ်း Ks, Pt, Bl.

vDBR: 127—9 v.o. (Djw).

543. ကမ္ပိဏ = ကမ္ပိဏ Ks.

VOORB: မိန္ဒကတယဒယမိကကံကကကမ္ပိဏမိယမိန္ဒကမ္ပိဏ (Ks)

Komt niet voor te R, Bl.

544. ကမကပကျ = ကမိကျ Pt, Bl, Bn (hier opgegeven als K).

Komt niet voor te Dj.

WBK: geeft het in dezelfde beteekenis op. Volgens mijn berichtgevers echter is het te Sk niet in gebruik.

WDL: vermeldt het voor de residentien Smr, Dj, R en M.

545. ကပကျ = ကမိကျ Ks, Pt, R, Bl.

Vergelijk ook ကမကပကျ.

546. ကပ = ကပကျ Dj, Ks, Pt.

Komt niet voor te Bl.

Zie ook bij ကပကျ. Te Sålå is het K. voor „haan”.

WDL: geeft ကပ op als dialektisch voor ကမိကျ te Ng., (Kb.) Tg., Dj. Voor Dj althans is in zooverre de gelijkstelling onjuist, dat het woord is K., dus = ကပကျ.

P. L. I: 104--1 v.o.

547. ကမပယ်

ကမပယ်ကျ I = ကပယ်ကျ, *nl. als benaming van het fluitje aan den staart van een duif* Dj, Ks, Pt, Bl.

II = ကမကပကျ Dj, Ks, Pt, R, Bl.

WBK: geeft ကမပယ်ကျ op in de beteekenis van „in verschillende richtingen”. Volgens mijn berichtgevers echter zegt men daarvoor steeds met verdubbeling ကမပယ်ကမပယ်ကျ. In de beteekenis II geeft Wbk. op gezag van Rh. ook nog op ကပယ်ကျ, dat echter volgens mijn berichtgevers niet gebruikt wordt voor het muziekinstrument aan een vlieger. In Kědōe schijnt ကပယ်ကျ intusschen wel zoo voor te komen.

WDL: geeft ကမပယ်ကျ = ကပယ်ကျ op voor Dj.

548. ကပ = ကပ Dj, Ks (hier ook opgegeven = ကမပယ်), Bl.

WBK: geeft bij ၁၁၇၅ beide: ၁၁၇၅ en ၁၁၇၅ naast elkander op, maar vermeldt ၁၁၇၅ op zichzelf niet. Volgens mijn berichtgevers is alleen ၁၁၇၅ te Sk gebruikelijk.

WDL: „ = ၁၁၇၅ : k. (Dj.) ၁၁၇၅ ” Wat de beteekenis van dat k. is, is niet duidelijk. Beteekent het hier, z.a. blijkbaar op enkele andere plaatsen, *krāmā*, dan had het ook gelijkgesteld moeten worden met ၁၁၇၅ en niet met ၁၁၇၅ . Aan mij is deze beteekenis ၁၁၇၅ = ၁၁၇၅ niet opgegeven.

BIJDR: () geeft ook voor Ks ၁၁၇၅ op.

549. ၁၁၇၅ = ၁၁၇၅ , ၁၁၇၅ Dj, Ks, Pt, Bl.

WBK: geeft het in dezelfde beteekenis op. Volgens mijn berichtgevers is het te Sk wel in samenstellingen in gebruik, maar komt het overigens alleen bij uitzondering voor. In Djapāra is het 't meest gewone woord.

vDBR: 124—12 (Djw).

550. ၁၁၇၅ = ၁၁၇၅ Dj, Pt, Bl.

Komt niet voor te Ks.

WDL: vermeldt het voor (Dj.).

Vergelijk ook ၁၁၇၅ .

551. ၁၁၇၅

၁၁၇၅ = ၁၁၇၅ (?) Dj, R.

Komt niet voor te Bl.

VOORB: zie bij ၁၁၇၅ . Dit voorbeeld zou anders eerder doen denken aan een beteekenis ၁၁၇၅ . Vergelijk echter ook ၁၁၇၅ . Voor Pt werd opgegeven: „ ၁၁၇၅ ၁၁၇၅ ၁၁၇၅ ၁၁၇၅ ၁၁၇၅ ၁၁၇၅ ၁၁၇၅ ၁၁၇၅ ” De beteekenis hiervan is mij niet recht duidelijk.

552. ၁၁၇၅ = ၁၁၇၅ Dj, Ks, Pt, R, Bl, Bn.

WBK: geeft het ook in deze beteekenis op. Volgens mijn berichtgevers echter is in dien zin alleen gebruikelijk ၁၁၇၅ = „vogels of visschen des nachts met licht vangen”.

WDL: vermeldt het voor Bl.

553. ၁၁၇၅

၁၁၇၅ = ၁၁၇၅ Dj, Ks, Pt.

Komt niet voor te Bl.

Het is als *krāmā*-term in gebruik.

WBK: „သိမ်ကတ္တေ 1. zacht waaijend, *van den wind*; ဟဗိစသိမ်ကတ္တေ een zacht koeltje. 2. *scheepsterm*: bries, koelte, *voor wind in het algemeen*”. Volgens mijn berichtgevers is de vorm te Sk in het geheel niet in gebruik.

vDBR: 104—14 en 107—3 v.o. (Pt).

P. L. I: 128—7.

554. သရလဒ်ကတ္တေ

သရလဒ်ကတ္တေ = သိမ်ကတ္တေ R.

Komt niet voor te Dj, Pt.

VOORB: သရလဒ်ကတ္တေကိုမူကွဲ၍ ဟဗိစသရလဒ်ကတ္တေဟုခေါ်ဝေါ်ကြသည်။ (R)

555. ကရလဒ်ကတ္တေ = ဟဗိစကတ္တေ, ကရလဒ်ကတ္တေ Dj, Ks.

WBK: geeft het op als malayisme. Volgens mijn berichtgevers echter wordt het te Sk ook als zoodanig niet gebruikt.

BIJDR: ().

556. သိမ်ကတ္တေ = ကရလဒ်ကတ္တေ, *nl. in de beteekenis van „leenen”* R.

Komt niet voor te Pt.

Vergelijk ook သိမ်ကတ္တေ.

VOORB: သိမ်ကတ္တေ ကရလဒ်ကတ္တေကိုမူကွဲ၍ ဟဗိစသိမ်ကတ္တေဟုခေါ်ဝေါ်ကြသည်။ သိမ်ကတ္တေကိုမူကွဲ၍ ဟဗိစသိမ်ကတ္တေဟုခေါ်ဝေါ်ကြသည်။ (R)

WBK: spelt abusievelijk ကရလဒ်ကတ္တေ.

557. သကတ္တေ I = ကရလဒ်ကတ္တေ Dj, Ks, Pt, R, Bl.

II = သိမ်ကတ္တေ, ကရလဒ်ကတ္တေ Ks, Pt, Bl.

VOORB: သကတ္တေ ကရလဒ်ကတ္တေကိုမူကွဲ၍ ဟဗိစသကတ္တေ (Bl)

WBK: geeft het in de beteekenis I op en noemt daarnaast als TD. nog သကတ္တေ. Volgens mijn berichtgevers echter is geen van beide te Sk in gebruik.

WDL: geeft het in de beteekenis I op voor Dj., Bn.

558. သကတ္တေ *zie* ကရလဒ်ကတ္တေ.

559. ကရလဒ်ကတ္တေ = သိမ်ကတ္တေ R, Bl.

VOORB: ကရလဒ်ကတ္တေကိုမူကွဲ၍ ဟဗိစသိမ်ကတ္တေဟုခေါ်ဝေါ်ကြသည်။ သိမ်ကတ္တေကိုမူကွဲ၍ ဟဗိစသိမ်ကတ္တေဟုခေါ်ဝေါ်ကြသည်။ (R)

WBK: geeft het alleen op in de Sälå'sche beteekenis van „strijdig”.

560. သကတ္တေ = သိမ်ကတ္တေ Dj, Ks, Pt, Bl.

WDL: geeft het op voor (Bl.).

561. မိလ္လာ = ဂုဗြာရဗာယျ, *nl. in de beteekenis van „leenen”* Pt, R.

562. မိပိ = မိပိ R.

Komt niet voor te Dj, Pt.

VOORB: ဂုဗြာရဗာယျ (R)

563. မိဗျာ = ဂုဗြာရဗာယျ, Dj, Pt, R, Bl (maar hier als TD. opgegeven).

Te Sk is wèl in gebruik een andere verkorting, t.w. မိဗျာ.

564. မိဗျာ = ဂုဗြာရဗာယျ Dj.

WBK: geeft beide: မိဗျာ en ဂုဗြာရဗာယျ op in de beteekenis van „ruiterspoor”, maar vermeldt de beteekenis „spoortrein” niet. Volgens mijn berichtgevers zegt men te Sk uitsluitend မိဗျာ voor „spoortrein” en ဂုဗြာရဗာယျ voor „ruiterspoor”.

BIJDR: (*).

565. ဂုဗြာရဗာယျ = ဂုဗြာရဗာယျ Dj.

Zie Dial. Ba. Het daar medegedeelde is in zooverre onjuist, dat ook te Sk een enkele maal ဂုဗြာရဗာယျ gebezigd wordt in den zin van „berekening”, niet echter in dien van „cijfer”.

566. ဂုဗြာရဗာယျ = ဂုဗြာရဗာယျ Dj, Pt, R, Bl.

VOORB: ဂုဗြာရဗာယျ (R)

WBK: geeft in deze beteekenis het grondwoord zelf niet op, wel het naar het schijnt te Sk in dezen zin niet gebruikelijke ဂုဗြာရဗာယျ.

567. ဂုဗြာရဗာယျ = ဂုဗြာရဗာယျ, ဂုဗြာရဗာယျ, *nl. in den zin van „als”* Ks.

Komt niet voor te Pt, Bl.

VOORB: ဂုဗြာရဗာယျ (Ks)

WBK: geeft het alleen op in de te Sk gebruikelijke beteekenis van „opdat”.

568. မိပိဗျာ *zie* မိပိဗျာ.

569. မိဗျာ N., မိဗျာ K. = မိဗျာ Pt.

Vergelijk ook မိဗျာ.

570. မိဗျာ = ဂုဗြာရဗာယျ Dj, Ks, Pt.

VOORB: မိဗျာ (Ks)

Het wordt alleen gebruikt voor „slaan” of „stooten” naar den buik. Voor

Komt niet voor te Ks, maar wordt er wel verstaan.

Zie Dial. Ba en vergelijk ook *အဟဟ*.

578. *မိမိရဟဟ* = *မိမိရဟဟ* Dj, Pt, R, Bl (maar hier opgegeven als KD.), Bn (maar hier opgegeven als Md.).

VOORB: *မိမိရဟဟ* *မိမိရဟဟ* *မိမိရဟဟ* *မိမိရဟဟ* (R)

WDL: geeft het in de hiermede overeenkomende beteekenis van *ရဟဟ* (dus als N. of KN.) op voor Pd., (Bn.).

579. *မိမိရ* = *မိမိရ* Dj, Pt, R, Bl (maar hier opgegeven als KD.).

VOORB: *မိမိရ* *မိမိရ* *မိမိရ* *မိမိရ* (R)
ရဟဟ wordt hier blijkbaar bedoeld als K. van *ဟဟ*. Zoo is het intuschen te Sk niet in gebruik, zie Taalsoorten, I bij *ရဟဟ*.

WDL: geeft het op voor Bl.

580. *ရဟဟ* = *ရဟဟ* Dj, Ks, Pt, R, Bl.

VOORB: *ရဟဟ* *ရဟဟ* (R)

WBK: geeft het in dezen zin op als *malayisme*. Volgens mijn berichtgevers is het echter ook als zoodanig te Sk niet in gebruik.

581. *ရဟ*

ရဟ = *ရဟ* Pt.

Het is er als K.- (of KI.?) term in gebruik.

WBK: geeft het alleen op in de Sälå'sche beteekenis van „rek of lijn, om iets er over heen te hangen”.

582. *မိမိရ* = *မိမိရ* Pt.

WBK: geeft het op als *malayisme*. Volgens mijn berichtgevers echter is het ook als zoodanig te Sk niet in gebruik.

BIJDR: () vermeldt het als gelijkwaardig met het Sälå'sche *ဟဟ*.

583. *ရဟ* = *ရဟ*, nl. in den zin van „lont” Dj, Ks, Pt, Bl.

WBK: geeft het in denzelfden zin op. Volgens mijn berichtgevers echter is te Sk *ရဟ* alleen in gebruik in de beteekenis van „lampekous”, maar komt wél voor de vorm *ရဟ* = „zundgat”.

WDL: vermeldt het voor Sl.

584. *ရဟ* = *ရဟ* Pt, R, Bl.

Voor Dj werd als beteekenis opgegeven *ရဟ*. Wat hiermede bedoeld wordt, is mij niet duidelijk.

585. မိဇွံ = မိဇွံ Dj, Ks, Pt, Bl.

WBK: geeft het alleen op in de te Sk gebruikelijke beteekenis, nl. als naam van een plant.

586. မျက်

ကျက်မိ = ကျက် Ks, Pt, R, Bl.

VOORB: ကရယုဒကမိကျက်မိစာကျ (R)

WBK: geeft den vorm in dezelfde beteekenis op. Volgens mijn berichtgevers echter is hij te Sk niet in gebruik. Grammatikaal is hij intusschen juister dan de Sälå'sche term.

P. L. I: 65—5.

587. မျက်ကျ = မျက်ကျ Dj, Ks, Pt.

Komt niet voor te R, Bl.

WDL: geeft het op voor (Dj.).

588. မိဂိကျ = မိဂိကျ Ks, Pt, Bl.

Komt niet voor te R. Vergelijk echter ook မိဇွံ.

WDL: geeft het op voor Dj, maar spelt မိဇွံ.

589. စာမိကျ

စာမိကျ = စာမိ, nl. in den zin van „in beslag nemen” Pt, R, Bl
(maar hier werd opgegeven စာမိကျ).

VOORB: စာမိကျစာမိကျစာမိကျစာမိကျစာမိကျ (R)

WBK: geeft dezen vorm niet op, wel het ook te Sk gebruikelijke စာမိကျ = „zegel”.

590. စာမိကျ = စာမိကျ Dj, Ks, Pt.

Komt niet voor te R.

BIJDR: (**) geeft ook als Sälå'schen term op စာမိကျ. Volgens mijn berichtgevers echter zegt men daar စာမိကျ, cfm. Wbk.

591. စာမိကျ = စာမိကျ Dj.

Voor R werd opgegeven စာမိကျ.

Zie Dial. Ba en vergelijk ook မိဇွံ.

592. စာမိကျ

ဝိဝိသေယျ = ဝိဝိသေယျာ Dj, Ks.

Zie Dial. Ba.

vDBR: 98—7 (Pt) geeft ook op den vorm ဝိဝိသေယျာ.

593. ဖုမ္မာယျာ = မာယျာ, nl. in de beteekenis van „iets, waarmede men slaat” Bl.

WBK: geeft in deze beteekenis alleen op de vormen ဖုမ္မာယျာ en ဝိဖုမ္မာယျာ.

WDL: geeft het op voor Bl.

594. ဝိသေယျာ = မာယျာ Dj, Ks, Pt, Bl.

WBK: geeft het op als TP.

595. ဝိဇ္ဇိ = ဝိဇ္ဇိယာ Dj, Bl.

Komt niet voor te R.

Vergelijk ook ဝိဇ္ဇိယာ.

596. ဝိဇ္ဇိယာ zie ဝိဇ္ဇိယာ.

597. ဟိဇ္ဇိယာ = ? Dj.

Komt niet voor te Bl.

Als beteekenis werd door den Regent van Dj opgegeven ဟိဇ္ဇိယာ ဝိဇ္ဇိယာ ဝိဇ္ဇိယာ ဟိဇ္ဇိယာ ဟိဇ္ဇိယာ ဟိဇ္ဇိယာ.

WBK: geeft het op als „1. groote platte lepel van bamboe bij het braden 2. သာ. ဟိဇ္ဇိယာ met gescheurde kleederen, berooid, Rh.” Volgens mijn berichtgevers is het woord te Sk niet in gebruik en zegt men voor het eerste ဟိဇ္ဇိယာ ဟိဇ္ဇိယာ, een woord, dat Wbk. niet opgeeft.

598. ဝိဇ္ဇိယာ = ဝိဇ္ဇိယာ Dj, Ks, Pt.

Komt niet voor te Bl (daar zegt men ဝိဇ္ဇိ, waarvan dit dus de aanv. wijs is?), R.

VOORB: ဝိဇ္ဇိယာ ဟိဇ္ဇိယာ ဝိဇ္ဇိယာ ဟိဇ္ဇိယာ (Ks)

599. ဝိ = ဝိ Ks.

VOORB: ဝိ ဝိ ဝိ (Ks)

Waarschijnlijk een verkorting van ဝိ. Het werd mij echter opgegeven als gelijkwaardig met ဝိ, dus als KN.

WBK: geeft het als gelijkwaardig met ဝိ op als tēmbang.

WDL: geeft het op voor Pm.

600. မိတုဗာကျ

မိတုဗာကျ = မိတုဗာကျ Ba.

Komt niet voor te Dj.

Zie Dial. Ba.

601. မိ(မိ) = မိ(မိ) Dj, Ks, Pt, R, Bl (maar hier is မိ(မိ) meer gewoon).

Ook wel volgens den gewonen regel (zie bij မိ(မိ) မိ(မိ).

WBK: geeft het op als spreektaal. Volgens mijn berichtgevers echter is het te Sk ook als zoodanig niet in gebruik.

602. မိ(မိ) zie မိ(မိ).

603. မိ(မိ)ကျ = မိ(မိ) Dj, Ks, Pt, Bl.

Komt niet voor te R.

Vergelijk ook မိ(မိ).

WBK: geeft het alleen op in de te Sk gebruikelijke beteekenis, nl. „een fluweelen hoofddeksel, met opstaanden rand van achteren, behoorende tot de krijgskleding”. De omschrijving in Wbk. is minder juist.

WDL: geeft het op voor Br., Pk., Sl. (Smr.).

vDBR: 86—12 (Ks).

604. မိ(မိ)ကျ ခြံ မိ(မိ)ကျ.

605. မိ(မိ)ကျ = မိ(မိ)ကျ, မိ(မိ) Dj, R.

VOORB: မိ(မိ)ကျ မိ(မိ)ကျ မိ(မိ)ကျ မိ(မိ)ကျ မိ(မိ)ကျ မိ(မိ)ကျ မိ(မိ)ကျ မိ(မိ)ကျ မိ(မိ)ကျ (R)

606. မိ(မိ)ကျ

မိ(မိ)ကျ = မိ(မိ)ကျ Pt.

Vergelijk Dial. Ba onder မိ(မိ)ကျ.

WBK: geeft het alleen op in de Sälå'sche beteekenissen, t.w. 1° als KI. van မိ(မိ)ကျ en 2° als „verlovingspand”, KN.

607. မိ(မိ)ကျ = မိ(မိ)ကျ Dj, Ks, Pt, R, Bn.

WBK: „မိ(မိ)ကျ TD. en TP. N., မိ(မိ)ကျ KN.” Dit is in zooverre onjuist, dat het volgens mijn berichtgevers ook als TD. te Sk niet voorkomt, en dat het als TP. niet N. is, maar KN., evenals မိ(မိ)ကျ, dat daarnaast in gebruik is.

WDL: geeft het op voor geheel Midden-Java met uitzondering van de Vorstenlanden.

608. 𑀧𑀸𑀓𑀾𑀢 = 𑀧𑀸𑀓𑀾𑀢 Dj, Ks, Pt, Bl.

WBK: geeft het op als grondwoord van 𑀧𑀸𑀓𑀾𑀢 zoowel in deze beteekenis, als in die van „vergunnen”. Volgens mijn berichtgevers echter is het woord te Sk in de laatste beteekenis in het geheel niet in gebruik en komt het ook in de eerste beteekenis slechts bij uitzondering voor. In Djapara daarentegen is het 't meest gewone woord.

vDBR: 12—7, 20—6 v.o. en 21—7 (Kl).

609. 𑀧𑀸𑀓𑀾𑀢 = ? Pt.

Als beteekenis werd voor Pt opgegeven „𑀧𑀸𑀓𑀾𑀢𑀧𑀸𑀓𑀾𑀢𑀧𑀸𑀓𑀾𑀢 𑀧𑀸𑀓𑀾𑀢𑀧𑀸𑀓𑀾𑀢”.

WBK: geeft het alleen op in de Sälå'sche beteekenis van „gejuich”, „geroep”.

vDBR: 126—10 𑀧𑀸𑀓𑀾𑀢𑀧𑀸𑀓𑀾𑀢𑀧𑀸𑀓𑀾𑀢𑀧𑀸𑀓𑀾𑀢𑀧𑀸𑀓𑀾𑀢𑀧𑀸𑀓𑀾𑀢 (Djw). Hierbij staat aangeteekend „z.v.a. Hwb. 𑀧𑀸𑀓𑀾𑀢 P.V.” Juist kan dit nooit zijn, aangezien Wbk. 𑀧𑀸𑀓𑀾𑀢 alleen opgeeft als ongebruikelijk grondwoord.

610. 𑀧𑀸𑀓𑀾𑀢 = 𑀧𑀸𑀓𑀾𑀢 Bl.

Vergelijk ook 𑀧𑀸𑀓𑀾𑀢, 𑀧𑀸𑀓𑀾𑀢 en 𑀧𑀸𑀓𑀾𑀢.

611. 𑀧𑀸𑀓𑀾𑀢 = 𑀧𑀸𑀓𑀾𑀢 Dj, Pt, R, Bl.

* VOORB: 𑀧𑀸𑀓𑀾𑀢𑀧𑀸𑀓𑀾𑀢𑀧𑀸𑀓𑀾𑀢𑀧𑀸𑀓𑀾𑀢𑀧𑀸𑀓𑀾𑀢𑀧𑀸𑀓𑀾𑀢 𑀧𑀸𑀓𑀾𑀢𑀧𑀸𑀓𑀾𑀢 (R)

Vergelijk ook 𑀧𑀸𑀓𑀾𑀢.

612. 𑀧𑀸𑀓𑀾𑀢 = 𑀧𑀸𑀓𑀾𑀢 Bl.

Komt niet voor te Dj, Ks, Pt.

WDL: vermeldt het voor Dj.

613. 𑀧𑀸𑀓𑀾𑀢

𑀧𑀸𑀓𑀾𑀢 = 𑀧𑀸𑀓𑀾𑀢 Pt, Bl.

Vergelijk ook 𑀧𑀸𑀓𑀾𑀢.

vDBR: 129—4 (Djw).

614. 𑀧𑀸𑀓𑀾𑀢 zie 𑀧𑀸𑀓𑀾𑀢.

615. 𑀧𑀸𑀓𑀾𑀢

𑀧𑀸𑀓𑀾𑀢 = 𑀧𑀸𑀓𑀾𑀢 Bl.

Komt niet voor te Pt.

WBK: geeft alleen op den vorm 𑀧𑀸𑀓𑀾𑀢 in de ook te Sk gebruikelijke beteekenis van „aanhoudend”. Zie ook bij 𑀧𑀸𑀓𑀾𑀢.

WDL: geeft het op voor Dj.

616. ဘဏ္ဍာ = ဗျာဏ္ဍာ, *nl. als K. van ဘဏ္ဍိ* Dj, Ks, Pt, R.

Zie Dial. Ba. Het wordt echter ook te Sk wel verstaan.

617. ဘဏ္ဍ

ဘဏ္ဍာဏ္ဍာ = ဘဏ္ဍာဏ္ဍာ Dj, Ks, Pt.

Komt niet voor te R.

Zie Dial. Ba.

618. ဗျာဏ္ဍ = ဗျာဏ္ဍာ Pt.

Ook wel verkort tot ဗျာဏ္ဍ.

WBK: geeft het in dezen zin op als TP. en in dien van „de jongere broeder of zuster, of vrouw” als KN. Aan mijn berichtgevers was deze laatste beteekenis onbekend.

619. ဗျာဏ္ဍာဏ္ဍာ *zie* ဘဏ္ဍာဏ္ဍာ.

620. ဗျာဏ္ဍာ = ဗျာဏ္ဍ R.

Vergelijk ook ဗျာဏ္ဍာဏ္ဍာ.

WDL: geeft het op voor Tg, in den vorm ဗျာဏ္ဍာဏ္ဍာ en voor Bs. (Pb.) in den vorm ဗျာဏ္ဍာ, die gelijkgesteld wordt met ဗျာဏ္ဍာဏ္ဍာ, dat echter althans te Sâlâ onbestaanbaar is.

621. ဗျာဏ္ဍာဏ္ဍာ = ဗျာဏ္ဍ R.

Vergelijk ook ဗျာဏ္ဍာဏ္ဍာ.

622. ဗျာဏ္ဍ

ဗျာဏ္ဍာ, ဘဏ္ဍာဏ္ဍာ = ဗျာဏ္ဍာ Pt.

Vergelijk Taalsoorten, VI bij ဗျာဏ္ဍာ en zie ook boven bij ဘဏ္ဍာဏ္ဍာ.

623. ဘဏ္ဍာ = ဘဏ္ဍာ Dj, Ks, Pt.

WBK: geeft het ook in deze beteekenis op. Volgens mijn berichtgevers echter is het te Sk alleen gebruikelijk in die van „tournooilans”.

624. ဘဏ္ဍာ N., ဘဏ္ဍာဏ္ဍာ Md., ဘဏ္ဍာဏ္ဍာ K.

Deze woorden worden in Pasisir-Javaansch merkbaar meer gebruikt dan in het Sâlâ'sche dialect, waar men ze alleen bezigt tot uitdrukking van een tegenstelling met ဗျာဏ္ဍာ of van een nadruk.

625. $\eta\alpha\mu\iota\lambda\lambda\upsilon = \mu\iota\mu\iota\lambda\lambda\upsilon$ Dj, Ks.

WBK: geeft noch $\eta\alpha\mu\iota\lambda\lambda\upsilon$, noch $\mu\iota\mu\iota\lambda\lambda\upsilon$ op. De beteekenis is „wissel”.

BIJDR: ().

626. $\alpha\alpha\lambda\lambda\upsilon = \alpha\alpha\mu\iota\lambda\lambda\upsilon$ Pt.

Komt niet voor te Bl.

WBK: geeft het in dezen zin op als TP.

627. $\eta\alpha\alpha\lambda\lambda\upsilon = \eta\alpha\alpha\eta\lambda\lambda\upsilon$ Dj, Ks, Pt.

WBK: geeft geen van beide woorden op. De beteekenis is „wollen deken”.

BIJDR: (**) geeft ook als Sälå'schen term op $\eta\alpha\alpha\lambda\lambda\upsilon$. Volgens mijn berichtgevers echter zegt men te Sk $\eta\alpha\alpha\eta\lambda\lambda\upsilon$ of meer gewoon $\alpha\alpha\lambda\lambda\upsilon$, dat Wbk. ook al niet opgeeft.

628. $\alpha\alpha\mu\iota$

$\alpha\alpha\mu\iota\alpha\alpha\mu\iota = \alpha\alpha\mu\iota\alpha\alpha\mu\iota$ Dj, Pt.

Zie Dial. Ba.

vDBR: 44—7 v.o. (Smr).

P. L. I: 14—4.

629. $\nu\upsilon\lambda\lambda\upsilon = \mu\iota\mu\iota\lambda\lambda\upsilon$, *nl. als benaming van de groote veeren aan staart of vleugels*

Dj, Ks, Pt, Bl.

WDL: geeft het op voor Bl.

630. $\alpha\alpha\mu\iota\lambda\lambda\upsilon = \alpha\alpha\mu\iota\lambda\lambda\upsilon$, *nl. als K. van $\alpha\alpha\eta\alpha\alpha\lambda\lambda\upsilon$* Dj, Ks, Pt, Bl.

Komt niet voor te R.

VOORB: $\alpha\alpha\mu\iota\lambda\lambda\upsilon\eta\alpha\alpha\eta\alpha\alpha\lambda\lambda\upsilon$ (Ks)

WDL: geeft het op voor Dj.

631. $\alpha\alpha\eta\alpha\alpha\lambda\lambda\upsilon = \alpha\alpha\eta\alpha\alpha\lambda\lambda\upsilon$, $\eta\alpha\alpha\alpha\mu\iota\lambda\lambda\upsilon$.

Komt niet voor te Ks, Pt, R, Bl.

Vergelijk ook $\alpha\alpha\eta\alpha\alpha\lambda\lambda\upsilon$.

WBK: geeft het alleen op in de Sälå'sche beteekenis van „de waarheid zeggen”.

WDL: geeft als voorbeelden voor Dj. op $\alpha\alpha\eta\alpha\alpha\lambda\lambda\upsilon\eta\alpha\alpha\eta\alpha\alpha\lambda\lambda\upsilon$ en $\alpha\alpha\eta\alpha\alpha\lambda\lambda\upsilon\eta\alpha\alpha\eta\alpha\alpha\lambda\lambda\upsilon$.

632. $\alpha\alpha\eta\alpha\alpha\lambda\lambda\upsilon = \alpha\alpha\eta\alpha\alpha\lambda\lambda\upsilon$, $\eta\alpha\alpha\alpha\mu\iota\lambda\lambda\upsilon$ Pt.

gen voor, z.g. *မိန့်ကမ္ဘာ* = „marineblauw” en *ကမ္ဘာ* = „over zee” in de z.g. *မိန့်ကမ္ဘာ* bij het huwelijk.

646. *မိန့်ကမ္ဘာ*

မိန့်ကမ္ဘာ = *မိန့်ကမ္ဘာ* Ks, Pt, Bl.

WDL: geeft het op voor (Dj.) en wel bij *မိန့်ကမ္ဘာ* zelf, dus als grondwoord. Het zal echter wel evenals *မိန့်ကမ္ဘာ* een passief met *မိ* zijn.

647. *ကမ္ဘာ* = *ကမ္ဘာ* Ks, Pt.

WBK: geeft het op als TP. Het schijnt echter ook te Sk een enkele maal als TD. voor te komen.

648. *ကမ္ဘာ* = *မိန့်ကမ္ဘာ* Dj, Ks, Pt, Bl.

WBK: geeft het op als benaming van het houten voorstuk van een ploeg. Volgens mijn berichtgevers echter is het woord te Sk in het geheel niet in gebruik.

WDL: vermeldt het voor Tg., Dj.

649. *ကမ္ဘာ*

ကမ္ဘာ = *မိန့်ကမ္ဘာ* Pt, Bl.

Komt niet voor te R.

WBK: geeft bij *ကမ္ဘာ* dit woord op = *မိန့်ကမ္ဘာ* = *မိန့်ကမ္ဘာ*, maar noemt bij *မိန့်ကမ္ဘာ* zelf dit laatste woord OJ. voor *မိန့်ကမ္ဘာ*. Volgens mijn berichtgevers zijn geen van beide te Sk in gebruik.

WDL: geeft *မိန့်ကမ္ဘာ* op, als te (Dj.) beteekenende *ကမ္ဘာ*. M.i. echter is dat minder juist: *မိန့်ကမ္ဘာ* is evenals het volkomen gelijkwaardige Sälå'sche KD. *မိန့်ကမ္ဘာ* een passief met *မိ*, overeenkomende met het K. *မိန့်ကမ္ဘာ* en niet met *ကမ္ဘာ*, dat bovendien N. is.

650. *မိန့်ကမ္ဘာ* = *မိန့်ကမ္ဘာ*, nl. van menschen Dj, R.

Komt niet voor te Pt.

Voor Bl werd als betekenis opgegeven *မိန့်ကမ္ဘာ*, dat te Sk alleen in gebruik is in den zin van „schuw”. De door Wbk. opgegeven betekenissen „woest”, „driftig”, enz. waren aan mijn berichtgevers onbekend. Zie ook *မိန့်ကမ္ဘာ*.

VOORB: zie bij *မိန့်ကမ္ဘာ*.

WBK: geeft het op gezag van Rh. op in de betekenis van „glad als een aal, slim”. Aan mijn berichtgevers was het woord onbekend.

657. ဟူ၍

ဟဟူ၍ဟဟူ = ဟူ၍ R.

WDL: vermeldt ဟူ၍ = „ဟူ၍အဟူ ဟဟဟဟဟဟဟဟ” voor Dj. T. Mij werd intusschen door den Regent van Dj opgegeven, dat het daar zóó niet in gebruik is. Vergelijk ook ဟဟဟဟဟဟ.

658. ဟဟဟဟ

ဟဟဟဟဟဟဟဟ = ဟဟဟဟဟဟဟဟ Ks, Pt, Bl.

Komt niet voor te R.

Gewoonlijk wordt de vorm verdubbeld tot ဟဟဟဟဟဟဟဟဟဟ.

WDL: vermeldt het voor Dj.

659. ဟဟဟ = ဟဟဟဟ Pt.

Komt niet voor te Bl.

VOORB: ဟဟဟဟဟဟဟဟဟဟဟဟဟဟဟဟဟဟဟဟ (Pt)

WBK: geeft deze beteekenis van „gangbaar” niet voor ဟဟဟ op. Naar het schijnt, wordt het echter ook te Sk wel eens in dien zin gebezigd.

660. ဟဟဟဟ

ဟဟဟဟဟဟဟဟ = ? Dj, Ks, Pt.

Zie Dial. Ba. Het daar medegedeelde ten aanzien van de koedi is minder juist. De koedi is een arit met een uitstekende scherpe punt aan de rugzijde, een combinatie dus van een arit met een pētel Bij de loeke in Djapará zit, naar ik meen, de scherpe punt aan de scherpe zijde en is het overigens meer een bēndo.

Voor Pt werd mij de volgende onderscheiding opgegeven: ဟဟဟဟဟဟဟဟ = weduwe (nl. in den zin van „gehuwd geweest zijnde vrouw”) met een zoon, ဟဟဟဟဟဟဟဟ = weduwe met een dochter, ဟဟဟဟဟဟဟဟဟဟ = oude weduwe zonder kinderen, ဟဟဟဟဟဟဟဟ or ဟဟဟဟ = jonge weduwe zonder kinderen.

Eigenaardig is het, dat men te Sk wel in dienzelfden zin spreekt van een ဟဟဟဟဟဟ, maar niet van een ဟဟဟဟဟဟဟဟ.

661. ဟဟဟဟဟ = ဟဟဟဟ R.

Komt niet voor te Pt, Bl.

VOORB: ဟဟဟဟဟဟဟဟဟဟဟဟဟဟဟဟဟဟဟဟ (R)

662. ဟဟဟ

မာဝါမိၵ် = မာဝါမိၵ် ဘမၵျ Bl.

Komt niet voor te Dj, Ks.

VOORB: မာဝါမိၵ် ဘမၵျ မာဝါမိၵ် မာဝါမိၵ် ဘမၵျ (Bl)

Vergelijk ook မာဝါမိၵ်.

WBK: geeft မာဝါမိၵ် ဘမၵျ niet op en မာဝါမိၵ် alleen in de Sålå'sche beteekenis van „eenentwintig”. Het eerste beteekent „het vingt-et-un-spel spelen”, „banken”.

663. မျမာမၵျ = မာဝါ Bl.

Komt niet voor te Pt.

VOORB: မျ မျမာမၵျ မျမာမၵျ မျမာမၵျ မျမာမၵျ (Pt) Dit voorbeeld komt dus meer overeen met een beteekenis မျမာမၵျ.

WBK: geeft het alleen op in de te Sk gebruikelijke beteekenissen van „halfvol” en fig. ook „niet recht wijs”, „onnoozel”. In deze laatste beteekenis schijnt het er echter zelden voor te komen.

WDL: vermeldt het alleen in dezen laatsten zin (die dus ook te Sk gebruikelijk is, zij het dan ook in mindere mate) voor Dj., Tg.

664. ဘမိ

ဘမိမၵျ = ဘမိမိ Ks, Pt.

WBK: geeft het alleen op in de Sålå'sche beteekenis van „wat geleverd wordt”, enz., dus als zelfst. naamw. Het schijnt echter ook in den zin van ဘမိမိ te Sk een enkele maal als TD. voor te komen.

VD BR: 65—2 မာဝါမိမိ ဘမိမိမၵျ (Dm).

665. မျမၵျ = မျမာမၵျ Dj.

WBK: geeft het alleen op in de Sålå'sche beteekenis van „glad of effen gestreken”.

BIJDR: noemt als Sålå'sche benaming van de pasarloods မာဝါမိမိမၵျ. Aan mijn berichtgevers was dit woord alleen bekend in de beteekenis van „lage schrijftafel”. Wbk. geeft het niet op.

VD BR: 21—10 (Kl).

666. မျမ = မျမာမၵျ, မျမာမၵျ R, Bl, Bn.

VOORB: မျမာမၵျ မျမာမၵျ မျမာမၵျ မျမာမၵျ (R)

WBK: geeft het op in de beteekenis van „loom”, „mat”. Zie echter Taal-soorten, XII bij မာဝါမိမိ en vergelijk ook beneden bij မျမာမၵျ en မျမာမၵျ.

WDL: geeft het op voor R. Zie ook de aantekening.

673. သိသိ

$\text{တၢ်သိသိတၢ်သိ} = \text{တၢ်သိသိတၢ်သိ}$ Dj, Ks, Pt, Bl.

Komt niet voor te R.

WBK: geeft တၢ်သိသိတၢ်သိ in een hiermede overeenkomende beteekenis op als tëmbang . De als KN. opgegeven beteekenis „rondom zich heenzien” was aan mijn berichtgevers onbekend.

vDBR: 95—13 (Pt).

BIJDR: (*) geeft သိသိ op als te Ks dialektisch voor သိသိ . Het is echter zoo ook te Sk in gebruik.

674. သိသိ

$\text{သိသိ} = \text{သိသိ}$ Dj, R, Bl.

Zie ook bij သိသိ .

VOORB: $\text{တၢ်သိသိတၢ်သိတၢ်သိ} \text{ တၢ်သိသိတၢ်သိတၢ်သိ} \text{ တၢ်သိသိတၢ်သိတၢ်သိ} \text{ တၢ်သိသိတၢ်သိတၢ်သိ} \text{ တၢ်သိသိတၢ်သိတၢ်သိ}$ (R)

WBK: geeft in dezelfde beteekenis op သိသိ , een woord, aan mijn berichtgevers onbekend.

WDL: geeft het op voor Bl.

675. $\text{တၢ်သိ} = \text{တၢ်သိ}$ Dj, Pt, R.

676. $\text{သိသိ} = \text{သိသိ}$ Pt.

WDL: geeft het op voor T. (R.) in de hiermede vrij wel overeenkomstige beteekenis van သိသိ .

Vergelijk ook Taalsoorten, XII bij တၢ်သိ en zie ook boven bij သိသိ .

677. $\text{တၢ်သိသိ} = ?$ Dj.

BIJDR: () geeft ook voor Sk op တၢ်သိသိ . Het woord was echter aan mijn berichtgevers onbekend. Als beteekenis wordt door Bijdr. opgegeven „broche, gedragen bij een gesloten vrouwenbaadje gelijk aan badjoe toro”. Dit laatste is de gewone vrouwendracht in Djaparâ.

678. $\text{တၢ်သိသိ} = \text{တၢ်သိသိ}$ Dj, Pt.

Komt niet voor te R.

WBK: geeft geen van beide woorden op. De beteekenis is „lavendelwater”, „reukwerk”. Te Sk schijnt—maar als minder gebruikelijk woord—intusschen ook တၢ်သိသိ voor te komen.

BIJDR: ().

679. ဣပယျ = ဣဝံ Dj, Ks, Pt.

WBK: geeft het op ook in dezen zin van „vrijgesproken”, „ontslagen”. Volgens mijn berichtgevers echter is het zoo te Sk niet in gebruik.

BIJDR: (***)

680. ဣဏိ = ဣဏိ Dj, Ks, Pt.

Vergelijk ook ဣဏ.

681. ဣဏိယျ = ? Dj.

VOORB: ဣဏိယျ ဣဏိယျ ဣဏိယျ ဣဏိယျ ဣဏိယျ (vdBr., Smr.). Men vindt hierbij aangeteekend „ဣဏိယျ Ar. lâzim, samenhangen met iets; blijven; vast”. De Regent van Dj gaf als gelijkwaardige termen op ဣဏိယျ, ဣဏိယျ, ဣဏိယျ en ဣဏိယျ. Geen van deze passen echter in het opgegeven voorbeeld.

WBK: geeft het alleen op in de Sâlâ'sche beteekenis van „er goed van af komen”.

WDL: geeft het op als K. voor ဣဏိယျ te Ptj.

682. ဣဏိယျ

ဣဏိယျ = ? Ks (als TD. opgegeven).

VOORB: ဣဏိယျ ဣဏိယျ ဣဏိယျ ဣဏိယျ ဣဏိယျ ဣဏိယျ ဣဏိယျ ဣဏိယျ ဣဏိယျ ဣဏိယျ (Ks)

In het eerste voorbeeld is het dus = ဣဏိယျ. Te Sk gebruikt men het eveneens in dien zin, maar, naar het schijnt, niet voor gronden, wel bv. voor huizen. In het tweede voorbeeld kan men geen volkomen gelijkwaardigen Sâlâ'schen term er voor in de plaats stellen. Men zou te Sk moeten zeggen: ဣဏိယျ ဣဏိယျ ဣဏိယျ ဣဏိယျ (wat nog vrij onbepaald is). In het derde voorbeeld evenzoo: ဣဏိယျ ဣဏိယျ ဣဏိယျ.

683. ဣဏိယျ

ဣဏိယျ = ဣဏိယျ Dj, Ks, Pt, R, Bl.

WBK: geeft het in dezelfde beteekenis op. Volgens mijn berichtgevers echter is te Sk ဣဏိယျ het meest gebruikelijke woord. Vergelijk Dial. Ba bij ဣဏိယျ.

BIJDR: () vermeldt het als soendanisme voor Ks.

vdBr: 65—1 (Dm).

684. ဣဏိယျ

လူလာလူ = လာလူ Bl.

WBK: geeft behalve de Sälå'sche beteekenis van „een bezoek doen (sic) na een ongeval, sterfgeval, roof, brand, of overstroming, om zijn deelneming te betuigen” ook nog op „(tengevolge van een alarmsein W.I. eig. လာလူ, 216)”. Volgens mijn berichtgevers is het in den laatsten zin te Sk niet in gebruik.

WDL: geeft voor K. (Ws.) als dialektisch op လူလာလူ = လာလူ in een zin, die zóó ook te Sk voorkomt. Gewoonlijk echter wordt het er alleen gebezigd voor een bezoek na een sterfgeval.

685. လူလာလူ

လူလာလူလူလာလူ = လာလူလူလာလူလူ Dj, R.

VOORB: als bij လူလာလူ.

686. လူလာ I = လာလူ, alleen als aanspraak tegenover bejaarde vrouwen

Dj, Ks, Pt.

Komt niet voor te R.

VOORB: လူလာလူ လူလာလူလူ လူလာလူလူလူလူလူလူလူ (Ks)

II = လာလူ Pt.

VOORB: လူလာလူလူလာလူလူလာလူလူလာလူလူလာလူလူလာလူလူလာလူ

In deze beteekenis schijnt လူလာ dus niet uitsluitend als aanspraak voor te komen.

687. လူလာလူ = လူလာလူ Dj, Ks, Pt, Bl.

Komt niet voor te R

WBK: geeft het op in de beteekenissen 1° „nevelig”, 2° „mug, iets kleiner en korter dan de လူလာလူ”. Mijn berichtgevers kenden alleen de eerste beteekenis.

WDL: vermeldt het voor Dj.

vDBR: 106—2 v.o. (Ks).

688. လာလူ = လာလူ, လာလူ Dj, Ks, Pt.

WBK: geeft het in dezen zin van „lamp” alleen op als tēmbang.

BIJDR: (***) geeft လာလူ zoo ook voor Sk op. Volgens mijn berichtgevers echter wordt het er zoo al, dan toch slechts uiterst zelden gebruikt.

P. L. II: 28—5 en 7.

689. လူလာ I = လူလာ, လာလူလူ Dj, Ks, Pt.

Komt niet voor te Bl.

VOORB: *သိကန္တိကံဗြဟ္မဒိ*

II *ဗြဟ္မဒိကံဗြဟ္မ* = *သိကံဗြဟ္မ* Ks, Pt, Bl.

WBK: geeft *ဗြဟ္မဒိ* op als KN. voor „slank” en als KD. voor *ကန္တိကံဗြဟ္မ*. Alleen de laatste beteekenis was aan mijn berichtgevers bekend. *ဗြဟ္မဒိကံဗြဟ္မ* geeft het op als beteekenende „klapabladeren tusschen bamboe's geknepen en als schutting gebruikt, WW.” Ook dit was aan mijn berichtgevers onbekend. Daarentegen geeft Wbk. *သိကံဗြဟ္မ* (= bijlage), dat te Sk wél gebruikelijk is, niet op.

vDBR: beteekenis I: 103—6 v.o. (Pt).

beteekenis II: 109—10 v.o. (Pt).

690. *ဗြဟ္မဒိ* = *သိကံဗြဟ္မဒိ* Dj, Ks, Pt, Bl.

WBK: geeft het op als malayisme. Volgens mijn berichtgevers is het te Sk weinig in gebruik.

691. *ဗြဟ္မဒိ* = *ဗြဟ္မဒိ* Dj, Ks, Pt, Bn.

Evenzoo in het K.

WDL: „*သိကံဗြဟ္မဒိ* = *ဗြဟ္မဒိ* Smr. Dj. *သိကံဗြဟ္မဒိ* = *ဗြဟ္မဒိ*”

Waarschijnlijk wordt hiermede iets anders bedoeld dan er staat, nl. dat *သိကံဗြဟ္မဒိ* = *ဗြဟ္မဒိ*. Zie ook *သိကံဗြဟ္မဒိ*, *သိကံဗြဟ္မဒိ* en *ဗြဟ္မဒိ*.

692. *ကံဗြဟ္မဒိ* zie *ကံဗြဟ္မဒိ*.

693. *ကံဗြဟ္မဒိ*

ကံဗြဟ္မဒိ = *ကံဗြဟ္မဒိ* Dj, Ks.

Te Pt zegt men *ကံဗြဟ္မဒိ*.

Zie Dial. Ba.

694. *သိကံဗြဟ္မဒိ*

သိကံဗြဟ္မဒိ = *သိကံဗြဟ္မဒိ* Ks, Pt.

WBK: geeft het in denzelfden zin op. Volgens mijn berichtgevers echter wordt het te Sk alleen in tēmbang gebruikt.

vDBR: 127—7 (Djw).

695. *သိကံဗြဟ္မဒိ* = *သိကံဗြဟ္မဒိ*, nl. in den zin van „een wildernis afbranden” Dj, Ks, Pt.

Komt niet voor te R, Bl.

Voor Dj werd er naast nog opgegeven *သိကံဗြဟ္မဒိ*.

WBK: geeft verschillende vormen van *သိကံဗြဟ္မဒိ* op, waarvan volgens mijn be-

VOORB: ဆေးကုသ် ဝိပဏကုယုတေကေပကေက ဝါယုကု (Ks)

Het werd opgegeven als uitsluitend in gebruik in de desa's op den Moer-já. Als verklaring werd opgegeven ကိတုရှုပိက်ကကဆုဒ်ကိဝါယုကု.

708. ဝါယုကု = ဝါယုကု Dj, Ks, Pt, Bl.

Komt niet voor te R.

P. L. II: 145—16 ဝါယုကု

709. ဝါဒ်

ဝါဒ် = ဗျဒ်, nl. in den zin van „een aandeel vragen in iemands winst”

Ks, R, Bl.

Komt niet voor te Pt. Zie echter ook ဝါဒီ.

WDL: geeft het op voor (Tg. Pk.) op het grondwoord ဝါဒ်. M.i. is dit minder juist, aangezien men zegt ဝါဒ်ဝါဒီ.

710. ဝါဒီရုဗာ

ဝါဒီရုဗာ I = ကျဝါရုဗာ Ks, Bl.

II = ဝါရုဗာ Bl.

WBK: geeft ဝါဒီရုဗာ alleen op in de te Sk gebruikelijke beteekenis van „uitpuilen, van de ooggen”.

WDL: geeft het op in de beteekenis I voor Dj.

711. ဝါဒ် = ဝါဒ် Dj, Pt.

WBK: geeft het op als tēmbang en als malayisme voor „deur”. Volgens mijn berichtgevers echter wordt het te Sk niet gebruikt, anders dan in ဝါဒ်ကုဒ် = „sluis”.

BIJDR: () geeft als beteekenis op „de deur dicht doen”, en als gelijkwaardigen Sălâ'schen term ဝါဒ်ကုဒ်. Vergelijk ook ဝါဒီ.

712. ဝါဒီယု = ဝါဒီယု Dj.

Voor R werd opgegeven ဝါဒီယု.

WBK: geeft het niet op, wel ဝါဒီယု, dat echter volgens mijn berichtgevers te Sk evenmin gebruikt wordt.

BIJDR: (**).

713. ဝါဒီယု zie ဝါဒီယု.

714. ဝါဒီ

Verh. Bat. Gen., Dl. 49.

၅၆၆၆၆၆၆၆ = ၅၆၆၆၆၆၆၆၆၆၆ Ks, Pt, Bl.

Evenzoo van bevelen, enz. Het is als KI in gebruik.

WBK: vermeldt het in deze beteekenis niet, wel in de te Sk gebruikelijke van „de handen boven op het hoofd houden”, „*een vorstelijken last uitvoeren*”, enz.

vDBR: 44—9 (KI), 116—3 (Pt), 104—1 (Pt), 138—12 (Djw).

715. ဝ၆၆

ဝ၆၆၆၆ = ဝ၆၆၆၆၆၆၆ Ba.

Komt niet voor te Dj.

Zie Dial. Ba.

716. ဝ၆၆၆၆၆၆ = ဝ၆၆၆၆၆၆၆, *alleen in den zin van „om kort te gaan”* Pt, R, Bn.

VOORB: ဝ၆၆၆၆၆၆၆၆၆၆၆၆ (Pt)

WBK: geeft het ook op zichzelf op. Mijn berichtgevers kenden alleen de uitdrukking ဝ၆၆၆၆၆၆၆၆၆ = „inhalig”, „laag van karakter”.

BIJDR: ().

717. ဝ၆၆ = ဝ၆၆ Ks, Pt, R, Bl.

VOORB: ဝ၆၆၆၆၆၆၆၆၆၆၆၆၆၆၆ ဝ၆၆၆၆၆၆၆၆၆၆၆၆၆၆၆ (R)

ဝ၆၆၆၆၆၆၆၆၆၆၆၆၆ (Bl)

WBK: geeft ဝ၆၆ als grondwoord op. In verband met de uitdrukking ဝ၆၆၆၆၆၆၆၆၆၆၆၆၆၆၆ en met de omstandigheid, dat in alle passieven de ဝ၆၆ voorkomt, zou men echter eerder denken aan een grondwoord ဝ၆၆. Het zouden intusschen ook onregelmatige vormen kunnen zijn z.a. ဝ၆၆၆၆, ဝ၆၆၆၆၆, ဝ၆၆၆၆၆၆, enz.

718. ဝ၆၆၆၆၆ = ဝ၆၆၆၆၆, ဝ၆၆၆၆၆၆, ဝ၆၆၆၆၆, ဝ၆၆၆၆၆ Bl.

Komt niet voor te R.

WBK: „*ဝ၆၆၆၆၆* uitstekend boven anderen in rang of stand”. Volgens mijn berichtgevers is de vorm *ဝ၆၆၆၆၆* te Sk niet in gebruik.

719. ဝ၆၆၆၆ = ဝ၆၆၆၆၆၆၆၆၆, *nl. in den zin van „vischwijver”* Bl.

Komt niet voor te Pt.

WBK: geeft het op voor T en beschouwt het als een afleiding van ဝ၆၆၆၆. Het laatste is niet zeer waarschijnlijk. Wat het grondwoord wél zou kunnen zijn, is mij intusschen onbekend.

vDBR: 120—7 (Djw).

720. ၵပၢၤတူ = ၵပၢၤတူ R.

WBK: geeft naast elkander op ၵပၢၤတူ en ၵပၢၤတူ. Mijn berichtgevers kenden alleen het eerste. Volgens hen is ook het grondwoord op zichzelf niet in gebruik.

721. ၵပိၤ = ၵပိၤတူ Pt, Bl.

WBK: geeft beide op in de beteekenis van „knots” of „knuppel”. Volgens mijn berichtgevers is het verschil tusschen beide te Sk, dat een ၵပိၤ geheel van hout en langer is, en een ၵပိၤတူ gevuld met lood en korter. Voor Dj werd alleen als verschil opgegeven, dat een ၵပိၤ korter is dan een ၵပိၤတူ.

WDL: vermeldt het voor Dj.

722. ၵပိၤတူ = ၵပိၤတူတူ Bl.

ၵိၵိၵိၵိၵိ = ၵပိၤတူတူတူ Ks.

De Regent van R gaf op ၵပိၤတူ (schrijffout voor ၵပိၤတူ?) in de plaats van ၵပိၤတူ. Te Sk zegt men in een met ၵပိၤတူတူ overeenkomende beteekenis, maar speciaal voor voertuigen ၵပိၤတူတူ. Wbk. geeft dit niet op.

Vergelijk ook ၵပိၤတူ, ၵပိၤတူ en ၵပိၤတူတူ.

723. ၵပၢၤမိ = ၵပၢၤမိ R.

WBK: geeft het op als beteekenende „klein trekpotje”. Aan mijn berichtgevers was het onbekend.

WDL: geeft het op voor Br., Pm.

724. ၵပၢၤမိတူ = ၵပၢၤမိတူတူ Dj, Pt, Bl.

Voor Ks werd het opgegeven als gelijkwaardig met ၵပိၤတူ.

WBK: geeft ၵပၢၤမိတူ in dezelfde beteekenis op. Volgens mijn berichtgevers onderscheidt men te Sk: 1° ၵပၢၤမိတူ of ၵပၢၤမိတူတူ (hak met een houten blad), 2° ၵပၢၤမိတူတူ of ၵပၢၤမိတူတူတူ (de hak geheel van ijzer met een ring, waarin de steel vastgezet wordt), 3° ၵပၢၤမိတူ (= breekijzer).

WDL: „: ၵပၢၤမိတူ: ၵပၢၤမိတူ Dj.” Waarschijnlijk wordt hiermede hetzelfde bedoeld als boven, nl. dat ၵပၢၤမိတူ, dat te Sk „breekijzer” beteekent, te Dj gebruikt wordt voor een hak van Europeesch fatsoen.

725. ၵပၢၤမိတူ = ၵပၢၤမိတူ Dj, Ks, Pt, R, Bl.

Het wordt onregelmatig uitgesproken met een volkomen *i*.

WBK: geeft het niet op, trouwens *မရဉ္စဉ္စ* evenmin. De beteekenis is „ambtspet met galon”.

BIJDR: () geeft als gelijkwaardigen Sålå'schen term op *ကုမ္ပဏီ*, wat echter met het oog op de beteekenis minder juist is.

726. ဟံ

ဟံ = ဟံ Ks, Pt, Bl.

Het zou volgens opgave van den Regent van Ks als *krāmā*-term in gebruik zijn. Daarmede klopt echter niet het opgegeven voorbeeld *မရဉ္စဉ္စ ကုမ္ပဏီ*

WBK: geeft het op als *těmbang* en als KD. en zoo is het ook te Sk in gebruik.

727. ဟံ = ဟံ Dj, Ks, Pt, Bn (maar hier opgegeven = ဟံ).

Zie Dial. Ba.

728. ဟံ zie ဟံ.

729. ဟံ

ဟံ(ဟံ = ဟံ Dj, Ks, Pt, Bl.

Ook *ဟံ* wordt intusschen gezegd. Op dezelfde wijze worden *ဟံ* en *ဟံ* gebezigd.

WDL: vermeldt *ဟံ* voor Dj. en *ဟံ* voor Ls. (R.).

VDBR: 92—18 (Pt), 95—14 v.o. (Pt).

730. ဟံ zie ဟံ.

731. ဟံ

ဟံ = ဟံ Pt.

Komt niet voor te R, Bl.

WBK: geeft het niet op, wel *ဟံ* als grondwoord van *ဟံ* = „in stukken hakken, ontleden, van een groot dier” (van een *nångkå* schijnt het niet gezegd te worden). In den zin van *ဟံ* schijnt *ဟံ* ook te Sk als *malayisme* voor te komen.

732. ဟံ I = ဟံ Dj, Ks, Pt.

II η μ ν ρ σ τ = μ ν ρ σ τ Ks, Pt.

WBK: „ η μ ν ρ σ τ *Ml.* zilver; ook voor gulden, zilveren gulden; voeg bij η μ ν ρ σ τ en μ ν ρ σ τ ook *zva.* η μ ν ” De beteekenis hiervan is niet recht duidelijk. Volgens mijn berichtgevers komt intusschen te Sk η μ ν ρ σ τ niet voor in den zin van η μ ν . Zie ook Dial. Ba.

vDBR: η μ ν ρ σ τ 17—10 (Kl), 19—12 v.o. (Kl).

733. η μ ν ρ σ = μ ν ρ σ τ R.

Vergelijk ook η μ ν ρ σ τ , η μ ν ρ σ τ , μ ν ρ σ τ , η μ ν ρ σ τ en η μ ν ρ σ τ .

WBK: geeft het op als WJ.

WDL: geeft het op voor Kr., Pm., B., Bn.

734. η μ ν = Dj.

De beteekenis is „voordracht”, „voordragen”. In Sâlà'sch Javaansch bestaat hiervoor geen overeenkomstige term. Men zou daar zeggen μ ν ρ σ τ , η μ ν ρ σ τ of iets dergelijks.

BIJDR: ().

735. μ ν = μ ν ρ .

BIJDR: (***) vermeldt het naast μ ν ρ en μ ν .

736. μ ν

μ ν = μ ν ρ σ τ Ks, Pt, Bl.

WBK: geeft het ook op in de beteekenis van „kennis”, „wetenschap”. Volgens mijn berichtgevers echter komt het te Sk alleen voor als Kl. van μ ν ρ .

vDBR: 116—15 μ ν ρ σ τ η μ ν ρ σ τ η μ ν ρ σ τ η μ ν ρ σ τ (Pt)

737. μ ν ρ = μ ν ρ σ τ η μ ν ρ σ τ η μ ν ρ σ τ Ks, Pt.

BIJDR: ().

738. η μ ν

η μ ν = η μ ν ρ σ τ Dj, Ks, Pt, R.

VOORB: zie bij μ ν ρ .

739. μ ν ρ

μ ν ρ = μ ν ρ σ τ Dj, Ks, Pt.

Komt niet voor te Bl.

WBK: geeft den vorm niet op. Hij wordt anders ook te Sk gebruikt, maar speciaal voor wagenpaarden, en niet voor rijpaarden.

WDL: „: မကတ: Ml pakai Dj. မကတမိကတတၢ် = မူမမူၣ်မကတမကတဒံမကတဒံမိကတတၢ် မကတဒံမကတၢ် မကတမမတၢ် zie ကတဒံ en မကတ, Wdb. Corr.”

Het is niet duidelijk, wat het woord မကတဒံမတၢ် in de beteekenis van „plaats, waar veel menschen zijn”, z.a. men dat vindt bij ကတဒံ, waarnaar Corr. verwijst, te maken heeft met မကတဒံမတၢ်, een minder goede spelling voor မကတမတၢ် in den zin van „tuig”.

740. မိရတၢ် = မိရတၢ်ကတၢ် Ks.

Vergelijk Dial. Ba bij မိကူဒံ en zie ook boven bij မိကူဒံ.

741. မိကတၢ် N. မူမမူၣ် K. = မာမိကတၢ် Ks, Pt, Bl.

WBK: geeft het in dezelfde beteekenis op, maar zegt bij မာမိကတၢ်: „Onder မာမိကတၢ် verstaat men een gewigt van honderd kàti's, doch van gras beteekent het zwa. မာမိကတၢ်, d.i. ongeveer 50 kàti”. Hieruit zou men dus weer opmaken, dat မိကတၢ် uitsluitend beteekent „mansvracht”. De onderscheiding ten aanzien van gras is bovendien volgens mijn berichtgevers onjuist.

P. L. I: 34—11, 99—10, enz.

742. ပုကတၢ် = ကတၢ်, nl. ter aanduiding van een zeker tijdstip Pt.

Te Sk is het in deze beteekenis fac. K., in het Djaparà'sche daarentegen KN. Zie Taalsoorten, VI bij ပုကတၢ်.

743. မိကူဒံ = မိရတၢ်ကတၢ် Dj, Ks.

Zie Dial. Ba bij မိကူဒံ en vergelijk ook boven bij မိကူဒံ.

744. မကတၢ် = ကတၢ်, ကတၢ် en omgekeerd Ks, Pt, Bl.

WBK: geeft မကတၢ် en ကတၢ် beide op voor „patrouille”, „ronde”. Het eerste is voor Sk bepaaldelijk onjuist, daar het is de wacht, die een gardoe of wachthuis bezet. In de Pasisir-streek daarentegen heet de gardoe-wacht ကတၢ် en de patrouille မကတၢ်.

BIJDR: (***) geeft als gelijkwaardigen Sàlà'schen term voor ကတၢ် op ကတၢ် en als Hollandsche vertaling „ronde”, „nachtwacht”. Dit laatste is minder juist, want de ronde draagt ook te Ks den naam van မကတၢ်, z.a. ook blijkt uit het bij မကတၢ် (***) opgegevene.

745. မိကတၢ် = မာမိကတၢ်, nl. als „paardevlieg” Dj.

- BIJDR: geeft op de beteekenissen III (***) en IV (*).
VDBR: 102—1 v.o. *အတူအမျှ* (Pt), 111—15 *အတူအမျှ* (ကိ) *အတူအမျှ*,
114—6 v.o. id. (Pt).
752. *အတူအမျှ* = *အတူအမျှ*, *nl.* als titel van het desahoofd Dj, Ks, Pt, R, Bl.
WBK: geeft het evenzoo op. Zoo heeten te Sk. de desahoofden in de landen van Mangkoenagará.
753. *အတူအမျှ* = *အတူအမျှ*, *nl.* als grondwoord van *အတူအမျှ* Dj, R, Bl.
Komt niet voor te Pt.
VOORB: *အတူအမျှ* *အတူအမျှ* *အတူအမျှ* *အတူအမျှ* *အတူအမျှ* *အတူအမျှ* *အတူအမျှ* *အတူအမျှ* *အတူအမျှ* *အတူအမျှ* (R)
Vergelijk ook *အတူအမျှ*.
WBK: geeft het alleen op in de Sálá'sche beteekenis van „iets in een blad gewikkeld roosteren”.
WDL: geeft het op voor R.
754. *အတူ* = *အတူ* Dj.
Komt niet voor te R.
BIJDR: (***) vermeldt het naast *အတူ* en *အတူ*.
755. *အတူအမျှ* = *အတူအမျှ* Dj, Ks, Pt.
Zie Dial. Ba.
BIJDR: (***) . Ook te Sk schijnt het een enkele maal voor te komen. Daarentegen is het in Djapará het gewone woord, zoodat men *အတူအမျှ* zelfs zelden of nooit hoort.
756. *အတူအမျှ* = *အတူအမျှ* Dj, Ks, Pt.
Komt niet voor te R.
WBK: geeft het als TP. op en wel als grondwoord. Maar dan is ook de spelling *အတူအမျှ* fout. Hoogstwaarschijnlijk is het een afleiding van het een of ander, thans niet meer gebruikelijk woord.
757. *အတူအမျှ* = *အတူအမျှ* Dj.
Komt niet voor te Ks, R.
Zie Dial. Ba en vergelijk ook *အတူအမျှ* en *အတူအမျှ*.
758. *အတူ* = *အတူ*, *nl.* als grondwoord van *အတူအမျှ* Dj, Ks, Pt.
BIJDR: (*) vermeldt het als dialektisch in verschillende beteekenissen, waarvan echter alleen die van „aansteken” te Sk niet gebruikelijk is.

WBK: geeft het niet op, ofschoon het ook te Sk, maar in de beteekenis van „politie” dan toch zeker geen weinig voorkomend woord is.

vDBR: 18—14 (Kl).

BIJDR: (***) noemt alleen *တရားရုံး* in de beteekenis van „politie”.

765. *တရားရုံး* = *အရုံး* Dj, Ks, Pt, Bl.

Zie ook *တရားရုံး*.

WBK: geeft het op naast *အရုံး*. Volgens mijn berichtgevers komt het te Sk alleen bij uitzondering voor.

BIJDR: () noemt als overeenkomstigen Sâlâ'schen term ook *အရုံး*, zie echter boven.

P. L. I: 217—3.

766. *တရားရုံး* = *အရုံး* Dj, Bl.

Zie ook *အရုံး* en *တရားရုံး*.

767. *တရားရုံး* = *အရုံး* Dj, Ks, Pt, Bl.

Zie ook *တရားရုံး*.

vDBR: 124—7 v.o. (Djw).

768. *တရားရုံး* (*pela-peloe*) = *တရားရုံး*, nl. als „paardevlieg” Dj, Ks, Pt, R.

Vergelijk ook *တရားရုံး*.

WBK: geeft het in twee andere beteekenissen op. Volgens mijn berichtgevers echter wordt het te Sk alleen gebezigd voor het slijmerig vocht, dat een dier (en niet een mensch) bij het baren ontvloeit.

769. *တရားရုံး* = *တရားရုံး* Dj, Ks, Pt, Bl.

Komt niet voor te R.

WBK: geeft het woord ook in deze beteekenis op. Volgens mijn berichtgevers echter is het zóó te Sk niet in gebruik.

WDL: geeft het in den zin van *တရားရုံး* op voor Tjr. (M.) en als beteekende *တရားရုံး* voor Pk. Waarschijnlijk zal hiermede wel hetzelfde bedoeld worden, vergelijk Wbk. op *တရားရုံး*, waar Rh. als beteekenis ook opgeeft „een plank”.

vDBR: 126—6 v.o. (Djw).

P. L. I: 188—1, 199—5, 217—9; II: 80—7.

770. *တရားရုံး* = *တရားရုံး* Dj.

Komt niet voor te Pt, R, Bl.

Vergelijk ook *တရားရုံး*.

Als verklaring werd opgegeven *မိၤတၢ်ခိၣ်တၢ်ခိၣ်*, dat echter te Sk figuurlijk alleen gebruikt wordt voor „er tegen aan loopen”. Vergelijk ook bij *မိၤတၢ်ခိၣ်*.

Wat *မိၤတၢ်ခိၣ်* hier beteekent, is mij niet duidelijk. Ook mijn berichtgevers kenden het niet.

776. *မၤတၢ်တၢ်*, als aanspraak tegen gelijken van hooger en leeftijd.

Komt niet voor te Bl.

WBK: „*မၤတၢ်တၢ်* bij verkorting, vooral als vocatief, *တၢ်တၢ်* KN. oom, Het wordt ook gebruikt door jonge menschen om een bejaard man vriendelijk aan te spreken. En zoo noemt ook wel een bejaard man, tegen een jong mensch sprekend, zich zelf oome, ook TP. als vocatief tegen jongeren en tegen ouderen.” Volgens mijn inlichtingen zegt men te Sk *မၤတၢ်တၢ်* alleen tegen een bejaard man, die in rang zeer veel lager staat en wordt het in Pasisir-Javaansch alleen tegen ouderen gebezigd.

WDL: geeft het op als te Dj dialektisch voor *မၤတၢ်တၢ်တၢ်*. Wanneer hiermede hetzelfde bedoeld wordt, is dit minder juist: *မၤတၢ်တၢ်* en *မၤတၢ်တၢ်တၢ်* zijn op zichzelf volkomen gelijkwaardig, maar worden als aanspraak gebezigd met dit verschil, dat *မၤတၢ်တၢ်* een grooter rangonderscheid te kennen geeft. Ook *မၤတၢ်တၢ်တၢ်* mag echter alleen tegen minderen gebezigd worden.

777. *မိၤတၢ်တၢ်တၢ်* = *တၢ်တၢ်*.

Komt niet voor te Dj.

BIJDR: () geeft *မိၤတၢ်တၢ်တၢ်* ook op voor Sk. Volgens mijn berichtgevers echter is het daar niet in gebruik.

778. *မိၤတၢ်တၢ်တၢ်* = *မၤတၢ်တၢ်*.

Komt niet voor te Dj, Ks, Pt, Bl.

WBK: geeft het ook op in deze beteekenis van „steen- of karang-beitel; ijzeren katjangsteker, in den vorm van een beitel JR.” Volgens mijn berichtgevers is het in deze beteekenis te Sk niet in gebruik, wel in die van „schroevendraaier”, en zóó werd het mij ook voor Ks opgegeven.

WDL: geeft het op voor Dj, zie echter boven.

779. *မိၤတၢ်တၢ်တၢ်* zie *တၢ်တၢ်*.

780. *မၤတၢ်တၢ်တၢ်* I = *မၤတၢ်တၢ်တၢ်* Ks, Pt (maar hier zeer weinig in gebruik).

Komt niet voor te Bl.

In deze beteekenis schijnt het alleen in de afgelegen bergdesa's in gebruik te zijn.

II 𑄀𑄂𑄃𑄄𑄅𑄆𑄇𑄈𑄉 = 𑄀𑄂𑄃𑄄𑄅𑄆𑄇𑄈𑄉 Dj, Ks, Pt, Bl.

III 𑄀𑄂𑄃𑄄𑄅𑄆𑄇𑄈𑄉 = 𑄀𑄂𑄃𑄄 Pt.

VOORB: 𑄀𑄂𑄃𑄄𑄅𑄆𑄇𑄈𑄉 (Pt)

IV 𑄀𑄂𑄃𑄄𑄅𑄆𑄇𑄈𑄉 = 𑄀𑄂𑄃𑄄 Pt.

VOORB: 𑄀𑄂𑄃𑄄𑄅𑄆𑄇𑄈𑄉𑄀𑄂𑄃𑄄𑄅𑄆𑄇𑄈𑄉𑄀𑄂𑄃𑄄𑄅𑄆𑄇𑄈𑄉𑄀𑄂𑄃𑄄𑄅𑄆𑄇𑄈𑄉 (Pt)

Als verklaring werd in deze beide laatste beteekenissen ook opgegeven 𑄀𑄂𑄃𑄄𑄅𑄆𑄇𑄈𑄉, een woord, aan mijn berichtgevers onbekend.

WBK: geeft 𑄀𑄂𑄃𑄄𑄅𑄆𑄇𑄈𑄉 op in verschillende beteekenissen, nl. „modder” en als Kas. voor 𑄀𑄂𑄃𑄄𑄅𑄆𑄇𑄈𑄉. Volgens mijn berichtgevers is het woord alleen in de tweede betekenis te Sk gebruikelijk. In verband met de eerste betekenis heeft men te beschouwen:

WDL: „𑄀𑄂𑄃𑄄𑄅𑄆𑄇𑄈𑄉 𑄀𑄂𑄃𑄄𑄅𑄆𑄇𑄈𑄉 𑄀𑄂𑄃𑄄𑄅𑄆𑄇𑄈𑄉 𑄀𑄂𑄃𑄄𑄅𑄆𑄇𑄈𑄉 Dj.”

Waarschijnlijk zal 𑄀𑄂𑄃𑄄𑄅𑄆𑄇𑄈𑄉 ook gelijk zijn aan 𑄀𑄂𑄃𑄄𑄅𑄆𑄇𑄈𑄉.

781. 𑄀𑄂𑄃𑄄 = 𑄀𑄂𑄃𑄄 Dj, Ks, Pt

Op dezelfde wijze 𑄀𑄂𑄃𑄄 voor 𑄀𑄂𑄃𑄄, 𑄀𑄂𑄃𑄄𑄅 voor 𑄀𑄂𑄃𑄄𑄅, 𑄀𑄂𑄃𑄄𑄅𑄆 voor 𑄀𑄂𑄃𑄄𑄅𑄆, enz.

WDL: geeft op 𑄀𑄂𑄃𑄄𑄅 voor 𑄀𑄂𑄃𑄄𑄅, wat onjuist is; daar het K. is, en niet N. Ten aanzien van de aantekening zij hier nog opgemerkt, dat men voor Kd. (= Kěđoe) waarschijnlijk te lezen heeft KD. Intusschen is 𑄀𑄂𑄃𑄄𑄅 geen KD., maar goed K.

Zie ook 𑄀𑄂𑄃𑄄, 𑄀𑄂𑄃𑄄 en 𑄀𑄂𑄃𑄄.

782. 𑄀𑄂𑄃𑄄𑄅𑄆𑄇𑄈𑄉 = 𑄀𑄂𑄃𑄄𑄅𑄆𑄇𑄈𑄉 Dj, Ks, Pt, Bl.

WDL: vermeldt het voor Dj.

783. 𑄀𑄂𑄃𑄄𑄅𑄆𑄇𑄈𑄉 zie 𑄀𑄂𑄃𑄄𑄅𑄆𑄇𑄈𑄉.

784. 𑄀𑄂 = 𑄀𑄂 Dj, Ks, Pt, R.

Komt niet voor te Bl.

WBK: geeft deze verkorting niet op. Toch schijnt zij ook te Sk wel eens voor te komen. In Djapara is zij zeer gewoon.

785. 𑄀𑄂𑄃𑄄 I = 𑄀𑄂𑄃𑄄 Ks, Pt.

VOORB: 𑄀𑄂𑄃𑄄𑄅𑄆𑄇𑄈𑄉𑄀𑄂𑄃𑄄𑄅𑄆𑄇𑄈𑄉 (Ks)

II 𑄀𑄂𑄃𑄄 Ks, Pt.

VOORB: ဖြူကော့ကော့ကော့ကော့ကော့ကော့ကော့ (Ks)

III ခိကိ Pt, R, Bl.

VOORB: zie bij' သိသိကျ.

In de beteekenis III werd als gelijkwaardige Sålå'sche term door den Regent van R opgegeven သိသိကျ. Dit komt echter niet overeen met het opgegeven voorbeeld.

WBK: geeft het niet op, ofschoon het ook te Sk gebruikt wordt, zij het ook in een andere beteekenis, nl. van „dienst". Vergelijk ook သိသိကျ.

786. ကော့ကော့ = ကော့ကော့ Dj, Pt, R.

Komt niet voor te Bl.

Vergelijk ook ကော့ကော့.

787. သိကော့ကော့

သိကော့ကော့ = သိကော့, သိကော့ကော့ Dj, Ks, Pt.

Komt niet voor te R.

Als beteekenis te Smr werd opgegeven: ကော့ကော့ကော့ကော့ကော့ကော့ကော့ ကော့ကော့ကော့ကော့. Het opgegeven voorbeeld was: ကော့ကော့ကော့ကော့ကော့ကော့ကော့ကော့ကော့ကော့ (Het woord wordt met den neusklank uitgesproken, dus beter သိကော့ကော့). Zie verder Dial. Ba.

788. ကော့ကော့ I zie ကော့.

II သိကော့ကော့ = သိကော့ Pt.

Het is nl. als K. in gebruik.

III သိကော့ကော့ = ကော့.

WDL: geeft သိကော့ကော့ op als te Ls. (R.) dialektisch voor ကော့. Dit is in zooverre onjuist, dat het K. is en dus = သိကော့ en niet = ကော့.

vDBR: (beteekenis II) 17—7 v.o. သိကော့ကော့ကော့ကော့ကော့ကော့ (Kl), 18—1 (Kl).

P. L. (beteekenis II) I: 4—2 v.o., 13—10, 35—13, 56—11, enz.

(beteekenis III) I: 54—6 သိကော့ကော့ကော့ကော့ကော့ II: 82—5.

789. သိကော့ zie ကော့ကော့.

790. ကော့ကော့ = ကော့, nl. in samenstellingen Dj, R, Bl.

VOORB: $\text{ဆကန္တိမိတရသေဟေတုသေရသန္တိမိ}$ (Pt)

$\text{တကရသကကမိမိမကကန္တိမိတရသေဟေတုသေရသန္တိမိ}$ (R)

WBK: geeft het alleen op in de ook te Sk gebruikelijke samenstellingen တသေဟေတု , တသေဟေတိ , enz.

791. $\text{တသေဟေတု} = \text{ဟေတု}$ Dj, Ks, R, Bl.

Zie Dial. Ba en vergelijk ook boven မိတရသေဟေတု .

792. $\text{တသေဟေတု} = \text{တသေဟေတု}$ R.

Vergelijk ook တသေဟေတု .

WBK: geeft het overeenkomstig het Sâlâ'sche gebruik alleen op als ongebrl. grondwoord.

793. $\text{တသေဟေတု} = \text{တသေဟေတု}$ Dj, Ks, Pt.

Komt niet voor te R, Bl.

Vergelijk echter တသေဟေတု .

WBK: geeft het in dezelfde beteekenis op. Volgens mijn berichtgevers echter wordt het op zichzelf, d.i. dus als benaming van het werktuig (= „hark”) te Sk niet gebruikt.

794. $\text{တသေဟေတု} = \text{တသေဟေတု}$ Dj.

Soms ook verkort tot တသေဟေတု .

WBK: geeft geen van beide woorden op. De beteekenis is „eau de cologne”.

BIJDR: () vermeldt als overeenkomstigen Sâlâ'schen term တသေဟေတု .

Volgens mijn berichtgevers echter zegt men te Sk တသေဟေတု .

795. တသေဟေတု

$\text{ဟေတု} = \text{မိတရသေဟေတု}$.

Komt niet voor te Pt, Bl.

WBK: geeft het op voor Dj.

796. $\text{တသေဟေတု I} = \text{တသေဟေတု}$ Dj, Ks, Pt, R, Bl, Bn.

II $\text{တသေဟေတု} = \text{တသေဟေတု}$ of တသေဟေတု Dj, Pt, Bl.

Komt niet voor te R.

III $\text{တသေဟေတု} = \text{တသေဟေတု}$ (als boven) Dj, Pt, Bl.

In al deze beteekenissen is တသေဟေတု als K. in gebruik. In de beteekenis I zegt men in N. en Md. resp တသေဟေတု en တသေဟေတု .

WBK: bij *ဆစ်*: „Ook wordt het gebruikt bij woorden, die een gehoorzaamheid of gewilligheid, of ook goedkeuring, beteekenen, bv. *ကျောဆစ်ပျက်စားကံ* *ကျောဆစ်ပစ္စိကံ* *ဆစ်ပစ္စိကံ* *ဆစ်ပစ္စိကံ* *ဆစ်ပစ္စိကံ* *ဆစ်ပစ္စိကံ* *ဆစ်ပစ္စိကံ* *ဆစ်ပစ္စိကံ* in deze bet. ook wel *ဆစ်*, B., in AS. bij *ဝါဆစ်* (In Ngoko gebruikt men zoo ook *ဆစ်* R.)”

ဆစ် is in al die uitdrukkingen volgens mijn berichtgevers te Sk anders dan in tẽbang niet in gebruik. Of het gebruik van *ဆစ်* en *ဆစ်* in dien zin goed is, en of het laatste zelfs voorkomt, schijnt betwijfeld te moeten worden zoowel voor het tẽbang te Sk, als voor het Pasisir-dialekt.

WDL: geeft *ဆစ်* op voor Ls. (R) = *ဆစ်*, wat intusschen minder juist is, aangezien het als *kramã*-term is = *ကျောဆစ်*.

VDBR: 116—8: *ဆစ်* (Pt), 131—3 v.o. *ဆစ်* (Djw);
beteekenis I: 93—14 (Pt), 123—2 (Djw), enz.

P. L. (beteekenis I) I: 179—11; II: 40—1 v.o., 93—10.

797. *ဆစ်* I = *ဆစ်*, nl. in den zin van „dienstbeurt”.

II = *ဆစ်*, nl. in den zin van „noodlot”.

WBK: „Holl. dienst, militaire dienst; volg. Rh. dienstbeurt”. Dit laatste is dus ctm. het Pasisir’sch. Volgens mijn berichtgevers wordt het te Sk niet gebruikt.

BIJDR: (**) geeft het in beide beteekenissen op als ook te Sk gebruikelijk.

798. *ဆစ်* = *ဆစ်* Ks, Pt, R, Bl.

VOORB: *ဆစ်* (R)

Voor Bl werd als voorbeeld opgegeven: *ဆစ်* Daarin zou *ဆစ်* dus zijn = *ဆစ်*.

WBK: geeft het ook in deze beteekenis op. Volgens mijn berichtgevers echter wordt het te Sk alleen gebruikt in den zin van „eerder”.

799. *ဆစ်* = *ဆစ်* Pt.

Het is als Kl. in gebruik. Vergelijk Taalsoorten, XII bij *ဆစ်*.

800. *ဆစ်* = *ဆစ်* Dj, R, Pt.

Komt niet voor te Bl.

VOORB: *ဆစ်* (R)

WDL: geeft het op voor (Bn.).

801. *ဆစ်*

ရသေ့ရသေ့ = သရသေ့သရသေ့ Dj, Ks, Pt, Bl.

WBK: geeft *ရသေ့* op „*sva. သိရသေ့*”. Te Sk komt dit echter niet voor en ook in Djapara, naar het schijnt, alleen in den vorm *ရသေ့ရသေ့*. Volgens een mijner berichtgevers zou deze laatste vorm ook te Sk voorkomen.

vDBR: 120—6 (Djw).

802. သိသေ့ = သိသေ့ Dj, Ks.

Zie Dial. Ba.

803. ရသေ့ရသေ့ = ရသေ့ Dj, Ks, Pt, R, Bl.

804. ရသေ့ရသေ့ = ရသေ့ Dj, Ks, Pt, R.

805. ရသေ့ရသေ့ = *zie* ရသေ့ရသေ့.

806. သိသေ့ = သိသေ့, (သိသေ့) Pt, R.

VOORB: သိသေ့ သိသေ့ သိသေ့ သိသေ့ သိသေ့ သိသေ့ သိသေ့ သိသေ့ သိသေ့ သိသေ့ (R)

WBK: geeft het alleen op in de Sälå'sche beteekenis van „goed gesloten, van de oogen”.

807. ရသေ့ရသေ့

ရသေ့ရသေ့ = ရသေ့ရသေ့ Dj, R.

VOORB: ရသေ့ရသေ့ ရသေ့ရသေ့ ရသေ့ရသေ့ ရသေ့ရသေ့ ရသေ့ရသေ့ ရသေ့ရသေ့ ရသေ့ရသေ့ ရသေ့ရသေ့ ရသေ့ရသေ့ ရသေ့ရသေ့ (R)

Voor Pt werd als beteekenis opgegeven *ရသေ့ရသေ့*, dus „bij elkander verzameld”. Dit laatste woord wordt door Wbk. niet opgegeven.

808. သိသေ့ = ရသေ့ရသေ့, *nl. als „drieduitstuk”* R.

Vergelijk ook ရသေ့ရသေ့, ရသေ့ရသေ့ en ရသေ့ရသေ့.

809. ရသေ့ = ရသေ့ Dj, R, Bl.

VOORB: ရသေ့ရသေ့ရသေ့ရသေ့ (R)

Voor Pt werd als beteekenis opgegeven *ရသေ့*, dus „iemand in alles toegeven” (?). Vergelijk echter ook Wbk. bij *ရသေ့*.

WBK: geeft het alleen op in de Sälå'sche beteekenis van „overhoop”, „ondersteboven”.

810. ရသေ့ = ? R.

VOORB: ရသေ့ ရသေ့ ရသေ့ ရသေ့ ရသေ့ ရသေ့ ရသေ့ ရသေ့ ရသေ့ ရသေ့ (R)

တမ်းပိတုမေဠိဗျာဏ်ဂိမိဗျာဏ်တရဒေတရဒေတရဒေ၊ ဝိမိတုကတိဗျာဏ်တရဒေ (R)

In de beide laatste zinnen heeft blijkbaar တရဒေ een andere beteekenis, dan in den eersten.

WBK: geeft het alleen op als benaming van een jaar. Te Sk komt het ook nog voor als verkorting van တရဒေ.

811. တရဒေ (verkorting van တရဒေ) = တရဒေ Dj, Ks, Pt, R.

Zie Dial. Ba.

812. တရဒေ

တရဒေ = ဝိမိ, nl. van menschen Ks.

Komt niet voor te R.

Vergelijk ook ဝိမိဏ်ဗျာဏ် en ဝိမိဏ်ဗျာဏ်.

WBK: geeft တရဒေ behalve in de Sålå'sche beteekenis van „gescheurd”, ook op in die van „slecht” en van „erg”, „zwaar” (nl. van ziekten). Volgens mijn berichtgevers wordt het te Sk zoo niet gebruikt.

813. တရဒေ

တရဒေ = တရဒေတရဒေ Dj, Ks, Pt, R, Bl.

ဝိမိဏ်ဗျာဏ်, ဝိမိဏ်ဗျာဏ် = တရဒေ Dj, Ks, Pt, R, Bl.

Zie Dial. Ba.

BIJDR: () geeft တရဒေ ook voor Sk op, maar speciaal voor Europeesche kleermakers. Volgens mijn berichtgevers zegt men het ook voor de van Samarang afkomstige.

814. တရဒေ = တရဒေတရဒေ .

BIJDR: ().

815. တရဒေ = တရဒေ Dj, Ks, Pt.

Komt niet voor te R.

Zie Dial. Ba en vergelijk ook boven တရဒေ.

816. တရဒေ

တရဒေ = တရဒေတရဒေ, တရဒေ Dj, Pt, R, Bl, Bn.

Zie ook bij တရဒေ en တရဒေ.

WBK: geeft bij တရဒေ op တရဒေတရဒေ *zwa.* တရဒေ, dus = „iemand toegeven”, wat ongeveer hiermede overeen zou komen, zij het dan ook niet geheel en al. Volgens mijn berichtgevers echter is het woord te Sk niet in gebruik.

WDL: geeft ဆဲး = ဆိတ္တတ္တ en မိ op voor Dj., Bn.

Voor Ks werd nog opgegeven een beteekenis ဆူ၍ , bv. ဆဲးဆူ၍ဆူ၍ ဆူ၍ . In verband echter met hetgeen er op volgde: ဆဲးဆူ၍ဆူ၍ ဆူ၍ kan er ook in het opgegeven voorbeeld voor gelezen worden မိ . Voor de andere afdeelingen toch werd opgegeven, dat ဆဲး niet in gebruik is voor ဆူ၍ .

ဆဲး = ဆူ၍ Dj, R.

VOORB: ဆူ၍ , ဆဲးဆူ၍ (R)

WBK: geeft het alleen op in de Sälå'sche beteekenis van „naar men zegt”.

817. ဆဲး .

ဆဲး = ဆိတ္တတ္တ R.

Zie ook bij မိ en ဆဲး .

WBK: geeft ook op ဆဲး = ဆိတ္တတ္တ = „niemand geheel vrijlaten in zijn doen”. Dit zou dus met het boven opgegevene overeenkomen. Volgens mijn berichtgevers echter komen die twee vormen te Sk niet voor.

WDL: geeft ongeveer hetzelfde op voor Tg., Ws., B.

818. ဆဲး = ဆူ၍ .

Komt niet voor te Pt, Bl.

WBK: geeft het op in drie beteekenissen, nl. 1° = „plundering”, 2° = „schuw” en 3° als verkorting van ဆဲးဆူ၍ (volgens G). Volgens mijn berichtgevers is alleen de eerste beteekenis te Sk in gebruik.

WDL: geeft het in de beteekenis van „schuw”, op voor Tg., Pm. en als ဆူ၍ voor Dj.

819. ဆဲး = ဆိတ္တတ္တ Dj, Ks, Pt.

Zie Dial. Ba. Het komt ook voor in Ontjen-ontjen, II n° 12.

820. ဆဲး = ဆိတ္တတ္တ Dj, Ks, Pt.

WBK: geeft het ook op. Het verschil tusschen Sk en de Pasisir-streek is, dat men daar ဆဲး alleen bezigt van niet-Javanen of van Javanen in dienst bij niet-Javanen, en in de Pasisir-streek ook van alle ambtelijke schrijvers, zoo bij den regent, de wadānā's, enz. ဆဲး heeten hier meer speciaal de desaschrijvers.

BIJDR: (**).

821. ဆဲး = ဆူ၍ .

၇၅၅၅ = က၅၅၅ Ks, Pt, Bl.

Ook te Sk heeft ၇၅၅၅ dezelfde betekenis als က၅၅၅, maar daar is het Kl.

829. ၇၅၅၅ = ၅၅၅၅, က၅၅၅၅, als bij ၇၅၅၅ R.

830. ၇၅၅၅ = ၇၅၅၅ R.

Komt niet voor te Pt, Bl.

831. ၇၅၅၅ = က၅၅၅၅ Dj, Ks, Pt, Bl.

WBK: „၇၅၅၅, KN. gemetselde bak, waterbak en TP. *zva.* က၅၅၅၅ om zich in te baden”. Volgens mijn berichtgevers betekent ၇၅၅၅ te Sk alleen „badkuip”.

WDL; geeft het op voor (Dj.).

832. ၇၅၅၅

၇၅၅၅ = ၇၅၅၅, *nl.* in den zin van „rondventen” Dj, Ks, Pt, Bl.

WBK: geeft het op in de betekenissen van: 1 „koopgoed”, 2 „snoeperij”, 3 „snoeplustig”. Volgens mijn berichtgevers zegt men voor het laatste te Sk *က၅၅၅၅*.

WDL: geeft ၇၅၅၅ = ၇၅၅၅ op voor Dj.

833. ၇၅၅၅ I = က၅၅၅၅ R, Bn.

Komt niet voor te Pt.

VOORB: က၅၅၅၅ က၅၅၅၅ က၅၅၅၅ က၅၅၅၅ က၅၅၅၅ က၅၅၅၅ က၅၅၅၅ က၅၅၅၅ က၅၅၅၅ က၅၅၅၅ (R)

II = က၅၅၅၅ Bl.

VOORB: က၅၅၅၅ က၅၅၅၅ က၅၅၅၅ က၅၅၅၅ က၅၅၅၅ က၅၅၅၅ က၅၅၅၅ က၅၅၅၅ က၅၅၅၅ က၅၅၅၅ (Bl)

WDL: geeft het in de betekenis van က၅၅၅၅ op voor Bn. en in die van က၅၅၅၅ voor T.

834. ၇၅၅၅ = ၇၅၅၅ R.

Komt niet voor te Dj, Pt, Bl.

VOORB: က၅၅၅၅ က၅၅၅၅ က၅၅၅၅ က၅၅၅၅ က၅၅၅၅ က၅၅၅၅ က၅၅၅၅ က၅၅၅၅ က၅၅၅၅ က၅၅၅၅ (R)

835. ၇၅၅၅ = က၅၅၅၅

Komt niet voor te R.

WBK: geeft het in deze betekenis niet op, wel in die van „coitus”, wat volgens mijn berichtgevers speciaal „verkrachten” moet zijn.

BIJDR: () geeft als betekenis op: „een ijzeren stokje, om opium in de pijp te doen”,

836. နှေ့ကျ = နေ့ကျ Dj, Pt, R, Bn.

Komt niet voor te Bl.

VOORB: မကွေ့မကွေ့ပိက္ခယုကိကမကွေ့မကွေ့ (R)

WBK: geeft het op noch in deze beteekenis, noch in de Sâlâ'sche van „nemen” (grw), = နှေ့ကျ.

837. နေ့ကျ = နှေ့ကျ Dj, Pt, R, Bl.

WBK: geeft het ook in deze beteekenis op. Volgens mijn berichtgevers echter wordt het te Sk alleen gebruikt als benaming van een gewicht ter zwaarte van een halven reaal.

838. နေ့ကျ = နှေ့ကျ Dj, Ks, Pt.

Komt niet voor te R.

Voor Bl werd het als malayisme opgegeven.

vDBR: 87—6 v.o. (Pt), 109—8 v.o. (Pt), 112—13 (Pt).

839. နှေ့ကျ I = နှေ့ကျ Ks.

Komt niet voor te Pt.

VOORB: မိမိနှေ့ကျ (Ks)

II = နှေ့ကျ Dj, Ks, Pt.

Komt niet voor te R.

VOORB: နှေ့ကျ ကမကမကမကမကမကမကမ (Ks) နှေ့ကျ နှေ့ကျ မိမိနှေ့ကျ မိမိနှေ့ကျ (Ks)

WBK: geeft het alleen op in de te Sk gebruikelijke beteekenis, nl. als klanknabootsing (fig.) voor het op eens ergens komen.

840. နှေ့ကျ = နှေ့ကျ Dj, Pt.

Zie Dial. Ba en vergelijk ook boven နှေ့ကျ, နှေ့ကျ en မိမိ.

841. နှေ့ကျ

မိမိနှေ့ကျ = မိမိနှေ့ကျ Dj, Ks, Pt, Bl.

WBK: geeft behalve မိမိနှေ့ကျ in de te Sk gebruikelijke beteekenis van „een gezelschap bijwonen” ook (volg. Rh.) op နှေ့ကျ in den zin van မိမိနှေ့ကျ. Volgens mijn berichtgevers echter is het laatste zóó te Sk niet gebruikelijk, terwijl het in Djapára is een werkwoord met den neusklink.

WDL: geeft het op voor Tg., Pk., Dj., Bg., B.

842. နှေ့ကျ I = နှေ့ကျ Bl.

VOORB: ကမကမကမကမကမကမကမကမကမကမကမကမကမကမကမကမ (Bl)

II = ၁၅၅, *nl.* als toeroep aan karbouwen, om recht door te gaan, bij

het ploegen Bl.

Voor R werd in beide beteekenissen opgegeven ၇၁၈ ဝါး.

WDL: geeft het in beide beteekenissen op voor Dj. Bdj.

843. ၇၁၈ ဝါး *zie* ၁၆ ဝါး.

844. ၇၁၈ ၇၁၈ ဝါး = ၇၁၈ ၇၁၈ ဝါး (?) R.

Vergelijk ook ၁၆ ဝါး.

845. ၁၆ ၇၁၈ ဝါး

၁၆ ၇၁၈ ဝါး = ၁၆ ၇၁၈ ဝါး Pt.

Komt niet voor te Bl.

Voor Ks werd alleen opgegeven ၁၆ ၇၁၈ ဝါး = ၁၆ ၇၁၈ ဝါး.

WBK: geeft ၁၆ ၇၁၈ ဝါး ook zoo op en zegt er bij „van een buffel”. Volgens mijn inlichtingen komt de vorm te Sk in het geheel niet voor en wordt in Djapara ၁၆ ၇၁၈ ဝါး meer speciaal gebruikt voor geiten.

WDL: „၁၆ ၇၁၈ ဝါး, ၁၆ ၇၁၈ ဝါး = ၁၆ ၇၁၈ ဝါး Dj. T.” Hiermede wordt waarschijnlijk iets anders bedoeld, dan er staat, want althans te Sk is ၁၆ ၇၁၈ ဝါး niet gelijk aan ၁၆ ၇၁၈ ဝါး.

846. ၁၆ ၇၁၈ ဝါး = ၁၆ ၇၁၈ ဝါး, ၁၆ ၇၁၈ ဝါး, *nl.* in den zin van „den geheelen dag of nacht door” Dj, Ks, Bl (maar hier slechts bij uitzondering in gebruik).

Komt niet voor te R., *zie* echter ၁၆ ၇၁၈ ဝါး.

VOORB: *zie* bij ၇၁၈ ဝါး.

847. ၁၆ ၇၁၈ ဝါး = ၁၆ ၇၁၈ ဝါး Dj, Ks, Pt, Bl.

WDL: geeft het op voor Pd., (Bn.) Ls. (R.).

848. ၁၆ ၇၁၈ ဝါး = ၁၆ ၇၁၈ ဝါး, ၁၆ ၇၁၈ ဝါး Ks.

WBK: geeft het op als spreektaal voor ၁၆ ၇၁၈, maar dit in de beteekenis van „stand”. Aan mijn berichtgevers was het woord onbekend.

849. ၁၆ ၇၁၈

၁၆ ၇၁၈ ဝါး = ၁၆ ၇၁၈ ဝါး Ks, Pt.

Komt niet voor te Bl.

WBK: geeft ၁၆ ၇၁၈ ဝါး alleen op in de te Sk gebruikelijke beteekenis van

„overeenkomst”. In Djapara beteekent het bovendien ook „koop met recht van teruggave”, bv. als het gekochte om de een of andere reden niet voldoet.

WDL: geeft het op voor Dj.

850. အ်ပိဂ်

အ်ပိဂ်ဇာကျ = အ်ပိဂ်ဇာကျ Dj, Ks, Pt, Bl.

Komt niet voor te R.

WBK: geeft dezen vorm niet op, wél het ook te Sk gebruikelijke အ်ပိဂ် zelf, nl. als vrucht van den djatiboom.

851. အ်ပိဂ် = ပိဂ် , nl. als $\frac{1}{4}$ baoc Ks.

Het werd alleen opgegeven voor het aan de afdeeling Djapara grenzende gedeelte van het distrikt Tjendana. Te Sk beteekent het alleen „vingerbreedte”.

852. အ်ပိဂ် = ပိဂ်ဇာကျ , ပျဇာ Pt, R.

VOORB: $\text{ပိဂ်ဇာကျဇာကျပိဂ်ဇာကျပိဂ်ဇာကျပိဂ်ဇာကျပိဂ်ဇာကျပိဂ်ဇာကျပိဂ်ဇာကျ}$ (R) $\text{ပိဂ်ဇာကျပိဂ်ဇာကျပိဂ်ဇာကျပိဂ်ဇာကျပိဂ်ဇာကျပိဂ်ဇာကျပိဂ်ဇာကျ}$ (Pt)

Vergelijk ook ပိဂ်ဇာ .

853. ပျဇာ = ပျဇာကျ Dj, Ks, Pt, Bl.

WBK: geeft het in dezen zin op als K. (!). Zoowel ပျဇာကျ als ပျဇာ zijn Kas., maar worden volgens mijn berichtgevers te Sk verschillend gebruikt. Volgens hen is ပျဇာ = ပျဇာကျဇာကျ en ပျဇာကျ = ပျဇာကျဇာကျ . In den laatsten zin schijnt echter ook ပျဇာ , zij het dan ook misschien alleen bij uitzondering, te Sk voor te komen, vergelijk bv. J. Z. I, 180. In Djapara is dat intusschen de gewone beteekenis.

WDL: vermeldt het bij ပိဂ်ဇာကျ voor Dj.

854. ပျဇာ zie ပိဂ်ဇာကျ .

855. ပျဇာ = ပျ (of ပျဇာ ?) Dj, Pt.

WBK: geeft het in den zin van ပျ op als tēmbang en als KN. Volgens mijn berichtgevers komt het te Sk alleen als tēmbang voor.

856. ပျဇာကျ = ပျဇာ Pt.

VOORB: $\text{ပျဇာကျဇာကျပိဂ်ဇာကျပိဂ်ဇာကျပိဂ်ဇာကျ}$ (Pt)

Vergelijk ook ပျဇာကျ .

857. ပျဇာကျ = ပျဇာကျ Ks, Pt, Bl.

Vergelijk ook *အတူအတူ*.

WDL: vermeldt het voor Dj.

858. *အတူအတူ* = *အတူအတူ* Dj, R.

Zie ook *အတူအတူ*.

859. *အတူ* = ? Pt, R, Bl.

VOORB: တစ်ခါတစ်ရံ အတူအတူ အတူအတူ အတူအတူ အတူအတူ အတူအတူ အတူအတူ အတူအတူ အတူအတူ အတူအတူ အတူအတူ (R)

Door den Regent van R werd als gelijkwaardige Sàlâ'sche term opgegeven *အတူ*, dat echter in het opgegeven voorbeeld niet past. Daarbij zou men eerder denken aan *အတူအတူ* of *အတူအတူ*. Voor Bl werd als beteekenis opgegeven *အတူ*. Ook dat past echter niet in het opgegeven voorbeeld. Voor Pt werd als beteekenis opgegeven *အတူ*, *အတူအတူ*, voor Dj *အတူ*, *အတူအတူ*.

WBK: geeft het alleen op als têngang voor „vertrekken”.

860. *အတူအတူ* = *အတူအတူ* Dj.

WBK: geeft geen van beide woorden op. De beteekenis is „monteering”, „uitmonstering”.

BIJDR: () geeft ook voor Sk op *အတူအတူ*. Volgens mijn berichtgevers echter zegt men daar *အတူအတူ*.

861. *အတူအတူ* = *အတူအတူ* Ks.

Komt niet voor te R.

WBK: geeft beide op. Volgens mijn berichtgevers komt te Sk *အတူအတူ* alleen bij uitzondering voor.

BIJDR: (*).

862. *အတူ* = *အတူအတူ* Dj, Ks, Pt, Bl.

WBK: geeft het op als N. naast *အတူအတူ*. Volgens mijn berichtgevers komt het te Sk behalve als têngang slechts zeer zelden voor, gewoonlijk alleen in de spreektaal.

vDBR: 8-2 v.o. (Kl), 47-11 (Smr), 126-4 (Djw).

863. *အတူ* = *အတူအတူ* Ks, Pt, Bl.

VOORB: တစ်ခါတစ်ရံ အတူအတူ အတူအတူ အတူအတူ (Pt)

WDL: geeft het op voor Dj.

864. *အတူအတူ* = *အတူအတူ* R.

Vergelijk ook *မိကျော့*.

Te Sk komt wel voor *ကျော့*, maar in een eenigszins andere beteekenis, nl. „guitig, van kinderen”. Wbk. geeft dit niet op.

865. *မြဲ* zie *ဂိ*.

vDBR: 9—4 v.o. (Kl).

866. *မိ* *ဂိ* zie *ဂိ*.

vDBR: 9—6 (Kl), 59—9 v.o. (Smr), 90—5 v.o. (Pt), 123—5 v.o. (Djw), enz.

867. *မိကျော့* = *မိကျော့* Pt.

မိကျော့ = *ကျော့* Dj, Pt, Bl.

မိကျော့, *blijkbaar een verkorting van မိကျော့* = *ကျော့* R.

Vergelijk *မိကျော့* en *ကျော့* en zie ook Taalsoorten, I bij *ဂိ*.

WDL: geeft *မိကျော့* voor Dj. speciaal op voor „oom” en als verklaring *ကျော့*. Dit is minder juist, want het wordt ook gebruikt voor „tante”.

vDBR: 12—9 v.o. (Kl).

868. *ကျော့* = *ကျော့* Ba.

Zie Dial. Ba.

869. *ကျော့* zie *မိကျော့*.

870. *မိကျော့* = *မိကျော့* Dj.

Zie ook *မိကျော့* en *ကျော့*.

871. *မိကျော့* = *မိကျော့* Bl.

Zie ook *ကျော့*.

872. *ကျော့* = *ကျော့* Pt, Bl.

WBK: „*ကျော့* Ar. *ကျော့*, zamentreffen van een dag van de week of maand met een feestdag, *zva. ကျော့* R.” Volgens mijn berichtgevers is het woord te Sk niet in gebruik.

vDBR: 68—4 *ကျော့* *ကျော့* *ကျော့* *ကျော့* *ကျော့* *ကျော့* *ကျော့* *ကျော့* *ကျော့* *ကျော့* (Smr)

873. *ကျော့* = *ကျော့* Dj, Pt, Bl.

Komt niet voor te R.

Vergelijk ook *ᯀᯪᯃ᯳*, *ᯀᯪᯃ᯳* en *ᯀᯪᯃ᯳ᯂ*.

WBK: geeft het ook op als K.

WDL: vermeldt het niet, maar noemt *ᯆᯃᯃ᯳᯳* als te (Tg.) dialektisch voor *ᯀᯪᯃ᯳*. Dit is in zooverre onjuist, dat volgens mijn berichtgevers *ᯀᯪᯃ᯳* te Sk alleen in *tëmbang* voorkomt.

vDBR: 8—1, 11—14, 12—1 v.o., 13—16 en 18—4 v.o. (Kl), 86—10 (Ks), 104—4 (Pt), 117—17 (Djw).

874. *ᯆᯃ᯳᯳ᯂ* = *ᯀᯪᯂ᯳ᯂ*, *nl. als z.g. „dorpspriester”* Dj, Ks, Pt.

WBK: geeft het in dezelfde beteekenis op. Volgens mijn berichtgevers echter is te Sk een *ᯆᯃ᯳᯳ᯂ* verbonden aan een groote masigit en heeten de dorpsgeestelijken daar *ᯀᯪᯂ᯳ᯂ*.

WDL: geeft het op voor Dj.

875. *ᯀᯪᯂ᯳ᯂ*

ᯂ᯳ᯂ᯳ᯂᯂ᯳ᯂ = *ᯀᯪᯂ᯳ᯂ᯳ᯂ* Ks (maar *ᯀᯪᯂ᯳ᯂ᯳ᯂ* is toch meer gewoon).

Komt niet voor te R.

BIJDR: (*).

876. *ᯀᯪᯂ* = *ᯂ᯳ᯂ᯳ᯂᯂ᯳ᯂ*, *ᯆᯃ᯳᯳ᯂ᯳ᯂ᯳ᯂ*.

Komt niet voor te R.

WBK: geeft het in deze beteekenis niet op. Te Sk zegt men hiervoor *ᯆᯃ᯳᯳ᯂ᯳ᯂ᯳ᯂ*, waarschijnlijk een vervorming van *ᯆᯃ᯳᯳ᯂ*, dat op zichzelf als uitroep niet schijnt voor te komen, wel in zinnen als *ᯆᯃ᯳᯳ᯂ᯳ᯂ᯳ᯂ*.

BIJDR: () spelt het ook in Latijnsche karakters *masa* (dus met den a-klank). Met de voor Sk opgegeven termen *ᯂ᯳ᯂ᯳ᯂᯂ᯳ᯂ* en *ᯂ᯳ᯂ᯳ᯂᯂ᯳ᯂ* zal wel hetzelfde bedoeld worden als wat boven opgegeven is. *ᯆᯃ᯳᯳ᯂ᯳ᯂ᯳ᯂ* toch, een vervorming van *ᯂ᯳ᯂ᯳ᯂᯂ᯳ᯂ*, wordt met den neusklink uitgesproken.

877. *ᯀᯪᯃ᯳* = *ᯀᯪᯃ᯳᯳* Dj, Ks, Pt, R, Bl.

Vergelijk ook *ᯀᯪᯃ᯳᯳*.

vDBR: 103—13 (Pt), 123—2 (Djw).

878. *ᯀᯪᯃ᯳* = *ᯀᯪᯃ᯳᯳* Dj, R, Bl (maar hier als KD. opgegeven).

Komt niet voor te Pt.

Vergelijk ook *ᯀᯪᯃ᯳᯳*.

879. *ᯀᯪᯂ᯳ᯂ*

အသေအကျ = စုယာဒယဒုစုယာဒယဒု Dj, Ks.

အသေအကျကလျ = စုယာဒယဒုစုယာဒယဒုယာကျ Dj, Ks.

Komt niet voor te R.

Zie Dial. Ba. De woorden zijn speciaal in gebruik voor Europeesch eten.

BIJDR: (*) geeft voor Sk op အသေကျ. Aan mijn berichtgevers was dit laatste woord onbekend en het komt ook niet voor in Wbk.

880. အသိကျ

အသိကျကလျ = စုယာဒယဒု Pt.

အသိကျ komt dus overeen met အသိကျ, ofschoon ook အသိကျကလျ te Sk niet voorkomt. Het werd mij intusschen alleen in deze eene samenstelling opgegeven. Vergelijk ook အသိကျ.

881. အလှ I = အိမ်ကျ Ks, Pt.

Komt niet voor te R, Bl.

II = အိမ် Bl.

Komt niet voor te Ks.

WBK: geeft het alleen in de beteekenis I op en wel als malayisme. Volgens mijn berichtgevers is het te Sk niet in gebruik.

vDBR: 136—18 (Djw).

BIJDR: () beteekenis I.

882. အလှ I = စုယာဒယဒု Dj, Pt, R, Bn.

Zie ten aanzien van စုယာဒယဒု bij အသေ.

VOORB: zie bij စုယာဒယဒု.

II စုယာဒယဒု = အိမ်ကျ Bl.

VOORB: ။ စုယာဒယဒုအိမ်ကျကလျ ။ စုယာဒယဒုအိမ်ကျ (Bl)

WBK: geeft het ook op in de beteekenis I. Volgens mijn berichtgevers echter is het zóó te Sk niet in gebruik.

WDL: geeft het op voor Bl. in အိမ်ကျ = အိမ်ကျ.

883. အိမ်ကျ *zie* စုယာဒယဒု.

884. အိမ်ကျ *zie* စုယာဒယဒု.

885. စုယာဒယဒု *zie* စုယာဒယဒု.

886. ၵအာသာဝိၵ်ႈ , ၵၢသာဝိၵ်ႈ N., ၵအာသာဝိၵ်ႈ , ၵိသာဝိၵ်ႈ K. = ၵိဝိၵ်ႈ , ၵိဝိၵ်ႈ
Dj, Ks, Pt, R, Bl.

WBK: geeft het op als Ml. en TP.

VDBR: ၵအာသာဝိၵ်ႈ 94—7 v.o. (Pt), ၵိသာဝိၵ်ႈ 98—8 (Pt) en 111—6 (Pt).

887. ၵျၢဝ်း = ၵျၢဝ်းၵျၢဝ်း Dj (maar hier opgegeven als KI., dus = ၵျၢဝ်း), Ks
(opgegeven als fac. K.).

Komt niet voor te R.

De Regent van Ks gaf op: „*ၵျၢဝ်းၵျၢဝ်းၵျၢဝ်းၵျၢဝ်းၵျၢဝ်းၵျၢဝ်းၵျၢဝ်းၵျၢဝ်းၵျၢဝ်းၵျၢဝ်းၵျၢဝ်းၵျၢဝ်း*
ၵျၢဝ်းၵျၢဝ်းၵျၢဝ်းၵျၢဝ်းၵျၢဝ်းၵျၢဝ်းၵျၢဝ်းၵျၢဝ်းၵျၢဝ်းၵျၢဝ်းၵျၢဝ်းၵျၢဝ်းၵျၢဝ်း”

Ten aanzien van ၵျၢဝ်း zij hier nog opgemerkt, dat het te Sk niet voorkomt. Voor hetgeen Wbk. ter zake als beteekenissen opgeeft, nl. „een kind plagen”, enz., zegt men er volgens mijn berichtgevers ၵျၢဝ်း. In de opgave van den Regent van Ks is het echter blijkbaar dialektisch voor ၵျၢဝ်း = „verstoord”, „in kwade luim”. Vergelijk ook ၵျၢဝ်း.

WBK: geeft het alleen op als tēmbang.

888. ၵျၢဝ်း = ၵျၢဝ်းၵျၢဝ်း Dj, Ks, Pt, R.

BIJDR: (*).

889. ၵျၢဝ်း = ၵျၢဝ်း Dj, Ks, Pt, Bl.

WBK: geeft in dezen zin noch ၵျၢဝ်း, noch het te Sk gebruikelijke ၵျၢဝ်း op. Het is de naam van een ၵျၢဝ်း of steen, dien men zou vinden in den bek van een rhinoceros.

VDBR: 80—7 v.o. (Dj).

890. ၵျၢဝ်း = ၵျၢဝ်း Dj, Ks, Pt.

Komt niet voor te R.

WBK: geeft het op zoowel in deze beteekenis (maar als KI., dus = ၵျၢဝ်း
ၵျၢဝ်း), als in die van „kok”. Zie echter Taalsoorten, bijv. III en XII bij
ၵျၢဝ်း.

891. ၵျၢဝ်း = ၵျၢဝ်းၵျၢဝ်း Dj.

Komt niet voor te R.

Zie Dial. Ba bij ၵျၢဝ်း.

892. ၵျၢဝ်း zie ၵျၢဝ်း.

893. ၵျၢဝ်း = ၵျၢဝ်း (?)

Komt niet voor te Pt, Bl.

vDBR: 126 „ကမ္ဘာ့ဗုဒ္ဓိလက္ခဏာတို့၏ရတနာတို့” (Djw)

894. စာသေ့ I = စိစာသေ့ Bl.

VOORB: ကမ္ဘာ့ဗုဒ္ဓိလက္ခဏာတို့၏ရတနာတို့ (Bl)

Zie ook စာသေ့.

II စာသေ့အ = စာသေ့.

Komt niet voor te Pt.

WBK: geeft het woord op in 2 beteekenissen: 1° „uitnemend scherp en van goed sterk staal, *van gereedschap*”, 2° „oneigenlijk”. Mijn berichtgevers kenden het niet

WDL: geeft het in de beteekenis II op voor (Dj.). Naar aanleiding van de bijgevoegde noot het volgende: စာသေ့ beteekent te Sk „zooals het behoort”, dus = ကမ္ဘာ့ဗုဒ္ဓိ en စိစာသေ့ „zooals het werkelijk is”, dus = စိစာသေ့.

895. စာသေ့ = ? Dj.

Komt niet voor te Bl.

vDBR: 126 (Djw): „စာသေ့, lees စိစာသေ့, werk, dat bij het kalefaten van schepen enz. gebruikt wordt. W. t. M.”

Het Sâlâ'sche woord is mij niet bekend. Wanneer het geen werk, maar stopverf is, noemt men dit ဖြေ့.

896. စိစာသေ့ N., စိစာသေ့ K. = စိစာသေ့ Dj, Pt, R.

Komt niet voor te Bl.

WDL: geeft စိစာသေ့ op voor (Dj.).

P. L. I: 223-5.

897. စိစာ, စိစာ = စိစာ Pt.

VOORB: စိစာစိစာစိစာစိစာ (Pt)

WBK: geeft het zoo als „spreektaal van verschillende gewesten” op als verkorting van စိစာ. Te Sk komt het volgens mijn berichtgevers niet voor.

Vergelijk ook စိစာ.

898. စိစာဟေ = စိစာဟေ Dj.

Komt niet voor te R.

BLDR: ().

899. စိစာဟေ

စိစာဟေ = စိစာဟေ Ks, Pt, Bl.

Voor R werd opgegeven ပျဉ်းလှူရဲ . Het woord ရှေ့တံတော် schijnt ook gebezigd te worden voor andere, niet-inheemsche oliën, bv. ရှေ့တံတော်ပင် .

WBK: geeft ရှေ့တံတော် alleen op als တံတော် en လှူရဲ in het geheel niet, ofschoon dit laatste naast het evenmin opgegevene, meer gebruikelijke မိလ္လာ ook te Sk gebezigd wordt voor „salade”. Voor slaolie bezigt men echter uitsluitend de samenstelling met မိလ္လာ .

BIJDR: ().

900. မိလ္လာ zie မိလ္လာ .

VOORB: မိလ္လာပျဉ်းလှူရဲ .

901. $\text{မိလ္လာ} = \text{မိလ္လာ}$ Ks, Pt.

Komt niet voor te Bl.

VOORB: မိလ္လာပျဉ်းလှူရဲ (Pt)

Gewoonlijk verkort tot မိလ္လာ of မိလ္လာ . Het wordt speciaal als TD. en bovendien door kleine kinderen gebezigd. Vergelijk ook မိလ္လာ .

WBK: geeft het eveneens als TD. op. Ook als zoodanig is het volgens mijn berichtgevers te Sk niet in gebruik.

902. $\text{မိလ္လာ} = \text{မိလ္လာ}$ Pt.

WBK: geeft het in dezen zin op gezag van Rh. op naast မိလ္လာ . Het was aan mijn berichtgevers onbekend en evenzoo မိလ္လာ , anders dan in de samenstelling မိလ္လာ .

WDL: geeft het op voor : မိလ္လာ : Pn. (M.).

903. $\text{မိလ္လာ} = \text{မိလ္လာ}$ Dj.

Komt niet voor te Pt, Bl.

vDBR: 70—11 (မိလ္လာ , KD. voor မိလ္လာ ?)

904. $\text{မိလ္လာ} \text{ I} = \text{မိလ္လာ}$ Dj, Ks.

II = မိလ္လာ .

BIJDR: (*).

905. $\text{မိလ္လာ} = \text{မိလ္လာ}$?

Komt niet voor te Pt, Bl.

vDBR: 74—17 (Dj). Zou het hier geen schrijffout kunnen zijn voor မိလ္လာ ?

906. မိလ္လာ zie မိလ္လာ .

907. နံ့ ဂုဏ် *zie* ဂုယ်ဏ်ဟူ၍.

908. မိဂုဏ်

$\text{မိဂုဏ်၌ ဂုဏ်ဟူ၍} = \text{ဂုဏ်မိဂုဏ်ဟူ၍}$ Dj, Ks, Pt, Bl.

WDL: vermeldt het = ဂုဏ်မိဂုဏ် voor Pk. Dj.

909. မိဂုဏ် = ဒီဗျေသန , *nl. als „week“*.

WBK: geeft het in verschillende beteekenissen op. Volgens mijn berichtgevers echter is het te Sk, anders dan in tēmbang, niet in gebruik. Wel kenden zij မိဂုဏ်မိဂုဏ် = „wekelijks”, maar speciaal voor de uitbetalingen aan de drukkerijen. Het is dus een malayisme met zeer beperkt gebruik.

910. ဂုဏ်၌ *zie* ဟူ၍.

911. ဂုဏ်၌ = ? Dj, Pt, R, Bl.

VOORB: $\text{ပိန္နဲသိုလိခေမိမိဂုဏ်မိဂုဏ်ဟူ၍} = \text{ပိန္နဲသိုလိခေမိမိဂုဏ်မိဂုဏ်}$ (Pt) $\text{ပိန္နဲသိုလိခေမိမိဂုဏ်မိဂုဏ်ဟူ၍} = \text{ပိန္နဲသိုလိခေမိမိဂုဏ်မိဂုဏ်}$ (R)

Een overeenkomstig Sălă'sch woord is mij niet bekend. In het eerste geval zou men moeten zeggen သွဂုဏ် , in het tweede မိဂုဏ်မိဂုဏ် of မိဂုဏ်မိဂုဏ် . Voor Dj werd als verklaring opgegeven မိဂုဏ်မိဂုဏ် , မိဂုဏ်မိဂုဏ် , voor Bl „ $\text{မိဂုဏ်မိဂုဏ်မိဂုဏ်မိဂုဏ်မိဂုဏ်}$.” Dit laatste schijnt daar dus dialektisch te zijn. Vergelijk Taalsoorten, IV bij မိဂုဏ်မိဂုဏ် .

WBK: geeft het op in dezelfde beteekenis van „gezet”, „onafgebroken”, enz. Volgens mijn berichtgevers echter is het te Sk niet gebruikelijk.

912. မိဂုဏ် = မိဂုဏ် Pt.

Het is als KD. in gebruik. Vergelijk ook မိဂုဏ် .

WBK: geeft het alleen op in de Sălă'sche beteekenis van „tarwe”.

WDL: geeft het op voor မိဂုဏ် Pn. (M.) Wg. (Sk.).

913. မိဂုဏ် = မိဂုဏ် Dj, Pt, R, Bn.

Het is als KD. in gebruik. Vergelijk ook မိဂုဏ် .

WDL: geeft het op voor Ls. (R.), Ngt. (M.).

914. မိဂုဏ် = မိဂုဏ်မိဂုဏ် R, Bl.

Komt niet voor te Dj, Ks, Pt.

VOORB: $\text{မိဂုဏ်မိဂုဏ်မိဂုဏ်မိဂုဏ်မိဂုဏ်မိဂုဏ်}$ (R)

WBK: geeft alleen op မိဂုဏ်မိဂုဏ် .

915. ၵာ ၵိၵ ၵိၵ ၵိၵ

ၵာ ၵိၵ ၵိၵ ၵိၵ I = ၵိၵ ၵိၵ ၵိၵ Dj.

II = ၵိၵ ၵိၵ ၵိၵ ၵိၵ Bl.

VOORB: ၵိၵ ၵိၵ ၵိၵ ၵိၵ ၵိၵ ၵိၵ ၵိၵ ၵိၵ ၵိၵ ၵိၵ ၵိၵ ၵိၵ ၵိၵ ၵိၵ (Bl)

WBK: geeft dezen vorm niet op, wel ၵိၵ ၵိၵ ၵိၵ in de beteekenis van „zijgebouw aan een voorhuis”. Bovendien beteekent ၵိၵ ၵိၵ ၵိၵ te Sk nog „een paar”, van bij elkander behoorende zaken, speciaal de twee kēmiri-noten in één vrucht, soms ook van twee krangjang's tabak. En zoo beteekent ၵိၵ ၵိၵ ၵိၵ „nog in den bolster, van kēmiri-noten”.

WDL: geeft het in de beteekenis I op voor Dj.

916. ၵိၵ ၵိၵ (of ၵိၵ ၵိၵ ၵိၵ ?) = ၵိၵ ၵိၵ ၵိၵ Dj, Ks, Pt.

Zie Dial. Ba onder ၵိၵ ၵိၵ en vergelijk ook ၵိၵ ၵိၵ.

917. ၵိၵ ၵိၵ ၵိၵ zie ၵိၵ ၵိၵ.

918. ၵိၵ ၵိၵ = ၵိၵ ၵိၵ ၵိၵ Dj, Ks, Pt.

VOORB: ၵိၵ ၵိၵ ၵိၵ ၵိၵ ၵိၵ (Ks)

WBK: geeft het alleen op in de te Sk gebruikelijke beteekenis van „simpel”.

919. ၵိၵ ၵိၵ = ၵိၵ ၵိၵ ၵိၵ Dj, Ks, Pt.

Komt niet voor te Bl.

WBK: geeft het alleen op in de te Sk gebruikelijke beteekenis van „gamelanwijze”. Volgens mijn berichtgevers is het woord ၵိၵ ၵိၵ ၵိၵ in Wbk. niet goed vertaald, daar het eenvoudig is een figuurlijke uitdrukking of gelijkenis, die niet als een liedje gezongen wordt, bv. ၵိၵ ၵိၵ ၵိၵ voor „een krangnigen kerel”. Het komt dus overeen met onze uitdrukkingen als „een tweede Salomo”, enz.

WDL: geeft ၵိၵ ၵိၵ ၵိၵ ၵိၵ = ၵိၵ ၵိၵ ၵိၵ ၵိၵ op voor Dj.

920. ၵိၵ ၵိၵ ၵိၵ

ၵိၵ ၵိၵ ၵိၵ ၵိၵ = ၵိၵ ၵိၵ ၵိၵ Dj, Pt, R.

Komt niet voor te Ks.

WBK: geeft het ook in deze beteekenis op. Volgens mijn berichtgevers is het zoo te Sk niet in gebruik (wel als „met pannen dekken”). Wel komt voor de vorm ကမ္မိကမ္မိ, cfm. Wbk. Vergelijk ook ကမ္မိ.

WDL: geeft het op voor Bl. Sm.

921. ကမ္မိ = ကမ္မိကမ္မိကမ္မိ Dj, Ks.

Komt niet voor te R.

Zie Dial. Ba en vergelijk ook ကမ္မိကမ္မိ.

922. ကမ္မိ = ကမ္မိကမ္မိကမ္မိ Bl.

Zie Dial. Ba bij ကမ္မိ en vergelijk ook ကမ္မိကမ္မိ.

923. ကမ္မိကမ္မိ = ကမ္မိကမ္မိကမ္မိ Dj, Pt, R.

Komt niet voor te Bl.

Vergelijk ook ကမ္မိ en ကမ္မိကမ္မိ.

924. ကမ္မိ = ကမ္မိကမ္မိ Dj, Pt.

Komt niet voor te R, Bl. Vergelijk echter ကမ္မိ.

WBK: geeft het alleen op in de Sälå'sche beteekenis van „week op het gevoel”.

WDL: geeft het op voor Dj.

925. ကမ္မိကမ္မိ zie ကမ္မိကမ္မိကမ္မိ.

926. ကမ္မိကမ္မိ I = ကမ္မိကမ္မိ Dj, Ks, Pt, Bl.

II = ကမ္မိကမ္မိ Bl.

Komt niet voor te Ks.

WBK: geeft als vogelnamen zoowel ကမ္မိကမ္မိ als ကမ္မိကမ္မိ op, blijkbaar bedoeld als verschillende vogels. Het is echter dezelfde vogel; alleen is de eerste naam wèl en de tweede niet te Sk in gebruik.

WDL: geeft het in de eerste beteekenis op voor Dj.

927. ကမ္မိကမ္မိ = ကမ္မိကမ္မိ Dj, Djw (maar hier is ကမ္မိကမ္မိ meer gewoon), Bl.

Komt niet voor te Pt. Vergelijk echter ook ကမ္မိကမ္မိ.

vDBR: 124—9 (Djw).

928. ကမ္မိကမ္မိ (gårene) = ကမ္မိကမ္မိကမ္မိ, ကမ္မိကမ္မိကမ္မိ Dj, Ks, Pt, Bl.

Het is een verkorting van ကမ္မိကမ္မိကမ္မိ, dus van de gebiedende wijs, zooals die in Djapàrà gevormd wordt.

929. ကမ္မိကမ္မိ

မံ(ဟူ)ကလျ = မံ(ဟူ)ဇိလျ Dj, Pt, Bl.

Komt niet voor te R.

WBK: geeft alleen (volgens Rh.) op den ook te Sk gebruikelijken vorm. ဟူကလျ (dit is ten minste waarschijnlijk de bedoeling).

WDL: „: ဟူကလျ: မံ(ဟူ)ကလျ (Dj.) မံ(ဟူ)ဇိလျ။ မံ(ဟူ)ကလျ မံ Wdb. မဟာ မံ Sk. ရဟေးကမံကလျ”

Dit laatste is in zooverre minder juist, dat, zooals boven reeds gezegd is, een afleiding van ဟူကလျ ook te Sk in gebruik is.

930. ဟူ(ဟူ)ကလျ = ဟူ(ဟူ)လျ, nl. in den zin van „voor den gek houden” Dj, R, Bn.

Komt niet voor te Pt.

WBK: geeft het in dezelfde beteekenis op. Volgens mijn berichtgevers echter is het te Sk niet in gebruik.

931. မံ(ဟူ)ကလျ = မံ(ဟူ)ဇိလျ Pt.

Komt niet voor te Bl.

WBK: geeft het alleen op in de te Sk gebruikelijke beteekenis van „een merk, om op vertoon daarvan werkloon te ontvangen”. Bovendien wordt het er ook gebruikt voor „pandbriefje”.

vDBR: 130—9 (Djw).

932. ဟူ(ဟူ)ကလျ = ဟူ(ဟူ)လျ Pt, R.

WDL: geeft het op voor Mp. (M.).

Vergelijk ook ဟူ(ဟူ)ကလျ.

933. မံ(ဟူ)ကလျ = မံ(ဟူ)ဇိလျ Dj, Ks.

Zie Dial. Ba. Hierbij zij nog aangeteekend, dat het daar medegedeelde ten aanzien van ကလျ en ကလျ onjuist is, daar beide woorden te Sk niet gebruikt schijnen te worden. Zie ook bij ကလျ.

934. ဟူ(ဟူ)ကလျ = မံ(ဟူ)ဇိလျ Dj.

Zie Dial. Ba onder မံ(ဟူ)ကလျ en vergelijk ook ကလျ.

935. ဟူ(ဟူ)ကလျ

ဟူ(ဟူ)ကလျ = မံ(ဟူ)ဇိလျ, nl. in den zin van „achtererf” R.

Vergelijk ook ဟူ(ဟူ)ကလျ.

936. မံ(ဟူ)ကလျ = မံ(ဟူ)ဇိလျ Dj, Pt (maar hier, naar het schijnt, zeer weinig in gebruik), Bl.

Vergelijk ook ကိကယျ.

WBK: geeft ကိကယျ niet op, ofschoon het ook te Sk gebruikelijk is, nl. in den zin van „poreus, water doorlatend, van den grond”.

937. ကိကယျ = ကုဏ္ဍကုဏ္ဍာယျ Dj, Pt, Bl.

Vergelijk ook ကိကယျ.

WDL: geeft het op voor (Dj.).

938. ကြံစိတ် ခြေ ခြေကုဏ္ဍာယျ II.

939. ကြံစိတ် = ကြံစိတ် Pt, Bl.

Komt niet voor te R.

WBK: geeft het alleen op in de te Sk gebruikelijke beteekenis, nl. als K. van ကိက.

vDBR: 120—4 (Djw), 120—11 v.o. (Djw).

940. ကြံစိတ် ခြေ ခြေကုဏ္ဍာယျ I.

941. ကြံစိတ် ခြေ ခြေကုဏ္ဍာယျ = ကြံစိတ်, nl. in den zin van „voertuig voor personen” Dj, Ks, Pt, Bl (hier is zelfs ကြံစိတ် in het geheel niet in gebruik, elders wel).

WBK: geeft het alleen op in de ook te Sk gebruikelijke beteekenis van „vrachtkar”.

WDL: geeft het op voor (R).

vDBR: 97—1 (Pt).

942. ကြံစိတ် ခြေ ခြေကုဏ္ဍာယျ = ကြံစိတ်, nl. als „etenskast” Pt, Bl.

943. ကိက I = ကုဏ္ဍကုဏ္ဍာ Ba.

II = ကြံစိတ် Dj, Ks, Pt.

VOORB: ကြံစိတ် ခြေ ခြေကုဏ္ဍာယျ ကြံစိတ် ခြေ ခြေကုဏ္ဍာယျ (Smr)

Zie ook ကိက.

In de tweede beteekenis wordt ကိက ook te Sk wel verstaan.

944. ကိက, verkorting van ကုဏ္ဍကုဏ္ဍာယျ.

Komt niet voor te Pt.

945. ကုဏ္ဍကုဏ္ဍာ = ကြံစိတ်, ကြံစိတ် R, Bl.

Komt niet voor te Dj, Pt.

VOORB: ကြံစိတ် ခြေ ခြေကုဏ္ဍာယျ (R) ကြံစိတ် ခြေ ခြေကုဏ္ဍာယျ (Bl)

De Regent van R spelde ကုဏ္ဍကုဏ္ဍာ, dus als een afleiding van ကုဏ္ဍကုဏ္ဍာ.

946. ၵိၵိၵိၵိၵိ = ၵိၵိၵိၵိၵိ Dj.

Komt niet voor te Pt, R, Bl.

vDBR: 80-13 (Dj).

947. ၵၵၵ

I ၵၵၵၵၵၵ = ၵၵၵ Dj, Ks, Pt, R, Bl, Bn.

II ၵၵၵၵၵ = ၵၵၵၵၵၵ Dj, R, Bl.

Zie ook bij ၵိၵိၵိၵိ.

In het voorbeeld, opgegeven bij ၵၵၵၵၵ in Dial. Ba schijnt ၵၵၵ een beteekenis = ၵၵၵၵၵ of „bewerken” te hebben.

WBK: „*ၵၵၵၵၵ ၵၵၵၵၵၵ (in het spreken vooral met hoorbare neusletter voor ၵၵၵၵ ၵၵၵၵၵ) iets gaan doen, maken of tot iets bezigen; iets bewerken, veroorzaken*”.

Dit is waarschijnlijk eigen vinding van den bewerker van Wbk. Tussen ၵၵၵ als werkwoord en ၵၵၵၵၵ bestaat geen ander verschil, dan dat het eerste in Sk, het tweede in de Pasisir-streek in gebruik is. Bovendien is het niet duidelijk, hoe de neusletter anders dan in het spreken hoorbaar zou kunnen zijn.

Ook de vorm ၵၵၵၵၵၵၵ, door Wbk. naast ၵၵၵၵၵၵ opgegeven, is bepaaldelijk TP.

vDBR: 2-8 v.o. (Kl).

P. L. II: 160-14.

948. ၵၵ = ၵၵၵၵ, nl. als „opening” Dj, Ks, Pt, Bl.

VOORB: ၵၵၵၵၵၵၵၵၵၵၵၵၵၵၵၵၵၵၵၵၵၵၵၵၵၵၵ (Ks)

ၵၵၵၵၵၵၵၵၵၵၵၵၵၵ (Ks)

WBK: geeft ၵၵ alleen op in de ook te Sk gebruikelijke beteekenis van „grot”, hoewel het daarbij geplaatste cijfer 1 nog een andere beteekenis zou doen verwachten.

949. ၵၵၵၵၵၵၵ zie ၵၵၵၵၵၵၵ.

950. ၵိၵၵ = ၵၵၵၵၵၵ.

WBK: geeft het alleen op in de Sålå'sche beteekenis van „afgrijzen”. De Regent van R gaf hiervoor op ၵိၵၵ. Dit heeft echter te Sk een andere beteekenis, nl. „walging”.

BIJDR: ().

951. ၵၢၵ်း = ၵၢၵ်း Dj, Ks, Pt, Bl.

Komt niet voor te R.

WBK: geeft geen van beide op, maar noemt voor „galerij” ၵၢၵ်း, ၵၢၵ်း en ၵၢၵ်း. Volgens mijn berichtgevers zegt men te Sk alleen ၵၢၵ်း.

952. ၵၢၵ်း = ၵၢၵ်း Dj, Ks, Pt.

Voor R werd alleen de vorm ၵၢၵ်း opgegeven.

Zie Dial. Ba. Het daar door den wadānā van Ba medegedeelde, nl. dat het alleen in het onderdistrikt Patjangakan in gebruik zou zijn, is dus minder juist.

953. ၵၢၵ်း = ၵၢၵ်း, nl. als rechtsterm voor „klandestien” Pt, Bl.

Komt niet voor te R.

VOORB: ၵၢၵ်း ၵၢၵ်း (Pt).

VDBR: 13-4 v.o. (Kl).

954. ၵၢၵ်း = ၵၢၵ်း Dj, Bl.

Komt niet voor te R.

WDL: geeft het op voor Dj.

955. ၵၢၵ်း = ၵၢၵ်း Dj, R, Bl (maar hier, naar het schijnt, speciaal als „tijgerhok”).

Vergelijk ook ၵၢၵ်း.

WBK: geeft het alleen op in de Sålå'sche beteekenissen, nl. „koker voor bijen of rijstdiefjes, enz.” en als naam van de kist, bestemd voor de vorstelijke oepátjárå's. Het woord schijnt dus vroeger ook in de betekenis van „kist” meer algemeen in gebruik te zijn geweest.

956. ၵၢၵ်း = ၵၢၵ်း Pt, Bl.

VOORB: ၵၢၵ်း ၵၢၵ်း (Pt)

WBK: Zie bij ၵၢၵ်း. Volgens mijn berichtgevers wordt te Sk ၵၢၵ်း gebruikt voor „willen hebben”, „verlangen” en ၵၢၵ်း voor „iets willen doen op voorstel van een ander”.

957. ၵၢၵ်း I = ၵၢၵ်း Bl.

II = ၵၢၵ်း Bl.

III = ၵၢၵ်း Dj, Bl.

VOORB: ၵၢၵ်း ၵၢၵ်း ၵၢၵ်း ၵၢၵ်း ၵၢၵ်း ၵၢၵ်း ၵၢၵ်း ၵၢၵ်း ၵၢၵ်း ၵၢၵ်း (Bl)

966. **ကရုဇာဏျ** = ? Bl.

Als verklaring werd opgegeven: **ကျဗြမဒိယုတ္တိမိမာမာကရုဏှ** : **သိယုကရုဏှမာမာ**
ကရုဏှသိသိယုကရုဏှ.

WBK: geeft het alleen op in de beteekenis van „voornaamste of eerste in
zijn soort”. Ook te Sk schijnt intusschen voor te komen **ကရုဏှ** in
den zin van „vertroeteld kind”, dus = **ကရုဏှကရုဏှ**.

967. **ကိဇာဏျ** = **ကိဇာဏျ** Bl.

Komt niet voor te Dj, Pt.

Zie ook bij **သိဇာ**.

WBK: geeft het in deze beteekenis niet op, trouwens **ကိဇာဏျ** evenmin
in de Sälä'sche beteekenis van „kleverig”, „samenhangend”.

968. **ကိဏှ** zie **ကိဏှ**.

969. **ကုကာကုကာဏျ** I = **ကျဏှ**, *nl.* in den zin van „werkbare man” R, Bl.

Naar het schijnt, echter alleen in de uitdrukking **မဇကုကာဏျ** = „hoofd-
geld”. Vergelijk ook **ကိဇာ**.

Komt niet voor te Dj, Pt (hier zegt men **မဇကုကာဏှ**).

II = **ကိဏှ**.

Vergelijk ook **ကုကာဏှ** bij **ကုကာဏှ**.

WBK: geeft het in de beteekenis I op als OJ.

WDL: geeft het in de beteekenis van **ကိဏှ** op voor Kr. (Bg.).

970. **ကျဗြဏျ** = **ကျဗြဏျ**, *nl.* als grondwoord van **ကျဗြဏှ** = „zich aan
iets storen” R.

Komt niet voor te Pt, Bl.

VOORB: **သိသိဇာကရုဏှ** **ကျဗြဏှ** **ကျဗြဏှ** **ကျဗြဏှ** **ကျဗြဏှ** **ကျဗြဏှ** **ကျဗြဏှ** (R)

WDL: geeft het op voor Bn.

971. **ကိဇာဏှဏျ** = **ကိဇာဏှဏျ**, *nl.* als pers. vnv. v.d. 1^{en} pers. Ks, Pt, Bl.

WBK: geeft het alleen op in de te Sk gebruikelijke beteekenis van „Uw
onderdanigste dienaar”, dus voor den 3^{en} persoon. Zie ook J. Z. I, 180.

972. **ကိဇာဏှ** I = **ကိဇာဏှ** Ks, Pt, Bl.

VOORB: zie bij **ကျဗြဏှ**.

II = **ကိဇာဏှဏှ** Dj, Pt.

Komt niet voor te Bl.

WBK: geeft het op 1° in de te Sk gebruikelijke beteekenis van een soort van koek, gemaakt van *ကုက္ကရ* (en niet van *ကုက္ကရ*) en 2° zva. *ကုက္ကရ*. In dezen laatsten zin komt het volgens mijn berichtgevers te Sk niet voor.

WDL: geeft het in de beteekenis II op voor Dj.

973. *ကုက္ကရ* = *ကုက္ကရ* R.

Vergelijk ook *ကုက္ကရ*.

974. *ကုက္ကရ* = *ကုက္ကရ* R, Bl, Bn.

VOORB: *ကုက္ကရ* (Bl)

Vergelijk ook *ကုက္ကရ*.

WDL: geeft het in deze beteekenis op voor (Kd.) en in die van *ကုက္ကရ* (lees *ကုက္ကရ*) voor (Sm.), Sl. (Smr.). In de laatste beteekenis is het echter volgens mijn berichtgevers ook in de Sälå'sche spreektaal in gebruik.

975. *ကုက္ကရ* verkorting van *ကုက္ကရ*.

976. *ကုက္ကရ* I = *ကုက္ကရ* Ks, Pt, Bl.

II = *ကုက္ကရ* Ks, Pt.

Komt niet voor te Bl.

VOORB: *ကုက္ကရ* (Ks) *ကုက္ကရ* (Ks)

WBK: geeft *ကုက္ကရ* alleen op in de ook te Sk gebruikelijke beteekenis, nl. als naam van het muziekinstrument (bekken). Eigenaardig is het intusschen, dat ook te Sk het K. voor *ကုက္ကရ*, zoowel als voor *ကုက္ကရ* is *ကုက္ကရ*.

WDL: geeft *ကုက္ကရ* = *ကုက္ကရ* op voor Bl.

977. *ကုက္ကရ*

ကုက္ကရ = *ကုက္ကရ* Dj, Bl.

Komt niet voor te Pt.

WBK: geeft het in dezelfde beteekenis op. Volgens mijn berichtgevers wordt te Sk alleen gebezigd *ကုက္ကရ*. Volgens enkelen zou ook dit niet op zichzelf voorkomen, maar alleen als bijstelling bij *ကုက္ကရ*, dus *ကုက္ကရ*.

WDL: geeft het op voor Sl. (Sm.).

vDBR: 37—13 (Kl).

978. *ကုက္ကရ* = *ကုက္ကရ* Pt.

Komt niet voor te R, Bl.

VOORB: မိမိတို့အားပေးပေးပေးပေး (Pt)

WBK: geeft het in dezelfde beteekenis op. Volgens mijn berichtgevers echter wordt het te Sk alleen van de zon en in figuurlijken zin ook van de gedachten gezegd.

979. ဘျှ = ဘျှအဘျှာ Dj, Ks (hier naast ဘျှဘျှာ), Pt, Bl.

Voor Bl werd opgegeven ဘျှဘျှာ. Te Sk zegt men daarvoor ဘျှဘျှာ of ဘျှဘျှာ, welke woorden volkomen gelijk in beteekenis zijn. Volgens mijn berichtgevers is dan ook de door Wbk. opgegeven beteekenis „moe in de beenen, van vermoeidheid” onjuist.

980. ဘျှဘျှာ = ဘျှဘျှာ Dj, R.

Komt niet voor te Ks.

Zie Dial. Ba bij ဘျှဘျှာ.

ဘျှဘျှာ, ဘျှဘျှာ = ဘျှဘျှာ Pt, R.

VOORB: မိမိတို့အားပေးပေးပေးပေးပေးပေးပေးပေးပေးပေးပေးပေးပေး (R)

WDL: geeft het op in de beteekenis van ဘျှဘျှာ voor Pd. (Bn).

981. ဘျှဘျှာ = ဘျှဘျှာ, nl. in den zin van „buikband” Dj.

WBK: geeft noch ဘျှဘျှာ, noch ဘျှဘျှာ in deze beteekenis op. Het laatste alleen in die van „het samengelaschte”.

BIJDR: () geeft als Sälå'sche termen op ဘျှဘျှာ en ဘျှဘျှာ. Het eerste wordt echter te Sk niet in dien zin gebruikt en het tweede is daar de benaming van de gesp of plaat in dien buikband.

982. ဘျှဘျှာ = ဘျှဘျှာ Dj, Pt, R, Bl.

WBK: geeft het in dezelfde beteekenis op. Volgens mijn berichtgevers echter wordt te Sk wel gebruikt ဘျှဘျှာ in de beteekenis van „de laatste”, maar niet van kinderen, wél bv. van badájá's en pisang's.

983. ဘျှဘျှာ

ဘျှဘျှာ I = ဘျှဘျှာ Dj, Pt.

Komt niet voor te Bl.

II = ဘျှဘျှာ Bl.

VOORB: ဘျှဘျှာပေးပေးပေးပေးပေးပေးပေးပေးပေးပေးပေးပေးပေး (Bl)

WBK: geeft het behalve in de te Sk gebruikelijke beteekenis van „met

991. ကွဲ = ကွဲ.

Komt niet voor te Bl.

VOORB: အိမ်ထောင်ရေးစာအုပ်ကလေးများကို မပေးပို့ရန်အတွက် အိမ်ထောင်ရေးစာအုပ်ကို ပြန်လည်စစ်ဆေးရန် (Pt)

WDL: vermeldt het voor Dj.

992. ကွဲ = ကွဲ Pt.

Komt niet voor te Dj.

Vergelijk ook ကွဲ.

WBK: geeft het naast ကွဲ op. Volgens mijn berichtgevers echter is het te Sk alleen in tēmbang in gebruik.

vDBR: 48—14 (Smr), 106—2 (Ks).

993. ကွဲ = ကွဲ Dj, Pt, Bl.

WBK: geeft het op in de beteekenis van „groote, dikke stok”. Volgens mijn berichtgevers echter is het woord te Sk de naam van den stok, waarmede bij het ကွဲ -spel de ကွဲ geslagen wordt. In Wbk. wordt bij ကွဲ daarvoor verkeerdelijk ကွဲ opgegeven. Dit toch is de naam van het spel, zooals ook bij ကွဲ opgegeven wordt.

994. ကွဲ = ကွဲ, ကွဲ Dj, Ks, Pt, Bl.

WBK: geeft het behalve als „aanhoudend slaan, van een pērkoetoel” ook op als malayisme in den zin van „lekken”. Volgens mijn berichtgevers echter wordt het zoo te Sk niet gebruikt.

vDBR: 126—1 (Djw).

P. L. I: 60—16, 209—16, 209—2 v.o. (ကွဲ; een overeenkomstigen term kenden mijn berichtgevers voor Sk niet).

995. ကွဲ

ကွဲ = ကွဲ Dj, Ks, Pt, Bl.

Komt niet voor te R.

WBK: geeft de uitdrukking niet op, ofschoon ze ook te Sk voorkomt, zij het ook in een andere beteekenis, nl. „iemand goed doen”.

vDBR: 115—1 (Pt), 126—3 (Djw).

996. ကွဲ = ကွဲ of ကွဲ Dj, Ks, Pt, R, Bl.

VOORB: ကွဲပေးရန်အတွက် ကွဲပေးရန်အတွက် ကွဲပေးရန် (R)

997. ကွဲ = ကွဲ Dj, Ks, Pt, R, Bl.

၁၈၆၅၅ = ၁၈၆၅၅.

Komt niet voor te Bl.

WDL: geeft ၁၈၆၅၅ als betekenende ၁၈၆၅၅ op voor Dj. R.

Vergelijk ook Dial. Ba.

998. ၁၈၆၅၅ = ၁၈၆၅၅ Dj.

Vergelijk ook ၁၈၆၅၅.

WDL: geeft het op voor (Dj.).

999. ၁၈၆၅၅ = ၁၈၆၅၅ Dj, Ks, Pt, Bl.

Komt niet voor te R.

WBK: geeft het op als OJ.

WDL: geeft het bij ၁၈၆၅၅ op voor (Dj.) en herhaalt het nog eens bij ၁၈၆၅၅. In verband met het gelijkwaardige ၁၈၆၅၅ moet het uit den aard der zaak met een ၁၈ gespeld worden.

1000. ၁၈၆၅၅

၁၈၆၅၅ = ၁၈၆၅၅, nl. in den zin van „achtererf” Dj.

Komt niet voor te R. Vergelijk echter ook ၁၈၆၅၅.

WBK: geeft het evenzoo op en men vindt het ook zoo in de werken van Winter, bv. Z.V. 11—4. Volgens mijn berichtgevers echter is het te Sk niet in gebruik en komen ook de andere vormen, die Wbk. op gezag van G. voor „sodomie”, enz. opgeeft, daar niet voor.

WDL: geeft op ၁၈၆၅၅ = ၁၈၆၅(?) voor Dj. Waarschijnlijk is dit, zooals de Corrector ook veronderstelde, minder juist uitgedrukt, daar het niet beteekent „achter”, maar „achtererf”.

1001. ၁၈၆၅၅ = ၁၈၆၅၅ R.

WDL: geeft in dezelfde beteekenis voor Pd. (Bn.) Bl. op ၁၈၆၅၅. Deze schrijfwijze zal wel beteekenen, dat men het woord, evenals ook ၁၈၆၅၅ met den neusklink moet uitspreken.

1002. ၁၈၆၅၅ = ၁၈၆၅၅ Ks, Pt.

Komt niet voor te R, Bl.

WBK: geeft ၁၈၆၅၅ ook in dezen zin op, in plaats van het te Sk gebruikelijke ၁၈၆၅၅, dat er niet in voorkomt. Het beteekent „gepeld”, bv. van katjang, koffie, enz. Zie ook Taalsoorten, I bij ၁၈၆၅၅.

vDBR: 15—3 v.o. ၁၈၆၅၅ (Kl).

1003. $\text{အုခိ} = \text{ယုခိ}$ Dj, Ks, Pt, Bl.

Komt niet voor te R.

WBK: geeft het in dezelfde beteekenis op. Volgens mijn berichtgevers echter zijn te Sk alleen in gebruik အုခိ = „zuiver geel”, အုခိရတ တ , de naam van het oogstfeest, အုခိရတ = „wasschen, van pasgeborenen” en အုခိရတ = „toiletdoos”.

vDBR: 133—1 v.o. (Djw).

1004. အုခိ
 $\text{အုခိ} = \text{အုခိ}$, nl. in den zin van „voor de eerste maal ploegen, voordat de sawah's onder water staan” Dj, Ks, Pt.

Komt niet voor te Bl.

Vergelijk ook အုခိ II.

WBK: geeft den vorm အုခိ niet op, ofschoon hij ook te Sk gebruikelijk is, nl. in de beteekenis van „met een အုခိ werken”.

1005. အုခိ I = အုခိ Dj, Ks (doch hier komt ook အုခိ voor).

II = အုခိ Pt.

VOORB: အုခိ (Pt)

Zie Dial. Ba.

1006. $\text{အုခိ} = \text{အုခိ}$ Dj, Ks.

Komt niet voor te R.

WBK: geeft het in dezen zin, d.i. als K. van အုခိ op voor Ngj.

WDL: „: အုခိ kw. အုခိ Tg. Pk. Bg. B. M., vgl. Wdb. Corr.”

Dit komt dus in zooverre niet overeen met mijn opgaven, dat het in Djaparã in gebruik is als K., zoodat het daar moet worden gelijkgesteld met အုခိ , en niet met အုခိ .

1007. အုခိ

အုခိ I = အုခိ Ks, Pt, Bl.

VOORB: အုခိ (Pt)

II = အုခိ Ks.

vDBR: beteekenis I: 81—4 (Dj).

beteekenis II: 31—3 v.o. အုခိ n° 2. (Kl)

1008. စု(ငြိ)စု(က)ဗျ

စု(ငြိ)စု(က)ဗျ = ငါ့စု(က)ဗျ Dj, Pt, R, Bl.

VOORB: မိကးကိစကးကိကျမကးစု(ငြိ)စု(က)ဗျမိကးကိစကး (R)

WBK: geeft naast elkander op စု(ငြိ)စု(က)ဗျ en စု(ငြိ)စု(က)ဗျ = „schraap-zuchtig”. Volgens mijn berichtgevers zegt men daarvoor te Sk စု(က).

1009. စု(က)ဗျ = စု(က)ဗျ Ks, Pt, R.

Zie Dial. Ba.

1010. နေ(က)

နေ(က) N., နေ(က) K. (of KD.?) = နေ(က) Dj, Ks, Pt.

Komt niet voor te R.

WDL: „နေ(က) = နေ(က) မဟာသိက္ခာမိတ္တကုသယမိတ္တ Tg.”

Dit wijkt dus af van het gebruik in Dj, want hier is နေ(က) = „aandeel”, zoowel van den kleinen man, als van het desabestuur. Het woord မိတ္တကု ကlinkt wel wat vreemd. In OJ. (en ook in Dj) is het ten minste မိတ္တကု, terwijl, naar ik meen, die titel in Tg niet gebezigd wordt.

1011. နေ(က) = နေ(က) , နေ(က) Dj, Ks, Pt, R.

Zie Dial. Ba.

1012. စု(က)ဗျ *zie* စု(က).

1013. နေ(က) = နေ(က) Ks.

Komt niet voor te Pt, Bl.

WBK: geeft het op als beteekenende „breed uitgespreid”. Deze betekenis was aan mijn berichtgevers onbekend.

1014. နေ(က) *zie* နေ(က).

Voor Smr werd opgegeven စု(က)ဗျ als „heerendienstplichtige”. Daar is het dus N. In Djapara komt die uitdrukking niet voor.

1015. နေ(က) = နေ(က) Dj, Ks, Pt.

Komt niet voor te Bl.

Voor Pt werd ook als betekenis opgegeven မိတ္တကု, waarmede waarschijnlijk bedoeld is de betekenis I bij မိတ္တကု opgegeven.

1016. နေ(က) = နေ(က) Ba, Ks.

Komt niet voor te Dj, Pt, R.

Zie Dial. Ba en vergelijk ook 𑀧𑀺𑀢𑀺.

1017. 𑀧𑀺𑀢𑀺 = 𑀧𑀺𑀢𑀺 𑀧𑀺𑀢𑀺 Ks, Pt, Bl.

WBK: „𑀧𑀺𑀢𑀺 Ar. 𑀧𑀺𑀢𑀺, na; KN. na het einde of den afloop van een gebied, vasten, feest, enz.”

In Djapara nu is het gebruik niet tot die gevallen alleen beperkt, maar zegt men bv. ook 𑀧𑀺𑀢𑀺 𑀧𑀺𑀢𑀺 𑀧𑀺𑀢𑀺, enz.

vDBR: 94—8 v.o. 𑀧𑀺𑀢𑀺 𑀧𑀺𑀢𑀺 𑀧𑀺𑀢𑀺 𑀧𑀺𑀢𑀺 𑀧𑀺𑀢𑀺 𑀧𑀺𑀢𑀺 (Pt)

P. L. I: 39—16.

1018. 𑀧𑀺𑀢𑀺 𑀧𑀺𑀢𑀺 = 𑀧𑀺𑀢𑀺 𑀧𑀺𑀢𑀺 Dj, Ks.

Zie Dial. Ba en vergelijk ook boven bij 𑀧𑀺𑀢𑀺.

1019. 𑀧𑀺𑀢𑀺 𑀧𑀺𑀢𑀺 = 𑀧𑀺𑀢𑀺 𑀧𑀺𑀢𑀺 Dj, Ks, Pt.

Komt niet voor te Bl.

VOORB: 𑀧𑀺𑀢𑀺 𑀧𑀺𑀢𑀺 𑀧𑀺𑀢𑀺 𑀧𑀺𑀢𑀺 𑀧𑀺𑀢𑀺 𑀧𑀺𑀢𑀺 𑀧𑀺𑀢𑀺 (Ks)

1020. 𑀧𑀺𑀢𑀺 𑀧𑀺𑀢𑀺 = 𑀧𑀺𑀢𑀺, nl. als kramãterm Pt, R, Bl.

VOORB: zie bij 𑀧𑀺𑀢𑀺.

Voor Pt werd ook nog opgegeven 𑀧𑀺𑀢𑀺 𑀧𑀺𑀢𑀺 = 𑀧𑀺𑀢𑀺, een samenstelling dus zooals bv. 𑀧𑀺𑀢𑀺.

1021. 𑀧𑀺𑀢𑀺 I = 𑀧𑀺𑀢𑀺, 𑀧𑀺𑀢𑀺, 𑀧𑀺𑀢𑀺 Dj, Pt, Bl.

VOORB: 𑀧𑀺𑀢𑀺 𑀧𑀺𑀢𑀺 𑀧𑀺𑀢𑀺 𑀧𑀺𑀢𑀺 𑀧𑀺𑀢𑀺 𑀧𑀺𑀢𑀺 (Bl)

𑀧𑀺𑀢𑀺 𑀧𑀺𑀢𑀺 𑀧𑀺𑀢𑀺 (Pt)

II = 𑀧𑀺𑀢𑀺 𑀧𑀺𑀢𑀺 Dj.

Komt niet voor te Bl.

WBK: geeft het ook op in de beteekenis I. Volgens mijn berichtgevers echter is het te Sk alleen in gebruik in de uitdrukkingen 𑀧𑀺𑀢𑀺 𑀧𑀺𑀢𑀺 = „den adem inhouden” en 𑀧𑀺𑀢𑀺 𑀧𑀺𑀢𑀺 = „dringend bidden, alleen tegenover het Opperwezen”.

WDL: 𑀧𑀺𑀢𑀺 𑀧𑀺𑀢𑀺 (Dj)

1022. 𑀧𑀺𑀢𑀺 𑀧𑀺𑀢𑀺 = 𑀧𑀺𑀢𑀺 𑀧𑀺𑀢𑀺 Dj, Pt, Bl.

WDL: vermeldt het voor (Dj).

1023. 𑀧𑀺𑀢𑀺 = 𑀧𑀺𑀢𑀺 Dj, Ks.

WBK: geeft het ook in deze beteekenis op. Volgens mijn berichtgevers echter is te Sk alleen *၇၀၀* gebruikelijk.

BIJDR: (**).

1024. *၇၀၀* = *၇၀၀* Dj, Ks, Pt, R.

Komt niet voor te Bl.

VOORB: *၇၀၀* (R)

WDL: geeft het op voor Dj. R. M.

1025. *၇၀၀*

၇၀၀ = *၇၀၀* Dj.

Komt niet voor te R.

Zie ook bij *၇၀၀*.

WBK: geeft het ook op. Volgens mijn berichtgevers echter is het te Sk niet in gebruik, wel het K. *၇၀၀*.

1026. *၇၀၀* = *၇၀၀* Dj, Pt, R, Bl.

VOORB: *၇၀၀* (R)

Vergelijk ook *၇၀၀*.

WDL: geeft het op voor (Dj. Ls. (R)).

1027. *၇၀၀* zie *၇၀၀*.

1028. *၇၀၀*

၇၀၀ = *၇၀၀*, *nl.* in den zin van „antwoord” Dj, Ks, Pt, Bl.

Komt niet voor te R.

Evenzoo is *၇၀၀* in de boven opgegeven streken in gebruik voor *၇၀၀* in den zin van „antwoorden”, vergelijk vdBr. 139—19 (Djw).

WBK: geeft het in denzelfden zin op, wat onjuist is, zie Taalsoorten, III—15, a. Bovendien is *၇၀၀* te Sk nog KN. in de ook door Wbk. opgegeven beteekenis van „over en weder teruggeven”, enz.

vdBR: 8—7 v.o. (Kl), 71—8 en 81—7 v.o. (Dj).

1029. *၇၀၀* (of *၇၀၀* afgeleid van *၇၀၀* ?) = *၇၀၀* Dj, Ks, Pt.

Komt niet voor te R.

Zie Dial. Ba bij *၇၀၀*.

1030. *၇၀၀*

ရည်ခင်းလေး = ဝါခင်းလေး Dj, Ks, Pt, Bl.

ရည်ခင်းလေးဟူ၍ = ဝါခင်းလေး R.

Komt niet voor te Bl.

VOORB: zie bij ဝါခင်း.

vDBR: 127—8 v.o. (Djw).

1031. ဟူလေး = ဟူလေး Pt.

Te Sk is het alleen in gebruik in de samenstelling ဟူလေးဟူ.

Vergelijk ook ဟူလေး.

1032. ဟူလေး

ဟူလေး = ဟူလေး Bl.

Vergelijk ook ဟူလေး.

1033. ဟူလေး (of ဟူလေး?) = ဟူလေး Dj, Ks, R.

Zie Dial. Ba.

Voor Bn werd opgegeven ဟူလေး.

1034. ဟူလေး zie ဟူလေး.

1035. ဟူလေး = ဟူလေး, nl. als „drieduitstuk” R.

Vergelijk ook ဟူလေး.

WDL: geeft het op voor Pk. Br.

1036. ဟူလေး

ဟူလေး = ဟူလေး Dj, Ks.

Komt niet voor te R.

Zie Dial. Ba.

1037. ဟူလေး = ဟူလေး Dj, Ks, Pt, R, Bl.

VOORB: ဟူလေး (R)

WBK: geeft het alleen op in de ook te Sk gebruikelijke betekenis van „omgekeerd”.

vDBR: 128—9 en 141—7 (Djw).

1038. ဟူလေး = ဟူလေး Pt(?)

WBK: geeft het ook op als benaming van een ziekte in het rijstgewas. Als zoodanig was het woord aan mijn berichtgevers onbekend. Wel ken-

den zij het in de beteekenis van „roepen”, door Wbk. abusievelijk als TP. opgegeven.

1039. ၵဥယျာဉ် (of ယာဉ်ဥယျာဉ် ?) = ၵဥယျာဉ် Dj, Ks, Pt.

Komt niet voor te R.

Zie Dial. Ba.

1040. ဥယျာဉ်

ယာဉ်ဥယျာဉ် = ဥယျာဉ် Dj, Ks, Pt, Bl.

Zie ook bij ယာဉ်ဥယျာဉ် en vergelijk de inleiding, blz. VI.

Wat de inschuiving betreft, daarmee komt overeen hetgeen de Regent van Ks opgaf, dat men nl. niet anders kan zeggen dan ဥယျာဉ်. Hierin toch komt geen neusklank voor.

1041. ယာဉ်ဥယျာဉ် = ယာဉ်ဥယျာဉ် Ks, Pt, R.

VOORB: zie bij ယာဉ်ဥယျာဉ်.

Voor Bl werd als voorbeeld opgegeven: ဣဥယျာဉ်ဥယျာဉ် ယာဉ်ဥယျာဉ် ယာဉ်ဥယျာဉ် ယာဉ်ဥယျာဉ်. Hierin heeft ယာဉ်ဥယျာဉ် blijkbaar een andere beteekenis (= ယာဉ်ဥယျာဉ်?).

1042. ယာဉ်ဥယျာဉ် zie bij ယာဉ်ဥယျာဉ်.

1043. ယာဉ်ဥယျာဉ် = ယာဉ်ဥယျာဉ် Dj, Ks, Pt, R.

VOORB: ဣဥယျာဉ်ဥယျာဉ် ယာဉ်ဥယျာဉ် ယာဉ်ဥယျာဉ် ယာဉ်ဥယျာဉ် (R)

WBK: geeft het in dezelfde beteekenis op. Volgens mijn berichtgevers echter is het te Sk alleen in gebruik in de beteekenis van „opborrelen”, enz.

1044. ယာဉ်ဥယျာဉ်

ယာဉ်ဥယျာဉ် = ယာဉ်ဥယျာဉ်, nl. als grondwoord Pt.

VOORB: ယာဉ်ဥယျာဉ် ယာဉ်ဥယျာဉ် ယာဉ်ဥယျာဉ် ယာဉ်ဥယျာဉ် (Pt)

1045. ယာဉ်ဥယျာဉ် = ယာဉ်ဥယျာဉ်, nl. als grondwoord van ယာဉ်ဥယျာဉ် Dj, Ks.

Komt niet voor te R, Bl.

Vergelijk ook ယာဉ်ဥယျာဉ်.

WBK: geeft het niet op. Ten aanzien van ယာဉ်ဥယျာဉ် zij nog aangeteekend, dat dit in den zin van „ondeugendheid”, z.a. Wbk. opgeeft, althans te Sk niet bestaat, zoodat men daar ook zegt ယာဉ်ဥယျာဉ် ယာဉ်ဥယျာဉ်.

WDL: geeft het op voor (Dj.).

1046. ယာဉ်ဥယျာဉ် = ယာဉ်ဥယျာဉ် Dj, Ks, Pt, R, Bl, Bu.

P. L. II: 121—11 တကမ္ဘာပျက်စီးရာတွင် ဗြဟ္မာပင်၏ ဗွဲစီးကမ္ဘာပင်၏။

1054. တိယယ = တွေ့၊ တွေ့၊ တွေ့ (Dj, Ks, Pt, Bl).

Komt niet voor te R.

WBK: geeft het alleen op als tēmbang.

vDBR: 5—14 (Kl), 105—11 တကမ္ဘာပျက်စီးရာတွင် (Pt), 111—1 ၆ ဗွဲစီးကမ္ဘာပင် တိယယတော်ကမ္ဘာပင် (Pt)

1055. တွေ့ = တွေ့ (Dj, Ks, Pt).

Komt niet voor te R.

Zie Dial. Ba.

1056. တကမ္ဘာပျက်စီးရာတွင် = တကမ္ဘာပျက်စီးရာတွင် (Dj, Ks, Pt, Bl).

WBK: „တကမ္ဘာပျက်စီးရာတွင် KN. de gēbang boom, WW. uitgestorven arènpalm, die zijn kruin verloren heeft, Rh.” Volgens mijn berichtgevers echter komt het woord te Sk niet voor.

WDL: geeft တကမ္ဘာပျက်စီးရာတွင် = တကမ္ဘာပျက်စီးရာတွင် op voor Bl. T. (R.).

1057. တကမ္ဘာပျက်စီးရာတွင်

တကမ္ဘာပျက်စီးရာတွင် = တကမ္ဘာပျက်စီးရာတွင်, nl. in den zin van „bedriegen”? Dj, Pt, R.

Vergelijk ook တကမ္ဘာပျက်စီးရာတွင်.

WBK: geeft op: „တကမ္ဘာပျက်စီးရာတွင် goederen voor of bij zich houden, WW.” Aan mijn berichtgevers was het woord onbekend.

1058. တကမ္ဘာပျက်စီးရာတွင်

တကမ္ဘာပျက်စီးရာတွင် = တကမ္ဘာပျက်စီးရာတွင်.

Komt niet voor te Pt, Bl. Vergelijk echter ook တကမ္ဘာပျက်စီးရာတွင်.

WDL: geeft het op voor (Dj.).

1059. တွေ့ = တွေ့ (Dj, Ks, Pt).

Zie Dial. Ba.

1060. တကမ္ဘာပျက်စီးရာတွင် = တကမ္ဘာပျက်စီးရာတွင်, nl. in den zin van „voor den gek houden” Pt.

VOORB: တကမ္ဘာပျက်စီးရာတွင် တကမ္ဘာပျက်စီးရာတွင် (Pt)

Vergelijk ook တကမ္ဘာပျက်စီးရာတွင် en တကမ္ဘာပျက်စီးရာတွင်.

1061. တိယယ = တိယယ (Dj, Ks, Pt, Bl).

WBK: geeft het woord op in verschillende beteekenissen. Volgens mijn

berichtgevers echter is te Sk alleen gebruikelijk de uitdrukking ခိခိ
 ခိခိခိ = „het eerste begin” en verder de vorm ခိခိခိခိ , cfm. Wbk.
vDBR: 118—10 (Djw).

1062. ခိခိ = ခိခိခိ Dj, Pt.

WBK: geeft het ook op als beteekenende „bank”. Te Sk wordt het
echter volgens mijn berichtgevers uitsluitend gebruikt voor „tafel”, gewoon-
lijk (en niet, z.a. Wbk. opgeeft, uitsluitend) voor een lage tafel.

WDL: geeft ခိခိ op als dialectisch voor Ngj. in den zin van ကုမ္ပဏီ
 ကုမ္ပဏီ . Zóó komt het echter geheel overeen met het Sálá'sche gebruik.
Ten aanzien van het slot, waarin bovendien ခိခိ abusievelijk is gebruikt
voor, ခိခိခိ , zie het bovenstaande.

BIJDR: (***) geeft als gelijkwaardigen Sálá'schen term op ခိခိ , terwijl
ook bij ခိခိ als Sálá'sche termen vermeld worden ခိခိ en ခိခိခိ . Vol-
gens mijn berichtgevers echter zegt men te Sk uitsluitend ခိခိခိ .

1063. ခိခိခိ = ခိခိခိ R, Bl.

Zie ကုမ္ပဏီ .

1064. ခိခိခိခိ = ခိခိခိ Pt, Bl.

WBK: „ ကုမ္ပဏီ . KN een toespijs van gekookte goedé-boonen, WW. volg.
Rh. . . . een lekkernij van rijstemeel met suiker en schijfjes pisang . . . ”
Volgens mijn berichtgevers is te Sk alleen de eerste beteekenis gebruike-
lijk en is de tweede TP.

ခိခိခိခိခိ = ခိခိခိခိခိ Dj.

Verder werd mij nog voor Pt opgegeven ကုမ္ပဏီကုမ္ပဏီ en voor Dj en
Pt $\text{ကုမ္ပဏီကုမ္ပဏီကုမ္ပဏီ}$, beide namen, aan mijn berichtgevers onbekend.

1065. ခိခိခိ zie ခိခိခိ .

1066. ခိခိခိခိ I = ခိခိခိ Dj, Ks, R.

II = ခိခိခိ Ks, R.

In beide beteekenissen schreef de Regent van R ခိခိခိ .

BIJDR: () geeft ten onrechte ook in de tweede beteekenis als gelijk-
waardigen Sálá'schen term op ခိခိခိ .

1067. ခိခိခိ = ခိခိခိ , nl. in den zin van „oud goed opnieuw met ကုမ္ပဏီ verven”
Dj, Pt.

Komt niet voor te Bl.

WBK: geeft *တင်တင်* op als benaming van een zeeschelp en als grondwoord van *တင်တင်* = „weerspanning zijn”, „zieh verzetten”. De eerste beteekenis was aan mijn berichtgevers onbekend.

WDL: „*တင်တင်*: *တင်တင်* ဟူ၍ ဟု ဟု ဟု *တင်တင်* = *တင်တင်* ဟူ၍ *တင်တင်* ဟူ၍ *တင်တင်* ဟူ၍ Dj.” Volgens mijn berichtgevers is dit minder juist: 1° is *တင်တင်* of *တင်တင်* niet gelijk aan *တင်တင်*; het eerste beteekent „opnieuw geveerd met sogá”, het tweede „opnieuw gebatikt”. 2° is de vorm *တင်တင်* uit den aard der zaak = *တင်* of *တင်* en niet = *တင်တင်*. Wbk. geeft in-tusschen ook op „*တင်*, iets op nieuw batikken”.

1068. *တင်*

တင် = *တင်* Dj, Ks; Pt, Bl.

WBK: geeft beide uitdrukkingen in dezelfde beteekenis op. Volgens mijn berichtgevers echter wordt te Sk de eerste niet-, en de tweede wel van menschen gebruikt.

WDL: geeft het op voor Dj.

1069. *တင်* = *တင်*, nl. als „neerhangend”, van karbouwenhorens Pt.

De Regent van R gaf hiervoor op *တင်*, dat echter te Sk een andere beteekenis heeft, zie Wbk.

WBK: geeft *တင်* op = *တင်* en dit weder = *တင်*, waarvan als beteekenis ook wordt opgegeven: „slap neerhangen *bv. van de horens van een buffel*”. Volgens mijn berichtgevers echter zegt men daarvoor te Sk *တင်* (dat Wbk. niet in dien zin vermeldt) en gebruikt men *တင်* meer speciaal voor slap neerhangende armen. *တင်* kenden zij niet en *တင်* alleen als verkorting van *တင်* = „houten sandalen”. Wbk. geeft in deze laatste beteekenis wel *တင်*, maar niet den onverkorten vorm op.

WDL: geeft het op voor Dj.

1070. *တင်* = *တင်* Dj, Ks.

VOORB: *တင်* (Ks)

Komt niet voor te Pt, R, Bl.

1071. *တင်* = *တင်* Dj, Pt, Bl.

Komt niet voor te R.

WDL: geeft voor (Bl.) op *တင်* = *တင်*. Men moet dit beschouwen

in verband met de wijze, waarop in Pasisir-Javaansch de gebiedende wijs wordt uitgedrukt, zoodat de gelijkstelling eigenlijk had moeten luiden: $\eta\text{as}^{\text{m}} = \eta\eta\text{as}^{\text{m}}$. Het zou kunnen zijn een verkorting van $\eta\text{as}\eta\text{as}^{\text{m}}$, zie bij $\eta\text{as}\eta\text{as}^{\text{m}}$.

1072. as^{m} = $\text{as}^{\text{m}}\text{as}^{\text{m}}$ Dj, Ks.

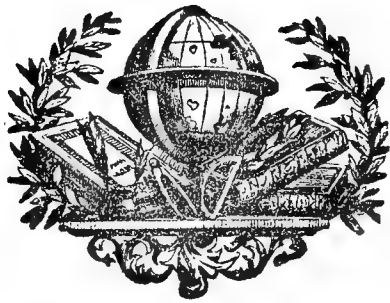
WBK: geeft het niet op, ofschoon het ook te Sk in gebruik is, zij het dan ook in een andere beteekenis, nl. „aas, in een kaartspel”.

BIJDR: (**) geeft voor Sk op: „ as^{m} voor wagens ook wel as^{m} .” Volgens mijn berichtgevers is dit minder juist. Voor „as” wordt te Sk nooit as^{m} gezegd.

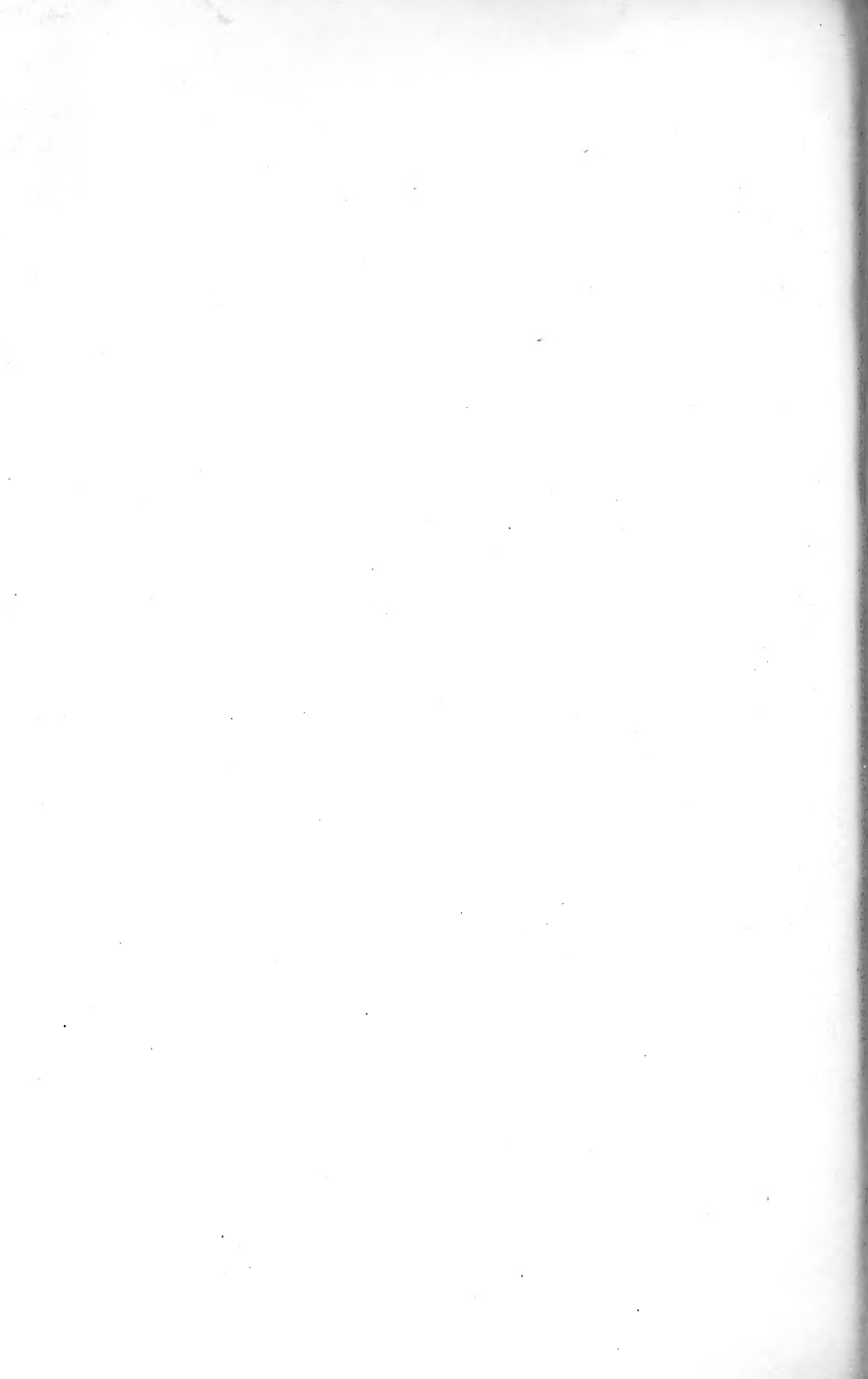
VERBETERINGEN EN BIJVOEGSELS.

- N^o Regel*
- 3 8 မိဂုၤၤ *lees:* မိဂုၤၤ
- 29 3 မိဂုၤၤၤ. *lees:* မိဂုၤၤၤ ဂှ် ဂုၤ.
- 94 4 *Voeg bij:* Vergelijk ook မိဂုၤၤၤ.
- 95 3 *Voeg bij:* Vergelijk ook ဂုၤၤၤ.
- 132 5 *Voeg bij:* Waarschijnlijk wordt hiermede dezelfde beteekenis bedoeld, als waarin het woord မိဂုၤၤၤ ook te Sk in gebruik is, t. w. „proberen, of *iets* past”, bv. de verschillende deelen van een huis of een pen in een gat.
- 141 2 *Voeg bij:* In de spreektaal dikwijls verkort tot မိ့.
- 159 4 ဂှ် ဂုၤၤ. *lees:* ဂုၤၤ, မိဂုၤၤၤ, မိဂုၤၤ, မိဂုၤၤၤ, မိဂုၤၤၤ, ဂုၤၤၤၤ, မိဂုၤၤၤၤ ဂှ် မိဂုၤၤ.
- 268 — *Voeg bij een nieuw nummer:* 268^a. ဂုၤၤၤ *zie* ဂုၤၤ.
- 277 4 *Voeg bij:* *Zie* ook bij မိဂုၤၤ.
- 291 — *Voeg bij een nieuw nummer:* 291^a. ဂုၤၤၤၤ *zie* ဂုၤၤ.
- 299 2 မိဂုၤၤၤၤ. *lees:* မိဂုၤၤၤၤ ဂှ် မိဂုၤၤၤၤ.
- 303 2 *Voeg bij:* Vergelijk ook မိဂုၤၤ.
- 331 2 မိဂုၤၤ. *lees:* မိဂုၤၤ, မိဂုၤၤ ဂှ် မိဂုၤၤၤၤ,
- 387 (noot) *Voeg bij:* Vergelijk echter ook de inleiding, blz. IV.
- 428 2 *Voeg bij:* Vergelijk ook မိဂုၤၤ.
- 442 3 *Voeg bij:* Misschien wel een verkorting van မိဂုၤၤၤၤၤ, *zie* bij မိဂုၤၤၤၤၤ.
- 444 1 344 *lees:* 444
- 445 7 *Voeg bij:* Vergelijk ook မိဂုၤၤၤၤ.
- 478 3 *Voeg bij:* WBK: geeft als beteekenis op „een págér van gemetselde steenen”.
- 808 — *Voeg bij een nieuw nummer:* 808^a. မိ့ *zie* မိ့မိ့.
- 930 2 *Voeg bij:* Vergelijk ook မိဂုၤၤၤၤ.
- 1040 3 VI *lees* V

3 2044 106 181 993

